ISSN 2225-6725

DOI: *10.31498/2225-6725*

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
Державний вищий навчальний заклад
«ПРИАЗОВСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ ТЕХНІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ»
(ДВНЗ «ПДТУ»)
DEPARTMENT OF EDUCATION SCIENCE OF UKRAINE
State higher educational establishment
«PRIAZOVSKYI STATE TECHNICAL UNIVERSITY»
(SHEE "PSTU")

Видається 2 рази на рік з 1995 року
Published twice a year, since 1995

ВІСНИК ПРИАЗОВСЬКОГО ДЕРЖАВНОГО ТЕХНІЧНОГО УНІВЕРСИТЕТУ Серія: Економічні науки

REPORTER OF THE PRIAZOVSKYI STATE TECHNICAL UNIVERSITY

Section: Economic sciences

Збірник наукових праць
Collection of scientific works

Випуск 35
Issue 35

Маріуполь, 2018
Mariupol, 2018

УДК 06. 055.2
Вісник Приазовського державного технічного університету. Серія: Економічні науки: Зб. наук. праць. – Маріуполь: ДВНЗ «Приазовський державний технічний університет», Вип. 35. – 2018. – 318 с.

У збірнику публікуються результати теоретичних та експериментальних досліджень вчених вищого навчального закладу та провідних спеціалістів у галузі економічних наук, показаний їхній вклад у розвиток науки та сучасних технологій.
Збірник буде корисним для наукових та інженерних працівників, докторантів, аспірантів, та студентів.
Публікації видання зберігаються на офіційному сайті Національної бібліотеки України імені В.І. Вернадського.
Офіційний сайт збірника http://journals.uran.ua/index.php/2225-6725
Зареєстрований Міністерством Юстиції України 21.06.2011 р., Свідоцтво КВ № 17949 – 6799 Р.
Збірник входить до переліку наукових видань (Наказ МОН України від 16.05.2016 № 515 (Додаток 12) http://old.mon.gov.ua/ua/about-ministry/normative/5526-), в якому можуть публікуватися основні результати дисертаційних робіт. Видається два рази на рік.
Збірник включено до:

Міжнародної науко - метричної бази Index Copernicus **http://journals.indexcopernicus.com/+++++++,p24782753,3.html** **ICV 2014**: **41,58; ICV 2015**: **47.86; ICV 2016: 58.63**

Scientific Indexing Services http://www.sindexs.org/JournalList.aspx **ID:**2039 (США)
Cosmos Foundation
http://www.cosmosimpactfactor.com/page/journals_details/809.html (Німеччина)
Scientific & Scolarly Journals iiiFactor http://iiifactor.org/ (London, United Kingdom)

https://www.worldcat.org/search?q=REPORTER+OF+THE+PRIAZOVSKYI+STATE+TECHNICAL+UNIVERSITY+Section%3A+Economic+sciences&dblist=638&fq=&qt=facet_all_yr%3A

Рекомендовано до друку Вченою Радою ДВНЗ «ПДТУ», протокол № 9 від 15.03.2018 року.

Адреса редакції збірнику:
ДВНЗ «ПДТУ», к. 5.306, вул. Університетська,7, м. Маріуполь, Донецька обл., 87555, Україна
Address:
PSTU, vul. Universytetska, 7, Mariupol, Donetska Oblast, 87555, Ukraine
Tel.: (0629) 44 - 63 - 46, + 380982589447

E-mail:vestnik.pstu@gmail.com (для надсилання статей)
Сайт збірника: http://ves.pstu.edu/
Архів видань та вимоги до оформлення статей: http://eir.pstu.edu/handle/123456789/4003

©ДВНЗ «Приазовський державний технічний університет» (ДВНЗ «ПДТУ»), 2018
© Колектив авторів, 2018

УДК 06. 055.2
REPORTER OF THE PRIAZOVSKYI STATE TECHNICAL UNIVERSITY Section: Economic sciences: Collection of scientific papers. – Mariupol: SHEI «PSTU», 2018. – Issue. 35. – 318 p.

Issues contains articles, that summarize the results of the researches made by staff of the higher educational institutions of Ukraine, academic and industrial research organizations, leading and the most important industrial enterprises of the country, employees of the international, national and regional organizations, government agencies that deal with the development of the theoretical and practical aspects of the economy and intellectual property. The collection is assigned for scientists, who specialize on the study and the research of the economy, teachers, post graduates, students.

The issue is dedicated to the International Scientific and Practical Conference "Problems and Prospects for the Development of the Economy of Donbass and the Azov Sea Region"

Офіційний сайт збірника http://journals.uran.ua/index.php/2225-6725

The collection was registered in the Ministry of Justice of Ukraine - State registration certificate КВ № 17948 – 6799 ПР from the 21.06.2011.

The collection of scientific works was included to the List of scientific professional editions of Ukraine in economics, by the Order of the Ministry of Education and Science of Ukraine No. 512 on 16/05/2016 http://old.mon.gov.ua/ua/about-ministry/normative/5526-

Indexed:

Index Copernicus **http://journals.indexcopernicus.com/+++++++,p24782753,3.html ICV 2014**: **41,58; ICV 2015: 47.86; ICV 2016: 58.63**

Scientific Indexing Services http://www.sindexs.org/JournalList.aspx **ID:**2039 (США)

Cosmos Foundation http://www.cosmosimpactfactor.com/page/journals_details/809.html (Німеччина)

Scientific & Scolarly Journals iiiFactor http://iiifactor.org/ (London, United Kingdom)

https://www.worldcat.org/search?q=REPORTER+OF+THE+PRIAZOVSKYI+STATE+TECHNICAL+UNIVERSITY+Section%3A+Economic+sciences&dblist=638&fq=&qt=facet_all_yr%3A

Founder and Publisher: State Higher Educational Institution «Priazovskyi State Technical University»
Approved for publication by the decision of the Academic Council of the State Higher Educational Institution «Priazovskyi State Technical University», record No. 9, 15.03.2018

Editorial Office Address: 87500, Ukraine, Mariupol, Universytetska 7, State Higher Educational Institution «Priazovskyi State Technical University», room. 5.306, tel.:
(0629) 44-63-28; (097) 641 67 99 Kravchenko Maryna
(0629) 44-63-46; (098) 258 94 47; (066) 916 15 37 Kapranova Larysa
e-mail: konferenciya.pstu@gmail.com

Archive:
Web-site http://ves.pstu.edu
Electronic repository SHEI PSTU : http://eir.pstu.edu/handle/123456789/4003
E-mail:vestnik.pstu@gmail.com
With the support of: Ministry of Education and Science of Ukraine

Organizers of the issue of the collection: Economic faculty of State Higher Educational Institution «Priazovskyi State Technical University»
Department of Economic Theory and Entrepreneurship of State Higher Educational Institution «Priazovskyi State Technical University»

© SHEI «PSTU», 2018
© Composite authors, 2018

РЕДАКЦІЙНА КОЛЕГІЯ

Editor in Chief	
Волошин Вячеслав Степанович **Vyacheslav Voloshin**	Ректор ДВНЗ «Приазовський державний технічний університет», академік Міжнародної академії екології і безпеки життєдіяльності, академік Міжнародної кадрової академії, дійсний член Нью-Йоркської академії наук, заслужений діяч науки і техніки України, д. т. н., професор Rector of the "Priazovskiy State Technical University", Honored Worker Scientist of Ukraine, doctor of technical sciences, professor, academician of the Academy of Economic Sciences of Ukraine
Deputy Chief Editor	
Белопольський Микола Григорович **Mykola Bilopolsky**	Завідувач кафедри обліку і аудиту ДВНЗ «Приазовський державний технічний університет», віце-президент Академії економічних наук України, голова спеціалізованої вченої ради Д 12.052.02, д. е. н., професор Head of the Department of Accounting and Auditing, Doctor of Economics, Professor Priazovsky State Technical University, Mariupol, Vice-President of the Academy of Economic Sciences of Ukraine, Chairman of the Academic Council Д 12.052.02
Хаджинова Олена Вікторівна **Olena Khadzhynova**	Декан економічного факультету, ДВНЗ «Приазовський державний технічний університет», д. е. н., доцент Economics Faculty Dean, Doctor in Economics, Finance and banking Department Docent SHEI «Priazovskyi State TechnicalUniversity»
Members of the Editorial Board	
Волков Володимир Петрович **Vladimir Volkov**	Професор кафедри підприємництва, менеджменту організацій та логістики, академік Академії економічних наук України, Запорізький національний університет, д.т.н., проф. Professor of the department of business, management organizations and logistics, Zaporizhzhya National University, Doctor of technical science, professor
Верескун Михайло Викторович **Mykhaylo Vereskun**	Декан факультету інформаційних технологій, Державний вищий навчальний заклад «Приазовський державний технічний університет», м. Маріуполь, доцент, д. е. н. The Dean of the Faculty of Information Technology, Dr. hab. in Economics, Associate Professor, State Higher Educational Institution "Priazovsky State Technical University", Mariupol
Гігуашвілі Гіулі Гаіозовна **Giuli Giguashvili**	Професор, факультет соціальних наук, бізнесу и права, Горійський державний педагогічний університет, м. Горі, Грузія, д. е. н. Professor, Faculty of Social Sciences, Business and Law, Gori State Teaching University, Doctor of Economic Sciences, Gori, Georgia
Гончар Вікторія Василівна **Victoriya Gonchar**	Завідувач кафедри маркетингу і бізнес-адміністрування, ДВНЗ «Приазовський державний технічний університет», д.е.н., доцент Head of Marketing and Business – Administration Department, Doctor of Economic Sciences, Pryazovskyi State Technical University (PSTU), Mariupol, Ukraine
Горошкова Лідія Анатоліївна **Lidiya Goroshkova**	Професор кафедри підприємництва, менеджменту організацій та логістики, Академік Академії економічних наук України, Запорізький національний університет, д.е.н., доцент Professor of the department of business, management organizations and logistics, Zaporizhzhya National University, Academician of the Academy of Economic Sciences of Ukraine, Doctor of economical science, Associate professor
Марчева Анастасія Александрова **Anastasiya Marcheva**	Ph.D., доцент, кафедра «Стратегічне планування», Господарська Академія ім. Д.А. Ценова (м.Свіштов, Болгарія) Associate Professor, Ph.D., Strategic Planning Department D. A. Tsenov Academy of Economics, Svishtov, Bulgaria
Капранова Лариса Григорівна **Larysa Kapranova**	Завідувач кафедри економічної теорії та підприємництва, ДВНЗ «Приазовський державний технічний університет», **відповідальний секретар**, к. е. н., доцент Head of the Department of Economic Theory and Entrepreneurship, SHEI «Priazovskyi State TechnicalUniversity», PhD, Associate Professor
Колосок Валерія Михайлівна **Valeriya Kolosok**	Завідувач кафедри транспортного менеджменту і логістики, ДВНЗ «Приазовський державний технічний університет» д. е. н., доцент Dr. hab. in economics, Professor, Head of the Department of Transport and Logistic Management, SHEI «Priazovsky State Technical University».
Симанавичене Жанета **Zaneta Simanaviciene**	Професор Інститут економіки, Факультет економіки і бізнесу, Університет ім. Міколаса Ромеріса, Вільнюс, Литва, Почесний консул Естонської Республіки в Литві, д. е. н., професор Professor Institute of Economics, Faculty of Economics and Business, Mykolas Romeris University , prof. habil.dr.,Vilnius, Lithuania Honorary Consul of the Republic of Estonia in Lithuania
Хаджинов Ілля Васильович **Illya Khadzhynov**	Проректор з наукової роботи ДонНУ ім. Василя Стуса (м. Вінниця), д. е. н., професор Vice-rector for scientific work of DonNU named after Vasyl Stus, Vinnitsa, Doctor of Economics, Professor
Швець Галина Олексіївна **Galyna Shvets**	Доцент кафедри економічної теорії та підприємництва, ДВНЗ «Приазовський державний технічний університет», секретар редакційної колегії, кандидат філологічних наук, доцент Head of the Department of Economic Theory and Entrepreneurship, SHEI «Priazovskyi State Technical University», Secretary of the Editorial Board, PhD, Associate Professor

УДК 330.34

ПРОЦЕССЫ ОПЕРЕЖАЮЩЕГО ПОТРЕБЛЕНИЯ В ОБЩЕСТВЕ

http://orcid.org/0000-0002-8423-2663
Волошин Вячеслав Степанович, Ректор Приазовского государственного технического университета, заслуженный деятель науки и техники Украины, доктор технических наук, профессор, академик Академии экономических наук Украины.

Vyacheslav Voloshin, Rector of the "Priazovskiy State Technical University", Honored Worker Scientist of Ukraine, doctor of technical sciences, professor, academician of the Academy of Economic Sciences of Ukraine.

V. Voloshin. Processes of advanced consumption in society.

The article has a review character on the issue of advanced consumption in society. The article deals with the historical nature of consumption. It is determined that in a society of advanced consumption, when there is a lot of borrowed money, it is important to get people to buy. And there is no matter what to buy. It is important to buy, spend money, regardless of whether this thing is needed or not. The indicators of the total underutilized resource from the exploitation of some modern commodities are presented. The term "aggregate underutilized resource of consumer goods" is proposed. It is determined that the important characteristic of money as a commodity, proving the existence of a system of anticipatory consumption, is the unevenness and unequal consumption in various territories of our planet. Moreover, today it is not connected with the industrialization of countries, as it was at the dawn of capitalization. The conclusion is made, that the processes of anticipatory consumption in society, this is a reality, with which one should be reckoned. The reasons for this phenomenon are the uneven development of the economy, the uneven distribution of producing capacities, labor, raw materials and energy resources. Actually, the uneven development of different economic systems is also a given. Therefore, attempts to distribute these resources evenly and to equalize the economies will not solve the problem. The solution option to the problem of advanced consumption can be found in procedures for pricing optimization for raw materials, energy and labor resources in favor of the economies in which they are located.

Волошин В. С. Процессы опережающего потребления в обществе.

Статья носит обзорный характер по вопросу опережающего потребления в обществе. В статье рассмотрены вопросы, касающиеся исторической природы потребления. Определено, что в обществе опережающего потребления, когда заемных денег очень много, важно заставить людей покупать. Неважно, что. Важно покупать, тратить деньги, в независимости от того, нужна эта вещь или нет. Представлены показатели совокупного недоиспользованного ресурса от эксплуатации некоторых современных предметов потребления. Предложен термин «совокупного недоиспользованного ресурса предметов потребления». Определено, что важным свойством денег как товара, доказывающим существование системы опережающего потребления, является неравномерность и неравнозначность потребления на различных территориях нашей планеты. Причем, уже сегодня оно не связано с индустриализацией стран, как это было на заре капитализации. Сделан вывод, что процессы опережающего потребления в обществе - это реальность, с которой следует считаться. Причины этого явления заключены в неравномерности развития экономики, неравномерности распределения продуцирующих мощностей, трудовых, сырьевых и энергетических ресурсов. Собственно, неравномерность развития разных экономических систем - это тоже данность. Поэтому попытками равномерного распределения этих ресурсов и уравнивания экономик проблему не решить. Вариант решения проблемы опережающего потребления может находиться в процедурах оптимизации ценообразования на сырьевые, энергетические и трудовые ресурсы в пользу тех экономик, в распоряжении которых они находятся.

Волошин В. С. Процеси випереджаючого споживання в суспільстві.

Стаття носить оглядовий характер з питання випереджаючого споживання в суспільстві. У статті розглянуті питання, що стосуються історичної природи споживання. Визначено, що в суспільстві випереджаючого споживання, коли позикових грошей дуже багато, важливо змусити людей купувати. Не важливо що. Важливо купувати, витрачати гроші, в незалежності від того, потрібна ця річ чи ні. Представлені показники сукупного недовикористання ресурсу від експлуатації деяких сучасних предметів споживання. Запропоновано термін «сукупного недовикористаного ресурсу предметів споживання».

© ***Волошин В. С. / V. Voloshin, 2018***

Визначено, що важливою властивістю грошей як товару, який доводить існування системи випереджаючого споживання, є нерівномірність і нерівнозначності споживання на різних територіях нашої планети. Причому, вже сьогодні воно не пов'язане з індустріалізацією країн, як це було на зорі капіталізації. Зроблено висновок, що процеси випереджального споживання в суспільстві - це реальність, з якою слід рахуватися. Причини цього явища укладені в нерівномірності розвитку економіки, нерівномірності розподілу продукуючих потужностей, трудових, сировинних і енергетичних ресурсів. Власне, нерівномірність розвитку різних економічних систем - це теж даність. Тому спробами рівномірного розподілу цих ресурсів і зрівнювання економік проблему не вирішити. Варіант вирішення проблеми випереджаючого споживання може перебувати в процедурах оптимізації ціноутворення на сировинні, енергетичні та трудові ресурси на користь тих економік, в розпорядженні яких вони перебувають.

Постановка проблемы. Финансовые ресурсы в любой экономике служили, прежде всего, для товарооборота. Формула "товар-деньги-товар" лежит в основе многих экономических процессов. Особенностью современной экономики является процесс так называемого опережающего потребления [1], о котором почти не говорят в связи с современными экономическими изменениями и кризисами. Но этот процесс связан, прежде всего, с необеспеченностью определенной части совокупной денежной массы реальными товарными ценностями [2]. Наиболее ярким примером опережающего потребления в обществе является ипотечный бум, захлестнувший ведущие экономические державы и явившийся одной из главных причин современного мирового экономического кризиса.

Одна из целей системы опережающего потребления заключается в стремлении к увеличению "веса" той части денег в обществе, которые не связаны с прибавочным продуктом и противодействии инфляционным процессам.

Целью работы является исследование проблемы опережающего потребления в обществе.

Результаты исследования. Обратимся к истокам. Вначале только малая (богатая) часть общества потребляла больше, чем производила, вовлекая в сферу собственного потребления материальные ценности извне, например, из других экономических систем и государств. При этом расплата с производителем осуществлялась теми «деньгами», которые не обеспечены товаром. Но это была малая часть общества. В прошлом веке в силу различных причин эта часть общества стала расширяться на другие слои населения. Такие процессы, как вывод капитала в страны третьего мира, использование целых регионов в качестве сырьевого придатка для производителей высоколиквидного продукта, неравномерная система развития новых технологических укладов и мировая экономическая интеграция, непропорциональное производство и потребление энергии, колоссальная энергозависимость целых экономических систем без подпитки энергетическими ресурсами, способствовали резкому расширению системы опережающего потребления в обществе. В последующем такая система производства-распределения стала давать сбои. В самом простом случае они связаны с тем, что избыточные "деньги-товар" без прибавочной стоимости усугубляло процессы распределения.

Важным свойством опережающего потребления является массовое несоответствие потребительских сроков товара качеству предмета потребления. Изначально веками в обществе культивировалось правило, согласно которому предмет потребления эксплуатировался до почти полной потери им своих потребительских качеств. Это экономно. Это рационально. Это было стилем жизни, прежде всего в тех странах, которые в период капитализации сумели добиться выдающихся экономических, а затем и социальных результатов.

Сегодня это правило уже не актуально. Причем, в первую очередь, именно в этих же странах. Мы можем, например, поменять бывший в употреблении автомобиль на новый, с небольшой доплатой. Старый, еще годный к эксплуатации, – уничтожается (в основе этого действия - ускорение товарооборота и соответственно ускорение денежного

оборота, рост прибыли). Его неиспользованная до конца товарная ценность теряется. Она не переходит к новому автомобилю. Деньги, потраченные субъектом купли нового автомобиля и не обеспеченные полученными услугами со стороны старого автомобиля, не восстанавливаются.

Это относится к многим предметам долгосрочного пользования. А они в потребительской корзине занимают значительное место по расходам для любого человека. Меньше стали ремонтировать бытовую технику. Проще купить новую. Старую, недоупотребленную, выбрасывают. Почти не ремонтируются часы, ставшие благодаря электронным схемам весьма практичными и дешевыми. Вместо ремонта узла или детали их заменяют новыми, выбрасывая старые, еще не пришедшие к физическому износу. Появилось даже направление в производственной деятельности – «методы искусственного снижения срока службы предметов потребления», с целью стимулирования покупательского спроса на них. Бурное развитие информационных технологий привело к культивированию в обществе практики, когда годные к эксплуатации компьютеры, мобильные телефоны, планшеты, часы нерационально меняются на более новые, современные. При этом старые, но не достигшие физического износа – нерационально уничтожаются, как морально устаревшие. Коротким становится срок эксплуатации компьютерного программного продукта. На смену глобальной сети телевизионного вещания приходят более мобильные интернет-сети с потреблением продуктов интеллектуального труда в течение очень малых сроков. Вдумаемся: срок создания электронного видеоряда, например, рекламного ролика, новостного ряда, видеоклипа на музыкальное произведение сегодня на порядок больше, чем сроки активного потребления этой видеопродукции в системах телевещания.

Культ опережающего потребления.

Мы имеем дело с взаимно несравнимыми трудозатратами. При этом обманывается экономика. Прибавочная стоимость на эти виды продукции своеобразным образом "выпадает" из экономических балансов. Это есть свойство необеспеченных денег, т.е. денег, не обеспеченных реальной ценой потребительского продукта.

В обществе опережающего потребления, когда заемных денег очень много, важно заставить людей покупать. Неважно, что. Важно покупать, тратить деньги, в независимости от того, нужна эта вещь или нет. Становится все престижнее иметь последние модели бытовой техники, часов, портсигаров, планшетов, IPodов и IPadов, последние модели обуви, одежды и т. д. Культивируется то, что в медицине уже получило свое название - шопоголизм, зависимость, обеспечивающая ускоренный товарооборот и способствующая повышению ценности части денег, необеспеченных товаром. Человек зацикливается на самом процессе покупок, получая удовольствие не от самой вещи, а от процесса ее приобретения. По статистике, наибольшее количество шопоголиков находится в США - 60 млн. Сам термин "шопоголизм" произошел именно из этой страны.

Много потратить на шопинг - это еще не все. Нужно, чтобы все узнали, сколько вы там оставили денег. Независимо от того, нужны ли вам лично эти вещи. Это называется престижностью. Но и это играет свою роль в повышении "искусственного" веса необеспеченной части денег.

Свое дело здесь делает и настойчивая рекламная политика, и телевидение, и маркетинговые подходы к так называемым распродажам, когда в один из дней устаревшие бренды продаются за 10% первоначальной стоимости. Становится престижным иметь в семье по несколько телевизоров. да что там - по несколько авто. Неизмеримо выросла роль моды, как самостоятельной потребительской отрасли, за счет того, что мода дает толчок к приобретению модных брендовых товаров, одежды, техники.

К примеру, формируется символ женской независимости - сигарета. И вот уже миллионы женщин покупают дорогостоящую продукцию табачных фабрик, считая себя «независимыми», делая этот бизнес сверхприбыльным. Символом мужской сексуальности считается автомобиль. И вот уже самый настоящий автомобильный бум в Европе

покрывает все мыслимые пределы потребления авто. Даже если у тебя новая марка самого престижного авто, концерн выбрасывает на рынок такое же чудо, но в котором появляются новые услуги, например, автомобильная навигация или другие посылы, которые могут быть даже далеки от первоначального предназначения автомобиля.

Своей оценки, с этих позиций требуют: фармацевтическая индустрия, целью которой, является массовая продажа лекарств, где в ход пускаются рекламы массовых болезней и эпидемий; индустрия развлечений, чаще всего бесполезная, иногда вредная, не способствующая развитию личности; индустрия массового оздоровления, в основе которой - доказать любому человеку, что состояние его здоровья или внешний вид далек от кем-то обозначенных стандартов и вам это необходимо.

Культ опережающего потребления в разгаре, как одна из форм противодействия инфляции.

Мы оставили в стороне интернет-шопинг, который в настоящее время развивается семимильными шагами и по своим возможностям более богат, чем простой шопинг. Это явление еще даже не нашло своего названия. Но уже сегодня мировой торговый оборот в сетях Интернета, по данным различных аналитиков колеблется от $12 млрд. до $160 млрд. в год и ежегодно возрастает на 12-20%. В них принимают участие более 500 млн. человек, которые ежедневно что-то упоительно покупают, продают, расходуя на это драгоценное время, которое можно было бы использовать с большей пользой для конкретной личности.

Очевидна связанная с опережающим потреблением психологическая деградация человека, который сегодня, по данным статистики тратит не более 5 часов в неделю на чтение книг, а на магазины - более 20 часов. Американцы за год делают более 300 посещений магазинов и в лучшем случае (любители) - около 30 посещений театров и кино. Человек все больше времени проводит в магазинах, там где к его услугам и кафе, и кинотеатры, и массажные и маникюрные услуги, и развлекательные комплексы для детей. Такие магазины и название получили соответствующее - "торгово-развлекательные центры".

Все делается только ради того, чтобы завлечь в магазин, туда, где даже если не захочешь, потратишь деньги. Можно сослаться на опыт современных супермаркетов. Магазины, где продается все. Если даже нужно купить только зубную щетку, человек выйдет оттуда с полным возком того, что покупать было сегодня и не надо. Такие магазины способствуют разрушению семейного бюджета, сильно бьют по его долгосрочному планированию, вынуждают к системным незапланированным тратам. Очевидно стремление обеспечить в обществе избыточное потребление товара.

Все это примеры опережающего потребления.

Таблица 1.

Показатели совокупного недоиспользованного ресурса от эксплуатации некоторых современных предметов потребления (исходные данные из ИНТЕРНЕТА)

Название $i-го$ товара	Первоначальная стоимость товара, \$ (C_O)	Срок эксплуатации, годы		Стоимость сменного товара, \$ (C)	Коэфф. недоисп. ресурса $\Delta_i = m_i \cdot k_i$
		максимальный, t_{max}	реальный (t)		
Автотранспорт					
1-я позиция	30000	15	7	22000	39,1
2-я позиция	75000	20	9	55000	40,3
3-я позиция	320000	25	11	270000	47,25
Мебельный комплект					
1-я позиция	3000	10	7	1600	16,0
2-я позиция	7500	22	14	5500	26,7
3-я позиция	12000	25	15	10500	35,0
Пакет бытовой техники					
1-я позиция	1450	5	3	850	23,45

2-я позиция	3500	5	4	2200	12,57
3-я позиция	6000	5	4	3500	11,66
4-я позиция	14000	10	8	11000	15,7
5-я позиция	50000	10	8	44000	17,6
Компьютер и его аксессуары					
1-я позиция	880	8	3	450	31,96
2-я позиция	1300	8	4	750	28,84
3-я позиция	2500	10	5	2000	40,00
4-я позиция	6000	14	6	5000	47,62
Единица одежды повседневного пользования					
1-я позиция	60	1	0,5	60	50,0
2-я позиция	100	4	2	100	50,0
3-я позиция	500	10	2	500	80,0
Единица одежды элегантного пользования					
1-я позиция	1000	10	2	1000	80,0
2-я позиция	10000	10	3	10000	70,0
3-я позиция	100000	15	3	100000	80,0
$\Delta_n = \frac{1}{n}\sum \Delta_i$					40,18

Впору вводить термин «совокупного недоиспользованного ресурса предметов потребления» - Δ_n», который должен включать всю суммарную остаточную потребительскую стоимость недоэксплуатированных предметов потребления. Он может объективно характеризовать потери общества от опережающего потребления, от неравномерного потребления. Примем величину этого показателя в комплексном виде, как $\Delta = m \cdot k \cdot 100\%$, где $m = C/C_O$ - стоимостный коэффициент, а $k = \frac{t_{max} - t_P}{t_{max}}$ - ресурс старения изделия. Имеем, если $t_{max} = t_P$, то $\Delta = 0$. Если $C = C_0$, то $\Delta = k$. В таблице 7.1 собраны данные по наиболее типичным вариантам эксплуатации отдельных средств потребления, к которым можно отнести термин совокупного недоиспользованного ресурса. Даже по таким отрывочным данным можно судить о том, что недоиспользованный ресурс предметов потребления является весьма существенным показателем, влияющим, в том числе, на инфляционные процессы в экономике. Следует отметить, что в традиционной экономике этот показатель практически не используется.

Нет ничего вредного в процедуре морального старения как в причине замены предметов потребления на новые. Если это относится к обеспеченному обществу. Но если мировое сообщество сильно расслоено по возможностям потребления, то феномен совокупного недоиспользованного ресурса предметов потребления усиливает потребительскую диспропорцию в обществе, способствует концентрации товарной продукции в одной его части и ее дефициту в другой. Для одних, например, выброшенная колбаса с плесенью – ненужный отход, для других – возможность после термообработки ее употребить по назначению, использовав на деле «недоиспользованный ресурс». Морально устаревшая компьютерная техника прошлого поколения не годится для серьезных математических задач, но может быть реализована как «недоиспользованный ресурс» при обучении, при решении более простых задач, использования текстовых редакторов.

Совокупный недоиспользованный ресурс предметов потребления является по настоящему "ресурсом", которым человечество пользуется крайне нерационально или почти не пользуется по причинам чисто техническим, утилитарным, меркантильным, связанным с нежеланиями, политическими амбициями, техническими проблемами и др. Это явление по степени воздействия на общество сопоставимо с процессами отходообразования в производственной деятельности [3].

Позитивным примером здесь может быть мировое волонтерское движение, которое, в силу собственных специфических задач способствует уравниванию

распределения ресурсов, тем самым уменьшая фактор действия недоиспользованного ресурса. Это они представляют пищу и медикаменты, одежду, предметы первой необходимости для целых стран Африки, Азии, там где их не хватает. Однако этого крайне недостаточно для современного общества. Фактор недоиспользованного ресурса предметов потребления продолжает существовать и оказывает существенное давление на кризисную экономику современного общества.

Важным свойством денег как товара, доказывающим существование системы опережающего потребления, является неравномерность и неравнозначность потребления на различных территориях нашей планеты. Причем, уже сегодня оно не связано с индустриализацией стран, как это было на заре капитализации. Мы знакомы с примерами, когда в страну заходит крупный капитал, строятся новые заводы, развиваются производственные отрасли. А население продолжает испытывать дефицит средств потребления, низкую оплату труда, отсутствует средний класс. Мы не будем касаться причин этого, в частности, эксплуатации дешевой рабочей силы в странах третьего мира, превращения их в сырьевые придатки, производства там только «товарного полуфабриката», ограничения в научно-техническом прогрессе, законодательных диспропорций, льготные экологические ограничения и др. Сегодня не обязательно хорошо живет тот, кто много производит. Практика такова, что к ним относятся как раз те, кто способен делать "деньги из денег", превращая их в товар.

Можно быть уверенным, что эффект опережающего потребления явился одной из главных причин в обществе, которая привела к тому, что в мировой экономической системе начали развиваться кризисные явления. И не факт, что простыми мерами по кредитованию и субсидированию экономик отдельных стран, отраслей, или корпораций можно исправить перекосы в мировой экономике. Болезнь болезнью не лечится. Лекарством может быть только конкурентное выравнивание экономик различных стран мира, преимущественное производство совокупного товарного продукта над производством денег из денег, прекращение практики опережающего потребления за счет других народов. Даже в ущерб благосостоянию своих народов.

Мировое сообщество - это не только страны. Это еще и религии, и образы жизни, и отличающийся менталитет, и климатические отличия, и разница в потребностях, и неодинаковые способность к труду, к производству совокупного товарного продукта. Только поэтому процесс выравнивания в мировой экономике может ожидаться очень неоднозначным и не простым. Но это единственный путь к согласованной и даже взаимно интегрированной мировой экономической системе. Кризис на рубеже столетий нас к этому подтолкнул.

Самое интересное, что не существует предела такому выравниванию. Это в некотором смысле идеальная, но недостижимая перспектива для мировой экономической системы, вектор в направлении развития. Потому, что при полном выравнивании экономик разных стран и регионов наступит экономический «холод». Приходится повторять, что у истоков стоят опять-таки, необеспеченные товаром деньги или их современные аналоги.

Вывод. Процессы опережающего потребления в обществе - это реальность, с которой следует считаться. Причины этого явления заключены в неравномерности развития экономики, неравномерности распределения продуцирующих мощностей, трудовых, сырьевых и энергетических ресурсов. Собственно неравномерность развития разных экономических систем - это тоже данность. Поэтому попытками равномерного распределения этих ресурсов и уравнивания экономик проблему не решить. Искусственное перераспределение продукции [4, 5] - тоже не выход из положения. Вариант решения проблемы опережающего потребления может находиться в процедурах оптимизации ценообразования на сырьевые, энергетические и трудовые ресурсы в пользу тех экономик, в распоряжении которых они находятся.

Список использованных источников:

1. Волошин В. С., Белопольский Н. Г. Экономический кризис в Украине. Пути выхода.\ В. С. Волошин, Н. Г. Белопольский. Мариуполь: Рената, 2009. 77 с.

2. Волошин В. С., Бабенко А. В., Капранова Л. Г. Свойства денег, как обманного капитала.\\ Вестник ПГТУ. Экономические науки. 2014. № 28. С.8-12.

3. Волошин В. С. Природа отходообразования. В приложении к управлению отходами. Мариуполь: Изд. "Рената", 2007. 666 с.

4. Медоуз Д. и др. Пределы роста / Пер. с англ.; Предисл. Г. А. Ягодина. — М.: Изд-во МГУ, 1991. — 208 с.

5. Медоуз Д. Х. Пределы роста: 30 лет спустя / Д. Медоуз, Й. Рандерс, Д. Медоуз ; пер. с англ. Е. С. Оганесян ; под ред. Н. П. Тарасовой. — М. : БИНОМ. Лаборатория знаний, 2012. — 358 с.

References:

1. Voloshin V.S., Belopolsky N.G. (2009), "The economic crisis in Ukraine. Ways of exit", ["Jekonomicheskij krizis v Ukraine. Puti vyhoda"], V.S. Voloshin, N.G. Belopolsky, Mariupol, Renata, 77 p.

2. Voloshin V.S., Babenko A.V, Kapranova L.G., (2014), "The properties of money as fraudulent capital", ["Svojstva deneg, kak obmannogo kapitala"], Bulletin of PSTU, Economic sciences, No. 28. pp.8-12.

3. Voloshin V.S. (2007), "The nature of waste. In the annex to waste management", ["Priroda othodoobrazovanija. V prilozhenii k upravleniju othodami"], Mariupol, ed. "Renata", 666 p.

4. Meadows D. end others (1991),"Limits of growth", ["Predely rosta"], Trans. from the English, Foreword G. A. Yagodina, Moscow, publishing house MGU, 208 p.

5. Meadows D. Kh. (2012),"Limits of growth: 30 years later", ["Predely rosta: 30 let spustja"], D. Meadows, J. anders, D. Meadows, trans. from English. E.S. Oganesyan, ed. N. P. Tarasova, M., BINOM. Laboratory of Knowledge, 358 p.

Перевірено на плагіат системою: https://corp.unicheck.com/library/viewer/report/4638042

УДК 005.341:658.114 https://doi.org/10.31498/2225-6725.35.2018.133137

СИСТЕМА ЕКОЛОГІЧНОЇ БЕЗПЕКИ ТРАНСПОРТНОГО ПРОЦЕСУ ПРОМИСЛОВОГО ПІДПРИЄМСТВА

Майорова Ірина Миколаївна. д.е.н., професор, ДВНЗ «Приазовський державний технічний університет», ljrnjhcrfz@ukr.net
Помазков Михайло Валерійович, к.т.н., доцент, ДВНЗ «Приазовський державний технічний університет», pomazkov@ukr.net

Irina Mayorova, Dr.Sc, Professor, Pryazovskyi state technical university (PSTU), m. Mariupol
Michail Pomazkov, Cand.Sc. (Engineering), Ph.D, Associate Professor, Pryazovskyi State Technical University (PSTU), m. Mariupol

I. Mayorova, M. Pomazkov. System of ecological safety of a transport process of industrial enterprise.
Taking into account the existent points of view of scientific and own researches of authors presently industrial enterprises ran into the fact of the final use of possibilities of increase of materially-power streams and are in the search of organization of production of consumption of informative resources, and resources carry out the great number of other functions, and not only natural. . Literate and safe organization of processes of transporting conduces to deployment of market of resources, declines of prime price of finish good and providing of competition pride of place of modern enterprise at the market. In the article the model of control of extras of harmful substances and adjusting offer answers the requirements of estimation of influence the process of transporting of modern enterprise, that is base on monitoring of environment through settling of extras' of carbon dioxide, sulphur, oxides of nitrogen, on an environment and regulates motion of motor transport of enterprise. It is analyzed possibility and consequence from the change of modern attitude toward the decision of ecological problems.

Майорова І. М., Помазков М. В. Система екологічної безпеки транспортного процесу промислового підприємства.
З урахуванням існуючих точок зору науковців та власних досліджень авторів на даний час промислові підприємства постали перед фактом вичерпаності можливостей нарощування матеріально-енергетичних потоків і знаходяться у пошуку організації виробництва і споживання інформаційних ресурсів, да і самі ресурси виконують багато інших функцій, ніж кільки природні. Грамотна і безпечна організація процесів транспортування веде до широкого використання ринку ресурсів, зниження собівартості кінцевого продукту і забезпечення високого конкурентного положення сучасного підприємства на ринку. В статті запропоновано модель контролю викидів шкідливих речовин і регулювання процесом транспортування промислового підприємства, що базується на моніторингу навколишнього середовища через розрахунки викидів вуглецю, сірки, оксидів азоту, відповідає вимогам оцінки впливу на навколишнє середовище і регулює рух автотранспорту підприємства. Проаналізовано можливості і наслідки від зміни сучасного ставлення до вирішення екологічних проблем.

Майорова И. Н., Помазков М. В. Система экологической безопасности транспортного процесса промышленного предприятия.
С учетом существующих точек зрения ученых и собственных исследований авторов в настоящее время промышленные предприятия столкнулись с фактом конечного использования возможностей наращивания материально-энергетических потоков и находятся в поиске организации производства потребления информационных ресурсов, да и сами ресурсы исполняют множество других функций, а и не только природные. Грамотная и безопасная организация процессов транспортировки ведет к широкому использованию рынка ресурсов, снижения себестоимости конечного продукта и обеспечения высокого конкурентного положения современного предприятия на рынке. В статье предложена модель контроля выбросов вредных веществ и регулирование процессом транспортировки современного предприятия, которая основывается на мониторинге окружающей среды путем расчет выбросов углекислого газа, серы, оксидов азота, отвечает требованиям оценки влияния на окружающую среду и регулирует движение автотранспорта предприятия. Проанализировано возможности и последствия от изменения современного отношения к решению экологических проблем.

© ***I. Mayorova, M. Pomazkov / Майорова І. М., Помазков М. В., 2018***

Постановка проблеми. Початок нового тисячоліття людство зустрічає цілим спектром криз: ресурсних, економічних, фінансових, соціальних, екологічних. Хоча зовні вони можуть здаватися окремими, незалежними процесами, всі вони є наслідками одного й того самого явища — вичерпання соціально-економічних форм розвитку суспільства в межах існуючих природно-ресурсних і екологічних умов. Основні проблеми розвитку, такі як ресурсні, продовольчі, енергетичні, екологічні, інформаційні, демографічні, космічні, що не нещодавно носили національний і регіональний характер, в наступний час перетворилися в глобальні проблеми людства.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Дослідженням екологічної безпеки в міжнародному масштабі займалися такі вчені: К.Г. Гофман, М.Ф. Реймерс, П.П. Бобровський, Я. Миколаш, Л. Піттерман, Е.Б. Апаєв, В.М. Барякін, Л.Г. Мельник, Б.М. Данілішин, Б.М. Андрюшків, В.М. Гейць, О.А. Веклич, Г. О. Білявський, Л.І. Будченко, В.М. Навроцький, Ю.А. Злобін, Л.Г. Мельник, Ю.Д. Бойчук, Е.М. Солошенко, А.В. Яблоков, С.А. Остроумов та інш. Узагальнюючи наукові праці вищенаведених вчених можна констатувати таке. Сучасні трансформаційні процеси мають такі особливості: вперше ресурсна й екологічна криза досягли меж глобальної системи, ставлячи під загрозу безпеку біологічного життя на планеті. Вперше людство змушене шукати вихід із соціально-економічних криз, об'єднуючись у єдине глобальне співтовариство. Вперше для економічних систем виявилися вичерпаними можливості нарощування матеріально-енергетичних потоків, щоб задовольнити потреби зростаючого населення, і людство змушене свої надії пов'язувати з виробництвом і споживанням інформаційних ресурсів, переходячи до принципово нових технологій, економічних відносин, соціального стану. Перелічені фактори визначають передумови для принципово нових технологічних трансформацій, що можуть створити нову базу формування майбутньої виробничої системи. [1,с.7]

Невирішені складові загальної проблеми. По-перше, у складі глобальної організаційно-економічної структури більшість дослідників виділяють лише дві підструктури: регіональну й функціональну. На думку авторів, треба виділяти й галузеву структуру, саме тому, що і сьогодні, і в майбутньому буде йти мова про світову чорну металургію, і про світову промисловість, і про світове сільське господарство, і про світовий транспорт.

По-друге, зростають масштаби традиційного використання природних факторів як ресурсів, внаслідок чого фактор, який раніше належав до природних умов, перетворюється на природний ресурс.

По-третє, значно зростає кількість функцій, які може виконувати той самий природний фактор у ролі природного ресурсу, наприклад, атмосфера.

Формулювання цілей статі. Сформулювати концепцію функціонування системи екологічної безпеки транспортного процесу промислового підприємства. Чому саме транспортного процесу? Бо саме транспортні процеси, як допоміжні, об'єднують усі господарські ланки виробничого процесу, зв'язують їх у єдине ціле. Грамотна і безпечна організація процесів транспортування веде до широкого використання ринку ресурсів, зниження собівартості кінцевого продукту і забезпечення високого конкурентного положення сучасного підприємства на ринку.

Результати дослідження. Науково-технічна революція, що перейшла на новий етап розвитку, значно змінила соціально-економічні передумови екологізації, серед яких надзвичайно важливим виступають такі:

– інформатизація економіки;

– збільшення варіантності вибору у сферах виробництва і споживання з наявними передумовами заміни екологічно неспроможних речовин і процесів їх більш досконалими аналогами;

– збільшення функціональності економічних систем та їх складових; зокрема, сфери діяльності виробничих агрегатів і устаткування значно розширюються, що дає можливість для різкого збільшення питомої ефективності цих систем;

– поява значної кількості виробничих систем і споживчих товарів, які базуються на інформаційних принципах, запозичених у природи, і мають колосальний потенціал підвищення ефективності;

– зниження питомої енергоємності, матеріалоємності та ціни виробничих процесів, виробів і послуг;

– формування замкнених інтегральних систем виробництва і споживання продукції за аналогією з циклами кругообігу речовин і енергії в природі;

– насичення кількісного споживання матеріальних благ у розвинених країнах світу, що створює умови переходу до розвитку ринку інформаційних і розважальних послуг;

- розвиток територіального самоврядування і на цій основі збільшення можливостей урахування особливостей окремих екосистем і соціальних спільнот в управлінні економічним розвитком;

– інтернаціоналізація процесів виробництва і споживання продукції.[1, с.8]

Вищенаведене створює передумови для суттєвої переорієнтації механізму управління інноваційним процесами в напрямку їх екологізації. При цьому необхідно звернути увагу на таке: по — перше, швидка зміна продукції, що випускається, створює можливості для здійснення її поетапної екологізації; по-друге — самі ці процеси змушують конструювати системи утилізації товарів після завершення періоду їх експлуатації.

Саме через вплив на попит і екологізацію мотиваційного механізму стає можливим корегування процесів виробництва і споживання продукції, додавання їм спрямованості та підвищувати зацікавленість суб'єктів господарювання в екологізації. Таким чином значно розширюється сфера екологічного впливу і різноманіття мотиваційних інструментів. Крім виробничої сфери до поля дії мотиваційного впливу залучаються сфера споживання та інтерфейсна. Остання пов'язує виробництво і споживання і охоплює транспорт, торгівлю, збут, зберігання продукції, ланцюги постачання та інш. .[1, с.12]

Транспортний комплекс завжди виступав найпотужнішим джерелом забруднення навколишнього середовища. Автомобіль є джерелом цілого ряду викидів, які негативно впливають на природне середовище. Серед них домінують відпрацьовані гази, кількість яких і в масовому, і в об'ємному відношенні надзвичайно велика. Проведемо аналіз на прикладі статистичних даних Донецької області (таб. 1 і таб.2).

Таблиця 1 – Динаміка викидів забруднюючих речовин в атмосферне повітря від окремих видів автотранспорту підприємствами Донецької області, тис.т

роки	вантажні автомобілі	пасажирські автобуси	пасажирські легкові автомобілі	спеціальні легкові автомобілі	спеціальні нелегкові автомобілі
2000	35,6	17,8	10,5	2,9	10,2
2013	24,2	8,0	13,1	2,6	6,1
2014	10,7	2,7	6,6	0,2	1,5
2015	10,7	4,4	9,3	0,6	2,0
2016	10,8	4,8	10,1	0,7	2,1

Таблиця наведена з джерела [2]

З 2014 по 2016 рр. зниження викидів забруднюючих речовин в атмосферне повітря від окремих видів автотранспорту наведено без урахування частини проведення антитерористичної операції.

Під час експлуатації автотранспорту шкідливі речовини потрапляють у повітря під час заправки автомобіля паливом, з вихлопними газами, випарами з паливних систем.

Слід додати також, що на рівень викидів вуглецю впливає режим швидкості руху транспортного засобу і рельєф місцевої дороги. Відомий факт, якщо збільшувати швидкість авто і різко зменшувати її під час.

Таблиця 2 – Динаміка викидів забруднюючих речовин в атмосферне повітря пересувними джерелами забруднення від використання окремих видів палива

роки	обсяги викидів, тис.т	у тому числі від використання			частка викидів забруднюючих речовин від використання бензину у загальних обсягах викидів, %
		бензину	дизельного палива	зрідженого та стисненого газу	
2000	205,3	188,7	12,4	4,2	91,9
2013	198,4	115,4	48,5	34,4	58,2
2014	95,5	58,6	17,5	19,4	61,4
2015	57,1	34,1	13,6	9,4	59,7
2016	57,8	36,4	14,5	10,8	60,1

Таблиця наведена з джерела [2]

З 2014 по 2016 рр. зниження викидів забруднюючих речовин в атмосферне повітря від окремих видів автотранспорту наведено без урахування частини проведення антитерористичної операції.

Мінімальна кількість оксидів вуглецю виділяється при рівномірній швидкості автомобіля 60 км/год.[3] Гази, які виділяються внаслідок спалювання палива у двигунах внутрішнього згорання, містять більше 200 найменувань шкідливих речовин, у тому числі канцерогени. Нафтопродукти, залишки від стертих шин та гальмівних колодок, сипкі і пилові вантажі, хлориди, які використовують для посипання доріг взимку, забруднюють придорожні смуги та водні об’єкти.[3]

Вихлопні гази накопичуються у нижніх шарах атмосфери, тобто шкідливі речовини знаходяться в зоні дихання людини. Тому автомобільний транспорт варто віднести до категорії найнебезпечніших джерел забруднення повітря поблизу автомагістралей. Слід наголосити, що Міністр екології та охорони навколишнього середовища України Остап Семерак в інтерв’ю газеті Дзеркало тижня сказав: «За даними ВООЗ, кожних дві години в Україні помирають 3 людини через поганий стан довкілля.» [4]

26 лютого 1991 р. двадцять шість держав Європи підписали конвенцію про проведення процедури оцінки впливу на навколишнє середовище (ОВНС) для будь-яких видів діяльності, наслідки яких мають транснаціональний характер. [5, с. 56] Протягом останніх двох десятиліть процедура оцінки впливу на навколишнє середовище (ОВНС) стала провідним інструментом вивчення і зменшення шкідливих наслідків людської діяльності для навколишнього середовища. Проведення ОВНС відбиває підхід до управління навколишнім середовищем, що полягає в запобіганні негативних наслідків. Його метою є планування впливу на навколишнє середовище, в тому числі і на самих ранніх стадіях розробки проектів господарського розвитку й урядових програм для того, щоб запобігти, зменшити (в міру можливості) їх шкідливий чи екологічний вплив. [5, с. 56]

Основною характеристикою, що служить для оцінки кількості шкідливих речовин, що викидаються з газами автомобілів, є величина пробігового викиду. Для здійснення розрахунку і прогнозування загальної маси викидів необхідно виходити з викидів умовного середнього автомобіля певної групи. Групи складають з автомобілів, близьких за типами, характеристиками токсичності, умовами експлуатації. Авторами запропонована модель контролю викидів шкідливих речовин і регулювання процесом транспортування промислового підприємства (рис. 1).

Математична модель і послідовність представлені на рис. 1 мають таку послідовність дій:

— введення даних про транспортний засіб, показаних атмосфери: вологості, температури повітря;

— ведеться розрахунок загальної маси викидів;

— далі розрахунки робляться більш конкретними: 3 – розрахунок викидів оксидів сірки, 4 – розрахунок викидів оксидів азоту, 5 – розрахунок викидів вуглекислого газу;

— якщо розрахункове значення по одному з показників 3,4,5 перевищує норму, дані норми беруться з повірочних таблиць, то автомобіль знімається з маршруту і закінчується робота програми. У разі, якщо розрахункові показники менше норми або дорівнюють їй, то триває підсумовування даних 3,4,5;

— наступним кроком йде порівняння сумарних значень з розрахунковими в пункті 2 моделі. Якщо загальна сума перевищує очікувану величину, розраховану в пункті 2, то машина знімається з маршруту. Якщо загальна сума показників залишається в нормі, то автомобіль допускається до подальшого пересуванню по маршруту.

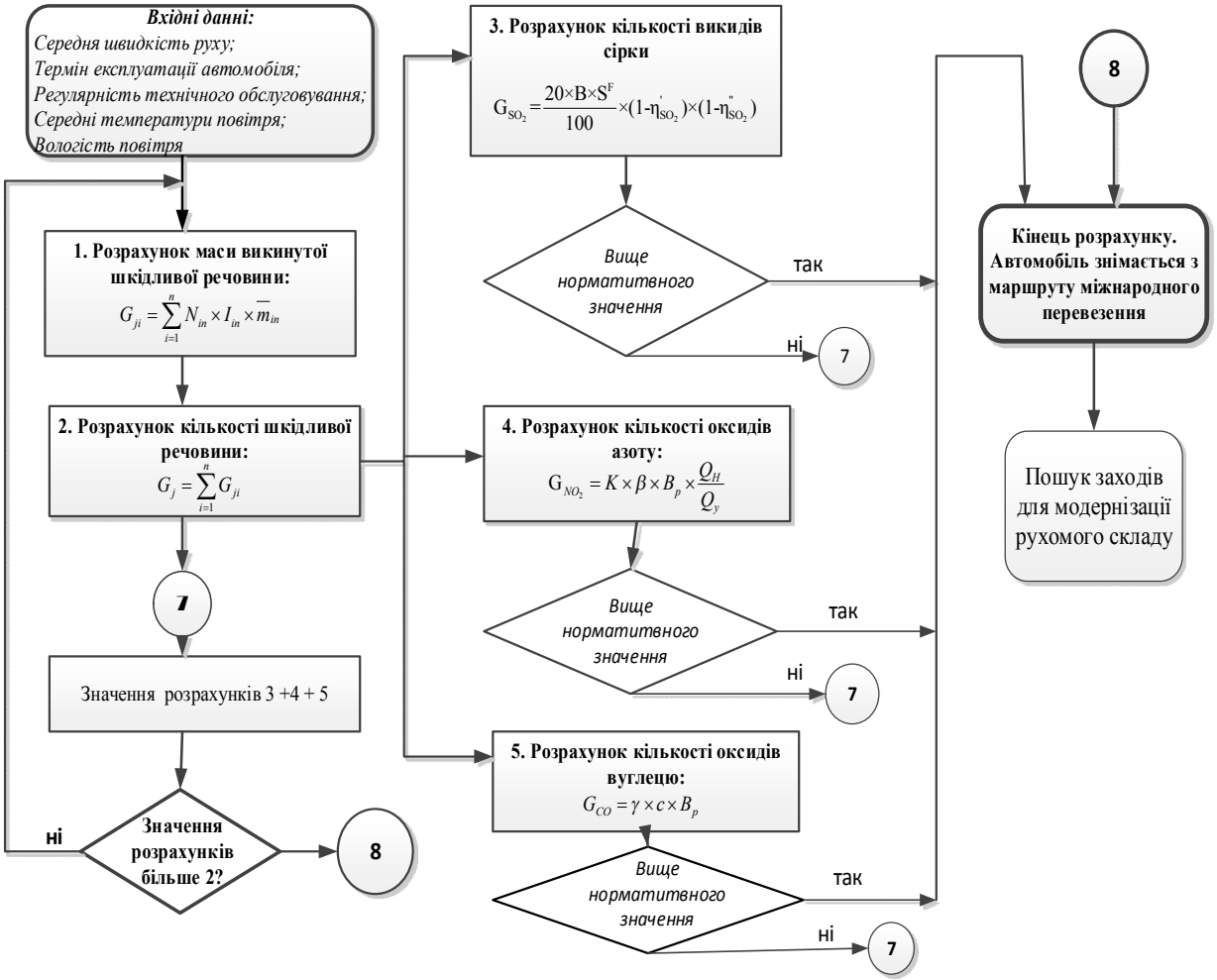

Рис. 1. Модель контролю викидів шкідливих речовин і регулювання процесом транспортування промислового підприємства (розроблено автором)

Забруднення поверхні землі транспортними і дорожніми викидами накопичується поступово, в залежності від кількості автотранспорту, що проїжджає через трасу, дорогу, магістраль і зберігається дуже довго навіть після ліквідації дорожнього полотна (закриття дороги, траси, магістралі або повна ліквідація шляху та асфальтного покриття). Різні хімічні елементи, особливо метали, що накопичуються у ґрунтах, засвоюють рослини і через них по харчовому ланцюгу переходять в організм тварин і людини. Частина з них розчиняється і виноситься ґрунтовими водами, потім потрапляє в ріки, водойми і вже через питну воду може потрапити у людський організм. [3]

Найбільш поширеним і найтоксичнішим із транспортних викидів є свинець. Санітарна норма вмісту свинцю у ґрунті – 32 мг/кг. За даними екологів вміст свинцю на поверхні ґрунту біля траси Київ-Одеса в Україні наближається до 1000 мг/кг, але в місті, де дуже інтенсивний рух транспорту, цей показник може бути більшим у 5 разів. [3]

Більшість рослин легко переносить підвищення вмісту важких металів у ґрунті, лише при вмісті свинцю більше 3000 мг/кг починається пригнічення рослинного світу навколо дороги. [3] Для тварин небезпечним є вміст 150 мг/кг свинцю у їжі.[3]

Автори погоджуються з думкою, яка висказана в статті [3]: «Для майбутнього покоління, яке найімовірніше відмовиться від автомобілів у їх сучасному вигляді, транспортне забруднення ґрунтів стане найболючішим і найважчим наслідком минулого. Можливо, що навіть під час ліквідації побудованих попередніми поколінням доріг, забруднений неокрилюючими металами та канцерогенами ґрунт доведеться просто прибирати з поверхні.»

Як можна захистити навколишнє середовище від транспорту? Наприклад, у США будують захисні смуги шириною 100 м з обох боків магістралі чи дороги, де дуже інтенсивний рух транспорту. За 10 років експлуатації такої дороги у її захисних смугах на кожному метрі акумулюється до 3 кг свинцю. У Голландії дозволено використовувати під посіви землю, яка знаходиться на відстані 150 м і далі від дороги, оскільки там дослідили, що у межах 150 м від магістралі у рослинах накопичується в середньому від 5 мг/кг до 200 мг/кг свинцю.[3]

Латвійські вчені встановили, що на глибині 5-10 см концентрація металів менша, ніж на поверхні ґрунту. Найбільше викидів накопичується на відстані 7-15 метрів від краю проїжджої частини, через 25 м концентрація знижується приблизно удвічі, а через 100 м наближається до норми. Також варто звернути увагу на те, що із загальної кількості викидів 25% залишається на самому дорожньому полотні, а решта 75% осідають на прилеглій території. [3]

Підсумовуючи результати дослідження процитуємо Міністра екології та охорони навколишнього середовища України Остапа Семерака: «Екологічні реформи не приносять швидкого доходу, а на початку потребують лише витрат. І мало хто розуміє пряму залежність між скидами, наприклад, від свинарника у воду та тривалістю власного життя. Екологію на хліб не намастиш, і це не цікавить більшість.»[4]

Світ постійно рухається вперед у своєму розвитку. Транспорт, світовий транспорт, завжди першим сприймає і був новатором нових підходів розвитку. Зараз у всьому світі поширено електромобілі. Це ще одна спроба відійти від спалювання бензину, дизельного палива і забезпечити ресурсозбереження в процесі транспортування. Україну, як транзитну державу, цей процес теж не мине. Такі світові велетні машинобудування як Volvo та Man уже випустили вантажні електромобілі. Досить швидко вони будуть домінувати у процесах транспортування за рахунок зниження вартості перевезення і витрат на паливо. Зрозуміло, що як що в Україні не буде інфраструктури для обслуговування такого рухомого складу, то країна втратить ще один свій вагомий чинник у світовій торгівлі і процесах транспортування, а саме, належність до транспортних коридорів Європи.

Висновки. В статті проведено дослідження викидів шкідливих речовин транспортними засобами Донецької області. За підсумками проведеного дослідження з'ясовано, що автомобіль є джерелом цілого ряду викидів, які негативно впливають на природне середовище, серед них домінують відпрацьовані гази, кількість яких і в масовому, і в об'ємному відношенні надзвичайно велика і веде до забруднення атмосферного повітря і ґрунтів. Для проведення процедури оцінки впливу на навколишнє середовище, відповідно до вимог Європейської конвенції «Про проведення процедури оцінки впливу на навколишнє середовище», яка має транснаціональний характер і регулювання процесом транспортування промислового підприємства запропоновано модель контролю викидів шкідливих речовин, що базується на моніторингу

навколишнього середовища через розрахунки викидів вуглецю, сірки, оксидів азоту і регулює рух автотранспорту підприємства.

Список використаних джерел:

1. Мельник Л.Г. Екологічна економіка. Підручник. /Л.Г. Мельник. Суми: ВТД «Університетська книга», 2012. — 367с.

2. Донецька обласна державна адміністрація. Департамент екології та природних ресурсів. Регіональна доповідь про стан навколишнього середовища в Донецькій області у 2016 році. Електронний ресурс. Режим доступу: https://menr.gov.ua/files/docs/Reg.report/%D0%A0%D0%B5%D0%B3.%D0%B4%D0%BE%D0%BF.%D0%94%D0%BE%D0%BD%D0%B5%D1%86%D1%8C%D0%BA%D0%B0%202016.pdf

3. Забруднення автотранспортом. Екологія життя. Інформація з інтернету. Електронний ресурс. Режим доступу: http://www.eco-live.com.ua/content/blogs/zabrudnennya-avtotransportom

4. Остап Семерак: "Екологізація має відбуватися за принципом декомунізації — рішуче й швидко". Електронний ресурс. Режим доступу: https://dt.ua/internal/ostap-semerak-ekologizaciya-maye-vidbuvatisya-za-principom-dekomunizaciyi-rishuche-y-shvidko-256965_.html

5. Івашура А.А., Орєхов В.М. Екологія: теорія та практикум. Навчальний посібник. / А.А. Івашура, В.М. Орєхов. Харків.: Видавничий дім «ІНЖЕК», 2014 — 208 с.

References (BSI):

1. Melnyk L.H. Ekolohichna ekonomika. Pidruchnyk. /L.H. Melnyk. Sumy: VTD «Universytetska knyha», 2012. — 367s.

2. Donetska oblasna derzhavna administratsiia. Departament ekolohii ta pryrodnykh resursiv. Rehionalna dopovid pro stan navkolyshnoho seredovyshcha v Donetskii oblasti u 2016 rotsi. Elektronnyi resurs. Rezhym dostupu: https://menr.gov.ua/files/docs/Reg.report/%D0%A0%D0%B5%D0%B3.%D0%B4%D0%BE%D0%BF.%D0%94%D0%BE%D0%BD%D0%B5%D1%86%D1%8C%D0%BA%D0%B0%202016.pdf

3. Zabrudnennia avtotransportom. Ekolohiia zhyttia. Informatsiia z internetu. Elektronnyi resurs. Rezhym dostupu: http://www.eco-live.com.ua/content/blogs/zabrudnennya-avtotransportom

4. Ostap Semerak: "Ekolohizatsiia maie vidbuvatysia za pryntsypom dekomunizatsii rishuche y shvydko". Elektronnyi resurs. Rezhym dostupu: https://dt.ua/internal/ostap-semerak-ekologizaciya-maye-vidbuvatisya-za-principom-dekomunizaciyi-rishuche-y-shvidko-256965_.html

5. Ivashura A.A., Oriekhov V.M. Ekolohiia: teoriia ta praktykum. Navchalnyi posibnyk. / A.A. Ivashura, V.M. Oriekhov. Kharkiv.: Vydavnychyi dim «INZhEK», 2014 — 208 s.

Ключові слова: *оцінка, вплив, навколишнє середовище, автомобіль, шкідливі викиди, процес транспортування, вартість, екологія, рух.*

Keywords: *assessment, impact, environment, car, harmful emissions, transportation process, cost, ecology, traffic.*

Ключевые слова*: оценка, влияние, окружающая среда, автомобиль, вредные выбросы, процесс транспортировки, стоимость, экология, движение.*

Перевірено на плагіат системою: https://corp.unicheck.com/library/viewer/report/3972381

Рецензент: Хаджинова О.В. декан економічного факультету ДВНЗ «ПДТУ» , доктор економічних наук, доцент

УДК 504.06:005:334.716 https://doi.org/10.31498/2225-6725.35.2018.133139

ЕКОЛОГІЧНИЙ МЕНЕДЖМЕНТ ЯК ФАКТОР ЕКОЛОГО-ЕКОНОМІЧНОЇ ЕФЕКТИВНОСТІ ДІЯЛЬНОСТІ ПРОМИСЛОВИХ ПІДПРИЄМСТВ

http://orcid.org/0000-0002-8929-6615
Потапова Наталія Миколаївна, к.е.н., доцент кафедри економіки підприємств ДВНЗ «Приазовський державний технічний університет» м. Маріуполь, e-mail: potapova-nn@yandex.ru, тел: +380501842319

Potapova Nataliya, Assistant Professor, Department of Economics of Enterprises, PhD in Economics, State Higher Education Institution "Pryazovskyi State Technical University", Mariupol, e-mail: potapova-nn@yandex.ru, tel.:+380501842319

N. Potapova. Environmental management as a factor in the environmental and economic efficiency of industrial enterprises.

The most vital problem at the current stage of economic development is the growth of economic and environmental crises. This calls for the search of new priorities in sustainable development, the most important of which is the need for deep ecologicalization of the economy. The need to find new ways and approaches that suit today conditions and minimize the negative impact on the environment is becoming more and more obvious. Development of environmentally and economically efficient production is now in the mainstream in the developed countries worldwide. The essence of environmental management is defined in the paper, its role in the economic system of the enterprise is justified, elements and tools of the environmental management mechanism are described. The author maintains that formation of instruments for the environmental management of an industrial enterprise should be preceded by a "cost-benefit" analysis. The conditions under which introduction of environmental management at the enterprise will enhance efficiency have been determined. The scheme of delegating responsibilities in the sphere of environmental management at an industrial enterprise is proposed. Thus, it is demonstrated that environmental management, being a certain type of management, is fundamentally oriented towards formation and development of environmentally-friendly production, advancement of ecological culture and human life and activities. Formation of this type of management at industrial enterprises means launching the process of introducing technological systems, management and other solutions that result in efficient use of natural resources while preserving the quality of the environment.

Потапова Н. М. Екологічний менеджмент як фактор еколого-економічної ефективності діяльності промислових підприємств.

Найважливішою проблемою сучасного етапу економічного розвитку є наростання економічної та екологічної криз. Це вимагає пошуку нових пріоритетів сталого розвитку, найважливішим з яких стає необхідність глибокої екологізації економіки. Все більш очевидною стає необхідність пошуку нових, прийнятних в сьогоднішніх умовах, шляхів і підходів до мінімізації негативної дії на навколишнє середовище. Основним з таких шляхів в розвинених країнах світу став розвиток екологічно та економічно ефективного виробництва. У роботі визначено сутність екологічного менеджменту, обґрунтовано його роль в економічній системі підприємства, визначено елементи та інструменти механізму екологічного менеджменту. У роботі обґрунтовано, що формуванню інструментів екологічного менеджменту промислового підприємства має передувати аналіз «витрати-вигоди». Визначені умови, за яких впровадження екологічного менеджменту на підприємстві буде ефективним. Запропоновано схему розподілу відповідальності у сфері екологічного менеджменту для промислового підприємства. Таким чином, екологічний менеджмент як тип управління принципово орієнтований на формування і розвиток екологічного виробництва, екологічної культури та життєдіяльності людини. Формування такого типу управління на промислових підприємствах означає процес впровадження технологічних систем, управлінських та інших рішень, що дозволяють підвищити ефективність використання природних ресурсів при збереженні якості природного середовища.

Потапова Н.Н. Экологический менеджмент как фактор эколого-экономической эффективности деятельности промышленных предприятий. *Важнейшей проблемой современного этапа экономического развития является нарастание экономического и экологического кризисов. Это требует поиска новых приоритетов устойчивого развития, важнейшим из которых становится необходимость глубокой экологизации экономики. Все более очевидным становится необходимость поиска новых, приемлемых в сегодняшних условиях, путей и подходов к минимизации негативного воздействия на*

© *N. Potapova / Потапова Н.М., 2018*

окружающую среду. Основным из таких путей в развитых странах мира стало развитие экологически и экономически эффективного производства. В работе определена сущность экологического менеджмента, обоснована его роль в экономической системе предприятия, определены элементы и инструменты механизма экологического менеджмента. В работе обосновано, что формированию инструментов экологического менеджмента промышленного предприятия должен предшествовать анализ «затраты-выгоды». Определены условия, при которых внедрение экологического менеджмента на предприятии будет эффективным. Предложена схема распределения ответственности в сфере экологического менеджмента для промышленного предприятия. Таким образом, экологический менеджмент как тип управления принципиально ориентирован на формирование и развитие экологического производства, экологической культуры и жизнедеятельности человека. Формирование такого типа управления на промышленных предприятиях означает процесс внедрения технологических систем, управленческих и других решений, позволяющих повысить эффективность использования природных ресурсов при сохранении качества природной среды.

Постановка проблеми. Найважливішою проблемою сучасного етапу економічного розвитку є наростання економічної та екологічної криз, що мають серйозні негативні наслідки як на локальному, так і глобальному рівнях. Це вимагає пошуку нових пріоритетів сталого розвитку, найважливішим з яких стає необхідність глибокої екологізації економіки, що передбачає підвищення цінності природи і її ресурсів, а також життя і здоров'я людини. Велика частина основних виробничих фондів України не відповідає сучасним екологічним вимогам, а значні площі територій України характеризуються як екологічно неблагополучні. Діяльність багатьох промислових підприємств України супроводжується значними обсягами викидів забруднюючих речовин у навколишнє середовище і створенням об'єктів, що порушують екосистему. Тому все більш очевидною стає необхідність пошуку нових, прийнятних в сьогоднішніх умовах, шляхів і підходів до мінімізації негативної дії на навколишнє середовище. Основним з таких шляхів в розвинених країнах світу став розвиток екологічно ефективного виробництва.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблемам еколого-економічної ефективності діяльності промислових підприємств присвячені дослідження багатьох українських вчених [1-4 та ін.]. При цьому питанням формування на підприємствах екологічного типу управління приділяється недостатньо уваги.

Метою статті є обґрунтування ролі екологічного менеджменту у підвищенні еколого-економічної діяльності промислових підприємств України.

Виклад основного матеріалу.

Будь-яке промислове підприємство є відкритою соціально-економічною системою, яка активно взаємодіє із зовнішнім середовищем. Зовнішнє середовище, з одного боку, є джерелом ресурсів для виробництва, а з іншого – споживачем загроз діяльності промислового підприємства. Вихідним моментом функціонування підприємства є ресурси, які підприємство знаходить у зовнішньому середовищі. У результаті технологічного поєднання ресурсів на підприємстві на виході у зовнішнє середовище є продукція, а також відходи, викиди, скиди та ризики.

Основною метою діяльності промислового підприємства є максимальне наближення обсягу «виходу» до обсягу «входу», тобто максимізація ресурсоефективності та мінімізація ресурсоємності виробництва. Для цього насамперед потрібно впливати на такі «виходи» як викиди, скиди, відходи та екологічні ризики через управління екологічними аспектами діяльності підприємства. В умовах обмеженості природних ресурсів та зростаючого антропогенного навантаження на довкілля підприємство повинно розглядатися та управлятися вже як соціо-еколого-економічна система для її стійкого розвитку. У цих умовах суттєво зростає роль екологічного менеджменту у господарської діяльності підприємства.

Під екологічним менеджментом слід розуміти екологічно безпечне управління сучасним виробництвом, при якому досягається оптимальне співвідношення між екологічними і економічними показниками. Основна мета формування екологічного типу

управління промисловим підприємством полягає у інформаційному забезпеченні ухвалення управлінських рішень щодо діяльності підприємства з урахуванням екологічних аспектів. Сукупність елементів екологічного менеджменту дозволяють змоделювати екологічну ситуацію, спрогнозувати та локалізувати можливі екологічні наслідки, що є підґрунтям розробки та реалізації низки превентивних заходів, які суттєво зменшують витрати підприємства на усунення різноманітних екстерналій [4, с. 116-119].

Механізм екологічного менеджменту поєднує взаємодію наступних елементів: екологічні баланси, екологічний облік, екологічний контролінг, екологічний аудит. Формування цього механізму потребує системного підходу. Тільки за цих умов його ефективність буде максимальною.

Завданням використання інструментів екологічного менеджменту є не просто фіксування та обробка інформації щодо впливу діяльності підприємства на навколишнє середовище, а сприяння підвищенню екологічної та економічної ефективності виробництва, підвищення конкурентоспроможності підприємства за рахунок вирішення питань, обумовлених екологічними аспектами його діяльності. Екологічний менеджмент спрямований на інформаційну підтримку такої системи управління підприємством, за якої гарантується мінімізація впливу виробничих процесів на навколишнє середовище і забезпечується впевненість у тому, що проблеми попереджаються, а не виявляються після їхнього виникнення. При правильному підході до формування та впровадження ця система може дати істотні позитивні результати вже на початковому етапі.

Процес формування інструментів екологічного менеджменту на підприємстві має будуватися на наступних принципах:

системності, що дозволяє розглядати інструменти екологічного менеджменту як елемент інформаційної системи промислового підприємства;

комплексності, що передбачає охоплення всіх видів діяльності та залучення всіх співробітників підприємства;

гнучкості, що виявляється в постійній адаптації до змін, які можуть відбуватися в галузі охорони навколишнього середовища та політиці ресурсозбереження;

прозорості і ясності, що визначають широку інформованість, забезпечення достовірної інформації, розгорнутої реєстрації даних;

економічності, тобто досягнення певного рівня витрат на формування таких інструментів;

реалізованості, що вимагає врахування фактичної оцінки вихідної ситуації,

специфіки виробничої діяльності при розробці екологічної політики, обґрунтування цільових і планових показників і складання програм природоохоронних заходів;

постійного вдосконалення, що вимагає наявності зворотних зв'язків у вигляді перевірок та коригувальних дій, загального внутрішнього аудиту, аналізу результатів за участю керівництва, звернення зовнішніх зацікавлених осіб [5, с. 268-271].

Для різних підприємств залежно від характеру, масштабу і складності діяльності, продукції і послуг, що надаються, склад інструментів екологічного менеджменту є різним. Однак основні інструменти залишаються незмінними. Такими інструментами є:

екологічна політика, яка зазвичай оформляється у вигляді декларації про екологічну політику і висловлює намір вищого керівництва підприємства реалізувати сучасний підхід до екологічного менеджменту;

план або програма дій з охорони навколишнього середовища, які містять опис необхідних заходів, спрямованих на вдосконалення природоохоронної діяльності підприємства, встановлюють відповідальність конкретних працівників підприємства і передбачають виділення необхідних для реалізації програми (плану) людських і фінансових ресурсів;

організаційна структура, яка фіксує розподіл функцій, делегування повноважень і відповідальність за ті чи інші дії, передбачає процедури «вбудовування»

природоохоронних заходів в інші складові діяльності підприємства (охорона праці, постачання, НДДКР, розробка нових продуктів, маркетинг, фінанси тощо);

коригувальні та превентивні дії, спрямовані на усунення фактичних або можливих випадків відхилення від встановлених цілей, завдань, критеріїв і нормативів;

формальна оцінка вищим керівництвом підприємства стану та адекватності інструментів екологічного менеджменту у аспекті мінливих обставин.

Інструменти корпоративного екологічного менеджменту є важливим елементом інформаційної системи підприємства. Вони надають необхідну інформацію, отриману з використанням певних аналітичних процедур, для ухвалення управлінських рішень стосовно діяльності підприємства, але й вони самі потребують інформаційного забезпечення на основі моніторингу та вимірювань, що потребує змін в організаційній структурі, використання спеціальних приладів та устаткування, здійснення певних процедур тощо.

Формуванню інструментів екологічного менеджменту промислового підприємства передує ухвалення вищим керівництвом рішення про доцільність цих процесів. З цією метою необхідно провести аналіз «витрати-вигоди». У тому випадку, якщо розмір вигод перевищує розмір витрат, доцільним є рішення про впровадження екологічного менеджменту та перехід до соціо-еколого-економічної системи. В іншому випадку підприємство має зберегти стан соціально-економічної системи, діяльність якої спрямована на одержання економічних вигід без гармонізації цієї мети з цілями охорони довкілля, раціонального використання ресурсів та забезпечення здоров'я населення (рисунок 1).

Рисунок 1 – Схема прийняття рішення щодо впровадження екологічного менеджменту

Впровадження механізму екологічного менеджменту має економічні переваги (економія ресурсів, підвищення ефективності виробництва, розвиток потенційних можливостей на ринках), а також переваги зменшення ризиків, пов'язаних з неадекватним ставленням до екологічних аспектів роботи підприємства, які система дозволить

докорінно змінити (аварії; труднощі в залученні інвесторів, в отриманні кредиту, втрата ринків тощо).

Слід зазначити, що впровадження екологічного менеджменту на підприємстві буде ефективним за умовою дотримання наступних умов (1.1) та (1.2):

$$ВЕМ < (П_{ут} + П_{оп} + П_{кр} + Н_{цін}), \quad (1.1)$$

$$ВЕМ < (П_{пв} + П_{пз} + П_{рв} + Ш + О_{дод}), \quad (1.2)$$

де *ВЕМ* – витрати підприємства на впровадження екологічного менеджменту; $П_{ут}$ – прибуток від утилізації відходів; $П_{оп}$ – пільги оподаткування; $П_{к}$ – кредитні пільги; $Н_{цін}$ – надбавка до ціни; $П_{пв}$ – плата за понаднормативне використання природних ресурсів; $П_{пз}$ – плата за понаднормативне забруднення навколишнього природного середовища; $П_{рв}$ – плата за розташування відходів у навколишньому середовищі; *Ш* – штрафи; $О_{дод}$ – додаткове оподаткування.

Елементи формули (1.1) показують збільшення чистого прибутку підприємства за умови впровадження екологічного менеджменту, а елементи формули (1.2) – його зменшення, коли підприємство намагається зекономити на витратах з впровадження екологічного менеджменту.

Формуючи певний перелік інструментів екологічного менеджменту, керівництво повинно усвідомлювати, що підприємство взаємодіє із контрагентами, які можуть вимагати інформацію про екологічні аспекти його діяльності. Тому інструменти екологічного менеджменту мають виконувати функцію інформаційного забезпечення не тільки для внутрішніх, але й для зовнішніх користувачів (споживачів, постачальників, торгових посередників, банківських установ, органів влади, громадських організацій та об’єднань тощо) [6].

Формування та використання інструментів екологічного менеджменту промислового підприємства повинно ґрунтуватися на певній інформаційній базі, що включає фонд нормативно-правової документації у природоохоронній сфері, міжнародні та національні стандарти у цій сфері та у споріднених галузях, внутрішні документи тощо. Документація повинна збиратися і вестися таким чином, щоб вона відображала культуру і потреби підприємства, сприяючи розширенню та вдосконаленню існуючої інформаційної системи. Обсяг документації на різних підприємствах може відрізнятися, але ця документація повинна бути достатньою для опису системи екологічного менеджменту.

Для забезпечення ефективного впровадження екологічного менеджменту необхідно відповідним чином розподілити відповідальність (табл. 1).

Слід зазначити, що розподіл відповідальності залежить від розміру підприємства та типу організаційної структури. У випадку малих і середніх підприємств, наприклад, власник може бути особою, що несе відповідальність за всю цю діяльність На вищому керівництві лежить основна відповідальність за обізнаність і мотивацію співробітників стосовно екологічних аспектів та інструментів екологічного менеджменту за допомогою роз'яснення екологічних цінностей підприємства, екологічної політики і спонукання всіх осіб, які працюють на підприємстві, зрозуміти важливість досягнення екологічних цільових і планових показників, за які вони несуть відповідальність або зобов'язані звітувати. Саме зобов'язання окремих людей в контексті загальних екологічних цінностей забезпечують те, що система екологічного менеджменту ефективно реалізується на практиці.

Організація повинна визначити і оцінити будь-які відмінності між компетентністю, необхідною для виконання діяльності, і фактичною компетентністю, якою володіють особи, які будуть її виконувати. Цю різницю можна компенсувати за рахунок додаткового навчання, розвитку навичок тощо. Програми навчання повинні відображати

відповідальність, розподілену в межах системи екологічного менеджменту і враховувати існуючі знання персоналу і їх розуміння теми навчання. Програми навчання, пов'язані із екологічним менеджментом, можуть включати: визначення потреб у навчанні персоналу; проектування і розробку плану навчання для задоволення встановлених потреб у навчанні; перевірку відповідності вимогам екологічного менеджменту; навчання цільових груп співробітників; документальне оформлення проведеного навчання і контроль; оцінку проведеного навчання на основі певних потреб у навчанні та вимог до нього.

Таблиця 1 - Розподіл відповідальності у сфері екологічного менеджменту для промислового підприємства

Приклад обов'язків в екологічній сфері	Особи, які несуть відповідальність
Визначення загального напряму	Президент, виконавчий директор, Рада Директорів
Розробка екологічної політики	Президент, виконавчий директор і інші відповідні особи
Розробка цільових і планових екологічних показників і програм	Менеджери відповідних підрозділів
Стеження за загальною ефективністю системи управління навколишнім середовищем	Головний менеджер з екології
Забезпечення відповідності діючим правовим і іншим вимогам, які зобов'язується дотримуватися підприємство	Усі менеджери
Забезпечення безперервного удосконалення	Усі менеджери
Розробка та впровадження процедур бухгалтерського обліку	Менеджери з фінансів
Забезпечення відповідності вимогам системи управління навколишнім середовищем	Усі особи, які працюють на підприємстві
Аналіз функціонування системи управління навколишнім середовищем	Вище керівництво

Висновки. Таким чином, екологічний менеджмент як тип управління принципово орієнтований на формування і розвиток екологічного виробництва, екологічної культури та життєдіяльності людини. Формування такого типу управління на промислових підприємствах означає процес впровадження технологічних систем, управлінських та інших рішень, що дозволяють підвищити ефективність використання природних ресурсів при збереженні якості природного середовища.

Список використаних джерел:

1. Шматько В. Г. Екологія і організація природоохоронної діяльності: навчальний посібник / В.Г. Шматько, Ю.В. Нікітін; К.: Національна академія управління, 2005. – 304 с.

2. Економіка довкілля і природних ресурсів / Ю.В. Дзядикевич та ін. – Тернопіль : Астон, 2016. – 392 с.

3. Економіка довкілля і природних ресурсів: навчальний посібник / за заг. ред. П. Т. Бубенка; Харк. нац. ун-т міськ. госп-ва ім. О. М. Бекетова. – Х.: ХНУМГ, 2014. – 280 с.

4. Екологічне управління: Підручник / В. Я. Шевчук, Ю. М. Саталкін, Г. О. Білявський та ін. – К.: Либідь, 2004. – 432 с.

5. Екологічний менеджмент: Навчальний посібник / Семенов В.Ф., Михайлюк О.Л., Галушкіна Т.П. та ін. - Київ, Центр навчальної літератури, 2004. - 516 с.

6. Якимчук С.А. Система екологічного менеджменту в Україні / С.А. Якимчук // Проблеми раціонального використання соціально-економічного та природно-ресурсного потенціалу регіону: фінансова політика та інвестиції. – 2013. – Вип. 19, № 1. – С. 76-83.

References (BSI):

1. Shmat`ko, V.G. (2005) Ekologiya i organizaciya pry`rodooxoronnoyi diyal`nosti [Ecology and organization of environmental activities] / V.G. Shmat`ko, Yu.V. Nikitin. - K.: Nacional`na akademiya upravlinnya [in Ukrainian].
2. Ekonomika dovkillya i pry`rodny`x resursiv (2016) [Economics of the environment and natural resources] / Yu.V. Dzyady`kevy`ch ta in. – Ternopil` : Aston [in Ukrainian].
3. Ekonomika dovkillya i pry`rodny`x resursiv (2014) [Economics of the environment and natural resources] / za zag. red. P. T. Bubenka; Xark. nacz. un-t mis`k. gosp-va im. O. M. Beketova. – X.: XNUMG [in Ukrainian].
4. Ekologichne upravlinnya (2004) [Environmental management] / V. Ya. Shevchuk, Yu. M. Satalkin, G. O. Bilyavs`ky`j ta in. – K.: Ly`bid` [in Ukrainian].
5. Ekologichny`j menedzhment (2004) [Ecological management] / Semenov V.F., My`xajlyuk O.L., Galushkina T.P. ta in.. - Ky`yiv, Centr navchal`noyi literatury` [in Ukrainian].
6. Yaky`mchuk, S.A. (2013) Sy`stema ekologichnogo menedzhmentu v Ukrayini [The system of ecological management in Ukraine] // Problemy` racional`nogo vy`kory`stannya social`no-ekonomichnogo ta pry`rodno-resursnogo potencialu regionu: finansova polity`ka ta investy`ciyi [Problems of rational use of socio-economic and natural-resource potential of the region: financial policy and investments]. – 2013. – Vy`p. 19, № 1. – S. 76-83 [in Ukrainian].

Keywords: *environmental management; efficiency; tools of the environmental management mechanism; "cost-benefit" analysis; enterprise.*
Ключові слова: *екологічний менеджмент; ефективність; інструменти механізму екологічного менеджменту; аналіз «витрати-вигоди»; підприємство.*
Ключевые слова: *экологический менеджмент, эффективность, инструменты механизма экологического менеджмента, анализ «затраты-выгоды», предприятие.*

Рецензент: Логутова Т.Г., завідувач кафедри інноватики і управління, ДВНЗ «Приазовський державний технічний університет», д.е.н., професор.

Перевірено на плагіат системою: https://corp.unicheck.com/library/viewer/report/4640065

УДК 658.14 https://doi.org/10.31498/2225-6725.35.2018.133278

STARTUP AS A NEW BUSINESS LINE

Galyna Shvets, Candidate of Philology, Associate Professor of Economic Theory and Entrepreneurship, State Higher Educational Istablishment «Pryazovskyi State Technical University», Mariupol, e-mail:shvetsvip28@gmail.com http://orcid.org/0000-0001-6798-425X

Швець Галина Олексіївна, доцент кафедри економічної теорії та підприємництва, ДВНЗ «Приазовський державний технічний університет», м. Маріуполь

G. Shvets. Startup as a new of business line.

The work represents the results of the research and political consultations, by representatives of the Institute of Economics with the objective of evaluating the business environment of Ukraine (Annual evaluation of business climate). Determined were the main obstacles for the growth of small and medium business undertakings in the year of 2016, as well as such obstacles for 2017-2018. The main definitions for "startup" notions were given and its main characteristics were defined (creation of new and unique product, that will satisfy most important needs of consumers, quick development, lack of initial financial resources for implementation of the idea and high risks). Revealed were differences between startup and small business undertakings with regard to the following signs: innovative character, the domain of activities, the trajectory of successful development, growth rate, scalability of business model, influence upon the market, infrastructure, sources of investment and the scope of activities. Classification of start ups was characterized and represented. Indicated were the startup stages: pre-see stage, seed-stage, prototype, operational prototype, alpha-version of the project (product), closed beta-version of the project (product), public beta-version of the project (product), startup stage, growth stage, extension stage, output stage. Ways of investment for start up-projects were revealed. 10 most promising start ups in Ukraine were listed. Some of common problems with startup-projects in Ukraine were determined.

Швець Г.О. Стартап як новий напрямок підприємництва.

В роботі представлено результати дослідження представниками Інституту економіки досліджень та політичних консультацій у напрямку оцінки бізнес-середовища України («Щорічна оцінка ділового клімату»). Було визначено основні перешкоди для зростання малого та середнього підприємництва у 2016 році та перешкоди у підприємницькій діяльності на 2017-2018 рр. Наведено визначення поняття «стартап» та визначено основні його характеристики (створення нового та унікального продукту, який буде задовольняти найважливіші потреби споживачів; швидкий розвиток; нестача початкових фінансових ресурсів для втілення ідеї в життя; великі ризики). Розкрито відмінності між стартапом та малим підприємництвом за такими ознаками: інноваційність, сфера діяльності, траєкторія успішного розвитку, швидкість зростання, здатність до масштабованості бізнес-моделі, вплив на ринок, інфраструктура, джерела інвестування, масштаб діяльності. Представлено та охарактеризовано класифікацію стартапів. Наведено стадії розвитку стартапу: стадія pre-seed, seed стадія, прототип, робочий прототип, альфа-версія проекту (продукту), закрита бета-версія проекту (продукту), публічна бета-версія проекту (продукту), startup стадія, стадія зростання, стадія розширення, стадія виходу. Розкрито способи інвестування стартап-проектів. Перераховано десять найбільш перспективних стартапів в Україні. Визначено деякі проблеми стартап-проектів в Україні.

Setting up the problem. Contemporary political and economic processes, occurring in the world and particularly in Ukraine require a search for new ways of business undertaking by representatives of all business spheres. So, the world trend is oriented on innovative business undertaking, that could be competitive and capable of developing under crisis conditions. Thus, it is startup that combines all necessary conditions of small business enterprising, adapted to contemporary conditions of market relations.

The analysis of recent researches and publications. Investigations of theoretical and practical aspects of startups remain in initial stage, as this phenomenon is still new in business environment. Still, the works of such renowned scholars like N.I. Sytnyk [2], L.I. Gladka, E.O. Kolesnik [3], O.V. Kornukh, L.V. Makchanko [5], E. Chazov [6] et al. were dedicated to such problem.

The objective of the article is in defining peculiarities and characteristics of startup as a new business line.

© ***G. Shvets / Швець Г.О., 2018***

Representation of the main material. Small and medium business undertakings play a prominent role in economic development of the country.That is why a possibility of overcoming the crisis in the country's economy depends upon the degree of development of business links between enterprises and constant improving of enterprising environment. In 2017 the Institute of Economic Research and Political Consultations (IERPC) published the results of investigations, carried out by its researchers for evaluation of business environment in Ukraine ("Annual business climate evaluation"). The researchers questioned 1,851 representatives of small and medium business, particularly, heads of 1,324 enterprises- legal persons and 527 physical persons- private business undertakers from all regions of Ukraine, except occupied Crimea and Sevastopol occupied territories of Donetsk and Lugansk regions.

Thus, the researchers defined the main obstacles for growth of small and medium business undertakings in the year of 2016 (see Fig.1.) and such obstacles for the period of 2017-2018 (see Fig. 2.)

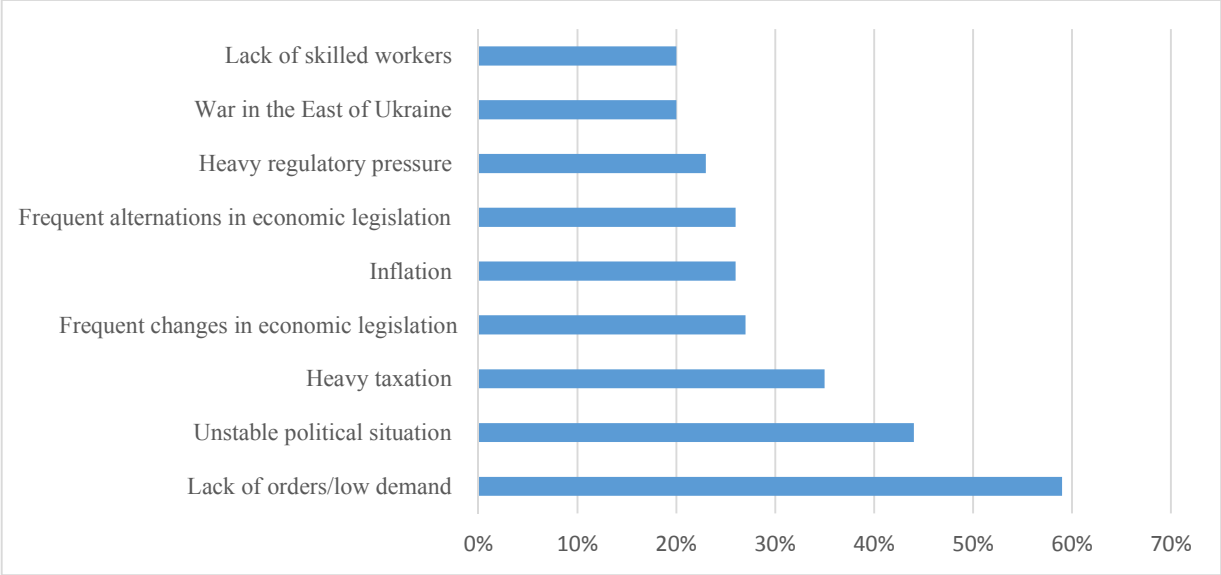

Fig.1. The main obstacles for growth of small and medium business undertakings in the year of 2016 [1].

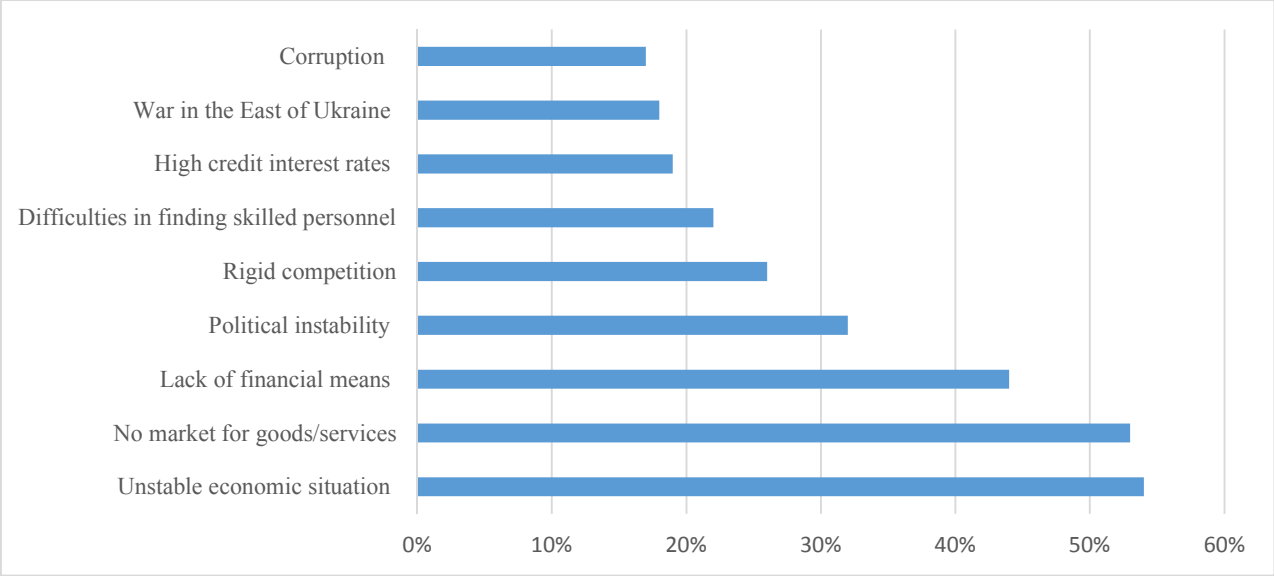

Fig.2. Obstacles in business activities for 2017-2018 pp. [1]

Thus, the data, represented in Fig.1, 2, prove that the situation in the business domain is quite complicated now and has major negative factors of influence. It shows that private business undertakers have to seek new ways and methods of business activities under hard political and economic conditions. For this reason, nowadays, both in Ukraine and in the World innovative business ideas are implemented, adapted to the crisis conditions. Such business lines like start ups begin to spring up as a stake on innovative approach to development of business undertakings. Then, we will analyze in details the essence and peculiarities of startup. Table 1. summarizes the notion of start up, from points of view of different scholars.

So, the notion of startup is frequently associated with a new idea, promotion of an idea in the market, strategy of company's development and limited resources. Newly created companies, i.e. startups possess the following peculiarities: [3]

- creation of new and unique product to satisfy most important consumers' needs;
- quick development (start ups, usually, are created in 3-4 months , except advanced technological startups, requiring more time for their implementation);
- scarce initial financial resources for implementation of the idea (in most cases initial investments act as a starting capital for founders of the project);
- high risks (according to statistical data, nearly 70% of all startups do not survive their first year in the market, from the remaining part 40% do not last until the company is two years old. With regard to the essence of startup the following difference between start up and usual business undertaking is summarized below (table 2).

Table 1 - "Startup". Definitions [2]

Author	Definitions of "startup"
S. Blank, B. Dorf	Startup-is a temporary structure, carrying out a search for renewable, profitable and scaled business model.
E. Reece	Startup company-any newly created organization, set up for creation of a new product in conditions of extreme uncertainty.
D. Ponomaryov	Startup-is a form of innovative activity. It's a company having short history of operational activities, that remains in the stage of development or investigation of perspective markets
L. Reiner	Startup- is a company, that normally is engaged in designing and implementing innovative development processes, validization and investigation of key markets.
Administration of small business of the USA	Start up- is business, which usually is technologically oriented and possesses high development potential.
P. Graham	Startup is a company, designed for quick expansion.
A. Evseychev	Startup- is a process of realization of an idea within a short period and, as a rule, at limited resources of an uncommon project, having innovative character.

Startups are classified, as a rule, according to several signs, for instance, according to product's characteristics and product's distribution market. The following startup types are discerned: [4]

1. "Successful replicas". This group comprises numerous domestic projects, that are to certain extent replicas (clones) of foreign projects, social networks, primarily. Such replicas proved to be very perspective.
2. "Aggressive aliens" This group combines startups, oriented on invading of a certain market segment and ousting competing companies. Implementation of the product can be carried out due to its exceptional price advantage.

Table 2 - Comparison of startups and small business enterprises [2]

Characteristic	Startup	Small business enterprise
Innovative character	Established for realization of new ideas	Established both for realization of new ideas and on copying already existing ideas.
Sphere of activity	IT-products, high tech products	Services, distribution, manufacturing
Trajectory of successful development	Oriented on short term existence, success is attributed to transition into a big company, sale or merging, or public tock floatation.	Oriented on long term existence in nearly unchanged form, success is not attributed to sale or merging
Growth rate	High	Not high
Capability of scaled business model	High	Not high
Influence on the market	Essential	Insignificant
Infrastructure	Business incubators, business accelerators, startup schools, techno-parks	Business centres, business incubators, techno-parks, leasing centres, business supporting funds, investment funds, innovations funds, information and consulting agencies et al. .
Sources of investment	Own means, business angels, venture funds, seed funds, crowd funding	Own financial means, bank credits, business angels
Activity scale	International	Mostly local or regional

3. "Dark horses" Such name can be attributed to the companies, whose prospects remain unclear, despite their innovative character. On the one hand the founders of such startups run high risks, trying to promote them, on the other hand colossal profits are guaranteed for them in case of success. N.I. Sytnyk, suggest the following classification of start ups in the published works: [2]

1. Degree of startup product novelty-startups, that create entirely innovative products, or incrementally (upgrading) innovative products.

2. Branch of activity – IT startups, start ups in the sphere of robotics, electronics, computer hardware, power engineering, ecology, medicine etc.

3. Key customers– start ups, the product of which is designated for physical or legal persons.

4. Needs, for satisfaction of which start ups are oriented on- needs of legal and physical persons, technical requirements of the existing market and technical requirements of a new market.

5. Links with the existing companies-independent and affiliated startups.

Start up, as any enterprise or project has its own life cycle: (development stages) –pre-seed stage, seed-stage, prototype, alpha version of project (Product), closed beta-version of project (product), public beta-version of project (product), startup sage, growth stage, expansion stage, exit stage.

Table 3 summarizes the characteristics of development start up stages.

Financial means are essential for realization of startup projects. There exist different forms and means of obtaining investments for financing of startup projects. The following possible methods of startup projects financing are singled out:

1. Franchising For "business replica" type already worked out business process is picked out, with detailed instructions, regarding sales, well known trade mark (company's brand), thus saving advertising expenses. Franchising model is the easiest way of obtaining a bank credit for a startup.

2. Venture funds. Investment is carried out when the fund appears to be interested in realization of the project. Venture funds are eager to participate in business activities.

3. Contests(tenders). Not only winning projects, but also projects that some investors liked obtain financing.

4. Business-angel. Invests money into innovative projects at the stage of setting up an enterprises in exchange of a share in the capital and reimbursement of investments. They invest a part of their own costs into innovative companies, supporting their technical and commercial development.

5. Crowd funding. Financing is carried out on the basis of collective labour of people, who agreed to combine their money or other resources, in most cases via Internet, to support efforts of other people or organizations.

6. 'Smart' money. An investor provides not only money, but also knowledge, experience, business links and understanding of the market and has a necessary level of competence in the branch.

Table 3 - Stages of startup development [5]

Start up stage	Description
Pre - STARTUP stage	
Pre-seed stage	There exists an idea and it has been clearly determined what buyers need, though there is not a clear understanding of how the idea should technically implemented and promoted, so that it should earn money, or there is but a general idea.
Seed stage	The market is investigated, startup plan is compiled, requirements specification is compiled and executed, a prototype is created and tested, search for first investors and preparatory work goes on for the project's start up.
Prototype	Compilation of requirement specifications and interfaces design
Operational prototype	Creation of the product or the project with the main functions
Alpha version of the project (product)	The project (product) is ready, but has not been tested yet. Some minor corrections are introduced into the interface during testing, which were omitted at the design stage and the stage of developing requirement specifications. Negotiations with first potential customers go are conducted.
Closed beta –stage of the project (product)	Innovative project looks close to the designed by startuppers, small number of users, invited by the founders appear with the objective of testing service and reveal possible errors, drawbacks or modifications.
Public beta-version of the project (product)	Relatively active invitation of customers, who need the services, offered by the project goes on. Very often the public beta-version is done by distributing a limited number of invitations. Agreements with first customers are also concluded.
Start up of the project (product's manufacturing)	
Startup stage	This is a crucial stage for any projects –early and late start up stage and initial operating stage.
Post -STARTUP stage	
Growth stage	The startup occupies a regular place in the market, moving steadily towards finding a niche, specified at the stage of business plan compilation.
Expansion stage	The startup has approached execution of the business plan in the original specified market and begins to extend its boundaries, by means of occupying other markets. The company may expand its business both unilaterally and by purchasing other enterprises.
Exit stage	Exit from business activity (partial or complete) by business-angels and venture investors, who previously participated in financing of the startup. Such exit can be carried out by selling the company to strategic investors, by stock floatation at the stock market, (an outlet to IPO) and by private stock floatation (sales of the enterprise's shares. Venture funds finance promising startups, that at the initial growth stage exhibit quick growth and slow down prior to the exit stage, as compared to the previous stages, although the business itself becomes more stable. Also, one of the variants of startuppers' or investors' exit can be business cessation or enterprise's bankruptcy

7. Franchising For “business replica” type already worked out business process is picked out, with detailed instructions, regarding sales, well known trade mark (company’s brand), thus saving advertising expenses. Franchising model is the easiest way of obtaining a bank credit for a startup.

8. Venture funds. Investment is carried out when the fund appears to be interested in realization of the project. Venture funds are eager to participate in business activities.

9. Contests(tenders). Not only winning projects, but also projects that some investors liked obtain financing.

10. Business-angel. Invests money into innovative projects at the stage of setting up an enterprises in exchange of a share in the capital and reimbursement of investments. They invest a part of their own costs into innovative companies, supporting their technical and commercial development.

11. Crowd funding. Financing is carried out on the basis of collective labour of people, who agreed to combine their money or other resources, in most cases via Internet, to support efforts of other people or organizations.

12. ‘Smart’ money. An investor provides not only money, but also knowledge, experience, business links and understanding of the market and has a necessary level of competence in the branch.

13. “3Fs” Model. “3 Fs-model, i.e. family, friends and fools specifies that at the stage of setting up an own business a beginner-businessman has to ask financial support from his friends, relatives, acquaintances.

14. Technical investor. Here big amounts are invested into a startup, which presume obtaining a steady income, control over the property and participation in management of the object of investment.

15. Subsidizing Subsidies, provided by state are a financial support by state organization, due to which the recipient obtains allowances (profits). For this a very fine idea, implemented in a business plan is indispensable.

16. Initial Public Offer (IPO). Initial offering of shares is one of the methods of obtaining external investments. IPO is an offer , which a company is giving for all investors concerned. [5]

‘AIN. UA’ a Ukrainian portal compiled in 2016 the following rating list of the best domestic start ups. Experts selected 10 most promising startups, originated after 2014, evaluate for their successful deeds, participation in well-known accelerators, construction of plants of their own, explosive growth and big investments [3,5]:

1. Sixa – a service for creation of a virtual computer in a cloud.
2. eTachki – online auction for vintage cars.
3. Mobalytics – analytical platform for gamers.
4. People.ai – a service for analysis of sales managers’ work.
5. Allset – a service for ordering food and reservation of tables in restaurants.
6. Hideez – hardware-project, developing a smart key strap and bracelet.
7. AjaxSystems – a project of a “smart” house.
8. SolarGaps –“smart” louvers, accumulating the sun energy.
9. Wishround – a service for on-line wishes.
10. LifeTracker – II-service for improvement of productivity.

Development of the market of startups in Ukraine is hampered by the existing legislation, that does not provide opportunities for development of startup projects. Irrational taxation system and imperfection of the laws regarding small and medium business decelerate the market development and make its open financing impossible. Among the prospects of the market development it should be noted that the Ukrainian on-line market is not oversaturated in any of its segments, it giving domestic companies an opportunity to occupy vacant niches and wage successful competitive activities. [6]

Conclusions. So, the investigation of peculiarities of startup gives us an opportunity to arrive at a conclusion that startup is a contemporary and rather efficient business line, possible of existing under complicated business conditions. Taking into account the fact that startup is based on innovations such enterprises have good prospects in Ukraine. Development of startups in Ukraine remains in the formation stage and does have obstacles, still quick growth of the number of domestic startups confirm a possibility of their entering international markets.

References:

1. How much is to conduct business in Ukraine [Internet resource]. – Access mode: https://www.epravda.com.ua/publications/2017/04/26/624286/
2. Sytnyk N.I. Conceptual fundamentals of startups: their absence and classification / N.I. Sytnyk // Business inform. – 2016. – № 8. – pp. 64-68.
3. Gladka L.I. Ukrainian startups: contemporary state of development of innovative business activities / L.I. Gladka, E.O. Kolesnik // Young scientist. – 2017. - № 4 (44). – pp. 647-651.
4. What startup is? [Internet resource]. – Access mode: http://biznesua.com.ua/shho-take-startap/
5. Kornukh O.V. Startup as a progressive type of innovative business activity/ O.V.Kornukh, L.V. Makhanko // Economic science. – 2014. - № 23. – pp. 26-30.
6. Chazov E. Startup as e new form of conducting business / E. Chazov // Research works of National University of Food Technologies. – 2013. - № 52. – pp. 122-128.

Keywords: *startup, entrepreneurship, innovation, classification, financing, investment*
Ключові слова: *стартап, підприємництво, інновації, класифікація, фінансування, інвестування*

Перевірено на плагіат системою: https://corp.unicheck.com/library/viewer/report/4640094

Рецензент: Логутова Т. Г., зав. кафедри інноватики та управління ДВНЗ «ПДТУ», доктор економічних наук, професор

УДК 330.564.22(477)

ПРАВОВЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПІДПРИЄМНИЦЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ В УКРАЇНІ

http://orcid.org/0000-0002-2954-5405 https://doi.org/10.31498/2225-6725.35.2018.133279

Маматова Лейла Шаміліївна, к.е.н., старший викладач кафедри економіки підприємств, Державний вищий навчальний заклад «Приазовський державний технічний університет», м. Маріуполь, e-mail: leilamamatova@gmail.com

Leila Mamatova, Ph.D., senior lecturer of the Department Economics of Enterprises, State Higher Educational Istablishment «PRIAZOVSKYI STATE TECHNICAL UNIVERSITY», Mariupol, e-mail: leilamamatova@gmail.com

L. Mamatova. Legal support of entrepreneurial activity in Ukraine.

The approaches of scientists to the definition of the concept of "legal support of entrepreneurial activity" are considered. The development of entrepreneurial activity in Ukraine is considered. It is proved that it is difficult and sometimes impossible for entrepreneurs to solve problems of local, regional, state and world level that arise under the influence of non-market factors. In solving these problems, government intervention and a corresponding chosen policy in the field of entrepreneurship are necessary. The main factors of influence and ways of solving problems of further development of entrepreneurial activity are determined. Three blocks of normative legal acts have been singled out, namely the Constitution of Ukraine, a block of special normative acts regulating solely entrepreneurial activity and regulatory legal acts containing separate norms or their totality regulating entrepreneurship. Certain components of legal support have been identified, which will have an effective impact on entrepreneurial activities. Investigations of directions of improvement of legal support of entrepreneurial activity, further enable to form four concrete measures for effective and comprehensive legal support of entrepreneurial activity. First, the activation of engaging the business community in a constructive dialogue with the public administration authorities in making power decisions at the state and local levels. Secondly, the development of any legislative projects on a competent and qualifying basis, taking into account their economic feasibility and financial security. Thirdly, clearing the legislation of unnecessary harmful regulatory and legal acts and subordinate legislation. Fourth, the establishment of effective parliamentary review on unconditional compliance by government officials and local self-government with legislative requirements in regulatory activities.

Маматова Л. Ш. Правове забезпечення підприємницької діяльності в Україні.

Досліджено підходи вчених до визначення поняття «правове забезпечення підприємницької діяльності». Розглянуто розвиток підприємницької діяльності в Україні. Доведено, що підприємництву складно, а іноді і зовсім не можливо самостійно вирішувати проблеми місцевого, регіонального, державного та світового рівня, які виникають під впливом неринкових чинників. За для вирішення цих проблем необхідно втручання держави та відповідність обраної політики у сфері підприємництва. Визначено основні чинники впливу та шляхи вирішення проблем подальшого розвитку підприємницької діяльності. Виокремлено три блоки нормативно-правових актів, а саме Конституція України, блок спеціальних нормативних актів, що регулюють виключно підприємницьку діяльність та нормативно-правові акти, що містять окремі норми або їх сукупність, які регулюють підприємництво. Визначено окремі складові правового забезпечення, які матимуть ефективний вплив на підприємницьку діяльність. Узагальнено напрями удосконалення правового забезпечення підприємницької діяльності, що в подальшому формують чотири конкретних заходи з ефективного та всебічного правого забезпечення підприємницької діяльності. По-перше активізація залучення підприємницької спільноти до конструктивного діалогу з органами публічної адміністрації щодо прийняття владних рішень на державному та місцевому рівнях. По-друге розроблення будь-яких законодавчих проектів на компетентній і кваліфікаційній основі з урахуванням їхньої економічної обґрунтованості та фінансової забезпеченості. По-третє очищення господарського законодавства від зайвих шкідливих нормативно-правових і підзаконних актів. По-четверте встановлення ефективного парламентського розгляду за безумовним дотриманням посадовими особами органів державної влади і місцевого самоврядування вимог законодавства щодо регуляторної діяльності.

Маматова Л. Ш. Правовое обеспечение предпринимательской деятельности в Украине.

Рассмотрены подходы ученых к определению понятия «правовое обеспечение предпринимательской деятельности». Рассмотрено развитие предпринимательской деятельности в

© ***L. Mamatova / Маматова Л. Ш., 2018***

Украине. Доказано, что предпринимательству сложно, а иногда и вовсе невозможно самостоятельно решать проблемы местного, регионального, государственного и мирового уровня, которые возникают под влиянием нерыночных факторов. В решении этих проблем необходимо вмешательство государства и соответствующая выбранная политика в сфере предпринимательства. Определены основные факторы влияния и пути решения проблем дальнейшего развития предпринимательской деятельности. Выделены три блока нормативно-правовых актов, а именно Конституция Украины, блок специальных нормативных актов, регулирующих исключительно предпринимательскую деятельность и нормативно-правовые акты, содержащие отдельные нормы или их совокупность, регулирующих предпринимательство. Определены отдельные составляющие правового обеспечения, которые будут иметь эффективное влияние на предпринимательскую деятельность. Исследования направлений совершенствования правового обеспечения предпринимательской деятельности, в дальнейшем дают возможность сформировать четыре конкретных меры по эффективному и всестороннему правому обеспечению предпринимательской деятельности. Во-первых активизация привлечения предпринимательского сообщества к конструктивному диалогу с органами публичной администрации в принятии властных решений на государственном и местном уровнях. Во-вторых разработке любых законодательных проектов на компетентной и квалификационной основе с учетом их экономической обоснованности и финансовой обеспеченности. В-третьих очистки законодательства от лишних вредных нормативно-правовых и подзаконных актов. В-четвертых установления эффективного парламентского рассмотрения по безусловным соблюдением должностными лицами органов государственной власти и местного самоуправления требований законодательства в регуляторной деятельности.

Постановка проблеми. Становлення та розвиток ринкової системи господарювання в Україні вимагає економічного та соціального розвитку країни та суспільства, що є можливим лише за рахунок формування та розвитку підприємницької діяльності. Підприємницька діяльність є невід'ємним атрибутом ринкового господарства країни, розвиток якої визначається станом та рівнем ринкових відносин, тобто сприятливих та необхідних умов функціонування приватного сектору в економіці, а результатом є стимулювання продуктивності праці, отримання бажаного прибутку та задоволення суспільних потреб. Економічна сутність підприємницької діяльності полягає в залученні грошових коштів в певних об'ємах у різні галузі народного господарства та сприяє розвитку національної економіки країни, що сприяє поповненню бюджету за рахунок платників податків та розвитку соціальної складової в створенні додаткових робочих місць. Таким чином функції держави та підприємницької діяльності є доповненням один одного. Держава визначає загальні умови відтворення та економічне середовище діяльності підприємства, та підприємництво формує ринок задоволення потреб суспільства та розвиток економіки країни в цілому. Саме тому ефективне правове регулювання підприємницької діяльності з боку держави є благополуччям країни в цілому.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Дослідженню проблем ефективності правового забезпечення підприємницької діяльності присвячені роботи таких науковців: Р.М. Салієвої, З.С. Варналій, С.С. Вітвіцького, Н.О. Бардашевич, В.Є. Воротін, В.М. Геєць, Я.А. Жаліло, О.І. Кілієвич, Н.А. Малиш, І.В. Розпутенко, В.В. Юрчишин.

Мета статті: дослідження стану правового забезпечення підприємницької діяльності в Україні.

Результати дослідження. Під правовим забезпеченням підприємницької діяльності розуміється комплекс юридичних норм, закріплених у Конституції України, законодавчих, нормативно-правових актах і актах індивідуального характеру, які встановлюють правила поведінки суб'єктів підприємництва при здійсненні ними господарської діяльності, а також визначають міру відповідальності за порушення цих правил.

Правове забезпечення в свою чергу захищає, з одного боку, суб'єктів підприємницької діяльності у зобов'язані забезпеченні їх законних прав та інтересів, з іншого боку, мають право застосовування стосовно них заходів адміністративного примусу у разі порушення прав споживачів, антимонопольного, податкового, екологічного законодавства.

Зміст правового забезпечення підприємницької діяльності виявляється в чіткому, послідовному й однозначному здійсненні органами державної влади і місцевого самоврядування повноважень щодо упорядкування правовідносин, які виникають у сфері реалізації конституційного права на підприємництво та утворення дійової системи державних гарантій щодо підтримки і сприянню підприємницької діяльності. Правове забезпечення створює те середовище, в якому діє підприємець, гарантуючи йому державний захист прав власності, рівність прав і свободу підприємницької діяльності, вільну і законну конкуренцію, державну підтримку.

Правове забезпечення діяльності підприємців має стати правовою стратегією держави, органів публічної адміністрації і суб'єктів підприємництва, яка включає правила, способи і методи регулювання господарських відносин; закріплення господарського правопорядку в економіці; виконання вказівок держави, умов договорів, національних і регіональних програм соціально-економічного розвитку. Закони та інші нормативно-правові акти забезпечують реалізацію механізму правового регулювання і спрямовані на створення умов для правового господарювання й ефективного управління економікою на основі конструктивних правових засобів. Результативність правового забезпечення залежить від ступеню досконалості та ефективності господарського законодавства [1].

Проаналізувавши роботи вчених [2, 3, 4, 5, 6, 7, 8], можна виділити наступні негативні чинники законодавства:

- невизначеність пріоритетності законодавчих актів щодо регулювання підприємницької діяльності;
- ускладненість і об'ємність нормативної бази;
- постійні зміни і доповнення до законів;
- нестабільність і внутрішня суперечливість законодавчих актів і окремих їх норм щодо регулювання підприємницьких відносин;
- диспропорція у співвідношенні законів і підзаконних актів, їх декламаційність; відсутність у багатьох законах механізмів їх реалізації;
- недооцінка питань, пов'язаних з реалізацією прав і свобод людини і громадянина, гарантованих міжнародними конвенціями, що були підписані й ратифіковані Україною.

Правове забезпечення опосередковується двома напрямами регулювання підприємницької діяльності:

1) регламентація порядку реалізації права на підприємництво, гарантуючи його непорушність і визначаючи правовий статус суб'єктів господарювання.

2) визначення цілей, організаційно-правових засобів, методів і прийомів впливу держави на упорядкування відносин щодо здійснення підприємницької діяльності. [1]

Оскільки Україна перебуває на етапі становлення та розбудови стабільної ринкової економіки, перед державою стоїть завдання створення як економічних, так і соціальних передумов, які б дозволили ефективно розвиватися підприємництву**.** Досліджуючи стан розвитку економічних відносин, можна констатувати, що законодавство перестало бути фундаментом правового регулювання і не забезпечує виконання державних, галузевих і регіональних програм соціально-економічного розвитку. Сучасні умови господарювання потребують упорядкування і вдосконалення національної правової системи, зокрема, прийняття ефективних підприємницьких законів.

Під ефективністю правового забезпечення підприємницької діяльності слід розуміти наявність очікуваного результату від упровадження законодавства у зазначеній сфері економіки для досягнення поставленої мети за рахунок реалізації тих правових засобів, які визначені законом. Виходячи з цього визначення, змістом ефективності законів щодо правового забезпечення підприємницької діяльності є реалізація комплексу професіонально розроблених правових засобів для досягнення наступних цілей: підвищення спроможності економіки, насичення внутрішнього ринку споживчими товарами національного виробництва, забезпечення соціального захисту громадян,

завоювання зарубіжних ринків, світового економічного впливу, кваліфікованої роботи апарату управління у сфері державного регулювання зазначеної сфери. [1]

Для успішного розвитку підприємництва України необхідно розробити ефективну законодавчу базу регулювання діяльності суб'єктів господарювання. Держава повинна розробити гнучку систему оподаткування підприємців з метою створення сприятливих умов для отримання ними стабільного прибутку. Державна підтримка підприємців повинна включати їх правовий захист, створення відповідної інформативної й консультаційної бази, сприяння залученню інвестицій у розвиток вітчизняного підприємництва [12, 13]. Підприємницьке законодавство України складають регулюючі підприємство закони України та постанови Кабінету Міністрів, нормативні акти міністерств і відомств, органів місцевого самоврядування, у тому числі тих державних органів, що здійснюють державне регулювання підприємництва, контроль і нагляд за ним.

У підприємницькому законодавстві України можна виділити три блоки нормативно-правових актів:

1. Конституція України, відповідно до ст. 42 якої кожен громадянин має право на підприємницьку діяльність, яка не заборонена законом. Це право базується на свободі підприємницької діяльності, яка полягає в здійсненні на власний розсуд і ризик особою господарської діяльності, не забороненої законом, з метою одержання прибутку [9].

2. Блок спеціальних нормативних актів, що регулюють виключно підприємницьку діяльність: Закони України "Про господарські товариства", "Про акціонерні товариства", "Про фермерське господарство", "Про державну реєстрацію юридичних осіб та фізичних осіб-підприємців", "Про розвиток та державну підтримку малого і середнього підприємництва в Україні" та інші.

3. Нормативно-правові акти, що містять окремі норми або їх сукупність, які регулюють підприємництво: Господарський Кодекс України, Цивільний Кодекс України, Податковий Кодекс України, закони України "Про власність", "Про ліцензування певних видів господарської діяльності", "Про захист прав споживачів", "Про захист економічної конкуренції", "Про захист від недобросовісної конкуренції", "Про дозвільну систему у сфері господарської діяльності", "Про відновлення платоспроможності боржника або визнання його банкрутом" та інші [1, 10].

Основними недоліками правового забезпечення підприємництва в Україні є [10, 11]:

1. неоднозначність, нестабільність і суперечливість чинної нормативно-правової бази підприємництва;

2. практично не функціонуючий характер багатьох правових актів, дуже низька виконавча дисципліна щодо нормативно-правових документів;

3. наявність у законодавстві багатьох нечітких норм, які при бажанні можна піддати будь-якому трактуванню; необґрунтованість законодавчих обмежень та вимог, які містяться в окремих нормативно-правових актах.

Розвиток підприємництва визнається в Україні одним із головних напрямів ринкових реформ і є важливим завданням державної регуляторної політики. Значення підприємництва та його вплив на соціально-економічні перетворення досить великий. Перш за все, це додаткові надходження до державного бюджету, нові робочі місця, розширення виробництва товарів і послуг як промислового, так і побутового призначення, запровадження ноу-хау та інших досягнень науково-технічного прогресу, підвищення добробуту населення тощо. Проблеми розробки дієвої державної політики підтримки підприємництва являються предметом досліджень таких вчених як З. Варналій, К. Ващенко, В. Воротін, І. Гой, Г. Калетнік та ін. Однак, питання підвищення ефективності чинних механізмів державного регулювання розвитку підприємництва в сучасних умовах в Україні залишаються недостатньо дослідженими. Розвиток та ефективне функціонування підприємницької діяльності є досить тривалим процесом, який повинен здійснюватися з урахуванням економічного та правового становища країни, існуючих

проблем, що перешкоджають діяльності підприємств. Аналізуючи вітчизняну законодавчу базу підприємництва можна сказати, що вплив держави на нього з одного боку доволі значний, а з іншого – недостатньо ефективний. З огляду на це, умови сьогодення вимагають розробки та впровадження дієвих механізмів державного регулювання, які б стимулювали підприємницьку діяльність. [9, 10, 11, 13]

Шляхами удосконалення державного регулювання розвитку підприємництва в Україні мають бути [6, 7, 9, 11, 12]:

- удосконалення чинних правових актів, що регулюють підприємницьку діяльність з метою усунення внутрішньо-правових суперечностей та скасування положень, які гальмують розвиток підприємництва;
- подальше провадження державної регуляторної політики у сфері господарської діяльності з метою створення сприятливого підприємницького середовища;
- активізація фінансово-кредитної та інвестиційної підтримки підприємництва;
- сприяння створенню інфраструктури розвитку підприємництва;
- удосконалення податкової системи, що забезпечувала б достатній обсяг надходжень платежів до бюджетів усіх рівнів, ефективне функціонування економіки країни, справедливий підхід до оподаткування всіх категорій платників податків;
- формування належного правового середовища для розвитку інноваційної та науково-технічної діяльності, підвищення мотивації підприємця до високопродуктивної і високоякісної діяльності через вдосконалення системи економічного стимулювання шляхом внесення змін до податкового, митного законодавства.

Головне завдання держави – всебічне стимулювання активності у сфері виробництва, створення сприятливих умов для підприємництва, а також забезпечення зайнятості населення, соціальна опіка найбільш вразливих верств суспільства, тобто забезпечити своїм громадянам гідний рівень життя Тому роль держави в економічному житті суспільства сьогодні значно посилюється. Це виявляється у розробленні системи нормативно-правових актів, спрямованих на регулювання ринку, підприємницької діяльності, митних правил, банківської діяльності, цін і заробітної плати, соціального захисту населення. Таким чином, значна роль у регулюванні підприємницької діяльності належить саме правовому регулюванню, оскільки підприємництво є сферою взаємодії держави з ринком. [1, 3].

У загальному вигляді вдосконалення правового забезпечення підприємницької діяльності має здійснюватися за наступними напрямами [1, 3, 5, 8, 10,12]:

1) перший напрям опосередковується необхідністю формування в суспільстві засобами агітації, заохочення, переконання суспільної думки, що процвітаючі підприємці це основа матеріального достатку усіх інших верст населення.

2) другий — пов’язаний з необхідністю забезпечення умов функціонування ринкової економіки за рахунок забезпечення правової бази та суспільної атмосфери, що сприяють успішному розвитку підприємницької діяльності і створюють умови інтегрування підприємців у загальний простір соціальної відповідальності й підтримки стабільності економічних реформ і виконання програм соціально-економічного розвитку.

3) третій напрям передбачає реформування регуляторних відносин між державою та суб’єктами підприємництва з метою подолання протидії ходу регуляторної й адміністративної реформи та інертності з боку органів публічної адміністрації, які мають повноваження у сфері регуляторної політики.

Удосконалення правового забезпечення потребує вдосконалення [1, 4, 8]:

- норм, які визначають правовий статус суб’єктів підприємництва в ході реалізації ними господарської компетенції й оптимізацію державного регулювання;
- сутності, змісту й ефективності законів;
- визначення змісту й ефективності адміністративно-правової і господарсько-правової відповідальності;

- правового механізму забезпечення реалізації й захисту економічних і соціальних прав та інтересів підприємців;
- правових основ адміністративної діяльності публічної адміністрації;
- правих заходів щодо викорінювання корупції в господарській і публічній сферах;
- порядку збалансованості державних і суспільних інтересів з інтересами суб'єктів підприємництва (публічно-правових з приватноправовими);
- організації заходів для адаптації національного законодавства в підприємницькій сфері до європейського законодавства;
- основних положень щодо правового режиму власності (прийняття закону про власність);
- економіко-правового механізму легалізації тіньового капіталу, тіньової діяльності й тіньової економіки.

Досліджуючи ефективність правового забезпечення підприємницької діяльності, можна запропонувати наступні конкретні заходи:

1) активізація залучення підприємницької спільноти до конструктивного діалогу з органами публічної адміністрації щодо прийняття владних рішень на державному та місцевому рівнях. Державні службовці і службовці органів місцевого самоврядування повинні публічно обґрунтовувати необхідність прийняття владних рішень. Закони повинні мати конструктивний і творчій характер, бути дієвим механізмом державного захисту, легко доступними для розуміння широкого кола підприємців [9, 15].

2) розроблення будь-яких законодавчих проектів на компетентній і кваліфікаційній основі з урахуванням їхньої економічної обґрунтованості та фінансової забезпеченості, тому ініціювання законопроектів повинно здійснюватися фахівцями, які мають відповідні знання і досвід у правовому регулюванні конкретних сфер господарської діяльності. Професіоналізм парламенту визначається якістю змісту, корисністю та порядком реалізації. Обов'язковою умовою має бути обґрунтування очікуваного впливу кожного проекту нормативно-правового акта на інтереси підприємців, населення (тобто споживачів) і держави [14].

3) очищення господарського законодавства від зайвих шкідливих нормативно-правових і підзаконних актів, в яких іноді, як у кривому дзеркалі, перекручується сутність закону, тому що органи виконавчої влади, видаючи постанову чи наказ, корегують і тлумачать сутність закону, замінюють основні його положення корпоративним змістом, трансформуючи державний інтерес у відмочу користь. Підзаконні акті стають перешкодою на шляху реформування будь якої галузі господарювання, проникаючі до глибин суті закону, перекручуючи та підмінюючи його зміст Підзаконні акти необхідні як засіб управління, в якому відзначені шляхи впровадження в дію самого закону. Неприпустимо, щоб постанова уряду або наказ міністерства чи іншого центрального органа виконавчої влади визначали умови розвитку певної галузі господарювання. Такий акт управління повинен бути економічно обґрунтованим, фінансово забезпеченим і корисним. Готуючи його проект, необхідно уникати протиріч, неузгодженостей і дублювання з уже діючими нормами закону, збалансовувати державні та галузеві інтереси, а на стадії виконання актів здійснювати контроль за його впровадженням [7, с. 58].

4) встановлення ефективного парламентського розгляду за безумовним дотриманням посадовими особами органів державної влади і місцевого самоврядування вимог законодавства щодо регуляторної діяльності (задля недопущення прийняття економічно-недоцільних і неефективних регуляторних актів, зменшення втручання держави в діяльність суб'єктів підприємництва та усунення перешкод для розвитку підприємницької діяльності). Внести відповідні зміни і доповнення до Кодексу України про адміністративні правопорушення та до Закону України «Про основні засади державної регуляторної політики у сфері господарської діяльності» щодо конкретизації

адміністративної відповідальності посадових осіб у сфері здійснення державної регуляторної політики. [12].

Список використаних джерел:

1. Маматова Л.Ш. Державне регулювання підприємницької діяльності в Україні / Л.Ш.Маматова // Вісник Приазовського державного технічного університету. Серія: Економічні науки: Зб. наук. праць. – Маріуполь: ДВНЗ «Приазовський державний технічний університет», 2017 – Вип. 33. –. С. 153-160.

2. Знаменський Г. Л. Наукоємність сучасного господарського права / Г. Л. Знаменський // Право України. — 2010. — № 8. — С. 19–25.

3. Гарагонич О. В. Правове регулювання підприємницької діяльності в Чеській та Словацькій республіках / О. В. Гарагонич, Ю. М. Бисяга. — Ужгород : Ліра, 2005. — 176 с.

4. Варналій З. С. Політико-правове регулювання підприємництва в Україні: теорія і практика : монографія / З. С. Варналій, В. М. Кампо, І. І. Мазур та ін. — К. : Знання України, 2005. — 380 с.

5. Полешко А. Міжнародний семінар з питання законодавчого процесу в Україні / А. Полешко // Право України. — 2010. — № 11. — С. 322–329.

6. Коростей В. І. Господарське законодавство —основа ефективної економіки / В. І. Коростей // Право України. — 2005. — № 8. — С. 48–52.

7. Коростей В. И. Хозяйственное право Украины: теория и практика. Общая часть : курс лекций / В. И. Коростей. — Донецк : Юго-Восток, 2010. — 285 с.

8. Щербіна В. С. Деякі проблеми удосконалення господарського і господарсько-процесуального законодавства / В. С. Щербіна // Право України. — 2010. — № 8. — С. 14–23.

9. Конституція України. Електронний ресурс. Режим доступу: http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80

10. Гой І. В. Підприємництво : [навч. посіб.] / І. В. Гой, Т. П. Смелянська. – К. : Центр учбової літератури, 2013. – 368 с.

11. Ващенко К. О. Про стан та перспективи розвитку підприємництва в Україні : [нац. доп.] / К. О.Ващенко, З. С. Варналій, В. Є. Воротін [та ін.]. – К. : Держпідприємництво, 2008. – 180 с

12. Добровольська В. Засоби державного регулювання підприємницької діяльності / В. Добровольська // Підприємництво, господарство і право. – 2006. – №2. – С. 94-99.

13. Калетнік Г. М. Державне регулювання економіки: [навч. посіб.] / Г.М. Калетнік , А.Г. Мазур , О.Г. Кубай. – К.: Хай-Тек Прес, 2011. – 428 с.

14. Мамутов В. К. Загальні проблеми науки господарського права на стику XX і XXI століть / В. К. Мамутов // Право України. — 2010. — № 8. — С. 4–12.

15. Титова О. Концепція та програма модернізації господарського законодавства / О. Титова // Право України. — 2008. — № 6. — С. 73–78.

References:

1. Mamatova L. Sh. (2017), "State regulation of entrepreneurial activity in Ukraine", ["Derzhavne reguljuvannja pidpriemnic'koї dijal'nosti v Ukraïni"], L.Sh .Mamatova, Bulletin of the Priazovsky State Technical University, Series Economics, Coll. sciences works, Mariupol, "Priazovsky State Technical University", Vip. 33, pp. 153-160.

2. Znamensky G. L. (2010), "The knowledge of modern economic law", ["Naukoemnist' suchasnogo gospodars'kogo prava"], G. L. Znamensky, The Law of Ukraine, No. 8, pp. 19-25.

3. Garagonich O. V. (2005), "Legal regulation of entrepreneurial activity in the Czech and Slovak republics", ["Pravove reguljuvannja pidpriemnic'koї dijal'nosti v Ches'kij ta Slovac'kij respublikah "], O.V. Garagonich, Yu.M. Bisyaga, Uzhgorod, Lyra, 176 p.

4. Varnalij Z. S. (2005), Political and Legal Regulation of Entrepreneurship in Ukraine: Theory and Practice, ["Politiko-pravove reguljuvannja pidpriємnictva v Ukraïni: teorija i praktika"], monograph, Z. S. Varnalius, V. M. Kampo, I. I. Mazur, and others, K., Knowledge of Ukraine, 380 p.

5. Poleshko A. (2010), "International Workshop on the Legislative Process in Ukraine", ["Mizhnarodnij seminar z pitannja zakonodavchogo procesu v Ukraïni"], A. Poleshko, The Law of Ukraine, No. 11, pp. 322-329.

6. Korosy V. I. (2005), "Economic legislation - the basis of effective economy ", [""], V.I. Korosy Law of Ukraine, No. 8, pp. 48-52.

7. Korosy V. I. (2010), "Commercial Law of Ukraine: Theory and Practice. General part: lecture course", ["Gospodars'ke zakonodavstvo —osnova efektivnoї ekonomiki"], V.I. Korostai, Donetsk, Southeast, 285 p.

8. Shcherbina V. S. (2010), "Some problems of improvement of economic and economic-procedural legislation", ["Hozjajstvennoe pravo Ukrainy: teorija i praktika. Obshhaja chast': kurs lekcij"], V.S. Shcherbin, Law of Ukraine, No. 8, pp. 14-23.

9. "The Constitution of Ukraine", ["Konstitucija Ukraïni"], [electronic resource], available at: http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80

10. Goi I.V. (2013), "Entrepreneurship", ["Pidpriemnictvo "], taught. manual. I.V. Goy, T. P. Smelyanska, K., Center for Educational Literature, 368 p.

11. Vaschenko K. O. (2008), "About the state and prospects of entrepreneurship development in Ukraine", ["Pro stan ta perspektivi rozvitku pidprіemnictva v Ukraïni"], national. additional., K. O. Vaschenko, Z. S. Varnal, V. Ye. Vorotin and others, K., State Committee for Entrepreneurship, 180 p.
12. Dobrovolska V. (2006), "Means of state regulation of entrepreneurial activity", ["Zasobi derzhavnogo reguljuvannja pidprіemnic'koї dijal'nosti"], V. Dobrovolskaya, Entrepreneurship, economy and law., No.2, pp. 94-99.
13. Kaletnik G. M. (2011), "State regulation of the economy", ["Derzhavne reguljuvannja ekonomiki"], taught. manual., / G.M. Kaletnik, AG Mazur, O.G. Cuban - K.: Hi-Tech Press, - 428 p.
14. Mamutov V.K. (2010), "Common problems of the science of economic law at the junction of the XX and XXI centuries ", ["Zagal'ni problemi nauki gospodars'kogo prava na stiku XX i XXI stolit' "], V.K. Mamutov, Law of Ukraine, No. 8, pp. 4-12.
15. Titova O. (2008), "Concept and Program of Modernization of Economic Legislation", ["Koncepcija ta programa modernizacії gospodars'kogo zakonodavstva"], O. Titov, Law of Ukraine, No. 6, pp. 73-78.

***Keywords**: legal support, law, legislation, entrepreneurial activity, state, legislation, state regulation.*
***Ключові слова:** правове забезпечення, право, законодавство, підприємницька діяльність, держава, державне регулювання.*
***Ключевые слова:** правовое обеспечение, право, законодательство, предпринимательская деятельность, государство, законодательство, государственное регулирование.*

Рецензент: Меліхов А.А., завідувач кафедри економіки підприємства, ДВНЗ «ПДТУ», д.е.н., доцент

Перевірено на плагіат системою: https://corp.unicheck.com/library/viewer/report/4640625

УДК 657.005.52 https://doi.org/10.31498/2225-6725.35.2018.133376

ОСОБЛИВОСТІ ФІНАНСУВАННЯ ЗАХОДІВ З ОХОРОНИ НАВКОЛИШНЬОГО СЕРЕДОВИЩА НА ПРОМИСЛОВИХ ПІДПРИЄМСТВАХ ПРИАЗОВ'Я

http://orcid.org/0000-0002-5117-9990
Псарьова Ірина Сергіївна, доцент кафедри економіки підприємств, к.т.н., доцент, ДВНЗ «Приазовський державний технічний університет» м Маріуполь, e-mail: psareva.irina72@gmail.com, тел: +380985779457
Ткаченко Юлія Дмитрівна, студент, Державний вищий навчальний заклад «Приазовський державний технічний університет» м. Маріуполь, e-mail: tkachenko-julia@i.ua, тел: +380662564670

Irina Psareva, Associate Professor of The Department of Production Economics, State Higher Educational Istablishment «PRIAZOVSKYI STATE TECHNICAL UNIVERSITY», Mariupol,
Yuliya Tkachenko, student State Higher Educational Istablishment «PRIAZOVSKYI STATE TECHNICAL UNIVERSITY», Mariupol

I. Psareva, Y. Tkachenko. Features of financing activities for environmental protection at industrial enterprises of the Azov Sea Region.

The paper analyzes the main manifestations of the negative impact of coal mining companies on the environment and the ecological situation, namely: pollution and violation of the hydrological regime of underground and surface waters; pollution of the air basin by solid and gaseous substances in the processes of extraction, transportation, enrichment and processing of coal; contamination of the earth's surface with waste mining and enrichment of coal; extraction from land use and violation of the earth's surface; noise pollution and vibration of soils. The conducted studies revealed a lack of financing of environmental protection measures due to lack of funds, therefore, during the analyzed period, some planned activities were not financed at all, on the other - the financing is lower than planned. The analysis of the structure of the paid environmental tax shows that the largest share in the total amount has a tax on emissions of pollutants into the atmosphere. Sustainable development of the company is based on the implementation of the three-pronged concept, which combines three main aspects of activity: economic, social and environmental. The economic component of sustainable development is focused on the desire to maximize the market value of the enterprise and profit, the social component is oriented towards the person and aims at preserving the stability of social and cultural systems; the ecological component must ensure the integrity of biological and physical natural systems and evaluate the environmental damage from production activity. Along with the production of basic products (coal, coal concentrate) a large amount of gaseous, solid and liquid waste (mine methane, breed, tails of enrichment, waste water) is formed. These wastes negatively affect the results of the economic activity of the enterprise, because they require the costs of their collection, transportation, storage, and also complicate the environmental situation in the area of the enterprise.

Псарьова І.С., Ткаченко Ю.Д. Особливості фінансування заходів з охорони навколишнього середовища на промислових підприємствах Приазов'я.

У роботі проаналізовано основні прояви негативного впливу вугледобувних підприємств на навколишнє середовище та екологічну ситуацію, а саме:забруднення та порушення гідрологічного режиму підземних та поверхневих вод; забруднення повітряного басейну твердими та газоподібними речовинами в процесах добування, транспортування, збагачування та переробки вугілля; забруднення земної поверхні відходами добування і збагачення вугілля; вилучення із землекористування та порушення земної поверхні; шумове забруднення та вібрація ґрунтів. Проведені дослідження виявили недофінансування заходів з охорони навколишнього природного середовища через брак коштів, у зв'язку з чим протягом аналізованого періоду деякі заплановані заходи взагалі не фінансувалися, за іншими – обсяги фінансування нижчі від запланованих. Проведено аналіз структури сплаченого екологічного податку свідчить, що найбільшу частку в загальній сумі має податок за викиди забруднюючих речовин в атмосферне повітря. Стійкий розвиток підприємства базується на реалізації триєдиної концепції, що об'єднує три основних аспекти діяльності: економічної, соціальної та екологічної. Економічна складова стійкого розвитку орієнтована на прагнення до максимізації ринкової вартості підприємства й прибутку, соціальна складова орієнтована на людину й спрямована на збереження стабільності соціальних і культурних систем, екологічна ж складова повинна забезпечувати цілісність біологічних і фізичних природних систем і оцінюватися екологічним збитком від виробничої діяльності. Поряд з виробництвом основної продукції (вугіллям, вугільним концентратом) утворюється велика кількість газоподібних, твердих і рідких відходів (шахтний метан, порода, хвости збагачення, стічні води). Зазначені відходи негативно впливають на результати

© ***I. Psareva, Y. Tkachenko / Псарьова І.С., Ткаченко Ю.Д., 2018***

господарської діяльності підприємства, оскільки вимагають витрат на їх збір, транспортування, зберігання, а також ускладнюють екологічну обстановку в районі розміщення підприємства.

Псарева И. С., Ткаченко Ю.Д. Особенности финансирования мероприятий по охране окружающей среды на промышленных предприятиях Приазовья.

В работе проанализированы основные проявления негативного влияния угледобывающих предприятий на окружающую среду и экологическую ситуацию, а именно: загрязнение и нарушение гидрологического режима подземных и поверхностных вод; загрязнения воздушного бассейна твердыми и газообразными веществами в процессах добычи, транспортировки, обогащения и переработки угля; загрязнения земной поверхности отходами добычи и обогащения угля; изъятия из землепользования и нарушения земной поверхности; шумовое загрязнение и вибрация почвы. Проведенные исследования выявили недофинансирование мероприятий по охране окружающей природной среды из-за нехватки средств, в связи с чем в течение анализируемого периода некоторые запланированные мероприятия вообще не финансировались, по другим - объемы финансирования ниже запланированных. Проведен анализ структуры уплаченного экологического налога свидетельствует, что наибольшую долю в общей сумме имеет налог за выбросы загрязняющих веществ в атмосферный воздух. Устойчивое развитие предприятия базируется на реализации триединой концепции, объединяющей три основных аспекта деятельности: экономической, социальной и экологической. Экономическая составляющая устойчивого развития ориентирована на стремление к максимизации рыночной стоимости предприятия и прибыли, социальная составляющая ориентирована на человека и направлена на сохранение стабильности социальных и культурных систем, экологическая же составляющая должна обеспечивать целостность биологических и физических природных систем и оцениваться экологическим ущербом от производственной деятельности. Наряду с производством основной продукции (углем, угольным концентратом) образуется большое количество газообразных, твердых и жидких отходов (шахтный метан, порода, хвосты обогащения, сточные воды). Указанные отходы отрицательно влияют на результаты хозяйственной деятельности предприятия, поскольку требуют затрат на их сбор, транспортировку, хранение, а также усложняют экологическую обстановку в районе размещения предприятия.

Постановка проблеми. Глобальною проблемою сьогодення є надмірне використання природних ресурсів, збереження навколишнього середовища, збереження вичерпних видів природних ресурсів та важливість економічної утилізації. У напрямі зменшення накопичень, знешкодження і видалення відходів, операції повинні здійснюватися в спеціально відведених місцях або об'єктах із створенням відповідних полігонів, оснащених типовими модульними комплексами. Надмірна токсикація навколишнього середовища практично на всій території країни негативного впливає на стан здоров'я людей. У напрямі обмеження створення токсичних відходів основні заходи повинні базуватися на вдосконаленні технологічних циклів підприємств.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Проблемам управління природоохоронною діяльністю та захисту навколишнього природного середовища з позицій створення дієвої екологічної стратегії присвячені роботи таких вітчизняних вчених-економістів як О.Г. Балаценко, А.В. Бардась, В.К. Костенко, О.А. Мінаєв, О.Ю. Руднєва, І.Ю. Рижков, М.М. Шафоростова та інших. Невирішеними питаннями залишаються процеси управління та практичні рекомендації щодо формування стратегії природоохоронної діяльності та розвитку вугледобувних підприємств.

Мета дослідження. Дослідження механізму фінансування заходів з охорони навколишнього середовища та особливості екологічного оподаткування на промислових підприємствах Приазов'я.

Результати дослідження. На екологічну ситуацію у вугледобувних регіонах впливають шахти, розрізи (кар'єри), збагачувальні фабрики, підприємства вугільного машинобудування.

Основними проявами негативного впливу вугледобувних підприємств на навколишнє середовище та екологічну ситуацію є:

забруднення та порушення гідрологічного режиму підземних та поверхневих вод;

забруднення повітряного басейну твердими та газоподібними речовинами в процесах добування, транспортування, збагачування та переробки вугілля;

забруднення земної поверхні відходами добування і збагачення вугілля;

вилучення із землекористування та порушення земної поверхні;

шумове забруднення та вібрація ґрунтів.

Значним є забруднення атмосфери технологічними процесами вугільної промисловості, що відбувається внаслідок:

викидів шкідливих газоподібних домішок і пилу шахтами і кар'єрами, димлячими териконами;

збагачення твердого палива і брикетування вугілля;

перевезення до користувачів;

перетворення вугілля з твердого стану в газоподібний і рідинний.

Серед основних шкідливих речовин, які викидаються в атмосферу стаціонарними і пересувними джерелами було виявлено: пил, метан, сірчаний ангідрид, оксид вуглецю, оксиди азоту, а також сірководень – продукт горіння териконів і відвалів.

Як відомо, на практиці склад атмосферного повітря, що закачується в підземні гірничі виробки, змінюється внаслідок різних причин, а саме:

дії окислювальних процесів, які утворюються у вугільних і сірковмісних породах;

дії газів (метану, вуглекислого газу тощо), які виділяються у виробках і із порушеного вугілля;

проведення вибухових робіт;

процесів дроблення гірських порід і корисної копалини (виділення пилу);

рудничних пожеж, вибухів метану і пилу.

Проведене дослідження на ДП «ШУ «Південнодонбаське №1» виявило наявність 38 значних джерел викидів. Валовий викид забруднюючих речовин становить – 18811,378 т/рік, з яких 18012,452 т/рік – парникові гази. Викиди забруднюючих речовин від джерел перебувають у межах норм, але має місце перевищення нормативу граничнодопустимих викидів по речовинам у вигляді суспендованих твердих частинок недиференційованих за складом та сірки діоксину.[1]

Як неодноразово підкреслювалось вченими-екологами, економістами, підприємства вугільної промисловості наносять великої шкоди водним ресурсам за рахунок: вичерпання підземних вод при осушенні в період будівництва і експлуатації шахт і кар'єрів; забрудненні поверхневих вод не достатньо очищеними шахтними, кар'єрними, виробничими стічними водами із поверхневого комплексу шахт, розрізів, збагачувальних фабрик, заводів; господарсько-побутових вод працівників виробництва; комунально-побутових вод селищ, які знаходяться на балансі вугільних підприємств.

Шахтні і кар'єрні води ще відомі як рудникові або попутно-забрані, які формуються завдяки поверхневим і підземним водам, що проникають у вироблений простір. Ці води складають основну частину (74-76%) стічних вод вугільної промисловості. Вони також наносять велику шкоду навколишньому середовищу. Щорічно підприємством викачується та скидається в природні водні об'єкти понад 1 млн. $м^3$ підземних шахтних вод. Склад цієї води наведено на рис. 1.

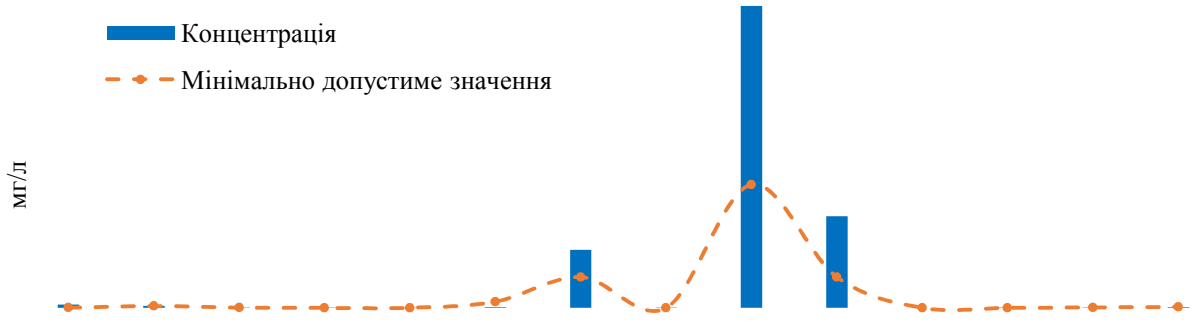

Рис. 1. Склад підземних шахтних вод ДП «ШУ «Південнодонбаське №1», [2]

Щорічно на підприємстві складається Програма природоохоронних робіт з охорони навколишнього природного середовища, що запланована до реалізації ДП «ШУ «Південнодонбаське №1». Обсяги фінансування заходів з охорони НПС за 2014-2016 рр. та план на 2017 рік наведено в таблиці 1.

Таблиця 1

Загальні обсяги фінансування заходів з охорони НПС

№ п/п	Назва заходу	2014		2015		2016		2017
		план	факт	план	факт	план	факт	план
1	2	3	4	5	6	7	8	9
Розділ 1 «Охорона водних ресурсів»								
1.1.	Дослідження проб шахтної води	3,0	5,0	6,0	5,5	8,0	5,4	8,0
1.2.	Встановлення водомірного лічильника на скиді шахтних вод	-	-	-	-	40,0	-	-
1.3	Лабораторний санітарно-гігієнічний та мікробіологічний контроль якості води з 2 артезіанських свердловин та мережі водопостачання	-	-	-	3,0	3,0	-	3,0
	Разом розділ 1	***3,0***	***5,0***	***6,0***	***8,5***	***51,0***	***5,4***	***11,0***
	Розділ 2 «Охорона атмосфери»							
2.1.	Температурна зйомка породних відвалів	40,0	55,0	40,0	34,0	55,0	5,0	50,0
2.2.	Дослідження атмосферного повітря у зоні діяльності підприємства.	3,0	5,0	5,0	4,5	8,0	-	8,0
2.3.	Лабораторний контроль за джерелами викидів шкідливих речовин в атмосферне повітря.	-	10,5	15,0	15,0	20,0	-	20,0
	Разом розділ 2	***43,0***	***70,5***	***60,0***	***53,5***	***83,0***	***5,0***	***78,0***
Розділ 3 «Охорона земельних ресурсів і надр, поводження з відходами»								
3.1.	Дослідження проб грунтів у зоні діяльності підприємства	-	10,5	5,0	-	8,0	24,3	8,0
3.2.	Збирання та утилізація відходів і небезпечних хімічних речовин	-	5,0	-	3,0	3,5	2,2	5,0
	Разом розділ 3	***-***	***15,5***	***5,0***	***3,0***	***11,5***	***26,5***	***13,0***
Розділ 4 «Будівництво природоохоронних об'єктів, проектні роботи та організаційні заходи»								
4.1.	Розробка проекту нормативів ГДС та дозволу на спецводокористування	-	-	-	-	37,0	15,1	-
4.2	Розробка проекту нормативів ГДВ та дозволу на викиди забруднюючих речовин в атмосферне повітря	-	-	82,0	90,0	-	-	-
	Разом розділ 4	***-***	***-***	***82,0***	***90,0***	***37,0***	***15,1***	***-***
	Разом	**46,0**	**91,0**	**153**	**155**	**182,5**	**52,0**	**102**

За результатами дослідження зведені дані таблиці 1 свідчать про недофінансування заходів з охорони навколишнього природного середовища через брак коштів, у зв'язку з чим протягом аналізованого періоду деякі заплановані заходи взагалі не фінансувалися, за іншими – обсяги фінансування нижчі від запланованих.

За фактичними даними найбільше заходи з охорони НПС було профінансовано в 2015 році, що обумовлено проектними роботами, зокрема розробкою проекту нормативів ГДВ та дозволу на викиди забруднюючих речовин в атмосферне повітря на суму 90,0 тис. грн.

Аналіз структури і динаміки обсягів фінансування природоохоронних заходів підприємства представлено в таблиці 2.

Крім того, ДП «ШУ «Південнодонбаське №1» відповідно до Податкового кодексу України на території забруднення навколишнього природного середовища є платником екологічного податку за:

викиди забруднюючих речовин в атмосферне повітря та розміщення відходів – м.Вугледар та Волноваський район;

скидання води – Мар'їнський район.

Таблиця 2

Аналіз обсягів фінансування природоохоронних заходів

Назва заходу	2014		2015		2016	
	тис.грн.	%	тис.грн.	%	тис.грн.	%
Охорона водних ресурсів	5,0	5,5	8,5	5,5	5,4	10,4
Охорона атмосфери	70,5	77,5	53,5	34,5	5,0	9,6
Охорона земельних ресурсів і надр, поводження з відходами	15,5	17,0	3,0	1,9	26,5	51,0
Будівництво природоохоронних об'єктів, проектні роботи та організаційні заходи	-	-	90,0	58,1	15,1	29,0
Разом	**91,0**	**100,0**	**155,0**	**100,0**	**52,0**	**100,0**

Таблиця 3

Розмір сплаченого екологічного податку за територією забруднення, тис. грн.

	2014 рік			2015 рік			2016 рік		
	викиди в атм. повітря	скидання води	розмі-щення відходів	викиди в атм. повітря	скидання води	розмі-щення відходів	викиди в атм. повітря	скидання води	розмі-щення відходів
Вугледар	798,6		66,0	960,7		48,1	1099,6		46,4
Волноваха	340,0		1085,3	348,1		583,7	440,2		629,1
Мар'їнка		30,4			42,7			52,1	
Разом	1138,6	30,4	1151,3	1308,8	42,7	631,8	1539,8	52,1	675,5
Сума екологічного податку за рік	**2320,3**			**1983,3**			**2267,4**		

Дані таблиці 3 свідчать про зменшення розміру сплати екологічного податку в 2015 році порівняно з попереднім на 337 тис. грн. або на 14,5%, що пов'язано, перш за все зі скороченням обсягів виробництва. В 2016 році сума податку збільшилась за рахунок підвищення ставки податку на 26,8%.

Структура та динаміка екологічного податку, сплаченого ДП «Шахтоуправління «Південнодонбаське №1» протягом 2014-2016 рр., представлена на рис. 2.

Рис. 2. Структура сплати екологічного податку ДП «Шахтоуправління «Південнодонбаське №1»

Аналіз структури сплаченого екологічного податку свідчить, що найбільшу частку в загальній сумі має податок за викиди забруднюючих речовин в атмосферне повітря. При цьому спостерігається його постійне збільшення протягом аналізованого періоду поряд зі зменшенням фінансування заходів щодо охорони атмосфери.

Податок за розміщення відходів в 2015 році порівняно з попереднім роком зменшився на 45,12%, що обумовлено зменшенням обсягу виробництва вугільної

продукції. Проте 2016 року сума сплаченого податку зросла на 43,7 тис. грн. або на 6,92% у зв'язку зі змінами податкового законодавства.

Податок за скидання води у природні водні об'єкти має найменшу частку і на кінець аналізованого періоду становить 52,1 тис. грн. або 2,3%, що пояснюється відносно низьким рівнем забруднення шахтних вод, що скидаються у навколишнє природне середовище.

Висновки. Стійкий розвиток підприємства базується на реалізації триєдиної концепції, що об'єднує три основних аспекти діяльності: економічної, соціальної та екологічної. Економічна складова стійкого розвитку орієнтована на прагнення до максимізації ринкової вартості підприємства й прибутку, соціальна складова орієнтована на людину й спрямована на збереження стабільності соціальних і культурних систем, екологічна ж складова повинна забезпечувати цілісність біологічних і фізичних природних систем і оцінюватися екологічним збитком від виробничої діяльності.

На підприємстві поряд з виробництвом основної продукції (вугіллям, вугільним концентратом) утворюється велика кількість газоподібних, твердих і рідких відходів (шахтний метан, порода, хвости збагачення, стічні води). Зазначені відходи негативно впливають на результати господарської діяльності підприємства, оскільки вимагають витрат на їх збір, транспортування, зберігання, а також ускладнюють екологічну обстановку в районі розміщення підприємства.

Список використаних джерел:

1. Звіт з інвентаризації джерел викидів забруднюючих речовин у атмосферне повітря ДП «ШУ «Південнодонбаське №1» – Селідове: ТОВ "НТФ "Стандарт", 2015.

2. «Про затвердження Державних санітарних норм та правил "Гігієнічні вимоги до води питної, призначеної для споживання людиною» (ДСанПіН 2.2.4-171-10). Наказ Міністерства охорони здоров'я № 400 від 12.05.2010 – [Електронний ресурс] // Верховна Рада України : [офіційний веб портал]. Режим доступу: http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/z0452-10

3. Амоша О.І. Стан, основні проблеми і перспективи вугільної промисловості України: наук. доп./О.І. Амоша, Л.Л. Стариченко, Д.Ю. Череватський; НАН України, Ін-т економіки пром-сті. – Донецьк, 2013. – 44 с.

4. Бардась А.В. Механізм формування інноваційної еколого- економічної стратегії вуглевидобувного підприємства / А. В. Бардась, К.С. Богач. // Економічний простір. – 2015. – №97. – С. 244–252.

References (BSI)

1. Zvit z inventaryzatsiyi dzherel vykydiv zabrudnyuyuchykh rechovyn u atmosferne povitrya DP «SHU «Pivdennodonbas'ke №1» – Selidove: TOV "NTF "Standart", 2015.

2. «Pro zatverdzhennya Derzhavnykh sanitarnykh norm ta pravyl "Hihiyenichni vymohy do vody pytnoyi, pryznachenoyi dlya spozhyvannya lyudynoyu» (DSanPiN 2.2.4-171-10). Nakaz Ministerstva okhorony zdorov"ya № 400 vid 12.05.2010 – [Elektronnyy resurs] // Verkhovna Rada Ukrayiny : [ofitsiynyy veb portal]. Rezhym dostupu: http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/z0452-10

3. Amosha O.I. Stan, osnovni problemy i perspektyvy vuhil'noyi promyslovosti Ukrayiny: nauk. dop./O.I. Amosha, L.L. Starychenko, D.YU. Cherevat·s‡kyy; NAN Ukrayiny, In-t ekonomiky prom-sti. – Donets‡k, 2013. – 44 s.

4. Bardas÷ A.V. Mekhanizm formuvannya innovatsiynoyi ekoloho- ekonomichnoyi stratehiyi vuhlevydobuvnoho pidpryyemstva / A. V. Bardas÷ K.S. Bohach. // Ekonomichnyy prostir. – 2015. – №97. – S. 244–252.

***Ключові слова**: природні ресурси, навколишнє середовище,управління , природоохоронною діяльністю, природоохоронні роботи, фінансування природоохоронних заходів, екологічний податок.*

***Ключевые слова**: природные ресурсы, окружающая среда, управление, природоохранной деятельностью, природоохранные работы, финансирование природоохранных мероприятий, экологический налог.*

***Keywords**: natural resources, environment, management, nature conservation, nature conservation, financing of environmental measures, ecological tax.*

Рецензент: Гончар В.В. завідувач кафедри маркетингу та бізнес-адміністрування, ДВНЗ «ПДТУ» , доктор економічних наук, доцент

Перевірено на плагіат системою: https://corp.unicheck.com/library/viewer/report/4266930

УДК 332.133.44 : 332.142.6 https://doi.org/10.31498/2225-6725.35.2018.133443

СОЦІАЛЬНО ОРІЄНТОВАНИЙ КЛАСТЕР ЯК ІНСТРУМЕНТ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ СТАЛОГО РОЗВИТКУ ПІДПРИЄМСТВ КОМУНАЛЬНОЇ СФЕРИ

http://orcid.org/0000-0001-6952-4003
Меліхов Андрій Анатолійович, завідувач кафедри економіки підприємств, д.е.н., доцент, ДВНЗ «Приазовський державний технічний університет», м. Маріуполь, melihov_a_a@pstu.edu, +380502938382;
Дьяченко Вікторія Русланівна, студентка кафедри економіки підприємств, ДВНЗ «Приазовський державний технічний університет», м. Маріуполь, dyachenkovr@gmail.com, +380678823258

Andriy Melikhov, Doct. Of Science, Associate Professor, Head of The Department of Economics of Enterprises, State Higher Educational Institution "Priazovskiy State Technical University", Mariupol, melihov_a_a@pstu.edu, +380502938382;
Viktoria Dyachenko, student of the Department of Economics of Enterprises, State Higher Educational Institution "Pryazovskiy State Technical University", Mariupol, dyachenkovr@gmail.com, +380678823258

A. Melikhov, V. Dyachenko. Social oriented cluster as an instrument for sustainable development of communal economy enterprises.

The approaches to understanding the concept of a socially oriented cluster are analyzed in the article. It was determined basing on the system approach that a socially oriented cluster is a regional system of interacting organizations and institutions of various branches of economy and forms of ownership whose activities contributes to solving social problems, to ensure sustainable socio-economic development of territories and to improve the competitive position of cluster-participator enterprises based on using innovative technologies. A clusterization ensures the integration of communal services into a regional economy and promotes for increasing of enterprises' competitiveness in this sphere.

The polycomponent model of the socially oriented cluster in the city of Mariupol is proposed. As an area of cluster activity city improvement, tourism and ecology were chosen. Companies in the field of city improvement will provide comfortable living conditions for the population. Planting the territory will contribute to improvement of the ecology of industrial city. Mariupol is located on the seafront and it is attractive for tourists. City improvement and solving environmental problems will increase the flow of tourists to the city, and the development of tourism will initiate the increase of small and medium businesses.

The socially oriented cluster will contribute to development of the infrastructure, improvement of the ecological state of environment, rational use of the resources, development of the communal economy and tourist potential, increase of the investment attractiveness, growth of the living standard and in general increase of competitiveness of the city of Mariupol.

Меліхов А.А., Дьяченко В.Р. Соціально орієнтований кластер як інструмент забезпечення сталого розвитку підприємств комунальної сфери.

У статті проаналізовано підходи до розуміння сутності соціально орієнтованого кластера. На основі системного підходу визначено, що соціально орієнтований кластер - це регіональна система взаємодіючих організацій та установ різних галузей господарювання та форм власності, діяльність яких сприяє вирішенню проблем соціальної сфери, забезпеченню сталого соціально-економічного розвитку територій та покращенню конкурентних позицій підприємств-учасників кластера на основі використання інноваційних технологій. Кластеризація забезпечує інтеграцію комунального господарства у регіональну економіку та сприятиме підвищенню конкурентоспроможності підприємств цієї сфери. Запропоновано полікомпонентну модель соціально орієнтованого кластера у місті Маріуполі. У якості напрямів діяльності кластера обрано благоустрій, туризм та екологію. Підприємства сфери благоустрою забезпечать комфортні умови для життя населення. Озеленення території сприятиме покращенню стану екології промислового міста. Маріуполь розташований на морському узбережжі та є привабливим для туристів. Благоустрій та вирішення екологічних проблем збільшить приплив туристів до міста, а розвиток туристичної сфери ініціює зростання малого та середнього бізнесу. Соціально орієнтований кластер сприятиме розвитку інфраструктури, покращенню екологічного стану довкілля, раціональному використанню ресурсів, розвитку комунальної сфери і туристичного потенціалу, підвищенню інвестиційної

© ***A. Melikhov, V. Dyachenko / Меліхов А.А., Дьяченко В.Р., 2018***

привабливості, зростанню рівня якості життя й у цілому підвищенню конкурентоспроможності міста Маріуполя.

Мелихов А.А., Дьяченко В.Р. Социально ориентированный кластер как инструмент обеспечения устойчивого развития предприятий коммунальной сферы.

В статье проанализированы подходы к пониманию сущности социально орментированного кластера. На основе системного подхода определено, что социально ориентированный кластер - это региональная система взаимодействующих организаций и учреждений различных отраслей хозяйствования и форм собственности, деятельность которых способствует решению проблем социальной сферы, обеспечению устойчивого социально-экономического развития территорий и улучшению конкурентных позиций предприятий-участников кластера на основе использования инновационных технологий. Кластеризация обеспечивает интеграцию коммунального хозяйства в региональную экономику и поспособствует повышению конкурентоспособности предприятий этой сферы. Предложена поликомпонентная модель социально ориентированного кластера в городе Мариуполе. В качестве направлений деятельности кластера выбраны благоустройство, туризм и экология. Предприятия сферы благоустройства обеспечат комфортные условия для жизни населения. Озеленение территории будет способствовать улучшению состояния экологии промышленного города. Мариуполь расположен на морском побережье и является привлекательным для туристов. Благоустройство и решение экологических проблем увеличит приток туристов в город, а развитие туристической сферы инициирует рост малого и среднего бизнеса. Социально ориентированный кластер будет способствовать развитию инфраструктуры, улучшению экологического состояния окружающей среды, рациональному использованию ресурсов, развитию коммунальной сферы и туристического потенциала, повышению инвестиционной привлекательности, росту качества жизни и в целом повышению конкурентоспособности города Мариуполя.

Постановка проблеми. Сфера житлово-комунального господарства (ЖКГ) є однією з стратегічно значимих галузей української економіки і відіграє величезну соціальну роль, забезпечуючи нормальні умови життя населення через надання житлово-комунальних послуг. Зарубіжний досвід свідчить, що чим вище рівень розвитку країни, тим комфортнішими є умови проживання населення. Тобто між рівнем соціально-економічного розвитку країни і станом її ЖКГ існує тісний зв'язок. Від функціонування ЖКГ залежить не тільки життя і здоров'я громадян, але й економічна безпека країни. Тому актуальним питанням сьогодення є створення сприятливих умов забезпечення сталого розвитку житлово-комунального господарства за допомогою ефективних напрямів та інструментів. Серед інноваційних механізмів розвитку сфери ЖКГ одним з перспективних є використання кластерного підходу.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Теоретичні та практичні аспекти формування кластерів отримали значного розвитку завдяки роботам ряду провідних закордонних та вітчизняних вчених, зокрема, А. Маршала [1], М. Портера [2], А. Шаститка [3], М. Войнаренка [4], В. Геєця [5], С. Соколенка [6] та ін. Дослідження використання кластерного підходу для розвитку соціальної інфраструктури, у тому числі, житлово-комунальної сфери, знайшли відображення в працях С. Баженова [7], Н. Гришкової [8], А. Іванова [9], А. Мельникова [10], І. Морозова [11] та ін.

Незважаючи на широку кількість наукових робіт, присвячених кластеризації соціальної сфери, не до кінця вирішеним є ряд питань: не повністю розкрито поняття соціально орієнтованого кластера, здебільшого науковці розглядають сутність конкретних соціальних кластерів (туристичних, охорони здоров'я, тощо), а кластерам у комунальній сфері не приділяється достатньо уваги

Метою статті є дослідження ролі кластерів у сфері житлово-комунального господарства, деталізація поняття та розробка полікомпонентної моделі соціально орієнтованого кластера.

Виклад основного матеріалу. Останнім часом в Україні відбувається усвідомлення значущості кластерного підходу у вирішенні питань розвитку регіональної економіки. У більшості випадків кластери застосовуються для вирішення завдань модернізації, технологічного розвитку, реалізації інновацій і залучення інвестицій [10].

В сучасних умовах господарювання сталий розвиток регіону асоціюється зі збалансованим саморозвитком, джерелом забезпечення якого служить людський капітал, збереження і нарощування якого в даний час утруднено. Про це свідчать негативні тенденції демографічних процесів в країні; спостерігається зниження якості освітніх послуг середніх і вищих навчальних закладів; у сфері культури відзначається зміна суспільних цінностей, що обумовлює розшарування суспільства; проблеми у секторі житлово-комунального господарства впливають на зниження рівня життя населення. Крім того, існують серйозні проблеми з фінансуванням розвитку соціально важливих сфер, обумовлені їх низькою інвестиційною привабливістю.

Вирішення зазначених проблем обумовлює необхідність формування нових підходів до створення кластерів, функціонування яких націлене на інтенсивне вирішення соціально-економічних проблем регіону з метою забезпечення його сталого розвитку.

Одним з чинників сталого розвитку регіону А. Мельніков розглядає соціально орієнтований кластер, під яким він розуміє регіональну систему взаємодіючих і взаємодоповнюючих організацій, що забезпечує поліпшення стану соціальної сфери та надає безпосередній вплив на збереження і інтенсивне нарощування джерел збалансованого соціально-економічного саморозвитку території [10]. Автор вважає, що підприємства, які входять до складу соціального кластеру не обов'язково мають взаємодоповнювати один одного – це буде залежати від складу учасників кластеру та конкретних напрямів його діяльності.

Н. Грішкова визначає соціальний кластер як інтегровану безліч установ та організацій соціальної сфери будь-яких форм власності, що діють в руслі стратегії соціально-економічного розвитку на основі використання інноваційних інформаційно-комунікаційних технологій [8]. Це визначення, на наш погляд, не є коректним, оскільки до складу соціального кластеру можуть входити підприємства не тільки соціальної сфери.

Отже, у якості соціально орієнтованого кластеру слід розуміти регіональну систему взаємодіючих організацій та установ різних галузей господарювання та форм власності, діяльність яких може сприяти вирішенню проблем соціальної сфери, забезпеченню сталого соціально-економічного розвитку територій та покращенню конкурентних позицій підприємств-учасників кластера за рахунок використання інноваційних технологій.

Оскільки ЖКГ займає за значимістю та обсягом одне з провідних місць в економіці соціальної сфери, то у цій сфері розглядається поняття житлово-соціальних кластерів. В якості важливого механізму реструктуризації ЖКГ А. Іванов пропонує формування кластерів як ключового елементу господарювання, консолідації науково-технічного і кадрового потенціалів комунальної сфери, посилення в ній конкуренції, стимулювання інноваційної діяльності та масштабного технологічного оновлення [9].

На думку І. Морозова кластери в житлово-комунальній сфері - це групи територіально розташованих і сусідніх, взаємопов'язаних організацій і об'єктів, що характеризуються спільністю і націленістю діяльності на житлово-комунальне обслуговування споживачів і взаємодоповнюють один одного. Кластер в житлово-комунальній сфері сприяє створенню спонукаючих мотивів для формування інфраструктури нового бізнесу. Можливості кластера для розвитку малого і середнього бізнесу реалізуються за рахунок використання наявного в ньому потенціалу фахівців, фінансових структур та інвесторів, що надають більш пільгові умови фінансування, а також за рахунок більш низьких бар'єрів входу і ризиків. Соціальна складова житлово-комунального кластера створює потенціал узгодження інтересів виробників, приватного бізнесу і населення, що виступає в ролі замовника і контролера якості житлово-комунального обслуговування [11].

А. Баженов під житлово-соціальним кластером розуміє локальну горизонтально розподілену сукупність взаємопов'язаних учасників фінансової, соціальної, інвестиційної та економічної діяльності, здійснення якої на основі узгодження інтересів сторін має

забезпечити раціональне використання житлово-соціальних активів, відповідальне надання життєво важливих послуг, оптимізацію системи розрахунків, комплексне впровадження інноваційних технологій. Застосування кластерних принципів дозволить встановити відкрите і взаємовигідне співробітництво всіх учасників кластерного об'єднання на основі балансу соціальних та економічних інтересів [7].

Таким чином, для запобігання подальшої деградації житлово-комунальна сфера повинна інтегруватися в регіональну і муніципальну економіку та перетворитися в конкурентоспроможний житлово-соціальний кластер, перестави бути дотаційною галуззю [7].

У промисловому місті створення соціально орієнтованого кластера може охоплювати одразу декілька напрямів, адже як конкурентоспроможність економіки, так і рівень життя населення, залежать не тільки від рівня житлово-комунальних послуг.

На прикладі міста Маріуполя пропонується створення полікомпонентного соціального кластера, орієнтованого на три напрями: благоустрій, туризм та екологія. Схему кластера зображено на рисунку 1.

Рис. 1 – Загальна схема соціально орієнтованого кластера у місті Маріуполі (розроблено на основі [12, 13]).

У напрямі благоустрою території ключову роль матимуть комунальні підприємства, що сприятиме зростанню комфортних умов для життя населення і зовнішньої привабливості міста.

Маріуполь розташований в Приазовській рекреаційній зоні Донецької області. Азовське узбережжя має особливу привабливість для туристів, які віддають перевагу відпочинку на морському узбережжі. Тому однією з пріоритетних сфер розвитку може стати туризм.

Питання екології є особливо актуальним для міста, і тому впровадження заходів, які б покращили стан навколишнього середовища, сприятиме й зростанню конкурентоспроможності міста.

Створення соціально орієнтованого кластера за вказаними напрямами відіграватиме значну роль у реалізації стратегії розвитку міста, яка має на увазі такі завдання, як:

– комфортність і безпека міста для його жителів;

– створення умов для постійного зростання інвестицій, як основи подальшого стабільного економічного розвитку;

– збалансоване і комплексне вдосконалення якості життя;

– розвиток туристичного потенціалу міста;

– удосконалення процесу управління життєдіяльністю міста;

– створення яскравого впізнаваного образу міста, який би цінували його жителі і знали потенційні гості [14].

Участь у роботі кластера дасть його учасникам наступні можливості:

- створення синергетичного ефекту в економіці;
- максимально ефективне використання наявних ресурсів;
- взаємний обмін знаннями, ідеями, впровадження нових технологій;
- зростання іміджу учасників кластера, підвищення лояльності населення до підприємств-учасників.

Діяльність соціально орієнтованого кластера у місті Маріуполі буде спрямовано на покращення інфраструктури міста, екологічного стану навколишнього середовища, розвитку комунальної сфери, туристичного потенціалу міста, підвищення інвестиційної привабливості міста, сприяння розвитку малого та середнього бізнесу (у т.ч., сфери розваг), зростанню рівня якості життя населення м. Маріуполя та прилеглих територіальних утворень й у цілому підвищенню конкурентоспроможності міста як одного з центрів економіки Сходу України.

Висновки. За результатами проведеного дослідження можна зробити такі висновки:

1. Дістало подальшого розвитку визначення поняття соціально орієнтованого кластера як регіональної системи взаємодіючих організацій та установ різних галузей господарювання та форм власності, діяльність яких сприяє вирішенню проблем соціальної сфери, забезпеченню сталого соціально-економічного розвитку територій та покращенню конкурентних позицій підприємств-учасників кластера на основі використання інноваційних технологій.

2. Розглянуто роль кластерів у сфері житлово-комунального господарства. Кластеризація ЖКГ сприятиме вирішенню проблем, пов'язаних із цією сферою господарювання, створить мотиви для розвитку інфраструктури нового бізнесу.

3. Запропоновано полікомпонентну модель соціально орієнтованого кластера для міста Маріуполя. Діяльність кластера за напрямами благоустрою, туризму та екології створить передумови для зростання інвестиційної привабливості міста, сприятиме розвитку комунальних підприємств та туристичного потенціалу, покращенню стану навколишнього середовища, активізує розвиток малого і середнього бізнесу, створить комфортні умови для життя населення та підвищення його привабливості для туристів.

Список використаних джерел:

1. Маршалл А. Принципы экономической науки / А. Маршалл. – В 3-ох т. – М.: Изд-во "Прогресс", 1993.

2. Портер М. Конкуренция / М.Портер; [пер. с англ.]. – М. : Издательский дом «Вильямс», 2005. – 608 с.

3. Шаститко А.Е. Кластеры как форма пространственной организации экономической деятельности: теория вопроса и эмпирические наблюдения / А.Е. Шаститко // Теория экономических исследований. – 2009 – № 2. с.9-31

4. Войнаренко М.П. Кластери в інституційній економіці: монографія / М.П. Войнаренко. – Хмельницький: ХНУ, ТОВ «Тріада-М», 2011. – 502 с.

5. Геєць В. Кластери і мережеві структури в економіці – тема досить цікава, але на сьогодні ще до кінця не вивчена…// Економіст. – 2008. – № 10. С. 10-11.

6. Соколенко С.І. Кластери в глобальній економіці / С. І. Соколенко. – К. : Логос, 2004. – 848 с.

7. Баженов С.И. Кластерный подход к развитию жилищно-коммунального хозяйства региона / С.И. Баженов // Экономика региона. – 2012. - №1. – с. 271-274.

8. Гришкова Н.С. Региональная составляющая модернизации организационно-экономического механизма ЖКХ (на примере Республики Адыгея) : дисс. … канд. экон. наук : 08.00.05 «Экономика и управление народным хозяйством: региональная экономика» / Гришкова Наталья Сергеевна. – Майкоп, 2016. – 185 с.

9. Иванов А.Р. Реструктуризация сферы услуг жилищно-коммунального хозяйства РФ : автореф. дисс. канд. экон. наук : 08.00.05 «Экономика и управление народным хозяйством: экономика, организация и управление предприятиями, отраслями, комплексами (сфера услуг)» / Иванов Андрей Робертович. – М., 2012. – 27 с.

10. Мельников А.Е. Социально ориентированный кластер как фактор устойчивого развития региона : автореф. дисс. канд. экон. наук : 08.00.05 «Экономика и управление народным хозяйством (региональная экономика)» / Мельников Андрей Евгеньевич. – Пермь, 2011. – 26 с.
11. Морозов И.В. Жилищно-коммунальные кластеры как основа повышения эффективности системы управления ЖКХ в процессе ее реформирования / И.В. Морозов // Транспортное дело России. – 2006. - №12. – с.85-86.
12. Трофимова О.М. К вопросу о формировании инновационных кластеров в региональной экономике / О.М. Трофимова // Вопросы управления. - 2010. - №2. - с. 9.
13. Жансагимова А.Е. Формирование туристского кластера в условиях развития инновационных процессов в экономике Республики Казахстан: дисс. ... доктора филос. наук : 6D090200 «Туризм» / Жансагимова Аягоз Ержановна. – Республика Казахстан, 2013. – 133 с.
14. Маріуполь: Стратегія 2021 [Електронний ресурс] // Офіційний сайт міської ради. – 2017. – Режим доступу: http://mariupolrada.gov.ua/ru/page/strategija-rozvitku-2021

References

1. Marshall, A. (1993), Principy ekonomicheskoy nauki [Principles of Economics],in 3rd ed, Progress, Moscow, Russia.
2. Porter, M. (2005), Konkurenciya [Competition], Williams, Moscow, Russia.
3. Shastitko, A.E. (2009), "On the problem of innovative clusters development in the regional economy", Teoriya ekonomicheskih issledovaniy, vol. 2, pp. 9-31.
4. Voynarenko, M.P. (2011), Klastery v instytutsiyniy ekonomitsi [Clusters in the institutional economy], Triada-M, Khmelnytskyi, Ukraine
5. Heiets', V. M. (2008), "Clusters and network structures in the economy - the topic is rather interesting, but today it is not fully understood yet...", Economist, vol. 10, pp. 10-11.
6. Sokolenko, S.I. (2004), Klastery v hlobal'nij ekonomitsi [Clusters in the global economy], Logos, Kyiv, Ukraine
7. Bazhenov, S.I. (2012), "Cluster approach to the development of housing services and public utilities in the region", Ekonomika regiona, vol. 1, pp. 271-274.
8. Grishkova, N.S. (2016), "Regional component of modernization of the organizational and economic mechanism of housing and communal services (on the example of the Republic of Adygea)", Abstract of Ph.D. dissertation, Economics and management of the national economy: regional economy, L.N.Gumilyov Eurasian National University, Maikop, Russia.
9. Ivanov, A.R. (2012) "Restructuring of the sphere of housing and communal services of the Russian Federation", Ph.D. Thesis, Perm State University, Moscow, Russia.
10. Mel'nikov, A.E. (2011), "Socially-oriented cluster as a factor of sustainable development of the region", Ph.D. Thesis, Perm State University, Perm, Russia.
11. Morozov, I.V. (2006), "Housing and communal clusters as a basis of increase efficiency of the housing management system in the process of its reforming", Transportnoe delo Rossii, vol. 12, pp. 85-86.
12. Trofimova, O.M. (2010), "On the problem of innovative clusters development in the regional economy", Voprosy upravleniya, vol. 2, p. 9.
13. Zhansagimova, A.E. (2013), " Formation of a tourist cluster in the conditions of development of innovative processes in the economy of the Republic of Kazakhstan", Abstract of Ph.D. dissertation, Tourism, L.N.Gumilyov Eurasian National University, Astana, Kazakhstan.
14. Official site of the city council (2017) "Mariupol': Stratehiia 2021", available at: http://mariupolrada.gov.ua/ru/page/strategija-rozvitku-2021 (Accessed 28 November 2017)

Keywords: *socially-oriented cluster; housing and communal services; sustainable socio-economic development; polycomponent model; competitiveness; living standard of population; ecology*
Ключові слова: *соціально орієнтований кластер; житлово-комунальне господарство; сталий соціально-економічний розвиток; полікомпонентна модель; конкурентоспроможність; рівень життя населення; екологія.*
Ключевые слова: *социально ориентированный кластер, жилищно-коммунальное хозяйство, устойчивое социально-экономическое развитие, поликомпонентная модель, конкурентоспособность, уровень жизни населения, экология*

Рецензент: Гончар В.В. завідувач кафедри маркетингу та бізнес-адміністрування, ДВНЗ «ПДТУ» , доктор економічних наук, доцент

Перевірено на плагіат системою: https://corp.unicheck.com/library/viewer/report/3461109

УДК 658.155.4 https://doi.org/10.31498/2225-6725.35.2018.133448

ЗАСТОСУВАННЯ ЕКОНОМІЧНИХ МЕТОДІВ УПРАВЛІННЯ ПРОМИСЛОВИМ ПІДПРИЄМСТВОМ

https://orcid.org/0000-0002-5206-719X

Бессонова Галина Павлівна, доцент кафедри «Облік та аудит», ДВНЗ «Приазовський державний технічний університет», м. Маріуполь, bessonova_g_p@pstu.edu, +380983157000

Galina Bessonova, Associate Professor of the Department "Accounting and Audit", SHEE "Priazovsky State Technical University", m. Mariupol.

G. Bessonova. Application of economic methods of management by an industrial enterprise.

The article describes modern methods in the management of the enterprise, which are based on all methods of management. Each company strives for the effective realization of its activity and obtaining steady profit. The stability of the Ukrainian economy depends to a large extent on the success of the reforms and the effectiveness of the economic, financial and monetary measures taken.

In a market environment, economic methods of management occupy a special place. The use and improvement of such economic instruments as commercial calculation, planning, mechanism of pricing, stable financial position and reasonable taxation will help to create a reliable economic mechanism that will activate the whole mechanism of the Ukrainian economy.

The article analyzes the implementation of economic management methods at PJSC "Azovstal Iron & Steel Works" for 2016 and 2017 years.

Бессонова Г. П. Застосування економічних методів управління промисловим підприємством.

У статті охарактеризовані сучасні методи в управлінні підприємством, які спираються на всі важелі господарювання. Кожне підприємство прагне до ефективної реалізації своєї діяльності та отримання стійкого прибутку. Стабільність економіки України значним чином залежить від успіху реформ та ефективності прийнятих економічних, фінансових та монетарних заходів.

В ринкових умовах особливе місце займають економічні методи управління. Використання і удосконалення таких економічних важелів як комерційний розрахунок, планування, механізм ціноутворення, стійке фінансове становище і розумне оподаткування допоможуть створити надійний економічний механізм, який приведе в дію весь механізм економіки України.

У статті проведено аналіз реалізації економічних методів управління в умовах ПАТ МК «Азовсталь» за 2016 та 2017 роки.

Бессонова Г. П. Применение экономических методов управления промышленным предприятием.

В статье охарактеризованы современные методы в управлении предприятием, опирающиеся на все рычаги хозяйствования. Каждое предприятие стремится к эффективной реализации своей деятельности и получения устойчивой прибыли. Стабильность экономики Украины в значительной степени зависит от успеха реформ и эффективности принимаемых экономических, финансовых и монетарных мер.

В рыночных условиях особое место занимают экономические методы управления. Использование и совершенствование таких экономических рычагов как коммерческий расчет, планирование, механизм ценообразования, устойчивое финансовое положение и разумное налогообложение помогут создать надежный экономический механизм, который приведет в действие весь механизм экономики Украины.

В статье проведен анализ реализации экономических методов управления в условиях ПАО МК «Азовсталь» за 2016 и 2017 годы.

Постановка проблеми. Ефективність управління залежить від організації аналітичної роботи на підприємстві, глибини аналізу його виробничо-фінансової діяльності. Завданням аналізу виробничо-фінансової діяльності підприємств (об`єднань) є оцінка роботи трудових колективів (виконання планових показників, дотримання договірних зобов`язань і встановлених нормативів, рівень використання виробничого потенціалу і соціального розвитку колективу).

© ***G. Bessonova / Бессонова Г.П., 2018***

Економічний аналіз відіграє важливу роль у мобілізації внутрішніх резервів для збільшення обсягу виробництва, поліпшення якості продукції.

В аналітичній роботі застосовують спеціальні методи і прийоми організаційного діагнозу, аналізу інформаційних потоків, вивчення конкретних виробничих ситуацій. Тому отримують актуальність питання аналізу реалізації економічних методів управління на підприємствах та організаціях України.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Наука про управління отримала розвиток в працях зарубіжних та вітчизняних вчених. Серед зарубіжних дослідників слід відмітити П. Друкера, П. Дойля, М. Портера, серед українських вчених – Н.Г. Чумаченко, О.С. Бойко, В.М. Колпаков, О.В. Ареф`єва, М.Г.Грещак.

Ціль статті. Дослідження сутності аналізу економічних методі управління в умовах ПАТ МК «Азовсталь».

Результати дослідження. До сучасних методів в управлінні підприємством можна віднести: 1) економічні; 2) організаційні; 3) соціально-психологічні.

Основними економічними методами (моделями) в управлінні підприємством є: 1) комерційний розрахунок; 2) внутріфірмовий розрахунок; 3) цінова політика і механізми ціноутворення; 4) механізми і методи підвищення якості та забезпечення конкурентоспроможності продукції та підприємства в цілому.

Економічні методи управління спираються на всі важелі господарювання: прибуток, фінанси, кредити, рентабельність, фондовіддачу, заробітну плату і т.д.

Економічні методи управління – це сукупність засобів та інструментів, які цілеспрямовано впливають на створення умов для функціонування й розвитку підприємництва. Особливого значення набуває вивчення того нового, що внесено практикою у зміст комерційного розрахунку як важливого методу господарювання. За визначенням Чумаченка Н.Г., він синтезує у собі як функції управління, так і економічні важелі та інструменти, які спрямовані на порівняння витрат і результатів та забезпечення прибутковості виробництва.

Кожне підприємство прагне до ефективної реалізації своєї діяльності, що забезпечує отримання стійкого прибутку.

Для цього необхідний стійкий механізм управління, котрий спирається на методи управлінського впливу керівництва на всі аспекти діяльності підприємства.

Метод (з грецького «methods» - путь дослідження) - це спосіб досягнення якої-небудь цілі, вирішення задач, сукупність прийомів чи операцій теоретичного або практичного пізнання та освоєння дійсності [3].

Проведемо аналіз реалізації економічних методів управління в умовах ПрАТ МК «Азовсталь», використовуючи фінансову звітність компанії за 2017 рік у порівнянні з 2016 роком.

Приватне акціонерне товариство «Металургійний комбінат« Азовсталь» (далі - «Компанія», або «Азовсталь») була створена в 1933 році як державне підприємство. Акціонерним товариством це стало в 1996 році, коли в Україні проводилася програма приватизації. Приватне акціонерне товариство «Систем Капітал Менеджмент», компанія, яка зареєстрована в Україні та належить господарі Ринату Ахметову, придбала контроль над Компанією шляхом проведення ряду операцій та збільшення акціонерного капіталу. Станом на 31.12.2013 року бенефіціарним власником Компанії є пан Ринат Ахметов через різні підприємства, які разом називаються «Систем Капітал Менеджмент» («СКМ»).

Основною діяльністю Компанії є виробництво напівфабрикатів і готової металопродукції для її реалізації на внутрішньому ринку і за кордоном.

Компанію контролює Metinvest B.V. (Далі - «Метінвест», або «Група») компанія, зареєстрована в Нідерландах. Metinvest B.V. є холдинговою компанією гірничо-металургійного сегмента СКМ. Метінвест є повністю інтегрованою компанією з виробництва сталі, яка володіє активами в кожній ланці виробничого ланцюга, - від видобутку залізної руди і коксівного вугілля до виробництва напівфабрикатів і готової

продукції, а також трубопрокату і виробництва листової і рулонної сталі. Компанія функціонує як частина дивізіону по виробництву сталі Метінвесту. Відповідно, Компанія проводить значні операції з іншими компаніями Метінвесту і СКМ і має суттєві залишки за такими операціями і залежить від безперервної підтримки Метінвесту. Метінвест погодився продовжувати надавати підтримку Компанії протягом, щонайменше, наступних 12 місяців. Метінвест на 71,25% належить СКМ.

Станом на 31 грудня 2016 року - 10108 осіб, за станом на 31 грудня 2017 року 10010 осіб.

Азовсталь - це один з трьох металургійних комбінатів Метінвесту в Україні. Крім того, Азовсталь отримує більшість залізної руди і вугілля від дочірніх компаній Метінвесту, а також реалізує більшість своєї продукції дочірнім компаніям Метінвесту. Більш того, Метінвест виконує функцію централізованого казначейства. Оскільки Метінвест раціонально підходить до своїх бізнес і операційних процесів і прагне досягти ефекту синергії. Від того, яким чином повинна працювати Група, в Компанії можуть відбуватися зміни, які матимуть вплив на її фінансові та операційні результати.

Фінансові результати ПрАТ Азовсталь в значній мірі залежать від:

1) світових чинників, які мають вплив на ціни на сталь, залізну руду і вугілля;

2) фіскальної та економічної політики, яку реалізує уряд України.

Ціни на металопродукцію знаходяться під впливом численних факторів, включаючи економічну ситуацію в світі, попит, світовий обсяг виробництва, рівень використання виробничих потужностей, витрати на сировину, валютні курси і модернізацію процесу виробництва постійні. Протягом останніх років ціни на металопродукцію відзначалися істотною нестабільністю.

Компанія має виробничі потужності в Україні та реалізує значну частину готової продукції на українському ринку, а, отже, перебуває під значним впливом ситуації в Україні. Економіка України знаходиться на етапі розвитку і характеризується відносно високими економічними і політичними ризиками.

Майбутня стабільність економіки України значним чином залежить від успіху реформ та ефективності, прийнятих економічних, фінансових і монетарних заходів, відновлення співпраці з міжнародними фінансовими організаціями для уникнення можливості дефолту. Девальвація гривні матиме короткостроковий позитивний вплив на загальну прибутковість Компанії. У той же час, на українському ринку спостерігається деяке скорочення попиту на продукцію Компанії. Остаточне вплив і наслідки політичної та економічної кризи передбачити вкрай складно, проте вони можуть мати подальший негативний вплив на економіку України і бізнес Компанії. Керівництво Компанії і Метінвесту впевнене, що в ситуації, яка склалася, воно вживає належних заходів для забезпечення стабільності діяльності Компанії.

Відповідно до вимог МСФЗ 8 «Операційні сегменти», керівництво прийшло до висновку, що організація і управління компанією здійснюється за принципом єдиного бізнес-сегмента господарської діяльності - виробництво металопродукції. Орган, який відповідає за прийняття операційних рішень, яким є металургійний дивізіон Метінвесту, дивиться на компанію як на один операційний сегмент для цілей розподілу ресурсів та оцінки результатів діяльності. Вся продукція Компанії - це металопродукція в вигляді готових виробів або напівфабрикатів.

Далі представлена інформація щодо продажу за видами продукції.

Таблиця 1.

Інформація щодо продажу за видами продукції, тис. грн.

	Сляби	Сортовий прокат	Листовий прокат	Квадратні заготовки	Інше	Всього
2016	17277810	6349966	7825399	1250485	-	26419696
2017	25933987	9880315	13996476	16538359	2624783	68973920

Нижче подано інформацію про географію продажу Компанії, тис. грн.

Таблиця 2.

Найменування	2017 г	2016 г
Реалізація на внутрішньому ринку	32045134	9738114
Реалізація на експорт	36928786	22965546
Всього	68973920	32703660

Дохід від реалізації Компанії представлений, виходячи з юридичної адреси клієнта, зазначеної в договорі продажу, що була укладена з цим клієнтом. Металопродукція може бути передана з внутрішнього ринку в інші країни. Із загальної суми експорту 82% - це продаж клієнтам в Швейцарії, а 16% - продажу клієнтам в Російській Федерації, (в 2016 році 87% припадало на клієнтів в Швейцарії і 11% - на клієнтів в РФ).

В таблиці 3 представлено аналіз реалізації економічних методів управління в умовах ПрАТ МК «Азовсталь».

Таблиця 3.

Економічні показники виробничо-господарської діяльності ПрАТ за 2016-2017 р.р., тис. грн.

Показники	2016	2017	2017 в % к 2016
1.Товарна продукція	32 703 660	68 973 920	210,9
2. Собівартість товарної продукції, всього:	30 889 262	66 084 327	213,9
В т.ч. - матеріальні витрати; - зарплата та соціальні відрахування; -амортизація.	27 754 964 1 085 306 2 524 625	47 829 943 1 407 916 2 832 584	172,3 129,7 112,2
3. Балансовий прибуток - прибуток від реалізації	1 814 398	2 889 593	159,2
4. Прибуток, що залишається в розпорядженні підприємства (чистий прибуток, збиток)	558 417	(-130 947)	
5. Чисельність ПВП, чол.	10 108	10 010	99,0
6. Вартість основного капіталу (основних виробничих фондів)	28 634 869	26 746 768	93,4
7. Оборотні засоби	27 794 822	48 345 732	173,9
8. Обсяг продукції на експорт	22 965 546	36 928 786	160,8
9. Активи підприємства	58 287 541	77 733 218	133,4
10. Власний капітал підприємства	28 456 848	26 250 667	92,2

З таблиці 3 видно, що підприємство збільшило випуск товарної продукції майже в 2 рази, в 2 рази збільшилася і собівартість продукції, в т.ч. матеріальні витрати звеличились на 72,3%, зарплата і соціальні відрахування збільшилися на 29,7%, амортизація на 12,2%, балансовий прибуток від реалізації продукції збільшилася на 59,2%. Однак підприємство по всій діяльності має збитки в розмірі 130,9 млн. грн., зменшилася чисельність ППП на 100 чол., знизився основний капітал і знизився власний капітал підприємства. Рентабельність реалізованої продукції в 2016 р. становила 5,87%, а в 2017 р. відповідно - 4,37%.

Можна сказати, що зростання собівартості реалізованої продукції випереджає зростання товарної продукції на 3,0%.

Компанія робить оцінки та припущення, які впливають на суми активів та зобов`язань, що відображаються у фінансовій звітності. Професійні судження включають:

- Справедлива вартість основних засобів. Керівництво Компанії проводить аналіз для оцінки того фактору, чи відрізняється суттєво балансова вартість об`єктів

основних засобів від їхньої справедливої вартості станом на кінець звітного періоду. Аналіз оснований на індексах цін, змінах технологій, коливаннях валютних курсів після дати останньої переоцінки, рентабельності діяльності та інших актуальних факторів. Якщо результати аналізу свідчать про те, що справедлива вартість основних засобів суттєво відрізняється від їхньої балансової вартості, Компанія проводить додаткову переоцінку.

Справедлива вартість основних засобів визначається на основі амортизованої вартості заміщення або ринкової вартості, де це можливо.

- Зобов`язання з пенсійного забезпечення та інші винагороди працівникам.

Керівництво оцінює пенсійні зобов`язання та інші винагороди працівникам з використанням методу прогнозованої умовної одиниці на основі актуарних припущень, що являють собою усю наявну у керівництва інформацію про змінні величини, які визначають остаточну вартість виплати пенсій та інших винагород працівникам. Оскільки пенсійний план входить до компетенції державних органів, у Компанії не завжди є доступ до усієї необхідної інформації. Розрахунок поточної вартості пенсійних зобов`язань залежить від ряду факторів, що визначаються на основі актуарних розрахунків з використанням цілого ряду припущень. Основні припущення, використані при визначенні чистих витрат (доходів) за пенсійними зобов`язаннями, включають ставки дисконтування, збільшення заробітної плати та пенсій. Будь-які зміни у цих припущеннях матимуть вплив на балансову вартість пенсійних зобов`язань.

Висновки. фінансові результати МК «Азовсталь» значною мірою залежать від 1) світових факторів, що мають вплив на ціни на сталь, залізну руду та вугілля; 2) фіскальної та економічної політики, яку реалізує уряд України; 3) професійних суджень, оцінок та припущень, що впливають на застосування принципів облікової політики та на суму активів і зобов`язань, доходів і витрат.

Список використаних джерел

1.Ареф`єва О.В. Управління потенціалом розвитку підприємства: монографія / О.В. Ареф`єва, О.В. Коренков . – К.: ГРОТ, 2004. – 200 с.
2. Грещак М.Г. Внутрішній економічний механізм підприємства: навч. посібник / М.Г. Грещак, О.М. Гребішкова, О.С. Коцюба. – К.: КНЕУ, 2001. – 228с.
3. Метод. - Современная энциклопедия. – [Электронный ресурс]. 2014. URL: http://dic.academic.ru/dic.hst/enc1p/ 29910
4. https://www.metinwest-holding.com/ru/press/news/show/7517

References (BSI)

1.Aref`ieva O.V. (2004). Upravlinnia potentsialom rozvytku pidpryiemstva: monohrafiia [Management of enterprise development potential: monograph ]/ O.V. Aref`ieva, O.V. Korenkov: [Monografiya]. K.: HROT [in Ukrainian].
2. Hreshchak M.H. (2001). Vnutrishnii ekonomichnyi mekhanizm pidpryiemstva: navch. posibnyk [Internal economic mechanism of the enterprise: teaching. manual] / M.H. Hreshchak, O.M. Hrebishkova, O.S. Kotsiuba. K.: KNEU [in Ukrainian].
3. Metod. - Sovremennaia эntsyklopedyia [Modern Encyclopedia]. – [Эlektronnыi resurs]. 2014. URL: http://dic.academic.ru/dic.hst/enc1p/ 29910
4. https://www.metinwest-holding.com/ru/press/news/show/7517

Keywords: *production activity; industrial enterprise; management methods; efficiency; market environment.*
Ключові слова: *виробнича діяльність; промислове підприємство; методи управління; ефективність; ринкове середовище.*
Ключевые слова: *производственная деятельность; промышленное предприятие; методы управления; эффективность; рыночная среда.*

Рецензент: Хаджинова О.В. декан економічного факультету ДВНЗ «ПДТУ» , доктор економічних наук, доцент

Перевірено на плагіат системою: https://corp.unicheck.com/library/viewer/report/4676394

УДК 338.48 https://doi.org/10.31498/2225-6725.35.2018.133620

ОЦІНКА ВІЛЬНОГО ЧАСУ НАСЕЛЕННЯ ЯК ОСНОВНОГО РЕСУРСУ ТУРИЗМУ (НА ПРИКЛАДІ м. МАРІУПОЛЬ)

https://orcid.org/0000-0002-9549-2794

Крапівіна Галина Олексіївна, к.н.держ.упр., доцент, Державний вищий навчальний заклад «Приазовський державний технічний університет», e-mail: galina3910@gmail.com, тел. +380993643662

Galina Krapivina, Ph.D., Assistant Professor, State Higher Educational Institution "Priazovsky State Technical University"

G. Krapivina. Estimation of free time of the population as the main resource of tourism (for example, Mariupol).

In the article, the place, role, directions of scientific research and models of estimating the free time of the population and its use by society on the example of Mariupol are determined from the positions of the integrated and system approaches. Within the framework of the study, the potential for the use of free time by the population of the city of Mariupol is revealed, which is about 7% of its fund. A small percentage of the use of the free time fund of the population of Mariupol at the place of primary residence reflects the need to introduce the development directions of the corresponding infrastructure of the city. In the process of research social aspects of free time and its use by society on the basis of introduction of complex and system approaches are presented. The main conclusions and results of the research are as follows: place and role of free time can be defined as a measure of the actual wealth of society; offered under free time to understand a time that is not absorbed directly productive labor, but remains free for pleasure, leisure, free activity and development. Free time acts in this respect as a space for the development of human capital; It is justified that the use of free time is an important direction of research on the quality of life of society; Analytical forms of economic-mathematical models for estimating the free time and its use are proposed. The level of use of free time by society as an effective resource of the socio-economic system of tourism activity, when society creates the conditions for a person to have an opportunity to reveal himself, to rise to the highest level of quality of life through the manifestation of their abilities and the increase in the satisfaction of their constantly growing potencies; it is estimated and determined that the level of use by society of free time as an effective resource of socio-economic system of tourism activities is insufficient that society does not create sufficient conditions for a person to have the opportunity to reveal himself, to rise to the highest level of quality of life through the manifestation of his abilities and increase satisfaction of their ever-growing needs.

Крапівіна Г. О. Оцінка вільного часу населення як основного ресурсу туризму (на прикладі м. Маріуполь).

В статті з позицій комплексного і системного підходів визначено місце, роль, напрями наукового дослідження та моделі оцінки вільного часу населення та його використання суспільством на прикладі м. Маріуполя. В межах дослідження виявлено потенційну можливість використання населенням м. Маріуполя вільного часу, що складає близько 7 % його фонду. Невелика частка використання фонду вільного часу населення м. Маріуполя за місцем основного проживання, відбиває необхідність впровадження напрямів розвитку відповідної інфраструктури міста. В процесі дослідження представлено соціальні аспекти вільного часу та використання його суспільством на підставі впровадження комплексного та системного підходів. Основні висновки та результати досліджень зводяться до наступного: місце і роль вільного часу можна визначити як міру дійсного багатства суспільства; запропоновано під вільним часом розуміти такий час, який не поглинається безпосередньо продуктивною працею, а залишається вільним для задоволень, дозвілля, вільної діяльності й розвитку. Вільний час виступає в цьому плані як простір для розвитку людського капіталу; обґрунтовано, що використання вільного часу - важливий напрям досліджень з якості життя суспільства; запропоновано аналітичні форми економіко-математичних моделей оцінки вільного часу та його використання; визначено рівень використання суспільством вільного часу як ефективного ресурсу туризму; оцінено та визначено, що рівень використання суспільством вільного часу як ефективного ресурсу туристичної діяльності є недостатнім, що суспільство не створює достатніх умов для того, щоб людина мала можливість розкрити себе, піднятися до вищого рівня якості життя через прояв своїх здібностей та підвищення задоволеності своїх постійно зростаючих потреб.

Крапивина Г. А. Оценка свободного времени населения как основного ресурса туризма (на примере г. Мариуполь).

В статье с позиций комплексного и системного подходов определено место, роль, направления научного исследования и модели оценки свободного времени населения и его использование обществом на примере г. Мариуполя. В рамках исследования выявлено потенциальную возможность использования

© ***G. Krapivina / Крапівіна Г. О., 2018***

населением г. Мариуполя свободного времени, что составляет около 7% его фонда. Небольшая доля использования фонда свободного времени населения г.. Мариуполя по месту основного проживания, отражает необходимость внедрения направлений развития соответствующей инфраструктуры города. В процессе исследования представлены социальные аспекты свободного времени и использование его обществом на основании внедрения комплексного и системного подходов. Основные выводы и результаты исследований сводятся к следующему: место и роль свободного времени можно определить как меру действительного богатства общества; предложено под свободным временем понимать такое время, которое не поглощается непосредственно производительным трудом, а остается свободным для удовольствий, досуга, свободной деятельности и развития. Свободное время выступает в этом плане как пространство для развития человеческого капитала; обосновано, что использование свободного времени - важное направление исследований по качеству жизни общества; предложено аналитические формы экономико-математических моделей оценки свободного времени и его использования; определен уровень использования обществом свободного времени как эффективного ресурса туризма; оценены и определено, что уровень использования обществом свободного времени как эффективного ресурса туристической деятельности является недостаточным, что общество не создает достаточных условий для того, чтобы человек имел возможность раскрыть себя, подняться до высшего уровня качества жизни через проявление своих способностей и повышение удовлетворенности своих постоянно растущих потребностей.

Постановка проблеми в загальному вигляді. Поняття часу є результатом угоди між вченими, що визнано, наприклад, Ж.А. Пуанкаре в 1898 р. А застосовувати фізичні методи виміру часу при дослідженні об'єктів нефізичної природи (й туризму, зокрема) для виявлення законів мінливості цих об'єктів або динаміки зміни їх станів почали порівняно недавно. Складний в разі застосування фізичного годинника опис зміни фізичної структури є простим через опис в одиницях специфічного часу, що відповідає природі системи.

Але й в сьогодення наука не визначила час. Тому досі актуальним є створення конструкції часу або його моделі. І дослідження будь-яких властивостей часу стає можливим лише в межах певної моделі. Конструювання ж часу лежить в основі понятійного апарату специфічних дисциплін й туризму, зокрема.

Та час - майже неосвоєний людством ресурс, що визначає інтенсивність праці, демографічні показники, швидкість комунікацій тощо. [1]

Таким чином, в межах туризму як специфічної наукової дисципліни час є повноправним об'єктом дослідження. Причому час в туризмі має структуру та є об'єктом моделювання. А годинники, ці еталонні процеси виміру мінливості туристичної діяльності, можуть мати абсолютно різну природу. Тому різні визначення часу можуть виявитися невідповідними, а отримані з їх допомогою описи змін – такі, що не зводяться один до одного за допомогою простих перетворень. Проте вирішення проблем часу можливо лише в умовах відмови від існування ізольованих систем.

В подальшому буде запропоновано конструкцію часу, яка визначить можливість моделювання мінливості станів складових людського капіталу, чи, іншими словами, створено рівняння динаміки змін їх станів по прошарках суспільства.

Для цього необхідно вибрати та описати структуру складових досліджуваної проблеми, визначити стани об'єкту дослідження та способи виміру їх мінливості, накласти зміни об'єкту дослідження на зміни обраного еталону (годинника чи шкали). Закономірності змін об'єкту, які визначають його реальний рух в просторі припустимих станів, як правило, мають форму аналітичних рівнянь і використовують перелік процедур, які інтерпретують та зіставляють формальні поняття проблеми з конкретними об'єктами наочної області дослідження, а останні – з величинами, що вимірюються в експерименті.

Термін «час» може надати зміст системі оцінок, яка використовується для класифікації різних об'єктів життєвого простору людини та людського мислення (рис. 1). Тобто, в подальшому вважається, що час – це проста процедура виміру.

Аналіз визначень поняття «Вільний час» (табл. 1) показує, що однозначного визначення не існує, але є кілька підходів до його трактування. По-перше, автор не бачить сенсу ототожнювати вільний час з дозвіллям. Відокремленість цих понять обґрунтовано доведено В.Й. Бочелюком і В.В. Бочелюком в [3]. По-друге, для мети чинного

дослідження найбільш цікаві межа вільного часу, його використання та роль виміру в соціально-економічних системах та туризмі зокрема. Межа вільного часу в джерелах визначається на основі вилучення зі складу загального часу життєдіяльності людей власне робочого (включаючи додаткову працю з метою заробітку) та позаробочого часу та вилучення із складу останнього різних складових зайнятого часу (рис. 2).

Цей час охоплює навчання та самоосвіту, залучення до культури (читання, відвідини театру, музею, кіно тощо), суспільно-політичну активність, науково-технічну любительську творчість, художньо-естетичну самодіяльність, заняття з дітьми, спілкування за інтересами тощо, але може містити також пасивний відпочинок («нічогонероблення») і навіть антикультурні заняття.

Використання вільного часу є своєрідним індикатором культури, кола духовних потреб та інтересів конкретної особистості або окремої соціальної групи. [3]

Таблиця 1.

Поняття «Вільний час» в джерелах

Джерело	Визначення
2	3
Большая Советская энциклопедия. Издание 1969-1978 гг.	Свободное время, часть внерабочего времени (в границах суток, недели, года), остающаяся у человека (группы, общества) за вычетом разного рода непреложных, необходимых затрат. Границы свободного времени определяются на основе различения в составе общего времени жизнедеятельности людей собственно рабочего (включая дополнительный труд с целью заработка) и внерабочего времени и выделения в составе последнего различных элементов занятого (несвободного) времени
Философский словарь [2]	Свободное время (досуг) — часть внерабочего времени, которая остается после непреложных занятий (сон, питание, дорога на работу и обратно, бытовое самообслуживание и т. п.) и расходуется на восстановление сил, а также на физическое и духовное развитие человека. С. в. охватывает учебу и самообразование, приобщение к культуре (чтение, посещение театра, музея, кино и т.п.), общественно-политическую активность, научно-техническое любительское творчество, художественно-эстетическую самодеятельность, занятия с детьми, общение по интересам и др., но может содержать также пассивный отдых («ничегонеделание») и даже антикультурные занятия
Бочелюк В.Й., Бочелюк В.В. Дозвіллєзнав-ство. [3]	Вільний час є одним з важливих засобів формування особистості людини… Використання вільного часу є своєрідним індикатором культури, кола духовних потреб та інтересів конкретної особистості або окремої соціальної групи
Д. Рикардо	Настоящее богатство общества - время, свободное от материального производства, который человек может использовать на потребление продуктов, на свободную деятельность и развитие способностей
Ельмеев В.Я. Человек как ценность: философский и экономический аспекты. [4]	Экономическая форма ценности человеческой жизни предстает как экономия рабочего времени по сравнению с затраченным трудом, т.е. как объем высвобождаемого трудом человека времени и его превращение в свободное время, которое должно использоваться для развития самого индивида и всех других людей. Мерой действительного богатства общества становится свободное время

Економічна форма цінності людського життя визначається як заощадження робочого часу в порівнянні з витраченою працею, тобто як обсяг часу людини, що вивільняється працею, та його перетворення у вільний час, що має використовуватися для розвитку самого індивіда та всіх інших людей. [4]

Таким чином, вільний час є мірою дійсного багатства суспільства.

Щодо визначення поняття «Вільний час», то автор вважає найбільш придатним розглядати вільний час як основний ресурс для різних видів діяльності, якими особа займається за власним бажанням: відпочинок, розваги, підвищення майстерності, освіта, участь в житті суспільства, волонтуризм тощо.

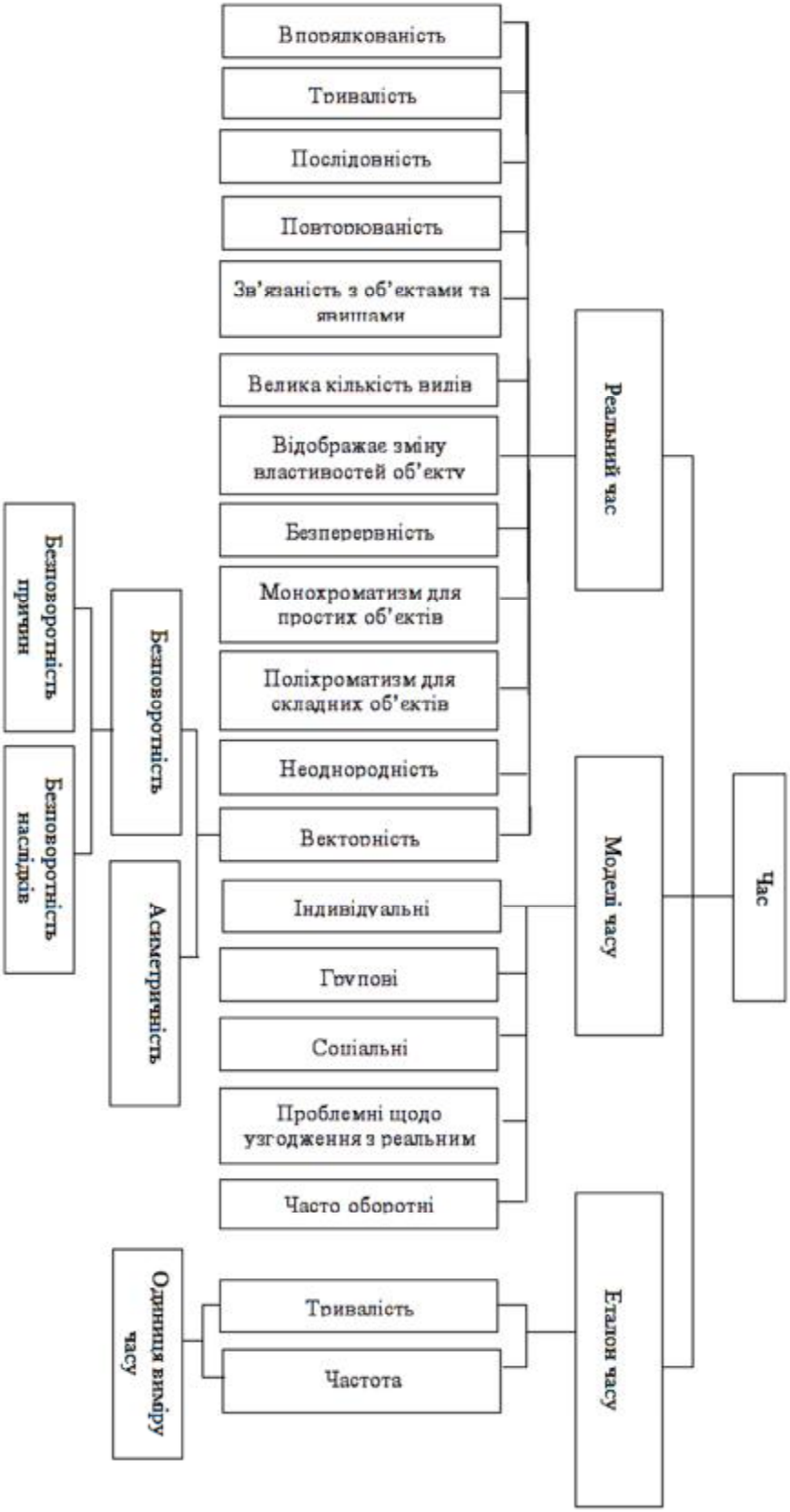

Рис. 1. Властивості часу

Тобто, використання вільного часу - це основний ресурс діяльності, яку окреслено певним періодом часу. Потенціал вільного часу надає значні можливості для формування моральних потреб особистості. Разом з тим, його використання у нашому суспільстві демонструє дефіцит позитивних моральних орієнтирів.

Таким чином, в літературних джерелах поняття «Вільний час» характеризуються значною кількістю інтерпретацій, детальний аналіз яких приводить до думки щодо необхідності оцінки обсягу вільного часу населення, який витрачено для підвищення якості життя суспільства, і процесом діяльності, який усвідомлено або інстинктивно спрямовано на підвищення життєвого рівня соціально-економічної системи.

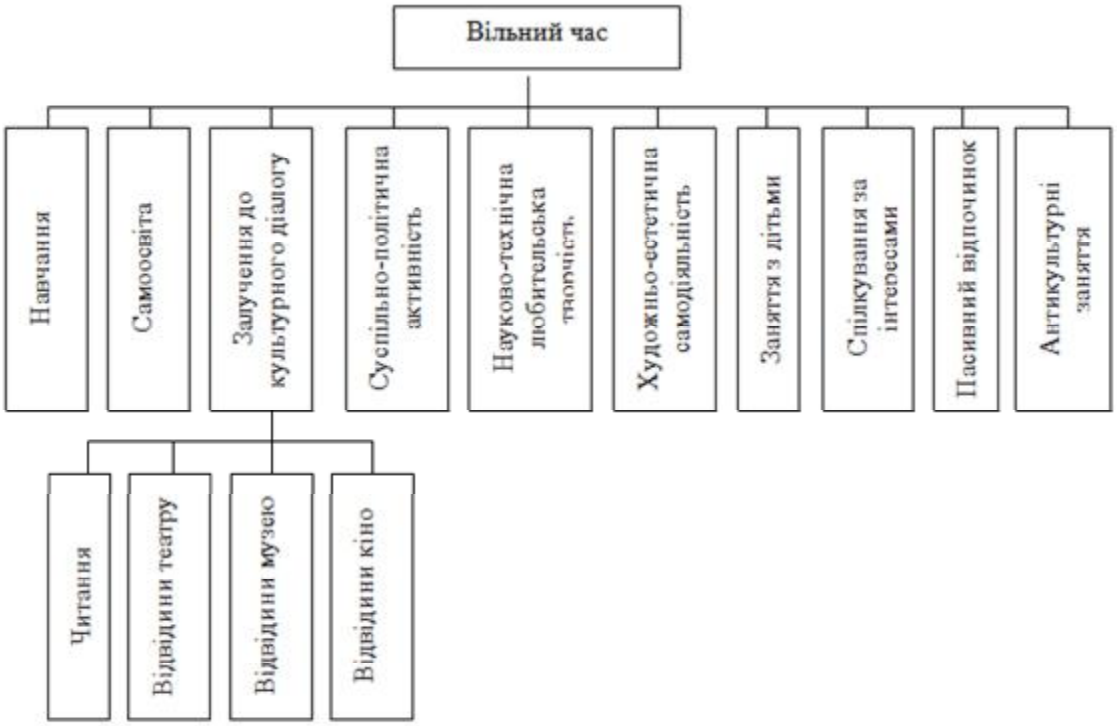

Рис. 3. Напрями використання суспільством вільного часу

В подальшому виходимо з постулату, що мірою дійсного багатства суспільства є вільний час.

В сьогодення дослідження вільного часу створюють основу для перетину до видучення, структуризації, кількісної оцінки напрямів його використання та створення моделей з регулювання цими процесами. Для цього може бути використана модель вільного часу [5, 6], що є відправною точкою складніших багатокритеріальних завдань пошуку шляхів досягнення найбільшої ефективності використання вільного часу населення.

Комплекс моделей «Фонд вільного часу населення та його використання» складається з двох моделей:

моделі вільного часу, яку призначено для дослідження фонду вільного часу населення;

моделі використання фонду вільного часу населення.

Аналітична форма комплексу моделей «Фонд вільного часу населення та його використання» має вигляд:

$$D_{комплеск} = \{D; D_{Исв}\}, \qquad (1)$$

де D - модель вільного часу;

$D_{Исв}$ - модель використання фонду вільного часу населення, яку показано на прикладі урбанізованої території, а саме: м. Маріуполь.

Аналітичну форму моделі вільного часу показано в [5, 6].

$$D=\left\{X_j \in X;\ \ j=\left\{j_l\right\};\ \ l=1\div 4;\ \ T_{Ij}\in T;\ \ I=\left\{i_s';\ \ i_s'';\ \ i_s'''\right\};\ \ s=1\div 5;\right.$$

$$i_3=i_3'=i_3''=i_3''';\ \ i_1''=i_2''=i_1'''=i_2'''=0;\ \ \alpha_j\in R;\ \ \beta_j\in R;\ \ \gamma_j\in R;\ \ \sum_j X_j\le K;$$

$$X_j=\begin{Bmatrix} X_1 \\ K-X_1-X_3-X_4 \\ X_3 \\ X_4 \end{Bmatrix};\ \ \sum_{s=1}^{m} T_{Ij}=24;\ \ F\left(X;\ \ T\right)=365\times\sum_{j=1}^{4}\left(T_{Ij}\mid_{s=5}\times X_j\right);$$

$$\bar{f}=\arg\ \max\ \ F\left(X;\ \ T\right)\Big\}.$$

$$i=\left\{i_s\right\}=\left\{i_1,i_2,i_3,i_4,i_5,\right\},\ \ s=1,2,3,4,5\ ,$$

де i_1 – час на основну діяльність (працю, навчання);

i_2 – час на переміщення до місця основної діяльності туди та назад;

i_3 – час на задоволення природних потреб;

i_4 – час на вирішення проблем побуту;

i_5 – час на фізичний та інтелектуальний розвиток і відпочиное (власне вільний час);

$I=\left\{I_s\right\}=\left\{i_s',i_s'',i_s'''\right\}$;

i' - робочі дні;

i'' - неробочі дні;

i''' - відпускні дні;

$i_3=i_3'=i_3''=i_3'''$;

$i_1''=i_2''=i_1'''=i_2'''=0$;

$j=\left\{j_l\right\}=\left\{j_1;j_2;j_3;j_4;\right\},\ \ l=1;2;3;4$;

j_1 – населення, що працює;

j_2 – населення, що не працює;

j_3 – учні;

j_4 – діти до 7 років;

T_{Ij} – добовий фонд суб'єкту соціально-культурної групи j , яку витрачено на діяльність I ;

X_j – кількість суб'єктів, що належать групе j ;

$\alpha_j,\beta_j,\gamma_j$ – річний фонд в днях групи j за типам днів: робочі, неробочі, відпускні (відповідно);

$\alpha_1=237$ дн.; $\beta_1=104$ дн.; $\gamma_1=24$ дн.

$\alpha_2=237$ дн; $\beta_2=104$ дн; $\gamma_2=24$ дн.

$$\alpha_3 = 217 \text{ дн.};\ \beta_3 = 71 \text{ дн.};\ \gamma_3 = 77 \text{ дн.};$$

$$K \geq \sum_j X_j;\ \ X_j = 1,2,...,n; \qquad (3)$$

$$\{X_j\} = \begin{Bmatrix} X_1 \\ K - X_1 - X_3 - X_4 \\ X_3 \\ X_4 \end{Bmatrix}; \qquad (4)$$

$$\sum_{s=1}^{m} T_{Ij} = 24 \text{ год.},\ T_{Ij}\,|_{s=1} \geq 0;$$

$$T_{I4}\,|_{s=5} = T_{I2}\,|_{s=5} = 24 - T_{I2}\,|_{s=3} - T_{I2}\,|_{s=4}, \qquad (5)$$

Річний фонд вільного часу всіх груп j:

$$365\sum_{j=1}^{4}\left(T_{Ij}\,|_{s=5} \times X_j\right) =$$

$$= \sum_{j=1}^{4}\left\{\left[\alpha_j\left(24 - \sum_{s=1}^{4} T_{i'j}\right) + \beta_j\left(24 - \sum_{s=1}^{4} T_{i''j}\right) + \gamma_j\left(24 - \sum_{s=1}^{4} T_{i'''j}\right)\right] \times X_j\right\} \qquad (6)$$

$$F(X;\ T) = 365 \times \sum_{j=1}^{4}\left(T_{Ij}\,|_{s=5} \times K_j\right) \to \max; \qquad (7)$$

$$\bar{f} = \arg\ \max\ F(X;\ T).$$

Для побудови моделі використання фонду вільного часу населення на прикладі м. Маріуполь введемо наступне. Позначимо: P_i - тип об'єкту, $i = 1 \div n$. Для дослідження використання фонду вільного часу населення м. Маріуполь приймемо $n = 16$: P_1 – установи відпочинку Азовського узбережжя та зеленого туризму; P_2 – палаци та дома культури (перелік обмежено ДК Металургів, ДК ВАТ «Маркохім», ДК «Іскра», ДК «Юність»; міські палаци культури: «Чайка», творчості; грецький культурний центр «Меотіда»); P_3 – музеї, галереї, виставки (Виставка екзотичних тварин, Виставка в кінотеатрі «Савона», Центр сучасного мистецтва ім. А.І. Куінджі, Краєзнавчий музей, Художній музей ім. А.І. Куінджі, Клуб любителів японської культури, Музей історії греків Приазов'я, Музей народного побуту, Музей ім. Павлія В.О.); P_4 – бібліотеки (Центральна бібліотека ім. Короленка В.Г., Бібліотека ДК ВАТ «Маркохім», Бібліотека ім. Гончара О.Т., Центральна дитяча бібліотека ім. М. Горького, Бібліотека ім. Гайдара А.П., Бібліотека ім. Грушевського М.С.); P_5 – спорткомплекси, спортклуби та палаци спорту («Спартак», «Азовмаш», Футбольний клуб «Яруд», Тенісний клуб «Парус», Пейнтбольний клуб «Maximum», спортивні клуби «Іллічевець», МГУ, «Muscle Mania», спорткомплекси «Портовик», «Стимул», Льодовий комплекс «Айсберг»); P_6 – стадіони «Іллічевець», «Азовсталь», «Портовик»; P_7 – басейни («Нептун», «Аквааєробика», ДЮСШ №2, Дом піонерів, Фізкультурно-оздоровчий комплекс); P_8 – манежи: Футбольній и «Азовсталь»; P_9 – спортзали «Стимул», «Olympic.sport», «Sport&Life», «Форма», «Magneto»; P_{10} – комп'ютерні клуби: Атракціон виртуальнох реальності «E-Motion», «Golden Apple», «Кіберзона», «Вірус», «GCenter», «Інтернет-офіс ПГТУ», «Маринет», «Палладин»; P_{11} – фитнес-клуби «Планета фітнес», «Olympic.sport», «Be first Fitness», «Salute», «City Gum», «Maximus»; P_{12} – ресторани, кафе, піццерії та суші «Самурай», «Сито П'яно», «Старий маяк», «New York Street Pizza»; P_{13} - магазини; P_{14} – кінотеатри

(перелік обмежено кінотеатрами «Савона» та «Победа»; P_{15} – Донецький академічний обласний драматичний театр; P_{16} – парки (перелік обмежено парками культури та відпочинку «Міський сад», ім. Лепорського, ім. М.О Гурова (Лугопарк) та Приморським парком.

Введемо змінні:

K_i – кількість об'єктів *i*-ого типу. Для дослідження використання вільного часу населення м. Маріуполя приймемо: K_1 – установи відпочинку Азовського узбережжя та зеленого туризму (331 од.); K_2 – палаци та дома культури (9 од.); K_3 – музеї, галереї, виставки (9 од.); K_4 – бібліотеки (6 од.); K_5 – спорткомплекси, спортклуби та палаци спорту (11 од.); K_6 – стадіони (3 од.); K_7 – басейни (5 од.); K_8 – манежи (2 од.); K_9 – спортзали (5 од.); K_{10} – комп'ютерні клуби (8 од.); K_{11} – фитнес-клуби (6 од.); K_{12} – ресторани, кафе, піццерії та суші (4 од.); K_{13} - магазини (300 од.); K_{14} – кінотеатри (2 од.); K_{15} – Донецький академічний обласний драматичний театр (1 од.); K_{16} – парки (4 од.).

N_i – місткість об'єкту *i*-го типу. Для дослідження використання вільного часу населення м. Маріуполя приймемо: N_1 – оцінка потенційного потоку користувачів рекреаційними можливостями м Маріуполя та Азовським узбережжя, яку виражено обсягом 225 тис. ос. в сезон відпочинку (150 діб); N_2 - в середньому палац чи дом культури відвідує 250 ос. на добу; N_3 - в середньому музей, галерею чи виставку відвідують 100 ос. на добу; N_4 – в середньому бібліотеку відвідує 150 ос. на добу; N_5 – в середньому спорткомплекс, спортклуб чи палац спорту відвідує 150 ос. на добу; N_6 – в середньому стадіон відвідує 100 ос. на добу; N_7 – в середньому басейн відвідує 150 ос. на добу; N_8 – в середньому манеж відвідує 100 ос. на добу; N_9 – в середньому спортзал відвідує 100 ос. на добу; N_{10} – в середньому комп'ютерний клуб відвідує 50 ос. на добу; N_{11} – в середньому фитнес-клуб відвідує 100 ос. на добу; N_{12} – в середньому ресторани, кафе, піццерії або суші відвідує 250 ос. на добу; N_{13} – в середньому магазин відвідує 300 ос. на добу; N_{14} – місткість кінотеатру «Савона» 567 ос. на сенс, кінотеатру «Победа» 569 ос. на сеанс; N_{15} – місткість Донецького академічного обласного драматичного театру 742 ос. на виставу; N_{16} – парки приймають 300 тис. відвідувачів на рік.

$Исв_i$ – середня кількість вільного часу, який використовує один відвідувач об'єкту *i*-ого типу за 1 відвідування.

Оцінка використання на об'єкті *i*-ого типу населення вільного часу на рік обчислюється за формулою *(8):*

$$И^{рік}св_i = 365\ Исв_i\ K_i\ N_i \qquad (8)$$

Оцінка використання вільного часу населення м. Маріуполя:

$И^{рік}св_1$ = 160,0 млн. ос.-год; $И^{рік}св_2$ = 0,3 млн. ос.-год;
$И^{рік}св_3$ = 0,2 млн. ос.-год; $И^{рік}св_4$ = 0,2 млн. ос.-год;
$И^{рік}св_5$ = 0,2 млн. ос.-год; $И^{рік}св_6$ = 0,1 млн. ос.-год;
$И^{рік}св_7$ = 0,1 млн. ос-год.; $И^{рік}св_8$ = 0,2 млн. ос.-год;
$И^{рік}св_9$ = 0,1 млн. ос.-год; $И^{рік}св_{10}$ = 0,1 млн. ос.-год;
$И^{рік}св_{11}$ = 0,1 млн. ос.-год; $И^{рік}св_{12}$ = 0,3 млн. ос.-год;
$И^{рік}св_{13}$ = 0,4 млн. ос.-год; $И^{рік}св_{14}$ = 0,8 млн. ос.-год;
$И^{рік}св_{15}$ = 0,9 млн. ос.-год; $И^{рік}св_{16}$ = 9,0 млн. ос.-год.

Оцінка використання населенням вільного часу на рік обчислюється за формулою *(9):*

$$И^{рік}св = 365\ \Sigma_i\ (Исв_i\ K_i\ N_i\ ) \qquad (9)$$

Оцінка використання вільного часу населення м. Маріупполя на рік:

$$И^{рік}св = 173,0 \text{ млн. ос.-год.}$$

Аналітичну форму моделі використання фонду вільного часу населення урбанізованих територій виражено формулою *(10):*

$$D_{Исв} = \{ P_i,, \ i = 1 \div n; K_i = 1,2,...; N_i = 1,2,...; Исв_i$$
$$И^{доб}св_i = 365 \, Исв_i \, K_i \, N_i ; И^{доб}св = 365 \, \Sigma_i \, (Исв_i \, K_i \, N_i); \qquad (10)$$
$$100\% \, [\Sigma_i \, (Исв_i \, K_i \, N_i)]^{-1} \, \Sigma_j \, |^4_1 \, (T_{ij} \, |_{j=5} \, x \, X_j) \rightarrow max\}$$

Оцінку фонду вільного часу населення м. Маріуполя показано в табл. 2.

Таблиця 2.

Оцінка
фонду вільного часу населення м. Маріуполя

Дні	Вільний час соціально-культурної группи, тис. ос.–год.			
	Працюючі	Непрацюючі	Учнівська молодь	Діти
Робочі	156650	394366	48608	45504
Неробочі	187200	173051	51688	10068
Відпускні	43200	39836	56056	4608
Усього	387050	607253	156352	60180

При цьому фонд вільного часу населення м. Маріуполя оцінено в 1210,8 млн. ос.–год. З них відпускний вільний час – 387,0 млн. ос.–год. Для дорослих оцінка фонду вільного часу – 994,3 млн. ос.–год., а для учнівської молоді та дітей – 156,3 млн. ос.–год. Оцінка відпускного вільного часу дорослих складає 83,0 млн. ос.–год., а учнівської молоді та дітей – 56,0 млн. ос.–год.

Тобто, загальний фонд вільного часу дорослих, більш ніж в 5 разів більший за аналогічний показник для дітей та учнів. А оцінка резерву використання фонду відпускного вільного часу населенням м. Маріуполь менше вищевказаного майже в 9 разів.

Фонд загального вільного часу, що використовується дітьми м. Маріуполя на Азовському узбережжі та зеленому туризмі, перевищує аналогічний показник для дорослих в 6,5 рази.

Використання населенням м. Маріуполь фонду відпускного вільного часу на Азовському узбережжі та зеленому туризмі складає майже 90% його обсягу.

За місцем основного проживання населення міста потенційно майже 10% вільного часу має можливість проводити тільки в парках, магазинах, кінотеатрах, менш ніж десяту частку – в підприємствах спортивного профілю та інших культурно-видовищних закладах. Підприємства індустрії розваг м. Маріуполя мають можливість обслуговувати близько 1% вільного часу населення на рік. В них населення м. Маріуполя потенційно може використати майже 1,0 млн. ос.–годин вільного часу. При цьому найбільший обсяг вільного часу може бути використаний ним в магазинах, ресторанах і кав'ярнях, установах спортивного профілю, а також в культурно-видовищних закладах. Всього в прийнятих до дослідження туристсько-рекреаційних підприємствах індустрії розваг міста потенційно може бути використано близько 7 % фонду вільного часу населення.

Таким чином, в межах дослідження виявлено потенційну можливість використання населенням м. Маріуполя вільного часу, що складає близько 7 % його фонду.

А невелика частка використання фонду вільного часу населення м. Маріуполя за місцем основного проживання, відбиває необхідність впровадження напрямів розвитку відповідної інфраструктури міста.

Висновки. В процесі дослідження представлено соціальні аспекти вільного часу та використання його суспільством на підставі впровадження комплексного та системного підходів. Основні висновки та результати досліджень зводяться до наступного:

1. Місце і роль вільного часу можна визначити як міру дійсного багатства суспільства.

2. Запропоновано під вільним часом розуміти такий час, який не поглинається безпосередньо продуктивною працею, а залишається вільним для задоволень, дозвілля, вільної діяльності й розвитку. Вільний час виступає в цьому плані як простір для розвитку людського капіталу.

3. Обґрунтовано, що використання вільного часу - важливий напрям досліджень з якості життя суспільства.

4. Запропоновано аналітичні форми економіко-математичних моделей оцінки вільного часу та його використання.

5. Визначено рівень використання суспільством вільного часу як ефективного ресурсу соціально-економічної системи туристичної діяльності, коли суспільство створює умови для того, щоб людина мала можливість розкрити себе, піднятися до вищого рівня якості життя через прояв своїх здібностей та підвищення задоволеності своїх постійно зростаючих потреб.

6. Оцінено та визначено, що рівень використання суспільством вільного часу як ефективного ресурсу соціально-економічної системи туристичної діяльності є недостатнім, що суспільство не створює достатніх умов для того, щоб людина мала можливість розкрити себе, піднятися до вищого рівня якості життя через прояв своїх здібностей та підвищення задоволеності своїх постійно зростаючих потреб.

Перспективи подальших розробок. На наступному етапі дослідження соціальних аспектів вільного часу та його використання автор має намір запропонувати напрями та механізми створення соціальних інститутів використання вільного часу для соціально-культурної інтеграції й самореалізації населення.

Список використаних джерел:

1. Левич А.П. Чего мы ждем от изучения времени [Электронный реурс]. – Режим доступа: http://temporology.bio.msu.ru

2. Философский словарь [Электронный реурс]. – Режим доступа:http://ksana-k.narod.ru/

3. Бочелюк В.Й., Бочелюк В.В. Дозвіллєзнавство. - К.: Центр навчальної літератури, 2006. - 208 с.

4. Ельмеев В.Я. Человек как ценность: философский и экономический аспекты // Проблемы современной экономики. - 2005. - 3(15).

5. Крапівіна Г.О. Соціально-трудові аспекти проблем вільного часу суспільства // Вісник економічної науки України. – Донецьк: ТОВ «Східний видавничий дім», 2011.- №2(20). – С.66-72.

6. Danilczuk W.F. Wybor priorytetowych terytoriow dla rozwoju turystyki na wybrzezu Azowskim regionu Doneckiego / W.F. Danilczuk, A.J. Bowsunowskaja, H.A. Krapivina // Gospodarka regionalna i turystyka. Studia i materially. - Kielce, Polska, Wyzsza Szkola Zarzadzania Gospodarka Regionalna i Turystyka w Kielcach.– 2004. – №1. – P. 129–135.

References:

1. Levich AP What do we expect from the study of time [electron resource], available at: http://temporology.bio.msu.ru

2. Philosophical Dictionary [electron resource], available at: http: //ksana-k.narod.ru/

3. Bocheliuk V.Y., Bocheliuk V.V. Дозвіллєзнавство. Дозвіллєзнавство. - K .: Center for Naval Lithers, 2006. - 208 p.

4. Elmeev V.Ya. Man as a value: philosophical and economic aspects // Problems of modern economy. - 2005. - 3 (15).

5. Крапівіна G.O. Social-labor aspect of the problems of the vital hour of syspilism // News of the Economical Science of Ukraine. - Donetsk: «Eastern publishing house», 2011.- №2 (20). - P.66-72.

6. Danilczuk W.F. Choice of priority territories for the development of tourism on the Azov coast of the Donecki region / W.F. Danilczuk, A.J. Bowsunowskaja, H.A. Krapivina // Regional economy and tourism. Studies and materially. - Kielce, Poland, Higher School of Management Regional Economy and Tourism in Kielce - 2004. - №1. - R. 129-135.

Keywords: *spare time; model of estimation of spare time; model of the use of spare time; tourism; employment of the population.*
Ключові слова: *вільний час; модель оцінки вільного часу; модель використання вільного часу; туризм; зайнятість населення.*
Ключевые слова: *свободное время; модель оценки свободного времени; модель использования свободного времени; туризм; занятость населения.*

Рецензент: Гончар В.В. завідувач кафедри маркетингу та бізнес-адміністрування, ДВНЗ «ПДТУ» , доктор економічних наук, доцент

Перевірено на плагіат системою: https://corp.unicheck.com/library/viewer/report/4692754

УДК 331.556.4 https://doi.org/10.31498/2225-6725.35.2018.133623

МІЖНАРОДНИЙ РИНОК ПРАЦІ В УМОВАХ ГЛОБАЛІЗАЦІЇ: МІГРАЦІЙНИЙ ДИСКУРС

Калініна Світлана Петрівна, д.е.н., професор, Інститут підготовки кадрів Державної служби зайнятості України, м. Київ, e-mail: svit_kalinina@yahoo.com, тел: +380684332793
Коровчук Юрій Іванович, аспірант, Маріупольський державний університет, e-mail: yuriha@ukr.net, тел: +380982418298
Кушнаренко Ольга Петрівна, аспірант, Маріупольський державний, м. Маріуполь, e-mail: olga-kushnarennko@ukr.net, тел: +380958906100

Svetlana Kalinina, Doctor of Economics, Professor, Institute of Personnel Training of the State Employment Service of Ukraine, Kiev, e-mail: svit_kalinina@yahoo.com, tel: +380684332793
Yuriy Korovchuk, postgraduate student, Mariupol State University of Ministry, e-mail: yuriha@ukr.net, tel: +380982418298
Olga Kushnarenko, postgraduate student, Mariupol State University, Mariupol, e-mail: olga-kushnarennko@ukr.net, tel: +380958906100

S. Kalinina, Yu.Korovchuk, O.Kushnarenko. The international labor market in the world globalizing: migration discourse.

The dynamism of transformations and the instability of the development of the international labor market necessitates systematic research from a variety of angles of socio-economic relations on a global scale. One of these perspectives is the international migration process. At the present stage, the impact of globalization on the development of the international labor market is determined by various opportunities for meeting the human needs of countries with different economic development, which manifests itself mainly in the transboundary movement of its own labor force, that is, the "reproductive wealth of the country", which spends money on vocational training and training to other countries that use this workforce, assigning the results of the work of the latter. It should also be noted that not only highly skilled workers are employed in the migration processes, but also malnourished, which in its turn forms a kind of segmentation of the relevant market. It is no exception to the situation where a highly skilled workforce is involved in the field of employment which does not correspond to the level of qualification. It is the emphasis on such features that quite reflects the current positioning of Ukraine in international migration processes. Ukraine's advanced position in the scale of migration flows from post-Soviet countries play an important role in shaping the geopolitical positioning of the country, the negative public perception of domestic reforms, and require the introduction of effective regulatory measures in the context of minimization of losses. Such regulation should be based on the programmatic and targeted macroeconomic regulation of the development of the national labor market, taking into account the peculiarities of the course of international migration processes at the stage of globalization.

Калініна С. П., Коровчук Ю. І., Кушнаренко О. П. Міжнародний ринок праці в умовах глобалізації: міграційний дискурс.

Динамічність трансформацій і нестабільність розвитку міжнародного ринку праці зумовлює необхідність проведення систематичних досліджень з різних ракурсів соціально-економічних відносин в глобальних масштабах. Одним із таких ракурсів є процес міжнародної міграції. На сучасному етапі, вплив глобалізації на розвиток міжнародного ринку праці, визначаються різними можливостями забезпечення потреб людини в країнах, різних за економічним розвитком, що проявляється в основному транскордонним переміщенням власне робочої сили, тобто «відтворювального багатства країни», що витрачає кошти на професійну підготовку і навчання, в інші країни, які використовують цю робочу силу, привласнюючи результати праці останньої. Варто також відзначити, що в міграційних процесах задіяні не лише висококваліфіковані працівники, а й малокваліфіковані, що в свою чергу формує своєрідну сегментацію відповідного ринку. Не є винятком й ситуація, коли висококваліфікована робоча сила залучається до сфери зайнятості, яка не відповідає рівню кваліфікації. Саме акцент на таких рисах, неабияк відображає сучасне позиціонування України в міжнародних міграційних процесах. Передові позиції України в масштабах міграційних потоків з країн пострадянського простору відіграють важливу роль у формуванні геополітичного позиціонування країни, негативного суспільного сприйняття внутрішніх реформ та вимагають впровадження ефективних регулятивних заходів в контексті мінімізації втрат. Таке регулювання повинно будуватись на засадах програмно-цільового макроекономічного регулювання розвитку національного ринку праці, з урахуванням особливостей перебігу міжнародних міграційних процесів на етапі глобалізації.

© ***S. Kalinina, Yu.Korovchuk, O.Kushnarenko / Калініна С.П., Коровчук Ю.І., Кушнаренко О.П., 2018***

Калинина С. П., Коровчук Ю. И., Кушнаренко А. П. Международный рынок труда в условиях глобализации: миграционный дискурс.

Динамичность трансформаций и нестабильность развития международного рынка труда вызывает необходимость проведения систематических исследований с разных ракурсов социально-экономических отношений в глобальных масштабах. Одним из таких ракурсов является процесс международной миграции. На современном этапе, влияние глобализации на развитие международного рынка труда, определяются различными возможностями обеспечения потребностей человека в странах, разных по экономическому развитию, что проявляется в основном трансграничным перемещением собственно рабочей силы, то есть «воспроизводственного богатства страны», что тратит средства на профессиональную подготовку и обучение, в другие страны, которые используют эту рабочую силу, присваивая результаты труда последней. Стоит также отметить, что в миграционных процессах задействованы не только высококвалифицированные работники, но и малоквалифицированные, что в свою очередь формирует своеобразную сегментацию соответствующего рынка. Не является исключением и ситуация, когда высококвалифицированная рабочая сила привлекается к сфере занятости, не соответствует уровню квалификации. Именно акцент на таких чертах, изрядно отражает современное позиционирования Украины в международных миграционных процессах. Передовые позиции Украины в масштабах миграционных потоков из стран постсоветского пространства играют важную роль в формировании геополитического позиционирования страны, негативного общественного восприятия внутренних реформ и требуют внедрения эффективных регулятивных мер в контексте минимизации потерь. Такое регулирование должно строиться на основе программно-целевого макроэкономического регулирования развития национального рынка труда, с учетом особенностей течения международных миграционных процессов на этапе глобализации.

Постановка проблеми. Процес становлення сучасної глобальної системи свідчить про формування на сучасному етапі нової якості світової економіки, в якій державні кордони набувають умовного характеру щодо руху потоків товарів, капіталів, людських ресурсів. Масштабність перетворень у світовій економіці зумовлена змістовними проявами процесу глобалізації як провідної ознаки сучасного етапу світогосподарського розвитку. Глобалізаційні процеси, з одного боку, проявляються у лібералізації умов міжнародної економічної діяльності та формуванні глобальної регуляторної системи, а з іншого – у загостренні проблем та суперечностей в рамках соціально-економічної системи, одним з найважливіших та найпроблемніших компонентів якої виступає ринок праці.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питанням розвитку міжнародного ринку праці присвячено праці відчизняних та зарубіжних вчених – В.Будкіна, Ю.Макогона, Л.Михайлової, І.Петрової, С.Пирожкова, М.Романюка, С.Годінгса, К.Ворнера, П.Шефера, В.Арроча та ін. Водночас динамічність процесу глобалізації актуалізує необхідність безперервного дослідження розвитку міжнародного ринку праці, перш за все, в контексті динамічності трансформації його основного драйвера – міжнародної міграції робочої сили.

Метою статті є розгляд міграційного дискурсу розвитку міжнародного ринку праці в умовах глобалізації.

Результати дослідження. Глобалізація визначальним чином впливає на трансформацію базового елементу світової соціально-економічної системи – міжнародного ринку праці, змінюючи закономірності формування і розвитку останнього внаслідок зміни масштабів використання робочої сили та уніфікації вимог до характеристик праці у світовому масштабі.

Можна виділити такі напрями впливу глобалізації на розвиток ринків праці країн: [1, С.43-44]

– суттєві зміни масштабів та структури світової зайнятості (безперервна модернізація структури зайнятості при випереджальному зростанні частки зайнятих в сфері послуг);

– загальний та структурний дефіцит робочої сили в розвинутих країнах (розвинутим країнам для підтримки чисельності економічно активної частини населення необхідна суттєва компенсаторна нетто-імміграція);

– значне відставання темпів зростання рівнів заробітних плат від темпів зростання продуктивності праці на міжнародному ринку праці (внаслідок перенесення виробництва і робочих місць до країн з більш дешевою робочою силою);

– поряд із кількісними змінами в динаміці попиту на робочу силу, відбувається суттєве підвищення вимог до якості робочої сили з підвищенням попиту на висококваліфіковану робочу силу (причому вимоги до якості робочої сили підвищуються не тільки в матеріальному виробництві, а й у сфері послуг);

– зростання мобільності робочої сили супроводжується інтенсифікацією процесів міжкраїнових переміщень робочої сили в межах світового господарства (відплив висококваліфікованої робочої сили з менш розвинутих країн);

– поглиблення поляризації у доходах працівників різних рівнів (найвищої управлінської ланки і рядових працівників компаній);

– відмова від макроекономічного стимулювання сукупного попиту з метою розширення зайнятості, а також від скорочення тривалості робочого часу як засобу зниження безробіття.

Одним з основних проявів впливу глобалізації на розвиток ринків праці країн, що визначаються різними можливостями забезпечення потреб людини в країнах, різних за економічним розвитком, виступає міжнародна міграція населення (рис. 1). Найбільш активно мігрують люди у працездатному віці, які мають досить високий рівень професійної кваліфікації. [1, С. 44]

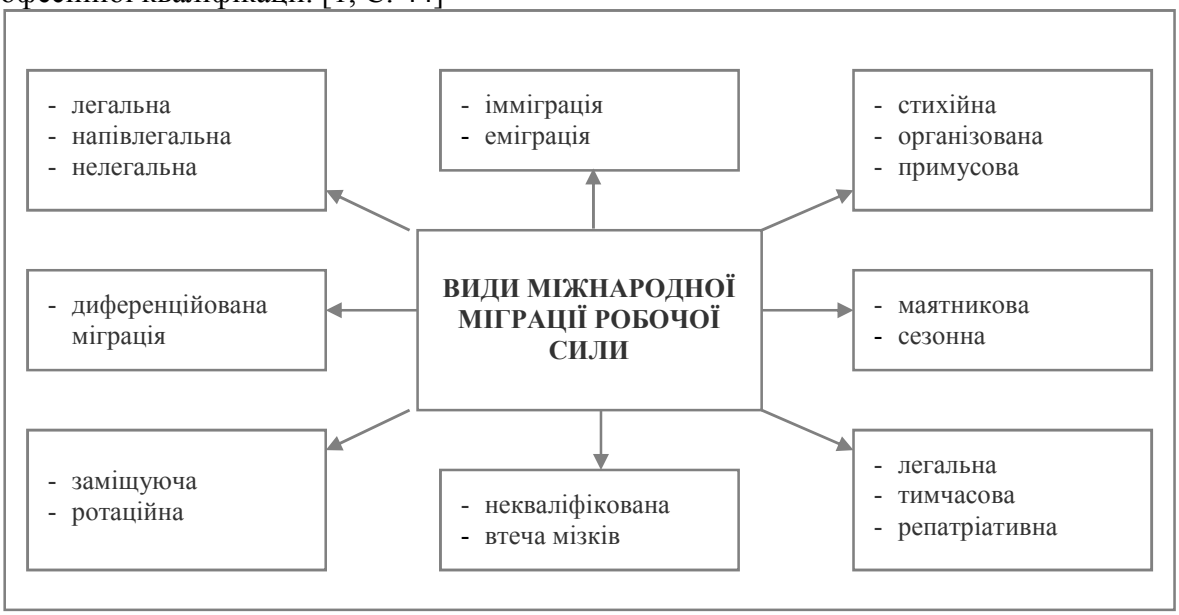

Рис.1. Види міжнародної міграції робочої сили [2, С.136]

Фактори міжнародної міграції робочої сили є пов’язаними з рівнем економічного розвитку окремих країн, станом міжнародної економіки, рівнем розвитку економічних зв’язків. Вплив здійснюють політичні, військові, релігійні, національні, культурні, сімейні та інші чинники. Вирішального значення набувають економічні чинники, пов’язані з масштабами, темпами і структурою нагромадження капіталу, впливом НТР. Вони визначаються співвідношенням і потребами у факторах виробництва, рівнем зайнятості, напрямком й інтенсивністю взаємного переміщення факторів праці й капіталу, змінами в структурі виробничих потреб.

Щорічний обсяг міжнародних міграційних переміщень робочої сили становить більше 200 млн. мігрантів. Масовий характер міграції свідчить не лише про невідповідність між рівнем розвитку економіки і зростанням чисельності населення, а й є відображенням внутрішніх протиріч суспільства, що постійно поглиблюються під впливом кризових ситуацій, які періодично повторюються. В економічному аспекті

міграція представляє собою переміщення власне робочої сили, тобто «відтворювального багатства країни», що витрачає кошти на професійну підготовку і навчання, в інші країни, які використовують цю робочу силу, привласнюючи результати праці останньої.

У розвитку міграційних процесів зазвичай виділяють три великі соціальні хвилі. Перша, що отримала назву «старої міграції», охоплює приблизно дві третини XIX ст. Для цього періоду найбільш характерним було переміщення промислових робітників. Друга хвиля спостерігалась в кінці XIX – першій половині XX ст. Вона отримала назву «нової міграції». В цей час переважно мігрувало збідніле селянство. Третя хвиля міграції розпочалась після Другої світової війни. На цьому етапі характерним стає переміщення двох протилежних груп мігрантів (потік низькокваліфікованих і некваліфікованих працівників, з одного боку, та потік наукових кадрів і фахівців – з іншого) з менш розвинутих країн до більш розвинутих.

Загалом в попередні періоди міграція робочої сили була пов'язана з розвитком великого машинного виробництва, яке визначило нерівномірність соціально-економічного розвитку різних країн. В країнах з прискореним розвитком спостерігалась нестача робочої сили, а в країнах з уповільненим зростанням - відносний надлишок робочої сили і, як наслідок, виникає безробіття. Для подолання подібних ситуацій необхідно заповнювати кадрами ніші, що утворились, використовуючи для цього імпорт робочої сили.

Сучасний етап міжнародної міграції (рис. 2) характеризується рядом особливостей [3, С. 399–401]:

– по-перше, значне і постійне збільшення масштабів міграції, залучення до даного процесу практично всіх континентів, а також збільшення терміну перебування мігрантів в країні зайнятості;

– по-друге, активізація міграції робочої сили з більш розвинутих країн до менш розвинутих країн. Прикладом можуть слугувати країни ОПЕК, нові індустріальні країни, до яких мігрувала і робоча сила з країн Західної Європи, США і Японії. Основними експортерами робочої сили з країн Західної Європи є Італія, Туреччина, Португалія, Іспанія, активізувався виїзд робочої сили з країн Східної Європи і колишнього СРСР;

– по-третє, значне збільшення нелегальної міграції, пов'язаної з тенденцією збільшення частки тіньової економіки в світі. Так, в США сьогодні незаконно проживає від 6 до 13 млн. працівників-мігрантів, у Греції – 300-350 тис., на території СНД нараховується біля 600 тис. нелегальних мігрантів.

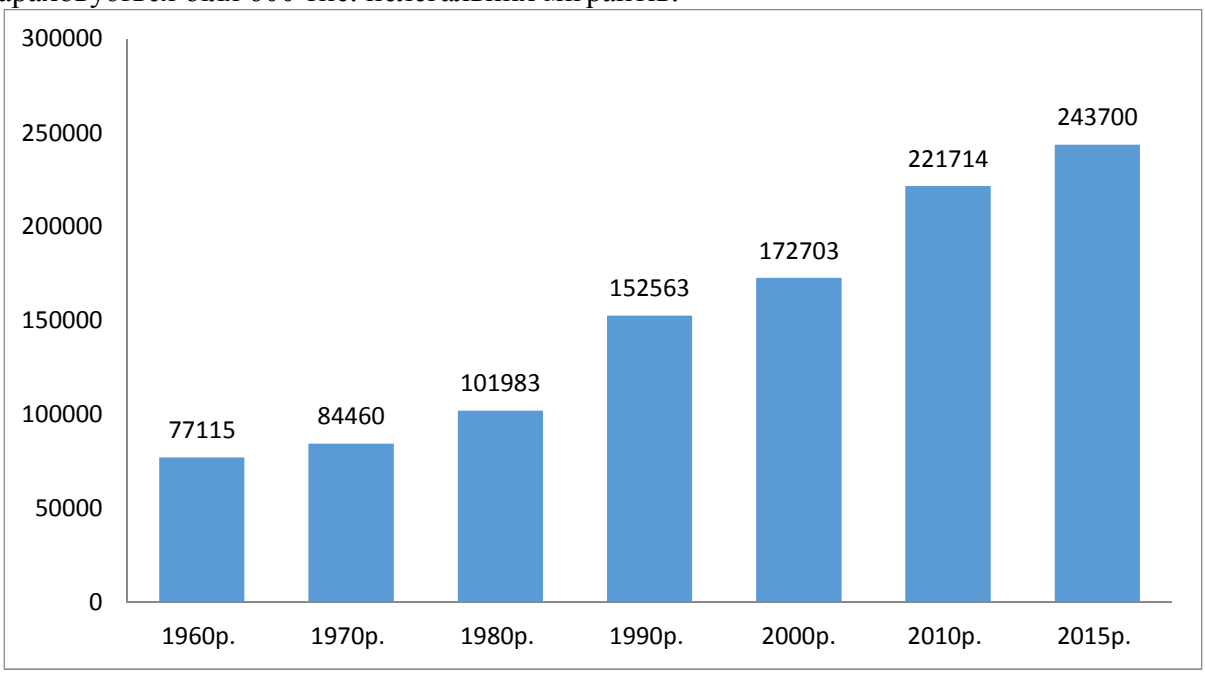

Рис.2. Динаміка чисельності міжнародних мігрантів у світі у 1960-2015рр., тис. чол. [7]

За оцінками Міжнародної організації праці (МОП), у 2015р. у світі загалом нараховувалось 243,7 млн. міжнародних мігрантів, що складає близько 3% від світового населення (у 1960р. цей показник становив 77,1 млн. чол.). Глобалізація, демографічні зрушення, нерівність доходів і зміна клімату виступають стимулюючими факторами посилення міграційних процесів. На сьогодні практично усі країни світу є залученими до міжнародного обміну трудовими ресурсами як імпортери і експортери робочої сили. [4]

До десяти провідних країн тяжіння міжнародних міграційних потоків увійшли США, Саудівська Аравія, Німеччина, Російська Федерація, ОАЕ, Великобританія, Франція, Канада, Іспанія, Австралія. Топ-10 країн – донорів міжнародної трудової міграції очолили такі держави, як Індія, Мексика, Російська Федерація, Китай, Бангладеш, Пакистан, Філіппіни, Афганістан, Україна. [4]

За даними МОП, трудові мігранти складають 4,4% усіх працівників. Трудова міграція представляє собою явище, яке має місце в усіх регіонах світу. Майже половина мігрантів (48,5%) припадає на Північну Америку, Північну, Південну та Західну Європу, причому 52,9% - це жінки та 45,1% - чоловіки. На країни Близького Сходу припадає більше 1/10 всіх трудових мігрантів (11,7%), з яких 17,9% - чоловіки і 4,0% - жінки. На регіони Східної Європи припадає 9,2% трудових мігрантів, на Південно-Східну Азію та регіони Тихого Океану – 7,8%, Південну Азію – 5,8%, країни Африки на південь від Сахари – 5,3%, Центральна та Західну Азію – 4,7%, Східну Азію, включаючи Китай – 3,6%, на країни Латинської Америки та Карибського басейну – 2,9%, на Північну Африку – 0,5%. [4]

У багатьох частинах світу трудова міграція відбувається, в першу чергу, між країнами, розташованими в межах одного регіону. На сьогодні більшість міжнародних мігрантів, що живуть в Африці (87%), Азії (82%), Латинській Америці і Карибському басейні (66%), Європі (53%), походять з інших країн регіону. В той же час, більшість міжнародних мігрантів, які проживають в Північній Америці (98%) і Океанії (87%), народились в іншому регіоні, ніж той, де вони на даний момент проживають. Майже половина міжнародних мігрантів у світі – вихідці з Азії (104 млн. чол. із 244 млн. чол. міжнародних мігрантів), на другому місці - Європа (62 млн. чол. або 25%). [5, С.55]

Частка мігрантів у загальній кількості робочої сили в країнах Близького Сходу становить 35,6% всіх працівників, у Північній Америці – 20,2%, у Північній, Південній та Західній Європі – 16,4%. Менше 2% у структурі робочої сили складає частка мігрантів у Східній і Південній Азії, Північній Африці, Латинській Америці та країнах Карибського басейну. [6, С.114]

Крім того, характерною особливістю сучасного етапу розвитку міжнародного ринку праці є його сегментація [1, С. 49]:

– робоча сила, що має високий рівень кваліфікації, стабільні трудові навички, забезпечена постійною зайнятістю і високою зарплатою. Походження – промислово розвинуті країни, країни з середнім рівнем розвитку, нові індустріальні країни; сфера діяльності – великі ТНК. Рух у цій групі називають «втечею мізків» (як правило, це люди, не вдоволені матеріальними аспектами праці або перспективами професійного зростання);

– висококваліфіковані фахівці (науковці, інженери, аналітики, програмісти), пов’язані зі сферою науки і послуг. Їх особливістю є те, що вони володіють і здатні засвоювати й виробляти значні обсяги інформації. Країна походження особливої ролі не відіграє. Сфера діяльності – ТНК, сучасні високотехнологічні компанії;

– робоча сила, що має досить високий рівень кваліфікації, але не має досвіду роботи в західних компаніях. Походження – райони світу з відносно низьким рівнем економічного розвитку. Місце працевлаштування – середні і дрібні компанії;

– нелегальна робоча сила. У цю групу входить широке коло осіб, що відрізняються за країнами походження, причинами міграції, рівнем професійної кваліфікації. Об’єднує їх нелегальне становище в країні перебування, відсутність юридичних і політичних прав.

Місце працевлаштування – дрібні підприємства, нездатні впроваджувати сучасні трудозберігаючі технології, сфера послуг;

–фахівці в області інформації та програмування з країн, що розвиваються, та країн з перехідною економікою, що мають доступ до засобів обміну інформацією та виконують роботу в місці постійного проживання на замовлення західних компаній;

–«транснаціональна робоча сила» – високомобільні групи фахівців, що мають досвід роботи в міжнародному бізнесі, затребувані й готові в будь-який момент задовольнити попит на робочу силу підприємств, розташованих у різних регіонах світу.

Основна кількість українських громадян зосереджені в країнах Європи та Америки: у Великобританії – 70 тис., Греції – 200 тис., Ізраїлі – 150 тис., Іспанії – 400 тис., Італії – понад 500 тис., Польщі – понад 500 тис., Франції – 40 тис., Чехії – 400 тис. чол., в Аргентині – 100 тис. чол., в Бразилії – 150 тис. [6, С.114]

У відносному вираженні найбільш поширеними серед трудових мігрантів з України є такі країни: Польща – 40,76%, Російська Федерація – 17,81%, Угорщина – 10,45%, Молдова – 7,41%, Білорусь – 5,95%, Словаччина – 3,23%, Румунія – 2,94%, Туреччина – 2,31%, Єгипет – 1,51%, Німеччина – 1,26%, ОАЕ – 0,59%, Ізраїль – 0,56%, Італія – 0,5%, Австрія – 0,46%, Греція – 0,44%, інші країни – 3,84%. [7, С.37]

При цьому слід відзначити, що встановити точні обсяги еміграції українців, спираючись на офіційні дані міжнародних звітів та аналітичних оглядів, практично неможливо через відсутність точної інформації. Дані офіційної статистики не відображають дійсний стан міграційних процесів в державі.

Характерною ознакою української міграції на сьогодні є кризовий характер останньої. До анексії Криму та початку конфлікту на сході країни зовнішня трудова міграція в Україні демонструвала повільний спадний тренд. У 2015р. відбулось швидке збільшення масштабу міграції з України до країн Євросоюзу, в основному – до Польщі, еміграція до якої стає все більш поширеним способом боротьби з бідністю й нестабільністю в Україні. [5, С.55]

Загалом протягом 2015-2017рр. змінився профіль сучасної трудової міграції в державі: якщо попередні хвилі міграції в Україні виникали через бажання покращити соціально-побутові й житлові умови, забезпечити дітей відповідною освітою та підвищити власний рівень життя й рівень життя рідних, то нинішня міграція має на меті виїзд заробітчан за кордон на постійне місце проживання з подальшим возз'єднанням сім'ї (рис. 3).

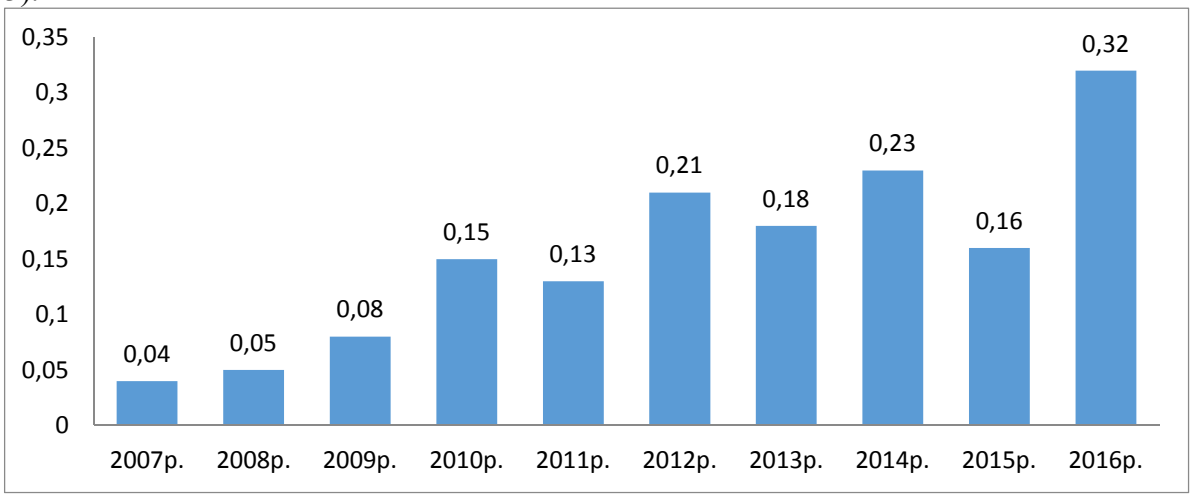

Рис. 3. Динаміка довгострокової зовнішньої трудової міграції,
% до загальної чисельності населення України [7, С.37]

В середньому лише 34% мігрантів повертаються в Україну. Найбільша кількість мігрантів повертаються з Греції та Російської Федерації (рис. 4), що спричинено, перш за все, внутрішніми протиріччями, які спостерігаються в цих країнах.

Особливою проблемою глобального етапу розвитку ринку праці, як зазначалось вище, є «втеча мізків» – еміграція висококваліфікованих фахівців з країн, що розвиваються, до розвинутих країн та країн з перехідною економікою.

На сьогодні міграція висококваліфікованої робочої сили – характерна риса міжнародного ринку праці (зокрема, трудові мігранти з України мають найвищий відсоток освіченості серед усього обсягу мігрантів, які мають завершену освіту – 37%). Для країн еміграції «втеча мізків» має вкрай негативні наслідки в контексті їх науково-технічного і інтелектуального потенціалу, стримуючи у підсумку економічний розвиток. Розвинуті країни, навпаки, отримують значний позитивний ефект за рахунок концентрації у себе інтелектуальної еліти.

Міграція фахівців в цілому обумовлена тими ж факторами, що й некваліфікованої робочої сили. В першу чергу, це різний рівень економічного і соціального розвитку країн (так, в Україні заробітна плата є майже в 20 разів нижчою, ніж в Італії і в 6 разів меншою, ніж в Польщі). [7, С.37].

Від еміграції кваліфікованих робітників та інженерно-технічного персоналу, вчених і фахівців країна-донор несе великі втрати, перш за все, коштів, вкладених у підготовку кадрів. Вітчизняний ринок праці втрачає інтелектуальну еліту, потенціал якої слугує основою економічного розвитку економіки. Таким чином, країна-донор втрачає перспективи майбутнього розвитку. Відповідно, втрати країни-донора – це виграші країни-реципієнта. Крім того, реальна віддача від фахівців в декілька разів перевищує витрати на їх підготовку. За наявними оцінками, чистий виграш, наприклад, для США, від залучення вченого-гуманітарія становить 230 тис. дол. США, інженера – 253 тис. дол. США, лікаря – 646 тис. дол. США. Прибуток, який отримують від використання іноземних фахівців, в Канаді в 7 разів, а у Великобританії в 3 рази вище суми, що виділяється в якості допомоги країнам, що розвиваються [3, С. 415–416].

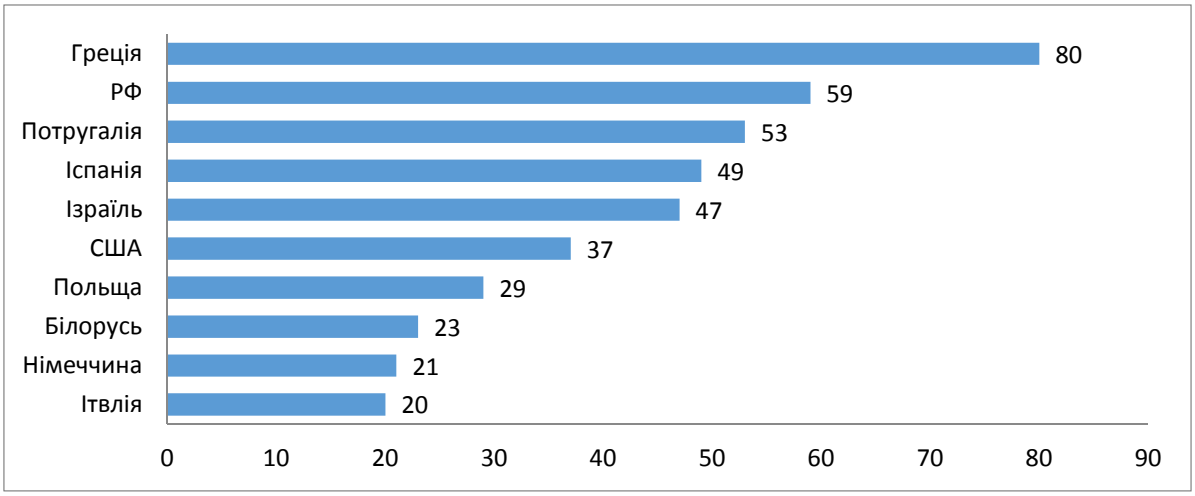

Рис. 4. Загальна кількість постійних мігрантів, що повернулись в Україну, до загальної кількості мігрантів у відповідній країні у 2014-2015рр. % [7, С.38].

Висновки: Загалом міграція є складним явищем для будь-якої країни, у т.ч. й України, маючи свої переваги і недоліки. Проте на сьогодні міграційні процеси є невід'ємною частиною функціонування світового господарства. [8, С. 689].

Входження України до глобального ринкового середовища передбачає інтеграцію країни до сучасного міжнародного ринку праці, що вимагає безперервного удосконалення міграційної політики держави. Дане удосконалення має відбуватись на засадах програмно-цільового макроекономічного регулювання розвитку національного ринку праці, з урахуванням особливостей перебігу міжнародних міграційних процесів на етапі глобалізації. Програмно-цільове макроекономічне регулювання розвитку ринку праці базується на прогнозуванні трансформацій трудоресурсного забезпечення в системі

новітнього міжнародного розподілу праці в умовах глобалізації. Проведення відповідних досліджень виступає основою вироблення рекомендацій щодо змісту та напрямів регулювання міжнародного ринку праці в умовах глобалізації.

Список використаних джерел:

1. Калініна С.П. Трансформація міжнародного ринку праці в умовах глобалізаційних зрушень / С.П. Калініна, Ю.О. Гетьманенко, О.С. Гайдаш; за заг. ред. д-ра екон. наук, професора С.П. Калініної. – Вінниця: ТОВ "Нілан-ЛТД", 2015. – 240с.
2. Липов В.В. Міжнародна економіка: світова економіка та міжнародні економічні відносини. Модуль 2. Міжнародні ринки та форми міжнародної економічної взаємодії / В.В. Липов. – К.: «Видавничий дім «Професіонал», 2008. – 368с.
3. Дадалко В.А. Мировая экономика. / В.А. Дадалко. – Мн.: «Ураджай», «Интерпресссервис», 2001. – 592 с.
4. ILO Global Estimates of Migrant Workers and Migrant Domestic Workers: Results and Methodology / International Labour Office. – Geneva: ILO, 2015. – 118c.
5. Буник, Ю. О. Глобальні тенденції розвитку міжнародної кризової міграції в умовах геополітичної нестабільності [Текст] / Ю. О. Буник // Науковий вісник Ужгородського національного університету : Серія: Міжнародні економічні відносини та світове господарство / голов. ред. М.М. Палінчак. – Ужгород : Видавничий дім «Гельветика», 2016. – Вип. 7 Ч. 1. – С. 53–57.
6. Січко С.М. Міжнародна трудова міграція як форма міжнародних економічних відносин / С.М. Січко // Глобальні та національні проблеми економіки. – Випуск 10, 2016. – С.112-116.
7. Хомутенко Л.І. Міграційні тенденції в Україні: особливості української трудової міграції / Л.І. Хомутенко, А.П. Гребенюк // Інфраструктура ринку. – Випуск 2, 2016. – С.35-39.
8. Вірц К.А. Вплив міжнародної міграції на вітчизняну економіку / К.А. Вірц, А.К. Коваленко, Г.І. Сотник, А.Є. Гессен // Молодий вчений, N12 (39), 2016. – С 686-689.

References (BSI):

1. Kalinina, S.P., Hetmanenko Yu.O. & Huidash O.S. (2015), Transformation of the international labor market in the face of globalization changes [Transformatsiya mizhnarodnogo rynku pratsi v umovah globalizatsiinyh zrushen], TOV "Nilan-LTD", Vinnitsa, 240 p.
2. Lypov V.V. (2008), International economy: world economy and international economic relations. Module 2. International Markets and Forms of International Economic Interaction [Mizhnarodna ekonomika: svitova ekonomika ta mizhnarodni ekonomichni vidnosyny. Modul 2. Mizhnarodni rynky ta formy mizhnarodnoi vzaiemodii], Vidavnychyi dim "Profesional", Kiev, 368 p.
3. Dadalko V.A. (2001), The world economy [Mirovaia ekonomyka], Uradzhai, Minsk, 592 p.
4. LO Global Estimates of Migrant Workers and Migrant Domestic Workers: Results and Methodology / International Labour Office. – Geneva: ILO, 2015. – 118c.
5. Budnyk Yu.O. (2016), Global trends in the development of the international crisis migration in conditions of geopolitical instability.[Globalny tendentsii mizhnarodnoi kryzovoi migratsii v umovah heopolitychnoi nestabilnosti], Naukovyi visnyk Uzhhorodskoho natsionalnoho universytetu ; Seriia Mizhnarodni ekonomichni vidnosyny, No. 7, Part.1, pp. 53-57.
6. Sichko S.M. (2016), International labor migration as a form of the international economic relations [Mizhnarodna trudova mihratsiia yak forma mizhnarodnyh ekonomichnyh vidnosyn], Hlobalni ta natsionalni problemy ekonomiky, No. 10, pp. 112-116.
7. Khomutenko L.I., Hrebenyiuk A.P. (2016), Migration trends in Ukraine: peculiarities of Ukrainian labor migration [Mihratsiini tendentsii v Ukraini: osoblyvosti ukrainskoi trudovoi mihratsii], Infrastruktura rynku, No. 2, pp. 35-39.
8. Virts K.A., Kovalenko H.I., Sotnyk H.I. & Hessen A.Ye. (2016), Impact of international migration on the domestic economy [Vplyv mizhnarodnoi mihratsii na vitchyznianu ekonomiku], Molodyi vchenyi, No. 12 (39), pp. 686-689.

Keywords: *international economic migration, global consequences of labor migration, geopolitical instability, highly skilled labor, segments of the international labor market.*
Ключові слова: *міжнародна економічна міграція, глобальні наслідки міграції робочої сили, геополітична нестабільність, висококваліфікована робоча сила, сегменти міжнародного ринку робочої сили.*
Ключевые слова: *международная экономическая миграция, глобальные последствия миграции рабочей силы, геополитическая нестабильность, высококвалифицированная рабочая сила, сегменты международного рынка рабочей силы.*

Перевірено на плагіат системою:https://corp.unicheck.com/library/viewer/report/4692837

УДК 005.35.002.2 *https://doi.org/10.31498/2225-6725.35.2018.133625*

РОЛЬ УПРАВЛІННЯ ЯКІСТЮ У КОНЦЕПЦІЇ «LEAN PRODUCTION» ТА ПРОБЛЕМИ ЇЇ ВПРОВАДЖЕННЯ НА ВІТЧИЗНЯНИХ ВИРОБНИЦТВАХ

http://orcid.org/0000-0003-0430-0820

Білоус-Сергєєва Світлана Олександрівна, доцент кафедри економічної теорії та підприємництва, к.е.н., Державний вищий навчальний заклад «Приазовський державний технічний університет» м. Маріуполь, beloussergeeva.75@gmail.com, тел: +380676239107

Svetlana Belous-Sergeeva, Associate Professor of the Department of Economic Theory and Entrepreneurship, Ph.D., Pryazovskyi State Technical University m. Mariupol

S. Belous-Sergeeva. The role of the quality management in «Lean Production» concept and problems of its implementation in national production.

Today, the basis of success of any enterprise is a high level of its organization. It is based on a clear consciousness and implementation of each employee's area of responsibility in the overall process of creating the value of the final product of high quality. Quality management systems (QMS) and «Lean production» concept (lean production) allow to increase production efficiency and achieve a high level of production system. The article considers the concept of quality management system and the concept of «Lean Production» as a whole. The basic methods and tools of optimization production and management processes are identified and their role in the «Lean Production» system is defined. Basic problems of efficient use and mass adoption concepts of quality management system and «Lean Production» in Ukrainian enterprises are considered. The practical aspect of overcoming certain problems and opportunities of using these concepts of improving the efficiency of the enterprise and its competitiveness in the market is presented.

Білоус-Сергєєва С. О. Роль управління якістю у концепції «Lean Production» та проблеми її впровадження на вітчизняних виробництвах.

Сьогодні основою успіху будь-якого підприємства є високий рівень його організації. Його основою служить чітке усвідомлення та реалізація кожним працівником своєї зони відповідальності у загальному процесі створення вартості кінцевого продукту високої якості. Системи менеджменту якості (СМЯ) і концепція «Lean Production» («ощадливе виробництво») дозволяють підвищити ефективність виробництва і досягти високого рівня виробничої системи. У роботі розглянуто поняття системи менеджменту якості та концепцію «Lean Production» в цілому. Виділено основні методи та інструменти оптимізації виробничого та управлінського процесів та визначено їх роль у системі «Lean Production». Окреслено основні проблеми ефективного використання та масового впровадження концепцій СМЯ і «Lean Production»на українських підприємствах. Представлено практичний аспект подолання визначених проблем та можливостей використання даних концепцій підвищення ефективності підприємства та його конкурентоспроможності на ринку.

Белоус-Сергеева С. А. Роль управления качеством в концепции «Lean Production» и проблемы её внедрения на отечественных производствах.

Сегодня основой успеха любого предприятия является высокий уровень его организации. Его основой служит четкое сознание и реализация каждым работником своей зоны ответственности в общем процессе создания стоимости конечного продукта высокого качества. Системы менеджмента качества (СМК) и концепция «Lean Production» («бережливое производство») позволяют повысить эффективность производства и достичь высокого уровня производственной системы. В работе рассмотрены понятия системы менеджмента качества и концепция «Lean Production» в целом. Выделены основные методы и инструменты оптимизации производственного и управленческого процессов и определена их роль в системе «Lean Production». Очерчены основные проблемы эффективного использования и массового внедрения концепций СМК и «Lean Production» на украинских предприятиях. Представлен практический аспект преодоления определенных проблем и возможностей использования данных концепций повышения эффективности предприятия и его конкурентоспособности на рынке.

Постановка проблеми в загальному вигляді, невирішені проблеми. Бурхливий розвиток системи менеджменту, його методів та інструментів зумовлений необхідністю постійної адаптації підприємств в умовах ринкової конкуренції. Їх використання дозволяє підприємству систематизувати та поставити на наукову основу роботу по підвищенню

© ***S. Belous-Sergeeva / Білоус-Сергєєва С. О., 2018***

якості виробництва. Після декількох етапів модифікації, що включають підвищення ефективності виробництва та необхідність відповідності вимогам усіх зацікавлених сторін: споживачів, робітників, власників підприємства, суспільства в цілому, система управління якістю продовжує свій шлях удосконалення. Водночас у практичному житті все більшого поширення набуває як оцінка якості товарів і послуг, так і створення специфічних систем, що будуть функціонувати всередині фірмита гарантуватимуть збереження і розвиток досягнутих виробничих показників протягом тривалого часу.

Головним елементом успіху сучасного підприємства є підвищення рівня організації виробництва, основою якого служить розуміння кожним працівником своєї зони відповідальності та реалізація своїх обов'язків у загальній системі створення високоякісного кінцевого продукту, що відповідає вимогам усіх зацікавлених сторін. Так, на різних підприємствах, в корпораціях і офісах знаходить своє застосування концепція «ощадливого виробництва» (Lean Production), що реалізується відповідно до стандартів ISO: серії 9000.

Аналіз досліджень і публікацій останніх років. Концепцію «Lean Production» та її складові частини, зокрема управління якістю, досліджували такі провідні зарубіжні — Майкл Вейдер, Джеймс Вумек, Едвард Демінг та вітчизняні вчені як О. С. Пономарьова, І. В. Сіменко та інші.Аналіз літературних джерел та періодичних видань показав, що актуальними залишаються проблеми управління якістю та впровадження «ощадливого виробництва» на виробництвах. Вирішення даної проблеми сприятиме поліпшенню якості продукції, що випускається виробництвом, та підвищить його конкурентоспроможність в умовах сучасного ринку.

Мета статті полягає у визначенні ролі управління якістю у системі «Lean Production», а також можливості її впровадження у сучасні підприємства України для забезпечення їх конкурентоспроможності. Для досягнення поставленої мети будуть розглянуті наступні питання: дослідити інструменти управління системою якості у концепції «Lean Production» та визначити їх роль; розглянути проблеми впровадження «Lean Production» українських підприємствах; запропонувати можливі шляхи вирішення даної проблеми.

Виклад основного матеріалу. Система управління якістю — це частина загальної системи управління компанією, яка функціонує з метою забезпечення стабільної якості виробленої продукції і послуг [1].

Світові тренди передбачують розвиток системи менеджменту якості (СМЯ). Серед них важливими залишаються: перехід до інтегрованих СМЯ, що містить усі елементи управління; інжиніринг якості, тобто введення та дотримання вимог до якості продукту на усіх рівнях його виробництва; використання професійного програмного забезпечення для управління якістю на виробництві; формування глобальних інститутів якості, як платформ для розвитку нових методів, обміну практики, розробки глобальних стандартів; створення баз даних для обміну досвідом між компаніями в усьому світі [2 С. 22].

Раніше кожна успішна компанія ставила перед собою задачі самостійно створити свою систему менеджменту якості. Однак, дещо пізніше від цього шляху довелося відмовитися. На основі практики та успіху деяких світових компаній у цій сфері були розроблені різні стандарти якості. Базовим для всіх СМЯ, створюваних у світі, є міжнародний стандарт ISO 9001, який має обов'язковий характер і містить інформацію про те, як побудувати ефективну, довгостроково успішну компанію, незалежно від сфери її бізнесу. Також даний стандарт застосовується для оцінки партнерів — наскільки ризиковано з ними працювати. Інші стандарти уточнюють і деталізують вимоги ISO 9001 під конкретні країни та галузі.

Ощадливе виробництво (Lean production(LP) / Lean manufacturing(LM)) являє собою одну з найефективніших концепцій менеджменту, метою якої є оптимізація усіх бізнес-процесів, що досягається шляхом максимальної орієнтації на інтереси та потреби

клієнта (ринку) і мотивації кожного працівника [3]. LM ― це загальна філософія керування процесом, що бере свій початок від системи TPS (Toyota ProductionSystem).

Термін «Lean production» був введений Джоном Крафчіком. Він має назву "Lean", оскільки використовує менше ресурсів в порівнянні з іншими масовими виробництвами ― половину виробничого простору, половину інвестицій в інструменти, половину часу для розробки нового продукту.Термін «Lean», був використаний Womack у своїй книзі "Машина, яка змінила світ". Деякі автори стверджують, що визначення Lean включає в себе як людей, так і компоненти процесу, з одного боку, і внутрішні (пов'язані з фірмою) та зовнішні (пов'язані з постачальником та замовником) компоненти, з іншого боку. У цьому сенсі визначення «Lean production», що дали у своїй статті Shah і Ward [4 P.788, 791] висвітлює механізми, необхідні для досягнення центральної мети усунення відходів.

Сучасні тренди розвитку «Lean Production» безпосередньо залежать від розвитку промисловості і її трендів, тому що LP є концепцією управління підприємством, яке розвивається у рамках ринку. До них належать: повсякчасневикористання елементів LP (до 90% у Японії; 50-60% у США та ЄС); «Lean Production» вбудована в ідеологію системної інженерії та управління; наявність комплексних стратегічних програм в які комбінується велика кількість різних концепцій та варіативних комплексів технологічних пакетів рішень; складовою частиною «Lean Production» є контроль та управління якістю, як спосіб максимального поліпшення процесів (на відміну від СМЯ, її стимулювання поки що проходить через систему зовнішніх стандартів); спільним зі СМЯ трендом є використання спеціального програмного забезпечення, до базових елементів якого відносять програми онлайн-управління ресурсами і товарними потоками, програмне забезпечення для віртуального математичного моделювання виробничих процесів та дистанційного управління устаткуванням [2 С. 22].

У концепції управління якістю «Lean Production» важливими є Six Sigma, DMAIC та Jidoka. Оскільки кожне підприємство прагне уникнути великої кількості відходів і оптимізувати процес виробництва, тому використання даних стратегій стає необхідністю. До категорії відходів у концепції «Lean Production» відносять також будь-яку діяльність яка не дає позитивних результатів у ході виробництва та не має значення в «очах» клієнта. Так іноді необхідно попрацювати над поганою якістю компонентів або матеріалу від постачальників або деталей для ремонту, переробки або утилізації дефектних виробів.

Застосування різних способів попередження людських помилок представляє ще одну ще одну складову методології «Lean production». Управління якістю починається з дизайну продукту та процесу. Poka-yoke і Jidoka – відносяться до методів стандартизації з використанням інструкцій візуальної роботи та автоматичної перевірки, які дозволяють мінімізувати кількість потенційних помилок. Дані методики підкреслюють, що дизайн продукту та процесу, які безумовно є важливими показниками, повинен уникнути імовірності помилки. Для цього, коли це можливо, провести візуальний огляд правильного процесу та негайно робити візуально очевидними будь-які помилки.

Механізми та стратегії Six Sigma широко використовуються разом з ініціативами «Lean Manufacturing». Ця методологія служить для визначення та підвищення продуктивності підприємства за допомогою визначення та виявлення дефектів в процесах виробництва або надання послуг, а також допомагає зосередитися на правильних проблемах, діагностувати причини їх виникнення та швидко вжити коригувальні заходи. У деяких компаніях Six Sigma визначають як міру якості та застосовують для зменшення кількості дефектів в процесі виробництва або доставки продуктів і послуг. У її реалізації допомагає система кроків DMAIC (define, measure, analyze, improve, control): визначення, вимірювання, аналіз, вдосконалення та контроль, які детальніше розглянуто у таблиці 1 [2 С.14, 5]. Методологія Six Sigma використовує статистичні інструменти для систематичного аналізу процесів та зменшення варіантів процесу, що призводить до кращої якості та продуктивності.

До управління якістю також можуть висуватися такі вимоги як зменшення витрат та часу на виробничий процес. Постійно повинно розглядатися потенційне навантаження на загальний потік вартості. Варто зазначити, що більш важливим є передбачуваність якості готового продукту при дотриманні усіх методик, що входять у «Lean», а також можливість визначення вартості продукції низької якості для загальної ефективності організації.

Таблиця 1

Суть етапів циклу DMAIC

D	Визначення цілей поліпшень. Цілі визначаються на кількох взаємопов'язаних рівнях – компанії в цілому (ROI, частка ринку), процесу, що вдосконалюється (продуктивність, зниження частки відходів та дефектної продукції). Пошук інформації про можливі способи поліпшення
M	Вимірювання в системах для точної ідентифікації справ на даний момент. Застосування статистичних методів для інтерпретації достовірності та значущості результатів вимірювань. Введення метрик для опису цілей, визначених на попередньому етапі
A	Аналіз системи / процесу з метою ідентифікації можливостей усунути розрив між теперішнім станом і очікуваної метою. Застосування статистичних методів для аналізу
I	Поліпшення системи. Креативний пошук способів зробити процес виробництва чи надання послуг краще, дешевше або швидше. Використання проектного менеджменту та інших управлінських методик для планування і здійснення впровадження. Використання статистичних методів для обгрунтування результативності поліпшень
C	Управління оновленою системою. Інституалізація оновленої системи з чинними регламентами. Використання системи стандартів - таких як ISO: 9000 для дотримання коректності та повноти

Високий ступінь автоматизації у системі «Lean production» є подвійним бонусом, тому що дозволяє видалити з процесу певні ручні клерикальні кроки, тим самим скоротити час і робочий цикл та усунути можливі моменти людської помилки. Запровадження автоматизації у процеси перевірок та ведення обліку може поліпшити їх якість та швидкість. Автоматизоване збирання даних та статистичні програмні засоби дозволяють постійно контролювати декілька процесів одночасно та збільшувати нагляд за потребою. Ці інструменти значно зменшують витрати в порівнянні з іншими традиційними методами нагляду за процесами виробництва [6]. Автоматизація може розглядатися як сторона виробничого процесу, яка самостійно виконує аналіз та привертає увагу оператора до будь-якого відхилення, як тільки воно виявляється.

Для управління якістю продукції «безпосередньо під час виробництва» використовують метод моніторингу виробничого процесу SPC (Statistical process control). Цей метод передбачає використання статистичних інструментів для управління якістю продукції. Містить в собі контрольні та технологічні діаграми, проведення аналізу даних і процесів для розуміння, визначення, контролю змін, неефективності та недоліків. SPC допомагає зрозуміти масштаб будь-якої проблеми, зібрати інформацію та визначити можливі причини, коли використовується разом з іншими інструментами [7]. Так можна оцінити вплив будь-яких змін у виробництві та визначити їх цінність та доречність у ньому. Методології статистичної вибірки та аудиту дозволяють додатково зменшити вартість процедур перевірки шляхом забезпечення відповідного рівня довіри до якості.

Таїті Оно у своїй книзі «Toyota Production System: Beyond Large-Scale Production» зазначав, що важливою складовою усієї системи Lean є «культура зупинки», для того, щоб вирішити проблеми відразу — чим раніше, тим краще. Для цього потрібні: 1) інструменти, які допоможуть досягти якості вперше; 2) інструменти для моніторингу процесів, чутливі до змін, таких як умови навколишнього середовища, матеріальні відхилення, старіння обладнання, або підготовка оператора; 3) ефективний процес корекційних дій [8 С 36-37, 41].

Підприємства, що практикують «Six Sigma» використовують процес DMAIC, щоб систематично зменшувати мінливість процесу виробництва. Для вирішення проблем обізнаності персоналу у запровадженні системи «Lean» та постійному удосконаленні виробництва, провідні світові компанії створюють умови для підвищення кваліфікаційного рівня шляхом участі у семінарах з Кайдзена. Кайзден, спрямований на безперервне вдосконалення всього потоку створення вартості або окремого процесу з метою збільшення якості та зменшення втрат. До ключових принципів Кайдзену відносять: 1) фокусування на клієнтах; 2) безперервне удосконалення; 3) відкритість визначення проблеми; 4) створення робочих команд; 5) управління проектами за допомогою міжфункціональних команд; 6) розвиток самодисципліни; 7) інформування кожного співробітника; 8) впровадження системи якості у процес якомога раніше; 9) стандартизація; 10) аналіз та управління. Видами їх реалізації, як правило, слугують локальні семінари з підвищення якості у компанії та фінансове стимулювання співробітників до внесення пропозицій по поліпшенню [9].

Також широкого використовується так званий візуальний менеджмент, що дозволяє представляти розташування всіх інструментів, деталей, інформації про результати роботи виробничої системи таким чином, щоб вони були добре видимі і щоб будь-який учасник процесу з першого погляду зміг оцінити стан системи.

Всі ці методології можуть об’єднатися в систему коригувальних дій, з метою збільшення всіх зусиль з постійного вдосконалення. Система управління якістю підприємства (EQMS) та коригувальні та попереджувальні дії (CAPA) необхідні для документування та моніторингу всього процесу вирішення проблем, що забезпечує послідовний процес перевірки та методологію замкнутого циклу, яка перевіряє ефективність коригувальних дій або знову відкриває проблему для подальшого аналізу. Система коригувальних дій може також використовуватися для відстеження та вирішення проблем, пов’язаних із продуктивністю та не пов’язаних з питаннями якості [5].

Отже, однією з основних у «Lean production» є мета усування витрат на виробництво продукції з низькою якістю через недостатньо скоординовані процеси управління якістю. У минуле відходять: велика кількість паперів, трудомісткі перевірки, різноманітні не стабільні системи і електронні таблиці. Багато з цих застарілих процесів вимагає подвійної перевірки, оскільки неможливо виключити людський фактор при виконанні процедури. Проте сучасні технологічні рішення для виробництва та управління якістю дозволяють оптимізувати та автоматизувати процеси, що дозволяє підвищити продуктивність при забезпеченні дотримання вимог. Сьогодні велика кількість компаній користуються аутсорсинговими послугами, тому важливо, щоб вимоги до управління якістю досягали партнерів та постачальників. Показники якості не менш важливі, ніж пропускна спроможність, цикл і дотримання графіка у загальній оцінці організації Lean. Ці показники вимагають постійної уваги до безперервного удосконалення та ініціативи, а також кількісної оцінки поточних досягнень удосконалення організації. Для майбутньої конкурентоспроможності буде не достатньо працювати над удосконаленням виробничої частини процесу та зменшенням витрат, необхідно зосередитися на проблемах управління якістю.

На початку 2000-х років, через підвищення вимог клієнтів і конкурентної боротьби на міжнародних ринках, почалося масове впровадження стандартів якості ISO та його української версії ДСТУ. Концепція «Lean production» почала з’являтися на українських підприємствах не так давно через складності у перейнятті світового досвіду. Тому успішне впровадження систем управління якістю та «ощадливого виробництва» можливе лише окремим компаніям, що знаходяться в ситуації входження наміжнародні ринки або успішно тримаються там. Світові експерти в області «Lean production» зазначають, що під час впровадження концепції «Lean» компанії дуже часто фокусуються на окремих аспектах процесу, замість того, щоб акцентувати увагу на процесі в цілому. Ця проблема залишається актуальною і для вітчизняних підприємств. Вона полягає в неправильному

розумінні всієї концепції «Lean production», яка не обмежується просто набором інструментів по скороченню витрат на виробництво, які можна використовувати окремо один від одного, а й є глобальним підходом керування підприємством з метою зниження непотрібних втрат та підвищення якості. Причиною цього є недостатня інформаційна база з неправильною інтерпретацією, оригінал якої може йти тільки від закордонних авторів, що описують свій досвід в рамках іншої економіки. В результаті виникає ситуація, особливо у великих виробничих комплексах, коли керівництво не вирішується на глобальні зміни, а задовольняється лише окремими рішеннями «Lean production». Тому необхідно створювати умови для підвищення кваліфікаційного рівня працівників керівних посад шляхом участі у .

Ще однією перешкодою на шляху впровадження «ощадливого виробництва» на українських виробництвах сьогодні є особисте небажання, у першу чергу працівників виробництва, навчатися і застосовувати елементи нових закордонних концепцій. Як завжди гостро постає питання мотивації персоналу. Як правило, на підприємствах воно вирішується методами, збереженими з часів СССР, а саме: відрядна система оплати праці; мотивація керівників виробництва на виконання плану в нормо-години або по об'єму виготовленої продукції, що сдана на склад; покарання рядового персоналу за прояв ініціативи, «виявлення» реальної ситуації та прихованих резервів підприємства. Це все гальмує та заважає впровадженню «Lean production». Однак, набагато гірше, коли саме керівництво компанії не втягнуте на 100% і тільки "на словах"готове вивчити і впровадити LP. Дана проблема розглядається в слабкій організаційній та фінансовій підтримці ініціатив на вдосконалення виробничого процесу, у тривалому та неефективному процесі прийняття рішень, при очікуванні надто швидких результатів без серйозних зусиль, що закінчуються наведенням показного зовнішнього порядку.

Крім того, дуже мало уваги приділяється інтеграції Lean-інструментів з сучасними інформаційними технологіями управління виробництвом, такими як ERP (Система управління ресурсами підприємства), APS (Система синхронного та оптимізаційного планування), MEC (Система обліку та контролю цехового виробництва).

До основних причин неефективності сучасних виробництв слід віднести фактори, що пов'язані з управлінням якістю продукції та послуг. До них відносяться: розрив взаєморозуміння між керівництвом та робочими; гіперіерархія; неефективний менеджмент; відсутність знань та досвіду менеджменту в ринкових умовах; відсутність ефективних механізмів висування та відбору вищих менеджерів.

Незважаючи на складності, що виникають на перших етапах впровадження системи «Lean production» серед українських виробництв, що почали її використовувати та відчули переваги її інструментів і методів стали: ЗАО «Чумак» (м. Каховка), компанія «Панда» (м. Вінниця), Kraft Foods Україна (м. Київ) та деякі інші.

Висновки і перспективи. Світовий досвід показує, что для вирішення проблем ефективного використання та масового впровадження концепцій СМЯ і «Lean Production» держава повинна активно стимулювати суспільне розповсюдження ідей підвищення якості через розвиток і підтримку всіх стейкхолдерів теми, що створюють цю мережу. Якщо одна компанія розробляє метод, який працює, то потрібно сприяти його розповсюдженню, щоб і всі інші зацікавлені сторони могли його також використовувати. Участь компаній у масштабному процесі розповсюдження ідей СМК та Lean слід розглядати як інвестицію у створення регіональної або національної культури якості, яка, в свою чергу, буде представляти інвестицію в майбутню здатність компанії накопичити прибуток.

Перспективи подальших досліджень можуть бути пов'язані з розробкою методології впровадження інструментів управління якістю концепції «Lean Production» на українських виробництвах враховуючи усі існуючі проблеми, що пов'язані з цим питанням.

Список використаних джерел:

1. Шаповал М. І. Менеджмент якості: Навчальний посібник [Електронний ресурс] / М. І. Шаповал. – 2007. – Режим доступу до ресурсу: http://mmlib.net/knigi/menedzhment/kniga-15/.

2. Фейгенсон Н. Б. Бережливое производство и системы менеджмента качества: серия докладов (зеленых книг) в рамках проекта «Промышленный и технологический форсайт Российской Федерации» / Н. Б. Фейгенсон, И. С. Мацкевич, М. С. Липецкая; Фонд «Центр стратегических разработок «Северо-Запад» — СПб., 2012. — Вып. 1 — 71 с.

3.Олександр Адаменко. Бережливое производство: философия успеха / Олександр Адаменко [Електронний ресурс]. // Журнал ІТМ. – 2014. – №3. – Режим доступу: http://www.management.com.ua/qm/qm201.html.

4. Shah R. Defining and developing measures of lean production. / R. Shah, P. Ward. // Operations Management. – 2007. – №25. – С. 785–805.

5.Nanyama D. The Role Of Quality Management Within The Lean Manufacturing Philosophy [Electronic resourse] / Doreen Nanyama. – 2017. – Mode of access : http://www.manufacturing-operations-management.com/manufacturing/2009/06/the-role-of-quality-management-within-the-lean-manufacturing-philosophy.html.

6. From a Quality Management System (QMS) to a Lean Quality Management System (LQMS) [Electronic resourse] / B.Pascal, M. Cédric, H. Georges, P. Magali // The TQM Journal. – 2017. – Mode of access : https://hal.archives-ouvertes.fr/hal-01649171/document.

7.Statistical process control [Electronic resourse] // ACT Acdemy – Mode of access : https://improvement.nhs.uk/documents/2171/statistical-process-control.pdf.

8. Оно Тайити Производственная система Тойоты. Уходя от массового производства / Тайити Оно. – М. : ИКСИ, 2005. – 192 с. – ISBN 5-902677-04-1.

9.Alireza A. A Study on Total Quality Management and LeanManufacturing: Through Lean Thinking Approach / A. Alireza, I. Yusof, M. Seyed. // World Applied Sciences Journal. – 2011. – №12. – С. 1585–1596.

References (BSI):

1. Shapoval M. I. Menedzhment yakosti: Navchalnyi posibnyk [Elektronnyi resurs] / M. I. Shapoval. – 2007. – Rezhym dostupu do resursu: http://mmlib.net/knigi/menedzhment/kniga-15/ [in Ukrainian].

2. Feihenson N. B. Berezhlyvoe proyzvodstvo y systemы menedzhmenta kachestva: seryia dokladov (zelenukh knyh) v ramkakh proekta «Promushlennui y tekhnolohycheskyi forsait Rossyiskoi Federatsyy» / N. B. Feihenson, Y. S. Matskevych, M. S. Lypetskaia; Fond «Tsentr stratehycheskykh razrabotok «Severo-Zapad» — SPb., 2012. — Vup. 1 — 71 s [in Russian].

3.Oleksandr Adamenko. Berezhlyvoe proyzvodstvo: fylosofyia uspekha / Oleksandr Adamenko [Elektronnyi resurs]. // Zhurnal ITM. – 2014. – №3. – Rezhym dostupu: http://www.management.com.ua/qm/qm201.html [in Russian].

4. Shah R. Defining and developing measures of lean production. / R. Shah, P. Ward. // Operations Management. – 2007. – №25. – S. 785–805.

5.Nanyama D. The Role Of Quality Management Within The Lean Manufacturing Philosophy [Electronic resourse] / Doreen Nanyama. – 2017. – Mode of access : http://www.manufacturing-operations-management.com/manufacturing/2009/06/the-role-of-quality-management-within-the-lean-manufacturing-philosophy.html.

6. From a Quality Management System (QMS) to a Lean Quality Management System (LQMS) [Electronic resourse] / B.Pascal, M. Cédric, H. Georges, P. Magali // The TQM Journal. – 2017. – Mode of access : https://hal.archives-ouvertes.fr/hal-01649171/document.

7.Statistical process control) [Electronic resourse] // ACT Acdemy – Mode of access : https://improvement.nhs.uk/documents/2171/statistical-process-control.pdf.

8. Ono Taiyty Proyzvodstvennaia systema Toiotu. Ukhodia ot massovoho proyzvodstva / Taiyty Ono. – M. : YKSY, 2005. – 192 s. – ISBN 5-902677-04-1 [in Russian].

9.Alireza A. A Study on Total Quality Management and LeanManufacturing: Through Lean Thinking Approach / A. Alireza, I. Yusof, M. Seyed. // World Applied Sciences Journal. – 2011. – №12. – S. 1585–1596.

Keywords: *quality management; production costs; QMS and «Lean Production» concepts; «Lean Production» tools; introduction of «Lean manufacturing».*

Ключові слова: *менеджмент якості; витрати виробництва; концепції СМЯ та «Lean Production»; інструменти «Lean Production»; впровадження «ощадливого виробництва».*

Ключевые слова: *менеджмент качества; издержки производства; концепции СМК и «Lean Production»; инструменты «Lean Production»; внедрение «бережливого производства».*

Рецензент: Колосок В.М., завідувач кафедри транспортного менеджменту і логистики, д.е.н., доцент, ДВНЗ «ПДТУ», м.Маріуполь

Перевірено на плагіат системою: https://corp.unicheck.com/library/viewer/report/4688448

УДК 347.77:347.779 https://doi.org/10.31498/2225-6725.35.2018.133627

АКТУАЛЬНІ ПИТАННЯ ПРАВОВОЇ ОХОРОНИ ТА ПРАВОВОГО ЗАХИСТУ ОБ'ЄКТІВ ПРАВА ІНТЕЛЕКТУАЛЬНОЇ ВЛАСНОСТІ В УКРАЇНІ

https://orcid.org/0000-0001-6299-8302

Кузнецова Юлія Вікторівна, кандидат юридичних наук, доцент кафедри економічної теорії та підприємництва, Державний вищий навчальний заклад «Приазовський державний технічний університет», y.v.k.2.7.1@gmail.com

Yuliya Kuznetsova, Candidate of Law, Associate Professor of Economic Theory and Entrepreneurship, State higher educational establishment "Pryazovskyi State Technical University"

Y. Kuznetsova. The crucial legal issues of legal protection and legal safeguard the objects of the law of intellectual property in Ukraine.

To article are investigated problematic questions of the legal regulation the objects of the right of intellectual property. Are analyzed concepts "legal protection" and "legal safeguard" in the law-creating instrument and the scientific literature, and also the balance of these concepts. The conclusion is made that legal protection and legal safeguard these are the successive stages of the process of legal regulation. Are examined novelty of legal regulation as caricatures, parody and potpourri which became the object of the legal protection of copyright; deliktization and the criminalization of kamkording and cardsharing as the breach of copyright of copyright and neighbouring rights. In dependence to the size of the substituted damage and level of public danger of kamkording and cardsharing they come out as delicts, administrative infraction or crimes. Is given attention to the reformation the system of the legal protection of the objects intellectual property right; the liquidation Ukrainian State Department of Intellectual Property; the transfer of its functions to the ministry of economic development and trade; the creation Council of Intellectual Property. Are examined the bases of the reformed legal protection of the objects of the law of intellectual property; the creation of Supreme Court of Intellectual Property, which is the superior specialized court, primary court and court of appeal. Legal disputes of economic, administrative, and also civil legal nature assigned to it jurisdiction that emphasizes specialization of this court. The investigated crucial problems of the law of intellectual property make it possible to assert that this branch of law is located on the stage of active reformation that unconditionally must positively influence the development of this sphere of social relations.

Кузнецова Ю. В. Актуальні питання правової охорони і правового захисту об'єктів права інтелектуальної власності в Україні

У статті досліджуються проблемні питання правового регулювання об'єктів права інтелектуальної власності. Проаналізовано поняття "правова охорона" та "правовий захист" в нормативно-правових актах і науковій літературі, а також співвідношення цих понять. Зроблено висновок про те, що правовий захист і правова охорона - це послідовні етапи процесу правового регулювання. Розглянуто такі новели правового регулювання як карикатури, пародії та попурі, які стали об'єктом правової охорони авторського права; деліктизація і криміналізація камкордінга і картшейрінга як порушень авторського права. У залежності від розміру завданих збитків та ступеня суспільної небезпеки камкордінг і кардшейрінг виступають деліктами, адміністративними проступками або злочинами. Приділено увагу реформуванню системи правової охорони об'єктів права інтелектуальної власності - ліквідації Державної служби інтелектуальної власності, передачі її функцій Міністерству економічного розвитку і торгівлі, створення Ради з питань інтелектуальної власності. Розглянуто засади реформованого правового захисту об'єктів права інтелектуальної власності - створення Вищого суду з питань інтелектуальної власності, який є вищим спеціалізованим судом, судом першої та апеляційної інстанції. Віднесення до його юрисдикції спорів господарсько-правового, адміністративно-правового, а також цивільно-правового характеру підкреслює спеціалізованість цього суду. Досліджені актуальні питання права інтелектуальної власності дозволяють стверджувати, що ця галузь права перебуває на етапі активного реформування, що безумовно має позитивно вплинути на розвиток цієї сфери суспільних відносин.

Кузнецова Ю. В. Актуальные вопросы правовой охраны и правовой защиты объектов права интеллектуальной собственности в Украине.

В статье исследуются проблемные вопросы правового регулирования объектов права интеллектуальной собственности. Проанализированы понятия "правовая охрана" и "правовая защита" в нормативно-правовых актах и научной литературе, а также соотношение этих понятий Сделан вывод о

© ***Y. Kuznetsova. / Кузнецова Ю. В., 2018***

том, что правовая защита и правовая охрана - это последовательные этапы процесса правового регулирования. Рассмотрены такие новеллы правового регулирования как карикатуры, пародии и попурри, которые стали объектом правовой охраны авторского права; деликтизация и криминализация камкординга и картшейринга как нарушений авторского права и смежных прав. В зависимости от размера нанесенного ущерба и степени общественной опасности камкординг и кардшейринг выступают деликтами, административными проступками или преступлениями. Уделено внимание реформированию системы правовой охраны объектов права интеллектуальной собственности - ликвидации Государственной службы интеллектуальной собственности, передаче её функций Министерству экономического развития и торговли, созданию Совета по вопросам интеллектуальной собственности. Рассмотрены основы реформированной правовой защиты объектов права интеллектуальной собственности - создание Высшего суда по вопросам интеллектуальной собственности, который является высшим специализированным судом, судом первой и апелляционной инстанции. Отнесение к его юрисдикции споров хозяйственно-правового, административно-правового, а также гражданско-правового характера подчеркивает специализированность этого суда. Исследованные актуальные вопросы права интеллектуальной собственности позволяют утверждать, что эта отрасль права находится на этапе активного реформирования, что безусловно должно позитивно повлиять на развитие этой сферы общественных отношений.

Постановка проблеми. Проблематика правової охорони та правового захисту об'єктів права інтелектуальної власності у науковій літературі розроблена досить широко - приділено увагу і правовій охороні і правовому захисту як окремих об'єктів права інтелектуальної власності, так і в окремих галузях права - кримінальному, цивільному, адміністративному тощо. Проте стрімкий розвиток законодавчого регулювання в сфері інтелектуальної власності зумовлює актуальність новітніх розробок цієї проблематики. У той же час, незважаючи на широке використання у нормативно-правових актах понять "правовий захист" та "правова охорона", їхне визначення у законодавчій термінології відсутнє, що зумовлює багатоманітність наукових підходів до цієї проблематики.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Питання правової охорони та правового захисту в цілому, а також щодо окремих об'єктів досліджені у працях С.Я. Вавженчука, І.Г. Запорожця, В.Є. Макоди, О.В. Мельника, І.О. Тищенкової, О.А. Підопригори, Є.В. Юркової тощо.

Мета статті – виявлення актуальних питань правової охорони та правового захисту об’єктів права інтелектуальної власності та пропонування шляхів вирішення.

Виклад основного матеріалу.

Найближчим до поняття "правовий захист" у законодавстві України є поняття самозахисту цивільних прав, яке визначається Цивільним кодексом України (далі - ЦК України) як застосування особою засобів протидії, які не заборонені законом та не суперечать моральним засадам суспільства [1].

Відповідно до Закону України "Про адвокатуру та адвокатську діяльність" захист – це вид адвокатської діяльності, що полягає в забезпеченні захисту прав, свобод і законних інтересів підозрюваного, обвинуваченого, підсудного, засудженого, виправданого, особи, стосовно якої передбачається застосування примусових заходів медичного чи виховного характеру або вирішується питання про їх застосування у кримінальному провадженні, особи, стосовно якої розглядається питання про видачу іноземній державі (екстрадицію), а також особи, яка притягається до адміністративної відповідальності під час розгляду справи про адміністративне правопорушення [2].

Щодо застосування у законодавстві терміну "правова охорона", слід зазначити, що законодавцем застосовується дефініція "охорона" по відношенню до різних об'єктів - державної таємниці, надр, здоров'я, ландшафту. Однак слід зазначити, що у сфері інтелектуальної власності у більшості спеціальних законів застосовується саме поняття "охорона". Це Закони України "Про охорону прав на винаходи і корисні моделі", "Про охорону прав на знаки для товарів і послуг", "Про охорону прав на сорти рослин" тощо.

Саме у праві інтелектуальної власності застосовується поняття охоронний документ, під яким розуміється патент (деклараційний патент) на винахід, деклараційний патент на корисну модель, патент на промисловий зразок, свідоцтво на знак для товарів і

послуг, свідоцтво про державну реєстрацію топографії інтегральної мікросхеми, свідоцтво про реєстрацію права на використання кваліфікованого зазначення походження товарів [3].

У міжнародно-правовому регулюванні, а саме у Директиві Ради 2008/114/ЄС від 8 грудня 2008 року про ідентифікацію і визначення європейських критичних інфраструктур та оцінювання необхідності покращення їх охорони та захисту застосовуються поняття і "охорона" і "захист". "Охорона та захист" означає всі види діяльності, спрямовані на забезпечення функціональності, безперервності і цілісності критичних інфраструктур з метою недопущення, зменшення наслідків і нейтралізації загрози, ризику або вразливості [4].

Що стосується поглядів на цю проблематику в юридичній науці, правознавець С.Я. Вавженчук, дійшов висновку, що деякі науковці вважають, що поняття "захист" та "охорона" прав є тотожними та їх можна вживати як синоніми. На думку інших теоретиків співвідношення досліджуваних понять полягає у включенні одного поняття до складу іншого. Прибічники третього підходу розрізняють і розмежовують між собою ці поняття, підкреслюючи, що це різні за своїм змістом поняття і явища [5, С. 45].

На думку правознавця О.В. Мельника термін "охорона прав" традиційно визначають як сукупність правового забезпечення тих чи інших відносин, тієї чи іншої діяльності; це правове регулювання відносин, які складаються у процесі будь-якої діяльності, починаючи від виникнення цих відносин і до їх припинення. Захист будь-яких суб'єктивних прав – це правове забезпечення недоторканності цих прав, а в разі порушення цих прав, застосування заходів примусового характеру, спрямованих на їх відновлення [6, С. 110].

Науковець І.Г. Запорожець під захистом прав на об'єкти інтелектуальної власності пропонує розуміти передбачену законодавством діяльність відповідних державних органів, перш за все правоохоронних і контролюючих та їх посадових осіб, щодо поновлення порушеного права на об'єкт інтелектуальної власності, припинення таких порушень, а також створення необхідних умов для притягнення до юридичної відповідальності осіб, винних у скоєнні протиправних дій, наслідком яких стає завдання шкоди правам та законним інтересам суб'єктів інтелектуальної власності [7].

У правознавстві є думка, що закони, які регламентують порядок охорони певних об'єктів, містять як норми, що встановлюють правила поведінки суб'єктів по відношенню до охоронюваного об'єкту, так і порядок захисту цих об'єктів від протиправної поведінки та посягань. Водночас, закони, що регулюють питання захисту, за своїм змістом спрямовані на регламентацію порядку дій суб'єктів права з метою недопущення порушення гарантованих прав, максимального усунення можливостей такого порушення або порядку відновлення порушених прав шляхом закріплення відповідних прав, повноважень цих суб'єктів та органів державної влади, громадських організацій тощо [5, С. 46].

Щодо співвідношення досліджуваних понять, вважаємо, що правова охорона та правовий захист – це послідовні етапи процесу правового регулювання.

Відповідно до теорії права на правове регулювання покладаються функції охорони та захисту суспільних відносин. Правова охорона, на наш погляд, є визначальною у процесі правового регулювання. За її допомогою визначаються сфери суспільних відносин, які підлягають правовому захисту. Правовий захист же виступає певною правовою гарантією відновлення порушених правовідносин, бо саме він надає нам інструментарій для відновлення порушених прав.

Насьогодні і правова охорона і правовий захист об'єктів інтелектуальної власності перебувають у процесі реформування.

За останній час правової охорони набули карикатури, пародії та попурі, які раніше не були об'єктами права інтелектуальної власності. Так Законом України "Про авторське право і суміжні права" карикатура визначається як твір образотворчого мистецтва, який є

творчою переробкою іншого правомірно оприлюдненого твору, в тому числі персонажу твору або імені персонажу твору, що за своїм змістом має комічний, сатиричний характер або спрямовується на висміювання певних осіб або подій [8]. Пародія - це твір, який є творчою переробкою іншого правомірно оприлюдненого твору або його частини, що за своїм змістом має комічний, сатиричний характер або спрямовується на висміювання певних подій або осіб [8]. Попурі як об'єкт права інтелектуальної власності - це музичний або інший твір, який є творчим підбором і розташуванням уривків інших правомірно оприлюднених творів або який імітує творчий стиль інших авторів чи виконавців або інших історичних епох [8]. Саме творчий характер цих творів дозволив законодавцю зробити їх об'єктом правової охорони.

Водночас слід зазначити, що ці нові об'єкти авторського права перетинаються з особистим немайновим правом автора первинного твору на недоторканість твору, передбачене ЦК України. Відповідно до статті 438 ЦК України автор має право протидіяти будь-якому перекрученню, спотворенню або іншій зміні твору чи будь-якому іншому посяганню на твір, що може зашкодити честі та репутації автора, а також супроводженню твору без його згоди ілюстраціями, передмовами, післямовами, коментарями тощо [1]. Аналогічний припис міститься і в Законі України "Про авторське право і суміжні права", відповідно до якого автору належать особисте немайнове право вимагати збереження цілісності твору і протидіяти будь-якому перекрученню, спотворенню чи іншій зміні твору або будь-якому іншому посяганню на твір, що може зашкодити честі і репутації автора [8].

У рамках цієї правової норми будь-яка зміна твору, навіть творчого характеру, порушує особисте немайнове право автора на недоторканність твору, що утворює певну правову колізію - неузгодженість між чинними нормативно-правовими актами, їхнє протиріччя з одного й того самого предмета регулювання, а також суперечність між двома або більше формально чинними нормами права, прийнятими з одного і того ж питання. Однак наявність правової колізії не перешкоджає суб'єктам авторського права у здійсненні своїх прав, що в даному випадку може спричиняти правові спори.

Однією із новел правової охорони об'єктів авторського права та суміжних прав стала деліктизація та криміналізація таких явищ як камкординг та кардшейрінг.

Відповідно до Закону України «Про авторське право та суміжні права» камкординг визначається як відеозапис аудіовізуального твору під час його публічної демонстрації в кінотеатрах, інших кіновидовищних закладах особами, які перебувають у тому самому приміщенні, де відбувається така публічна демонстрація, для будь-яких цілей без дозволу суб’єкта авторського права або суміжних прав [8].

Кардшейрінг визначається цим законом як забезпечення у будь-якій формі та в будь-який спосіб доступу до програми (передачі) організації мовлення, доступ до якої обмежений суб’єктом авторського права і (або) суміжних прав застосуванням технічних засобів захисту (абонентська карта, код тощо), в обхід таких технічних засобів захисту, в результаті чого зазначена програма (передача) може бути сприйнята або в інший спосіб доступна без застосування технічних засобів захисту [8].

Відповідні зміни щодо картшейрінгу внесено до Кодексу України про адміністративні правопорушення. Додано статтю 164-17, якою передбачається адміністративна відповідальність за порушення умов і правил, що визначають порядок припинення порушень авторського права і (або) суміжних прав з використанням мережі Інтернет [9].

Відповідно до статті 176 Кримінального кодексу України камкординг, кардшейрінг є порушенням авторського права та суміжних прав, якщо це завдало матеріальної шкоди, розмір якої у двадцять і більше разів перевищує неоподаткований мінімум доходів громадян (далі – н.м.д.г.). Ці дії караються штрафом від двохсот до тисячі н.м.д.г. або виправними роботами на строк до двох років, або позбавленням волі на той самий строк. Кваліфікуючими ознаками цього злочину є вчинення повторно, або за попередньою

змовою групою осіб, або завдання матеріальної шкоди у великому розмірі (якщо її розмір у двісті і більше разів перевищує н.м.д.г.). При цьому судом може бути застосований штраф від тисячі до двох тисяч н.м.д.г. або виправними роботами на строк до двох років, або позбавленням волі на строк від двох до п'яти років.

Ці дії, вчинені службовою особою з використанням службового становища або організованою групою, або якщо вони завдали матеріальної шкоди в особливо великому розмірі (якщо її розмір у тисячу і більше разів перевищує н.м.д.г.), караються штрафом від двох тисяч до трьох тисяч н.м.д.г. або позбавленням волі на строк від трьох до шести років, з позбавленням права обіймати певні посади чи займатися певною діяльністю на строк до трьох років або без такого [10].

Набула реформування і система органів правової охорони об'єктів права інтелектуальної власності. У 2016 році Кабінетом Міністрів України схвалено Концепцію реформування державної системи правової охорони інтелектуальної власності в Україні [11], заплановано запровадження прозорої дворівневої структури державної системи правової охорони інтелектуальної власності, реорганізація системи колективного управління майновими авторськими та суміжними правами, удосконалення національного законодавства та його гармонізація із законодавством ЄС [12].

Ліквідовано Державну службу інтелектуальної власності, її завдання і функції з реалізації державної політики у сфері інтелектуальної власності покладено на Міністерство економічного розвитку і торгівлі. Відповідно до внесених змін одним із основних завдань Мінекономрозвитку є забезпечення формування і реалізація державної політики у сфері інтелектуальної власності [13].

У 2018 році утворено Раду з питань інтелектуальної власності як тимчасовий консультативно-дорадчий орган Кабінету Міністрів України. Основними завданнями Ради є сприяння забезпеченню координації дій органів виконавчої влади у сфері інтелектуальної власності; визначення шляхів та механізму розв’язання проблемних питань, що виникають під час формування та реалізації державної політики у сфері інтелектуальної власності; а також підготовка пропозицій та рекомендацій щодо розвитку сфери інтелектуальної власності України з урахуванням стратегічних завдань інноваційного розвитку держави; пріоритетних напрямів, програм розвитку та функціонування державної системи інтелектуальної власності; розвитку та реформування державної системи правової охорони інтелектуальної власності; запобігання та припинення порушень прав інтелектуальної власності тощо [14].

Що стосується системи правового захисту об'єктів права інтелектуальної власності – вона реформована фундаментально. До реформування законодавства за захистом прав інтелектуальної власності треба було звертатися до місцевих – районних, районних у містах, міських загальних судів, які розглядали спори щодо порушених, невизнаних, оспорюваних прав, свобод чи законних інтересів суб'єктів права інтелектуальної власності, поряд з іншими спорами, що випливають з цивільних, житлових, земельних, сімейних, трудових відносин.

Відповідно до Закону України "Про судоустрій і статус суддів" 29.09.2017 року утворено Вищий суд з питань інтелектуальної власності (далі - ВСПІВ), який є вищим спеціалізованим судом як судом першої та апеляційної інстанції з розгляду окремих категорій справ. Повноваженнями ВСПІВ є здійснення правосуддя як суд першої та апеляційної інстанції у справах та в порядку, визначених процесуальним законом; аналіз судової статистики, вивчення та узагальнення судової практики, інформування про результати узагальнення судової практики Верховний Суд тощо [15].

Господарським процесуальним кодексом України визначено справи, що відносяться до юрисдикції ВСПІВ. Зокрема це справи у спорах щодо прав на винахід, корисну модель, промисловий зразок, торговельну марку (знак для товарів і послуг), комерційне найменування та інших прав інтелектуальної власності, в тому числі щодо права попереднього користування; справи у спорах щодо реєстрації, обліку прав

інтелектуальної власності, визнання недійсними, продовження дії, дострокового припинення патентів, свідоцтв, інших актів, що посвідчують або на підставі яких виникають такі права, або які порушують такі права чи пов'язані з ними законні інтереси; справи про визнання торговельної марки добре відомою; справи у спорах щодо прав автора та суміжних прав, в тому числі спорах щодо колективного управління майновими правами автора та суміжними правами; справи у спорах щодо укладання, зміни, розірвання і виконання договору щодо розпорядження майновими правами інтелектуальної власності, комерційної концесії [16] тощо.

Аналізуючи перелік цих справ, слід звернути увагу, на той факт, що до юрисдикції ВСПІВ віднесено спори господарсько-правового, адміністративно-правового, а також цивільно-правового характеру, що підкреслює його спеціалізованість у сфері інтелектуальної власності. У той же час, на відміну від усіх інших судів, апеляційний перегляд справ здійснюється у рамках цього ж суду Апеляційною палатою.

Висновки. Беззаперечно, виокремлення справ у сфері інтелектуальної власності в окрему категорію підкреслює значення розвитку цих відносин та певної їх специфіки, а також має своїм завданням стимулювання інтелектуальної власності в Україні. Вищенаведені положення нормативно-правових актів свідчать про те, що зараз право інтелектуальної власності України перебуває на етапі активного реформування, що безумовно має позитивно вплинути на розвиток цієї сфери суспільних відносин.

Список використаних джерел:

1. Цивільний кодекс України: Закон України від 16 січня 2003 року (зі змінами) // Відомості Верховної Ради України. – 2003. - №№ 40-44. – Ст. 356.

2. Про адвокатуру та адвокатську діяльність: Закон України від 5 липня 2012 року (зі змінами) // Відомості Верховної Ради України. – 2013. - № 27. – Ст. 282.

3. Регламент Апеляційної палати Державного департаменту інтелектуальної власності: затверджено наказом Міністерства освіти і науки України від 15.09.2003 № 622 // Офіційний вісник України. – 2003. - № 40. – Ст. 333.

4. Директива Ради 2008/114/ЄС від 8 грудня 2008 року про ідентифікацію і визначення європейських критичних інфраструктур та оцінювання необхідності покращення їх охорони та захисту [Електронний ресурс] - Режим доступу: http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/984_002-08.

5. Вавженчук С. Я. Співвідношення понять "захист" та "охорона" трудових прав в чинному законодавстві [Електронний ресурс] / С. Я. Вавженчук // Форум права. - 2010. - № 1. - С. 45-49. - Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/FP_index.htm_2010_1_9.

6. Мельник О. В. Проблемні питання стосовно захисту права інтелектуальної власності / О. В. Мельник // Митна справа. –2003. – № 1. – С. 110-115.

7. Запорожець І. Г. Охорона прав на об'єкти інтелектуальної власності: теоретичні аспекти [Електронний ресурс] / І. Г. Запорожець // Актуальні проблеми права: теорія і практика. - 2007. - № 10. - С. 45-50. - Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/app_2007_10_7.

8. Про авторське право і суміжні права: Закон України від 23 грудня 1993 року (зі змінами) // Відомості Верховної Ради України. – 1994. - № 13. – Ст. 64.

9. Кодекс України про адміністративні правопорушення: Закон Української РСР від 7 грудня 1984 року (зі змінами) // Відомості Верховної Ради Української РСР. – 1984. – Додаток до №51. – Ст. 1122.

10. Кримінальний кодекс України: Закон України від 5 квітня 2001 року (зі змінами) // Відомості Верховної Ради України. – 2001. - №25. – Ст. 131.

11. Концепція реформування державної системи правової охорони інтелектуальної власності в Україні: схвалена розпорядженням Кабінету Міністрів України № 402-р від 01.06.2016 року // Офіційний вісник України. – 2016. - № 44. – Ст. 48.

12. План заходів з реалізації Концепції реформування державної системи правової охорони інтелектуальної власності в Україні: затверджено розпорядженням Кабінету Міністрів України №632-р від 23.08.2016 року // Урядовий кур'єр. – 2016. - № 180.

13. Питання Міністерства економічного розвитку і торгівлі (зі змінами): затверджено постановою Кабінету Міністрів України № 459 від 20.08.2014 року // Урядовий кур'єр. – 2014. - № 175.

14. Про утворення Ради з питань інтелектуальної власності: затверджено постановою Кабінету Міністрів України № 90 від 07.02.2018 року // Офіційний вісник України. – 2018. - № 19. – Ст. 635.

15. Про судоустрій і статус суддів: Закон України від 2 червня 2016 року (зі змінами) // Відомості Верховної Ради України. – 2016. - №31. – Ст. 545.

16. Господарський процесуальний кодекс України: Закон України від 11 лютого 1992 року (в редакції Закону України №2147-VIII від 3 жовтня 2017 року) // Відомості Верховної Ради України. – 2017. - №48. – Ст. 436.

References:

1. The Law of Ukraine: Civil Code of Ukraine, dated 16 January 2003 (as amended), Supreme Council of Ukraine, No.40-44.
2. The Law of Ukraine: On the Bar and Legal Practice, dated 05 July 2012 (as amended), Supreme Council of Ukraine, No.27.
3. Regulation of Appeals Chamber State Department of Intellectual Property approved by Order Ukrainian Ministry of Education and Science from 15.09.2003 № 622 // Ukrainian Official Journal - № 40.
4. Directive of Council 2008/114/EC from 8 December 2008 about the identification and determination of European critical infrastructures and the estimation of the need for an improvement in their protection and safeguard [electronic source] – access mode: http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/984_002-08.
5. Vavzenchuk S. Ja. Parity of Concepts «Protection» and «Protection» of the Labor Rights in the Current Legislation [electronic source] Forum prava. – 2010. - № 1 – access mode: http://nbuv.gov.ua/UJRN/FP_index.htm_2010_1_9.
6. Melnyk O. V. Problematic questions of the protection the right of the intellectual property. Mytna sprava –2003. – № 1.
7. Zaporozhets I. G. Safeguard rights of intellectual property: theoretical basis [electronic source] Aktualni problemy prava: teoriia i praktyka 2007. - № 10 - access mode: http://nbuv.gov.ua/UJRN/app_2007_10_7.
8. The Law of Ukraine: On Copyright and Related Rights, dated 23 December 1993 (as amended), Supreme Council of Ukraine. - № 13.
9. The Law of Ukrainian SSR: Code of Administrative Offences of Ukraine, dated 7 December 1984 (as amended), Supreme Council of the Ukrainian SSR, Application to № 51.
10. The Law of Ukraine: Criminal Code of Ukraine dated 5 April 2001 (as amended), Supreme Council of Ukraine, №.25.
11. The Order of Cabinet of Ministers of Ukraine: Concept for the Reform of State system legal protection intellectual property of Ukraine № 402-p from 01.06.2016 // Ukrainian Official Journal. - № 44.
12. The Resolution of Cabinet of Ministers of Ukraine: Plan of measures to implement Concept for the Reform of State system legal protection intellectual property of № 632 from 23.08.2016 // Uriadovyi kurier. - № 180.
13. The Resolution of Cabinet of Ministers of Ukraine: Issues of Ukrainian Ministry of Economic Development and Trade. № 459 from 20.08.2014 // Uriadovyi kurier.- № 175.
14. The Resolution of Cabinet of Ministers of Ukraine: Creation Council of Intellectual Property № 90 from 07.02.2018 // Ukrainian Official Journal. - № 19.
15. The Law of Ukraine: On judicial system and status of judges dated 2 June 2016 (as amended), Supreme Council of Ukraine, №. 31.
16. The Law of Ukraine: The Commercial and Procedural Code of Ukraine dated 11 February 1992 (as revised by Law of Ukraine № 2147-VIII from 3 October 2017 year), Supreme Council of Ukraine, № 48.

***Keywords**: legal regulation, copyright, caricatures, parody, kamkording, cardsharing, Council of Intellectual Property, Supreme Court of Intellectual Property.*
***Ключові слова:** правове регулювання, авторське право, карикатура, пародія, камкордінг, кардшейрінг, Рада з питань інтелектуальної власності, Вищий суд з питань інтелектуальної власності.*
***Ключевые слова**: правовое регулирование, авторское право, карикатура, пародия, камкординг, кардшейринг, Совет по вопросам интеллектуальной собственности, Высший суд по вопросам интеллектуальной собственности.*

Рецензент: Логутова Т. Г., зав. кафедри інноватики та управління ДВНЗ «ПДТУ», доктор економічних наук, професор

Перевірено на плагіат системою: https://corp.unicheck.com/library/viewer/report/4692916

УДК 330.342:331.108.27 https://doi.org/10.31498/2225-6725.35.2018.133628

СЕРТИФІКАТНЕ НАВЧАННЯ В ПРОФЕСІЙНО-ТЕХНІЧНІЙ СФЕРІ ТА ЙОГО ВПЛИВ НА СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНИЙ РОЗВИТОК РЕГІОНУ

http://orcid.org/0000-0003-2185-178X

Кравченко Марина Сергіївна, к.е.н., доц., доцент кафедри економічної теорії та підприємництва, ДВНЗ «ПДТУ», м. Маріуполь

Maryna Kravchenko, Ph.D., Assoc., Associate Professor of the Department of Economic Theory and Entrepreneurship, SHEI «PSTU», Mariupol

M. Kravchenko. Certified training in the vocational-technical sector and its impact on the social and economic development of the region.

The article is devoted to a very topical topic for today: new forms of education and a combination of economic processes and studies. The article cites the problem that the vocational education today is underestimated by the state, but the need for such personnel is increasingly growing. So, we need a new approach to understanding vocational education and the quality of its delivery. The purpose of the article is to analyze current trends in the development of vocational education in Ukraine. It is shown that in Ukraine the reform of education is proclaimed by the Ministry of Education and Science. However, there is no basis for such a reform. The total expenditure on education in Ukraine for 2007-2016 is analyzed. It is proved that in dollar equivalent such expenses are constantly falling and today we lag behind the Eastern European countries by about 1500 thousand US dollars for each student. Also, a comparison of the structure of costs for education in 2007 and 2016, where the growth of the role of primary education is seen, and the reduction of indicators for all other types. Since 2007, there has been a constant decline in spending on education and vocational and technical particulars, as evidenced by the figures in the article. A new look at vocational training is given, it is proved that a new approach to training will allow professionals of a new level with relevant skills and abilities.

Кравченко М. С. Сертифікатне навчання в професійно-технічній сфері та його вплив на соціально-економічний розвиток регіону.

Стаття присвячена дуже актуальній темі на сьогоднішній день: новим формам навчання і поєднанням економічних процесів з навчанням. В статті наведена проблема про те, що професійно-технічна освіта на сьогодні недооцінена державою, однак необхідність в таких кадрах все більше зростає. Отже потрібен новий підхід до розуміння професійно-технічної освіти і якості її надання. Метою статті є аналіз сучасних тенденцій розвитку професійно-технічної освіти в Україні. Наведено, що в Україні проголошується реформа освіти з боку Міністерства освіти та науки. Однак немає ніякого підґрунтя для проведення такої реформи. Проаналізовані загальні витрати на освіту в Україні за 2007-2016 роки. Доведено, що в доларовому еквіваленті такі витрати постійно падають і на сьогоднішній день мі відстаємо від східноєвропейських країн десь на 1500 тис. доларів США на кожного студента. Також наведено порівняння структури витратна освіту в 2007 та 2016 роках, де видно зростання ролі початкової освіти, і зниження показників по всіх інших видах. З 2007 року виникає постійний спад витрат на освіту, і професійно-технічну зокрема, про що свідчать наведені в статті рисунки. Наведено новий погляд на професійне навчання, доведено, що новий підхід до навчання дасть можливість отримати професіоналів нового рівня з відповідними навичками та уміннями.

Кравченко М. С. Сертификатное обучение в профессионально-технической сфере и его влияние на социально-экономическое развитие региона.

Статья посвящена очень актуальной теме на сегодняшний день: новым формам обучения и сочетанием экономических процессов с учебой. В статье приведена проблема о том, что профессионально-техническое образование сегодня недооценено государством, однако необходимость в таких кадрах все более возрастает. Итак, нужен новый подход к пониманию профессионально-технического образования и качества ее оказания. Целью статьи является анализ современных тенденций развития профессионально-технического образования в Украине. Показано, что в Украине провозглашается реформа образования со стороны Министерства образования и науки. Однако нет никакого фундамента для проведения такой реформы. Проанализированы общие расходы на образование в Украине за 2007-2016 годы. Доказано, что в долларовом эквиваленте такие расходы постоянно падают и на сегодняшний день мы отстаем от восточноевропейских стран примерно на 1500 тыс. долларов США на каждого студента. Также приведено сравнение структуры затрат на образование в 2007 и 2016 годах, где виден рост роли начального образования, и снижение показателей по всем другим видам. С 2007 года возникает постоянный спад

© ***M. Kravchenko / Кравченко М. С., 2018***

расходов на образование и профессионально-техническое частности, о чем свидетельствуют приведенные в статье рисунки. Приведен новый взгляд на профессиональное обучение, доказано, что новый подход к обучению позволит получить профессионалов нового уровня с соответствующими навыками и умениями.

Постановка проблеми. В сучасних умовах реформування усіх гілок влади, а також запровадження реформування в усіх сферах економіки, соціального життя та інших дуже важливою постає проблема розвитку інтелектуального капіталу в усіх сферах народного господарства взагалі. На жаль, на сьогоднішній день роль професійно-технічного навчання недооцінена як з боку держави, так і збоку громади. Беручи до уваги останні тенденції постійного скорочення витрат на освіту, дуже жорстко постає проблема якісного навчання кваліфікованих спеціалістів у професійно-технічній галузі.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Низка сучасних науковців приділяють увагу аналізу тенденцій, проблемам та перспективам розвитку професійно-технічної сфери. А саме: С. Кравцов досліджує сучасний стан та перспективи розвитку професійно-технічної освіти. Автор доводить, що в Україні працює недієва системи надання робочих місць для випускників професійно-технічних закладів. Напрями удосконалення сучасної системи професійно-технічного навчання розглядається в роботі В.В. Зайченко. В. Мадзігон, М. Вачевський викладають в своїх роботах тенденції розвитку професійно-технічного навчання в умовах неперервної системи освіти.

Мета статті: проаналізувати сучасний стан професійно-технічної освіти, вплив цього процесу на соціально-економічне становище регіону. Запропонувати нові підходи до розуміння на надання якісних знань на основі сертифікатів.

Результати дослідження. В сучасних умовах реформування дедалі більше зростає значення отримання якісної освіти, але не лише вищої освіти. Потачок надання якісної освіти починається з початкової школи і завершується на етапі надання послуг в докторантурі.

Сьогодні Міністерство освіти і науки проголошує нову реформу освіти. Ця реформа передбачає системну трансформацію сектору на всіх рівнях: від початкової школи – до вищих навчальних закладів. Головною мета – перетворити українську освіту на інноваційне середовище. Головне завдання освіти - формування свідомих, суспільно активних громадян, здатних забезпечити економічне зростання і культурний розвиток країни [1].

Однак, розглянувши підґрунтя для таких оголошених реформ, наведемо деяку статистичну інформацію, щодо фінансування і розвитку освіти за останні 10 років. Заздалегідь всі витрати переведено в доларовий еквівалент задля елімінування впливу процесів інфляції та дефляції. Отже, витрати на освіту за 2007-2016 рр. наведено в таблиці 1.

Таблиця 1 - Витрати на освіту в 2007-2016 рр.

Показники	***Витрати на освіту, в доларовому еквіваленті***									
	2007	**2008**	**2009**	**2010**	**2011**	**2012**	**2013**	**2014**	**2015**	**2016**
Витрати на освіту загальні, млн. $	10 588	13 363	9 936	11 476	12 249	13 913	14 508	9 214	5 819	5 478
Витрати на професійно-технічні навчальні заклади, млн. $	614	811	596	712	740	829	914	555	321	276
% витрат на ПТНЗ в загальному обсязі	***5,8***	***6,1***	***6,0***	***6,2***	***6,0***	***6,0***	***6,3***	***6,0***	***5,5***	***5,0***
Кількість ПТНЗ	1022	1018	975	976	976	972	968	814	798	787
Витрати на одне ПТНЗ, тис. дол США	601,15	796,45	611,09	729,74	758,71	852,68	944,41	681,46	401,85	351,3

** Сформовано за даними [1]*

Як наголошує професор В Бахрушин в своєму інтерв'ю: "Є великі проблеми з фінансуванням і освіти у цілому, і реформи. У розрахунку на одного студента держава зараз виділяє близько 800 дол./рік. У східноєвропейських країнах цей показник зазвичай

не менший за 2500 - 3000 дол./рік, а в більш економічно розвинених країнах перевищує 8000 - 10000 дол./рік. Разом з тим, за відсотком ВВП, що витрачається на освіту, і за часткою витрат на вищу освіту у загальних витратах на освіту Україна сьогодні серед світових лідерів. Тому головне обмеження – це вкрай низький рівень ВВП, і рішення проблеми полягає, насамперед, у пришвидшенні економічного розвитку держави", - зазначив він. [2]

Якщо детально роздивитися структура витрат за видами освіти, стає зрозумілим, що за 10 років було приділено увагу початковій освіті, тут маємо позитивну динаміку +9,7%. Однак це лише тільки за рахунок середньої та вищої освіти (Табл. 2)

Таблиця 2 - Порівняння структури витрат на освіту

№ з/п	Витрати на освіту	*2007*	*2016*	*зміна,%*
1	Усього	100	100	-
2	Початкова загальна освіта	*22,87*	*32,58*	*+9,7*
3	Середня освіта	*28,00*	*24,98*	*-3,0%*
4	Професійно-технічна освіта	*5,80*	*5,05*	*-0,8*
5	Вища освіта	*41,65*	*35,78*	*-5,9*
6	Докторантура	*1,68*	*1,62*	*-0,1*

На сьогоднішній день, коли більше половини громадян працездатного віку має вищу освіту, найвищим попитом на ринку праці користуються ті, хто вміє виробляти, будувати, шити, лагодити і куховарити. А ці робочі професії стосуються саме професійно-технічної освіти. [4]. Таке галузеве розуміння міністерства освіти звужує сприйняття професійно-технічної освіти лише до галузевих робітничих професій. Отже є сенс провести більш детальний аналіз витрат саме на професійно-технічні заклади. Динаміку витрат на професійно-технічні заклади, а також витрати в середньому на один професійно-технічний заклад наведено на рисунку 1, 2.

Рис 1. Витрати на ПТНЗ, млн. долл. США

Проаналізувавши сучасний стан розвитку професійно-технічного навчання стає зрозуміло, що кризові явища в країні, починаючи з 2008 року фактично мінімізували фінансування освіти, і насамперед професійно-технічної. Однак, незважаючи на це, потреба в таких кадрах залишається. Однак, на сьогодні це потреба не лише у кваліфікованих електриках, зварювальниках, куховарах. Сьогодні назріла необхідність професіоналів на стику наук і професій. Отже сучасній економіці потрібні, наприклад енергетики зі знаннями менеджменту, і менеджери, що розуміються на відновлювальних джерелах енергії; зварювальники-управлінці, будівники-металурги та інші.

Розглянувшии досвід університету Центральної Азії в напрямку організації подібних курсів, то необхідно сказати, що для місцевого економічного розвитку (МЕРГ) розроблена детальна навчальна програма та навчальні ресурси (навчальні посібники).

Програма затверджена Міністерством Регіонального Розвитку, як підґрунтя для заохочення і отримує символічні кошти. Місцевий економічний розвиток громади (МЕРГ), є сертифікованою програмою, де ключовим завданням і показником результатів діяльності органів місцевого самоврядування є економічний розвиток. Необхідно констатувати, що цього неможливо досягти без мобілізації та участі громади.

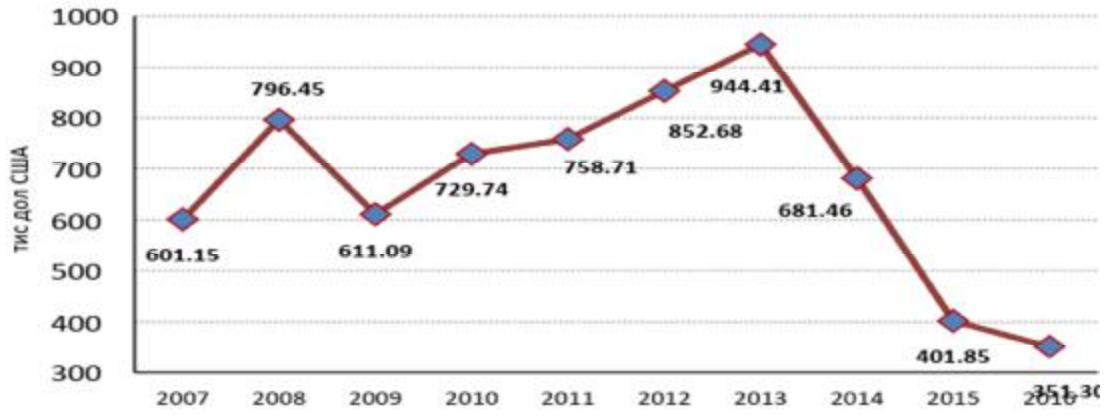

Рис. 2. Витрати на 1 ПТНЗ, тис. долл. США

Програма університету пропонує систему з чотирьох комплексних блоків модулів:

1. Інституційні рамки;
2. Місцевий економічний розвиток;
3. Розвиток громади;
4. Участь громади

Інституційні рамки: Бюджет і бюджетний процес, доходи, нормативно-правова база, делеговані повноваження і права, громадські проекти.

Придбання навичок починається тут: вступ до комп'ютерних навичок і базовий Excel. Жоден із вище наведених даних не матиме сенсу, поки місцева влада не зробить електронну таблицю/розрахунковий документ. Комп'ютерні навички, які будуть передані є засновані на ліцензійному Європейському Комп'ютерному Сертифікаті ECDL.

Місцевий економічний розвиток: це набір модулів, який досліджує реальний стан свого регіону протягом довгого часу по ряду показників відповідно до надійних статистичних даних та представляє його в національному та міжнародному контексті: методи оцінки реального місцевого економічного потенціалу, виявлення реальних ринкових переваг, активів. Та тематичні дослідження в яких місцевий уряд включає навколишнє середовище мають велике значення. Це також змушує місцевих чиновників брати модуль з підприємництва, де вони повинні генерувати нову бізнес-ідею в своєму нормативному/правовому середовищі та рівнях податків, та з яким вони йдуть в банк, щоб отримати кредит/позику. Хороша вправа щоб відчути реалії розвитку малого та середнього бізнесу. Існує простий навик, який місцеві чиновники можуть придбати: ГІС - Географічні Інформаційні Системи, які працюють на смартфонах. У поєднанні з опитувачами на місцях, це може дати цілісну картину економічної географії регіону практично безкоштовно.

Розвиток громади: У перших зразкових модулях, які змушуватимуть місцеву владу детально та аналітично розглянути свою громаду. Розглядати громадські активи та громадські місця, як потенційні підсилювачі вартості. (Парк з чистим туалетом.) Які сильні сторони людських ресурсів/ персоналу потрібно зміцнити? Проте реальне завдання полягає в створенні соціального капіталу - який є критичним фактором економічного зростання та доброго управління/ правління/влади порядку в управлінні. Чи краще/ або ж,

створити простір для побудови соціального капіталу. Це простий емпіричний факт, що економічне зростання значною мірою залежить від соціального капіталу.

Участь громади: нова парадигма, не консультації і тому подібне, але нові підходи, які розуміють, що громада це не одна сутність, ми маємо справу з спільнотами, групами законних інтересів, і вчимося , як цим управляти.

Принципи, на яких розроблена ця програма:

1) навчальна платформа – основана на місцезнаходженні: місцевий економічний розвиток має багато спільних компонентів, але він значною мірою базується на місцезнаходженні.

2) експертна оцінка програмних думок державних службовців із залученням зовнішнього експерта

3) участь громадськості - це концепція яка повністю відрізняється від звичайної. Вона стосується функції регулювання задля того, щоб знайти і структурувати громадську участь.

Результатом проведення такої підготовки є те, що 80-90 % всіх осіб, що пройшли навчання, та оцінені зовнішніми експертами дуже швидко знаходять роботу, а також в найменші строки досягають великих успіхів в управлінні громадою.

Висновок. В сучасних немає сенсу отримувати кваліфікованого спеціаліста лише за одним напрямом діяльності, а отже, як результат, необхідна нова система підготовки таких міжгалузевих спеціалістів-професіоналів. І це можливо завдяки новій системі навчання на базі сертифікатів. Пройшовши сертифікатне навчання економіка отримає фахівця нового зразку з необхідними знаннями та уміннями. Однак. Перш ніж організувати подібні курси, необхідна низка емпіричних даних, щодо розвитку конкретного регіону, наявності подібних курсів в регіоні, потреби в конкретних професіях.

Список використаних джерел:

1. *Офіційний сайт Кабінету міністрів України. Електронний ресурс. – Режим доступу: https://www.kmu.gov.ua/ua/diyalnist/reformi/reforma-osviti*
2. *Офіційний сайт державного комітету статистики України. Електронний ресурс. – Режим доступу: www.ukrstsat.gov.ua*
3. ***https://reforms.censor.net.ua/n3010514***
4. *Офіційний сайт міністерства освіти та науки України. Електронний ресурс. – Режим доступу: https://mon.gov.ua/ua/tag/profesiyno-tekhnichna-osvita*

References:

1. *Ofitsiynyy sayt Kabinetu ministriv Ukrayiny. Elektronnyy resurs. - Rezhym dostupu: https://www.kmu.gov.ua/ua/diyalnist/reformi/reforma-osviti*
2. *Ofitsiynyy sayt derzhavnoho komitetu statystyky Ukrayiny. Elektronnyy resurs. - Rezhym dostupu: www.ukrstsat.gov.ua*
3. *https://reforms.censor.net.ua/n3010514*
4. *Ofitsiynyy sayt ministerstva osvity ta nauky Ukrayiny. Elektronnyy resurs. - Rezhym dostupu: https://mon.gov.ua/ua/tag/profesiyno-tekhnichna-osvita*

Keywords: *education, profession, vocational education, certificate, vocational training, economic developmen*
Ключові слова: *навчання, професія, професійна освіта, сертифікат, професійно-технічне навчання, економічний розвиток.*
Ключевые слова: *обучение, профессия, профессиональное образование, сертификат, профессионально-техническое обучение, экономическое развитие.*

Рецензент: Хаджинова О.В. декан економічного факультету ДВНЗ «ПДТУ» , доктор економічних наук, доцент

Перевірено на плагіат системою: https://corp.unicheck.com/library/viewer/report/4688386

УДК 330.34.01 *https://doi.org/10.31498/2225-6725.35.2018.133629*

СУЧАСНІ МЕТОДИ ОЦІНКИ ЕКОНОМІЧНОЇ БЕЗПЕКИ ПІДПРИЄМСТВА

http://orcid.org/0000-0002-4015-9871

Козлова Вікторія Янівна, к.е.н., доцент, ДВНЗ «Приазовський державний технічний університет», м. Маріуполь, vika.kozlova.70@gmail.com

Viktoriya Kozlova, Ph.D., Associate Professor, "Priazovsky State Technical University", Mariupol

V. Kozlova. Modern methods of managing the economic security of an enterprise.

The article investigates existing methods for assessing the economic security of an enterprise. The article is of an overview nature. The justification is given that the main condition for the economic security of an enterprise is the ability to withstand existing and emerging hazards and threats that seek to cause economic damage to the enterprise or undesirably change the structure of capital, up to and including its liquidation. Ensuring the economic security of an enterprise is possible only on the basis of its financially sustainable development. It is justified that conditions should be created for the implementation of this financial mechanism, which would be able to adapt to the changing influence of the internal and external environment. Hence, there is a need for constant monitoring of financial security, which is predetermined by the objective need of each business entity in ensuring stable operation and achievement of the objectives of the activity. From this it follows that the level of economic security of an enterprise depends on how effectively its management is carried out and how managers are able to avoid possible threats and eliminate the harmful consequences of certain negative components of the external and internal environment. It was concluded that the approaches investigated are not absolutely acceptable for assessing the level of economic security of an enterprise, and also that the necessary approach to choosing methods of economic security of an enterprise should be based on the receipt of profit by the enterprise.

Козлова В. Я. Сучасні методи оцінки економічної безпеки підприємства.

У статті проведено дослідження існуючих методів оцінки економічної безпеки підприємства. Стаття має оглядовий характер. Наведено обґрунтування, що головною умовою економічної безпеки підприємства є здатність протистояти існуючим і виникаючим небезпекам і загрозам, які прагнуть завдати економічної шкоди підприємству або небажано змінити структуру капіталу, аж до примусової його ліквідації. Забезпечення економічної безпеки підприємства можливо тільки на основі його фінансово-стійкого розвитку. Обґрунтовано, що повинні бути створені умови для реалізації цього фінансового механізму, який був би здатний адаптуватися до мінливого впливу внутрішнього і зовнішнього середовища. Значить, створюється необхідність постійного контролю фінансової безпеки, яка зумовлюється об'єктивною потребою кожного суб'єкта господарювання в забезпеченні стабільного функціонування і досягнення цілей діяльності. З цього випливає, що рівень економічної безпеки підприємства залежить від того, наскільки ефективно здійснюється його керівництво і наскільки менеджери здатні уникати можливих загроз і ліквідувати шкідливі наслідки окремих негативних складових зовнішнього і внутрішнього середовища. Були зроблені висновки про те, що досліджені підходи не є абсолютно прийнятними для оцінки рівня економічної безпеки підприємства, а також про те, що необхідний підхід до вибору методів економічної безпеки підприємства повинен ґрунтуватися на отриманні підприємством прибутку.

Козлова В. Я. Современные методы оценки экономической безопасности предприятия.

В статье проведено исследование существующих методов оценки экономической безопасности предприятия. Статья носит обзорный характер. Приведены обоснования, что главным условием экономической безопасности предприятия является способность противостоять существующим и возникающим опасностям и угрозам, стремящимся причинить экономический ущерб предприятию или нежелательно изменить структуру капитала, вплоть до принудительной его ликвидации. Обеспечение экономической безопасности предприятия возможно только на основе его финансово-устойчивого развития. Обосновано, что должны быть созданы условия для реализации этого финансового механизма, который был бы способен адаптироваться к меняющемуся влиянию внутренней и внешней среды. Значит, создается необходимость постоянного контроля финансовой безопасности, которая предопределяется объективной потребностью каждого субъекта хозяйствования в обеспечении стабильного функционирования и достижении целей деятельности. Из этого следует, что уровень экономической безопасности предприятия зависит от того, насколько эффективно осуществляется его руководство и насколько менеджеры способны избегать возможных угроз и ликвидировать вредные последствия отдельных отрицательных составляющих внешней и внутренней среды.

© ***V. Kozlova / Козлова В. Я., 2018***

Были сделаны выводы о том, что исследованные подходы не являются абсолютно приемлемыми для оценки уровня экономической безопасности предприятия, а также о том, что необходимый подход к выбору методов экономической безопасности предприятия должен основываться на получении предприятием прибыли.

Постановка проблеми. На початку XXI століття глобалізація фінансової сфери, що проявляється у розвитку ринку євровалют, системи транснаціональних банків, формуванні розгалуженої мережі офшорів і глобальних комп'ютерних мереж, які забезпечують миттєві переміщення капіталів, створює можливість руйнування навіть стійких економічних систем, зумовлюючи адекватні політичні зміни. Передчуття негативних наслідків глобалізації призвело до розробки у багатьох країнах світу концепцій національної безпеки, базовими елементами якої стала економічна та фінансова безпека. На пострадянському просторі і в Україні, зокрема, 90-і роки XX століття були ознаменовані вибухом інтересу з боку науковців, політичних та суспільних діячів до проблеми економічної безпеки. В практичному плані було досягнуто певних успіхів: поняття економічної безпеки ввійшло до нормативної лексики законодавчих документів і зайняло чітку позицію в політичних дискусіях з економічних питань.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблемами економічної безпеки приділяється досить велика увага вітчизняними і зарубіжними ученими-економістами, такими як Бланк І.А., Забродський В. П., Папехін Р. С., Гудзь О. Е., Сенчагов В. Д., Богомолов В. А., Гапоненко В. Ф. та ін.

Проте слід зазначити, що в теоретичному плані і в прикладній області дослідження цього важливого питання ще багато невирішеного.

Мета статті - дослідження системи методів оцінки економічної безпеки підприємства.

Виклад основного матеріалу. В даний час основним принципом забезпечення економічної безпеки є процеси, спрямовані на попередження негативних фактів, що підривають сталий економічний стан підприємства за допомогою контролю. Контроль можна розглядати як процес управління фінансовою та господарською діяльністю підприємства з метою отримання доходу. Економічний контроль захисту є забезпеченням зростання їх прибутку. Система контролю на підприємствах формується для досягнення таких цілей, як збереження активів, достовірність інформації, ефективність діяльності і т.д. Збереження активів, наприклад, можна уявити як внутрішньогосподарський контроль і відповідність вимогам законодавства країни, а достовірність інформації як ефективність діяльності і контроль з боку колективу.

Головна умова економічної безпеки підприємства – здатність протистояти існуючим і виникаючим небезпекам і загрозам, які прагнуть завдати економічної шкоди підприємству або небажано змінити структуру капіталу, або примусово ліквідувати підприємство. Для забезпечення цієї умови підприємство повинно підтримувати фінансову стійкість, рівновагу, забезпечувати достатню фінансову незалежність і гнучкість при прийнятті фінансових рішень. Проблема забезпечення економічної безпеки є особливо актуальною на сучасному етапі, в зв'язку з посиленням зовнішніх і внутрішніх загроз для національної економіки.

До зовнішніх загроз економічній безпеці підприємства можна віднести світову економічну кризу, відтік іноземних інвестицій, коливання курсу національної валюти, міждержавні економічні санкції і т.д.

До внутрішніх загроз економічній безпеці можна віднести погіршення фінансової незалежності підприємства, зменшення обсягу продажів, інфляцію і т.д.

Тоді можна сказати, що забезпечення економічної безпеки підприємства можливо тільки на основі фінансово-сталого розвитку підприємства. Необхідні умови для реалізації цього фінансового механізму, який був би здатний адаптуватися до мінливих умов внутрішнього і зовнішнього середовища. Значить, створюється необхідність постійного

контролю фінансової безпеки, яка зумовлюється об'єктивною потребою кожного суб'єкта господарювання в забезпеченні стабільного функціонування і досягнення цілей діяльності.

З цього випливає, що рівень економічної безпеки підприємства залежить від того, наскільки ефективно здійснюється його керівництво і наскільки менеджери здатні уникати можливих загроз і ліквідувати шкідливі наслідки окремих негативних складових зовнішнього і внутрішнього середовища. Для визначення рівня економічної безпеки підприємства в даний час використовуються різні методи (підходи).

Невід'ємною складовою визначення рівня економічної безпеки є встановлення певного набору індикаторів економічної безпеки, та й їхніх порогових/граничних значень. Порогові/граничні значення індикаторів економічної безпеки – це кількісні величини, порушення яких викликає несприятливі тенденції та загрозливі процеси в економіці.

Наближення індикаторів економічної безпеки до їх гранично допустимої величини свідчить про наростання загроз соціально-економічній стабільності суспільства, а перевищення граничних, або порогових значень – про вступ суспільства в зону нестабільності і соціальних конфліктів, фактично про реальну загрозу економічній безпеці.

Наближення значення показників до їх гранично допустимої величини свідчить про наростання загрози нестабільності стану та розвитку підприємства, тобто про реальний підрив його фінансової безпеки. У межах складової економічної незалежності доцільно відокремити такі індикатори економічної і фінансової безпеки підприємств: фондо- та матеріалоозброєність підприємства; коефіцієнт зносу матеріально-технічної бази підприємства; відношення дебіторської заборгованості до кредиторської.

До індикаторів економічної і фінансової безпеки підприємства у межах складової здатності до розвитку зараховують: операційні витрати на одну грошову одиницю реалізованої продукції; продуктивність праці, фондовіддачу, коефіцієнт оборотності оборотних активів; рівень матеріальних та енергозатрат. До індикаторів у межах складової ефективності функціонування підприємства слід віднести: темпи приросту обсягів реалізації, сума інвестицій в основний капітал відносно валового національного продукту; витрати на інноваційний розвиток відносно валового національного продукту, перевищення експорту над імпортом.

Запропонована Р. Папехіним [1] структура показників (таблиця 1) не є повною мірою універсальною, оскільки показники фінансового левериджа, тимчасової структури кредитів, диверсифікації покупців і постачальників значно розрізняються для підприємств різних галузей.

Таблиця 1

Індикатори фінансової безпеки підприємства [1]

Показники	Порогове значення	Примітки
1. Коефіцієнт покриття (Обігові кошти/короткострокові зобов'язання)	1,0	Значення показника має бути не менш порогового
2. Коефіцієнт автономії (Власний капітал / валюта балансу)	0,3	Значення показника має бути не менш порогового
3. Рівень фінансового левериджа (Довгострокові зобов'язання/ власний капітал)	3,0	Значення показника має бути не більше порогового
4. Коефіцієнт забезпеченості відсотків до сплати (Прибуток до сплати відсотків і податків / відсотки до сплати)	3,0	Значення показника має бути не менш порогового
5. Рентабельність активів (Чистий прибуток / валюта балансу)	$i_{инф.}$	Значення показника має бути не менш порогового ($i_{инф.}$ - індекс інфляції)
6. Рентабельність власного капіталу (Чистий прибуток / власний капітал)	15 %	Значення показника має бути не менш порогового.

7. Середньозважена вартість капіталу (WACC)	Рентабельність інвестицій	Значення показника має бути не менш порогового
8. Показник розвитку компанії (Відношення валових інвестицій до амортизаційних відрахувань)	1,0	Значення показника має бути не менш порогового
9. Тимчасова структура кредитів	Кредити, строком до 1 року < 30 %; Кредити, терміном понад 1 рік < 70%	Значення показника має бути не менш порогового
10. Показники диверсифікації : - диверсифікація покупців (доля у виручці одного покупця); - диверсифікація постачальників (доля у виручці одного постачальника)	10 %	Значення показника має бути не більше порогового
11. Темпи росту прибутку, реалізації продукції, активів	Темпи росту прибутку > темпів росту реалізації продукції > темпів росту активів	
12. Співвідношення оборотності дебіторської і кредиторської заборгованості	Період обороту дебіторської заборгованості > період обороту кредиторської закладеності	

При такому методі визначення рівня економічної безпеки виникає необхідність постійного коригування системи індикаторів економічної безпеки підприємства, а це тягне за собою збільшення трудомісткості управлінських рішень і дій і вимагає залучення кваліфікованих фахівців. Тільки кваліфіковані кадри можуть правильно встановити значення індикаторів і організувати їх оцінку. У зворотному випадку некваліфікований підхід до визначення значення індикаторів може привести до неправильного визначення рівня економічної безпеки підприємства, що спричинить за собою прийняття невірних управлінських рішень.

Індикаторний метод відповідає застосуванню на макрорівні, де значення індикаторів більш постійні.

Далі розглянемо ресурсно-функціональний підхід до оцінки рівня економічної безпеки підприємства. При цьому підході здійснюється оцінка стану використання ресурсів підприємства за спеціальними критеріями. Як такі ресурси розглядаються фактори бізнесу, які використовуються власниками і менеджерами підприємства для досягнення поставлених цілей. У цих ресурсах виділені: ресурси капіталу (акціонерний капітал і позикові фінансові ресурси), ресурси персоналу, ресурси інформації і технології, ресурси техніки та обладнання, ресурси права (права на використання патентів, ліцензії і квоти на використання природних ресурсів, а також експортні квоти, права на користування землею.

Відповідно до ресурсно-функціонального підходу найбільш ефективне використання ресурсів підприємства досягається запобіганням загроз негативних впливів на економічну безпеку підприємства і досягнення поставлених функціональних цілей економічної безпеки підприємства.

Дослідження ресурсно-функціонального підходу щодо оцінки рівня економічної безпеки підприємства показує, що багато його положень ідентичні підходам до оцінки ефективності використання ресурсів, що, не зовсім відповідає оцінці рівня економічної безпеки підприємства.

Також рівень економічної безпеки підприємства при застосуванні ресурсно-функціонального підходу оцінюється за допомогою сукупного критерію економічної безпеки підприємства, що розраховується на основі думок кваліфікованих експертів по приватним функціональними критеріями економічної безпеки підприємства. Цілком логічно, що при розрахунку цього критерію неможливо уникнути суб'єктивності думок експертів, які проводять цю оцінку рівня економічної безпеки підприємства.

Ця особливість (суб'єктивність) ресурсно-функціонального методу проявляється не тільки в оцінці збитків при визначенні приватних функціональних критеріїв економічної безпеки підприємства, а й в процесі розподілу питомої ваги функціональних складових при розрахунку сукупного критерію економічної безпеки підприємства. Тому необхідно відзначити, що відсутність чітко заданих параметрів оцінки дозволяє найбільш ефективно налаштувати даний гнучкий інструмент всебічної оцінки діяльності підприємства і навколишнього його середовища на специфіку конкретної організації.

Висновки.

1. Виходячи з результатів проведеного дослідження підходів до оцінки рівня економічної безпеки підприємства, можна зробити висновок, що ці підходи не є абсолютно прийнятними для оцінки рівня економічної безпеки підприємства. Відповідно, питання методів визначення рівня економічної безпеки залишається відкритим і потребує подальшого дослідження.

2. На нашу думку економічну безпеку підприємства можна розглядати з точки зору узгодження інтересів підприємства з інтересами суб'єктів зовнішнього і внутрішнього середовища, результатом якого є отримання підприємством чистого прибутку. За умови, коли підприємство не має прибутку або зазнає збитків не можна говорити про дотримання інтересів підприємства і, отже, про те, що підприємство знаходиться в економічній безпеці, що перед підприємством стоїть загроза банкрутства. Отже, необхідний підхід до вибору методів економічної безпеки підприємства повинен ґрунтуватися на отриманні підприємством прибутку.

Список використаних джерел:

1. Выбор критерия оценки уровня экономической безопасности предприятия [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://topknowledge.ru/ekonomicheskaya-bezopasnost/3132-vybor-kriteriya-otsenki-urovnya-ekonomicheskoj-bezopasnosti-predpriyatiya.html

2. Система фінансових показників і їх граничних значень [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http: // afdanalyse.ru / publ / finansovyjanaliz / 1/metod_credit_men_ocenki_finansovoj_situacii _na_predprijatii/13-1-0-121].

Keywords: *economic security, security management, mechanism of economic security, system of criteria of economic security, indicators of economic security.*

Ключові слова: *економічна безпека, управління безпекою, механізм економічної безпеки, система критеріїв економічної безпеки, індикатори економічної безпеки.*

Ключевые слова: *экономическая безопасность, управление безопасностью, механизм экономической безопасности, система критериев экономической безопасности, индикаторы экономической безопасности.*

Рецензент: Хаджинова О.В. декан економічного факультету ДВНЗ «ПДТУ» , доктор економічних наук, доцент

Перевірено на плагіат системою: https://corp.unicheck.com/library/viewer/report/4693120

УДК 669.1:330.34 https://doi.org/10.31498/2225-6725.35.2018.146187

INVESTIGATION OF THE CONJUNCTURE ON THE MARKET OF THE GLOBAL METAL PRODUCTS MARKET

http://orcid.org/0000-0001-6014-9999

Larysa Kapranova, Head of the Department of Economic Theory and Entrepreneurship, SHEU «PRIAZOVSKYI STATE TECHNICAL UNIVERSITY», Ph.D., Associate Professor

Капранова Лариса Григорівна, завідувач кафедри економічної теорії та підприємництва, ДВНЗ «Приазовський державний технічний університет», доцент, к.е.н., kapranova_l_g@pstu.edu, тел.: 098 258 94 47

Larysa Kapranova. Investigation of the conjuncture on the market of the global metal products market.

The article displays scientific and methodical character. It represents an attempt to define fluctuations of the conjuncture fluctuations on the international market of metal production. It is found that market fluctuations that occur on the international market of metal production are caused by several factors –such as globalization, shifts of the world leaders in manufacturing and export of metal production, process improvement, the necessity to manufacture high-tech steel grades, globalization of markets and production factors etc. It is also found that transformational process have now become an important factor of development of the worldwide business links. HHI for the world market of metal production was calculated. The international metal production market proved to be quite concentrated as its HHI has remained to be>1800 for nearly a decade. HHI dynamics for 2007 – 2016 is presented. The current tendency of manufacturing metal production appears to be negative. In the years of 2007-2016 the world output of metal production dropped. The reasons of that are the following: the world's economic crisis, growth of the goods; manufactured of substitutes. which are to replace the goods previously manufactured of metal; drop in construction volume; general overproduction in this branch of industry. It was determined that under conditions of the world's economic crisis it was necessary to develop a concept for development of the native iron and steel industry that could predict: reduction of dependence on export, due to development of metal consuming industries of branch in Ukraine (shipbuilding, aviation engineering, machine building); ensuring manufacturing of high tech steel grades that are of higher demand on the market, application of technologies, capable of diminishing dependence on expensive energy carrier; technical modernization of the branch with objective of diminishing negative environmental consequences.

Капранова Л. Г. Кон'юнктурні дослідження світового ринку металопродукції.

Стаття має науково-методичний характер. В статі зроблено спробу визначити коливання економічної кон'юнктури на міжнародному ринку металопродукції. Встановлено, що кон'юнктурні зміни, що відбуваються на міжнародному ринку металопродукції зумовлені багатьма факторами – такими як глобалізація, зміна світових лідерів у виробництві та експорті металопродукції, технологічний прогрес, необхідність виробництва високотехнологічних марок сталі, глобалізація ринків факторів виробництва та ін. Встановлено, що трансформаційні процеси на сучасному етапі перетворились на важливий фактор розвитку світогосподарських зв'язків. Розраховано ННІ для міжнародного ринку металопродукціїї. Виявлено, що міжнародний ринок металопродукціє є доволі концентрованим, бо на протязі майже 10 років ННІ>1800. Наведено динаміку ННІ за 2007 – 2016 рр. Виявлено, що тенденція виробництва металопродукції має негативні тенденції. Тобто за період з 2007 – 2016 роки в світі виробляється все менше металопродукції. Такий стан пояснюється наступними чинниками: світова економічна криза; збільшення виробництва товарів субститутів, які заміняють товари що раніше вироблялись з металу; зменшення обсягів будівництва; виробництво товарів з металопродукції привело до перевиробництва і цій галузі. Визначено, що в умовах світової економічної кризи необхідно розробити концепцію розвитку вітчизняної металургійної галузі, яка має передбачати: зниження експортозалежності через розвиток в Україні металоспоживаючих галузей (корабле-, авіа-, машинобудування, будівельна промисловість); забезпечення випуску високоякісних марок сталі, які і в умовах кризи мають попит на ринку; використання технологій, які дозволяють зменшити залежність від дорогих енергоносіїв; технічне переобладнання галузі з метою зниження негативних екологічних наслідків.

Капранова Л. Г. Конъюнктурные исследования мирового рынка металлопродукции.

Статья носит научно-методический характер. В статье сделана попытка определить колебания экономической конъюнктуры на международном рынке металлопродукции. Установлено, что конъюнктурные изменения, происходящие на международном рынке металлопродукции обусловленные многими факторами - такими как глобализация, изменение мировых лидеров в производстве и экспорте

© ***L. Kapranova / Капранова Л. Г., 2018***

металлопродукции, технологический прогресс, необходимость производства высокотехнологичных марок стали, глобализация рынков факторов производства и др. Установлено, что трансформационные процессы на современном этапе превратились в важный фактор развития мирохозяйственных связей. Рассчитано HHI для международного рынка металопродукциии. Выявлено, что международный рынок металлопродукции является довольно концентрированным, так как на протяжении почти 10 лет HHI > 1800. Приведена динамика HHI за 2007 - 2016 гг. Выявлено, что тенденция производства металлопродукции имеет негативные тенденции. То есть за период с 2007 - 2016 годы в мире производится все меньше металлопродукции. Такое положение объясняется следующими факторами: мировой экономический кризис; увеличение производства товаров субститутов, заменяющих товары ранее производились из металла; уменьшение объемов строительства; производство товаров с металлопродукции привело к перепроизводству и этой области. Определено, что в условиях мирового экономического кризиса необходимо разработать концепцию развития отечественной металлургической отрасли, которая должна предусматривать: снижение експортозависимости через развитие в Украине металлопотребляющих отраслей (корабле-, авиа-, машиностроения, строительной промышленности); обеспечение выпуска высококачественных марок стали, которые и в условиях кризиса пользуются спросом на рынке; использование технологий, которые позволяют уменьшить зависимость от дорогих энергоносителей; техническое перевооружение отрасли с целью снижения негативных экологических последствий.

Setting up the problem. Market fluctuations, that occur on the international market of metal production are caused by several factors, such as : globalization changes of the world leaders in manufacturing and export of metal production, process improvement, the necessity to produce high tech steel grades, globalization of markets and manufacturing factors et al. Market fluctuations of the world market of metal production have influence upon development of domestic iron and steel industry, it causing the necessity to implement transformational transitions both in the structure of national economy in general and according to the present –day requirements.

Revelation of crisis phenomena is a typical trait of nowadays stage of development of the world economy, making it necessary to take the latter into account for defining the directions of development of the national economy in general and particularly iron and steel industry, as it is the most export-oriented segment of the national economic complex of Ukraine.

A substantial contribution into the research of the problem of market changes on international markets under conditions of the cyclical character of economic development was made by such domestic and foreign scholars like: I. Baguirova, A. Pigou, S.Brew, G.Bashnyanin, A. Galchinkiy, V. Vernadskiy, B. Gubskiy, A.Kyreyev, S.Youriy, Y. Kozak, M.Kondratyev, D.Lukyanenko, C. McConnell, Y.Makogon, V.Omelchenko, S.Mochernyi, Y.Saveliev, N.Pytets, V.Savchuk, P.Samuelson, V. Tarasevich, M Tugan-Baranovskiy, A.Filipenko, S.Fisher,R.Friesch, E Hansen, T.Tsygankova et al

The objective of the article is to conduct market investigations of the market of metal production.

The results of the investigation. According to the opinion of S.I. Douguina market situation in a wide sense of this term means a complex of conditions that exist on the market for a particular time span. Thus, the notion itself contains a complex of inter-related conditions, that determine transition from one state to another. Market situation possesses several typical traits. **Market situation** – is a particular state (situation) on a particular market within certain time, geographic and other limits, that are formed under the influence of the constitutive factors.

Depending upon the market level it is assumed do discern between: a) general business conjuncture-i.e. the tendencies that happen in industry of a particular country or the entire world's industry; b)- country's conjuncture; c)the conjuncture of separate segments of the market and branch conjuncture; d) =the conjuncture of the market of separate goods and services-the current changes and fluctuations in the domain of manufacturing and sales of separate particular goods and services.

The market situation (conjuncture) is formed under the influence of certain factors, that are known as conjuncture forming. They comprise natural and climate factors, macro-economic, micro-economic, political, social , scientific and engineering factors. The most important

qualitative and quantitative indices are demand and proposition. The general indices of international trade are export, import and foreign trade turnover. If export dominates in foreign trade turnover we may talk of expert-oriented economy, if vice versa-of import-dependant economy. Both variants of development of the national economy are far from being efficient. In case of export-oriented economy a positive factor is in the fact that hard currency comes to the country in substantial amount, negative moment is the influence of external factors, the first and foremost being the world's economic crisis. At import-dependent economy the internal output reduces, the country receives less hard currency, in leading to devaluation of the national currency in the long run.

Development of the world economy is nowadays accompanied with strengthening of transformational processes, that become an important factor of business links, that influence the process of the world economic and political development.

According to the data, provided by World Steel Association, the main manufacturers of steel in 2008 were: 1 – China (500.5 mln mt); 2 – Japan (118.7 mln mt); 3 – the USA (91.4 mln mt); 4 – Russia (68.5 mln mt); 5 – India (55.2 mln mt); 6 – Germany (45.8 mln mt); 7 – Україна (37.1 mln mt).

The situation for Ukraine has turned for worse, since the year of 2012. So from the seventh place that Ukraine occupied in 2008 the country went down, making room for such countries like South Korea, Brazil and Turkey, finding itself on the tenth place in the rating of the biggest countries, manufacturing metal production, according to the data provided by Word Steel Association.

Table 1

Dynamics of manufacturing of steel production in the world in 2007 – 2016 in thousand of metric tons.

№	Country	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016
1	China	489 712	512 339	577 070	638 743	701 968	731 040	822 000	822 306	803 825	807609
2	Japan	120 203	118 739	87 534	109 599	107 601	107 232	110 595	110 666	105 134	104775
3	India	53 468	57 791	63 527	68 976	73 471	77 264	81 299	87 292	89 026	95477
4	United States	98 101	91 895	59 384	80 495	86 398	88 695	86 878	88 174	78 845	78475
5	Russia	72 387	68 510	60 011	66 942	68 852	70 209	69 008	71 461	70 898	70453
6	South Korea	51 517	53 625	48 572	58 914	68 519	69 073	66 061	71 543	69 670	68576
7	Germany	48 550	45 833	32 670	43 830	44 284	42 661	42 645	42 943	42 676	42080
8	Brazil	33 782	33 716	26 506	32 948	35 220	34 524	34 163	33 897	33 256	31275
9	Turkey	25 754	26 806	25 304	29 143	34 107	35 885	34 654	34 035	31 517	33163
10	Ukraine	42 830	37 279	29 855	33 432	35 332	32 975	32 771	27 170	22 968	24218
	World aggregate production	**1348108**	**1343429**	**1238755**	**1433433**	**1538003**	**1560131**	**1650354**	**1669450**	**1620001**	**1627004**

** Word Steel Association https://www.worldsteel.org*

According to the data of Steel Association shown in Table 1 a conclusion may be arrived at, that there is a positive tendency for manufacturing metal production in the world. So, aggregate metal production in 2016 was increased by 278896 th. mt, as compared to 2007. Figure 1 shows graphically a positive tendency of manufacturing metal production and a linear trend, typical of the case.

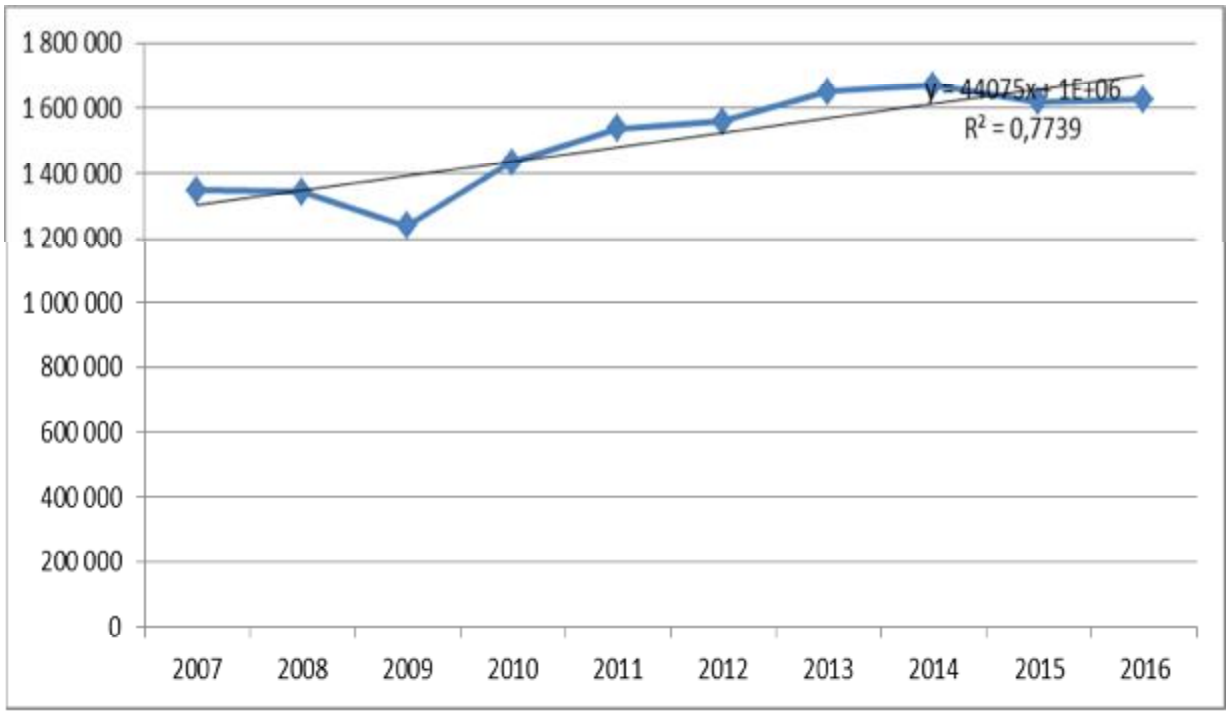

** Compiled acc. to the data, provided by Word Steel Association https://www.worldsteel.org*

Fig. 1. The dynamics of manufacturing of metal production in 2007-2016 in th. mt.

Figure 1 shows that there is a positive trend for manufacturing of metal production in 2007 – 2016. Evaluation of annual world output of metal according to the Table 1 is shown graphically in Figure 2. But is it a truthful tendency?

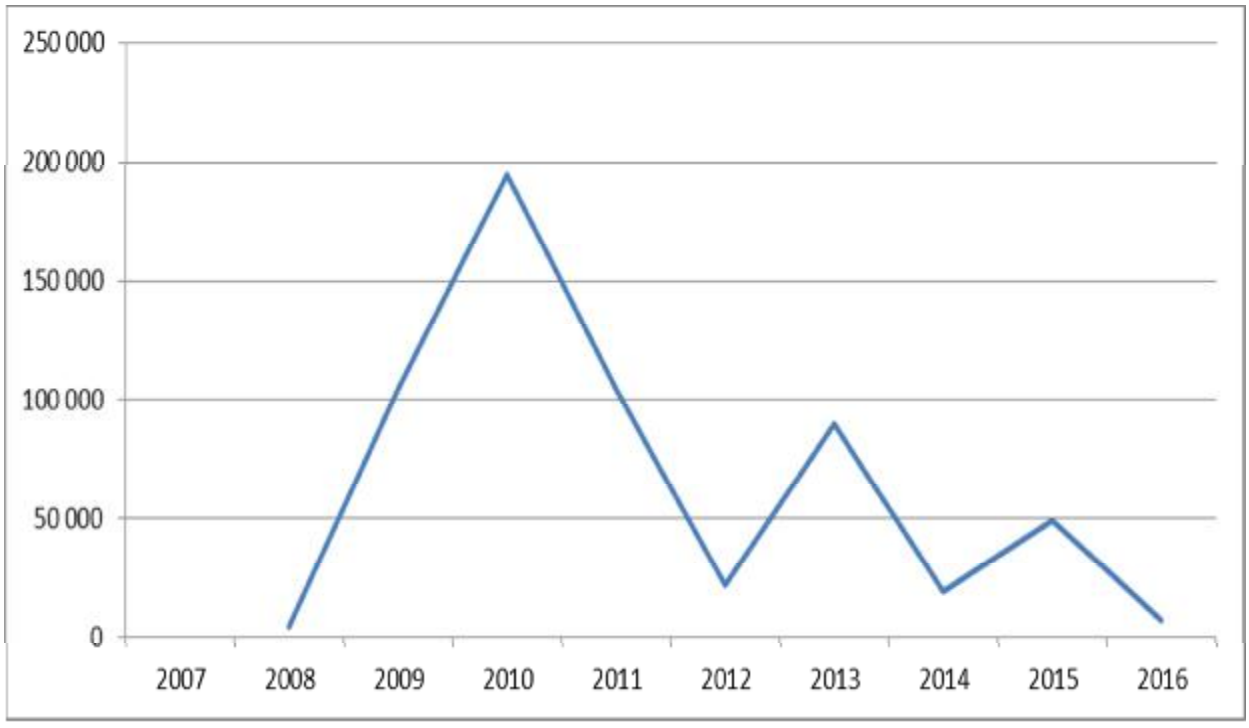

** Compiled acc. to the data, provided by Word Steel Association https://www.worldsteel.org*

Fig. 2. The dynamics of annual world metal output in 2007 – 2016, in thousand of metric tons.

As can be seen in Fig.2. there are some negative tendencies as well. So in 2007-2016 less metal is manufactured in the world. It can be explained by the following factors:

- The world's economic crisis;
- Increase in production of goods, made of substitutes, that are to replace goods, previously manufactured ;
- Reduction of the volume of construction ;
- Manufacturing of metal goods led to overproduction in that branch.

Among general transformation tendencies on the metal production market the following may be singled out:

1) General growth of manufacturing of metal products;
2) Transition of production sites closer to the seashore;
3) Changes in the countries, that are leaders of ferrous metals manufacturing ;
4) Transformation of production to developing countries ;
5) Reorientation towards application of new smelting technologies;
6) Reorientation towards creation of mini- and midi-plants and increase in the number of metal processing works;
7) Growth in demand of special (structural) steel grades;
8) Consolidation of iron and steel enterprises due to globalization and trans-nationalization of the world's industry;
9) Implementation of innovative manufacturing technologies of ferrous metal production ;
10) Growth of requirements for environmental safety of production.

During the entire period development of the international metal production a staunch trend for concentration of its growth has been observed, though its leaders are changed.

For analyzing the structure of the international market the methods of evaluation the level of its concentration are often applied The market is analyzed within its boundaries, which can be subdivided into goods limits, time and geographical limits. Such approach is efficient for each particular case. Different methods and indices are used for investigation of concentration of international markets [1, p. 320]

The method of evaluation of concentration ratio (CR) found most often application, though this index has a substantial drawback- it does not take into account the market segment, covered by import and thus an overstated index may be obtained [1, p. 320], next index, used in EEC countries is Lind's ratio.

Lind's ratio, just like concentration ratio is calculated only for several biggest companies and so it does not take into account the entire market situation [1, p. 321].

That is why in 1982 in the USA the official statistics abandoned completely application of concentration ratio in favour of Herfindal-Hirshman Index *(HHI*) [1, p. 321], which is evaluated according to the following formula:

$$HHI = \sum_{i=1}^{n} p_i^2 , \qquad (2.5)$$

where p_i – is a share *i*-of the country, %.

According to the Table 1, in which the dynamics of metal production export in the leading manufacturing countries and the entire world is represented we'll calculate HHI.

Table 2.

Evaluation of Herfindal-Hirshman Index for the countries, that are the world leaders in metal manufacturing in 2007 -2016.

Country	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016
China	36,33	38,14	46,58	44,56	45,64	46,86	49,81	49,26	49,62	49,64
Japan	8,92	8,84	7,07	7,65	7,00	6,87	6,70	6,63	6,49	6,44
India	3,97	4,30	5,13	4,81	4,78	4,95	4,93	5,23	5,50	5,87
United States	7,28	6,84	4,79	5,62	5,62	5,69	5,26	5,28	4,87	4,82
Russia	5,37	5,10	4,84	4,67	4,48	4,50	4,18	4,28	4,38	4,33
South Korea	3,82	3,99	3,92	4,11	4,46	4,43	4,00	4,29	4,30	4,21
Germany	3,60	3,41	2,64	3,06	2,88	2,73	2,58	2,57	2,63	2,59
Brazil	2,51	2,51	2,14	2,30	2,29	2,21	2,07	2,03	2,05	1,92
Turkey	1,91	2,00	2,04	2,03	2,22	2,30	2,10	2,04	1,95	2,04
Ukraine	3,18	2,77	2,41	2,33	2,30	2,11	1,99	1,63	1,42	1,49
HHI	1544,18	1669,38	2329,70	2161,68	2250,09	2361,71	2630,49	2579,57	2612,63	2616,35

Figure 3 represents the dynamics of HHI in 2007 – 2016.

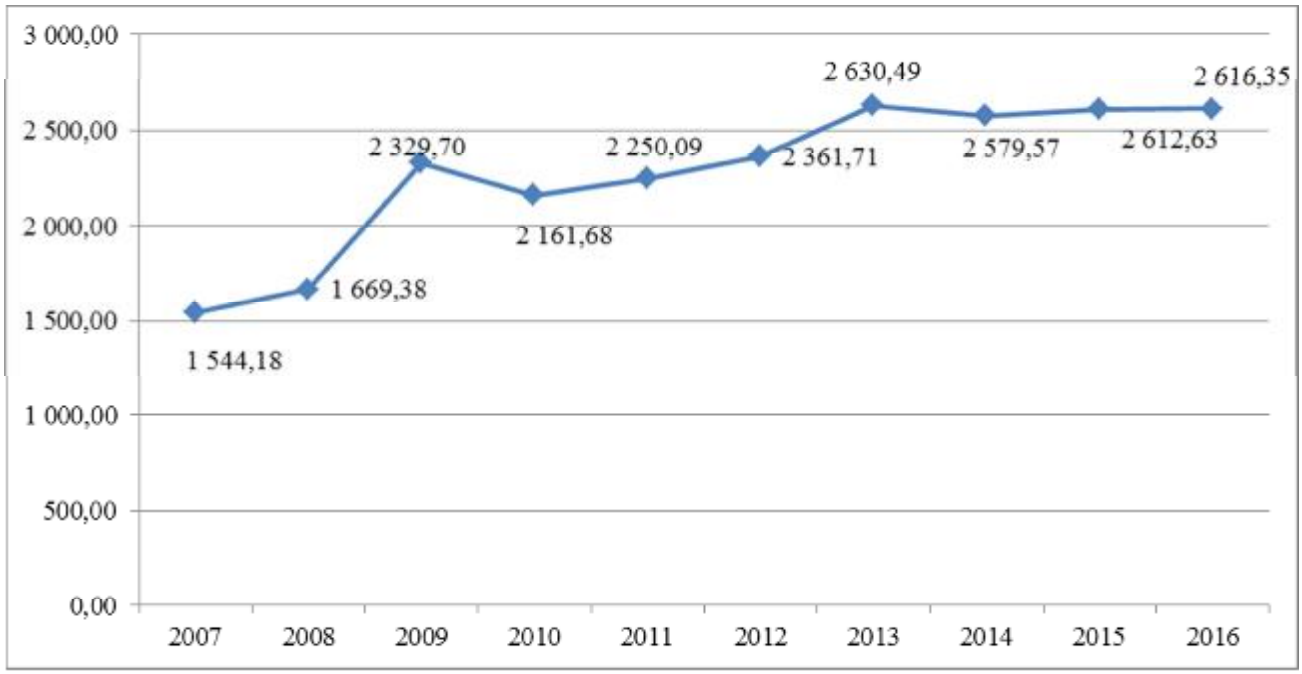

HHI increases with growth of concentration and vice versa. The following *HHI* standards are used in the USA:

1) *HHI* < 1000 – the market has low concentration;

2) 1001< *HHI* < 1800 – medium concentration level ;

3) *HHI* > 1800 –highly concentrated market [1, p. 321].

Since 2007 until 2016 gradual concentration of the world market of metal production was observed, it being a negative factor, as it was due to appearance of new manufacturing countries on the market, the quantity of goods, that are substitutes of metal goods and also, due to the crisis phenomena throughout the world. Judging by our evaluations, represented in Table 3 and Figure 3 we may arrive at a conclusion that the international market of metal production is highly concentrated , its $HHI_{poз}$> 1800 (see Table 2.).

Table 3.

Dynamics of output and consumption of metal products in thousand metric tons

	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016
World production	1348108	1343429	1238755	1433433	1538003	1560131	1650354	1669450	1620001	1627004
World Consumption	1330937	1336598	1233734	1409997	1523028	1552549	1658980	1667523	1615941	1633717
+/-	17171	6831	5021	23436	14975	7582	-8626	1927	4060	-6713

According to our evaluation data, pictured in Table 3 we may calculate that overproduction of metal in 2007 - 2016 was equal to 65,664 th. mt. .

For iron and steel industry of Ukraine its export orientation and raw materials export components seem to be a major risk factor. For Ukraine defining of the necessity of enabling production facilities for medium-term perspective is strategically important, as all contracts, concluded by domestic manufacturers are long-term ones, it leading to economic losses or the necessity to refuse further execution of contract obligations, and thus leading to reduction in competitive strength of this branch of industry on international markets.

The main factors for integration of Ukraine into the international metal market are the presence of the following factors, that exist due to historic or geographic prerequisites of its development: deposits of iron ore, presence of water resources, refractories, dolomites, coke and power-generating coal, cheap and qualified labour force, technological innovations, close distance to the sea-ports and presence of the exit to the Mediterranean sea, development of power engineering industry and high profit rate in the branch.

The prospects of successful integration of the native iron and steel industry into the international market of metal production under the conditions of the world economic crisis are, first of all, linked with application of opportunities of vertical integration: 1) integration of sales channels by means of acquisition of metal-trading firms abroad; 2) integration through acquisition of metal-treating enterprises (metal rolling and other enterprises with further metal treatment); 3) integration of facilities that manufacture cast ingots, 4) integration through participation in stock market sales at specialized commodity exchanges, i.e. at the new types of international markets; 5) integration of raw materials divisions, with less expenditure. Application of the possibilities of horizontal integration could be performed, first of all, by widening the geographic structure of export, it enabling to reduce dependence upon short-term fluctuations in demand.

Thus, the main integration direction of iron and steel industry of Ukraine into the international market has to be innovative and integration development of the industry on the basis of relationship between state and manufacturers, that will take into account interests of both sides, and will be aimed at interests of the final consumer, it promoting quick overcoming of crisis phenomena and ensuring stable economic growth of the country, further integration and expansion of private capital and free competition.

Conclusions. The performed investigation led to solution of the task of research of the situation of the world market of metal production, particularly:

It was found that nowadays transformational processes had become an important factor of development of international business links. .

General tendencies of conjuncture on the international market of metal production were revealed: production growth of metal products in the whole world, transition of production facilities closer to the seashore, changes in the countries, that are the world leaders in ferrous metals manufacturing, transition of production to developing countries, application of up-to-date methods of smelting, the tendency of constructing mini-and midi-plants, growth in demand in special (structural) steel grades, increase in metal working facilities, consolidation of iron and

steel enterprises, due to globalization and trans-nationalization of the world industry, implementation of innovative technological processes of manufacturing ferrous metals and increase in requirements for environmental safety of production.

Under the conditions of the world economic crisis it is necessary to develop a concept for development of national iron and steel industry, which has to envisage: diminishing of export dependence, by developing metal working enterprises (shipbuilding, aviation, machine building and construction industries), producing high quality steel grades, that are in great demand even in crisis, application of technologies that will allow diminishing dependence on expensive energy carriers, technical modernization of the entire industry with the objective of reducing negative environmental consequences.

Список використаних джерел:

1. *Дугіна С.І. Маркетингова цінова політика. Навч. посібник. — К.: КНЕУ, 2005. — 393 с.*
2. *Цены и ценообразование: Учебник для вузов / Под ред. В. Е. Есипова. – СПб: Издательство «Питер», 1999. – 464 с.*
3. *Капранова Л.Г. Аналіз динаміки та тенденцій розвитку міжнародного ринку металопродукції /Л.Г. Капранова // Вісник Донецького національного університету. Серія: Економіка і право [Електронний ресурс] Режим доступу: http://www.stattionline.org.ua/ekonom/64/9539-analiz-dinamiki-ta-tendencij-rozvitku-mizhnarodnogo-rinku-metaloprodukci%D1%97.html*
4. *STEEL STATISTICAL YEARBOOK 2017 //Word Steel Association [Електронний ресурс] Режим доступу: https://www.worldsteel.org*

References:

1. *Dugina S.I. (2005), "Marketing pricing policy", ["Marketingova cinova politika"], teaching manual, K., KNEU, 393 p.*
2. *"Prices and Pricing", ["Ceny i cenoobrazovanie"], a textbook for high schools, edited by V.E.Esipova, St. Petersburg, Publishing House "Peter", 1999, 464 p.*
3. *Kapranova L.G. "Analysis of Dynamics and Trends in the Development of the International Metal Product Market", ["Analiz dinamiki ta tendencij rozvitku mizhnarodnogo rinku metaloprodukcii"], L.G. Kapranov, Bulletin of the Donetsk National University. Series: Economics and Law [electronic resource], available at: http://www.stattionline.org.ua/ekonom/64/9539-analiz-dinamiki-ta-tendencij-rozvitku-mizhnarodnogo-rinku-metaloprodukci%D1%97.html*
4. *STEEL STATISTICAL YEARBOOK 2017, Word Steel Association [electronic resource], available at: https://www.worldsteel.org*

Keywords: *conjuncture, international market, the economic crisis, market transformation; steel market, the metal industry.*
Ключові слова: *кон'юнктура, міжнародний ринок; економічна криза; трансформація ринку; ринок металопродукції; металургійна галузь.*
Ключевые слова: *конъюнктура, международный рынок; экономический кризис; трансформация рынка; рынок металлопродукции; металлургическая отрасль.*

Рецензент: Гончар В.В. завідувач кафедри маркетингу та бізнес-адміністрування, ДВНЗ «ПДТУ» , доктор економічних наук, доцент

Перевірено на плагіат: https://corp.unicheck.com/library/viewer/report/4696319

УДК 338.486 https://doi.org/10.31498/2225-6725.35.2018.146189

ГОТЕЛЬНИЙ РИНОК УКРАЇНИ: ПРОБЛЕМИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ

http://orcid.org/0000-0001-6014-9999
Капранова Лариса Григорівна, завідувач кафедри економічної теорії та підприємництва, ДВНЗ «Приазовський державний технічний університет», доцент, к.е.н., kapranova_l_g@pstu.edu, 098258947
Нікітін Денис, студент групи КСС-17м, ДВНЗ «Приазовський державний технічний університет»

Larysa Kapranova, Head of the Department of Economic Theory and Entrepreneurship, SHEU «Priazovskyi State Technical University», Ph.D., Associate Professor
Denys Nikitin, student master of the group КСС-17м**,** SHEU «Priazovskyi State Technical University»

L. Kapranova, D. Nikitin. The hotel market of Ukraine: problems and development prospects.

The article is of an overview nature. The article makes an attempt to analyze the current state of the hotel business in Ukraine. The article makes an attempt to generalize the existing in the world classifications of hotels depending on the provision of quality of services. The data of 10 countries with the highest prices for hotel services are given. The classification of types of hotel accommodation is given. It is determined that in some countries the assignment of a class of hotel services and the definition of the standards of this service to the nagatory of state bodies (ministries and departments). The models of hotel classification are given and it is determined that the most common are the European system, the Asian-African system, the American and the Greek. It is concluded that the Ukrainian hotel business system is based on the European system of classification of hotel services, but at the same time compliance with all norms and requirements in accordance with this system is almost not observed. In Ukraine they try to combine the experience of the European and American sith, namely, the hotel chains are being formed following the example of the American, and they are assigned the type of "stars" as European hotels. Unfortunately for 27 years in Ukraine there was not created an independent agency for observing the quality of hotel services, which would be a counterbalance for UkrSEPRO and the results of high ratings of which would be for Ukraine's hotels prerogative.

Капранова Л. Г., Нікітін Д. Готельний ринок України: проблеми та перспективи розвитку.

Стаття носить оглядовий характер. У статті зроблена спроба проаналізувати сучасний стан готельного бізнесу в Україні. У статті зроблена спроба узагальнити існуючі в світі класифікації готелів в залежності від надання якості послуг. Наведені дані 10 країн з найбільшими цінами на готельні послуги. Наведено класифікацію типів готельного розміщення. Визначено, що в деяких країнах присвоєння класу готельного обслуговування і визначення стандартів цього обслуговування - прерогатива державних органів (міністерств і відомств). Наведено моделі класифікації готелів і визначено, що найбільш поширеними є: європейська система, азіатсько-африканська система, американська і грецька. Зроблено висновок, що українська система готельного бізнесу базується на європейській системі класифікації готельних послуг, але при цьому дотримання всіх норм і вимог відповідно до цієї системи практично не дотримується. В Україні намагаються поєднувати досвід європейської і американської систем, а саме, починають формуватися готельні мережі за прикладом американських, при цьому їм присвоюється тип «зірок», як у європейських готелів. На жаль, за 27 років в Україні не було створено незалежне агенство з дотримання якості готельних послуг, яке б було противагою для УкрСЕПРО і результати високих оцінок якого були б для готелів України прерогативою.

Капранова Л. Г., Никитин Д., Гостиничный рынок Украины: проблемы и перспективы развития.

Статья носит обзорный характер. В статье сделана попытка проанализировать современное состояние отельного бизнеса в Украине. В статье сделана попытка обобщить существующие в мире классификации отелей в зависимости от предоставления качества услуг. Приведенны данные 10 стран с наибольшими ценами на отельные услуги. Приведена классификация типов отельного размещения. Определено, что в некоторых странах присвоение класса гостиничного обслуживания и определение стандартов этого обслуживания- прерогатива государственных органов (министерств и ведомств). Приведены модели классификации отелей и определено, что наиболее распространенными являются: европейская система, азиатско-африканская система, американская и греческая. Сделан вывод, что

© ***L. Kapranova, Nikitin D. / Капранова Л. Г., Нікітін Д., 2018***

украинская система отельного бизнеса базируется на европейской системе классификации гостиничных услуг, но при этом соблюдение всех норм и требований в соответствии с этой системой практически не соблюдается. В Украине пытаются сочетать опыт европейской и американской систем, а именно, начинают формироваться гостиничные сети по примеру американских, при этом им присваивается тип «звезд», как у европейских отелей. К сожалению, за 27 лет в Украине не было создано независимое агенство по соблюдению качества гостиничных услуг, которое было бы противовесом для УкрСЕПРО и результаты высоких оценок которого были бы для отелей Украины прерогативой.

Постановка проблеми. Україна позиціонує себе на міжнародному ринку як країну європейських стандартів, в якій кожнен турист, що приїжджає до нашої країни, може отримати готельні послуги достатньо високого рівня і за помірною ціною. Але, якщо більш детально розібратись в цьому питанні, то ми побачимо, що ціновий рівень досить високий, при цьому якість не відповідає цінам. Існує безліч будинків готельного типу, які не відповідають даже рівню хостелів.

Метою статті є визначення проблем, що стоять перед готельним бізнесом в Україні, та можливість запропонувати шляхи вирішення означенних проблем.

Результати дослідження. Ринок готельних послуг України на даний момент знаходиться на початковій стадії розвитку. В країні за різними джерелами налічується близько 1600 об'єктів готельного типу, 80% з яких - старі або реконструйовані будівлі 1970-1980-х рр. Світовий готельний ринок налічує більше 350 тис. готелів, які надають більше 15 млн. номерів, при цьому кількість їх росте щорічно в середньому на 3-4%. Таким чином, частка України складає менше 1% у світовому обсязі, що свідчить про необхідність серйозного розвитку галузі.

Найбільш активно готельна галузь розвивається в Києві (де зосереджено 150 об'єктів з загальним числом номерів більше 9200), у великих промислових містах країни (Дніпропетровськ, Харків), а також у рекреаційних зонах (Крим, Одеса, Львів та Карпати в цілому). Але, навіть у Києві, де показник забезпеченості готельними номерами становить близько 6-7 місць на 1 тис. жителів, дуже далеко від европейских стандартів. Наприклад, у Відні цей показник складає 26 місць на 1 тис. жителів, а в Парижі - 35. Потому збільшення кількості номерного фонду є необхідною умовою для готельного бізнесу України.

Ще однією проблемою є якість готельного обслуговування, тобто поділ і класифікація готелів за рівнем обслуговування.

Так в світі існує майже 30 моделей, за якими здійснюється класифікація готелів за рівнем обслуговування, найбільш поширенними є:

- Європейська система (зіркова);
- Азіатсько-африканська система (бальна);
- Грецька система (буквена);
- Американська система (належність до мережі готелів).

Також існує поділ готелів за сферами надання послуг: гірськолижні готелі, готелі для драйверів, готелі сімейного відпочинку, готелі для молодят, або готелі однієї ночі, тощо.

Також існують: Bed and Breakfast, Apart-готелі, Resort-готелі, Бізнес-готелі, Бутік-готелі, Спа-готелі, тощо.

Але ці класифікаційні системи не є загально прийнятими, як і не існує єдиного світового органу, який би привласнював рівень готелю.

В деяких країнах все ж існує на державному рівні система класифікації готелів, так, наприклад, у Франції за надання готелю чергової «зірки» відповідає Міністерство туризму, внаслідок того, що туристична галузь в цій країні є пріоритетною. Готелі Франції - це готелі, починаючи без «зірок» і готелі найвисшим рівнем категорія 4 «зірки». Пятизіркових готелей у Франції немає, натомість є готелі, що у рівні обслуговування перевищують 4 «зірки» і отримали назву «Palace» (найдорожчі і найрозкішніші готелі Франції).

В Голландії застосовується система класифікації готелів під назвою The Nederlandse Hotel Classificatie (NHC), яка була введена в 2004 році і також використовує систему «зірок», причому загальний рівень готелів однієї і тієї ж «зірки» у Франції трохи нижче, ніж в Нідерландах.

Ще одним прикладом «зірковості», який введений до національних приорітеів, є система «зірок» в Туреччині, в якій, як у Франції, «зірки» надає Міністерство туризму. Для готелів Туреччини властива система 7 «зірок».

Причому, рівень надання готельних послуг у Туреччині трохи вищий, ніж у європейських готелях

У США єдиної офіційної затвердженої урядом класифікації не існує. Тут, по комфортабельності готелі діляться на 5 категорій. Вищий статус присуджується двома установами: American Automobile Association (AAA, Автомобільна Асоціація Америки), що ділить готелі по так називаним "діамантах" й Mobile Travel Guide, асоціація пов'язана з організацією поїздок, по системі - "П'ять зірок".

Нормативно-правові засади щодо встановлення категорій мотелям в Україні почали формуватися з 1979 р. згідно зі спільним для пострадянського простору «Положенням про віднесення готелів до розряду, а номерів до категорій», яке діяло разом із Прейскурантом № К-05 на послуги готелів.

В Україні сертифікація послуг готельного бізнесу на державному рівні здійснювалась до 2018 року УкрСЕПРО. Сертифікація послуг з розміщення у Добровольній системі УкрСЕПРО здійснювалась на відповідність:

- Закону України «Про туризм»;
- Закону України «Про захист прав споживачів»;
- Закону України «Про підтвердження відповідності»;
- ДСТУ 4269-2003 «Послуги туристичні. Класифікація готелів»;
- ДСТУ 4268-2003 «Засоби розміщування. Загальні вимоги»;
- ГОСТ 28681.2-95 «Туристическо - экскурсионное обслуживание. Туристические услуги. Общие требования»;
- ДБН В.2.2 -20:2008 Державні будівельні норми «Будинки і споруди. Готелі»;
- ДСТУ Б.2.2 -6-97 «Будинки і споруди. Методи вимірювання освітленності»;
- Правилам пожежної безпеки в Україні (Наказ МНС України від 19.10.2004 р. № 126);
- СанПіН 42-128-4690-88 Санітарних правил з охорони грунту від забруднень промисловими і побутовими відходами;
- Правилам користування готелями і аналогічніми засобами разміщення та надання готельних послуг в Україні (Наказ Державної туристичної адміністрації України от 16.03.04 № 19).

Встановлення категорії об'єктів туристичної інфраструктури проводиться відповідно до ст.19 Закону України «Про туризм», а саме:

Стаття 19. Встановлення категорій об'єктів туристичної інфраструктури «…Забороняється надавати послуги з розміщення без наявності свідоцтва про встановлення відповідної категорії».

Оцінка відповідності послуг готелів та аналогічних засобів розміщення проводиться відповідно до ДСТУ 4269-2003 «Послуги туристичні. Класифікація готелів».

За результатами цих робіт ДП "Укрметртестстандарт" видає Звіт про оцінку відповідності певній категорії від 1 до 5 зірок готелям та іншим засобам розміщення і подає документацію в орган виконавчої влади - Мінекономрозвитку України - для отримання свідоцтва про присвоєння категорії готелю**.**

Основні проблеми готельного ринку України:

1. Незначна частка присутності всесвітньо відомих транснаціональних готельних корпорацій. Готельний ринок України є надзвичайно привабливим для міжнародних гравців через відсутність якісної пропозиції і попиту, що росте. Сьогодні на українському

ринку працюють такі міжнародні готельні оператори, як «Radisson SAS», «Rixos», «Hyatt International», «Inter Continental». Суттєвою перешкодою для зарубіжних інвесторів і операторів є складність отримання дозволів в місцевих органах влади, а також проведена політика держави, яка не спрямована на поліпшення інвестиційного клімату країни.

2. Відсутність якісної пропозиції - застаріла матеріально-технічна база готелів, необхідність реконструкції готельного фонду, невисокий рівень обслуговування, нестача кваліфікованого персоналу.

3. Високий рівень цін - вартість проживання в готелі в Україні набагато вище проживання в готелі аналогічного класу в Європі, що пояснюється, в першу чергу, дефіцитом готелів на ринку. Відзначимо, що вартість проживання в готелях різної категорії коливається в Україні від $ 6-8 (в гуртожитках готельного типу в регіонах), до $ 300-400 в готелях класу 4 зірки. При цьому в готелі «Прем'єр Палас» вартість проживання в номері Premier Royal Suite складає близько $ 3000.

4. Відсутність привабливого інвестиційного клімату. При створенні інвестиційного клімату, який сприяв би залученню матеріальних і фінансових ресурсів в готельне господарство, ключовою вимогою є зменшення оподаткування та гарантії забезпечення прав власності. Питання зменшення податкового пресу доцільно розглядати в аспекті зниження ставок на три основних види податків - податок на додану вартість, податок на прибуток та нарахування на заробітну плату, що дозволить забезпечити зменшення частини відчужуваного доходу, і буде стимулювати зацікавленість у розвитку підприємництва в готельній сфері.

5. Великі терміни окупності готельних проектів. Період окупності готелів в Україні становить 6-8 років, що є більш тривалим терміном в порівнянні з торговими і офісними об'єктами.

6. Політична нестабільність в країні.

7. Складності в банківській сфері - українські комерційні банки видають кредит юридичним і фізичним особам СПД під дуже високий відсоток, що не є стимулом для розвитку матеріально-технічної бази засобів розміщення.

8. Складнощі із землевідведенням, дефіцит вільних земельних ділянок, особливо в столиці і великих містах.

9. Сектор готелів рівня трьох зірок і нижче залишається в Україні незаповненим і представлений в основному підприємствами з вкрай низьким рівнем обслуговування і невеликим набором послуг.

До перспективних напрямків і тенденцій розвитку ринку готельних послуг в Україні можна віднести наступні:

1. Активний розвиток малих готелів. Це пов'язано з тими перевагами, які формуються у сучасних туристів: вони хочуть бачити в готелі не тільки засіб розміщення, але, і хочуть повною мірою відчути домашній затишок, унікальність і неповторність, що як раз є однією з відмінних рис малих незалежних готелів. Конкурентною перевагою малого готелю є індивідуальне ставлення до кожного клієнта, тобто застосовують персоніфікований підхід до гостей, створюють атмосферу будинку далеко від дому. Перевагою сегмента міні-готелів є досить швидка окупність (3-5 років) при відносно невеликих вкладеннях ($ 0,2-2 млн.).

2. Найбільш затребуваними стануть найдешевші засоби розміщення - хостели (від англ. Hostel - молодіжне гуртожиток). Конкуренції серед них практично немає, а попит величезний, так як більшість приїжджих - відряджені з регіонів, студенти, економні туристи, яким потрібні мінімальні зручності і нічліг, і які не можуть собі дозволити проживання в «зіркових» апартаментах. У Києві налічується трохи більше десятка хостелів. Для порівняння: в Кракові працює близько 100 молодіжних готелів. Їх організаторами стали власники міні-готелів, пансіонатів і багатоквартирних будинків.

3. Перспективним напрямком може стати ринок апарт-готелів, який поки не отримав належного розвитку в Україні. Апартаментами в світовій практиці прийнято

називати мебльовані готельні номери, що поєднують в собі домашній затишок і доступ до готельного сервісу. Найчастіше апарт-готелі розміщуються на верхніх поверхах готельних і багатофункціональних комплексів, розташованих в престижних районах. Апартаменти можуть пропонуватися як в короткострокову, так і довгострокову оренду, а також продаватися. У світовій практиці придбання в приватну власність окремої резиденції в готелі вже давно стало нормою, але в Україні аналогічні проекти в більшості своїй поки знаходяться на стадії реалізації. На даний момент в Києві можна нарахувати 5-7 об'єктів, які в тій чи іншій мірі відносяться до категорії апарт-готелів. При цьому до числа якісних професійних об'єктів можна віднести лише один - апартаменти «Senator Apartments».

4. У зв'язку з переважанням в столиці і великих містах України представників ділових кіл, бізнесменів, які приїжджають на переговори або у справах компаній, виникає потреба в готелях високого класу типу конгрес-готелю (з великими конференц-залами, банкетними та переговорними залами), розташованих недалеко від офісів і ділових центрів.

5. У міру насичення ринку готелями 4-5 зірок відбудеться зміщення пріоритетного напряму розвитку в бік проектів середнього рівня - готелів 2-3 зірок і менш категорійних готелів.

6. Розвиток вітчизняних готельних мереж - наприклад, «Premier Hotels», «Чорне море», і їх вихід за межі України.

Як висновок хочеться відзначити, що індустрія туризму в багатьох країнах формувалася десятиліттями, і зараз стабільно розвивається, забезпечуючи роботою мільйони людей, що позитивно впливає на економіку держави. У наших умовах туризм може і повинен стати рушійною силою формування ринкового механізму господарювання і надходження значних коштів до бюджету. Тому уряду України слід з усією серйозністю і відповідальністю поставитися до створення сприятливих умов для залучення коштів іноземних інвесторів, щоб розвивати і покращувати стан готельного ринку країни. Удосконалення законодавчої бази, стабілізація політичної ситуації, поліпшення економічних умов - все це буде сприяти успіху.

Тихонова Н.І., Мавріна Н.С., Мілюкова К.В. вважають, що Україні потрібні кілька готелів середнього класу (дво- і тризіркові), вартість проживання в яких не перевищувала б 30-35 євро на добу. Необхідно створити і мережу молодіжних готелів, які досить популярні в усьому світі. Що стосується комфортабельних готельних комплексів, то кожне місто з населенням більше мільйона чоловік, якщо воно розраховує на значні потоки іноземних гостей, повинно мати хоча б кілька чотиризіркових готелів.

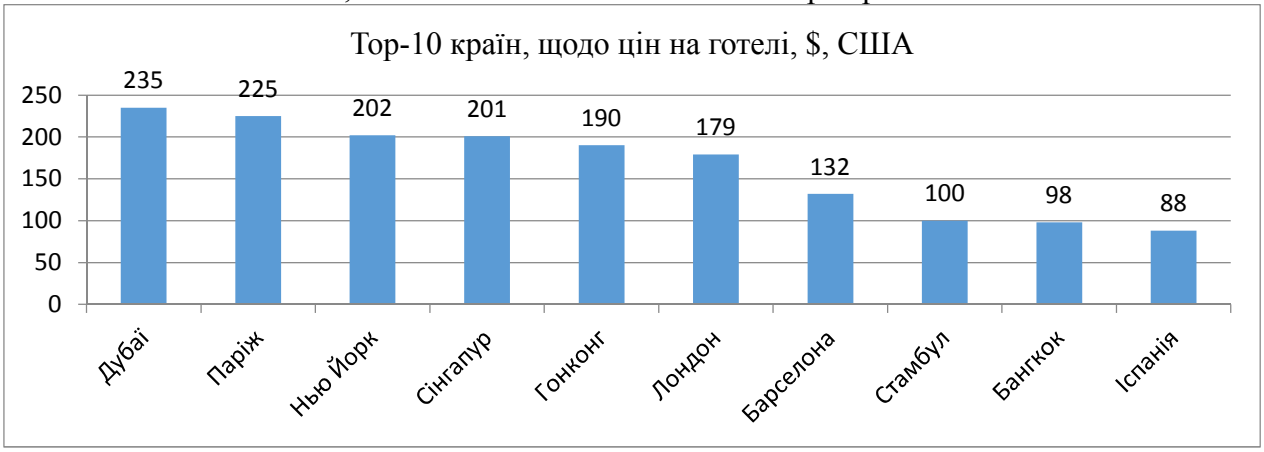

Рис. 1. Топ-10 країн, щодо цін на готелі, $, США

Це питання є частиною загальної проблеми ефективного функціонування готельного господарства всієї України. Важливим аспектом її рішення є усунення низької якості обслуговування, тенденції якого обумовлюють численні негативні явища в готельній сфері.

Не можливо не погодитись з Федоровим Р.Г., на думку якого розвиток сучасних видів туризму призводить до підвищення різноманітності колективних засобів розміщень, перш за все, готелів, що призводить до появи різних підходів до структуризації і сегментації готельного господарства, згідно з якими виділяються різні групи засобів розміщення.

Так на його думку, всі приміщення готельного типу можна поділити на дві основні групи (рис.1): колективні; індивідуальні.

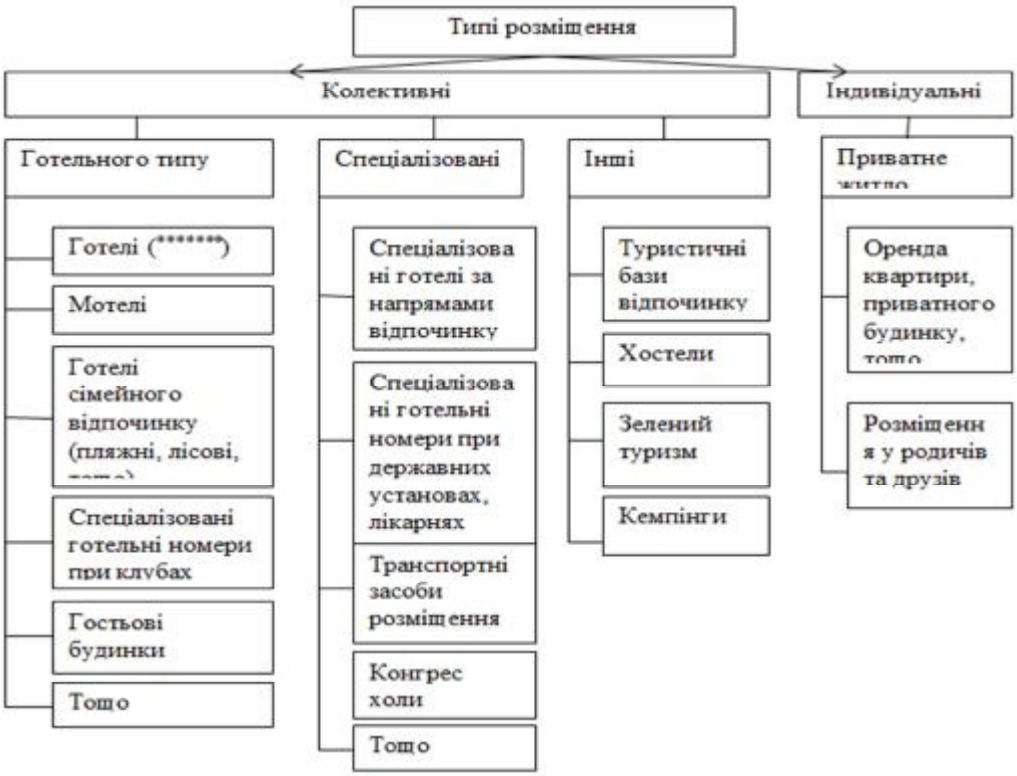

Рис. 1. Типи готельного розміщення [3]

До характерник ознак готелів Лойко О.Т. відносить такі, як: складаються з номерів, число яких перевищує певний мінімум (зазвичай 5 і більше номерів), мають єдине керівництво; надають різноманітні готельні послуги, перелік яких не обмежується щоденною заправкою ліжок, прибиранням номерів і санвузлів; згруповані в класи і категорії відповідно до наданих послуг, які є обладнанням і стандартами країни; не входить у категорію спеціалізованих закладів (таборів, притулки і т. д.) [4, с.33].

Модель забезпечення якості послуг визначає якість послуги як сукупність характеристик, що визначають її здатність задовольняти встановлені або передбачувані потреби споживача. Але, поряд з розумінням якості в рамках нормативно-правової документації, існує ще кілька типів якості.

Перший тип якості розуміється як комплекс властивостей і особливостей послуги, які викликають задоволення споживача, і як відсутність недоліків, що підсилює почуття задоволення у клієнта. Цей тип якості збільшує витрати. Споживачі повинні бути згодні оплатити підвищені витрати на додаткові особливості і властивості товару, або ці особливості повинні робити споживачів лояльнішими і розташованими до його придбання.

Другий тип якості може розглядатися як технічна якість - це те, з чим залишився клієнт після взаємодії з персоналом готелю. Так, задоволений спілкуванням з працівником готелю клієнт неодмінно забронює номер, і буде користуватися додатковими послугами, які надає цей готель.

Третій тип, функціональна якість - це сам процес надання готельних послуг, під час якого споживачі проходять безліч етапів в їх взаємодії з персоналом готелю.

Функціональна якість може поліпшити враження клієнта від номера або послуги, які не цілком виправдали його очікування. Однак якщо функціональна якість матиме невисокий рівень, то незадоволеність клієнта усунути буде майже неможливо.

Четвертий тип якості - громадська (етична) якість. Це якість переконання, яка не може бути оцінена споживачем перед покупкою, і часто її неможливо оцінити і після придбання послуги. Цей тип якості дуже різноманітний і часто залежить від знань і навичок персоналу. Так, незнання персоналом графіка роботи деяких сервісних служб може залишитися непоміченим при відсутності подібних потреб з боку клієнтів. Однак при виникненні такої потреби в перспективі якість готельної послуги може серйозно постраждати.

Крім цього, виділяють ряд критеріїв якості готельних послуг:

- компетентність - персонал готелю володіє необхідними знаннями та навичками, рівнем професіоналізму для надання тих чи інших послуг;
- надійність - визначається стабільністю роботи готелю, а також тривалістю його існування на ринку;
- чуйність - персонал готелю прагне задовольнити всі побажання своїх клієнтів, надаючи нетипові для даного готелю послуги;
- доступність - персонал готелю повинен бути контактним і доступним, клієнт не повинен шукати працівника відповідної служби по всьому готелю;
- розуміння - розуміння всіх специфічних потреб клієнтів і їх подальшому задоволенні;
- комунікація - персонал готелю повинен бути максимально відкритим для клієнта і надавати доступ до необхідної йому інформації;
- довіру - виражається в тому, що задоволений обслуговуванням клієнт вважатиме за краще цей готель в майбутньому, пропонуючи його послуги своїм близьким, друзям, знайомим і п ідвищуючи тим самим репутацію готелю;
- безпека - основна властивість готельної послуги, що відбиває головну потребу будь-якого клієнта - потреба моральної і фізичної безпеки; ввічливість - персонал готелю повинен бути ввічливим, доброзичливим, уважним;
- відчутність - клієнт повинен не тільки споживати, але і відчувати послуги, які надаються, що досягається за рахунок оформлення приміщень і будівлі готелю, а також уніформи персоналу.

Таким чином, ключовим фактором, що формує поняття якості, є найбільш повне задоволення потреб гостей - з різними запитами та своїм розумінням комфорту як такого.

Так, росіяни вважають, що комфортним буде той готель, де є хороший міні-бар і розвинена система обслуговування, яка пропонує різноманітні напої та закуски на будь-який смак.

Американці вважають комфортним такий готель, де в номерах передбачені місця для приготування коктейлів, в будь-який час доби можна дістати лід, а також працює ефективна система безпеки.

Європейці особливу увагу звертають на санвузол і різноманітність підприємств харчування, а японці - на можливість своєчасного отримання інформації, систему піктограм, що дозволяє добре орієнтуватися в готелі, не знаючи місцевої мови, і наявність ресторану зі східною кухнею.

Зроблено висновок, що українська система готельного бізнесу базується на європейській системі класифікації готельних послуг, але при цьому дотримання всіх норм і вимог відповідно до цієї системи практично не дотримується. В Україні намагаються поєднувати досвід європейської і американської систем, а саме, починають формуватися готельні мережі за прикладом американських, при цьому їм присвоюється тип «зірок», як

у європейських готелів. На жаль, за 27 років в Україні не було створено незалежне агенство з дотримання якості готельних послуг, яке б було противагою для УкрСЕПРО і результати високих оцінок якого були б для готелів України прерогативою.

Список використаних джерел:

1. Типи сучасних готелів [Електроний ресурс] Режим доступу: http://tourism-book.com/books/book-22/chapter-1270/
2. Сертифікація готельних послуг (послуг розміщення) [Електроний ресурс] Режим доступу: http://csm.kiev.ua/index.php?option=com_content&view=article&id=4139&Itemid=167&lang=uk
3. Федоров Р. Г. Готельний бізнес як складова сучасної індустрії туризму // Молодий вчений. - 2013. - №4. - С. 307-311. - [Електроний ресурс] Режим доступу: URL https://moluch.ru/archive/51/668
4. Лойко О. Т. Туризм и гостиничное хозяйство: Учебное пособие. — Томск: Изд-во ТПУ, 2007. — 157 с.
5. Галасюк С.С. Проблеми категоризації мотелів в Україні [Електроний ресурс] Режим доступу: http://www.ej.kherson.ua/journal/economic_18/1/24.pdf

References:

1. "Types of modern hotels", ["Tipi suchasnih goteliv"], [electronic resource], available at: http://tourism-book.com/books/book-22/chapter-1270/
2. "Certification of hotel services (placement services)", ["Sertifikacija gotel'nih poslug (poslug rozmishhennja)"], [electronic resource] available at: http://csm.kiev.ua/index.php?option=com_content&view=article&id=4139&Itemid=167&lang=uk
3. Fedorov R.G. (2013), "Hotel business as a component of the modern tourism industry", ["Gotel'nij biznes jak skladova suchasnoї industriї turizmu"], Young scientist, No.4, pp. 307-311, [electronic resource], available at: https://moluch.ru/archive/51/668
4. Loiko O.T. (2007), "Tourism and Hotel Management", ["Turizm i gostinichnoe hozjajstvo"], textbook, Tomsk, TPU edition, 157 p.
5. Galasyuk S.C. "Problems of the categorization of motels in Ukraine", ["Problemi kategorizaciї moteliv v Ukraïni"], [electronic resource] available at: http://www.ej.kherson.ua/journal/economic_18/1/24.pdf

Keywords: *international market, the economic crisis, market transformation; tourism; hotel market; UkrSEPRO.*
Ключові слова: *міжнародний ринок; економічна криза; трансформація ринку; туризм; готельний ринок; УкрСЕПРО.*
Ключевые слова: *международный рынок; экономический кризис; трансформация рынка; туризм; гостиничный рынок; УкрСЕПРО.*

Рецензент: Гончар В.В., завідувач кафедри маркетингу та бізнес-адміністрування, ДВНЗ «ПДТУ» , доктор економічних наук, доцент

Перевірено на плагіат: https://corp.unicheck.com/library/viewer/report/5305621

УДК 351.863 https://doi.org/10.31498/2225-6725.35.2018.135524

КОНЦЕПТУАЛЬНІ ОСНОВИ ДОСЛІДЖЕННЯ ЕКОНОМІЧНОЇ БЕЗПЕКИ КРАЇН

https://orcid.org/0000-0001-6752-2143

Шагоян Світлана Миколаївна, асистент кафедри економіки підприємства, Державного вищого навчального закладу «Національний гірничий університет», м.Дніпро, e-mail: shagane_s@i.ua, тел: +38067-397-31-97

Svitlana Shagoyan, assistant of the Department of Enterprise Economics, SHEI "National Mining University", Dnipro

S. Shagoyan. Conceptual basis of the economic security of countries.

The content of the category "economic security" as the conceptual approaches to its study is examined in the article. The main basic point of this study is the polysurface of economic security of countries. To achieve the goal a critical review of scientific papers on the essence of the category of "economic security" is done, also the definition of levels of economic security in an area of globalization is described, the comparison of economic security models of various levels are made; relations are established between the levels of economic security and the subject approach. Methods of systematization and scientific generalization, a systematic approach to the study of the object of research are used for solving the problems. The main conclusions of the study are the following: research economic security of the country is carried out according to spatial, subjective, model and subject approaches; the level of rights is determined by the basic and most important level of the structure of economic security. The practical value of the obtained results is related to the improvement of management of economic processes and economic activity, taking into account the change of the basic element of the vertical of the country's economic security. The originality of the study is in assuming the possibility of changing the priorities of strategies, policies, programs and projects of various actors, in a globalized environment will form a solid foundation for the country's economic growth.

Шагоян С. М. Концептуальні основи дослідження економічної безпеки країн.

В статті досліджується зміст категорії економічна безпека з огляду на концептуальні підходи до її вивчення. Основним вихідним положенням цього дослідження визначена поліструктурність економічної безпеки країни. Для досягнення мети здійснено: критичний огляд наукових робіт з питань сутності категорії «економічна безпека»; визначення рівнів економічної безпеки з урахуванням процесу глобалізації; здійснено порівняння моделей економічної безпеки різного рівня; встановлені зв'язки між рівнями економічної безпеки за суб'єктним підходом. Для вирішення завдань використані методи систематизації та наукового узагальнення, системний підхід до вивчення об'єкту дослідження.

Основними висновками дослідження визначені наступні: дослідження економічної безпеки країни здійснюється за просторовим, суб'єктним, модельним та предметним підходами; базовим та найважливішим рівнем структури економічної безпеки визначено рівень людини. Практична цінність отриманих результатів пов'язана з удосконаленням управління економічними процесами та господарською діяльністю з урахуванням зміни базового елементу вертикалі економічної безпеки країни. Оригінальність дослідження полягає в припущенні можливості змінювання пріоритетів стратегій, політик, програм та проектів різних суб'єктів, які, здійснюючи діяльність в глобалізованому середовищі, формуватимуть стале підґрунтя для економічного зростання країни.

Шагоян С. Н. Концептуальные основы исследования экономической безопасности стран.

В статье исследуется содержание категории экономическая безопасность учитывая концептуальные подходы к ее изучению. Основным исходным положением этого исследования определена поли структурность экономической безопасности страны. Для достижения цели осуществлено: критический обзор научных работ по вопросам сущности категории «экономическая безопасность»; определение уровней экономической безопасности с учетом процесса глобализации; проведено сравнение моделей экономической безопасности разного уровня; установлены связи между уровнями экономической безопасности по субъектному подходу. Для решения задач использованы методы систематизации и научного обобщения, системный подход к изучению объекта исследования.

Основными выводами исследования определены следующие: исследование экономической безопасности страны осуществляется по пространственным, субъектным, модельным и предметным подходами; базовым и важнейшим уровнем структуры экономической безопасности определен уровень человека. Практическая ценность полученных результатов связана с совершенствованием Управления экономическими процессами и хозяйственной деятельностью с учетом изменения базового элемента

© ***S. Shagoyan / Шагоян С.М., 2018***

вертикали экономической безопасности страны. Оригинальность исследования заключается в предположении возможности изменения приоритетов стратегий, политик, программ и проектов различных субъектов, которые, осуществляя деятельность в глобальном среде, формировать устойчивое основание для экономического роста страны.

Постановка проблеми. Сучасна система міжнародної безпеки ґрунтується та розвивається на основі регіональної безпеки груп країн, на національній безпеці окремих країн, світового господарства в цілому. Необхідність забезпечення міжнародної економічної безпеки є цілком логічним наслідком посилення взаємозалежності країн світу. В умовах трансформацій, що відбуваються у світовому господарстві, найбільш вразливими стають найменш розвинені країни. Таким чином, спрямування дій країн світу на забезпечення міжнародної економічної безпеки є наслідком посилення взаємозалежності між національними економіками через зовнішньоторговельні операції, міграцію капіталу і робочої сили. Надаючи відповідні переваги, у той же час, відкритість економік робить останні більш вразливим від дії зовнішніх факторів. Тому, країни, які зорієнтовані на підвищення рівня конкурентоспроможності в глобалізованому світі мають сформувати власну модель національної економічної безпеки з урахуванням поширених теоретичних підходів до їх розробки та практичних аспектів їх реалізації в міжнародному середовищі.

Аналіз останніх наукових досліджень і публікацій. Проблематика сфери економічної безпеки країн постійно перебуває в центрі уваги наукового співтовариства. Динамізм та непередбачуваність політичних, економічних, соціальних та інших змін в світовому та національному вимірах обумовила широкі дискусії стосовно напрямків та принципів економічного розвитку країн. Істотний внесок в дослідження сфери економічної безпеки внесли Звєряков М.І., Рекун І., Козаченко Г.В., Погорелов Ю.С., Пастернак-Таранушенко Г.А., Коломієць О.В., Васильєв Г.Ю., Жаліло Я.А., Малишко В.М., Васильців Т.Г. та інші.

Слід зауважити, що в питанні визначення національної моделі економічної безпеки країни світу застосовують різноманітні наукові підходи до тлумачення змісту релевантних процесів та явищ. Проте, роблячи акцент на завданнях та цілях стосовно економічної безпеки окремих рівнів чи суб'єктів дослідниками недостатньо уваги приділяється міжрівневим (міжсуб'єктним) зв'язкам та адаптації управлінського інструментарію забезпечення взаємопов'язаних інтересів. Наявність реальних проблем в національній економіці обумовлює актуальність більш ґрунтовного дослідження змісту категорії економічна безпека з огляду на концептуальні підходи до її вивчення.

Мета статті – огляд та систематизація наукових підходів до визначення та дослідження економічної безпеки країни як поліструктурного явища.

Результати дослідження. Економічна безпека є важливою складовою системи національної безпеки, що зумовлено базисною роллю, яку виконує економіка у будь-якій соціально-економічній системі виробництва, споживання, розподілу та перерозподілу благ. Саме стан економічної безпеки визначатиме рівень стійкості національної країни, її стабільність та можливість протидіяти загрозам (як внутрішнім, так і зовнішнім) задля захисту національних інтересів, рівень економічної незалежності країни в цілому.

Глобальні зрушення формують нові виклики у системі економічної безпеки на різних рівнях, що вимагає відповідної реакції та реалізації конкретних дій на кожному з цих рівнів. Наприклад, Звєряков М.І. [1, с.4] доводить, що саме підпорядкування національних інтересів силам глобального ринку становить головний зміст глобалізації. Ці виклики мають довготривалий характер причинно–наслідкових зв'язків. Від так, можна визначити, що ризики, що виникають у сфері безпеки мають міждисциплінарний характер, відповідно, це вимагає комплексу інтегрованих дій на кожному рівні прийняття управлінських рішень. Крім того, слід погодитись із думкою Рекун І. [2, с.109–110] про те, що розвиток сучасних процесів має прискорений характер, а від так, суттєво скорочується

період прогнозування, що робить проблематичною побудову довгострокових і середньострокових прогнозів та опрацювання відповідних заходів у сфері безпеки. Таким чином, прийняття відповідних управлінських рішень у сфері безпеки потребує, з одного боку, чіткого визначення рівнів у системі безпеки (локального, галузевого, національного, регіонального, міжнародного тощо), а з іншого, комплексу спільних дій суб'єктів різного рівня, які реалізуються на відповідному рівні у системі безпеки.

Для визначення взаємозв'язку рівнів економічної безпеки застосуємо системну методологію, оскільки в економічній науці поки що існує проблема відсутності чіткого розуміння змісту, структури та функцій системи економічної безпеки внаслідок недосконалості понятійно-категоріального апарату, в межах якого відбуваються активні междисциплінарні термінологічні запозичення, на що звертають увагу Козаченко Г.В. та Погорелов Ю.С. [3, с.9]. Досліджуючи стан національної економіки, Пастернак-Таранушенко Г. [4] акцентує увагу на спроможності національної економіки, в першу чергу, до самовідтворення, забезпечення її конкурентоспроможності у світовому господарстві.

Сучасний стан розвитку міжнародних відносин, поглиблення процесів транснаціоналізації, глобалізаційних процесів суттєво ускладнюють прийняття відповідних рішень, які спрямовані на забезпечення сфери безпеки. Більш того, різність інтересів, розбіжності у питаннях безпеки, які належать до компетенції держав, посилюють актуальність вирішення питання: на якому саме рівні повинні бути прийняті відповідні рішення (у контексті визначення глобального, регіонального, національного, місцевого рівнів). Це питання ще більше ускладняється за сучасних умов, оскільки немає єдиної позиції міжнародної спільноти, а лише спостерігаються змінні комбінації конвергентних або розбіжних інтересів серед країн світу, на чому наголошують експерти ООН [5, с.18].

Міжнародну економічну безпеку не можна вважати абсолютною величиною, а тільки відносною, оскільки глобальне середовище, безпосередньо міжнародні економічні відносини характеризуються непередбачуваністю та невизначеністю. Посилення загрози міжнародної економічної безпеки пов'язані із [6]:

– поглибленням взаємодії (відповідно й взаємозалежності) країн світу;

– використанням країнами світу свого наявного економічного потенціалу у якості відповідного важеля економічного впливу на інші країни (як у відкритий спосіб, так і у прихований);

– застосування заходів протекціонізму в умовах невизначеності та нерівномірного розподілу економічного потенціалу між країнами.

У сучасних дослідженнях [7, 8] виділяються наступні моделі міжнародної безпеки:

1. В залежності від кількості суб'єктів міжнародних відносин розрізняють наступні моделі міжнародної безпеки:

– однополярну (передбачає домінування провідного лідера, характеризується посиленням впливу військово-політичних альянсів у світовому господарстві);

– багатополярну (у світі зростає вплив не одного світового лідера, а декількох країн та центрів, що впливає на зміну природи міжнародних відносин в економічній, науково-технічній, інформаційній сферах тощо);

– «концерт держав» (характеризується об'єднанням декількох великих країн, що приймають на себе відповідальність за забезпечення стабільності у світовому господарстві);

– глобальну (або універсальну, формування моделі ґрунтується на спільному визнанні загальнолюдських цінностей).

2. У залежності від характеру відносин, які склались між суб'єктами міжнародних відносин відрізняють три основні моделі:

– колективну (реалізується певною групою країн, що об'єдналися задля спільної

реалізації певних військово-політичних заходів, забезпечення безпеки тощо);

– загальну (ґрунтується на добровільному прийнятті відмови від конфронтації, застосування зброї у вирішенні будь-яких суперечок та спільному визнанні скорочення озброєнь як основи безпеки в цілому);

– кооперативну (ґрунтується на ліберально-демократичній ідеї, що об'єднує суб'єктів міжнародних відносин для попередження конфліктів та війн).

У системі національної безпеки економічна безпека має забезпечувати усю сукупність життєвих потреб країни та її громадян. Основними елементами економічної безпеки виділяють [9,10,11]: економічну незалежність, стійкість і стабільність національної економіки, її здатність до саморозвитку і прогресу. Досліджуючи категорію безпеки, дослідник Зієба Р. у своїй монографії «Інституціоналізація європейської безпеки: концепції, структури, функціонування» [12, с.31–32], виокремлює декілька підходів у дослідженні безпеки як неподільної категорії:

– суб'єктний (безпека особистості, безпека країн, міжнародна);

– предметний (політична безпека, воєнна, економічна [у тому числі: сировинна, фінансова, технологічна, продовольча, сільськогосподарська та ін.), соціальна, культурно-ідеологічна, екологічна тощо);

– просторовий (місцева, регіональна, глобальна);

– часовий (безпека як стан і як процес).

У монографії Пастернак-Таранушенко Г.А. [4, с.29] дослідник пояснює сутність поняття «економічної безпеки держави» як особливого стану, за якого країна гарантує можливість створення умов для плідного життя населення, розвитку економіки в майбутньому та зростанні добробуту її мешканців. Для оцінки такого стану дослідник застосовує комплексний підхід, що охоплює демографічну, екологічну, ресурсну, продовольчу, енергетичну, інформаційну та інші складові, як інколи є нерозривними.

Вивчаючи економічну безпеку підприємництва, український дослідник Васильців Т. обґрунтовує використання комплексного і системного підходів у досліджені економічної безпеки, підкреслюючи, що формування сприятливого, прозорого та передбачуваного поля для реалізації права громадян на підприємницьку діяльність є невід'ємною компонентою належного соціально-економічного розвитку держави, а кожний вищий рівень системи управління економічною безпекою держави має формувати сприятливі засади забезпечення компонент і функціональних складників об'єкта економічної безпеки нижчого рівня [13, с.9,14]. Дослідник пропонує застосування комплексу відповідних індикаторів, що характеризують стан явища, стадію його розвитку тощо. Застосування цих індикаторів також дозволить надати відповідну оцінку досягнутому стану незалежності і здатності для подальшого розвитку. Основними групами індикаторів, які пропонує дослідник, є макроекономічна група; фінансова; зовнішньоекономічна; інвестиційна; науково-технологічна; виробнича.

Фактично, на зосередженні тих самих функцій держави у сфері безпеки вказують наукові розробки закордонних дослідників. Так, у науковому дослідженні «Економічні фактори як об'єкти забезпечення безпеки: безпека та вразливість економіки» американські вчені Мердок С., Нор К., Трейгер Ф., підкреслюють, що економічна безпека має забезпечувати досягнутий рівень задоволення потреб населення країни та національних інтересів країни в цілому, забезпечувати можливості для їхнього розвитку, забезпечувати економічну незалежність країни тощо. Відповідно, зміни у обсягах доходів у суспільстві, погіршення умов їх розподілу, погіршення основних макроекономічних індикаторів (рівня інфляції, безробіття та ін.) уповільнюють темпи економічного зростання, а від так – сприяють виникненню загроз у сфері безпеки [14, с.34, 65–90].

На думку Васильців Т.Г. [13 с.19–20, 73] категорія економічної безпеки підприємницької діяльності є частиною поняття економічної безпеки підприємництва як сектора економіки. Економічну безпеку підприємництва (як сектора економіки) дослідник

визначає за системним підходом як більш ширшу (порівняно з економічною безпекою підприємства та підприємницької діяльності) економічну категорію, яка «увібрала в себе» попередні дві, і передбачає наявність єдиної мети; суб'єктів регулювання, їх функцій, методів та засобів управління і форм фінансування роботи з їх забезпечення; елементів складу моделі системи.

Таким чином, підсумовуючи, можна зазначити, дослідження економічної безпеки як стану і як процесу, дозволяє визначити та систематизувати основні підходи вивчення цієї категорії, а саме: просторовий, суб'єктний, модельний та предметний (табл. 1).

Таблиця 1 – Основні підходи дослідження категорії економічної безпеки*

Просторовий підхід	**Суб'єктний підхід**	**Модельний підхід**	**Предметний підхід**
локальна	безпека особистості	ліберальна	інформаційна безпека
регіональна	безпека держави	неоліберальна	екологічна безпека
національна	безпека суб'єктів господарювання	соціально-демократична	воєнна безпека
глобальна	міжнародна безпека	кейнсіанська	воєнна безпека
		керована	цивільна безпека
		соціально-орієнтована	соціально-гуманітарна безпека
			політична безпека
			економічна безпека

** Розроблено автором.*

Окрім дослідження категорії економічної безпеки із точки зору її сутності за просторовим, суб'єктним, модельним та предметним підходами, особливої уваги набуває дослідження економічної безпеки як певної інтегрованої системи економіки, яка передбачає тісну взаємодію декількох рівнів. Слід погодитись із Власюк О. [15, с.36–37], який виділяє два основні аспекти дослідження системи економічної безпеки: по-перше, безпосередньо якісна характеристика економічної системи через елементи, які характеризують її стан з точки зору безпеки (стійкість, розвиток, самодостатність); по-друге, дослідження вертикально-інтегрованої системи безпосереднього забезпечення економічної безпеки, яка обумовлена державною структурою країни і виражена у конкретних визах зв'язків та взаємостосунків. Фактично, можна зазначити, що дослідник визначає економічну безпеку як вертикально-інтегровану трирівневу систему (національний, регіональний та місцеве самоврядування), якій притаманні на кожному з цих рівнів розвинуті горизонтальні зв'язки. Ці зв'язки та взаємостосунки розвиваються на рівнях: центр – регіон (рівнів державної влади); регіон – регіон (міжрегіональні відносини); регіон – муніципальне утворення.

Також у вигляді трирівневої інтегрованої системи розглядають економічну безпеку Козаченко Г.В. та Погорелова Ю.С., які визначають, що наукові дослідження та розробки у сучасній науці про економічну безпеку слід розглядати за вертикаллю «національна економіка – регіон (галузь) – суб'єкт господарської діяльності» [3,с.8]. У своїй роботі Жаліло Я. [16], ґрунтуючись на дослідженні змісту відтворювальних процесів, виокремлює три основні рівні національної економічної безпеки: безпека держави загалом (забезпечення системи перерозподілу у суспільстві), безпека суб'єкта господарювання (забезпечення сфери виробництва), безпека особи (забезпечення сфери споживання). Такої ж самої характеристики структурування економічної безпеки із додаванням міжнародного рівня дотримується Власюк О. [15, с.7], який розглядає економічну безпеку, що є складової національної безпеки в цілому, як соціальне явище, яке характеризується поліструктурністю, а від так, дослідник виокремлює у структурі економічної безпеки: міжнародну (безпека глобальна та регіональна); національну (безпека державна та недержавна); корпоративну (безпека підприємства, фірми, корпорації тощо); особисту

(безпека фізичних та юридичних осіб).

Необхідність забезпечення економічної безпеки на всіх рівнях (глобальному, національному, регіональному, галузевому, суб'єктному), є наслідком розвиту та поглиблення інтернаціоналізації економічних процесів та відповідних структур. Із урахуванням посилення взаємозалежності країн світу, розширенням та поглибленням глобалізаційних процесів, що впливають на усі сфери життєдіяльності людства структуру економічної безпеки слід доповнити та розширити.

Оскільки сучасні зрушення, які відбуваються у глобальному середовищі, призвели до суттєвого переосмислення стратегічних орієнтирів перспектив людства, на яких наполегливо наполягають міжнародні організації, а від так слід визначити, що зростання і розвиток не є тотожними, а основним індикатором є розвиток людини. Прийняті світовим товариством Концепції економіки розвитку людини, яка запропонована ООН, Концепції сталого розвитку зорієнтовані на людину, із урахуванням конкретних особливостей кожної країни. На це звертають й українські дослідники [17, 18, 19, 20], зазначаючи, що усі сучасні стратегії розвитку мають забезпечувати соціально відповідальний економічний розвиток задля майбутніх поколінь.

Висновки. Економічна безпека країни являє собою складне та багатогранне явище, яке, під впливом різних зацікавлених сторін та об'єктивних процесів, визначає перспективи соціально-економічного розвитку країни в системі світових ринкових та політичних відносин. Дослідження економічної безпеки країни здійснюється за просторовим, суб'єктним, модельним та предметний підходами. Базовим та найважливішим рівнем структури економічної безпеки визначено рівень людини. Відповідно, вертикаль сучасної системи безпеки як інтегрованої системи та поліструктурного явища буде охоплювати наступні рівні: «глобальна економіка – регіональна економіка – національна економіка – галузева економіка – суб'єкт господарської діяльності – людина як особистість».

Перспективними напрямками подальших наукових досліджень в сфері економічної безпеки країни є ідентифікація та оцінка чинників, що обумовлюють інтегрованість національних суб'єктів та їх груп до світового господарства.

Список використаних джерел:

1. Звєряков М.І. Глобалізація і деіндустріалізація: зміст, суперечності та способи їх розв'язання / М.І. Звєряков // Економіка України. – 2017. – №11. – С.3-16.

2. Рекун І. Економічна безпека як об'єктивне явище ринкової економіки / І.І. Рекун // Науковий вісник Херсонського державного університету. Серія Економічні науки. – Випуск 12. Частина 2. – 2015. – С.108-112.

3. Козаченко Г.В. про деякі проблеми у сучасній економічній безпекології / Г.В. Козаченко, Ю.С. Погорелов // Управління проектами та розвиток виробництва". – 2015. – № 3(55). – С.8-18.

4. Пастернак-Таранушенко Г.А. Економічна безпека держави. Статики процесу забезпечення / Г.А. Пастернак–Таранушенко; за ред. Б. Кравченка. – К.: Кондор, 2002. – 302 с.

5. What kind of security? Preface by Federico Mayor. United Nations Educational, Scientific and Cultural Organization Printed in UNESCO, 1998. – 155 p.

6. Международная экономическая безопасность (доклад Генерального секретаря ООН) A/44/217, E/1989/56, 12.04.1989 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: https://digitallibrary.un.org/record/63732/files/A_44_217_E_1989_56–RU.pdf

7. Коломієць О.В. Концепт міжнародної безпеки в контексті глобалізації: монографія / О.В. Коломієць – К.: Вид-во КиМУ, 2013. – 427 с.

8. Васильєв Г.Ю. Підтримка міжнародної безпеки – глобальна проблема людства / Г.Ю. Васильєв // Вісник Національного університету «Юридична академія України імені Ярослава Мудрого». – 2014. – № 2 (21). – С.155-166.

9. Гбур З.В. Економічна безпека як одна зі складових забезпечення національної безпеки України на сучасному етапі / З.В. Гбур. // Інвестиції: практика та досвід. – 2017. – № 18. – С.81-86.

10. Малишко В. М. Актуальні проблеми економічної безпеки в системі національної безпеки України / В.М. Малишко // Юридичний вісник. Повітряне і космічне право. – 2015. – № 4. – С. 129-133.

11. Скорук О. В. Економічна безпека держави: сутність, складові елементита проблеми забезпечення / О.В. Скорук // Науковий вісник Ужгородського національного університету: Сер.: Міжнародні економічні

відносини та світове господарство / Голов. ред. М.М. Палінчак. — Ужгород: Видавничий дім "Гельветика". – 2016. – Вип. 6. – Ч.3. – С. 39-42.
12. Zięba R. Instytucjonalizacja bezpieczeństwa europejskiego / Ryszard Zięba, // Warszawa, Fundacja Studiów Międzynarodowych Scholar, 1999. – 406 p. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: https://www.researchgate.net/publication/297734712_Instytucjonalizacja_bezpieczenstwa_europejskiego_koncepcje_–_struktury_–_funkcjonowanie_Institutionalisation_of_European_Security_Concepts_–_Structures_–_Functioning.
13. Васильців Т.Г. Економічна безпека підприємництва України: стратегія та механізми зміцнення: монографія / Т.Г. Васильців. – Львів: Арал 2008. – 386 с.
14. Murdoch C. Economic factors as objects of security: Economics security & vulnerability / K. Knorr, F. Trager. – Economics interests & national security. – Lawrence. 2001. – 867 p.
15. Власюк О.С. Теорія і практика економічної безпеки в системі науки про економіку / О.С. Власюк // Нац. ін.-т пробл. міжнар. безпеки при Раді нац. безпеки і оборони України. – К., 2008. – 48 с.
16. Жаліло Я. А. Економічна стратегія держави: теорія, методологія, практика / Я.А. Жаліло. – К.: НІСД. 2003. – 224 с.
17. Grybinenko Olga. Innovation activity priority selection system of enterprises / O. Grybinenko // International Collection of scientific proceedings «European Cooperation» 2(21). 2017. – P. 42-51.
18. Пашкевич М.С. Класифікація типів розвитку регіонів для прийняття ефективних регулюючих рішень / М.С. Пашкевич // ВІСНИК, 1181. 2012. - С.181-186.
19. Пашкевич М.С. Диверсифікація діяльності вугледобувних підприємств в контексті розвитку депресивних регіонів України / М.С. Пашкевич // Економічний вісник Національного гірничого університету, (3). 2011. С. 11-17.
20. Шагоян С.М. Аналіз підходів до визначення сутності економічної безпеки підприємства / С.М. Шагоян // Економіка в умовах глобалізації: проблеми, тенденції, перспективи: зб. Матеріалів ІІІ міжнар. наук.-практ. інтернет-конф. 2015. – С. 203-206.

References:

1. Zvyeryakov M.I. Globalizaciya i deindustrializaciya: zmist, superechnosti ta sposoby` yix rozv'yazannya / M.I. Zvyeryakov // Ekonomika Ukrayiny`. – 2017. – #11. – S.3-16.
2. Rekun I. Ekonomichna bezpeka yak ob'yekty`vne yavy`shhe ry`nkovoyi ekonomiky` / I.I. Rekun // Naukovy`j visny`k Xersons`kogo derzhavnogo universy`tetu. Seriya Ekonomichni nauky`. – Vy`pusk 12. Chasty`na 2. – 2015. – S.108-112.
3. Kozachenko G.V. pro deyaki problemy` u suchasnij ekonomichnij bezpekologiyi / G.V. Kozachenko, Yu.S. Pogorelov // Upravlinnya proektamy` ta rozvy`tok vy`robny`cztva". – 2015. – # 3(55). – S.8-18.
4. Pasternak-Taranushenko G.A. Ekonomichna bezpeka derzhavy`. Staty`ky` procesu zabezpechennya / G.A. Pasternak–Taranushenko; za red. B. Kravchenka. – K.: Kondor, 2002. – 302 s.
5. What kind of security? Preface by Federico Mayor. United Nations Educational, Scientific and Cultural Organization Printed in UNESCO, 1998. – 155 p.
6. Mezhdunarodnaya e'konomy`cheskaya bezopasnost` (doklad General`nogo sekretarya OON) A/44/217, E/1989/56, 12.04.1989 [Elektronnyj resurs]. – Rezhy`m dostupu: https://digitallibrary.un.org/record/63732/files/A_44_217_E_1989_56–RU.pdf
7. Kolomiyecz` O.V. Koncept mizhnarodnoyi bezpeky` v konteksti globalizaciyi: monografiya / O.V. Kolomiyecz` – K.: Vy`d-vo Ky`MU, 2013. – 427 s.
8. Vasy`l`yev G.Yu. Pidtry`mka mizhnarodnoyi bezpeky` – global`na problema lyudstva / G.Yu. Vasy`l`yev // Visny`k Nacional`nogo universy`tetu «Yury`dy`chna akademiya Ukrayiny` imeni Yaroslava Mudrogo». – 2014. – # 2 (21). – S.155-166.
9. Gbur Z.V. Ekonomichna bezpeka yak odna zi skladovy`x zabezpechennya nacional`noyi bezpeky` Ukrayiny` na suchasnomu etapi / Z.V. Gbur. // Investy`ciyi: prakty`ka ta dosvid. – 2017. – # 18. – S.81-86.
10. Maly`shko V.M. Aktual`ni problemy` ekonomichnoyi bezpeky` v sy`stemi nacional`noyi bezpeky` Ukrayiny` / V.M. Maly`shko // Yury`dy`chny`j visny`k. Povitryane i kosmichne pravo. – 2015. – # 4. – S. 129-133.
11. Skoruk O.V. Ekonomichna bezpeka derzhavy`: sutnist`, skladovi elementy`ta problemy` zabezpechennya / O.V. Skoruk // Naukovy`j visny`k Uzhgorods`kogo nacional`nogo universy`tetu: Ser.: Mizhnarodni ekonomichni vidnosy`ny` ta svitove gospodarstvo / Golov. red. M.M. Palinchak. — Uzhgorod: Vy`davny`chy`j dim "Gel`vety`ka". – 2016. – Vy`p. 6. – Ch.3. – S. 39-42.
12. Zięba R. Instytucjonalizacja bezpieczeństwa europejskiego / Ryszard Zięba, // Warszawa, Fundacja Studiów Międzynarodowych Scholar, 1999. – 406 p. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: https://www.researchgate.net/publication/297734712_Instytucjonalizacja_bezpieczenstwa_europejskiego_koncepcje_–_struktury_–_funkcjonowanie_Institutionalisation_of_European_Security_Concepts_–_Structures_–_Functioning.
13. Vasy`l`civ T.G. Ekonomichna bezpeka pidpry`yemny`cztva Ukrayiny`: strategiya ta mexanizmy` zmicznennya: monografiya / T.G. Vasy`l`civ. – L`viv: Aral 2008. – 386 s.
14. Murdoch C. Economic factors as objects of security: Economics security & vulnerability / K. Knorr, F. Trager.

– Economics interests & national security. – Lawrence. 2001. – 867 p.
15. Vlasyuk O. S. Teoriya i prakty`ka ekonomichnoyi bezpeky` v sy`stemi nauky` pro ekonomiku / O.S. Vlasyuk // Nacz. in.-t probl. mizhnar. bezpeky` pry` Radi nacz. bezpeky` i oborony` Ukrayiny`. – K., 2008. – 48 s.
16. Zhalilo Ya. A. Ekonomichna strategiya derzhavy`: teoriya, metodologiya, prakty`ka / Ya.A. Zhalilo. – K.: NISD. 2003. – 224 s.
17. Grybinenko Olga. Innovation activity priority selection system of enterprises / O. Grybinenko // International Collection of scientific proceedings «European Cooperation» 2(21). 2017. – P. 42-51.
18. Pashkevy`ch M. S. Klasy`fikaciya ty`piv rozvy`tku regioniv dlya pry`jnyattya efekty`vny`x regulyuyuchy`x rishen` / M.S. Pashkevy`ch // VISNY`K, 1181. 2012. - S.181-186.
19. Pashkevy`ch M. S. Dy`versy`fikaciya diyal`nosti vugledobuvny`x pidpry`yemstv v konteksti rozvy`tku depresy`vny`x regioniv Ukrayiny` / M.S. Pashkevy`ch // Ekonomichny`j visny`k Nacional`nogo girny`chogo universy`tetu, (3). 2011. S. 11-17.
20. Shagoyan S. M. Analiz pidxodiv do vy`znachennya sutnosti ekonomichnoyi bezpeky` pidpry`yemstva / S.M. Shagoyan // Ekonomika v umovax globalizaciyi: problemy`, tendenciyi, perspekty`vy`: zb. Materialiv III mizhnar. nauk.-prakt. internet-konf. 2015. – S. 203-206.

Keywords: *economic security; globalization; subjects of economics security; economic security model; economic security vertical.*
Ключові слова*: економічна безпека; глобалізація; суб'єкти економічної безпеки; моделі економічної безпеки; вертикаль економічної безпеки.*
Ключевые слова: *экономическая безопасность; глобализация; субъекты экономической безопасности; модели экономической безопасности; вертикаль экономической безопасности.*

Рецензент: Пашкевич М.С., завідувач кафедрою обліку і аудиту, НТУ «Дніпровська політехніка», м. Дніпро, д.е.н., професор

Перевірено на плагіат системою: https://corp.unicheck.com/library/viewer/report/4776400

УДК 338.24 https://doi.org/10.31498/2225-6725.35.2018.139494

ОСНОВНІ АСПЕКТИ ПРОЯВУ ЕКОНОМІЧНОЇ БЕЗПЕКИ РЕГІОНУ

https://orcid.org/0000-0002-5010-2668

Іванова Наталя Сергіївна, доцент кафедри маркетингу, менеджменту та публічного адміністрування, к.е.н., доцент, Донецький національний університет економіки та торгівлі імені Михайла Туган-Барановського, м. Кривий Ріг, e-mail: ivanova@donnuet.edu.ua, тел: +38 098 546 49 15

Natalia Ivanova, Associate Professor, Department of Marketing, Management and Public Administration, PhD (Economics), Associate Professor, Donetsk National University of Economics and Trade named after Mykhailo Tuhan-Baranovsky, Kryvyi Rih

N. Ivanova. The main aspects of the manifestation of economic security in the region.

The article contains a theoretical study of the main aspects of the manifestation of regional economic security. The purpose of the study is to identify and study the main aspects of the manifestation of regional economic security. Methods of theoretical generalization were used to study the main aspects of the manifestation of the region's economic security. The theoretical base of the research is the achievements of foreign and domestic scientists. To achieve this goal, the following research methods were used: the system approach, the method of analysis and synthesis, the methods of logical generalization. The relevance of this study is determined by the need to form and implement effective anti-crisis regional management to ensure economic security both at the meso-level and at the state level in the context of decentralized management. There is a need for a clear understanding of the aspects of manifestation of regional economic security. As a result of the theoretical research, an understanding of the main aspects of the manifestation of regional economic security was studied and formed, namely: the economic stability of the region, the economic stability of the region, the socio-economic development of the region, the region's competitiveness, certain independence (autonomy) of the region and integration with the national economy. Presence of the specified aspects by results of functioning of economic system of regions is display of maintenance of regional economic security. In further studies, it is useful to define indicators and their quantitative assessment of each of the aspects of regional economic security presented in this study.

Іванова Н.С. Основні аспекти прояву економічної безпеки регіону.

У статті проведено теоретичне дослідження основних аспектів прояву регіональної економічної безпеки. Метою дослідження є визначення та вивчення основних аспектів прояву забезпечення регіональної економічної безпеки. Для вивчення основних аспектів прояву регіональної економічної безпеки застосовувалися методи теоретичного узагальнення. Теоретичною базою дослідження виступають досягнення зарубіжних та вітчизняних науковців. Для досягнення поставленої мети було використано наступні методи дослідження: системний підхід, метод аналізу та синтезу, прийоми логічного узагальнення. Актуальність даного дослідження обумовлена необхідністю формування і впровадження ефективного антикризового регіонального менеджменту для забезпечення економічної безпеки як на мезорівні так і на рівні держави в умовах децентралізації управління. Постає необхідність в чіткому розумінні аспектів прояву забезпечення регіональної економічної безпеки. В результаті проведеного теоретичного дослідження вивчено та сформовано розуміння основних аспектів прояву регіональної економічної безпеки, а саме: економічна стабільність регіону, економічна стійкість регіону, соціально-економічний розвиток регіону, конкурентоспроможність регіону, певна незалежність (самостійність) регіону та інтеграція з національною економікою. Наявність зазначених аспектів за результатами функціонування економічної системи регіонів є проявом забезпечення регіональної економічної безпеки. В подальших дослідженнях доцільним є визначення індикаторів та їх кількісна оцінка для кожного із визначених в даному дослідженні аспектів прояву регіональної економічної безпеки.

Иванова Н.С. Основные аспекты проявления экономической безопасности региона.

В статье проведено теоретическое исследование основных аспектов проявления региональной экономической безопасности. Целью исследования является определение и изучение основных аспектов проявления региональной экономической безопасности. Для изучения основных аспектов проявления экономической безопасности региона применялись методы теоретического обобщения. Теоретической базой исследования выступают достижения зарубежных и отечественных ученых. Для достижения поставленной цели были использованы следующие методы исследования: системный подход, метод анализа и синтеза, приемы логического обобщения. Актуальность данного исследования обусловлена необходимостью формирования и внедрения эффективного антикризисного регионального менеджмента для обеспечения экономической безопасности как на мезоуровне так и на уровне государства в условиях

© ***N. Ivanova / Іванова Н.С., 2018***

децентрализации управления. Возникает необходимость в четком понимании аспектов проявления обеспечения региональной экономической безопасности. В результате проведенного теоретического исследования изучено и сформировано понимание основных аспектов проявления региональной экономической безопасности, а именно: экономическая стабильность региона, экономическая устойчивость региона, социально-экономическое развитие региона, конкурентоспособность региона, определенная независимость (самостоятельность) региона и интеграция с национальной экономикой. Наличие указанных аспектов по результатам функционирования экономической системы регионов является проявлением обеспечения региональной экономической безопасности. В дальнейших исследованиях целесообразно определить индикаторы и их количественную оценку каждого из представленных в данном исследовании аспектов проявления региональной экономической безопасности.

Постановка проблеми. В умовах децентралізації управління питання регіональної економічної безпеки набуває особливої уваги. Постає питання формування і впровадження ефективного антикризового регіонального менеджменту для забезпечення економічної безпеки як на мезорівні так і на рівні держави. Постає необхідність в чіткому розумінні аспектів прояву забезпечення регіональної економічної безпеки.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питанням дослідження економічної безпеки регіону, її факторам та її загрозам присвячені праці таких вчених як В.М. Геєць, О.М. Головченко, Т.Є. Воронкова, С.П. Стеценко, Г.О. Сукрушева, І.В. Заблодська, Б.А. Карпінський та інші. Однак, незважаючи на достатній інтерес до питання економічної безпеки регіонів, залишаються недослідженими аспекти прояву регіональної економічної безпеки.

Метою дослідження є визначення та вивчення основних аспектів прояву забезпечення регіональної економічної безпеки.

Основні результати дослідження. Результати попереднього дослідження щодо дефініції «регіональна економічна безпека» дозволи нам сформувати уточнене його значення. Регіональна економічна безпека – це сукупність властивостей економічної системи регіону (адміністративно-територіальної одиниці регіонального рівня), що забезпечують стабільність, стійкість та економічний розвиток регіону, конкурентоспроможність, певну незалежність і водночас інтеграцію з національною економікою в умовах дестабілізуючого впливу загроз різного виду та децентралізації управління.

Отже, основними аспектами прояву регіональної економічної безпеки можна вважати: Економічна стабільність регіону; Економічна стійкість регіону; Економічний розвиток регіону; Конкурентоспроможність регіону; Певна незалежність регіону; Інтеграція з національною економікою.

Що собою уявляє категорія «економічна стабільність регіону»? В науковій літературі поняття «стабільність» представлено як тотожне до таких понять як «стійкість», «сталість», «постійність», «незмінність», «рівновага» тощо [1; 2; 3; 4]. В.А. Сумін в своєму дослідженні визначає «економічну стабільність» (рівновагу) як стан економічної системи, яка повинна бути збалансованою і розвиток якої здійснюється на основі зрівноважування двох різноспрямованих факторів (наприклад: попит і пропозиція, витрати і дохід). Рівновага може бути нестійкою – короткочасною, і стійкою – тривалою. Також під станом стабільності розуміється здатність економічної системи, що наразилася на несприятливе відхилення за межі її припустимого значення, повернутися у стан рівноваги за рахунок власних ресурсів, позик, перепрофілювання виробництва тощо (V.A. Sumyn, 2001) [5]. З нашої точки зору таке розуміння категорії «економічна стабільність» можна застосувати до регіонального рівня. Але «стан» розглядати не як «незмінність», а саме з позиції розвитку. Окрім цього необхідно зазначити і часові межі, тобто періодичність визначення стабільності. Так ми пропонуємо розглядати економічну стабільність регіону як відповідний розвиток економічної системи регіону: забезпечення збалансованості системи, здатність повертатися у стан рівноваги за рахунок регіональних ресурсів у визначений проміжок часу.

В результаті дослідження економічної стійкості як фактору економічної безпеки держави група вчених (H. Kaletnik, S. Kozlovs'kyj & V. Kozlovs'kyj, 2012) [6] дійшла до висновку, що стійкість – це здатність економічної системи, за відсутності збурюючих дій або при їх незмінних значеннях, зберігати свій стан скільки завгодно довго.

На погляд Матейко С.В., «…стійкість у суспільних системах, на відміну від таких понять, як "стабільність", "стагнація", "спокій", має передбачати гнучке реагування на всі зовнішні й внутрішні впливи для того, щоб не запобігати новим обставинам, властивостям та відносинам, а уміло використовувати їх для постійного відновлення і самовдосконалення. На відміну від стійкості механічних систем, яким притаманно зберігати свої властивості при тих чи інших подразненнях середовища, економічна стійкість підприємств, що являють собою складну відкриту соціально-економічну систему, повинна мати здатність до змін і адаптації до умов реального соціально-економічного середовища, будучи разом з тим основою економічного зростання» (S.V. Mateyko, 2005) [7].

З нашої точки зору, регіон відноситься до складних відкритих соціально-економічних систем, а тому на основі твердження (S.V. Mateyko, 2005) [7] доцільним є розглядати економічну стійкість регіону як властивість гнучкого реагування на вплив всіх зовнішніх і внутрішніх факторів не для запобігання новим обставинам, властивостям та відносинам, а умілого їх використання для постійного відновлення і самовдосконалення.

Основної метою економічного розвитку регіонів є поліпшення якості життя його населення. Ми погоджуємося із твердженням П.В. Мельника «Навіть якщо мова йде тільки про економічний розвиток, він розглядається спільно з розвитком соціальним. Соціально-економічний розвиток включає такі аспекти: зростання виробництва і доходів; зміни в інституційній, соціальній і адміністративній структурах суспільства; зміни в суспільній свідомості; зміни в традиціях і звичках» (P.V. Mel'nyk, I.V. Maksymenko, H.H. Starostenko, L.L. Taranhul, M.I. Faschevs'kyj & M.P. Nemchenko, 2000) [8]. Український тлумачний словник визначає розвиток як «процес, в результаті якого відбувається зміна якості чого-небудь, перехід від одного якісного стану до іншого, вищого» [9]. Тому соціально-економічним розвитком регіону будемо вважати зростання виробництва і доходів регіону; зміни в інституційній, соціальній і адміністративній структурах регіону; розвиненість всієї регіональної інфраструктури; збагачення культурного життя населення регіону.

Умови децентралізації управління посилили значення регіону як суб’єкта ринкового середовища, тому ми вважаємо доцільним до основних аспектів прояву регіональної економічної безпеки віднести і категорію «конкурентоспроможність регіону». Базовим визначенням категорії «конкурентоспроможність регіону» є визначення Інституту розвитку менеджменту в Лозанні (IMD-Lausanne). Вони розуміють під конкурентоспроможністю регіону здатність регіону (його населення, бізнесу і влади) перемагати в суперництві з іншими регіонами за залучення і створення нових факторів виробництва, забезпечуючи при цьому конкурентні переваги в економічному зростанні та рівні життя населення (The IMD World Competitiveness Center, 2012; S.V. Zakharchenko, 2011) [10, 11].

Незалежність або самостійність регіону в контексті соціально-економічного розвитку, за твердженням О. Ю. Іванової, доцільно вживати відносно фінансової спроможності вирішувати соціальні та економічні питання в межах регіону, ефективно використовуючи економічний потенціал (O. Ivanova, 2015) [12]. При цьому бути повністю не підпорядкованим центру в умовах унітаризму регіон України не може, в чому і полягає поняття «певна».

Одним із аспектів прояву регіональної економічної безпеки нами визначено інтеграцію з національною економікою. Група науковців (L.A. Belyaevskaya-Plotnik, N.Yu. Sorokina, 2017) [13] пропонує розглядати економічну інтеграцію регіонів як процес конвергенції, взаємного зближення соціально-економічних систем регіонів, їх економічної

політики з метою отримання позитивних синергетичних ефектів не тільки для регіонів, а і для всієї країни в цілому. При цьому кожний регіон зберігає свою ідентичність, а їх розвиток і розвиток країни набуває стійкого характеру. Такий підхід до економічної інтеграції є умовою забезпечення економічної та національної безпеки країни, гарантом її довгострокового соціально-економічного розвитку.

Висновки. Отже, результати проведеного теоретичного дослідження дозволили нам сформувати розуміння основних аспектів прояву регіональної економічної безпеки, а саме:

- економічна стабільність регіону – відповідний розвиток економічної системи регіону: забезпечення збалансованості системи, здатність повертатися у стан рівноваги за рахунок регіональних ресурсів у визначений проміжок часу;
- економічна стійкість регіону – властивість гнучкого реагування на вплив всіх зовнішніх і внутрішніх факторів не для запобігання новим обставинам, властивостям та відносинам, а умілого їх використання для постійного відновлення і самовдосконалення;
- соціально-економічний розвиток регіону – зростання виробництва і доходів регіону; зміни в інституційній, соціальній і адміністративній структурах регіону; розвиненість всієї регіональної інфраструктури; збагачення культурного життя населення регіону;
- конкурентоспроможність регіону – це здатність регіону (його населення, бізнесу і влади) перемагати в суперництві з іншими регіонами за залучення і створення нових факторів виробництва, забезпечуючи при цьому конкурентні переваги в економічному зростанні та рівні життя населення;
- певна незалежність регіону - фінансова спроможності вирішувати соціальні та економічні питання в межах регіону, ефективно використовуючи економічний потенціал в умовах децентралізації управління;
- економічна інтеграція регіонів – процес конвергенції, взаємного зближення соціально-економічних систем регіонів, їх економічної політики з метою отримання позитивних синергетичних ефектів в умовах збереження своєї ідентичність для забезпечення економічної та національної безпеки країни, гарантії її довгострокового соціально-економічного розвитку.

Список використаних джерел:

1. *Великий тлумачний словник української мови / Автор, керівник проекту і гол. редактор В.Т. Бусел. – Київ, Ірпінь: ВТФ Перун, 2001. – 1185 с.*
2. *Енциклопедія бізнесмена, економіста, менеджера / За. ред. Р. Дяківа. – К.: Книгодрук, 2000. – 703 с.*
3. *Новий тлумачний словник української мови: у 4 т. Т.2. / Уклад.: В. Яременко, О.Сліпушко. – К.: Аконіт, 2000. – 911 с.*
4. *Словник української мови: том 9 С. / Голова ред. колегії І.К. Білодід. – К.: Наукова думка", 1978. – 916 с.*
5. *.Сумин В.А. Устойчивость системы управления предприятием в условиях его экономической безопасности / В.А. Сумин // Материалы международной научнопрактической конференции. – Донецк: Дон НТУ, 2001. – С.159–161.*
6. *Калетнік Г. Стійкість економіки як фактор безпеки та розвитку держави / Г. Калетнік, С. Козловський, В. Козловський // Економіка України. - 2012. - № 7. - С. 16-25. - Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/EkUk_2012_7_3.*
7. *Матейко С.В. Формування економічної стійкості аграрних підприємств: Автореф. дис. канд. екон. наук: 08.07.02 / С.В. Матейко. - Запоріжжя: Гуманітарний ун-т "Запорізький ін-т держ. та муніципального управління", 2005. - 22 с.*
8. *Мельник П.В. Соціально-економічні процеси: методологія дослідження та управління їхнім розвитком // Мельник П.В., Максименко І.В., Старостенко Г.Г., Тарангул Л.Л., Фащевський М.І., Немченко М.П. — Ірпінь: Академія ДПС України, 2000. — 451 с.*
9. *Академічний тлумачний словник української мови [Електронний ресурс]. –Режим доступу: http://sum.in.ua/*
10. *The IMD World Competitiveness Center (2012). The IMD World Competitiveness Yearbook. Retrieved from http://www.imd.org/research/publications/wcy/index.cfm*
11. *Захарченко С. В. Научно-методические основы оценки конкурентоспособности регионов Украины в национальном и международном измерении при формировании инновационной модели развития / С. В.*

Захарченко // Украина и ее регионы на пути к инновационному обществу : монография в 4 т. / под общ. ред. В. И. Дубницкого, И. П. Булева. – Донецк : Юго-Восток, 2011. – Т. 2. – С. 103-139.
12. Іванова О. Ю. Термінологічний апарат регіонального саморозвитку / О. Ю. Іванова // Вісник Національного університету "Львівська політехніка". Менеджмент та підприємництво в Україні: етапи становлення і проблеми розвитку. - 2015. - № 819. - С. 410-419. - Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/VNULPM_2015_819_54.
13. Беляевская-Плотник Л. А. Подходы к оценке уровня экономической интеграции регионов в системе национальной экономической безопасности / Л. А. Беляевская-Плотник, Н. Ю. Сорокина // / Экономические науки. 2017. № 6 (151). С. 39-42. URL: http://ecsn.ru/files/pdf/201706/201706_39.pdf

References (BSI):

1. Busel, V.T. (2005), "Great Dictionary of modern Ukrainian language" ["Velykyi tlumachnyi slovnyk suchasnoi ukrainskoi movy"], Perun, Kyiv, 1728 p.
2. "Encyclopedia of businessman, economist, manager" (2000), ["Entsyklopediia biznesmena, ekonomista, menedzhera"] / [Compilers R. Diakiva]. – K. : Mizhnarodna ekonomichna fundatsiia., 480 p.
3. "New Dictionary of the Ukrainian language in four volumes : 42 000 words" (1999), ["Novy`j tlumachny`j slovny`k ukrayins`koyi movy` u choty`r`ox tomax : 42 000 sliv"] / [Compilers V. Yaremenko, A. Slipushko],: Aconite, K., Vol. 4, P – Ya, 941 p.
4. "Dictionary of the Ukrainian language" (1978), ["Slovnyk ukrainskoi movy"] (Vols. 1-11, Vol. 9). 916 p.
5. Sumyn V.A. (2001), "Sustainability of the enterprise management system in the context of its economic security" ["Ustojchyvost' systemy upravlenyia predpryiatyem v uslovyiakh eho ekonomycheskoj bezopasnosty"] Donetsk: Don NTU. pp. 159–161
6. Kaletnik, H., Kozlovs'kyj, S., Kozlovs'kyj, V. (2012), "Sustainability of the economy as a factor of security and development of the state" ["Stijkist' ekonomiky iak faktor bezpeky ta rozvytku derzhavy"]. Ekonomika Ukrainy. Vol.7 – pp. 16-25.
7. Mateyko, S.V. (2005), "Shaping to economic stability agrarian enterprises" ["Formuvannia ekonomichnoi stijkosti ahrarnykh pidpryiemstv"]. Extended abstract of candidate's thesis. Zaporizhzhia: Humanitarian Unitary Enterprise "Zaporizhzhya Institute of State and Municipal Management".
8. Mel'nyk, P.V., Maksymenko, I.V., Starostenko, H.H., Taranhul, L.L., Faschevs'kyj, M.I. & Nemchenko, M.P. (2000), "Socio-economic processes: methodology of research and management of their development" ["Sotsial'no-ekonomichni protsesy: metodolohiia doslidzhennia ta upravlinnia ikhnim rozvytkom"] Irpin: Academy of State Tax Administration of Ukraine, 451 p.
9. Academic Explanatory Dictionary of the Ukrainian Language [Akademichnyj tlumachnyj slovnyk ukrains'koi movy]. sum.in.ua. Retrieved from http://sum.in.ua/
10. The IMD World Competitiveness Center (2012), The IMD World Competitiveness Yearbook. Retrieved from http://www.imd.org/research/publications/wcy/index.cfm
11. Zakharchenko, S. V. (2011), "Scientifically-methodical bases of an estimation of competitiveness of Ukrainian regions in the national and international dimension in the formation of an innovative model of development" ["Nauchno-metodicheskiye osnovy otsenki konkurentosposobnosti regionov Ukrainy v natsional'nom i mezhdunarodnom izmerenii pri formirovanii innovatsionnoy modeli razvitiya"]. In V. I. Dubnitskiy, & I. P. Bulev (Eds.). Ukraina i yeye regiony na puti k innovatsionnomu obshchestvu [Ukraine and its regions on the way to an innovative society] (Vols. 1-4): Vol. 2 (pp. 96-121). Donetsk: South-East.
12. Ivanova, O. (2015), "Terminology apparatus of regional self-development" ["Terminologichny`j aparat regional`nogo samorozvy`tku"] Visny`k Nacional`nogo universy`tetu «L`vivs`ka politexnika». Menedzhment ta pidpry`yemny`cztvo v Ukrayini: etapy` stanovlennya I problemy` rozvy`tku, vol.819., pp.. 410-419..
13. Belyaevskaya-Plotnik L.A., Sorokina N.Yu. (2017), "Approaches to assessment of level of economic integration of regions in the system of a national economic safety" ["Podkhody k otsenke urovnia ekonomycheskoj yntehratsyy rehyonov v systeme natsyonal'noj ekonomycheskoj bezopasnosty"]. Economic sciences.vol. 6(151), pp.39–42

Keywords: *region; regional economic security; economic stability of the region; stability of the region; economic development of the region; integration of the region*
Ключові слова: *регіон; регіональна економічна безпека; економічна стабільність; стійкість; економічний розвиток; інтеграція регіону.*
Ключевые слова: *регион, региональная экономическая безопасность, экономическая стабильность региона, устойчивость региона, экономическое развитие региона, интеграция региона*

Рецензент: Г.О. Горіна, д.е.н., доцент, Донецький національний університет економіки і торгівлі імені Михайла Туган-Барановського (Кривий Ріг)
Перевірено на плагіат системою: https://corp.unicheck.com/library/viewer/report/4834782

УДК 338.45:664 https://doi.org/10.31498/2225-6725.35.2018.139506

ФІНАНСОВІ ЧИННИКИ КОНКУРЕНТОСПРОМОЖНОСТІ РЕГІОНУ У КОНТЕКСТІ ДЕЦЕНТРАЛІЗАЦІЇ

Коренюк Людмила Володимирівна, доцент кафедри фінансів та економічної безпеки, к.е.н., доцент, Дніпропетровський національний університет залізничного транспорту імені В. Лазаряна, м. Дніпро http://orcid.org/0000-0003-3187-3288
Головкова Людмила Степанівна, завідуюча кафедри фінансів та економічної безпеки, д.е.н., професор, Дніпропетровський національний університет залізничного транспорту імені В. Лазаряна, м. Дніпро, http://orcid.org/0000-0001-5473-6644

Lyudmila Korenyuk, Associate Professor of the Department of Finance and Economic Security, Ph.D., Associate Professor, Dnipropetrovsk National University of Railway Transport named after academician V. Lazaryan, Dnepr, e-mail: lusikorenyuk@gmail.com, + 38 (096) 451-67-07
Lyudmila Golovkova, Head of the Department of Finance and Economic Security, Doctor of Economics, Professor, Dnipropetrovsk National University of Railway Transport named after V. Lazaryan, Dnipro, e-mail: g.liudmila22@gmail.com, tel. + 38 (067) 275-41-79

L. Korenyuk, L. Golovkova, Financial factors of the region's competitiveness in the context of decentralization.

Increasing the competitiveness of the regions of Ukraine should be aimed at achieving the economic and social standards of the EU. The financial support of these indicators at the proper level contributes to the filling of local budgets. The development of local self-government in Ukraine is in the active stage of its reform. In such conditions, the progressive pace and direction of the reforms is ensured by decentralization. Optimizing the revenue and expenditure side of local budgets requires a separate study with the aim of providing scientific arguments for giving regions greater financial independence and responsibility. The integral analysis of regional competitiveness can serve as a guide for the socio-economic development of the region and the basis for developing a strategy for its development. Pridneprovsky region is much more attractive for investors of different countries as it ranks first among the regions of Ukraine in terms of the volumes of attracted foreign direct investments. An analysis of the structure of expenditures of local budgets shows the social orientation of budgetary policy. The relatively high share of social spending is positive for the society. In the context of decentralization, the financial resources of local authorities should be targeted to certain developed and approved programs with strict state control. The main conditions for increasing the competitiveness of the Dnepropetrovsk region as a promising industrial region should be: a stable macroeconomic environment for investment; liberal import regime and strong export strategy; effective policy of the state; effective strategy of foreign investment in conditions of limiting own resources, simplified procedures and rules by local authorities for small businesses to reduce operating costs; sustainable investment in human capital; integrated technology support; creation of clusters with the purpose of providing integration links between small and large business entities, affordable loans and interest rates, creation of competition in the banking sector, training of bank personnel in assessing the risks of lending to small and medium businesses, concessional lending and other financial factors.

Коренюк Л. В., Головкова Л. С. Фінансові чинники конкурентноспроможності регіону у контексті децентралізації.

Підвищення конкурентоспроможності регіонів України має бути зорієнтовано на досягнення економічних та соціальних стандартів ЄС. Фінансовому забезпеченню даних показників на належному рівні сприяє наповнення місцевих бюджетів. Розвиток місцевого самоврядування в Україні знаходиться в активній стадії свого реформування. В таких умовах поступальний темп та спрямованість реформ забезпечує децентралізація. Оптимізація дохідної та видаткової частини місцевих бюджетів потребує окремого дослідження з метою наукового аргументування надання регіонам більшої фінансової незалежності та відповідальності. Здійснений інтегральний аналіз регіональної конкурентоспроможності може слугувати орієнтиром для соціально-економічного розвитку регіону та основою для розроблення стратегії його розвитку. Придніпровський регіон є значно привабливим для інвесторів різних країн так як посідає перше місце серед областей України за обсягами залучених прямих іноземних інвестицій. Аналіз структури видатків місцевих бюджетів показує соціальну спрямованість бюджетної політики. Відносно висока питома частка видатків у соціальну сферу є позитивною для суспільства. В умовах децентралізації фінансові ресурси місцевих органів влади мають адресно направлятися під певні розроблені затверджені

© ***L. Korenyuk, L. Golovkova / Коренюк Л. В., Головкова Л. С., 2018***

програми з жорстким контролем з боку держави. Головними умовами підвищення конкурентоспроможності Дніпропетровської області як перспективного промислового регіону мають бути: стабільне макроекономічне середовище для інвестицій; ліберальний режим імпорту та міцна стратегія експорту; ефективна політика держави; ефективна стратегія іноземного інвестування в умовах обмеження власних ресурсів, спрощені процедури та правила зі сторони місцевих органів влади для малого бізнесу для зниження операційних витрат; стійкі інвестиції у людський капітал; комплексна підтримка технологій; створення кластерів з метою забезпечити інтеграційних зв'язків між малими та великими суб'єктами підприємництва, доступні кредити та відсоткові ставки, створення конкуренції у банківському секторі, навчання банківського персоналу щодо оцінки ризиків кредитування малого та середнього бізнесу, пільгове кредитування иа інші фінансові чинники.

Коренюк Л. В. Головкова Л. С. Финансовые факторы конкурентоспособности региона в контексте децентрализации.

Повышение конкурентоспособности регионов Украины должно быть ориентировано на достижение экономических и социальных стандартов ЕС. Финансовому обеспечению данных показателей на должном уровне способствует наполнению местных бюджетов. Развитие местного самоуправления в Украине находится в активной стадии своего реформирования. В таких условиях поступательный темп и направленность реформ обеспечивает децентрализация. Оптимизация доходной и расходной части местных бюджетов требует отдельного исследования с целью научной аргументации предоставления регионам большей финансовой независимости и ответственности. Проведенный интегральный анализ региональной конкурентоспособности может служить ориентиром для социально-экономического развития региона и основой для разработки стратегии его развития. Приднепровский регион значительно привлекательнее для инвесторов разных стран так как занимает первое место среди областей Украины по объемам привлеченных прямых иностранных инвестиций. Анализ структуры расходов местных бюджетов показывает социальную направленность бюджетной политики. Относительно высокая удельная доля расходов на социальную сферу является положительной для общества. В условиях децентрализации финансовые ресурсы местных органов власти должны адресно направляться под определенные разработанные и утверждённые программы с жестким контролем со стороны государства. Главными условиями повышения конкурентоспособности Днепропетровской области как перспективного промышленного региона должны быть: стабильная макроэкономическая среда для инвестиций; либеральный режим импорта и прочная стратегия экспорта; эффективная политика государства; эффективная стратегия иностранного инвестирования в условиях ограничения собственных ресурсов, упрощенные процедуры и правила со стороны местных органов власти для малого бизнеса для снижения операционных расходов; устойчивые инвестиции в человеческий капитал; комплексная поддержка технологий; создание кластеров с целью обеспечения интеграционных связей между малыми и крупными субъектами предпринимательства, доступные кредиты и процентные ставки, создание конкуренции в банковском секторе, обучение банковского персонала по оценке рисков кредитования малого и среднего бизнеса, льготное кредитование и другие финансовые факторы.

Постановка проблеми. Питання забезпечення сталого розвитку на місцевому територіальному рівні є надзвичайно актуальним з огляду на потребу низовинної стабілізації соціально-економічного життя нашої держави в умовах проведення децентралізації. В процесі трансформації місцевого самоуправління принципове значення має належне забезпечення матеріально-фінансової автономії територіальних громад, яка можлива за умови реалізації конституційного принципу самостійності місцевих бюджетів. В сучасних умовах особливої актуальності набувають питання, пов'язані з формуванням і виконанням місцевих бюджетів в умовах децентралізації та визначення резервів фінансових чинників конкурентноспроможності регіону у контексті децентралізації

Аналіз основних досліджень і публікацій. Теоретичні та практичні аспекти управління фінансовими чинниками конкурентоспроможності регіонів розглядались серед науковців, політиків і практиків, таких як: О. Василик [1], О. Б. Жихор [6], О. П. Кириленко [8], Т. О. Кізима Т. О. [14], В. І. Кравченко [9], Кравчук Н. І. [10], Кузьминчук Н. В. [6], Л. Л. Лазебник [13], В. Федосов [13], С. Юрій [14], П. І. Юхименко [13] та ряд інших видатних вчених-економістів. З метою їх інтегрального впливу на процес регіонального зростання, розбудови ефективної системи багаторівневого управління, націленої на зміцнення координуючих основ у регулюванні регіонального і місцевого розвитку, визначення найбільш ефективних інструментів регулювання територіального розвитку, свідчить про складність і актуальність означеної проблематики.

Постановка завдання: проаналізувати фінансові чинники визначення конкурентоспрроможності регіону у контексті децентралізації та визначити резерви підвищення конкурентоспроможності регіональної економіки.

Результати дослідження. Процеси глобалізації та регіоналізації суттєво вплинули на підвищення ролі національних регіонів, проявом чого є набуття нових якостей регіонами, однією з яких є конкурентоспроможність, а також надання їм статусу самостійних суб'єктів, що формують власну стратегію розвитку в економічному просторі держави та за її межами. Саме конкурентоспроможність найбільш повно показує потребу в подальшому розвитку регіонів як повноправних суб'єктів ринкової економіки, передбачає їх економічний розвиток та визначає подальші перспективи, формує стратегічні пріоритети.

Досягнення конкурентоспроможності для регіону як суб'єкта конкурентної боротьби передбачає підвищення ефективності його розвитку, оскільки конкурентоспроможність спрямована на зниження міжрегіональних диспропорцій та економічний розвиток.

Конкурентоспроможність регіону – це здатність економіки регіону передбачати та успішно адаптовуватися до зовнішніх і внутрішніх викликів шляхом створення нових економічних можливостей за рахунок використання стійких конкурентних переваг регіону; визначати його роль і місце в економічному просторі країни та на світовому ринку товарів і послуг, тобто це здатність регіону випереджати інші регіони за окремими соціально-економічними показниками [8].

Регіон є основною просторовою одиницею, що конкурує з метою приваблення інвестицій на регіональному рівні, у результаті чого конкурентоспроможними стають суб'єкти підприємницької діяльності на окресленій території в різних сферах та галузях економічної діяльності відбулося зростання інтересу науковців до проблем зростання конкурентоспроможності регіонів. Якщо регіони мають на меті зберегти досягнутий рівень економічного розвитку, вони вимушені реагувати на зміни у зовнішньому середовищі, зокрема зростаючу продуктивність праці, створення сприятливого інвестиційного середовища, швидке сприйняття нових технологій та електронної комерції. За даними центра міжнародної конкурентоспроможності (Center for International Competitiveness), у 2017 р. європейськими лідерами за індексом глобальної конкурентоспроможності регіонів є Швейцарія, Нідерланди, Німеччина замикають рейтинг – Швеція, Великобританія, Норвегія.

Конкурентоспроможний регіон має можливість приваблювати й підтримувати успішні фірми, висококваліфіковану працю, підвищувати рівень та якість життя його населення. Це процес покликаний генерувати високі прибутки і забезпечувати якість та достойний рівень життя населення регіону. Регіональна конкурентоспроможність може бути визначена як здатність створити та підтримувати привабливе середовище для підприємництва.

Складні процеси формування конкурентоспроможності високорозвинутих країн, основані на застосуванні інноваційних стратегій, зокрема в галузі інформаційних та комунікаційних технологій у торгівлі, є вагомим фактором створення довгострокових конкурсних переваг. Водночас, країни, що розвиваються, як правило, формують конкурентоспроможність своїх регіонів, застосовуючи стратегії наздоганяючого розвитку. Це означає, що вони не мають можливостей створювати високі технології та змушені застосовувати імпортні технології, як правило, за допомогою прямих іноземних інвестицій.

Аналізуючи конкурентоспроможність регіонів ми застосовували інтегральний показник конкурентоспроможності [13], який визначається за допомогою відносних показників таких як: капітальні інвестиції з розрахунку на 1 особу, валова продукції у постійних цінах на 1 особу, продуктивності праці, витрат на НДР у розрахунку на 1 особу, обсягу інноваційної продукції у розрахунку на 1 особу, рівня рентабельності підприємств,

питомої ваги регіону у ВВП країни, рівня безробіття, наявного доходу населення на 1 особу і розраховуватиметься за такою формулою:

$$I_{x_j} = \frac{\sum_{i=1}^{n} f(x_i)}{n}, \quad (1)$$

де I_{x_j} – інтегральний показник конкурентоспроможності j-го регіону; n – кількість коефіцієнтів оцінки конкурентоспроможності регіону; f (x_i) – коефіцієнт конкурентоспроможності за і-им параметром оцінки, який обчислюється таким чином:

$$f(x_i) = \frac{x_{ij}}{x_{iy}}, \quad (2)$$

де x_{ij} – коефіцієнт і-го параметру для j-го регіону; x_{iy} – коефіцієнт і-го параметру, який застосовується як базове значення.

Вищезазначена методика [13] дозволяє здійснити порівняльну характеристику Дніпропетровського регіону країни за рівнем конкурентоспроможності за 2014 – 2016 рр. (рис. 3, табл. 1).

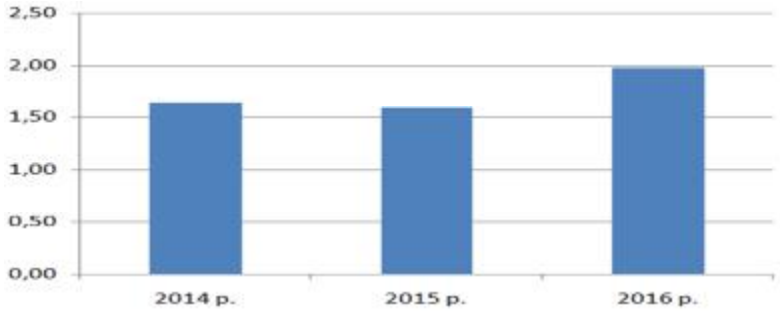

Рис. 1. Конкурентоспроможність Дніпропетровського регіону, 2014 - 2016 р. [4]

Таблиця 1

Конкурентоспроможність Дніпропетровського регіону, 2014 - 2016 р.[4]

Відносний коефіцієнт	2014 р.	2015 р.	2016 р.
капітальні інвестиції з розрахунку на 1 особу (х1)	1,21	1,29	1,25
валова продукції у постійних цінах на 1 особу (х2)	0,74	0,90	0,98
продуктивності праці (х3)	0,85	1,20	1,21
витрат на НДР у розрахунку на 1 особу (х4)	1,41	0,09	0,14
обсягу інноваційної продукції у розрахунку на 1 особу (х5)	0,38	0,29	0,30
рівня рентабельності підприємств (х6)	0,93	-2,30	0,89
питомої ваги регіону у ВВП країни (х7)	7,14	10,82	10,90
рівня безробіття (х8)	0,88	0,79	0,85
Інтегральний коефіцієнт конкурентоспроможності регіону(Іх)	1,64	1,59	1,97

З огляду на отримані результати дослідження, головними умовами підвищення конкурентоспроможності Дніпропетровської області має бути: стабільне макроекономічне середовище для інвестицій; ліберальний режим імпорту та міцна стратегія експорту; ефективний режим конкурентної політики держави; активна стратегія іноземного інвестування в умовах обмеження власних ресурсів, спрощені процедури та правила зі сторони місцевих органів влади для малого бізнесу для зниження операційних витрат; стійкі інвестиції у людський капітал (навчання, підготовка, перепідготовка, підвищення кваліфікації персоналу); комплексна підтримка технологій (в галузі управління якістю, підвищення продуктивності, створення інформаційних центрів підтримки малого та середнього бізнесу); створення кластерів з метою забезпечити інтеграційні зв'язки між малими та великими суб'єктами підприємництва (надання ключових об'єктів інфраструктури, технологічної підтримки, фінансування, маркетингових послуг, зокрема адаптивного маркетингу при виході на зарубіжні ринки), вільний доступ до фінансів (доступні кредити та відсоткові ставки, створення конкуренції у банківському секторі, навчання банківського персоналу щодо оцінки ризиків кредитування малого та середнього бізнесу, пільгове кредитування тощо); створення ефективної інфраструктури.

Що стосується інвестицій, то за обсягами залучених прямих іноземних інвестицій область упевнено посідає 1 місце серед областей України. Станом на кінець 2016 року

обсяг прямих іноземних інвестицій, залучених в економіку області, склав 3481,3 млн. дол. США.

На одного мешканця області обсяг іноземних інвестицій становив 1074,7 дол. США, що у 1,2 рази більше показника по Україні (886,0 дол. США). В економіку області прямі інвестиції залучено з 59 країн світу. Найбільші обсяги прямих інвестицій надійшли з Кіпру – 30,9%, Віргінських Островів (Великобританія) – 17,9%, Німеччини – 16,1%, Нідерландів – 15,6%, Белізу – 3,1%, Австрії – 2,9%, Російської Федерації – 1,9% [2]. У 2016 році про наявність прямих іноземних інвестицій звітувало 1144 підприємства 11 міст та 18 районів області [9].

Більше половини іноземних інвестицій вкладено у промисловість (53,5%), також суттєві обсяги іноземного капіталу зосереджено у сфері оптової та роздрібної торгівлі (20,4%), операцій з нерухомим майном (13,1%); діяльності у сфері допоміжного та адміністративного обслуговування (4,4%); професійної, наукової та технічної діяльності (4,2%) та в інші галузі (рис.2).

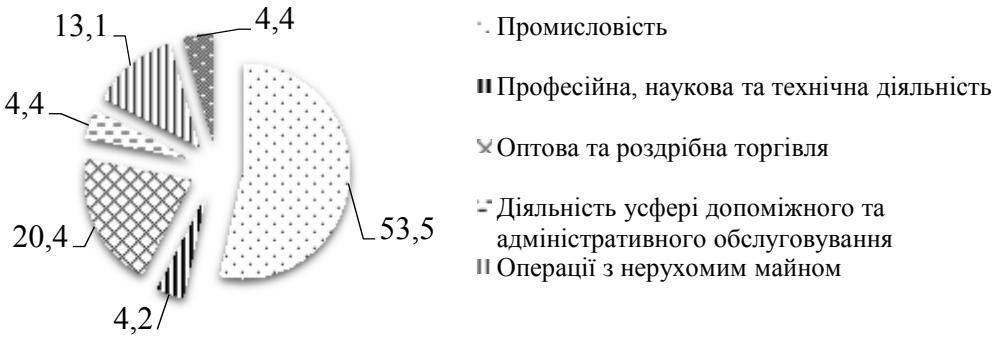

Рис. 2. Прямі іноземні інвестиції в область за видами економічної діяльності за 2016 рік, % [4]

Отже, можна сказати що регіон є значно привабливим для інвесторів різних країн так як посідає перше місце серед областей України за обсягами залучених прямих іноземних інвестицій. Збільшення обсягів іноземних інвестицій для регіону - це зростання доходів населення в майбутньому. Сприяючи їх залученню, можна в перспективі розраховувати на збільшення робочих місць, підвищення рівня заробітної плати та отримання надійних соціальних гарантій.

Також слід зазначити основні напрямки розвитку малого і середнього бізнесу. Позитивним прикладом щодо розвитку малого бізнесу для України є досвід Польщі. Удосконалення інституційного забезпечення підприємницької діяльності дало змогу країні піднятися в рейтингу Doing Business з 72 у 2008 р. на 25 місце в 2016 р. Цей рейтинг складається з 10 індикаторів, аналіз яких дозволяє охарактеризувати бізнес-клімат та визначити якість правил регулювання підприємницької діяльності: реєстрація підприємств; отримання дозволів на будівництво; підключення до системи електропостачання; реєстрація власності; кредитування; захист інвесторів; оподаткування; міжнародна торгівля; забезпечення виконання контрактів; ліквідація підприємств (табл. 2).

Таблиця 2

Динаміка рейтингу «Doing Business» для України та Польщі [4]

Країна	2008 р.	2009 р.	2010 р.	2011 р.	2012 р.	2013 р.	2014 р.	2015 р.	2016 р.
Польща	72	76	72	70	62	55	45	32	25
Україна	144	145	142	145	152	137	112	96	83

Як видно з таблиці, Україна почала показувати позитивну динаміку і підвищуватися в рейтингу починаючи з 2012 року. За останні 6 років наша країна зробила значні кроки у сфері легкості ведення бізнесу і піднялася із 152 місця у 2012 до 83 у 2016 році. Однак ми

не змогли піднятися навіть до рівня Польщі 2008 року.

Здійснений інтегральний аналіз регіональної конкурентоспроможності може слугувати орієнтиром для соціально-економічного розвитку регіону та основою для розроблення стратегії його розвитку. Отримані на основі проведених розрахунків результати свідчать, що Дніпропетровська область має високий рівень конкурентоспроможності та утримує лідерські позиції вже понад 10 років. З огляду на отримані результати дослідження, головним завданням державної регіональної економічної політики України має бути планомірний поступовий перехід до стратегії зростання конкурентоспроможності регіонів України.

Одним із чинників підвищення фінансової стійкості місцевих бюджетів є оптимізація їх дохідно-видаткової частини. Першим кроком на шляху фінансової децентралізації було формування дохідної частини місцевих бюджетів на 2015 та на 2016 роки на новій основі. Ефективне формування доходів місцевих бюджетів сприяє подальшій можливості виконання органами місцевого самоврядування функцій, які на них покладені, насамперед, щодо соціального захисту населення, надання послуг з освіти, охорони здоров'я, розвитку житлово-комунального господарства. Розглянемо на конкретному прикладі структуру доходів місцевих бюджетів Дніпропетровської області за 2013-2016 роки (табл. 3).

Таблиця 3

Структура доходів місцевих бюджетів Дніпропетровської області за 2013-2016 рр. [3]

Показник	2013	2014	2015	2016	Відхилення +/- 2016/2014
	Централізація		Децентралізація		
Всього доходів (без урахування трансфертів з державного бюджету), млн. грн.	10 137,3	11 030,3	13 203,4	17 944,7	6 914,4
Офіційні трансферти з державного бюджету, млн. грн.	5 844,6	6 846,4	13 169,4	14 526,7	7 680,3
Разом доходи, млн. грн.	15 981,9	17 876,7	26 372,8	32 471,4	14 594,7
Питома вага власних доходів у дохідній частині місцевого бюджету, %	63,4	61,7	50,1	55,3	-6,4
Питома вага офіційних трансфертів у дохідній частині місцевого бюджету, %	36,6	38,3	49,9	44,7	6,4

Відповідно до проведеного аналізу в табл. 5 доходи місцевих бюджетів Дніпропетровської області показують про наявність тенденцій до нарощування їх обсягів, що безумовно є позитивним аспектом діяльності органів місцевого самоврядування. Якщо порівнювати розподіл коштів при децентралізованому бюджеті та централізованому, можна впевнено сказати, що дані зміни несуть позитивний вплив на розвиток регіону. Але, встановлено, що питома вага власних доходів у дохідній частині місцевих бюджетів Дніпропетровської області за аналізований період зменшується, це означає що проведені заходи фінансової децентралізації поки що не змогли її подолати. Отже, можна сказати, що бюджет Дніпропетровської області, все ще залежить від державної підтримки.

Аналіз офіційних трансфертів показав, що питома вага офіційних трансфертів з державного бюджету в доходах місцевих бюджетів Дніпропетровської області в 2016 році становила 44,7%, що на 6,4 в. п. більше ніж у 2014 році та на 5,2 в. п. менше ніж у 2015 році. Отже, можна сказати, що трансферти забезпечують значну частину (понад 44%) всіх доходів місцевих бюджетів Дніпропетровської області.

У 2015 році були внесені зміни до БКУ, які регламентовані Законом України від 28 грудня 2014 р. «Про внесення змін до Бюджетного кодексу України щодо реформи міжбюджетних відносин» №79-VIII та проведено повну зміну трансфертної політики, що не могло вплинути на структуру дохідної частини місцевих бюджетів [4]. Скасування дотації вирівнювання і запровадження базової дотації (трансферт із Державного бюджету до місцевих бюджетів) та реверсної дотації (із місцевих бюджетів до Державного бюджету) з метою горизонтального вирівнювання податкоспроможності територій, а

також запровадження нових видів субвенцій - освітньої, медичної, на підготовку робітничих кадрів не спричинило втрати фінансових ресурсів органами місцевого самоврядування. Розглянемо динаміку отриманих трансфертів місцевими бюджетами Дніпропетровської області за 2013-2016 роки [3]. (рис. 3)

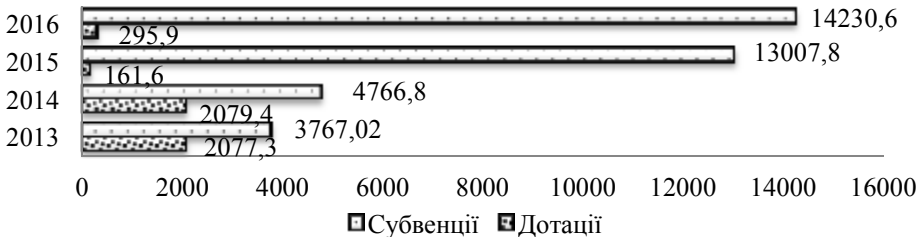

Рис. 3. Трансферти з державного бюджету до місцевих бюджетів Дніпропетровської області за 2013-2016 роки [3]

Зміни внесені до Бюджетного кодексу України в частині бюджетної децентралізації, значно вплинули на питому вагу субвенцій та дотацій з державного бюджету. В загальному обсязі доходів місцевих бюджетів Дніпропетровської області – цільові трансферти зросли майже в 4 рази: з 3767, 02 млн. грн.. у 2013 році до 14230,6 млн. грн.у 2016 році, а дотація, навпаки знизилася із 2077,3 млн. грн. у 2013 році до 295,9 млн. грн. у 2016 році. Це означає зменшення нецільових видатків, які здійснюють місцеві органи влади. На фінансування субвенцій для забезпечення видатків установ медичної та освітньої сфери, які належать до повноважень місцевих бюджетів, у 2016 році було спрямовано 6959,5 млн. грн., зокрема: медична субвенція профінансована у сумі 3732,6 млн. грн.; освітня субвенція – 3226,9 млн. грн.

Щодо аналізу зарубіжного досвіду формування доходів місцевих бюджетів, зазначимо, що так як і в Україні доходи місцевих бюджетів зарубіжних країн формуються шляхом перерозподілу ВВП та національного доходу за допомогою податкових та неподаткових надходжень, трансфертів та позик.

У західній фінансовій науці виділяють кілька підстав для запровадження міжбюджетних трансфертів: фіскальну незбалансованість по вертикалі, відновлення горизонтального фіскального балансу, гарантоване надання суспільних благ, нейтралізацію зовнішніх факторів та внесок у політику стабілізації для економічного розвитку макроекономічних цілей. За рахунок трансфертів формується значна частина доходів місцевих бюджетів іноземних країн: у Румунії – 79 %, Болгарії – 78 %, Угорщині – 66 %, Латвії – 68 %, Словенії – 67 %, Великобританії – 77 %, Нідерландах – 60 %. В окремих країнах трансферти формують незначну частину доходів місцевих бюджетів: у Швеції – 19 %, Данії – 24 %, Франції – 25 %, Австрії – 35 %. Закордоном поділ фіскально-економічних повноважень між центральними органами державної влади і управління й місцевим самоврядування є законодавчо закріплений та значною мірою зумовлює чинну структуру доходів місцевих бюджетів [5]. Проте структура доходів бюджетів місцевого самоврядування в розрізі різних країн відрізняється і тому неможливо виокремити сталі структурні співвідношення у розрізі дотацій та субвенції з державного бюджету місцевим бюджетам.

Аналіз структури видатків місцевих бюджетів, показує соціальну спрямованість бюджетної політики. Відносно висока питома вага видатків у соціальну сферу є позитивною для суспільства. Видатки на соціальний розвиток у майбутньому забезпечують розв’язання питань економічного розвитку. Але, слід зазначити, що видатки соціального напряму націлені виключно на фінансування споживацьких потреб, зокрема, на поетапне збільшення розміру мінімальної заробітної плати та на збільшення розмірів соціальних виплат. Структура видатків місцевих бюджетів Дніпропетровської області за 2013-2016 роки представлена в табл. 4.

Відповідно до проведеного аналізу видатків місцевих бюджетів можна сказати, що

видатки з кожним роком збільшувалися. Видатки місцевих бюджетів Дніпропетровської області за 2016 рік складають 32132,9 млн. грн., збільшення видатків відповідно до 2014 року відбулося майже вдвічі і складає 14539,6 млн. грн. У місцевих бюджетах Дніпропетровської області видатки загального фонду в 2016 році складають 24984,8 млн. грн. що складає 77,8% від загальної суми видатків області. Протягом досліджуваного періоду ця питома вага зменшувалась. Питома вага видатків спеціального фонду найменшою була в 2013 році – 10,5%, але з кожним роком спостерігається, що вона постійно збільшується і у 2016 році складає 22,2% від загальної суми видатків. В 2016 році видатки спеціального фонду складають 7148,1 млн. грн.. Таким чином, частка спеціального фонду за період 2013-2016 років у структурі видатків збільшилася на 6,8% [3].

Таблиця 4

Видатки місцевих бюджетів Дніпропетровської області за 2013-2016 роки [3]

Показник	2013	2014	2015	2016	Відхилення +/- 2016/2014
	Централізація		Децентралізація		
Загальний фонд видатків, млн. грн.	14 540,3	14 880,2	20 932,9	24 984,8	10 104,6
Спеціальний фонд видатків, млн. грн.	1 703,3	2 713,1	4 149,2	7 148,1	4 435
Разом видатки, млн. грн.	16 243,6	17 593,3	25 082,1	32 132,9	14 539,6
Питома вага видатків загального фонду, %	89,5	84,6	83,5	77,8	-6,8
Питома вага видатків спеціального фонду, %	10,5	15,4	16,5	22,2	6,8

Найбільше видатків загального фонду місцевих бюджетів Дніпропетровської області за 2016 рік припадає на соціальну сферу та соціальний захист населення, а саме на освіту 27 %; охорону здоров'я – 20%; соціальний захист та соціальне забезпечення – 29%, культуру і мистецтво – 3%. Найменше видатків припадає: житлово-комунального господарства – 6%; транспорт, дорожнє господарство, зв'язок, телекомунікації – 4%; державне управління - 4%. Інші видатки мають незначну частину в бюджеті області, менше 1 % (рис.4).

У 2014-2016 роках значно збільшилися видатки спеціального фонду по таких групах, як: видатки на проведення робіт, пов'язаних з будівництвом, реконструкцією, ремонтом на утриманням автомобільних доріг; фонд охорони навколишнього природного середовища та видатки бюджету розвитку. Збільшення пов'язане з тим, що в регіоні щорічно відбуваються заходи щодо будівництва, реконструкції будівель – збільшилася кількість об'єктів, які відремонтовані та підлягали реконструкції; розпочалася добудова нових станцій метрополітену, відбувається ремонт електромереж, та зовнішнього освітлення по населених пунктах регіону, ремонт мереж зливових каналізацій, щорічно виконуються ремонтні роботи житлових будинків (ремонт покрівель, ліфтів, сантехсистем, електромереж); відбувається також фінансування різних природоохоронних заходів, які фінансуються за рахунок фонду охорони навколишнього середовища, та відбувається фінансування різних інших програм зі спеціального фонду які затверджені місцевими радами.

У 2014-2016 роках значно збільшилися видатки спеціального фонду по таких групах, як: видатки на проведення робіт, пов'язаних з будівництвом, реконструкцією, ремонтом на утриманням автомобільних доріг; фонд охорони навколишнього природного середовища та видатки бюджету розвитку. Збільшення пов'язане з тим, що в регіоні щорічно відбуваються заходи щодо будівництва, реконструкції будівель – збільшилася кількість об'єктів, які відремонтовані та підлягали реконструкції; розпочалася добудова нових станцій метрополітену, відбувається ремонт електромереж, та зовнішнього освітлення по населених пунктах регіону, ремонт мереж зливових каналізацій, щорічно виконуються ремонтні роботи житлових будинків (ремонт покрівель, ліфтів, сантехсистем, електромереж); відбувається також фінансування різних природоохоронних заходів, які фінансуються за рахунок фонду охорони навколишнього середовища, та

відбувається фінансування різних інших програм зі спеціального фонду які затверджені місцевими радами.

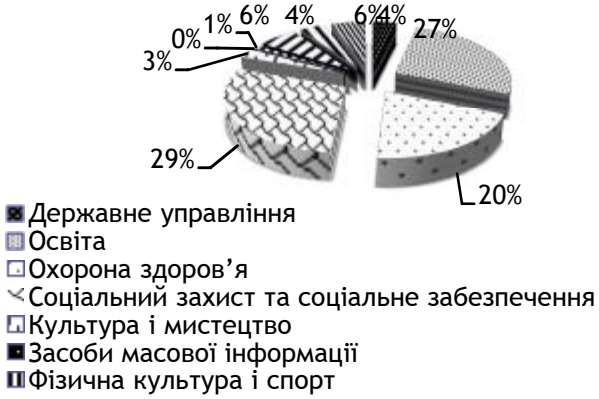

Рис. 4. Структура видатків загального фонду місцевих бюджетів Дніпропетровської області за 2016 рік, % [3]

Отже, проаналізувавши доходи та видатки місцевих бюджетів та зарубіжний досвід формування доходів в розрізі міжбюджетних трансфертів, слід зазначити, що проведення процесу фінансової децентралізації є досить актуальним і необхідним на сучасному етапі. Аналіз даних, щодо розподілу міжбюджетних трансфертів показав залежність місцевих бюджетів від державного бюджету, це означає що забезпеченість місцевих бюджетів власними грошовими коштами знаходиться на низькому рівні. Тому, саме процес фінансової децентралізації повинен вплинути на посилення самостійності органів місцевого самоврядування, шляхом зменшення в дохідній частині міжбюджетних трансфертів, та в свою чергу збільшенню власних доходів місцевих бюджетів. Фінансове вирівнювання є однією з головних умов децентралізації та стійкого розвитку місцевого самоврядування, проте, воно не маэ позбавляти економічно розвинені регіони стимулів до пошуку достатнього обсягу власних фінансових ресурсів, які б в повній мірі забезпечили фінансову незалежність місцевих бюджетів від бюджетів вищих рівнів. Місцеві органи влади повинні мати у своєму розпорядженні достатні фінансові ресурси, якими вони можуть вільно розпоряджатись в межах своїх повноважень та об'єднаних громад.

В умовах децентралізації фінансові ресурси місцевих органів влади повинні чітко направлятися під певні розроблені затверджені програми з жорстким контролем з боку держави. Як свідчить практика, на сучасному етапі ці програми не розробляються. Місцеві органи влади здійснюють розподіл видатків по-старому. Левова сума видатків йде на заробітну плату та електроенергію,а бажано цю частину направляти на сучасні інноваційні розробки в сфері освіти, медицини. Тому, що ні для кого не є секретом, що якість медичних і освітніх послуг в Україні є надзвичайно низькою та потребує модернізації і оновлення.

Висновки. На сьогодні найбільший вплив на конкурентоспроможність мають такі регіональні характеристики: переважання аграрної або індустріальної спеціалізації, наявність старопромислових територій, несприятливі умови для ведення бізнесу, нестача внутрішньорегіональних ресурсів, неефективна співпраця органів місцевої влади з підприємцями та населенням у виробленні спільної політики тощо. Існуючою практикою соціально-економічного розвитку України (негативними проявами якої стали надмірно глибокі деформації та диспропорції в просторово-територіальному розвитку) та за результатами вивчення позитивного зарубіжного досвіду, зокрема політики ЄС щодо регіонального розвитку, підтверджено, що ефективність державної регіональної політики накопичення та ефективного використання потенціалу конкурентоспроможності в значній мірі залежать від раціональної та розумної децентралізації.

Здійснений інтегральний аналіз регіональної конкурентоспроможності може слугувати орієнтиром для соціально-економічного розвитку регіону та основою для

розроблення стратегії його розвитку. Отримані на основі проведених розрахунків результати свідчать, що Дніпропетровська область має високий рівень конкурентоспроможності та утримує лідерські позиції вже понад 10 років. З огляду на отримані результати дослідження, головним завданням державної регіональної економічної політики України має бути планомірний поступовий перехід до стратегії зростання конкурентоспроможності регіонів України.

Проаналізувавши доходи та видатки місцевих бюджетів та зарубіжний досвід формування доходів в розрізі міжбюджетних трансфертів, слід зазначити, що проведення процесу фінансової децентралізації є досить актуальним і необхідним на сучасному етапі. Аналіз даних, щодо розподілу міжбюджетних трансфертів показав залежність місцевих бюджетів від державного бюджету.

В умовах децентралізації фінансові ресурси місцевих органів влади повинні чітко направлятися під певні розроблені та затверджені програми з жорстким контролем з боку держави. Як свідчить практика, на сучасному етапі ці програми не розробляються. Місцеві органи влади здійснюють розподіл видатків по-старому. В сучасних складних фінансових умовах левова сума видатків витрачається на заробітну плату та електроенергію. Ми вважаємо,і, наша думка кореспондується з досвідом європейських країн, що пріоритетною статею видатків мають стати витрати на на сучасні інноваційні розробки в сфері освіти, медицини. Адже, ні для кого не є секретом, що якість медичних і освітніх послуг в Україні є надзвичайно низькою та потребує модернізації і оновлення.

З огляду на отримані результати дослідження, головними умовами підвищення конкурентоспроможності Дніпропетровської області має бути: стабільне макроекономічне середовище для інвестицій; ліберальний режим імпорту та міцна стратегія експорту; ефективний режим конкурентної політики держави; активна стратегія іноземного інвестування в умовах обмеження власних ресурсів, спрощені процедури та правила зі сторони місцевих органів влади для малого бізнесу для зниження операційних витрат. Також велике значення мають стійкі інвестиції у людський капітал (навчання, підготовка, перепідготовка, підвищення кваліфікації персоналу); комплексна підтримка технологій (в галузі управління якістю, підвищення продуктивності, створення інформаційних центрів підтримки малого та середнього бізнесу). Крім того, в умовах децентралізації важливим є створення кластерів з метою забезпечити інтеграційні зв'язки між малими та великими суб'єктами підприємництва (надання ключових об'єктів інфраструктури, технологічної підтримки, фінансування, маркетингових послуг, зокрема адаптивного маркетингу при виході на зарубіжні ринки), вільний доступ до фінансів (доступні кредити та відсоткові ставки, створення конкуренції у банківському секторі, навчання банківського персоналу щодо оцінки ризиків кредитування малого та середнього бізнесу, пільгове кредитування тощо); створення ефективної інфраструктури.

Список використаних джерел:

1. О. Д. Василик, К. В. Павлюк Державні фінанси України Навчальний посібник. — К.: Вища школа, 1997. — 383 с

2. Головне управління статистики у Дніпропетровській області [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.dneprstat.gov.ua/

***3.** Дані Ін-ту бюджету та соціально-економічних досліджень. [Електронний ресурс]. – Доступний з https://www.ibser.org.ua*

4. Державна служба статистики України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.ukrstat.gov.ua/

5. Доценко О. С. Практикум з загальної теорії статистики: навч. посібник /О.С.Доценко. – Севастополь : СевНТУ, 2010. – 204 с.

6. О. Б.Жихор Модель державного регулювання розвитку регіону: стратегічні, тактичні та операційні напрями / О. Б. Жихор, Н. В. Кузьминчук //Вісник Університету банківської справи Національного банку України. - 2013. - № 1. - С. 21-25. - Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/VUbsNbU_2013_1_6

7. Звіти Державної казначейської служби України „Про виконання бюджетів». – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.treasury.gov.ua

8. О. П. Кириленко, Боргова політика органів місцевого самоврядування / Ольга Кириленко // Вісник Тернопільського національного економічного університету. – Тернопіль : Економічна думка, 2008. – Вип. 5. – С. 153-158
9. В. І. Кравченко Місцеві фінанси України: Навч. посіб. - К.: Т-во "Знання", КОО, 1999. - 487 с.
10. Кравчук Н. І. Оцінка конкурентоспроможності регіонів України / Н. І. Кравчук, М. І. Яремова // Вісник ЖНАЕУ – 2016 - № 1 (54), т. 2. – С. 88 -95.
11. Стасюк О. М. Інтегральна оцінка конкурентоспроможності регіонів України / Стасюк О. М., Бевз І. А. // УДК 339.137:332.143(477) – 2012. - С. 75 – 86.
12. DOING BUSINESS+ Оценка Бизнес Регулирования [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://russian.doingbusiness.org/ranki
13. П. І. Юхименко, В. М. Федосов, Л. Л. Лазебник та ін. Теорія фінансів: Підручник / За ред. проф. В. М. Федосова, С. І. Юрія. — К.: Центр учбової літератури, 2010. — 576 с.
14. С. І .Юрій Фінансова грамотність населення в діалектиці сучасних освітніх тенденцій / С. І. Юрій, Т. О. Кізима // Фінанси України. - 2012. - № 2. - С. 16-25. - Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Fu_2012_2_3

References:

1. Vasilik O. D., Pavlyuk K. V. (1997), "Public Finances of Ukraine", ["Derzhavni finansi Ukraïni"], textbook, K., High school, 383 p.
2. "The Main Department of Statistics in the Dnipropetrovsk Region", ["Golovne upravlinnja statistiki u Dnipropetrovs'kij oblasti"], [electronic resource], available at: http://www.dneprstat.gov.ua/
3. "Information on the budget and socio-economic studies", ["In-tu bjudzhetu ta social'no-ekonomichnih doslidzhen'"], [electronic resource], available at https://www.ibser.org.ua
4. "State Statistics Service of Ukraine", [Derzhavna sluzhba statistiki Ukraïni ""], [electronic resource], available at: http://www.ukrstat.gov.ua/
5. Dotsenko O. S. (2010),"The Practice of General Statistics Theory", ["Praktikum z zagal'noï teoriï statistiki "], teaching. Manual, O.S. Dotsenko, Sevastopol, SevNTU, , 204p.
6. Zhikhor O. B. (2013), "Model of state regulation of the region's development: strategic, tactical and operational directions", ["Model' derzhavnogo reguljuvannja rozvitku regionu: strategichni, taktichni ta operacijni naprjami "], O. B. Zhikhor, N. V. Kuzminchuk, Bulletin of the University of Banking of the National Bank of Ukraine, No.1. pp. 21-25, available at: http://nbuv.gov.ua/UJRN/VubsNbU_2013_1_6
7. "Reports of the State Treasury of Ukraine "On Budget Execution", ["Zviti Derzhavnoï kaznachejs'koï sluzhbi Ukraïni „Pro vikonannja bjudzhetiv»"], [electronic resource], available at: http://www.treasury.gov.ua
8. Kyrylenko O.P. (2008), "Bourgeois Policy of Local Governments", ["Borgova politika organiv miscevogo samovrjaduvannja"], Olga Kyrylenko, Bulletin of the Ternopil National Economic University, Ternopil: Economic Thought, Vip. 5, pp. 153-158.
9. Kravchenko V. I. (1999), "Local Finance of Ukraine", ["Miscevi finansi Ukraïni"], teach. manual, K., T "Knowledge", KOO, 487 p.
10. Kravchuk N.I. (2016), "Assessment of the competitiveness of the regions of Ukraine", ["Ocinka konkurentospromozhnosti regioniv Ukraïni"], N.I. Kravchuk, M.I. Yaremov, Bulletin of the National Academy of Sciences of Ukraine, No. 1 (54), t. 2, pp.88-95.
11. Stasiuk O. M. (2012), "Integral Assessment of the Competitiveness of Ukrainian Regions", ["Integral'na ocinka konkurentospromozhnosti regioniv Ukraïni"], Stasyuk O. M., Bevz I.A., UDC 339.137: 332.143 (477), pp. 75 - 86.
12. "DOING BUSINESS + Evaluation of Business Regulation", ["DOING BUSINESS+ Ocenka Biznes Regulirovanija"], [electronic resource], available at: http://russian.doingbusiness.org/ranki
13. Yukhymenko P.I., V.M. Fedosov, L. L. Lazebnik and others (2010),"Theory of Finance", ["Teorija finansiv"], textbook, ed. prof. V. Fedosov, S. I. Yuri. - K .: Center for Educational Literature, - 576 p.
14. Yury S.I. (2012), "Financial literacy of the population in the dialectic of modern educational trends", ["Finansova gramotnist' naselennja v dialektici suchasnih osvitnih tendencij"], S.I.Yury, T.O.Kizima, Finances of Ukraine, No. 2, pp. 16-25, available at: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Fu_2012_2_3

***Ключові слова**: фінансові, чинники, конкурентноспроможність, децентралізація, регіон, місцеві, доходи, бюджет, оподаткування, інвестиції.*
***Ключевые слова**: финансовые, рычаги, конкурентноспособность, децентрализация, регион, местные, доходы, бюджет, налогообложение, инвестиции.*
***Keywords**: financial, factors, competitiveness, decentralization, region, local, income, budget, taxation, investment.*

Рецензент: Корнєєв М.В., професор кафедри міжнародних економічних відносин, регіональних студій та туризму, Університету митної справи та фінансів, д.е.н., професор
Перевірено на плагіат системою:https://corp.unicheck.com/library/viewer/report/4851495

УДК 005.521:622.691.4(477) https://doi.org/10.31498/2225-6725.35.2018.139494

ПРОГНОЗУВАННЯ ЗНАЧЕННЯ ОБСЯГУ ПРИРОДНОГО ГАЗУ У ПСГ УКРАЇНИ В ЗАЛЕЖНОСТІ ВІД ОБСЯГІВ ВИКОРИСТАННЯ ПРИРОДНОГО ГАЗУ ТА ІМПОРТУ

Перевозова Ірина Володимирівна, https://orcid.org/0000-0002-3878-802X, д. е. н., професор, Івано-Франківський національний технічний університет нафти і газу, м. Івано-Франківськ, perevozova@ukr.net, +380673423720
Даляк Надія Анатоліївна, https://orcid.org/0000-0002-1599-842X, асистент, Івано-Франківський національний технічний університет нафти і газу, м. Івано-Франківськ, nadiya_d82@ukr.net, +380954004016
Морозова Олена Сергіївна, https://orcid.org/0000-0003-0334-0580, здобувач, Івано-Франківський національний технічний університет нафти і газу, м. Івано-Франківськ, elena_morozova@ukr.net, +380674977738

Irina Perevozova, Doctor of Economic Sciences, Associate Professor, Head of the Department of Marketing and Controlling Ivano-Frankivsk National Technical University of Oil and Gas
Nadiia Daliak, Assistant of the Department of Marketing and Controlling Ivano-Frankivsk National Technical University of Oil and Gas
Elena Morozova, Aspirant of the Department of Marketing and Controlling Ivano-Frankivsk National Technical University of Oil and Gas,

I. Perevozova, N. Daliak, O. Morozova. Forecasting the value of natural gas in Ukraine's UGS depending on the volume of natural gas use and imports.

Based on the analysis of the dynamics of the gas market in Ukraine, the integration processes in a single European, as well as the dynamics of injection of natural gas into the Ukrainian UGS facilities, its use and import, the elasticity of the natural gas volume in the UGS in terms of its utilization and its import indicator were conducted. The special significance and practical value of such a study is actualized in the circumstances of the need to preserve the competitive advantages of the Ukrainian players in the gas market, expand their activities, etc. In addition, it is noted that these issues are updated in the context of the project to assess the UGS Ukraine's operation to determine the optimal functioning model underground storages started by Naftogaz of Ukraine and the EU. The authors found that with an increase in the volume of natural gas using by 1% (with other constant factors), the forecast increase in the volume of natural gas in the UGS is 1,028%. With an increase in gas imports by 1% (with other constant factors), the projected decrease in the volume of natural gas in the UGS is 0,112%. Accordingly, in the first and second cases, it is on the contrary. A simultaneous decrease of 1% of both factors caused a drop in the volume of natural gas in the UGS by 0,916%. The article considers the econometric model of the Cobb-Douglas production function that is adequate to the initial data, taking into account the forecast values of the influence of gas using and import in 2018 - 2019.

Перевозова І., Даляк Н., Морозова О. Прогнозування значення обсягу природного газу у ПСГ України в залежності від обсягів використання природного газу та імпорту.

На основі аналізу динаміки розвитку газового ринку України проведене дослідження інтеграційних процесів у єдиний європейський, а також динаміки закачування природного газу у ПСГ України, його використання та імпорту, еластичність обсягу природного газу у ПСГ за показником його використання та за показником його імпорту. Актуалізована особлива значущість та практична цінність такого дослідження в умовах потреби збереження конкурентних переваг українських гравців газового ринку, розширення їх діяльності тощо. Окрім того, відзначено,що ці питання актуалізується в контексті проведення проекту щодо оцінювання роботи ПСГ України для визначення оптимальної моделі функціонування підземних сховищ, розпочатого НАК «Нафтогаз України» та ЄС. Авторами встановлено, що при збільшенні обсягу використання природного газу на 1% (за інших незмінних факторів) прогнозне збільшення обсягу природного газу у ПСГ складає 1,028%. При збільшенні імпорту газу на 1% (за інших незмінних факторів) прогнозне зменьшення обсягу природного газу у ПСГ складає 0,112%. Відповідно і в першому, і в другому випадку навпаки. Одночасне зниження на 1% обох факторів викликало падіння обсягу природного газу у ПСГ на 0,916 %. В статті розглянута економетрична модель виробничої функції Кобба-Дугласа адекватна вихідним даним, в якій враховано прогнозні значення впливу використання та імпорту газу у 2018 - 2019 рр.

Перевозова И.В., Даляк Н.А., Морозова О.С. Прогнозирование значения объема природного газа в ПХГ Украины в зависимости от объемов использования природного газа и импорта.

© ***I. Perevozova, N. Daliak, O. Morozova / Перевозова І., Даляк Н., Морозова О., 2018***

На основе анализа динамики развития газового рынка Украины проведено исследование интеграционных процессов в единый европейский, а также динамики закачки природного газа в ПХГ Украины, его использования и импорта, эластичность объема природного газа в ПХГ по показателю его использования и по показателю его импорта. Актуализирована особая значимость и практическая ценность такого исследования в условиях необходимости сохранения конкурентных преимуществ украинских игроков газового рынка, расширение их деятельности и т. п. Кроме того, отмечено, что эти вопросы актуализируется в контексте проведения проекта по оценке работы ПХГ Украины для определения оптимальной модели функционирования подземных хранилищ, начатого НАК «Нафтогаз Украины» и ЕС. Авторами установлено, что при увеличении объема использования природного газа на 1% (при прочих неизменных факторов) прогнозное увеличение объема природного газа в ПХГ составляет 1,028%. При увеличении импорта газа на 1% (при прочих неизменных факторов) прогнозное уменьшения объема природного газа в ПХГ составляет 0,112%. Соответственно и в первом, и во втором случае наоборот. Одновременное снижение на 1% обоих факторов вызвало падение объема природного газа в ПХГ на 0,916%. В статье рассмотрена эконометрическая модель производственной функции Кобба-Дугласа адекватная исходным данным, в которой учтены прогнозные значения влияния использования и импорта газа в 2018 - 2019 гг.

Постановка проблеми. Стабілізація та підвищення конкурентоздатності економіки України неможлива без пожвавлення торгових інтеграційних процесів. Досягнення стратегічної мети, а саме максимальної інтеграції з ЄС, реалізується проведенням виваженої державної політики гнучкої та своєчасної адаптації до вимог глобального економічного середовища [1]. Не є виключенням в цьому аспекті і підприємства газового комплексу країни. В контексті курсу країни на здобуття енергонезалежності [2] та, відповідно, енергобезпеки серед основних завдань, зокрема, вагоме місце займає лібералізація ринку газу: створення «конкурентного середовища на базі ліберальних цінностей, ринкового ціноутворення поряд з ефективним державним регулюванням» [3], що виступає основною умовою інтеграції газотранспортної системи України (ГТС) в єдину газотранспортну європейську систему.

Динаміка розвитку газового ринку України свідчить про його поступову інтеграцію у єдиний європейський. Такому пожвавленню сприяє імплементація нормативно-правових актів, що входять до складу Третього енергетичного пакету ЄС та передбачені Стратегією сталого розвитку «Україна – 2020», Угодою про асоціацію між Україною і ЄС, а також зобов'язаннями у рамках членства в Енергетичному Співтоваристві. Зокрема, з прийняттям Закону України «Про ринок природного газу» та низки інших нормативно-регуляторних актів, спрямованих на лібералізацію ринку природного газу в Україні, імпорт газу з європейського ринку невпинно зростає і не лише НАК «Нафтогаз Україна», але й приватними трейдерами та споживачами газу: обсяг імпорту зріс в порівнянні з 2016 роком в 1,8 рази: з 2,9 млрд. куб. м. в 2016 році до 5,4 млрд. куб. м в 2017 році [4].

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Дослідженню економічних питань функціонування ПСГ та оцінюванню обсягу природного газу у ПСГ в залежності від обсягів використання та загального обсягу імпорту газу в країну присвячений науковий доробок як професійних експертів в галузі газотранспортного сектору України, так і науковців, що займаються цими питаннями, зокрема Л. Гораль, М. Грещак, Б. Савків, С.Чимшит, М. Прилєпова, Л.Радова, О. Ярошенко та ін.

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми. Особливої значущості та практичної цінності в умовах потреби збереження конкурентних переваг українських гравців газового ринку, розширення їх діяльності тощо, не лише аналіз обсягів імпорту газу, форм розрахунків за нього, але дослідження й шляхів, методів та формування товарних потоків таких суб'єктів, в т.ч. і в стратегічній перспективі (щодо перетворення підземних сховищ газу (ПСГ) у Західному регіоні країни на один із європейських газових хабів). Окрім того, ці питання актуалізується в контексті проведення проекту щодо оцінювання роботи ПСГ України для визначення оптимальної моделі функціонування підземних сховищ, розпочатого НАК «Нафтогаз України» та ЄС [5].

Мета статті полягає у прогнозування обсягу природного газу у ПСГ в залежності від обсягів використання природного газу та імпорту.

Результати дослідження. 24.11.2016 р. укладено три договори на транспортування та зберігання природного газу в українських ПСГ (з Engie, DufEnergy Trading SA та TrailStone Energy LLC), підписання яких дає змогу компаніям самостійно постачати газ в Україну з можливістю подальших прямих продажів українським трейдерам і споживачам. Окрім того, після завершення опалювального сезону Україна збільшила запаси природного газу у своїх підземних сховищах на 1 млрд. 468,58 млн. куб. м, свідчать дані ПАТ «Укртрансгаз» [3]. Так, з 8 квітня до 19 травня запаси в сховищах газу зросли на 19,8% – з 7 млрд. 435,16 млн. куб. м до 8 млрд. 903,74 млн. куб. м. В період з 1 по 19 травня ПСГ поповнилися на 970,51 млн. куб. м (51,1 млн. куб. м/добу). За збереження наявних обсягів імпорту й поточного внутрішнього видобутку у червень країна увійде із запасами в сховищах близько 9,5 млрд. куб. м.

Рис.1. Обсяги імпорту з європейського газового ринку для України

Хоча динаміка скорочення газоємності ВВП країни є позитивною за рахунок зменшення загального споживання газу, сумарна кількість імпорованого газу з європейського газового ринку для України зросла у порівнянні з 2016 роком на 27% – з 11,1 млрд. куб. м до 14,1 млрд. куб. м. [6] . Зауважимо, що імпорт газу з Російської Федерації за контрактом НАК «Нафтогаз Україна» і ПАТ «Газпром» у був припинений 25 листопада 2015 року і здійснювався виключно із західного напрямку — зі Словаччини, Польщі, Угорщини (рис.1, 2).

Обсяги використання та імпорту природного газу, а також їх прогнозовані значення, наведені на рисунках 2-3. За перші 4 місяці 2018 року імпорт газу з ЄС скоротився більш, ніж в 2 рази і склав 2,2 млрд куб. м. [7]. Це сталося завдяки значному запасу газу в підземних сховищах. Вихід групи європейських газових трейдерів з прямими поставками газу на ринок України суттєво зменшив частку НАК «Нафтогаз Україна» в обсягах імпорту палива: так у 2016-му компанія імпортувала 74% усього обсягу газу, у 2015 році - 93% імпорту газу, а в 2014-му – 99% [8].

Динаміка обсягів природного газу у підземних сховищах України та їх прогнозовані значення, отримані за допомогою екстраполяції трендових моделей, наведені на рисунку 4.

Загальна тенденція зміни розглянутих показників за досліджуваний період характеризується поліномом другого степеня, який має такий математичний вираз:

$y = 0{,}1765x^2 - 712{,}26x + 718531$ для обсягів природного газу у ПСГ України,

$y = -0{,}2208x^2 + 885{,}14x - 886879$ для використання природного газу та

$y = -0{,}0405x2 + 159{,}28x - 156368$ для імпорту природного газу.

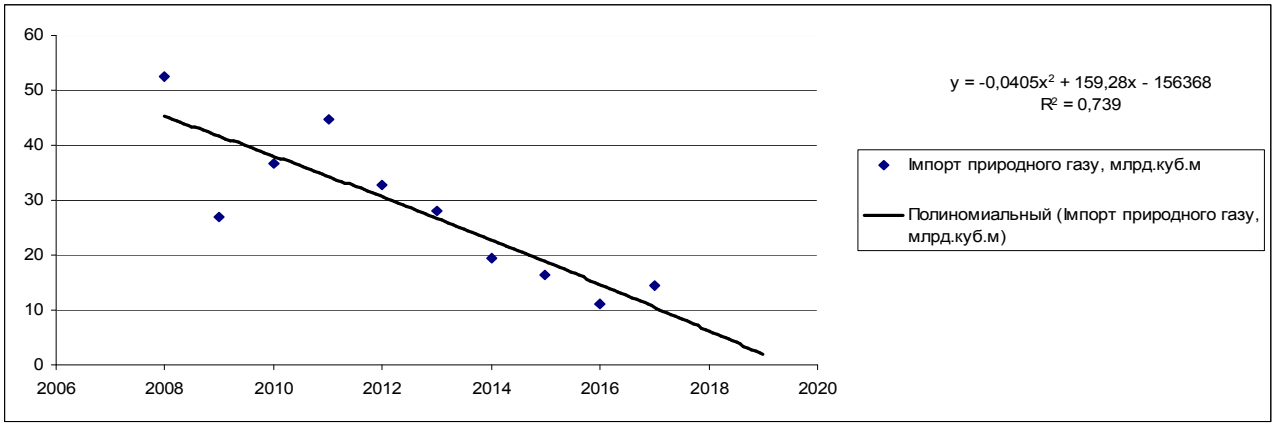

Рис.2. Фактичні та прогнозовані значення обсягу використання природного газу в Україні

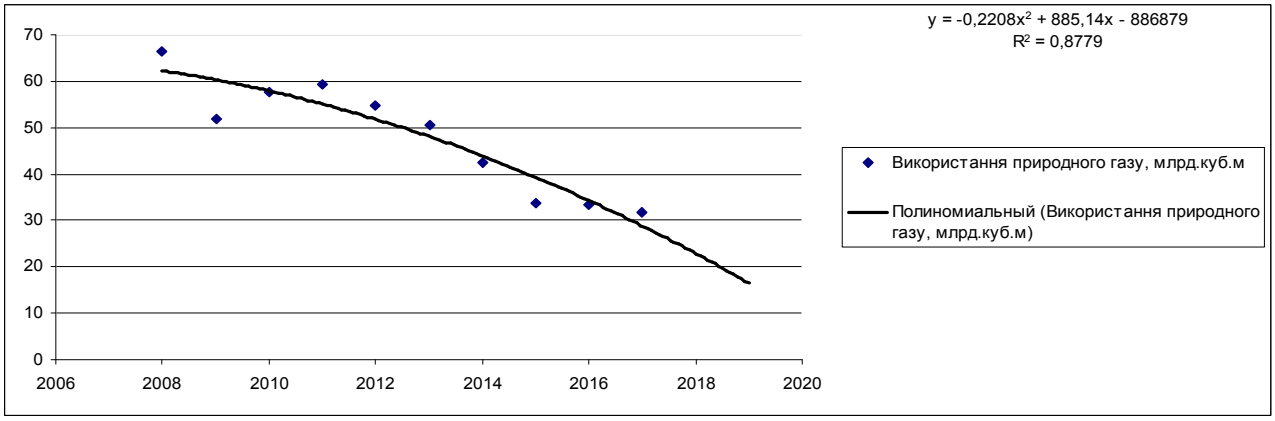

Рис.3. Імпорт природного газу (фактичний та прогнозований) в Україну

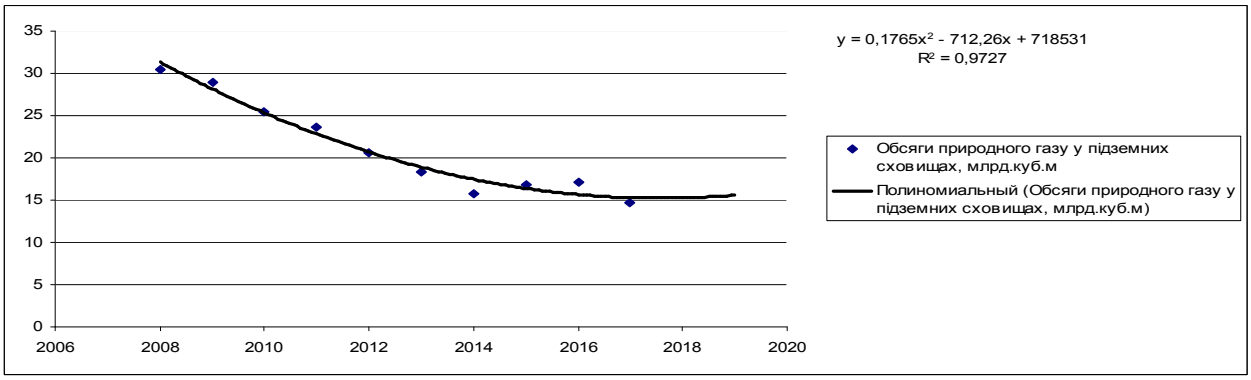

Рис.4. Фактичні та прогнозовані обсяги природного газу у підземних сховищах України

Коефіцієнти детермінації дорівнюють відповідно 0,97, 0,88 та 0,74 та свідчать про те, що отримані спостереження підтверджують модель і характеризують суттєву варіацію між ознаками.

Для математичного опису мультиплікативної залежності між обсягами природного газу у ПСГ України (Y) та використанням (X1) і імпортом (X2) газу доцільно застосувати виробничу функцію Кобба-Дугласа тому, що в ній найбільш об'єктивно відображається процес розвитку соціально-економічних систем, без безпосереднього впливу суб'єктивного фактору, тобто, досліджується природа самих процесів розвитку.

Необхідні розрахунки для оцінки параметрів функції Кобба-Дугласа та застосування gакету аналізу Excel наведені в таблиці 1.

Заключним етапом розробки прогнозу є верифікація, яка являється процедурою оцінки достовірності, точності чи обґрунтованості прогнозу.

В результаті проведеного аналізу динаміки природного газу у ПСГ України, використання та імпорту природного газу, були отримані такі результати:

1) еластичність обсягу природного газу у ПСГ за показником його використання протягом 2008-2017 рр. склала 1,028. Це означає, що при збільшенні обсягу використання природного газу на 1% (за інших незмінних факторів) обсяг природного газу у ПСГ міг збільшуватися на 1,028%. Відповідно, при зменшенні його використання на 1% (за інших незмінних факторів) відбувалось зменшення обсягу природного газу у ПСГ на 1,028%;

Таблиця 1 - **Розрахунки для оцінки параметрів функції Кобба-Дугласа**

Рік	**Y**	**X1**	**X2**	**Y1**=*ln(Y)*	**Z_1**=*ln(X1)*	**Z_2**=*ln(X2)*	**Yr**=*exp(Y_1r)*	**Ymin**	**Ymax**
2008	30,5	66,3	52,6	3,42	4,19	3,96	27,2	18,7	39,5
2009	29	51,9	27	3,37	3,95	3,30	22,7	15,6	33,1
2010	25,5	57,6	36,6	3,24	4,05	3,60	24,5	16,8	35,6
2011	23,7	59,3	44,8	3,17	4,08	3,80	24,7	16,9	35,9
2012	20,6	54,8	32,9	3,03	4,00	3,49	23,5	16,2	34,2
2013	18,4	50,4	28	2,91	3,92	3,33	22,0	15,1	32,0
2014	15,8	42,6	19,5	2,76	3,75	2,97	19,3	13,2	28,0
2015	16,8	33,8	16,4	2,82	3,52	2,80	15,5	10,6	22,5
2016	17,1	33,3	11,1	2,84	3,51	2,41	15,9	10,9	23,2
2017	14,7	31,9	14,5	2,69	3,46	2,67	14,8	10,2	21,5
Сума	212,1	481,9	283,4	30,2351	38,4438	32,33528	209,980436		

Регресійна статистика	
Множинний R	0,84329
R-квадрат	0,71114
Нормований R-квадрат	0,62861
Стандартна помилка	0,15858
Спостереження	10

Дисперсійний аналіз						
	df	**SS**	**MS**	**F**	**Значення F**	
Регресія	2	0,43336	0,216679	8,61678	0,0129534	
Залишок	7	0,17602	0,025146			
Загалом	9	0,60938				
	Коефіцієнт	**Стандартна помилка**	**t-статистик**	**P-значення**	**Нижні 95%**	**Верхні 95%**
Y-перетин	-0,5685	1,81048	-0,31401	0,76267	-4,849623	3,712608
Переміна X 1	1,02819	0,80773	1,272929	0,24369	-0,8818	2,938178
Переміна X 2	-0,1116	0,42334	-0,26352	0,79974	-1,112592	0,889474

Виробнича функція має вигляд:

$$Y=0{,}566\ X_1^{1{,}028}X_2^{-0{,}112} \quad (1)$$

2) еластичність обсягу природного газу у ПСГ за його імпортом протягом 2008-2017 рр. дорівнює -0,112.

Це означає, що при збільшенні імпорту газу на 1% (за інших незмінних факторів) обсягу природного газу у ПСГ міг зменшитися на 0,112%. Відповідно, при зменшенні імпорту природного газу на 1% (за інших незмінних факторів) відбувалось збільшення обсягу природного газу у ПСГ на 0,112%;

3) одночасне зниження на 1% обох факторів викликало падіння обсягу природного газу у ПСГ на 0,916 %;

4) розглянута економетрична модель виробничої функції Кобба-Дугласа адекватна вихідним даним, так як розрахункове значення критерію Фішера з імовірністю 0,95 перевищує табличне: Fтабл. (0.05;2;7)=4,74; Fроз. = 8,62;

5) прогнозовані значення обсягу природного газу у ПСГ, отримані за допомогою трендових моделей у 2018 р. – 15,1 млрд. куб. м, у 2019 р. – 15,5 млрд. куб. м, а при застосуванні виробничої функції Кобба-Дугласа, в якій враховано вплив використання та імпорту газу у 2018 р. – 11,25 млрд. куб. м, у 2019 р. – 9,19 млрд.куб.м (при значеннях використання природного газу у 2018 р. – 22,3 млрд. куб. м, у 2019 р. – 17 млрд. куб. м та імпорту природного газу у 2018 р. – 6,2 млрд. куб. м, у 2019 р. – 3,1 млрд. куб. м, отриманих за допомогою поліноміальних рівнянь).

Висновки. Отже, проведене в межах даного дослідження прогнозування значення обсягу природного газу у ПСГ свідчить про його залежність від обсягу використання природного газу та обсягу імпорту. При збільшенні імпорту газу на 1% (за інших незмінних факторів) прогнозоване зменшення обсягу природного газу у ПСГ на 0,112%. Відповідно, при умовах лібералізації ринку природного газу та збільшенні сумарної кількості імпорованого газу з європейського газового ринку для України актуалізовані дослідження аналізу оптимальних обсягів заповнення ПЗГ для беззбитковості їх функціонування.

Список використаних джерел:

1. Система економічної безпеки держави / [Власюк О.С.,Сухоруков А.І., Недін І.В. та ін.]; Національний інститут проблем міжнародної безпеки при РНБО України. – К. : ВД «Стилос», 2009. – 685 с.
2. Про схвалення Концепції розвитку газовидобувної галузі України. Розпорядження Кабінету міністрів України від 28 грудня 2016 року №1079-р. [Електронний ресурс] – Режим доступу: http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/1079-2016-%D1%80.
3. Енергетична сфера: куди прямуємо. Випуск. № 1. 50-57 03/2017. [Електронний ресурс] – Режим доступу: http://razumkov.org.ua/uploads/article/visnyk_reytyng_03_2017_ener.pdf
4. Офіційний сайт НАК «Нафтогаз України» [Електронний ресурс] – Режим доступу: http://www.naftogaz.com /www/3/nakweb.nsf?Open.
5. ЄС нав'язує Україні збиткову модель роботи підземних сховищ газу [Електронний ресурс] – Галінфо.18.05.2018. – Режим доступу: https://galinfo.com.ua/news/yes_navyazuie_ukraini zbytkovu_model_roboty_pidzemnyh_shovyshch_gazu__ekspert_264829.html.
6. У 2017 році Україна закупила 14,1 млрд куб. м газу з європейського напряму [Електронний ресурс] – Режим доступу:http://www.naftogaz.com/www/3/nakweb.nsf/0/898ABF94AE07BADAC2258226005ABA88?OpenDocument&year=2018&month=01&nt=%D0%9D%D0%BE%D0%B2%D0%B8%D0%BD%D0%B8&.
7. Україна з початку року суттєво скоротила імпорт і транзит газу [Електронний ресурс] – Режим доступу: https://biz.nv.ua/ukr/economics/ukrajina-z-pochatku-roku-skorotila-import-i-tranzit-hazu468085.html.
8. Реакція витіснення: «Нафтогаз» поступається позиціями [Електронний ресурс] – Режим доступу: http://forbes.net.ua/ua/nation/1427590-reakciya-vitisnennya-naftogaz-postupaetsya-poziciyami.

References:

1. Systema ekonomichnoi bezpeky derzhavy / [Vlasiuk O.S.,Sukhorukov A.I., Nedin I.V. ta in.] ; Natsionalnyi instytut problem mizhnarodnoi bezpeky pry RNBO Ukrainy. – K. : VD «Stylos», 2009. – 685 s.
2. Pro skhvalennia Kontseptsii rozvytku hazovydobuvnoi haluzi Ukrainy. Rozporiadzhennia Kabinetu ministriv Ukrainy vid 28 hrudnia 2016 roku №1079-r. [Elektronnyi resurs] – Rezhym dostupu: http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/1079-2016-%D1%80.
3. Enerhetychna sfera: kudy priamuiemo. Vypusk. № 1. 50-57 03/2017. [Elektronnyi resurs] – Rezhym dostupu: http://razumkov.org.ua/uploads/article/visnyk_reytyng_03_2017_ener.pdf
4. Ofitsiinyi sait NAK «Naftohaz Ukrainy» [Elektronnyi resurs] – Rezhym dostupu: http://www.naftogaz.com/www/3/nakweb.nsf?Open.
5. ES naviazuie Ukraini zbytkovu model roboty pidzemnykh skhovyshch hazu [Elektronnyi resurs] – Halinfo.18.05.2018. – Rezhym dostupu: https://galinfo.com.ua/news/yes_ navyazuie_ukraini_zbytkovu_model_roboty_pidzemnyh_shovyshch_gazu__ekspert_264829.html.
6. U 2017 rotsi Ukraina zakupyla 14,1 mlrd kub. m hazu z yevropeiskoho napriamu [Elektronnyi resurs] – Rezhym dostupu:http://www.naftogaz.com/www/3/nakweb.nsf/0/898ABF94AE07BADAC2258226005ABA88?OpenDocument&year=2018&month=01&nt=%D0%9D%D0%BE%D0%B2%D0%B8%D0%BD%D0%B8&.
7. Ukraina z pochatku roku suttievo skorotyla import i tranzyt hazu [Elektronnyi resurs] – Rezhym dostupu: https://biz.nv.ua/ukr/economics/ukrajina-z-pochatku-roku-skorotila-import-i-tranzit-hazu-2468085.html.
8. Reaktsiia vytisnennia: «Naftohaz» postupaietsia pozytsiiamy [Elektronnyi resurs] – Rezhym dostupu: http://forbes.net.ua/ua/nation/1427590-reakciya-vitisnennya-naftogaz-postupaetsya-poziciyami.

Keywords: *gas import, liberalization, NJSC Naftogaz, underground storage of gas, forecasting, gas market.*
Ключові слова: *імпорт газу, лібералізація, НАК «Нафтогаз», підземні сховища газу, прогнозування, ринок газу.*
Ключевые слова: *импорт газа, либерализация, НАК «Нафтогаз», подземные хранилища газа, прогнозирование, рынок газа.*

Рецензент: Гораль Л. Т., доктор економічних наук, професор, директор Інституту економіки та управління в нафтогазовому комплексі, Івано-Франківський національний технічний університет нафти і газу.
Перевірено на плагіат системою: https://corp.unicheck.com/library/viewer/report/4855168

УДК 338.23 https://doi.org/10.31498/2225-6725.35.2018.139645

МЕХАНІЗМ УПРАВЛІННЯ РОЗВИТКОМ ІННОВАЦІЙНОЇ ІНФРАСТРУКТУРИ УКРАЇНИ В УМОВАХ ГЛОБАЛЬНОЇ КОНКУРЕНЦІЇ

http://orcid.org/0000-0002-4829-8948

Бочарова Юлія Геннадіївна, директор навчально-наукового інституту економіки та підприємництва, к.е.н., доцент, Донецький національний університет економіки і торгівлі імені Михайла Туган-Барановського, м. Кривий Ріг, e-mail: bocharova@donnuet.edu.ua, тел. +380506367729, +380969083168

Yuliia Bocharova, Director of the Educational and Scientific Institute of Economics and Entrepreneurship, Ph.D., Associate Professor, Donetsk National University of Economics and Trade named after Mykhayilo Tugan-Baranovsky (DonNUET), Kryvyi Rih, e-mail: bocharova@donnuet.edu.ua, tel: +380506367729, +380969083168

Y. Bocharova. Mechanism of the Ukrainian innovative infrastructure development management under globalization conditions.

The mechanism of the Ukrainian innovative infrastructure development management under globalization conditions was identified, it's scheme was presented, main elements and connections between them were defined in the article. It was found, that: 1) the mechanism of the innovative infrastructure development management is a complex system of institutions, goals, principles, methods, tools, determinants, planning stages and implementation of the transition of an innovation infrastructure from one state to another, more perfect, objectives of the state in this direction, ensuring its innovative development; 2) the purpose of innovation infrastructure development management is to create an effective and competitive innovation infrastructure integrated into the global chain of creating innovative value; 3) the system of institutions implementing state management of innovation infrastructure includes: the Verkhovna Rada, regional and district councils, representative bodies of local self-government, the Cabinet of Ministers of Ukraine, incl. first of all, the Ministry of Education and Science of Ukraine; 4) state management of innovation infrastructure development should be implemented on the following principles: inclusiveness, validity, relevance, continuity, polyvariance, directivity, transparency, cyclicity, evolutionary, scientific, economical, efficiency, complexity, systemic; 5) the main element of the mechanism of state management of innovation infrastructure in the long term is the system of strategic management of innovation infrastructure.

Бочарова Ю. Г. Механізм управління розвитком інноваційної інфраструктури України в умовах глобальної конкуренції.

У статті розглянуто механізм управління розвитком інноваційної інфраструктури України в умовах глобальної конкуренції, представлено його схему, визначено його основні елементи та зв'язки між ними. Встановлено, що: 1) під механізмом управління розвитком інноваційної інфраструктури доцільно розуміти складну систему інституцій, інститутів, цілей, принципів, методів, інструментів, детермінантів, етапів планування та реалізації переходу інноваційної інфраструктури із одного стану у інший, більш досконалий, якої необхідно дотримуватися та враховувати для забезпечення досягнення цілей держави у зазначеному напрямі, забезпечення її інноваційного розвитку; 2) мета управління розвитком інноваційної інфраструктури є створення ефективної та конкурентоспроможної інноваційної інфраструктури, інтегрованої у глобальний ланцюг створення інноваційної вартості); 3) система інституцій, що здійснюють державне управління інноваційною інфраструктурою, включає Верховну раду, обласні та районні ради, представницькі органи місцевого самоврядування, Кабінет Міністрів України, у т.ч., у першу чергу, Міністерство освіти і науки України; 4) державне управління розвитком інноваційної інфраструктури має відбуватися на наступних принципах: інклюзивність, валідність, релевантність, спадкоємність, поліваріантність, директивність, транспарентність, циклічність, еволюційність, науковість, економічність, ефективність, комплексність, системність; 5) основним елементом механізму державного управління інноваційною інфраструктурою у довгостроковому періоді є система стратегічного управління інноваційною інфраструктурою.

Бочарова Ю. Г. Механизм управления развитием инновационной инфраструктуры Украины в условиях глобальной конкуренции.

В статье рассмотрен механизм управления развитием инновационной инфраструктуры Украины в условиях глобальной конкуренции, представлена его схема, определены его основные элементы и связи между ними. Установлено, что: 1) под механизмом управления развитием инновационной инфраструктуры целесообразно понимать сложную систему институтов, институций, целей, принципов, методов, инструментов, детерминант, этапов планирования и реализации перехода инновационной инфраструктуры

© ***Y. Bocharova / Бочарова Ю. Г., 2018***

из одного состояния в другое, более совершенное, необходимое для обеспечения достижения целей государства в данном направлении, обеспечения ее инновационного развития; 2) целью управления развитием инновационной инфраструктуры является создание эффективной и конкурентоспособной инновационной инфраструктуры, интегрированной в глобальный цепь создания инновационной стоимости); 3) система институтов, осуществляющих государственное управление инновационной инфраструктурой, включает: Верховную Раду, областные и районные советы, представительные органы местного самоуправления, Кабинет Министров Украины, в т.ч. в первую очередь, Министерство образования и науки Украины; 4) государственное управление развитием инновационной инфраструктуры должно осуществляться на следующих принципах: инклюзивность, валидность, релевантность, преемственность, поливариантность, директивность, транспарентность, цикличность, эволюционная, научность, экономичность, эффективность, комплексность, системность; 5) основным элементом механизма государственного управления инновационной инфраструктурой в долгосрочном периоде является система стратегического управления инновационной инфраструктурой.

Постановка проблеми. Сьогодні теза про те, що стан та особливості розвитку об'єкту визначається не стільки і не тільки його внутрішніми особливостями, скільки особливостями управління ним, сприймаються майже аксіоматично. За таких умов визначення методологічних засад, механізму, концепції та стратегії управління розвитком будь-якої керованої системи має велике значення, є нагальною проблемою та задачею сьогодення. Незважаючи на все зазначене вище, а також значення та роль інноваційної інфраструктури для забезпечення соціально-економічного зростання та розвитку країн в умовах глобалізації, ескалацію інноваційної конкуренції, сьогодні є досить фрагментарними дослідження, присвячені вирішенню зазначених вище задач – визначенню методологічних засад управління інноваційною інфраструктурою, розробці механізму, концепції управління інноваційною інфраструктурою.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Значний внесок у вирішення зазначених задач було зроблено: Князевич А.О. [4], Юринець З.В. [5], Сінгером П. [6] та іншими як українськими [1-3], так і зарубіжними вченими [7]. Однак, незважаючи на значення та роль внеску зазначених вище вчених у розвиток теорії та практики управління інноваційною інфраструктурою, вона потребує подальшого розвитку.

Мета статті – запропонувати механізм управління розвитком інноваційної інфраструктури України в умовах глобальної конкуренції.

Результати дослідження. Ознайомлення із теоретичними джерелами [1-7] дає підстави стверджувати, що:

1. Під механізмом управління розвитком інноваційної інфраструктури доцільно розуміти складну систему інституцій, інститутів, цілей, принципів, методів, інструментів, детермінантів, етапів планування та реалізації переходу інноваційної інфраструктури із одного стану у інший, більш досконалий, якої необхідно дотримуватися та враховувати для забезпечення досягнення цілей держави у зазначеному напрямі, забезпечення її інноваційного розвитку.

2. Система інституцій, що здійснюють державне управління інноваційною інфраструктурою, включає Верховну раду, обласні та районні ради, представницькі органи місцевого самоврядування, Кабінет Міністрів України, у т.ч., у першу чергу, Міністерство освіти і науки України. До функцій Верхової Ради України належать: визначення єдину державної політики у сфері інноваційної діяльності, розвитку інноваційної інфраструктури; формулювання законодавчого підґрунтя для розвитку інноваційної інфраструктури як складової та фактору інноваційного розвитку; визначення стратегічних пріоритетних напрямів розвитку інноваційної інфраструктури; визначення обсягу асигнувань для фінансової підтримки розвитку інноваційної інфраструктури в межах Державного бюджету та ін. Обласні та районні ради, представницькі органи місцевого самоврядування визначають та затверджують середньострокові пріоритетні напрями розвитку інноваційної інфраструктури регіонального рівня та регіональні, місцеві (відповідно) програми розвитку інноваційної

інфраструктури, контролюють фінансування програм розвитку інноваційної інфраструктури.

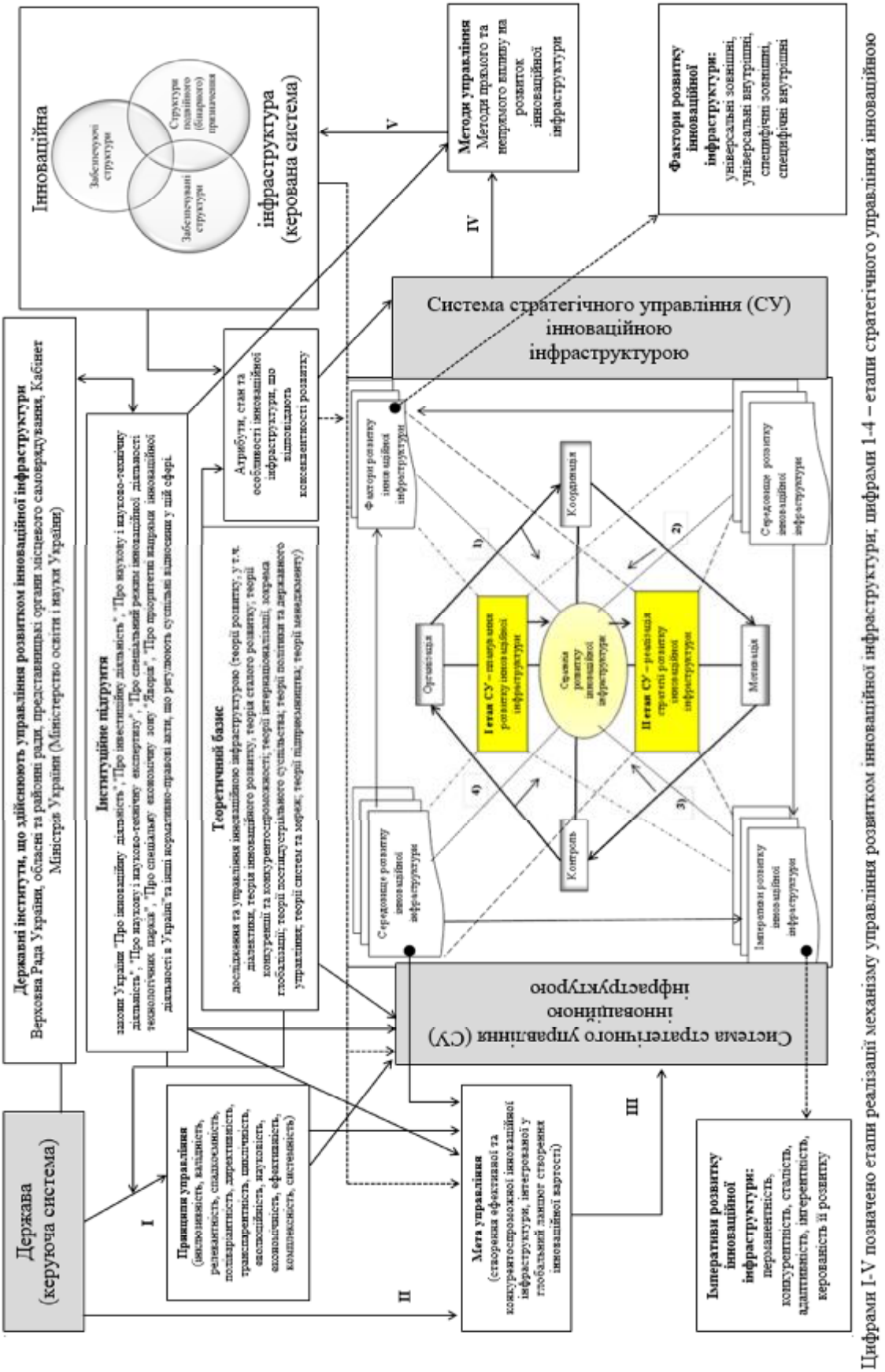

Рисунок 1 - Механізм управління розвитком інноваційної інфраструктури України в умовах глобальної конкуренції

Кабінет Міністрів, у т.ч. Міністерство освіти і науки, здійснює державне управління та забезпечує реалізацію державної політики розвитку інноваційної інфраструктури як складової та фактору інноваційного розвитку, готує та подає Верховній Раді України пропозиції щодо стратегічних пріоритетних напрямів розвитку інноваційної інфраструктури та затверджує середньострокові пріоритетні напрями розвитку інноваційної інфраструктури діяльності загальнодержавного і галузевого рівнів, здійснює заходи щодо реалізації пріоритетних напрямів розвитку інноваційної інфраструктури та ін. [8].

3. Інституційне підґрунтя включає Закони України «Про інноваційну діяльність», «Про підприємництво», «Про інвестиційну діяльність», «Про наукову і науково-технічну діяльність», «Про наукову і науково-технічну експертизу», «Про спеціальний режим інноваційної діяльності технологічних парків», «Про спеціальну економічну зону «Яворів», «Про пріоритетні напрями інноваційної діяльності в Україні» та інші нормативно-правові акти, що регулюють суспільні відносини у цій сфері.

4. Основною ціллю державного управління інноваційною інфраструктурою, виходячи із її актуального стану, особливостей та консеквентності розвитку, є створення ефективної та конкурентоспроможної інноваційної інфраструктури, інтегрованої у глобальний ланцюг створення інноваційної вартості).

5. Державне управління розвитком інноваційної інфраструктури має відбуватися на наступних принципах:

Інклюзивності – управління розвитком інноваційної інфраструктури має включатися у стратегію соціально-економічного розвитку країни, бути узгодженим із нею, іншими державними програмами та стратегіями розвитку.

Валідності – управління розвитком інноваційної інфраструктури має здійснюватися шляхом обґрунтованих та законних інструментів та методів.

Релевантності - управління розвитком інноваційної інфраструктури має відбуватися з урахуванням та відповідати сучасному стану, особливостям, імперативам та факторам (як ендогенних, так і екзогенних) її генези.

Спадкоємності – управління розвитком інноваційної інфраструктури має відбуватися з урахуванням накопиченого досвіду управління, найбільш ефективних управлінських практик, інструментів та методів.

Поліваріантності – управління розвитком інноваційної інфраструктури має передбачати визначення стратегічних альтернатив управління розвитком інноваційної інфратсркутри, вибір найбільш оптимальної із них з огляду на перманентний вплив зовнішніх та внутрішніх факторів.

Директивності – управління розвитком інноваційної інфраструктури має базуватися на встановлених пріоритетах розвитку, визначати систему інструментів та методів їх досягнення.

Траспарентності – управління розвитком інноваційної інфраструктури має здійснюватися на засадах прозорості, відкритості та гласності.

Циклічності – управління розвитком – стадіальний процес, який передбачає постійний моніторинг результатів та коригування методів та інструментів управлінського впливу.

Еволюційності – управління розвитком інноваційної інфраструктури здійснюється з урахуванням поступовості, поетапності, не лінійності та плавності процесу розвитку.

Науковості – управління розвитком інноваційної інфраструктури має відбуватися з урахуванням об’єктивних законів та закономірностей, сучасного теоретико-методичного та методологічного надбання науки.

Економічності – управління розвитком інноваційної інфраструктури має здійснюватися із урахуванням розумної та раціональної економії обмежених ресурсів,

які залучаються, ефекту від споживання та використання обмежених ресурсів у коротко-, середньо- та довгостроковому періоді.

Ефективності – витрати на управління мають бути меншими за позитивний ефект від його функціонування.

Комплексності - управління розвитком інноваційної інфраструктури має відбуватися з урахуванням усіх факторів, що детермінують стан та особливості розвитку інноваційної інфраструктури.

Системності – управління розвитком інноваційної інфраструктури має базуватися на системному підході, забезпечувати узгодження елементів системи управління між собою та із цілям управління.

6. Методи державного управління розвитком інноваційною інфраструктурою поділяються на методи прямого та непрямого впливу на розвиток інноваційної інфраструктури. Визначення та вибір найбільш доцільних та ефективних методів державного регулювання повинно спиратися на накопичений досвід державного управління, результати розвитку теорії інноваційної інфраструктури та державного управління.

7. Основним елементом механізму державного управління інноваційною інфраструктурою у довгостроковому періоді є система стратегічного управління інноваційною інфраструктурою, яка складається із двох етапів (планування розвитку інноваційної інфраструктури та реалізація стратегії розвитку інноваційної інфраструктури), кожний із яких передбачає реалізацію 4 із основних функцій управління (організацію, координацію, мотивацію, контроль). Зазначена вище система має враховувати перманентний та системний вплив зовнішнього середовища, визначаючи акселератори та деструктори, на які логічно поділяються фактори розвитку інноваційної інфраструктури, імперативи розвитку інноваційної інфраструктури.

8. Усі фактори розвитку інноваційної інфраструктури для підвищення ефективності управляння ними доцільно поділити на універсальні зовнішні фактори, універсальні внутрішні фактори, специфічні зовнішні фактори, специфічні внутрішні фактори розвитку інноваційної інфраструктури. Найбільш значущими універсальними зовнішніми факторами розвитку інноваційної інфраструктури є перехід від індустріального до постіндустріального суспільства і, як наслідок, активний розвиток інформаційних та комунікаційних технологій, інноваційної діяльності; глобалізація, яка супроводжується як посиленням глобальної взаємодії, так і зміною характеру взаємозалежності країн (неозалежність), яка знаходить прояв у поліваріантності, різнопорядкованості, складності, ієрархічності, децентралізованості, багаторівневості зв'язків і породжуваних ними наслідків, що продукуються не лише державами, але й іншими суб'єктами глобальної економіки. До найбільш значущих специфічних зовнішніх факторів розвитку інноваційної інфраструктури відноситься стан, особливості та потенціал розвитку національної інноваційної системи, ефективність державної інноваційної політики та фінансової підтримки. До найважливіших універсальних внутрішніх факторів розвитку інноваційної інфраструктури належать стан та особливості її архітектури. До найважливіших специфічних внутрішніх факторів розвитку інноваційної інфраструктури відносяться стан та особливості розвитку специфічних елементів інноваційної інфраструктури.

9. Імперативами розвитку інноваційної інфраструктури в умовах глобалізації є:

Перманентність її розвитку – забезпечення постійного, такого, що безперервно продовжується, розвитку інноваційної інфраструктури.

Конкурентність її розвитку – забезпечення конкурентного розвитку інноваційної інфраструктури. Під конкурентним розвитком інноваційної інфраструктури доцільно розуміти закономірну зміну, перехід інноваційної інфраструктури від одного якісного стану у інший, зумовлений станом, особливостями та трансформаціями, які відбуваються у зовнішньому конкурентному середовищі. Для забезпечення ефективного

конкурентного розвитку інноваційної інфраструктури в цілому, її окремих елементів необхідно максимально коректно оцінити стан конкурентного середовища та альтернативи його еволюційних змін, визначити систему стратегічних дій конкурентів.

Сталість її розвитку – забезпечення сталого розвитку інноваційної інфраструктури. Під сталим розвитком доцільно розуміти поточну та майбутню спроможність інноваційної інфраструктури створювати та/або підтримувати розвиток, який дозволить забезпечити задоволення потреб суспільства при збереженні навколишнього середовища у глобалізованому світі конкуруючих економік.

Адаптивність її розвитку – забезпечення адаптації розвитку інноваційної інфраструктури до змін, які мають місце у зовнішньому та внутрішньому середовищі її розвитку.

Інгерентність розвитку – забезпечення внутрішньої узгодженості розвитку інноваційної інфраструктури із параметрами та особливостями розвитку національної інноваційної системи, у т.ч. із її інституційною складовою.

Керованість її розвитку – розвиток інноваційної інфраструктури носить керований характер, що визначається природою інноваційної інфраструктури, метою та функціональним призначенням її розвитку.

Висновки: Механізм управління розвитку інноваційної інфраструктури є складною системою, кожний елемент якої має враховуватися для прийняття рішень та забезпечення керуючого впливу на розвиток інноваційної інфраструктури. Результати дослідження будуть використані у подальших роботах автора, присвячених вивченню ефективних інструментів та напрямів розвитку інноваційної інфраструктури України. Використання результатів проведеного дослідження під час удосконалення нормативно-правового забезпечення інноваційної діяльності, розробки стратегії інноваційного розвитку України, програм інноваційного розвитку, розвитку національної інноваційної системи, інноваційної інфраструктури, конкурентоспроможності країни дозволить підвищити ефективність державних зусиль у зазначених вище напрямах.

Список використаних джерел:

1. Наказ Міністерства економіки та з питань європейської інтеграції України «Про затвердження Методичних рекомендацій щодо формування регіональних стратегій розвитку» від 29.07.2002 №224. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.uazakon.com/document/spart09/inx09341.htm.

2. Проект стратегії інноваційного розвитку України на 2010–2020 роки в умовах глобалізаційних викликів. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://kno.rada.gov.ua/uploads/documents/36382.pdf.

3. Інноваційна Україна 2020 : національна доповідь / за заг. ред.В.М. Гейця та ін. ; НАН України. – К., 2015. – 336 с.

4. Князевич А. О. Формирование и функционирование инновационной инфраструктуры Украины : монография / А. Князевич ; под научн. ред. д.э.н., проф. И. Бритченко. – Ривне : Волинські обереги, 2016. – 272 с.

5. Юринець З.В. Державна інноваційна стратегія та політика в умовах формування інноваційно орієнтованої економіки / З.В. Юринець // Формування ринкової економіки в Україні: збірник наук. праць. – Львів: Вид. центр ЛНУ ім. Івана Франка. – 2016. – Вип. 36. Ч.2. – С.311-317.

6. Singer P.L. Investing in "Innovation Infrastructure" to Restore U.S. Growth // Information Technology & Innovation Foundation, 2017, available at: http://www2.itif.org/2017-innovation-infrastructure.pdf.

7. Promising practices in building innovation infrastructure the role of innovation brokers (2017). Access:http://www.coecon.com/assets/roleinno vationbrokers.pdf.

8. Закон України від 04.07.2002 № 40-IV «Про інноваційну діяльність» (редакція від 05.12.2012) [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/40-15.

References (BSI):

1. Ministerstvo ekonomiky ta z pytan yevropeiskoi intehratsii Ukrainy (2002) Pro zatverdzhennia Metodychnykh rekomendatsii shchodo formuvannia rehionalnykh stratehii rozvytku (Nakaz 29.07.2002, No. 224). Retrieved from: http://www.uazakon.com/document/spart09/inx09341.htm [in Ukrainian].

2. Stratehiia innovatsiinoho rozvytku Ukrainy na 2010–2020 roky v umovakh hlobalizatsiinykh vyklykiv (Proekt) [Text]. Retrieved July 02, 2018, from: http://kno.rada.gov.ua/uploads/documents/36382.pdf [in Ukrainian].

3. Heets, V. (Ed.) (2015) Innovatsiina Ukraina 2020 : natsionalna dopovid. Kyiv: NAN Ukrainy [in Ukrainian].

4. Knjazevich, A. (2016) Formirovanie i funkcionirovanie innovacionnoj infrastruktury Ukrainy. Rovno: Volynski oberehy [in Russian].
5. Yurynets, Z. (2016) Derzhavna innovatsiina stratehiia ta polityka v umovakh formuvannia innovatsiino oriientovanoi ekonomiky. Formuvannia rynkovoi ekonomiky v Ukraini: zbirnyk nauk. Prats, 36. Ch.2, 311-317 [in Ukrainian].
6. Singer, P. (2017) Investing in "Innovation Infrastructure" to Restore U.S. Growth. Retrieved July 02, 2018, from the Information Technology & Innovation Foundation website: http://www2.itif.org/2017-innovation-infrastructure.pdf.
7. Promising practices in building innovation infrastructure the role of innovation brokers (2017). Access:http://www.coecon.com/assets/roleinno vationbrokers.pdf.
8. Zakon Ukrai'ny vid 04.07.2002 № 40-IV «Pro innovacijnu dijal'nist'» (redakcija vid 05.12.2012)», available at: http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/40-15

Keywords: *development management mechanism, innovation infrastructure, management principles, management system, state.*
Ключові слова: *механізм управління розвитком, інноваційна інфраструктура, принципи управління, система управління, держава.*
Ключевые слова: *механизм управления развитием, инновационная инфраструктура, принципы управления, система управления, государство.*

Рецензент: Горіна Г.О., завідувач кафедри міжнародної економіки та туризму ДонНУЕТ, д.е.н., доцент

Перевірено на плагіат системою: https://corp.unicheck.com/library/viewer/report/4882716

УДК [338.482.224 + 379.85](477) https://doi.org/10.31498/2225-6725.35.2018.139745

ТУРИЗМ ЯК СУЧАСНА ДЕТЕРМІНАНТА СУБ'ЄКТИВНОЇ ЗАДОВОЛЕНОСТІ ЖИТТЯМ В УКРАЇНІ

http://orcid.org/0000-0002-3815-019X
Любчук Ольга Костянтинівна, завідуюча кафедри туризму , д. держ. упр., професор, ДВНЗ «Приазовський державний технічний університет», м. Маріуполь

Olga Liubchuk, Head of the Department of Tourism, Doctor of Science in State management, professor, SHEI «Pryazovskyi State Technical University», Mariupol

O. Liubchuk. Tourism as a Modern Determinant of Subjective Satisfaction with Life in Ukraine.

The article examines the approach to tourism as determinants of subjective satisfaction with life. The conducted research showed that indicators are used to calculate the international index "Happiness". International experts include subjective life satisfaction into list of the indicators of "happiness". The absence of a direct relationship between the development of the economy and its subjective perception of people is marked. The theoretical and conceptual foundations for solving the problem of subjective satisfaction with life in Ukraine are determined. The attention is paid to the psychological aspects of the state economic policy, consumer psychology, peculiarities of the Ukrainian mentality. The necessity of the subjective life satisfaction study for the implementation effectiveness of the "Doctrine of balanced development "Ukraine 2030" was noted. This article claims that the importance of tourism for the country's economy development and subjective life satisfaction. The features of development of modern tourism are noted. The effect of tourism on satisfaction of a number of needs of people are shown, in particular, needs for rest, needs for treatment, needs for self-realization, cognitive needs, cultural needs, professional needs and others. The dynamics of tourist flows of domestic tourists, tourists-citizens of Ukraine, who traveled abroad, were given. An increase in the percentage of Ukrainians trips abroad with an official purpose since 2016 was revealed. The dynamics of visiting Ukraine by foreign tourists since 2000 has been given.

The main factors inhibiting the development of the tourist industry in the country, which include the unfavorability of existing conditions for entrepreneurship, the imperfection of the regulatory legal field are presented. The necessary factors for the development of the tourism industry in Ukraine are determined, among which domestic political stability of the country, expansion of international relations, peaceful good-neighborly relations between the states are noted.

Любчук О. К. Туризм як сучасна детермінанта суб'єктивної задоволеності життям в Україні.

У статті розглянуто підхід до туризму як детермінанти суб'єктивної задоволеності життям. Проведене дослідження показало, що для розрахунку міжнародного індексу «Щастя» використовуються показники. Міжнародні експерти відносять суб'єктивну задоволеність життям до показників «щастя». Відзначена відсутність прямої залежності між розвитком економіки та його суб'єктивним сприйняттям людьми. Визначено теоретико-концептуальні засади для вирішення проблеми суб'єктивної задоволеності життям в Україні. Звернено увагу на психологічні аспекти економічної політики держави, психологію споживача, особливості українського менталітету. Зазначено необхідність дослідження суб'єктивної задоволеності життям для результативності здійснення «Доктрини збалансованого розвитку «Україна 2030». Вказано на значення туризму для розвитку економіки країни та суб'єктивної задоволеності життям. Відзначено особливості розвитку сучасного туризму. Показано вплив туризму на задоволення низки потреб людей, зокрема потреби у відпочинку, потреби у лікуванні, потреби у самореалізації, пізнавальні потреби, культурні потреби, професійні потреби та інші. Надано динаміку туристичних потоків внутрішніх туристів, туристів-громадян України, які виїжджали за кордон. Виявлено збільшення відсотку поїздок українців за кордон з службовою метою з 2016 року. Надано динаміку відвідування України іноземними туристами, починаючи з 2000 року. Представлено головні фактори гальмування розвитку туристичної галузі в країні, до яких віднесено несприятливість існуючих умов для підприємництва, недосконаліть нормативно-правового поля. Визначено необхідні фактори для розвитку туристичної галузі в Україні, серед яких відзначені внутрішньополітична стабільність країни, розширення міжнародних зв'язків, мирні добросусідські відносини між державами.

Любчук О. К. Туризм как современная детерминанта субъективной удовлетворенности жизнью в Украине.

В статье рассмотрен подход к туризму как детерминанте субъективной удовлетворенности жизнью. Проведенное исследование показало, что используются показатели для расчета международного индекса «Счастье». Международные эксперты относят субъективную удовлетворенность жизнью к показателям «счастье». Отмечено отсутствие непосредственной прямой зависимости между развитием

экономики и его субъективным восприятием людьми. Определены теоретико-концептуальные основы для решения проблемы субъективной удовлетворенности жизнью в Украине. Обращено внимание на психологические аспекты экономической политики государства, психологию потребителя, особенности украинского менталитета. Указана необходимость исследования субъективной удовлетворенностью жизнью для результативности осуществления «Доктрины устойчивого развития «Украина 2030». Указано на значение туризма для развития экономики страны и субъективной удовлетворенностью жизнью. Отмечено особенности развития современного туризма. Показано влияние туризма на удовлетворение ряда потребностей людей, в частности потребности в отдыхе, рекреационной потребности, потребности в самореализации, познавательной потребности, духовной потребности, профессиональной потребности и других. Предоставлено динамику туристических потоков внутренних туристов, туристов-граждан Украины, которые выезжали за границу. Выявлено увеличение процента поездок украинцев за границу по служебным делам с 2016 года. Начиная с 2000 года, представлена динамика посещения иностранными туристами Украины. Представлены основные факторы торможения развития туристической отрасли в стране, к которым отнесены неблагоприятные существующие условия для предпринимательства, несовершенство нормативно-правового поля. Определены необходимые факторы для развития туристической отрасли в Украине, среди которых отмечены внутриполитическая стабильность страны, расширение международных свіязей, мирне и добрососедские отношения между государствами.

Постановка проблеми у загальному вигляді і її зв'язок з науковими та практичними завданнями. Сучасне розуміння майбутнього збалансованого розвитку країни базується на міждисциплінарному синтезі економіки, культури і техніки, де домінування сфери послуг творчого контенту є пріоритетним. З огляду на міждисциплінарну структуру креативна економіка створює нові можливості для досягнення результатів у межах стратегії розвитку для країн, що розвиваються. Тому для України розроблено економічну модель інноваційного розвитку - «Доктрина збалансованого розвитку «Україна – 2030». яка передбачає покращення позицій глобальних міжнародних індексів, зокрема від ТОП – 60 для індексу «Здоров'я» до ТОП 10 для індексу «Зростання патентної активності».

Сприймання суспільством економічної політики держави залежить від ряду факторів: від відповідності регулюючих дій держави нормам, які склалися у суспільстві; від часу, який пройшов після прийняття постанов, реформ, законів; від наявності у суспільстві даних економічних потреб. Відомо, що не існує прямої залежності між розвитком економіки та його суб'єктивним сприйняттям людьми: зростання економічних показників не завжди призводить до підвищення позитивного суб'єктивного відношення до них, тому дослідження детермінант суб'єктивної задоволеності життям є актуальним та затребуваним.

Аналіз останніх досліджень і публікацій, на які опирається автор. Вважаємо, що теоретико - концептуальними засадами дослідження детермінант суб'єктивної задоволеності життям є теоретичні розробки щодо психологічних аспектів економічної політики держави, психології ринку та споживача В.Буреги, О.Любчук [1]; М.Аргайла з розуміння психології щастя у громадян [2]; М.Бункіної, В.Семенова щодо розв'язання економіко-психологічних проблем [3]; В.Соколінського з психологічних основ економіки [4]; О.Любчук, В.Луньова з особливостей поведінки споживачів [5]; Д.Рокіча, Н.Антонової з проблеми ціннісної ієрархії сенсу життєдіяльності людини [6] ; В. Буреги щодо неповторності українського менталітету[7].

Виділення невирішеної проблеми, якій присвячується стаття. На сьогодення невирішеною проблемою є розвиток туризму як детермінанти суб'єктивної задоволеності життям людей.

Мета статті полягає у з'ясуванні детермінант суб'єктивної задоволеності життям у громадян України в умовах переходу на економіку збалансованого зростання, та визначення значення туризму в даному процесі.

Виклад основного матеріалу дослідження. Вважаємо, що концептуально-теоретичними засадами для вирішення проблеми суб'єктивної задоволеності життям людей (СЗЖЛ) в Україні можуть бути розробки, що присвячені проблемі впливу

діяльності людини для переходу від технократизма до людиноцентризму, зокрема розв'язання соціально-гуманітарних проблем людства, дослідження українського менталітету, поведінки споживача, типології стилів життя.

До особливостей українського менталітету віднесено самобутність українського народу, раціоналізм як прагнення до об'єднання з іншими настільки, наскільки би це не суперечило праву особистої власності, працьовитість хазяїна-хлібороба з його віковим прагненням до землі; прагнення та здатність до спільно-політичної творчості, енергія у захисті прав на самовизначення свого життя, прагнення до освіти, працьовитість, гостинність, пріоритетність своїх культурно-історичних цінностей, прагнення до духовного життя, повага до старших, прагнення до незалежності та ін. Особливості менталітету впливають на сімейні традиції, обсяг та глибину життєвого досвіду, рівень самоактуалізації та ін. В дослідженнях були з'ясовані основні потреби та намагання, бажання сучасних споживачів, особливості їх потреб у дозвіллі. Відзначено специфіку різних типів споживачів на основі особливостей їх поведінки під час покупки товарів та послуг, зокрема економічних, персоналізованих, етичних, аналітичних, меркантильних [5, с.71-72]. Тому для вирішення проблеми досягнення в економіці та суспільстві збалансованого розвитку до 2030 року, необхідним є врахування суб'єктивного фактору для того, щоб досягнуті економічні показники знайшли своє відображення у свідомості українського народу та втілення в поведінці, зокрема в соціалізації в умовах переходу на економіку збалансованого зростання. Таким чином, для концептуального вирішення проблеми суб'єктивної задоволеності життям людей в процесі здійснення економічних реформ можна віднести теоретичні розробки з етнопсихології, з розуміння психології щастя, розв'язання економіко-психологічних проблем, з психологічних основ економіки, з проблем самосвідомості, зокрема національної самосвідомості, з становлення туризму однією із складових СЗЖЛ.

Туризм, починаючи з другої половини XX століття, набуває масовості. Все більше людей намагається відпочити в інших, більш комфортабельних умовах, поєднуючи відпочинок із задоволенням пізнавальних потреб, потреб в самореалізації, вирішенням ділових та професійних цілей, потреб розвитку культури, збагаченні духовності, самопізнання своїх можливостей та інших потреб, які на зараз надає індустрія туризму. Тому значно зріс вплив туризму на структуру виробництва, інвестиції, ВНП, стан платіжного балансу, використання трудових ресурсів та на інші галузі соціально-економічного розвитку суспільства.

Останніми роками майже всі регіони світу продемонстрували значне зростання обсягів туризму. Довгострокові перспективи розвитку галузі залишаються оптимістичними [8]. Світова спільнота уже у 80-ті роки почала усвідомлювати значущість впливу туризму на економіку країн, що обумовило розвиток статистики у туризмі, удосконалення системи обліку та обробки даних, поглиблення аналізу туристичної міграції.

На розвиток внутрішнього та міжнародного туризму в країні впливає, економічний розвиток країни, а починаючи з 2014 року також війна на сході Україні, яка призвела до внутрішньої міграції населення, знищення промислових об'єктів або їх руйнуванню, втрати робочих місць, зубожінню частини населення, порушенню транспортного сполучення, зниженню експорту, захопленню частини туристичної індустрії, яка знаходилася в Криму, Донецькій та Луганській областях тощо. Дана сукупність факторів впливає на динаміку туристичних потоків в країні, зокрема внутрішніх туристів (рис.1), туристів-громадян України, які виїжджали за кордон (рис.2), іноземних туристів (рис.3). Представлені статистичні дані використані з сайту Держстату України [9].

Найбільша кількість громадян України виїжджала до Польщі, Росії, Угорщини, Молдови, Білорусії, Туреччини, Румунії, Словаччини, Єгипту, Німеччини. У І півріччі 2017 року зростання кількості українських виїзних туристів спостерігається до Росії на 961,3 тис. осіб, Єгипту – на 182,1 тис. осіб, Туреччини – на 160,9 тис. осіб, Угорщини – на

91 тис. осіб, Румунії – на 47,6 тис. осіб, Білорусі – на 31,6 тис. осіб, Німеччини – на 8,4 тис. осіб; зменшення до Польщі – на 787,6 тис. осіб, Словаччини – на 49,3 тис. осіб, Молдови – на 15,7 тис. осіб [10].

Рис.1. Динаміка потоків внутрішніх туристів в Україні

Дослідження мотивації виїзного туристичного потоку за перше півріччя 2016 та 2017 років виявило збільшення кількості українських туристів, які подорожували по світу. Серед них найбільший відсоток приросту поїздок показали такі туристичні потоки: збільшення з службовою метою відбулося на 38%, з приватною метою - на 6,4%, з метою туризму - на 2,5%.

Найбільше іноземних громадян, які прибули до України у І півріччі 2017 року були з Молдови, Білорусі, Росії, Угорщини, Польщі, Румунії, Словаччини, Туреччини, Ізраїлю, Німеччини. Порівняно з І півріччям 2016 року кількість іноземних туристів збільшилась з Білорусі на 373,2 тис. осіб, Туреччини – на 27,6 тис. осіб, Угорщини – на 26,7 тис. осіб, Молдови – на 26,3 тис. осіб, Румунії – на 25,8 тис. осіб, Росії – на 24,1 тис. осіб, Ізраїлю – на 23,4 тис. осіб, Німеччини – на 17,1 тис. осіб; зменшення з Словаччини – на 37,9 тис. осіб, Польщі – на 2,5 тис. осіб [9].

Рис.2. Динаміка туристів-громадян України, що виїжджали за кордон

Водночас, з метою «туризм» найбільше іноземних громадян прибули до України з Білорусі, Туреччини, Росії, Ізраїлю, США, Німеччини, Бельгії, Швейцарії, Італії та Великої Британії.

Рис.3. Динаміка іноземних туристів щодо відвідування України

Головними факторами гальмування розвитку туристичної галузі в Україні, а отже зниженню суб'єктивної задоволеності життям у громадян України є несприятливість існуючих умов для підприємництва, недосконаліть нормативно-правового поля. Дані фактори призводять до негативного результату, відсутності необхідних інвестицій для розвитку туризму як внутрішніх (через тривалу економічну кризу), так і іноземних (через несприятливий інвестиційний клімат), а також слід віднести відсутність розвиненої інфраструктури, якісної реклами та глибинної інформації про готелі, санаторії, тури по країні та послуги, які надаються, на світовому рівні, низьку якість обслуговування, значний податковий тягар тощо [8]. Розвитку туристичної галузі активно сприяє внутрішньополітична стабільність країни; розширення міжнародних зв'язків; мирні, дружні, добросусідські відносини між державами. Політична стабільність проявляється і в суворому дотриманні і виконанні законів та інших регулюючих нормативних актів. Об'єктивною стабілізацією та її складовою частиною є відсутність політичного напруження у суспільстві [11].

Висновки та пропозиції в даному напрямку. Туризм становиться впливовою детермінантою формування суб'єктивної задоволеності життям в українських громадян. Сучасна індустрія туризму формує неповторний ціннісно-смисловий простір відношення до подій суспільно-економічного життя в країні. Об'єктивно Україна має всі передумови для інтенсивного розвитку внутрішнього та іноземного туризму: особливості географічного положення та рельєфу, сприятливий клімат, багатство природного, історико-культурного та туристично-рекреаційного потенціалів. Суттєвий вплив на розвиток туризму надає сприятлива внутрішня та зовнішня політика, стійкий економічний розвиток, розбудова туристичної інфраструктури, високий рівень культури гостинності, соціальна підтримка громадян. Для розвитку внутрішнього туризму важливим фактором є просвітництво щодо наявності та доступності місцевих, регіональних туристичних ресурсів, розвиток реклами та маркетингу туристичних послуг серед населення, виховання любові та дбайливого ставлення до рідного краю, збереження національних традицій, звичаїв, фольклору.

Список використаних джерел:

1. Бурега В. В., Любчук О. К. Економічна психологія в схемах та таблицях: навчально – методичний посібник. Донецьк: ДонДАУ,2003. 63 с.

2. Аргайл М. Психология счастья. Москва: Наука, 1993. 192с.

3. Бункина М.К. Экономика и психология. На перекрестке наук: учеб. пособие. Москва: «Дело и сервис», 1998.

400с.
4. Соколинский В.М. Психологические основы экономики: учеб. пособие. Москва: ЮНИТИ, 1999. 215с.
5. Любчук О.К., Луньов В.Є. Психологія розвитку та особистості споживача для сфери туризму: навч. посібник. Маріуполь: ПДТУ, 2015. 223 с.
6. Антонова Н.А. Ценностные ориентации в структуре личности студентов: монография. Славянск: Канцеляр, 2001. 135 с.
7. Бурега В.В. Социально-адекватный менеджмент: монография. Киев: Ин-т социологии НАН Украины, 2000. 379с.
8. Нагорняк Г.С. Основні фактори гальмування розвитку ринку туристичних послуг в Україні. Актуальні задачі сучасних технологій: матеріали V Міжнар. наук.-технічної конф. молодих учених та студентів. (Тернопіль, 17-18 листопада 2016 р.). Тернопіль, 2016. С.353 – 354.
9. Туристичні потоки. URL: http://www.ukrstat.gov.ua/ operativ/operativ2007/ tyr/ tyr_u/potoki2006_u.htm (дата звернення 18.07.2018).
10. Інформація щодо відвідування України іноземними туристами та виїзду громадян України за кордон за І півріччя 2016 – 2017 років. URL: http://www.me.gov.ua/Documents/Detail?lang=uk-UA&id=3ba262e6-1603-4090-b741-e3c47a7f6d71&title=InformatsiiaSchodoVidviduvanniaUkrainiInozemnimiTuristamiTaViizduGromadianUkrainiZaKordonZaIPivrichchia2016-2017-Rokiv (дата звернення 18.07.2018).
11. Комліченко О.О. Фактори розвитку туристичної галузі. Науковий вісник Херсонського державного університету. 2014. Випуск 8. Частина 3. С.75 – 79. (Серія «Економічні науки»).

References:

1. Burega V.V., Liubchuk O.K. (2003), «Economic psychology in charts and tables», [«Ekonomichna psykholohiya v skhemakh ta tablytsyakh»], educational - methodical manual, Donetsk, DonDAU, 63p.
2. Argyll M. (1993), «Psychology of happiness [«Psikhologiya schast'ya»], Moscow, Nauka, 192p.
3. Bunkina M.K. (1998), «Economics and psychology. At the crossroads of science», [«Ekonomika i psikhologiya. Na perekrestke nauk»], tutorial, Moscow, Delo i servis, 400 p.
4. Sokolinsky V.M. (1999), «Psychological bases of economy», [«Psikhologicheskiye osnovy ekonomiki»], tutorial, Moscow, YuNITI, 215 p.
5. Liubchuk O.K., Lunyov V.E. (2015), «Developmental psychology and consumer identity for tourism», [«Psykholohiya rozvytku ta osobystosti spozhyvacha dlya sfery turyzmu»], tutorial, Mariupol, PDTU, 223 p.
6. Antonova N.A. (2001), «Value orientations in the structure of the personality of students», [«Tsennostnyye oriyentatsii v strukture lichnosti studentov»], monograph, Slavyansk, Kantselyar, 135 p.
7. Burega V.V. (2000), «Socially adequate management», [«Sotsial'no-adekvatnyy menedzhment»], monograph, Kiev, Institute of Sociology of the National Academy of Sciences of Ukraine, 379 p.
8. Nahorniak H.S. (2016), «Key factors of braking of development market of tourist services in Ukraine» , [«Osnovni faktory hal'muvannya rozvytku rynku turystychnykh posluh v Ukrayini»], materials V International Scientific-Technical Conference of Young Scientists and Students. (Ternopil, November 17-18, 2016), pp. 353-354.
9. «Tourist streams». (2018), [«Turystychni potoky»], URL: http://www.ukrstat.gov.ua/ operativ/operativ2007/ tyr/ tyr_u/potoki2006_u.htm
10. «Information on visiting Ukraine by foreign tourists and departure of Ukrainian citizens abroad for the first half of 2016-2017». (2018), [«Informatsiya pro vidviduvannya Ukrayiny inozemnymy turystamy ta vyyizd hromadyan Ukrayiny za kordon na pershe pivrichchya 2016-2017 rokiv»], URL: http://www.me.gov.ua/Documents/Detail?lang=uk-UA&id=3ba262e6-1603-4090-b741-e3c47a7f6d71&title=InformatsiiaSchodoVidviduvanniaUkrainiInozemnimiTuristamiTaViizduGromadianUkrainiZaKordonZaIPivrichchia2016-2017-Rokiv
11. Komlichenko O.A. (2014), «Factor for the development of tourism industry» , [«Factors of the tourism industry development»], Scientific Journal of Kherson State University. 2014. Issue 8. Part 3. pp.75 - 79.

Ключові слова: *суб'єктивна задоволеність життям, Доктрина збалансованого розвитку «Україна 2030», типи споживачів, український менталітет, внутрішній туризм, міжнародний туризм, гальмівні фактори, фактори розвитку.*
Ключевые слова: *субъективная удовлетворенность жизнью, Доктрина сбалансированного развития «Украина 2030», типы потребителей, украинский менталитет, внутренний туризм, международный туризм, тормозящие факторы, факторы развития.*
Keywords: *Subjective Satisfaction with Life, Doctrine of balanced development "Ukraine 2030", types of consumers, Ukrainian mentality, internal tourism, international tourism, inhibitory factors, developmental factors.*

Рецензент: Гончар В.В. завідувач кафедри маркетингу та бізнес-адміністрування, ДВНЗ «ПДТУ» , доктор економічних наук, доцент
Стаття перевірена на плагіат системою: https://corp.unicheck.com/library/viewer/report/4855062

УДК 338.242+330.46 https://doi.org/10.31498/2225-6725.35.2018.140574

СТАТИСТИЧНИЙ АНАЛІЗ ПРОЦЕСІВ ТРУДОВОЇ МІГРАЦІЇ В УКРАЇНІ

Паршина Олена Анатоліївна, д.е.н., професор, завідувач кафедри економіки та моделювання бізнес-процесів, Університет імені Альфреда Нобеля, м. Дніпро, parshina@duan.edu.ua, +380504800836 https://orcid.org/0000-0002-7836-0140
Чумак Тетяна Валентинівна, старший викладач кафедри економіки та моделювання бізнес-процесів, Університет імені Альфреда Нобеля, м. Дніпро, chumak.t@duan.edu.ua, +380504512180 https://orcid.org/0000-0001-9167-3726
Ярмоленко Людмила Іванівна, старший викладач кафедри економічної інформатики, Національна металургійна академія України, м. Дніпро, yarmolenko2705@ukr.net, +380506367022 https://orcid.org/0000-0003-3736-103X

Olena Parshyna, Doctor of Economic Sciences, Full Professor, Head of Economics and Business-Process Modelling Department, Alfred Nobel University, Dnipro
Tetiana Chumak, Senior Lecturer of Economics and Business-Process Modelling Department, Dnipro
Ljudmila Yarmolenko, Senior Lecturer of Economic Informatics Department, National Metallurgical Academy of Ukraine, Dnipro

O.Parshyna, T.Chumak, L.Yarmolenko. Statistical analysis of labour migration processes in Ukraine.

The question of monitoring of international labour migration is of great importance in the modern terms of world economy globalization. Research of dynamics and determination of character of modern migratory processes create the analytical basis of economic mechanisms forming of their adjusting at the level of state administration. The analysis of basic consequences of labour migration has been conducted in the article. Three basic problems of labour migration processes and six basic directions of international migration of labour force on the base of researches results of modern scolars have been selected. The problem of the unique system forming of data collection about labour migration has been marked during researches. The analysis of demographic situation in Ukraine is given, that allowed to define the stable tendency of the absolute diminishing of population quantity. Growth of long-term labour migration in Ukraine was installed. It is noted that beginning from 2014 crisis this process acquires the substantial acceleration. An analysis of the economic activity types, in which migrants from Ukraine work has been given. The economic and mathematic analysis of dynamics and structure of migratory processes has been offered. Functional dependences for forecast of migratory processes have been determined.

Паршина О. А., Чумак Т. В., Ярмоленко Л. І. Статистичний аналіз процесів трудової міграції в Україні.

В сучасних умовах глобалізації світової економіки питання моніторингу міжнародної трудової міграції набувають суттєвого значення. Особливо актуальним є проведення дослідження динаміки та визначення характеру сучасних міграційних процесів як аналітичної основи формування економічних механізмів їх регуляції на рівні державного управління. У статті проведено аналіз основних наслідків трудової міграції. На підґрунті результатів досліджень сучасних вчених виділено три основні проблеми процесів трудової міграції та шість основних напрямків міжнародної міграції робочої сили. В ході досліджень зазначено проблему формування єдиної системи збору даних про трудову міграцію. Надано аналіз демографічної ситуації в Україні, що дозволило визначити стійку тенденцію абсолютного зменшення чисельності населення. Встановлено зростання довгострокової трудової міграції в Україні. Зазначено, що починаючи з кризового 2014 р. цей процес набуває суттєвого прискорення. Надано аналіз за видами економічної діяльності, в яких працюють мігранти з України. Запропоновано економіко-математичний аналіз динаміки і структури міграційних процесів. Визначені функціональні залежності для прогнозування міграційних процесів.

Паршина Е. А., Чумак Т. В., Ярмоленко Л. И. Статистический анализ процессов трудовой миграции в Украине.

В современных условиях глобализации мировой экономики вопросы мониторинга международной трудовой миграции характеризуются существенной значимостью. Особенно актуальным является проведение исследования динамики и определения характера современных миграционных процессов как

© ***O.Parshyna, T.Chumak, L.Yarmolenko / Паршина О. А., Чумак Т. В., Ярмоленко Л. І., 2018***

аналитической основы формирования экономических механизмов их регуляции на уровне государственного управления. В статье проведен анализ основных последствий трудовой миграции. На основе результатов исследований современных ученых выделены три основных проблемы процессов трудовой миграции и шесть основных направлений международной миграции рабочей силы. В ходе исследований обозначена проблема формирования единственной системы сбора данных о трудовой миграции. Представлен анализ демографической ситуации в Украине, что позволило определить устойчивую тенденцию абсолютного уменьшения численности населения. Установлен рост долгосрочной трудовой миграции в Украине. Отмечено, что начиная с кризисного 2014 г. этот процесс приобретает существенное ускорение. Предоставлен анализ по видам экономической деятельности, в которых работают мигранты из Украины. Предложен экономико математический анализ динамики и структуры миграционных процессов. Определены функциональные зависимости для прогнозирования миграционных процессов.

Постановка проблеми. В сучасних умовах глобалізації світової економіки, для яких характерним явищем є зростанням рівня відкритості економік різних країн з вільним рухом капіталу та робочої сили, питання моніторингу міжнародної трудової міграції набувають суттєвого значення. На етапі трансформації економіки нашої країни процеси трудової міграції динамічно змінюються та набувають нових форм, при цьому негативні наслідки цих процесів в Україні домінують над позитивними аспектами.

У зв’язку з цим, постають актуальні питання дослідження динаміки та визначення характеру міграційних процесів як аналітичної основи формування економічних механізмів їх регуляції на рівні державного управління.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Одним з основних наслідків трудової міграції є суттєве зменшення кількості висококваліфікованих кадрів та погіршення демографічної ситуації, що безумовно негативно впливає на рівень економічного розвитку національної економіки та розвиток трудового потенціалу, оскільки, як зазначено автором статті [1, с. 134] суб'єктами міграції є переважно люди з високою працездатністю. Ю.Гуменюк, за результатами аналізу вітчизняних та міжнародних джерел щодо міграційних переміщень, стверджує, що обсяг міграції сягає 4,93 млн. осіб, що складає 24,3% працездатного населення країни, таким чином майже кожен четвертий є трудовим мігрантом [2, с. 281].

За результатами досліджень [3] виділяють шість основних напрямків міжнародної міграції робочої сили: міграція з країн, що розвиваються, до промислово розвинутих країн; міграція в межах промислово розвинутих країн; міграція робочої сили між країнами, що розвиваються; міграція робочої сили з колишніх соціалістичних країн у промислово розвинуті країни; міграція кваліфікованих фахівців з розвинутих країн в країни, що розвиваються; міграція в межах СНД.

Враховуючи результати досліджень сучасних вчених [1, 2, 3, 4 та ін.] можна зазначити про існування трьох основних проблем процесів трудової міграції. По перше – це з’ясування самої природи міграції, її причин та наслідків для країни. По друге – доцільним є дослідження масштабів трудової міграції з визначенням динаміки та формуванням прогнозів. Третя проблема є суто фінансово-економічного характеру, яка передбачає визначення обсягів зароблених коштів трудовими мігрантами за кордоном та потребує аналізу надходжень цих коштів в Україну.

Аналіз проведених досліджень свідчить про існування різних поглядів з приводу впливу міжнародної трудової міграції на рівень економічного розвитку держави. Зокрема, вчені засвідчують позитивний фінансовий вплив міжнародної трудової міграції на економічний розвиток країн за рахунок потоків грошових переказів [4]. Грошові перекази розглядаються у якості невід’ємної складової фінансових потоків на внутрішньому і зовнішньому рівні національної економіки та у багатьох країнах дійсно вважаються важливою складовою фінансової системи держави [4].

Однак, в ході інших досліджень [5] було доведено, що більша частина отриманих переказів спрямовується на споживання, тому перекази мігрантів можуть негативно впливати на пропозицію робочої сили, оскільки реципієнти цих переказів мають меншу потребу працювати. Щодо великих обсягів переказів мігрантів також зазначено, що це

може спричинити ревальвацію національної валюти та як наслідок може призвести до зменшення конкурентоспроможності експортних товарів на світовому ринку.

Слід зазначити важливість здійснення аналізу процесів міграції, однак, інформація про трудову міграцію в Україні, залишається неповною та іноді взагалі можна отримати суперечливі дані. Проблема полягає в тому, що досі не існує єдиної системи збору даних про трудову міграцію, до якої мають надходити статистичні дані, зібрані різними установами.

Мета статті полягає у проведенні досліджень трудової міграції в Україні з використанням статистичного аналізу.

Результати дослідження. Здійснення статистичного аналізу потребує формування відповідних інформаційних баз даних на підгрунті обробки офіційних даних. При проведенні досліджень будемо використовувати інформацію офіційного сайту Державної служби статистики України, інформацію офіційного сайту Національно банку України, інформацію представництва Міжнародної організації з міграції в Україні, результати опитування домогосподарств [6, 7 та ін.].

Демографічну ситуацію в Україні на протязі 20 років, взагалі доцільно характеризувати стійкою негативною тенденцією з абсолютним зменшенням чисельності населення (рис. 1). Зменшення чисельності населення України пояснюється з одного боку від'ємними значеннями природного приросту, про що свідчить переважання чисельності померлих над чисельністю народжених (рис. 2) та з іншого боку – від'ємним сальдо, що пояснюється зростанням чисельності вибулих громадян.

Проведені дослідження засвідчують, що кількість громадян які виїжджають за кордон з кожним роком зростає, також зростає і кількість охочих виїхати з України в пошуках кращої роботи і більшого заробітку. Бажаючих працювати в Європі з кожним роком стає тільки більше. За даними проведеного опитування порталу rabota.ua на початку 2016 р., кількість бажаючих виїхати з України в пошуках роботи становила 19% усіх опитаних, за даними Українського інституту соціологічних досліджень – 25%.

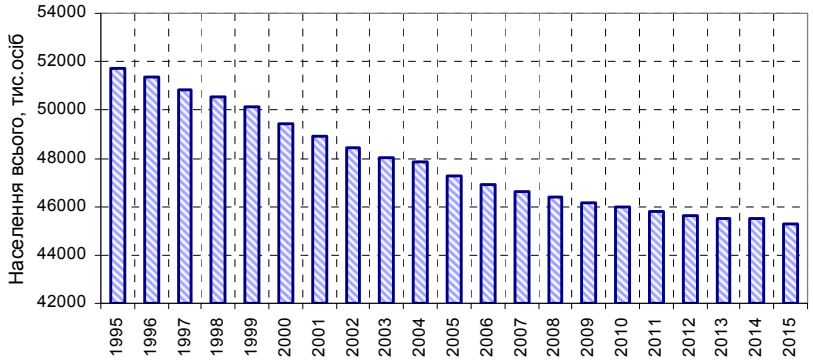

Рис. 1. Динаміка чисельності населення України

В ході опитування домогосподарств у 2014–2015 р. було підраховано загальну кількість українських громадян, які залучені до міжнародної трудової міграції, що становило приблизно 688000 осіб. З них близько 423800 є довгостроковими трудовими мігрантами, в той час як 264400 громадян України є короткостроковими трудовими мігрантами. Приблизно 25400 українців отримують освіту за кордоном і 18200 осіб виїхали за кордон з метою возз'єднання сім'ї [6]. За даними представництва Міжнародної організації з міграції в Україні довгострокова трудова міграція продовжує зростати (рис. 3). Основним рушієм трудової міграції є прагнення отримати за кордоном значно більшу заробітну платню.

Протягом багатьох років наші громадяни легально працюють в Італії, Іспанії, Португалії, Німеччини, Великобританії. Дослідження, які було проведено засвідчують, що

починаючи з кризового 2014 р. цей процес набуває суттєвого прискорення (рис. 4, 5). На цей час спостерігається динамічний процес міграції за кордон. Зокрема, рекордного значення процес міграції за темпом зростання досягає у 2016 р. до Литви (201,8%), Туреччини (182,3%) та Іспанії (147,6%). До Румунії протягом трьох років з 2015 до 2017 рр. процес міграції відбувається на рівні 126%. Процеси міграції здійснюються з нарощенням темпів зростання та досягають максимальних значень у 2017 р. до Чехії (176,1%), Італії (141,9%), Латвії (139,8%). До Російської Федерації протягом 2014–2016 рр. спостерігалось падіння, проте у 2017 р. маємо зростання до рівня 113,4%.

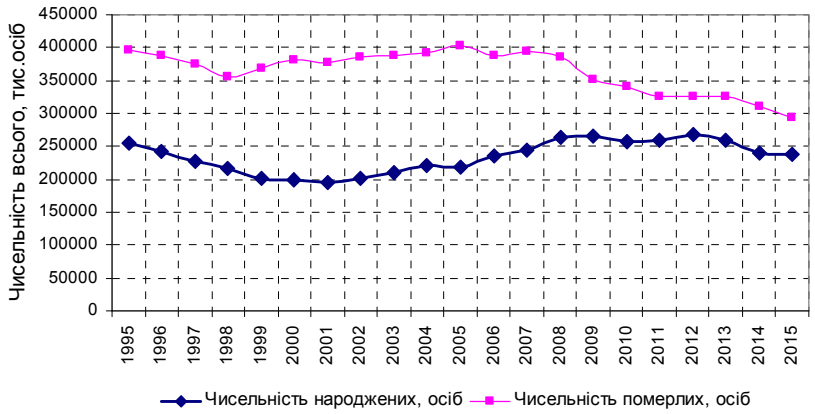

Рис. 2. Динаміка природного приросту

Рис. 3. Динаміка довгострокової трудової міграції до загальної чисельності населення, %

Відповідно до результатів дослідження, проведеного Соціологічного групою «Рейтинг» у вересні 2017 р., кількість бажаючих отримати роботу за кордоном становила 44%. В цілому, за видами економічної діяльності протягом 2015–2017 рр. українські трудові мігранти оволоділи різноманітними професіями. Основна частина мігрантів працює у будівництві (42,5%), значна частина підтримують діяльність домашніх господарств (18%), у сільському господарстві зайнято 15,2%, у промисловості – 12,3% та у торгівлі – 9,9%.

Проведені дослідження показали, що процес міграції громадян з України має тенденцію до збільшення, тому об’єктом ретельного аналізу має бути визначення функціональної залежності цієї тенденції та використання її для прогнозування міграційних процесів. Виходячи з того, що для аналізу багатовимірних випадкових об’єктів, до яких ми відносимо і такий об’єкт, як міграція, доцільно застосовувати потужний і добре розвинутий математичний апарат багатовимірного статистичного аналізу, тому спробуємо реалізувати принцип системного застосування цих методів. Для цього застосуємо одночасно кілька статистичних методів до одного і того ж набору даних.

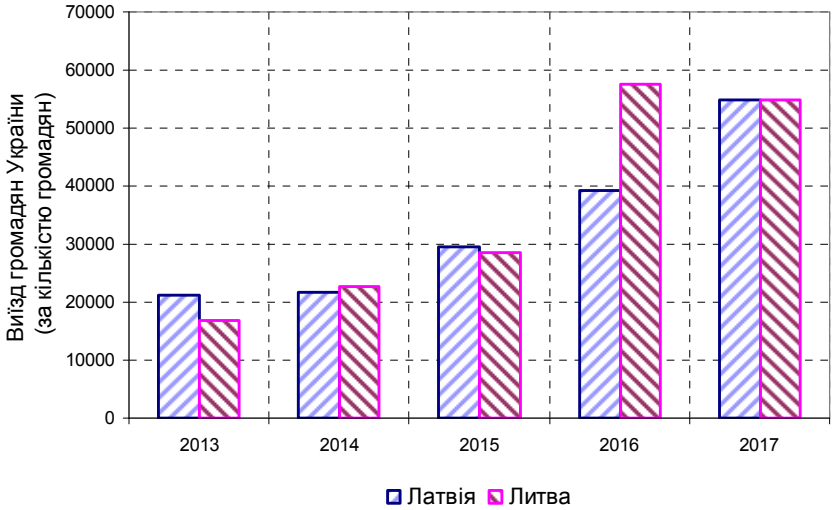

Рис. 4. Динаміка виїзду громадян України до Латвії та Литви

Такий підхід дозволяє підвищити точність статистичних висновків та результатів прогнозування. Це досягається завдяки тому, що перелічені статистичні методи використовуються до одного і того самого багатовимірного об'єкта, характеризують цей об'єкт з різних боків та під різним кутом зору, а це, в свою чергу, дає можливість позбавлятися випадкових однобоких висновків і підвищує надійність та обґрунтованість кінцевих результатів статистичного аналізу.

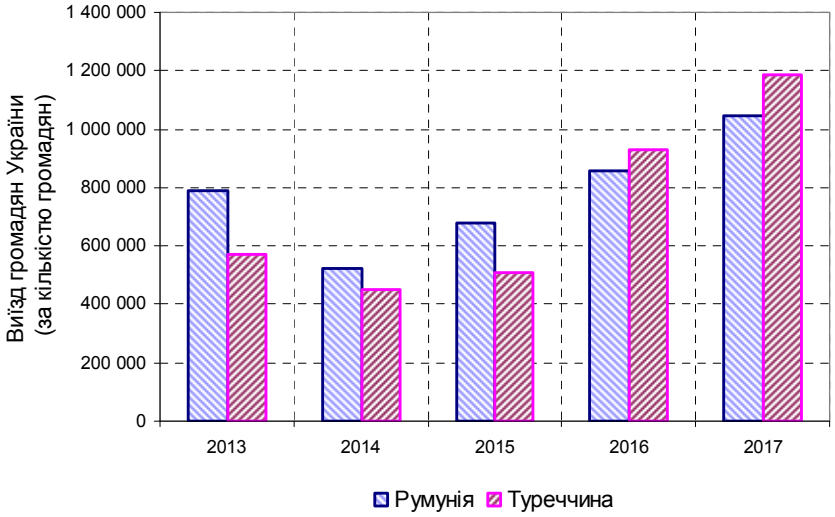

Рис. 5. Динаміка виїзду громадян України до Румунії та Туреччини

Системний аналіз з використанням математичних моделей є однією з найбільш широко розвинутих концепцій у наукових дослідженнях. Зазначений підхід до реалізації багатовимірного статистичного аналізу будемо застосовувати для аналізу даних, що характеризують процес міграції в Україні протягом 2013–2017 рр. Перш за все, використаємо статистичний метод, а саме: метод екстраполяції для прогнозу процесу міграції. Цей метод базується на тому, що тенденція розвитку рядів динаміки зберігає свою силу і напрям дії протягом всього прогнозованого періоду.

Говорячи про точність методу екстраполяції при прогнозуванні процесів міграції населення, слід підкреслити, що ступінь точності обернений до тривалості періоду, на який складається прогноз, адже в ньому не враховуються якісні зсуви, що можуть виникнути у прогнозованому періоді. Крім того, час передбачення прогнозів міграції за методом екстраполяції обмежений точністю наявної інформації й можливостями

використаних для прогнозування функцій, оскільки накопичення похибок у вихідних даних робить беззмістовним розрахунок на більш віддалену перспективу. Враховуючи попередні дослідження з цієї проблеми [8], можна стверджувати, що метод екстраполяції дозволяє визначити з достатнім ступенем точності обсяги міграційних переміщень на 2–3 роки вперед.

Використання сучасних методів обробки статистичної інформації дозволило побудувати математичні моделі та надати прогнози для показників міграції населення України до країн Литви та Латвії; до Чехії, Іспанії, Греції Італії; до Туреччини і Румунії; до Росії та Польщі.

Незважаючи на високе значення коефіцієнтів детермінації, результати аналізу міграційних процесів, які спостерігаються протягом 2007–2017 рр. здаються не зовсім прийнятними для прогнозування. З аналітичних міркувань вважаємо за доцільне розділити часові діапазони на 2 частини: 2007–2013 рр. та 2013–2017 рр. враховуючи наявність загостеної політичної ситуації. Отримані за методом екстраполяції трендові прогнози щодо еміграції з України протягом 2018–2019 рр. знаходяться в узгодженні з попередньою офіційною статистикою, за даними Держкомстату України. За результатами досліджень динаміки міграційних процесів з України, встановлено зростання темпів розвитку цих процесів, особливо у порівнянні з періодом 2007–2013 рр. На рис. 6, 7 представлено графічну інтерпретацію проведених досліджень.

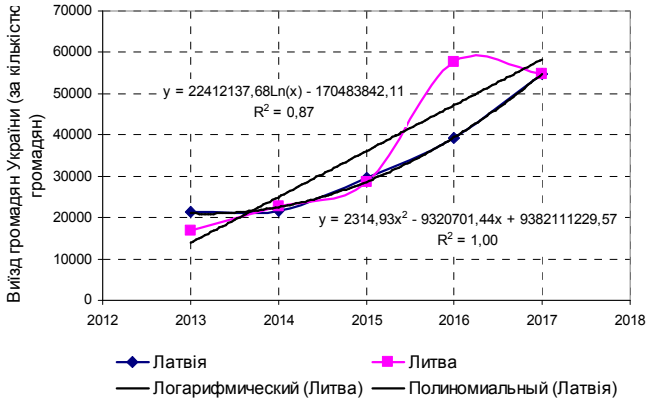

Рис. 6. Кількість вибулих з України в країни Литви та Латвії

Отримані на основі різноманітних оглядів оцінки міграційних процесів засвідчують, що найбільш масовим та визначальним для економіки України є на сьогодні трудовий міграційний потік. Після підписання угоди про безвізовий режим між ЄС і Україною можна надати прогноз щодо можливого збільшення мігрантів з України. Проведені дослідження дозволяють констатувати також наявність демографічної кризи, що характеризується скороченням народжуваності, збільшенням смертності населення, при цьому спостерігається постійний відтік людського капіталу. Саме стабільність економічної ситуації, високий рівень корпоративної культури та можливість отримання великих зарплат приваблює людей та спонукає до міграції. При цьому ситуація на сході нашої країни, наявність економічної та політичної кризи не сприяють стабільності та зростанню національної економіки.

З огляду на міграційні процеси в Україні, питання розвитку ринку праці набуватиме все більшої актуальності. Також це вказує на дві проблеми: ризик втрати частини людського потенціалу, а також потребу удосконалити облік міграції, оскільки статистичні дані необхідні для прийняття політичних рішень. Вважаємо, що є всі можливості мінімізувати негативні та максимізувати позитивні наслідки, що спричинені міграційними процесами.

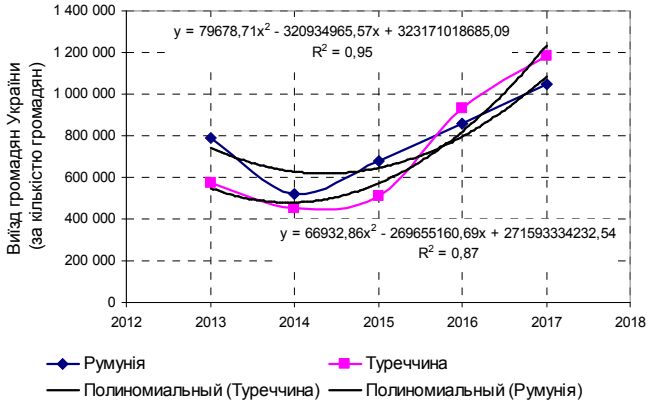

Рис. 7. Кількість вибулих з України в країни Румунії та Туреччини

Для цього потрібно: проводити подальше реформування органів виконавчої влади у сфері міграційних процесів; удосконалювати нормативно-правову базу; покращити формування єдиного банку потоків мігрантів та їх чисельності; впровадити заходи, спрямовані на збереження і захист наукового потенціалу; здійснювати контроль відповідними органами за використанням коштів, які виділяються державою на розв'язання проблем міграції; створити умови та розробити заходи, які б сприяли поверненню на батьківщину трудових мігрантів.

Висновки. Проведений економіко-математичний аналіз динаміки і структури міграційних процесів в Україні виявив проблему міграційного відпливу активного населення з держави. Відтік працездатного населення є негативним чинником для України, тому необхідним є формування ефективної міграційної політики щодо вирішення даних проблем.

Міграційна політика має розроблятися у відповідності до стратегії соціально-економічного розвитку країни на основі системного підходу, має бути спрямованою на створення привабливого інвестиційного клімату, ефективного використання людського потенціалу, забезпечення високих стандартів життя. Уряд країни має спільно працювати з бізнесом з метою забезпечення в Україні європейського рівня життя.

Список використаних джерел:

1. Чорний В.С. Статистичний аналіз демографічної ситуації та міграційних процесів регіону / В.С. Чорний // Український журнал прикладної економіки. – 2017. – Т.2. – Вип. 1. – С. 130–136.

2. Міжнародна трудова міграція: методологічний та організаційний аспекти: монографія / Ю.П.Гуменюк. – Тернопіль: ТНЕУ, 2013. – 619 с.

3. Солонінко К.С. Міжнародна економіка: Навч. посібник. – К.: Кондор, 2008. – 382 с.

4. Куценко В.О. Тенденції розвитку світової системи грошових переказів / В. О. Куценко / / Збірник наукових праць Національного університету державної податкової служби України (Електронне наукове фахове видання). – 2010. – №2. – С. 131–138.

5. Гулий О.І. Вплив переказів мігрантів на економіку країн Азії / Гулий О. І. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://conferences.neasmo.org.ua/node/889

6. Офіційний сайт «Публічна і відкрита платформа для користувачів з інтересами в області статистики та аналізу даних» // [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://knoema.ru

7. Офіційний сайт «Державна служба статистики України»// [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.ukrstat.gov.ua.

8. Паршина О.А., Чумак Т.В. Аналіз тенденцій розвитку туристичного сектору України / О.А. Паршина, Т.В. Чумак // Вісник Приазовського державного технічного університету. – 2017. – Вип. 33. – С. 333–341.

References (BSI):

1. Chornyj V.S. (2017), "Statistical analysis of demographic situation and migration processes of region", ["Statystychnyj analiz demografichnoi' sytuacii' ta migracijnyh procesiv regionu"], Ukrai'ns'kyj zhurnal prykladnoi' ekonomiky. T.2, Vol. 1, pp. 130–136.

2. Gumenjuk Ju.P. (2013), "International labour migration: methodological and organizational aspects", ["Mizhnarodna trudova migracija: metodologichnyj ta organizacijnyj aspekty"], TNEU, Ternopil', Ukraine. 619 p.

3. Soloninko K.S. (2008), "International economy", ["Mizhnarodna ekonomika"], Kondor, Kyiv, Ukraine. 382 p.
4. Kucenko V.O. (2010), "Progress of the world system of money orders trends", ["Tendencii' rozvytku svitovoi' systemy groshovyh perekaziv"], Zbirnyk naukovyh prac' Nacional'nogo universytetu derzhavnoi' podatkovoi' sluzhby Ukrai'ny (Elektronne naukove fahove vydannja), Vol. 2, pp. 131–138.
5. Gulyj O.I. (2018), Vplyv perekaziv migrantiv na ekonomiku krai'n Azii', available at: http://conferences.neasmo.org.ua/node/889.
6. "Public and opened platform for users with interests in the area of statistics and data analysis", available at: http://knoema.ru.
7. Official site "Government service of Ukraine statistics" (2018), available at: http://www.ukrstat.gov.ua.
8. Parshyna O.A., Chumak T.V. (2017) "Trend analysis of the tourist sector in Ukraine", ["Analiz tendencij rozvytku turystychnogo sektoru Ukrai'ny"], Visnyk Pryazovs'kogo derzhavnogo tehnichnogo universytetu, Vol. 33, pp. 333–341.

Keywords: *labour migration; statistical analysis; process of development; dynamics; progress trend.*
Ключові слова*: трудова міграція; статистичний аналіз; процес розвитку; динаміка; тенденції розвитку.*
Ключевые слова*: трудовая миграция; статистический анализ, процесс развития, динамика, тенденции развития.*

Перевірено на плагіат системою: https://corp.unicheck.com/library/viewer/report/4831861

УДК 658.310.9:330.1.04 https://doi.org/10.31498/2225-6725.35.2018.140604

СИСТЕМА КРИТЕРІЇВ ДІАГНОСТУВАННЯ РЕЗУЛЬТАТИВНОСТІ РЕГУЛЮВАННЯ СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНОГО ВІДТОРГНЕННЯ НА ПІДПРИЄМСТВАХ

Ліхоносова Ганна Сергіївна, провідний науковий співробітник Східноукраїнський національний університеті імені Володимира Даля (м. Сєвєродонецьк), кандидат економічних наук, доцент, email: a.likhonosova@gmail.com, +380630206154

Ganna Likhonosova, Leading Researcher, Volodymyr Dahl East-Ukrainian National University (Severodonetsk), Candidate of Economic Sciences, Associate Professor, email: a.likhonosova@gmail.com

G. Likhonosova. System of criteria of results diagnostic of regulation socio-economic exclusion at enterprises.

The purpose of the paper is to develop a system of criteria for diagnosing the effectiveness of regulation of socio-economic exclusion at enterprises at the level of enterprise workers and at the regional level. The article proposes a two-level system of criteria for the diagnosis of the effectiveness of regulation of socio-economic exclusion, which contains integral indicators for determining the living standards of the company's employees and indicators of ensuring the quality of life of the inhabitants of the region in which it is located, which gives the opportunity to take into account the interests of employees of the enterprise, business community, local authorities authorities, adjust potential investment flows and choose promising directions of operational regulation of rejection to the stake nor its manifestation. Timely diagnostics of manifestations of rejection provides an opportunity to adequately respond to such manifestations, the election of a corresponding stratagem of actions, correction of rejection directions, and in the future, the formation and implementation of new paradigmatic principles for improving welfare as employees of the enterprise, financial and economic status of the enterprise and the urban population as a whole through fragmentation of the proposed approaches to the regulation of socio-economic exclusion.

Ліхоносова Г. С. Система критеріїв діагностування результативності регулювання соціально-економічного відторгнення на підприємствах.

У статті запропоновано дворівневу систему критеріїв діагностування результативності регулювання соціально-економічного відторгнення, що містить інтегральні показники визначення рівня життя працівників підприємства та показники забезпечення якості життя мешканців відповідного регіону, де воно розташоване, що дає можливість враховувати інтереси працівників підприємства, бізнес-спільноти, органів місцевої влади, скорегувати потенційні інвестиційні потоки та обрати перспективні напрями оперативного регулювання відторгнення на рівні його прояву. Вчасне діагностування проявів відторгнення дає можливість адекватного реагування на такі прояви, обрання відповідної стратагеми дій, корегування напрямів відторгнення, та у перспективі формування та впровадження нових парадигмальних принципів підвищення добробуту як працівників підприємства, фінансово-економічного стану підприємства та міського населення в цілому через фрагментацію запропонованих підходів до регулювання соціально-економічного відторгнення.

Лихоносова А. С. Система критериев диагностика результативности регулирования социально-экономического отторжения на предприятиях.

В статье предложен двухуровневую систему критериев диагностирования результативности регулирования социально-экономического отторжения, содержащий интегральные показатели определения уровня жизни работников предприятия и показатели качества жизни жителей соответствующего региона, где оно расположено, что дает возможность учитывать интересы работников предприятия, бизнес-сообщества, органов местной власти, скорректировать потенциальные инвестиционные потоки и выбрать перспективные направления оперативного регулирования отторжения на ров ни его проявления. Своевременное диагностирование проявлений отторжения дает возможность адекватного реагирования на такие проявления, избрание соответствующей стратагемы действий, корректировки направлений отторжение, и в перспективе формирования и внедрения новых парадигмальных принципов повышения благосостояния как работников предприятия, финансово-экономического состояния предприятия и городского населения в целом через фрагментацию предложенных подходов к регулированию социально-экономического отторжения.

© ***G. Likhonosova / Ліхоносова Г. С., 2018***

Постановка проблеми. Основною метою діяльності як керівництва підприємства, так і владних представників регіону, де розташоване дане підприємство, є підвищення добробуту працівників у всіх сферах життєдіяльності. З метою прискорення інтеграційних процесів у європейському економічному та соціальному просторі необхідно забезпечити стійкий соціальний працівників та економічний розвиток підприємств й регіонів на всій території України. Діагностування рівня результативності регулювання соціально-економічного регулювання можливо забезпечити через визначення благополуччя працівників підприємств з урахуванням дії факторів соціально-економічного відторгнення, які є важливим інструментом у розробці та реалізації програм стратегічного розвитку підприємств. Але, особливістю соціально-економічного розвитку України на сьогоднішній день є наявність високополяризованих типів, рівнів та якості життя, що вимагає застосування різних методів оцінювання та діагностування розвитку персоналу підприємств.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Значний внесок у дослідження практичних аспектів застосування статистичних методів та моделей діагностики рівня життя та соціального моделювання в цілому зробили К. Грін [1, с.251-267], Г. Вербіцька [2, с. 305-309] та інші дослідники. Проблеми соціального відторгнення досить широко представлені у роботах закордонних [3] та вітчизняних авторів [4]. Проте їхній взаємозв’язок та взаємний вплив на економічну площину у сфері підприємства наразі практично не досліджені

Виділення невирішеної проблеми. Однак, незважаючи на низку наукових праць, питання про якісне оцінювання добробуту працівників підприємств через велику кількість факторів, що впливають на неї, залишається досить суперечливим.

Мета статті – розробка системи критеріїв діагностування результативності регулювання соціально-економічного відторгнення на підприємствах на рівні працівників підприємств та регіональному рівні.

Результати дослідження. Вважаємо, що питання діагностики та прогнозування добробуту персоналу підприємств варто розглядати під призмою показника рівня життя місцевого населення. Бо, як було наведено вище, працівники підприємства є мешканцями певного регіону, отже випробовують на собі всі позитивні та негативні фактори життєзабезпечення, які сформовані місцевою владою та є носіями тенденцій соціально-економічного розвитку конкретного регіону. Зрозуміло, що підвищення рівня життя населення на місцевому рівні сприятиме покращенню соціально-економічного становища працівника конкретного підприємства означеного регіону.

Система сучасного державного управління в Україні наразі є досить суперечливою та недосконалою, що у практичній площині призводить до зниження добробуту українців в цілому та його матеріальної складової – зокрема, рівня життя працівників підприємств.

Рівень життя працівників підприємств є соціально-економічною категорією, яка допомагає опису матеріального добробуту не тільки окремої людини, але також визначає загальний результат розвитку певного регіону країни протягом певного періоду часу. Це досить динамічна категорія, яка залежить від синергетичних умов сполучення розвитку країни, регіону та підприємства. Звідси можна зробити висновок, що рівень життя працівника підприємства є досить складною та багатогранною концепцією, яка поєднує в собі ряд соціально-економічних відносин та тенденцій, які пов'язані з діяльністю конкретного підприємства, місцевими умовами життєзабезпечення та загальним соціально-економічним розвитком країни.

Слід зазначити, що ефективність соціально-економічної політики органів місцевої влади визначає рівень життя мешканців, оскільки їх основною метою є забезпечення економічного зростання та соціальної стабільності на місцевому рівні, підвищення матеріального добробуту та захисту її вразливих верств населення, матеріальні та духовні потреби мешканців тощо.

Просторовою дослідницькою базою діагностування соціально-економічного відторгнення обрано підприємство ДП «Харківський авіаційний завод «ФЕД», що територіально розташоване в м. Харків, тому, відповідно, м. Харків також є площиною дослідження рівня життя його мешканців. Даний процес повинен починатися з багатовимірного моделювання в системі комплексної оцінювання за допомогою алгоритму, який складається із наведених фаз (рис. 1).

На початкових етапах дослідження слід обрати показник для подальшого діагностування на його підставі рівня життя працівника підприємства з урахуванням екстраполяції рівня життя мешканців населення відповідного регіону. Таким результуючим показником для діагностування обрано середньомісячна заробітна плата в місті Харків у співвідношенні її із середньомісячною заробітною платою, що сплачується на ПАТ «ФЕД» (Y).

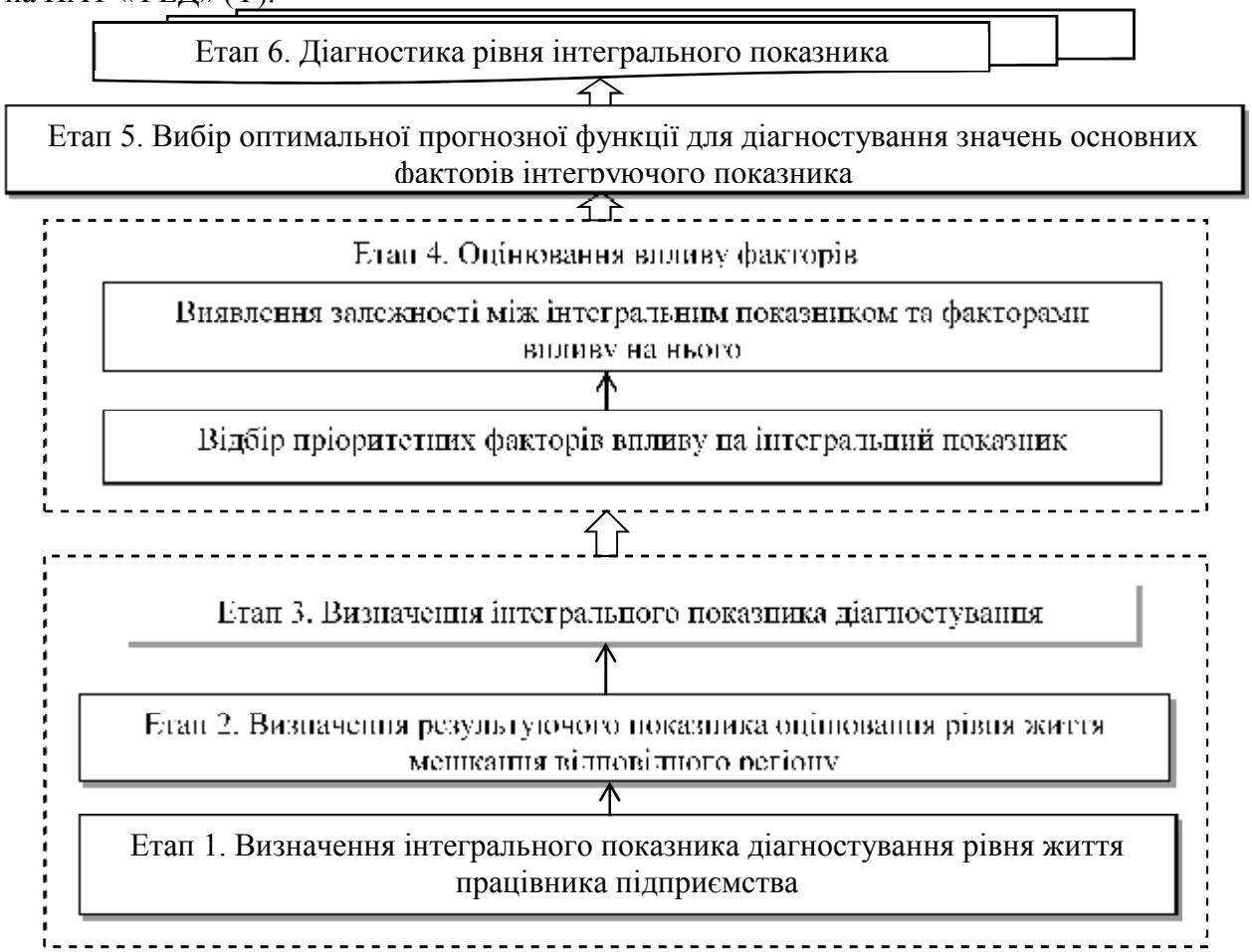

Рис. 1. Процес діагностування інтегрального показника рівня життя працівника підприємства

Джерело: складено автором

На другому етапі дослідження необхідно обрати основні показники соціально-економічного розвитку (коефіцієнт цінності) для оцінювання впливу факторів, які наведені в табл. 1 [5].

Для оцінки рівня життя населення на третьому етапі було обрано методику кореляційно-регресійного аналізу через ряд наявних переваг: по-перше вона є зрозумілою та доступною всім користувачам, по-друге дає змогу визначити та кількісно виміряти ступінь впливу окремих факторів на досліджуваний об’єкт, по-третє на підставі фактичних даних моделі можливо здійснити перспективну оцінку досліджуваного об’єкта [6].

Таблиця 1

Зведені показники оцінки рівня життя населення м. Харків

Найменування показника	Значення показника за роками								
	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016
Середня заробітна плата, грн./євро (Y)	2079 / 308,92	1960 / 182,33	2445 / 252,06	3036 / 268,20	3321 / 341,32	3522 / 331,33	3398 / 213,04	4043 / 169,23	4978 / 178,87
Валова додана вартість, млн.грн/ млн.євро (X_1)	15603,6 / 2318,51	10142,4 / 943,48	10345,2 / 1066,52	14190,3 / 1253,56	15275,5 / 1569,94	13350,8 / 1255,95	4957,4 / 310,81	3734,3 / 156,31	3976,4 / 142,88
Кількість малих підприємств у розрахунку на 10 тис. осіб наявного населення, од (X_2)	73	73	74	75	78	138	152	187	173
Розмір прожиткового мінімуму на одну особу в місяць, грн /євро (X_3)	601 / 89,30	664 / 61,77	849 / 87,53	923 / 81,54	1050,6 / 107,98	1147 / 107,90	1218 / 76,36	1330 / 55,674	1424 / 51,17
Чисельність промислово-виробничого персоналу, осіб (X_4)	2270	2188	2057	2082	2219	2128	1582	1386	1441
Продуктивність праці, тис.грн/тис. євро (X_5)	249,47 / 37,07	181,36 / 16,87	191,28 / 19,72	198,3 / 17,52	217,63 / 22,37	160,32 / 15,08	119,19 / 7,47	101 / 4,23	105 / 3,77
Міграційне сальдо, осіб (X_6)	536	75	392	389	249	669	223	-441	-787
Номінальна заробітна плата, грн /євро (X_7)	2080 / 309,06	1960 / 182,33	2609 / 268,97	3036 / 268,2	3386 / 348,00	3350 / 497,77	3398 / 504,90	4044 / 600,89	5126 / 184,19
Індекс інфляції, % (X_8)	122,3	112,3	109,1	104,6	99,8	100,5	124,9	143,3	112,4
Мінімальна заробітна плата Україна, грн /євро (X_9)	605 / 89,90	744 / 69,21	922 / 95,05	1004 / 88,69	1134 / 116,55	1147 / 107,90	1301 / 81,57	1378 / 57,68	1476 / 53,04
Заборгованість з заробітної плати, грн./євро (X_{10})	7707,2 / 1145,20	6870,4 / 639,11	2452,7 / 252,86	997,7 / 88,14	1253 / 128,75	1240,9 / 116,74	2161,8 / 135,54	3681,5 / 154,10	2994,1 / 107,58

Джерело: узагальнено автором на підставі [5]

Для виявлення залежності між результуючим показником та факторами, що на нього впливають використовують рівняння лінійної багатофакторної регресії виду (1):

$$Y = \alpha_0 + \alpha_1 x_1 + \alpha_2 x_2 + \cdots + \alpha_n x_n, \quad (1)$$

де Y – результуючий показник; x_1, x_2,…,x_n – фактори впливу; α_0,…,α_n – параметри моделі, які потрібно оцінити (коефіцієнти регресії).

Для виявлення ступеню зв'язку між результуючим показником (середня заробітна плата) та факторами, що на нього впливають необхідно побудувати матрицю коефіцієнтів кореляції факторів, що впливають на результуючий показник (табл. 2).

Таблиця 2

Матриця взаємозв'язку парних коефіцієнтів кореляції факторів впливу з результуючим показником

	X_1	X_2	X_3	X_4	X_5	X_6	X_7	X_8	X_9	X_{10}	**Y**
X_1	1										
X_2	-0,346	1									
X_3	-0,595	0,851	1								
X_4	0,492	-0,798	-0,766	1							
X_5	0,446	-0,873	-0,803	0,901	1						
X_6	0,609	-0,334	-0,416	0,721	0,616	1					
X_7	-0,581	0,741	0,972	-0,703	-0,682	-0,421	1				
X_8	-0,229	0,510	0,303	-0,787	-0,564	-0,726	0,275	1			
X_9	-0,657	0,806	0,991	-0,774	-0,808	-0,459	0,961	0,284	1		
X_{10}	0,317	-0,306	-0,666	0,194	0,290	-0,144	-0,691	0,411	-0,692	1	
Y	-0,522	0,780	0,972	-0,681	-0,689	-0,378	0,993	0,258	0,952	-0,674	1

Джерело: узагальнено автором на підставі [7]

Аналізуючи дані табл. 2, згідно умов усунення мультиколінеарності, в якості факторів впливу на інтегруючий показник обрано такі: кількість малих підприємств (X_2), розмір прожиткового мінімуму (X_3), продуктивність праці (X_5), номінальна заробітна плата (X_7), мінімальна плата (X_9).

Згенеровані результати регресійного аналізу між середньою заробітною платою та обраними показниками, що на неї впливають наведено у табл. 3, табл. 4, табл. 5.

Таблиця 3

Регресійна статистика

Коефіцієнт множинної регресії R	0,996360245
Коефіцієнт детермінації R^2	0,992733738
Нормований коефіцієнт детермінації R^2	0,974568082
Стандартна помилка	118,3632328

Джерело: узагальнено автором на підставі [7]

Коефіцієнт множинної регресії R = 0,996 вказує на дуже щільний зв'язок між результативним показником та факторними величинами. Щодо значення коефіцієнту детермінації R^2 отриманої кореляційно-регресійної моделі R^2 = 0,993, то залежність середньої заробітної плати на 99,3% обумовлена обраними факторними величинами.

Таблиця 4

Показники, що характеризують достовірність моделі регресії

	Df	**SS**	**MS**	**F**	**Значущість F**
Регресія	5	3828118,29	765623,6581	54,64893569	0,018066778
Залишок	2	28019,70975	14009,85487		
Разом	7	3856138			

Джерело: узагальнено автором на підставі [7]

З огляду на високі значення коефіцієнтів множинної регресії та детермінації, дана залежність є достатньо закономірною. Показник значущісті F свідчить, що результати оцінювання є достатньо достовірними. Варто звернути увагу на дисперсію та F-статистику, їх високе значення свідчить про варіацію залежної та незалежної змінної, тому рівняння регресії є значущим.

Таблиця 5

Оцінки коефіцієнтів п'ятифакторної регресійної моделі

Показники	**Коефіцієнти**	**Стандартна похибка**	**t-критерій Стьюдента**	**P-значення**
Y	-125,855	904,328	-0,139	0,902
X_2	1,133	6,230	0,182	0,872
X_3	1,553	3,921	0,396	0,730
X_5	0,429	2,686	0,160	0,888
X_7	0,911	0,497	1,834	0,208
X_9	-1,282	2,467	-0,520	0,655

Джерело: узагальнено автором на підставі [7]

Таким чином, на основі табл. 5, рівняння регресії матиме вигляд (2):

$$Y = -125,85 + 1,133\ X_2 + 1,553\ X_3 + 0,429\ X_5 + 0,911\ X_7 - 1,282\ X_9 \quad (2)$$

Аналізуючи отримане рівняння регресії можна зробити висновки: при збільшенні кількості підприємств у розрахунку на 10 тис. осіб наявного населення м. Харкова на 1 од., середня заробітна плата м. Харкова зросте на 1,13 грн; при збільшенні прожиткового мінімум на 1 грн, середня заробітна плата підвищиться на 1,55 грн; при збільшенні продуктивності праці, як показника економічної конкурентоспроможності, який відображає один із аспектів добробуту населення, на 1 грн, середня заробітна плата підвищиться майже на 0,43 грн; при збільшенні номінальної заробітної плати на 1 грн,

середня заробітна плата підвищиться на 0,91 грн; при збільшенні мінімальної заробітної плати на 1 грн, середня заробітна плата зменшиться на 1,28 грн.

Отже, дані проведеного кореляційно-регресійного аналізу свідчать, що обрані фактори мають вагомий вплив на середню заробітну плату м. Харкова і потребують більш ретельного аналізу. На місцевому рівні для покращення рівня життя населення необхідно забезпечити усунення факторів соціально-економічного відторгнення та стабільний розвиток функціонування підприємств. Збільшення підприємств забезпечить додаткові робочі місця та сприятиме підвищенню продуктивності праці на підприємствах міста.

Проте, результати кореляційно-регресивної моделі наводять досить парадоксальні висновки: не зважаючи на збільшення продуктивності праці, підвищення мінімальної заробітної плати призведе до зменшення середньої заробітної плати. Це зумовлено тим, що в умовах кризи, підприємства не в повному обсязі використовують свій потенціал, як виробничий, так і кадровий, що відображається на рівні середньої зарплати. Розмір мінімальної заробітної плати в свою чергу має переглядатися залежно від зміни розміру прожиткового мінімуму, величина якого є соціальним стандартом держави. Цей показник виступає одночасно і фактором впливу на рівень життя населення і показником рівня життя в країні.

Для підтвердження коректності побудованої економетричної моделі і отримання прогнозних значень була проведена верифікація прогнозних значень інвертним методом і побудовано графік динаміки фактичного та розрахункового рівнів середньої заробітної плати (рис. 2).

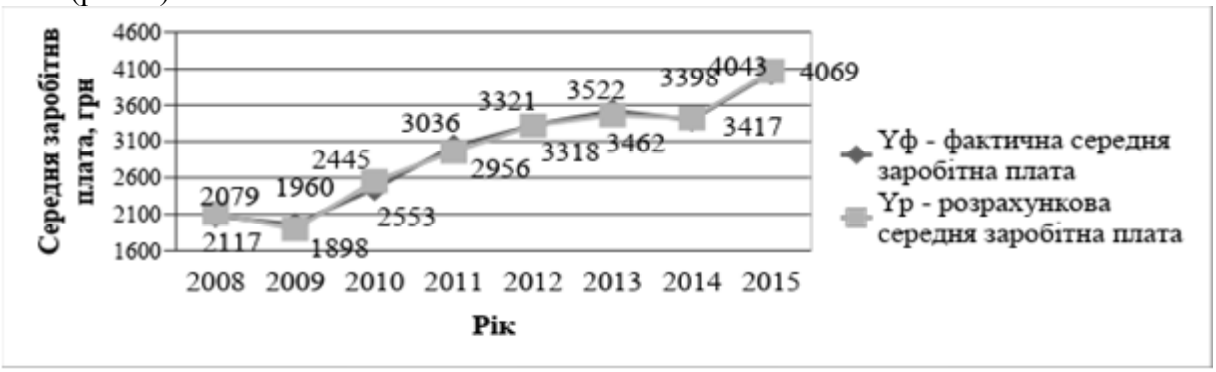

Рис. 2. Тенденція зміни фактичного та розрахункового рівнів середньої заробітної плати працівників ДП «ФЕД»

Джерело: узагальнено автором на підставі: [8]

За результатами проведеної верифікації похибка розрахунку не перевищує 5%, що підтверджує адекватність моделі і отриманих прогнозів.

На основі прогнозованих даних та рівняння регресії здійснено прогнозування зміни рівня середньої заробітної плати на ДП «Харківський машинобудівний завод «ФЕД»] (рис. 3).

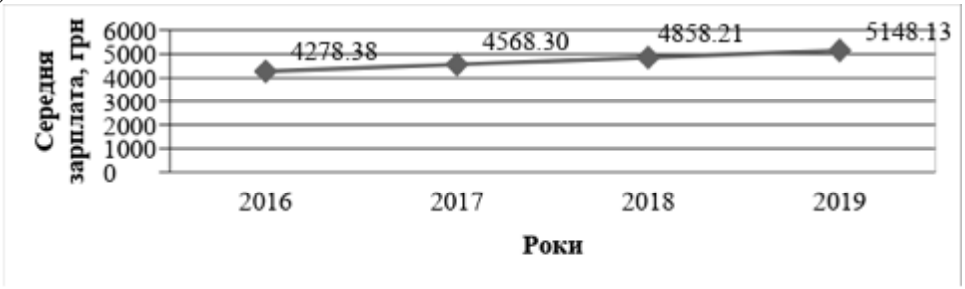

Рис. 3. Прогнозування рівня середньої заробітної плати на ДП «Харківський машинобудівний завод «ФЕД»

Джерело: узагальнено автором на підставі [8]

Незважаючи на кризові явища в авіаційній галузі економіці країни, даний прогноз свідчить про поступове підвищення середньої заробітної плати на ДП «ФЕД» за прогнозований період майже на 20,3 %. Таким чином, рівень життя населення у м. Харкова також має тенденцію до покращення.

Висновки. Отже, у результаті проведеного дослідження можна підсумувати: по-перше, розроблено і реалізовано поетапний алгоритм діагностування та прогнозування рівня життя працівника підприємства як мешканця певного регіону країни; по-друге, за допомогою кореляційно-регресійного аналізу, визначено фактори впливу розвитку міста, де знаходиться підприємство, що працевлаштувало робітника, що, у широкому розумінні, надасть можливість пролонгації досліджень процесів соціально-економічного розвитку регіону в цілому; по-третє, обґрунтування середнього рівня заробітної плати, як показника рівня життя населення, буде сприяти формуванню стратегії підвищення добробуту міського населення, яка повинна стати основною під час реформування суспільно-політичної системи як міста, так і держави в цілому.

Визначено, що в умовах посилюючого впливу негативних тенденцій у соціально-економічному розвитку підприємств, як реакції на загальний стан соціально-економічного розвитку регіонів та країни в цілому, зростає потреба зосередження уваги на проявах соціально-економічного відторгнення на будь-якого рівні. Вчасне діагностування проявів відторгнення дає можливість адекватного реагування на такі прояви, обрання відповідної стратагеми дій, корегування напрямів відторгнення, та у перспективі формування та впровадження нових парадигмальних принципів підвищення добробуту як працівників підприємства, фінансово-економічного стану підприємства та міського населення в цілому через фрагментацію запропонованих підходів до регулювання соціально-економічного відторгнення. Обґрунтовано, що інструменти підвищення добробуту міського населення не можуть бути відокремлені від відповідних інструментів рівня підприємства, мають бути стратегічним та вбудувати в систему стратегічного розвитку регіону та держави шляхом реалізації наступних напрямків: створення комфортного середовища для працівників підприємства та населення регіону; створення інкубаційних сприятливих умов для розвитку підприємництва, поліпшення інвестиційної привабливості відповідних галузей виробництва та ділового клімату міста; ліквідації міжгалузевих дисбалансів; розвиток комфортної муніципальної та виробничої інфраструктури; забезпечення працівників підприємств доступним, якісними та комфортним умовами придбання власного житла.

Список використаних джерел:

1. Green K. B. de. Cognitive Models of International Decisionmaking and International Stability / de K.B. Green // Systems Research, 1987. Vol. 4. № 4. P. 251–267.

2. Вербицька Г. Л. Проблеми бідності та рівня життя населення України / Г. Л. Вербицька // Українська національна ідея: реалії та перспективи розвитку. Вип. 20. – Львів: Національний університет «Львівська політехніка». – 2010. – С. 305–309.

3. Доклад о человеческом развитии «Устойчивое развитие и равенство возможностей: лучшее будущее для всех» / ПРООН. – Нью-Йорк, 2011. – 176 с.

4. *Національна доповідь про людський розвиток 2011 року «Україна: на шляху до соціального включення» / ПРООН в Україні. – К. : КІС, 2011. – 123 с.*

5. *Офіційний сайт Головного управління статистики у Харківській області. – [Електронной ресурс]. – Режим доступу: http://kh.ukrstat.gov.ua/*

6. *Методологія статистичного забезпечення розвитку регіону: монографія / [А. З. Підгорний, К. В. Вітковська та інш.]; за заг. ред. канд. економ. наук, професора А.З. Підгорного. – Одеса: Атлант, 2012. – 303 с.*

7. *Халафян А.А. STATISTICA 6 Статистический анализ данных. – М.: ООО Бином-Пресс, 2007. – 512 с.*

8. *Офіційний сайт державного підприємства «Харківський машинобудівний завод «ФЕД». – [Електронне джерело]. – Режим доступу: http:// fed.ua*

References (BSI):

1. Green K. B. de. (1987). Cognitive Models of International Decisionmaking and International Stability. Systems Research, 4, 251-267.

2. Verbitskaya, G. L. (2010). Problems of Poverty and Living Standard of Ukraine. Ukrainian National Idea: Realities and Prospects of Development, 20. Lviv: Lviv Polytechnic National University, 305-309.

3. Human Development Report "Sustainable Development and Equality of Opportunities: A Better Future for All". (2011). New York: UNDP, 176.
4. National Report on Human Development 2011 "Ukraine: Towards Social Inclusion". (2011). Kyiv: UNDP in Ukraine KIS, 123.
5. Official site of the Main Department of Statistics in the Kharkiv region. Retrieved from: http://kh.ukrstat.gov.ua/
6. Podgorny, A. Z. Vitkovska K. V. (2012). Methodology of statistical support for the development of the region: monograph. Odessa: Atlanta, 303.
7. Khalafyan, A.A. (2007). STATISTICA 6 Statistical analysis of data. Moscow: Binom-Press, 512.
8. Official site of the state enterprise "Kharkiv Machine-Building Plant" FED ". Retrieved from: http: // fed.ua

Keywords: *diagnosis; regulation; exclusion; enterprise; personnel; region; system of indicators.*
Ключові слова: *діагностування; регулювання; відторгнення; підприємство; персонал; регіон; система показників.*
Ключевые слова: *диагностирование, регулирования, отторжение, предприятие, персонал, регион, система показателей.*

Рецензент: Т. В. Калінеску, завідувач кафедри «Оподаткування і соціальна економіка», Східноукраїнський національний університет імені Володимира Даля, д.е.н., професор

Перевірено на плагіат: https://corp.unicheck.com/library/viewer/report/4946228

УДК 334.68 https://doi.org/10.31498/2225-6725.35.2018.140709

ДИВЕРСИФІКАЦІЯ ПРОМИСЛОВИХ ПІДПРИЄМСТВ ЯК НАПРЯМОК СТРАТЕГІЧНОГО РОЗВИТКУ

http://orcid.org/0000-0002-8765-6656

Гончар Вікторія Василівна, завідувач кафедри маркетингу та бізнес – адміністрування, д.е.н., доцент, Державний вищий навчальний заклад «Приазовський державний технічний університет», м. Маріуполь, e-mail: gonchar.mariupol@gmail.com, тел: +380973787893
Мальцев Максим Миколайович, аспірант кафедри маркетингу та бізнес – адміністрування, Державний вищий навчальний заклад «Приазовський державний технічний університет», м. Маріуполь, тел: +380677059560

Victoriya Gonchar, Head of Marketing and Business - Administration Department, Doctor of Economic Sciences, Pryazovskyi State Technical University, Mariupol
Maksim Malcev, graduate student of Marketing and Business - Administration Department, Pryazovskyi State Technical University, Mariupol

V. Gonchar, M. Maltsev. Diversification of industrial enterprises as a direction of strategic development.

The article reviews the problems of diversification of industrial enterprises as a direction of strategic development. The article analyzes the types of diversification of enterprises. An analysis of development strategies of foreign companies makes it clear that world leaders at the present stage of development use diversification strategies, the main direction of which is to integrate forward by uniting with final consumers of products. In the classification of strategies for diversification, strategists have been singled out, which are divided into two groups: synergistic and conglomerant. The directions of diversification processes depend on the stage of the enterprise's life cycle. To determine the stages of the life cycle, a methodology based on certain seven performance indicators is proposed. The proposed indicators also allow the company's management to assess the diversification by the main criteria: attractiveness in terms of invested funds; "Input costs" to the new industry and additional benefits. From the above calculations, we can conclude that most of the enterprises are at the stage of the life cycle "Stabilization". We recommend the application of the strategy of viability (long-term development strategy), which is aimed at realizing the goals of sustainable development and operation of the enterprise. To implement the strategy, it is necessary that diversification measures be implemented in all relevant areas and aspects of the activity of the enterprise. On one front it concerns the personnel and measures on its motivation, management styles, corporate culture, financial and resource support, management competencies.

Гончар В. В., Мальцев М. М. Диверсифікація промислових підприємств як напрямок стратегічного розвитку.

В статті зроблено огляд проблем диверсифікації промислових підприємств як напрямоку стратегічного розвитку. У статті проведено аналіз видів диверсифікації підприємств. Аналіз стратегій розвитку зарубіжних компаній доводить, що світові лідери на сучасному етапі розвитку використовують стратегії диверсифікації, основним напрямком яких є інтеграція вперед шляхом об'єднання з кінцевими споживачами продукції. У класифікації стратегій диверсифікації виділені стратеги, які розділені на дві групи: синергетичні і конгломерантні. Напрямки диверсифікаційних процесів залежать від стадії життєвого циклу підприємства. Для визначення етапів життєвого циклу запропонована методика, заснована на певні семи показників діяльності. Запропоновані показники також дозволяють керівництву компанії оцінити диверсифікацію за основними критеріями: привабливість з точки зору вкладених коштів; «Витрати на вступ» до нової галузі і додаткові вигоди. З наведених розрахунків можна зробити висновок, що більшість підприємств знаходиться на стадії життєвого циклу «Стабілізація». Рекомендується застосування стратегії життєздатності (стратегія довгострокового розвитку), яка спрямована на реалізацію цілей забезпечення стійких темпів розвитку і функціонування підприємства. Для реалізації стратегії необхідно, щоб заходи диверсифікації були здійснені у всіх відповідних областях і аспектах діяльності даного підприємства. На один перед це стосується персоналу і заходи по його мотивації, стилів управління, корпоративної культури, фінансового та ресурсного забезпечення, компетенцій керівництва.

Гончар В. В., Мальцев М. Н. Диверсификация промышленных предприятий как направление стратегического развития.

В статье сделан обзор проблем диверсификации промышленных предприятий как направление стратегического развития. В статье проведен анализ видов диверсификации предприятий. Анализ стратегий развития зарубежных компаний доводит, что мировые лидеры на современном этапе развития

© ***V. Gonchar, M. Maltsev / Гончар В. В., Мальцев М. М., 2018***

используют стратегии диверсификации, основным направлением которых является интеграция вперед путем объединения с конечными потребителями продукции. В классификации стратегий диверсификации выделены стратеги, которые разделены на две группы: синергетические и конгломерантные. Направления диверсификационных процессов зависят от стадии жизненного цикла предприятия. Для определения этапов жизненного цикла предложена методика, основанная на определенные семи показателей деятельности. Предложенные показатели также позволяют руководству компании оценить диверсификацию по основным критериям: привлекательность с точки зрения вложенных средств; «Расходы на вступление» к новой отрасли и дополнительные выгоды. Из приведенных расчетов можно сделать вывод, что большинство предприятий находится на стадии жизненного цикла «Стабилизация». Рекомендуется применение стратегии жизнеспособности (стратегия долгосрочного развития), которая направлена на реализацию целей обеспечения устойчивых темпов развития и функционирования предприятия. Для реализации стратегии необходимо, чтобы меры диверсификации были осуществлены во всех соответствующих областях и аспектах деятельности данного предприятия. На один перед это касается персонала и меры по его мотивации, стилей управления, корпоративной культуры, финансового и ресурсного обеспечения, компетенций руководства.

Постановка проблеми Аналіз попередніх досліджень щодо діяльності підприємств України доводить, що нарощування обсягів виробництва основних видів продукції та послуг, що є конкурентоспроможними на вітчизняному та світовому ринку не можливо без проведення змін. Одним з напрямів має бути зміна векторів диверсифікації та інтеграції підприємств - розширення зв'язків, злиття з кінцевими споживачами продукції на внутрішньому ринку.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питання стратегічного розвитку підприємств та систематизація диверсифікаційних процесів вивчаються в працях провідних вітчизняних та зарубіжних вчених, а саме Ансоффа І., Г. Немченко, М. Паськье, Р. Лемана, А. Стрікленда і А. Томпсона, Віханського О., Мокій А. Формуванням концепції життєвого циклу підприємств займались науковці Л. Грейнер, І. Адизес, Т. Базарова, Б. Єрьомін, Філонович С. та Кушелевич Е. Однак, дослідження напрямів диверсифікації в рамках стратегії розвитку, в залежності від стадії життєвого циклу підприємства залишаються відкритими**.**

Мета статті – зробити аналіз процесів диверсифікації, що відбуваються на вітчизняних підприємствах та рекомендувати напрями щодо стратегічного розвитку.

Результати дослідження. На сучасному етапі більшість вітчизняних підприємств в своїй діяльності потребують змін та розробки подальшої стратегії розвитку, яка повинна корелювати с загальнодержавною стратегією, регіональними планами та галузевими стратегічними концепціями. Практика діяльності зарубіжних корпорацій, що випускають продукцію, яка представлена на ринку й українськими виробниками, доводить, що в програмах стратегічного розвитку особлива увага приділяється диверсифікаційним процесам. На приклад, в кампанії «Nippon Steel & Sumitomo Metal Corporation» одним з головних напрямів стратегічного розвитку є «... диверсифікація не металургійних напрямів (інжиніринг, хімічна галузь, IT)» [1]. Кампанія «Posco» своїм стратегічним напрямом розвитку бачить «… диверсифікація ринків збуту, збільшення обігу, впровадження нових технологій виробництва металургійної продукції, глобальна інтеграція та створення синергії від інвестицій» [2]. Отже, світові лідери на сучасному етапі розвитку використовують стратегії диверсифікації, основним напрямом яких є інтеграція уперед шляхом об'єднання з кінцевими споживачами продукції.

Можна стверджувати, що вітчизняні підприємства при розробці програм стратегічного розвитку повинні приділяти особливу увагу диверсифікаційним процесам, що надає можливість адаптуватися до багатофакторних процесів, що відбуваються в умовах глобалізаційних та конвергенційних процесів. В практиці діяльності підприємства може бути запропонована різни типи диверсифікації. Насамперед, це зв'язана і незв'язана. Зв'язану диверсифікацію рекомендовано застосовувати у випадках існування високої конкуренції на ринку. Впровадження диверсифікації такого типу дозволили корпорації

«Метінвест» стати галузевим лідером в виробництві металопродукції, вижити в складних сучасних умовах та закріпити свої конкурентні позиції на світовому ринку.

Незв'язана диверсифікація являє собою розвиток підприємства, спрямований на розроблення й виробництво нових видів виробництва, які не пов'язані з існуючою діяльністю підприємства, ні з його ринками збуту. Такий вид диверсифікації потребує найбільших фінансових витрат і під силу тільки великим підприємствам [3].

В загальному виді диверсифікація на підприємствах є внутрішня та зовнішня. В статті приділяється увага внутрішній диверсифікації.

Вчені-економісти А. Стрікленд і А. Томпсон в своїй роботі «Стратегічний менеджмент» виокремлюють наступні стратегії диверсифікації:

1) стратегія вступу в нові сфери діяльності;
2) придбання, створення нової компанії і спільне підприємство;
3) стратегії спорідненої диверсифікації;
4) стратегії неспорідненої диверсифікації;
5) стратегії виключення і ліквідації;
6) стратегії оновлення компанії, скорочення і реструктуризації;
7) стратегії багатонаціональної диверсифікації. [4, с. 335-370].

І. Ансоффом поділяє стратегії диверсифікації на синергетичні і конгломератні. За його думкою синергетична диверсифікація припускає зв'язок нового бізнесу з вже існуючим, який виражається в задоволенні колишніх потреб за допомогою нових технологій. Синергетична диверсифікація у цьому випадку пов'язана з обслуговуванням традиційного ринку, а конгломератна диверсифікація, навпаки, не пов'язана з діяльністю підприємства. Для першого типу диверсифікації ефективною є стратегії 1, 6 та 7. Для конгломератної диверсифікація, пропонується використовувати стратегії 2 та 5. [5].

Напрямки диверсифікаційних процесів також залежать від стадії життєвого циклу підприємства.

Аналіз історій успішних підприємств дозволив дослідникам Т.Ю. Базарову та Б. Л. Єрьоміну сформулювати визначення «стадії розвитку підприємства», під якими вони розуміють періоди, що проживаються підприємством в рамках однотипних ціннісних установок і що фіксують, в першу чергу, специфіку управлінських завдань в певний період функціонування підприємства, а також виділити основні особливості цільової орієнтації підприємства та персоналу на чотирьох стадіях її розвитку [6].

Стадія формування − в умовах ринкових відносин в підприємства визначають мету через уточнення уявлень про клієнта, його специфічні потреби і співвідношення з уявленнями про завдання діяльності підприємства. На цій стадії важливо, щоб працівники відповідали за свої вчинки, вміли запроваджувати нововведення, не боялися експериментувати, могли проявляти себе Для даної стадії характерна незначна змінюваність провідних працівників. Для даної стадії пропонується застосування стратегії 1 за класифікацією А. Стрікленда (стратегія вступу в нові сфери діяльності).

Стадія закріплення на ринку. Підприємствам на цій стадії необхідно впровадження стратегії міжнародної диверсифікації. Керівництво підприємства повинно розробляти програми розвитку з дотримання принципів стратегічного маркетингу, що сприятиме зменшенню тиску з боку конкурентів. Важливою особливістю підприємства на цьому етапі є готовність до боротьби. Персонал закріплюється на підприємстві, тісно взаємодіє, умови праці гнучкі, змінюються, однак, має місце його проблемна орієнтація.

Стадія стабілізації представляється, на перший погляд, тією самою заповітною мрією, до якої підприємство і прагнула із самого початку. Проте основна мета, що переслідується на цій стадії, − закріплення на досягнутому − зажадає від підприємства не менших, якщо не більших зусиль, ніж цілі попередніх стадій. Диверсифікація виробництва, створення вертикально - інтегрованих груп. Персонал повинен сприяти з готовністю зміни, діагностика внутрішніх чинників щодо відповідності потребам ринку. Якщо для першої стадії була характерна визначена «пасіонарність батьків-засновників»,

така, що означає відому частку натхнення і наднормативної творчості, якими і визначався успіх підприємства, а для другої − азарт боротьби, то для третьої стадії така вимога, як слідування внутрішнім нормам (причому без жодної творчості), стає визначальною. Іноді це може призводити до відмови від попередньої історії життя підприємства, що найчастіше реалізується у формі створення міфу. Працівники досягають максимальних результатів (кількості і якості) при невисокому рівні витрат і низькому рівні ризику.

Стадія кризи підприємства насамперед потребує від керівництва підприємства розробки заходів щодо виходу з критичного стану. На цій стадій доцільно дотримуватися принципів управління шляхом ранжування стратегічних задач . Якщо підприємство переживає стадію кризи, припиняє нерентабельне та витратне виробництво, переходить до стадії відродження, не дивлячись на зниження обсягів діяльності, відбувається пошук нового продукту і шляхів оптимізації діяльності. Персонал проявляє гнучкість до умов, що змінюються, орієнтований на довгострокові цілі, самовідданий, готовий переносити тимчасовий дискомфорт в умовах і оплаті праці.

Впровадження стратегій диверсифікації з урахуванням стадій життєвого циклу підприємства дозволяють в повній мірі ідентифікувати стратегічні установи і орієнтації. Для визначення етапів життєвого циклу підприємства запропонована методика, яка заснована на визначені сьоми показників діяльності (табл. 1), виходячи із значення яких, можна визначити етап життєвого циклу промислового підприємства. Зокрема, це структура і динаміка балансу (співвідношення дебіторської та кредиторської заборгованості), показники фінансової стійкості, показники платоспроможності, рентабельність продаж, оцінка ринкової можливості підприємства (частка, займана підприємством на ринку) темп зростання обсягу продажів і ступінь концентрації ринку. З метою практичного застосування даних показників поставлено їх обмежувальні умови (на підставі статистичної інформації по діяльності металургійних підприємств).

Таблиця 1. Показники діяльності підприємства для визначення етапів життєвого циклу

Показники підприємства	Етапи життєвого циклу				
	формування	зростання	стабілізація	спад	відродження
Співвідношення дебіторської та кредиторської заборгованості	< 1	2 ≤	1 ≤	1<	< 1
Показники фінансової стійкості	≤ 0	≤ 0	≥ 0	≤ 0	≤ 0
	≥ 0	≥ 0	≥ 0	≤ 0	≥ 0
	≥ 0	≥ 0	≥ 0	≤ 0	≥ 0
Показники платоспроможності	< 0,1	≥ 0,1	≥ 0,1	< 0,1	< 0,1
	≥ 0,6	≥ 0,6	≥ 0,6	< 0,6	≥ 0,6
Рентабельність продаж	до 10%	від 10% до 20%	більше 20%	від 10% до 20%	до 10%
Темп зростання продаж	від 100 до 120%	>130%	від 120 до 130%	від 100 до 110%	<100%
Ринкова можливість підприємства	$10 > Q_{рин} \geq 0$	$20 > Q_{рин} \geq 10$	$20 > Q_{рин} \geq 10$	$20 > Q_{рин} \geq 10$	$Q_{рин} < 10$
Ступінь концентрації підприємств на ринку	<1000	1000 - 2000	> 2000	<1000	<1000

Запропоновані показники також дають змогу керівництву компанії оцінити диверсифікацію за основними критеріями: привабливість з точки зору вкладених коштів; «витрати на вступ» до нової галузі та додаткові вигоди.

З наведених вище розрахунків можна зробити висновок, що знаходитьсяна стадії життєвого циклу «Стабілізація», тобто наші припущення підтвердилися. Для даної стадії рекомендуються стратегії, спрямовані на довгострокові перспективи стійкої роботи підприємства. З урахуванням стадії життєвого циклу підприємства, як підвищення його стійкості в довгостроковій перспективі рекомендується застосування стратегії життєздатності (стратегія довгострокового розвитку), яка спрямована на реалізацію цілей

забезпечення стійких темпів розвитку і функціонування підприємства. В рамкахданої стратегії однієї із стратегічних цілей є введення процедури обліку впливу зовнішніх чинників. Дії, які треба керівництву підприємства запроваджувати на різних етапах життєвого циклу надані в табл. 2.

Таблиця 2. Зміст діяльності промислових підприємств залежно від етапу життєвого циклу

Показники	Стабільна ситуація		Кризова ситуація
Етап життєвого циклу підприємства	«Формування», «Інтенсивне зростання»	«Стабілізація»	«Спад», «Відродження»
Стратегія диверсифікації	стратегія вступу в нові сфери діяльності; придбання, створення нової компанії і спільне підприємство;	стратегії стратегії спорідненої диверсифікації; стратегії неспорідненої диверсифікації; багатонаціональної диверсифікації.	стратегії виключення і ліквідації; стратегії оновлення компанії, скорочення і реструктуризації;
Напрями дій	Оптимізація бізнес-процесів	Підтримка рівня виробництва конкурентоздатних товарів для підприємства	Реструктуризація з мінімальним рівнем риски досягши нульової або близької до нуля вартості бізнесу
	Вдосконалення організаційної структури підприємства	Узгодження власних управлінських ресурсів з потенціалом виявлених можливостей і недоліків	Задоволення інтересів як кредиторів, так і мінімальних вимог власників підприємства
	Вдосконалення системи управління капіталом і фінансами	Узгодження своїх можливостей з інтересами окремих сегментів споживачів	Прагнення до продажу за максимальною вартістю
	Виявлення точок зростання	Дія на цільовий ринок з метою реалізації своїх конкурентних переваг	Відродження за рахунок знаходження новий сфер діяльності

Також це дає можливість оцінити відповідність внутрішнього потенціалу підприємства. Більше того, виникає можливість визначити, в якому ступені вони адекватні внутрішній ситуації на підприємстві.

При функціонуванні бізнесу виникає цілий ряд проблем, в число яких входить нестабільність і невизначеність навколишнього зовнішнього середовища. Рішення даної проблеми полягає у своєчасній реакції підприємства. Ця ситуація є дуже актуальною для підприємств на сучасному етапі. Саме здійснення диверсифікації на підприємстві дозволяє в сучасних умовах розвиватися. Для реалізації стратегії необхідно, щоб заходи диверсифікації були здійснені у всіх відповідних областях і аспектах діяльності даного підприємства. На сам перед це стосується персоналу та заходів щодо його мотивації, стилей управління, корпоративної культури, фінансового та ресурсного забезпечення, компетенцій керівництва.

Висновки: Таким чином, проведене дослідження існуючих стратегій розвитку великих компаній, доводить, що проведення диверсифікаційних процесів є невід'ємною складовою подальшого стратегічного розвитку. Узагальнюючи цей досвід, необхідно відзначити, що для успішного застосування стратегій диверсифікації необхідно враховувати етап життєвого циклу підприємства. Запровадження комплексного підходу дає змогу керівництву компанії ефективно впроваджувати стратегію розвитку з оптимальним використанням внутрішнього потенціалу підприємства.

Список використаних джерел:

1. Офіційний сайт компанії «Nippon Steel». [Електроний ресурс]. – Режим доступу: http://www.nssmc.com/en/ir/library/strategy.html

2. Офіційний сайт корпорації «Posko». [Електроний ресурс]. – Режим доступу: http://www.posco.com/homepage/docs/eng5/jsp/sustain/customer/marketing.jsp?mdex=posco28B
3. Багорка М. О. Диверсифікація як фактор підвищення ефективності діяльності підприємств в сучасних умовах / М. О. Багорка, І. А. Білоткач // Інвестиції: практика та досвід. - 2009. - № 10. - С. 17-21.
4. Бокань А. А. Диверсифікація підприємства: передумови види та форми / А.А. Бокань // Вісник економічної науки України. — 2010. — № 2 (18). — С. 21-24.
5. Ансофф И. Новая корпоративная стратегия / И. Ансофф: пер. с англ. – СПб.: Питер Ком, 1999. – 416 с.
6. Управление персоналом / Под ред. Базарова Т.Ю., Еремина Б.Л. – [2-е изд., перераб. и доп.]. – М.: ЮНИТИ, 2002. – 560 с.
7.

References (BSI):

1. Ofitsiinyi sait kompanii «Nippon Steel», available at: http://www.nssmc.com/en/ir/library/strategy.html (accessed 17 January 2018)
2. Ofitsiinyi sait korporatsii «Posko», », available at: [http://www.posco.com/homepage/docs/eng5/jsp/sustain/customer/marketing.jsp?mdex=posco28B (accessed 15 January 2018)
3. Bahorka M. O. (2009) Dyversyfikatsiia yak faktor pidvyshchennia efektyvnosti diialnosti pidpryiemstv v suchasnykh umovakh Investytsii: praktyka ta dosvid, № 10, pp 17-21.
4. Bokan A. A. (2010) Dyversyfikatsiia pidpryiemstva: peredumovy vydy ta formy , Visnyk ekonomichnoi nauky Ukrainy, № 2 (18), pp. 21-24.
5. Ansoff Y. (1999) Novaia korporatyvnaia stratehyia, SPb.: Pyter Kom, p. 416.
6. Bazarova T.Iu., Eremyna B.L.(2002) Upravlenye personalom, M.: YuNYTY, p. 560.

Keywords: *diversification; classification of diversification strategies; development strategy; enterprise life cycle.*
Ключові слова: *диверсифікація; класифікація стратегій диверсифікації; стратегія розвитку; життєвий цикл підприємства.*
Ключевые слова: *диверсификация, классификация стратегий диверсификации, стратегия развития, жизненный цикл предприятия.*

Рецензент: Хаджинова О.В. декан економічного факультету ДВНЗ «ПДТУ» , доктор економічних наук, доцент

Перевірено на плагіат системою: https://corp.unicheck.com/library/viewer/report/4952297

УДК 331.21:352:330.534.4

ВПЛИВ РІВНЯ ОПЛАТИ ПРАЦІ НА БЮДЖЕТ ОБ'ЄДНАНИХ ТЕРИТОРІАЛЬНИХ ГРОМАД

http://orcid.org/0000-0001-8391-6636

Переверзєва Анна Василівна, к.е.н., доцент кафедри міжнародної економіки, природних ресурсів і економічної теорії, Запорізький національний університет, м. Запоріжжя, pereverzeva@ukr.net, +380975718316

Anna Pereverzieva, Zaporizhzhya national university, Associate professor of International economy, natural resources and economic theory department

A. Pereverzieva. Impact of the level of wage on the budget of the united territorial communities.

The formation of budgets of the united territorial communities and its structure are researched. It is determined that the revenues to the budgets of the united territorial communities consist of three elements: tax revenues, non-tax revenues and transfers. It is proved that tax revenues play a significant role in the formation of budgets of the united territorial communities, since they form their own revenues of the community. The scientific novelty of realizable research is application of method of grouping to the united territorial communities and their combination in groups depending on part of income tax physical persons. On the basis of using of coefficient of elasticity as an analytical tool the need to raise wages, which constitutes the main source of income for members of the community, is substantiated and, through the chain reaction, will increase the level of own revenues of the budgets of the united territorial communities and, accordingly, self-sufficiency. It was determined that 80% of the tax revenues are generated by the personal income tax. On the basis of analytical calculations, it was found that the increase of level of remuneration of labour on 1 % causes the increase of volume of own incomes of communities in 1,81 times. It is substantiated that the higher the level of wage, the greater the revenues to the community budget, and, accordingly, the volume of own income.

Переверзєва А.В. Вплив рівня оплати праці на бюджет об'єднаних територіальних громад.

У статті досліджується формування бюджетів об'єднаних територіальних громад та їх структура. Визначено, що надходження до бюджетів об'єднаних територіальних громад складаються із трьох елементів: податкові надходження, неподаткові надходження та трансферти. Доведено, що значну роль у формуванні бюджетів об'єднаних територіальних громад відіграють податкові надходження, адже вони формують власні доходи громади. Науковою новизною здійсненого дослідження є застосування методу групування до об'єднаних територіальних громад та їх поєднання у групи залежно від частки податку на доходи фізичних осіб. На основі використання коефіцієнта еластичності в якості аналітичного інструментарію обґрунтовано необхідність підвищення рівня заробітної плати, яка складає основне джерело доходів членів громади, і за ланцюговою реакцією буде збільшувати рівень власних доходів бюджетів об'єднаних територіальних громад, та, відповідно, самодостатність. Визначено, що власні доходи на 80 % від податкових надходжень формуються за рахунок податку на прибуток фізичних осіб. На основі аналітичних розрахунків з'ясовано, що підвищення рівня оплати праці на 1 % викликає зростання обсягу власних доходів громади в 1,81 рази. Обґрунтовано, що чим вищий рівень оплати праці, тим більше надходження до бюджету громади, і, відповідно обсяг власних доходів.

Переверзева А.В. Влияние уровня оплаты труда на бюджет объединенных территориальных громад.

В статье исследуется формирование бюджетов объединенных территориальных громад и их структура. Определено, что поступления в бюджеты объединенных территориальных громад состоят из трех элементов: налоговые поступления, неналоговые поступления и трансферты. Доказано, что значительную роль в формировании бюджетов объединенных территориальных громад играют налоговые поступления, ведь они формируют собственные доходы громады. Научной новизной исследования является применение метода группировки к объединенным территориальным громадам и их объединение в группы в зависимости от удельного веса налога на доходы физических лиц. На основе использования коэффициента эластичности в качестве аналитического инструментария, обоснована необходимость повышения уровня заработной платы, которая составляет основной источник доходов членов громады, и на основе цепной реакцией будет увеличивать уровень собственных доходов бюджетов объединенных территориальных громад, и, соответственно, их самодостаточность. Определено, что собственные доходы на 80% налоговых поступлений формируются за счет налога на доходы физических лиц. На основе аналитических расчетов выяснено, что повышение уровня оплаты труда на 1 % вызывает рост объема собственных

© ***A. Pereverzieva / Переверзєва А.В., 2018***

доходов громады в 1,81 раза. Обосновано, что чем выше уровень оплаты труда, тем больше поступления в бюджет громады, и, соответственно объем собственных доходов.

Постановка проблеми. На сучасному етапі економічного розвитку стабільність національної економіки залежить від рівня самодостатності її елементів – об'єднаних територіальних громад. Рівень забезпеченості територіальних утворень визначається обсягом власних доходів, які формуються за рахунок надходжень до бюджету. Одним із найбільших джерел поповнення бюджету як на національному рівні, так і на рівні територіальних громад є податок із доходів фізичних осіб, який безпосередньо залежить від рівня оплати праці – заробітної плати. Крім того, від матеріального забезпечення залежить добробут членів об'єднаних територіальних громад. Тобто питання впливу рівня оплати праці на бюджет об'єднаних територіальних громад є актуальним, оскільки від цього залежить «життєздатність» громад, що визначає можливості розвитку економіки на національному рівні.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Серед вітчизняних науковців значну увагу державному регулюванню рівня оплати праці приділяють В. Бурак, В. Божко, М. Венедіктов [1-3] та інші. Проблемам оплати праці в Україні та країнах ЄС займалися А. Колот, Г. Куліков [4].

Дослідження оплати праці як джерела поповнення доходів бюджету на основі оподаткування доходів фізичних осіб є актуальними, що зумовлено його значенням. У зв'язку з цим заслуговують на увагу праці таких науковців, як: К. Безверхий, Т. Чижикова [5-6] та інших.

Виділення невирішеної проблеми. Однак подальші дослідження в цьому напрямі необхідні з метою вдосконалення системи оплати праці та підвищення її рівня в об'єднаних територіальних громадах задля зростання власних доходів та самодостатності громад.

Формулювання цілей статті. Метою статті є визначення впливу рівня оплати праці на бюджет об'єднаних територіальних громад та рівень їх самодостатності.

Опис основного матеріалу дослідження. Процес формування бюджетів об'єднаних територіальних громад є складним. Як правило, територіальні об'єднання мають справу зі значним дефіцитом власних коштів і змушені компенсувати витрати за рахунок інших джерел фінансування. Чим меншим є співвідношення між власними коштами та фінансуванням із інших джерел, тим нижче рівень самодостатності громади. Відповідно, наявність таких проблем збільшує залежність громад і неможливість самостійно приймати рішення щодо свого функціонування і розвитку. Одним із найбільших і найважливіших джерел поповнення бюджету громади є податок на доходи фізичних осіб, базою якого є оплата праці. Отже, для зменшення рівня дефіцитності бюджету необхідно підвищувати рівень оплати праці, що за ланцюговою реакцією буде сприяти розширенню доходної частини бюджету громади.

Для того, щоб визначити вплив рівня оплати праці на формування бюджетів об'єднаних територіальних громад, необхідно проаналізувати структуру власних доходів (табл. 1).

Розглянемо більш детально структуру надходжень до бюджету громади. Надходження до бюджетів об'єднаних територіальних громад складаються із трьох елементів: податкові надходження, неподаткові надходження та трансферти. Значну роль відіграють податкові надходження, адже вони формують власні доходи громади. Їх обсяг є найбільшим і в середньому за громадами складає 1,77 млн. грн., що складає 80 % від суми всіх інших податкових надходжень (табл. 2). Тобто власні доходи на 80 % від податкових надходжень формуються за рахунок податку на прибуток фізичних осіб. Рівень оплати праці безпосередньо пов'язаний із податком з доходу фізичних осіб. Між цими показниками існує пряма залежність: чим вищий рівень оплати праці, тим більший рівень надходжень до бюджету громади, і, відповідно обсяг власних доходів. Зауважимо,

що підвищення рівня оплати праці не лише сприяє збільшенню доходів бюджету громади, але підвищує рівень життя населення та створює можливості реалізації людського потенціалу. Крім того, матеріальна складова завжди залишається стимулом до праці та дієвим механізмом у забезпеченні ефективного управління людськими ресурсами територіальної громади.

Таблиця 1

Структура власних доходів сільських, селищних та міських об'єднаних територіальних громад Запорізької області, млн. грн. (2016 р.)

Громада	Податкові надходження							НПЕ	Доходи
	Прибутковий податок з громадян (податок з доходів фізичних осіб)	Податок на прибуток	Єдиний податок (крім с/г виробників)	Єдиний податок від с/г виробників	Податок за землю	Акцизний податок	Податок на нерухомість		
Берестівська сільська	3,09165	4,4519	0,011287	0,011294	4,0607	0	9,107577	3,07	23,8
Біленьківська сільська	5,864	0,003	2,936	0	0,3	0,869	0,188	29,34	39,5
Великобілозерська сільська	0,142	0	12,5	0	0	6,8	4,2	1,02	24,657
Веселівська селищна	12,1	0	2,3	4,3	5,5	4,4	0,2	32,40	61,2
Водянська сільська	0	0	5,2	2,3	1,9	0,5	0,04	0,76	10,7
Воскресеньська сільська	10,035	0	3,345	2,453	3,122		3,345	0,00	22,3
Гуляйпільська міська	23	0	6	8	11	6	2	58,10	114,1
Долинська сільська	9,1	0	0,9	1,6	3,3	6,7	1	11,70	34,3
Кам'янсько-Дніпровська міська	0	0	1,66	1,94	8,8	5,55	0,35	0,00	18,3
Комиш-Зорянська селищна	8,1	0	0,3	3,1	2,8	1,3	0	0,40	16
Малотокмачанська сільська	3,7581	0	0,1422	2,2818	2,7295	0,091	0	7,70	16,7
Оріхівська міська	0	0	7,3	2,4	10,6	7,2	0,2	0,80	28,5
Осипенківська сільська	8,1	12,1	0,8	2,6	2,1	2,7	0,1	0,00	28,5
Павлівська сільська	2,50	0	0,8	0	0	2,7	0,02	0,38	6,4
Смирновська сільська	6,4295	0	3,0327	0	1,915	0,025	0,0468	0,15	11,6
Таврійська сільська	2,5	0	1,7	0	0,7	0	0	11,90	16,8
Чернігівська селищна	19,4	0	1,2	11,4	9,6	2,2	0,1	58,00	101,9
Середнє значення	1,77	0,55	0,34	0,64	0,65	0,35	0,01	3,20	7,51

Джерело: Складено автором за даними [7]

Для обґрунтування ролі оплати праці у формуванні бюджету громади, на нашу думку, доцільно більш детально структуру податкових надходжень бюджету громад (табл. 2).

Таблиця 2

Структура власних доходів сільських, селищних та міських об'єднаних територіальних громад Запорізької області, % (2016 р.)

Громада	Податкові надходження							Інші надходження
	Прибутковий податок з громадян (податок з доходів фізичних осіб)	Податок на прибуток	Єдиний податок (крім с/г виробників)	Єдиний податок від с/г виробників	Податок за землю	Акцизний податок	Податок на нерухомість	
Берестівська сільська	13,0	18,7	0,0	0,0	17,1	0,0	38,3	12,9
Біленьківська сільська	14,8	0,0	7,4	0,0	0,8	2,2	0,5	74,3
Великобілозерська сільська	0,6	0,0	50,7	0,0	0,0	27,6	17,0	4,1
Веселівська селищна	19,8	0,0	3,8	7,0	9,0	7,2	0,3	52,9
Водянська сільська	0,0	0,0	48,6	21,5	17,8	4,7	0,4	7,1
Воскресеньська сільська	45,0	0,0	15,0	11,0	14,0	0,0	15,0	0,0
Гуляйпільська міська	20,2	0,0	5,3	7,0	9,6	5,3	1,8	50,9
Долинська сільська	26,5	0,0	2,6	4,7	9,6	19,5	2,9	34,1
Кам'янсько-Дніпровська міська	0,0	0,0	9,1	10,6	48,1	30,3	1,9	0,0
Комиш-Зорянська селищна	50,6	0,0	1,9	19,4	17,5	8,1	0,0	2,5
Малотокмачанська сільська	22,5	0,0	0,9	13,7	16,3	0,5	0,0	46,1
Оріхівська міська	0,0	0,0	25,6	8,4	37,2	25,3	0,7	2,8
Осипенківська сільська	28,4	42,5	2,8	9,1	7,4	9,5	0,4	0,0
Павлівська сільська	39,1	0,0	12,5	0,0	0,0	42,2	0,3	5,9
Смирновська сільська	55,4	0,0	26,1	0,0	16,5	0,2	0,4	1,3
Таврійська сільська	14,9	0,0	10,1	0,0	4,2	0,0	0,0	70,8
Чернігівська селищна	19,0	0,0	1,2	11,2	9,4	2,2	0,1	56,9
Середнє значення	16,8	2,8	10,2	5,6	10,2	8,4	3,6	19,2

Джерело: Розраховано автором за даними [7]

Податкові надходження бюджету територіальних громад складаються з таких видів податків: прибутковий податок з громадян (податок з доходів фізичних осіб), податок на прибуток, єдиний податок (крім с/г виробників), єдиний податок від с/г виробників, податок на землю, акцизний податок, податок на нерухомість та інші. Слід зауважити, що більшість об'єднаних територіальних громад мають нульове значення податку на прибуток – 91 % від загальної кількості об'єднаних територіальних громад. Досить незначною є частка податку на нерухомість. Найбільше значення цього податку спостерігається у таких сільських громадах: Берестівській – 38,3 %, Великобілозерській – 17,0 % та Воскресенській – 15,0 %. Три громади (14 % від загальної кількості) поповнюють свій бюджет за рахунок податку на нерухомість на 1,8-2,9 %. Для інших територіальних об'єднань податок на нерухомість складає у бюджеті менше 1 %.

Аналіз такого джерела надходжень як податок з доходів громадян показує значну його роль у формування доходної частини бюджету. Доказом цього є те, що в деяких громадах цей податок складає 45-55 % у структурі надходжень (Воскресеньська сільська громада, Комиш-Зорянська селищна громада та Смирновська сільська громада). Деякі територіальні утворення мають надходження від податку на доходи громадян вище середнього рівня – 20-40 %. Для всіх інших територіальних утворень цей податок забезпечує менше 20 % надходжень до бюджету.

На основі проведеного аналізу структури податкових надходжень до бюджету об'єднаних територіальних громад, слід підкреслити важливість податку на доходи громадян серед інших джерел поповнення доходної частини. Його роль полягає в тому, що він створює додаткові можливості для максимальної реалізації потенціалу громади та підвищує рівень її самодостатності.

Враховуючи значний рівень асиметричності в розподілі податку на нерухомість серед об'єднаних територіальних громад, доцільно здійснити порівняльний аналіз внеску кожного виду податкових надходжень у формування доходів бюджету громад. В якості базових застосуємо середні значення (рис. 1).

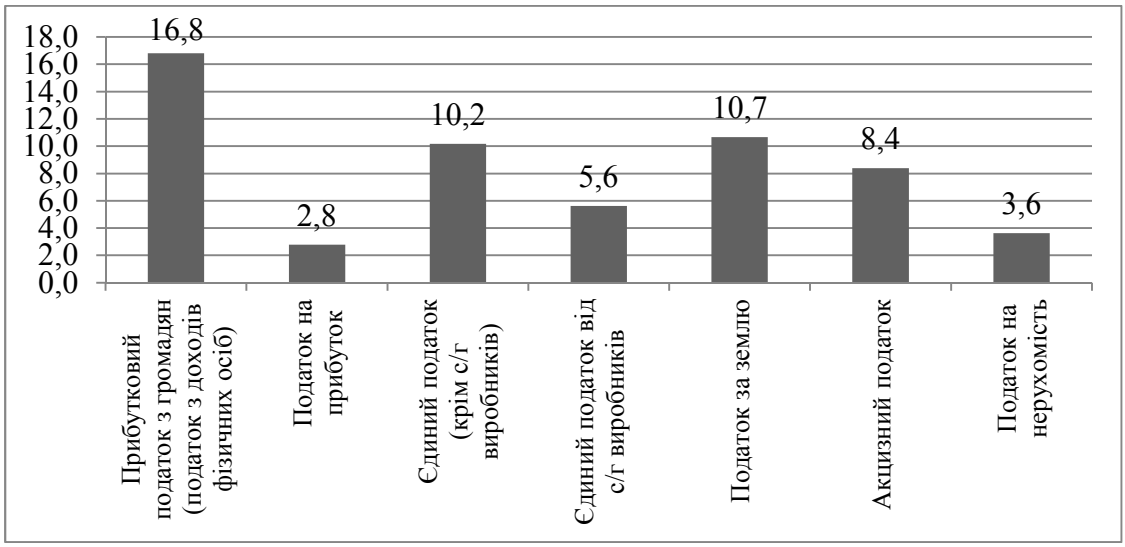

Рисунок 1 – Структура податкових надходжень до бюджетів об'єднаних територіальних громад, %

Джерело: Побудовано автором самостійно

Використання середніх значень дозволяє визначити роль окремих джерел надходжень у формування бюджету громади на основі визначеної межі. Рисунок 1 наглядно демонструє, що найбільшу частку в структурі доходів об'єднаних територіальних громад, які формуються за рахунок податкових надходжень становить прибутковий податок з громадян (податок з доходів фізичних осіб) – 16,8 %, на другому місці – податок за землю – 10,7 % та єдиний податок (крім с/г виробників) – 10,2 %. Найменшу частку складає податок на прибуток, який у структурі доходів складає 2,8 %.

Розглянемо більш детально податок на доходи фізичних осіб, оскільки його середнє значення за об'єднаними територіальними громадами є найбільшим – 16,8 % (табл. 3). За часткою податку на доходи фізичних осіб громади можна розділити на дві групи: 1) менше середнього (менше 16,8 %); 2) вище середнього (більше 16,8 %).

До першої групи належить 7 об'єднаних територіальних громад, що складає 32% від загальної кількості, а до другої – 15 громад (78 %). При цьому у другій групі 2 громади мають питому вагу цього податку вище 50 % – Комиш-Зорянська селищна громада (55,4 %) та Смирновська сільська громада (55 %), 2 громади – 30-49% (Павлівська сільська громада – 39,1%, Воскресеньська сільська громада – 45,0 %), 4 громади – 20-29%

(Осипенківська сільська громада – 28,4 %, Долинська сільська громада – 26,5 %, Малотокмачанська сільська громада – 22,5 %, Гуляйпільська міська громада – 20,2 %), 7 громад – менше 20 %.

Враховуючи те, що внесок до бюджету громади єдиного податку (крім с/г виробників) та податку на землю є однаковим – 10,2 %, на нашу думку доцільно проаналізувати групування громад за цим податком. Спочатку виокремлюємо дві групи громад, залежно від внеску цих податків:

1) менше середнього (менше 10,2 %);

2) вище середнього (більше 10,2 %).

Спочатку розглянемо групи, які утворилися на основі аналізу єдиного податку (крім с/г виробників):

– 11 громад належать до першої групи;

– 11 громад до другої групи.

Тобто, за єдиним податком (крім с/г виробників) громади утворили групи з однаковою кількістю, тобто для 50 % територіальних утворень це джерело надходжень відіграє провідну роль, а для інших є менш значущим.

Аналіз податку на землю в розрізі окремих громад, дозволяє виокремити такі групи:

– 9 громад мають питому вагу цього податку менше середнього рівня (10,2 %);

– 13 громад характеризуються часткою надходжень від податку на землю вище середнього рівня.

Здійснене групування громад на основі аналізу податку на землю свідчить, про те, що 59 % громад поповнює бюджет за рахунок цього джерела, тоді як для 41 % – податок на землю має незначну питому вагу.

Таке послідовне групування громад на основі співставлення середнього значення питомої ваги окремого податку із фактичним значенням дозволяє здійснити ранжування джерел надходжень залежно від їх роль у формуванні бюджету громади. Враховуючи такий підхід, слід підсумувати, що першим елементом ранжованого ряду є податок на доходи громадян та отримує ранг «1», другим – податок на землю – «2», а третім – податок на нерухомість – «3». Використання ранжованого ряду дозволяє громаді приймати рішення щодо управління та регулювання окремих джерел доходів бюджету з метою їх збільшення, особливо власних доходів, котрі є одним із індикаторів самодостатності.

Отже, провідна роль податку на доходи громадян, дозволяє визначити значення оплати праці, яка пов’язана із цим джерелом, у формуванні дохідної частини бюджету громади.

Для обґрунтування зв’язку між рівнем оплати праці та рівнем доходів бюджетів об’єднаних територіальних громад, використаємо аналітичний інструментарій – коефіцієнт еластичності, котрий дозволяє визначити міру реакції одного показника на зміну іншого. На нашу думку, доцільно розрахувати коефіцієнт еластичності, який визначає на скільки відсотків зміниться обсяг доходів бюджету за умови зміни надходжень від прибуткового податку з громадян на 1 %. Для цього використовуємо формулу:

$$E_i^{T_i} = \frac{\Delta I, \%}{\Delta T_i, \%}, \quad (1)$$

де $E_i^{T_i}$ – коефіцієнт еластичності; ΔI – різниця (зміна) між доходами бюджету громад, у %; ΔT_i – різниця (зміна) між податковими надходженнями, у %.

Для кількісного визначення коефіцієнта еластичності використаємо дані громад, який характеризуються найбільшим обсягом доходів бюджету (табл. 3).

За результатами отриманих розрахунків показник еластичності становить 1,81, що свідчить про значний вплив прибуткового податку на громадян на доходи бюджету громади, а саме: при збільшенні надходжень від прибуткового податку на 1%, доходи бюджету зростають в 1,81 рази.

Таблиця 3

Громади Запорізької області з найбільшим обсягом доходів бюджету, 2016 р.

Громада	Доходи, млн.грн.	Прибутковий податок з громадян (податок з доходів фізичних осіб)	Середня заробітна плата, грн
Гуляйпільська міська	114,1	20,2	3372
Чернігівська селищна	101,9	19,0	3469

Джерело: Розраховано автором за даними [7]

Оскільки між рівнем оплати праці та прибутковим податком існує пряма залежність, то слід констатувати, що підвищення рівня оплати праці збільшує доходи бюджету громади. Це дозволяє у загальному вигляді визначити рівень оплати праці, який дозволить забезпечити певний обсяг надходжень від прибуткового податку на громадян до бюджету громади. Важливим є те, що відбувається збільшення власних доходів громади, і, відповідно підвищується рівень її самодостатності. Застосування коефіцієнта еластичності дозволяє визначати наскільки треба змінити рівень оплати праці для досягнення певного рівня доходу бюджету, який утворюється за рахунок прибуткового податку на громадян (ф. 2):

$$\Delta I = E_i^{T_i} \times \Delta T_i = 1{,}81 \times \Delta T_i = 1{,}81 \times \Delta \overline{W}, \quad (2)$$

де $E_i^{T_i}$ – коефіцієнт еластичності;

ΔI – різниця (зміна) між доходами бюджету громад, у %;

ΔT_i – різниця (зміна) між податковими надходженнями, у %;

$\overline{W}$ – середня заробітна плата.

Якщо, наприклад, рівень оплати праці було змінено 3372 грн. до 4000 грн. – на 18,6 %, то використовуючи ф. 2, можна підрахувати, що доходи бюджету підвищися на 33,7 % за рахунок збільшення надходжень від прибуткового податку з громадян.

Слід також підкреслити, що збільшення обсягу власних доходів бюджету громади не лише підвищує рівень її самодостатності, а також створює потенційні можливості для інвестування у її розвиток загалом та підтримку людських ресурсів зокрема. Успішність будь-якої територіальної громади в значній мірі визначається тим, наскільки люди зможуть реалізувати свій потенціал та використати його для самореалізації та для розвитку громади в цілому. У досягненні цієї мети матеріальна складова має провідне значення.

На основі вищенаведеного аналізу, слід підкреслити важливість підвищення рівня заробітної плати, яка складає основне джерело доходів членів громади. Адже за ланцюговою реакцією підвищення рівня оплати праці буде збільшувати рівень власних доходів бюджетів об’єднаних територіальних громад, та, відповідно, їх самодостатність.

Використання аналітичного інструментарію теорії еластичності дозволило на основі отриманих кількісних розрахунків довести зв'язок між рівнем оплати праці та надходженнями до бюджету громади через прибутковий податок на громадян. Застосування коефіцієнта еластичності дозволяє не лише констатувати наявність зв’язку, а також визначити його характер та здійснити прогнозування щодо того, наскільки потрібно підвищити рівень оплати праці, щоб досягти певного обсягу надходжень до бюджету за рахунок підвищення податкових надходжень від податку на доходи громадян.

Висновки. На основі проведеного дослідження, можна зробити висновок про вирішальний вплив рівня оплати праці на формування власних доходів об’єднаних територіальних громад. Найбільшу частку у структурі доходів об’єднаних територіальних

громад, які формуються за рахунок податкових надходжень, становить прибутковий податок з громадян (податок з доходів фізичних осіб) – 16,8 %, на другому місці – податок за землю – 10,7 % та єдиний податок (крім с/г виробників) – 10,2 %, а найменшу частку складає податок на прибуток, який у структурі доходів становить лише 2,8 %.

Підтвердженням цього є аналіз результатів, отриманих у дослідженні щодо частки податкових надходжень у розрізі окремих видів податків, які свідчать про те, що власні доходи на 80 % від податкових надходжень формуються за рахунок податку на доходи фізичних осіб. Тобто між рівнем оплати праці і податком із доходу фізичних осіб існує пряма залежність: чим вищий рівень оплати праці, тим більше надходження до бюджету громади, і, відповідно обсяг власних доходів. Збільшення рівня оплати праці за ланцюговою реакцією спричиняє зростання обсягу власних доходів у бюджетах об'єднаних територіальних громад, і, відповідно, зростає рівень їх самодостатності. Напрямком подальших досліджень може бути визначення механізмів підвищення рівня оплати праці в об'єднаних територіальних громадах.

Список використаних джерел:

1. Божко В. М. Засади правового регулювання оплати праці: теоретичний аспект: монографія / В. М. Божко. – Полтава : Полтавський національний технічний університет ім. Юрія Кондратюка, 2011. – 402 с.
2. Бурак В.Я. Єдність і диференціація правового регулювання трудових відносин робочого часу, часу відпочинку і заробітної плати на підприємствах : Автореф. дис. канд. юрид. наук : 12.00.05 / В.Я. Бурак, Київ. ун-т ім. Т.Шевченка. – К., 1999. – 18 с.
3. Венедіктов М.Д. Ринковий механізм регулювання оплати праці робітників (проблеми теорії і практики : монографія / М.Д. Венедіктов. – Хмельницький : Евріка, 2001. – 288 с.
4. Дослідження проблем оплати праці: порівняльний аналіз (Україна та країни ЄС) : монографія / А.М. Колот, Г.Т. Куліков. – К.: КНЕУ, 2008. – 274 с.
5. Безверхий К. адміністрування ПДФО у 2016 році: новації законодавства [Електронний ресурс] / К. Безверхий. – Науково-практичний журнал «Бухгалтерський облік і аудит». - №12. – 2015 – С. 26-35.
6. Чижова Т.В. Податок на доходи фізичних осіб: наукові постулати та практичні аспекти функціонування [Електронний ресурс] / Т. В. Чижикова. - Науковий вісник Херсонського державного університету. – Випуск 6. - Ч.5. – 2014 р. – С. 103-106. – Режим доступу: http://www.ej.kherson.ua/journal/economic_06/280.pdf.
7. Інвестиційні паспорти об'єднаних територіальних громад Запорізької області [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://investment.zoda.gov.ua/Communities.

References:

1. Bozhko, V. M. (2011) "Principles of legal regulation of wages: the theoretical aspect", Poltav. nac. tekhn. un-t im. YUriya Kondratyuka, Poltava, Ukraine.
2. Burak, V.Ya (1999) "Unity and differentiation of legal regulation of labor relations of working time, rest time and wages at enterprises" Kyiv,Ukraine.
3. Venediktov, M.D. (2001) "Market mechanism for labor remuneration regulation (problems of theory and practice", Khmelnytskij, Evrika,Ukraine.
4. Kolot, A.M., Kulikov G.T. (2008) "Study of wage problems: comparative analysis (Ukraine and EU countries)", KNEU, Kyiv,Ukraine.
5. Bezverhij, K. (2015) "Administration of PIT in 2016: Innovations of the Law" , Naukovo-praktichnij zhurnal «Buhgalter'kij oblik i audit», 2015, vol.12, pp. 26-35.
6. Chizhova, T.V. (2014) Podatok na dohodi fizichnih osib: naukovi postulati ta praktichni aspekti funkcionuvannya [Individual Income Tax: Scientific Postulates and Practical Aspects of Functioning], Naukovij visnik Hersonskogo derzhavnogo universitetu, 2014, vol. 6, pp. 103-106, available at: http://www.ej.kherson.ua/journal/economic_06/280.pdf.
7. Investment certificates of the combined territorial communities of the Zaporizhzhia region, available at: http://investment.zoda.gov.ua/Communities.

Keywords: *budget; own income; community; wage; tax revenues; self-sufficiency.*
Ключові слова: *бюджет; власні доходи; громада; оплата праці; податкові надходження; самодостатність.*
Ключевые слова: *бюджет; собственные доходы; громада; оплата труда; налоговые поступления; самодостаточность.*

Рецензент: д.е.н., професор Горошкова Л.А. Запорізький національний університет, м. Запоріжжя.
Перевірено на плагіат системою: https://corp.unicheck.com/library/viewer/report/4975469

УДК 330.341.1:334.7 https://doi.org/10.31498/2225-6725.35.2018.141332

РОЗВИТОК НАУКОВИХ ПАРКІВ В УМОВАХ ФОРМУВАННЯ ІМІДЖУ РЕГІОНА: СВІТОВИЙ ДОСВІД ТА УКРАЇНСЬКІ РЕАЛІЇ

Зінченко Ольга Анатоліївна, кандидат економічних наук, доцент, доцент кафедри менеджменту та туристичного бізнесу Дніпровського національного університету імені Олеся Гончара ol-zinchenko@ukr.net, +380987941761

Olha Zinchenko, PhD in Economics, Associate Professor, Associate Professor of the Department of Management and Tourism Business, Oles Honchar Dnipro national university

O. Zinchenko. Development of scientific parks in conditions of formation of the image of the region: world experience and Ukrainian realities.

The article analyzes the leading world experience of creation and functioning of scientific parks as centers of innovative development of territories and the expansion of the competitiveness of science-intensive business and scientific organization. It proved that innovation development is possible in a certain area, for example, a region. The author also establishes that activation of innovation activity through the network of scientific parks contributes to the formation of the innovative regional image and positively influences attraction of investments and skilled workforce in such region. Evidence of this is the experience of countries such as the United States, Great Britain, Japan, China. The article analyzes the models of scientific organization of innovation activity in these countries. It proves that the American model of scientific parks organization is appropriate for implementation in Ukraine. The emphasis is on the leading role of higher education institutions in this model. It substantiates the expediency and main obstacles of implementation of this model in the realities of the Ukrainian economy and highlights the interests of all participants of the innovation process in creation and dissemination of scientific parks. Particular emphasis is placed on the need for the regional authorities to participate in these processes as a prerogative for the formation of a positive image of the region. The main principles of effective assistance are the reduction of administrative barriers, the development of social infrastructure, the expansion of ties with scientific centers, the formation of orders in the specialty in accordance with the needs of scientific parks, encouragement (in the form of privileges) of business organizations to conduct joint research and research universities works in priority areas. As a promising direction for further research in this direction the author highlights the development of mechanisms for coordinating the interests of all subjects of innovation activity of scientific parks, the introduction of criteria for assessing their impact on the development of the image of regions and the state as a whole.

The article is of an exploratory nature and highlights the prospects for implementing the world-wide experience of creating science parks in Ukrainian realities.

Зінченко О.А. Розвиток наукових парків в умовах формування іміджу регіона: світовий досвід та українські реалії.

У статті проаналізовано провідний світовий досвід створення та функціонування наукових парків як центрів інноваційного розвитку територій та поширення конкурентоспроможності наукоємного бізнесу і наукової організації. Доведено, що Інноваційний розвиток можливий в певному просторі, прикладом якого є регіон. Встановлено, що активізація інноваційної діяльності через мережу наукових парків сприяє формуванню іміджу інноваційного регіону та позитивно впливає на залучення інвестицій та кваліфікованої робочої сили в такий регіон. В підтвердження цього наведено досвід таких країн, як США, Великобританія, Японія, Китай. Проаналізовано моделі наукової організації інноваційної діяльності в цих країнах. Запропоновано для впровадження в Україні саме американську модель організації наукових парків. Акцентовано увагу на провідну роль вищих навчальних закладів в цій моделі. Обґрунтовано доцільність та основні перепони імплементації цієї моделі в реаліях української економіки. Виокремлено інтереси всіх учасників інноваційного процесу у створенні та поширенні діяльності наукових парків. Особливо підкреслено необхідність участі регіональної влади в цих процесах як прерогативу для формування позитивного іміджу регіона. Основними принципами ефективної допомоги запропоновано зниження адміністративних бар'єрів, розвиток соціальної інфраструктури, розширення зав'язків з науковими центрами, формування замовлення на спеціальності відповідно до потреб наукових парків, заохочення бізнес-організацій до проведення спільних з університетами науково-дослідних робіт в пріоритетних сферах. Як перспективний напрямок подальших досліджень в цьому напрямі виділено розробку механізмів узгодження інтересів всіх суб'єктів інноваційної діяльності наукових парків, впровадження критеріїв оцінки їх впливу на розвиток іміджу регіонів та держави загалом.

Стаття має оглядовий характер та освітлює перспективи впровадження світового досвіду створення наукових парків в українських реаліях.

© ***O. Zinchenko / Зінченко О. А., 2018***

Зинченко О.А. Развитие научных парков в условиях формирования имиджа региона: мировой опыт и украинские реалии

В статье проанализированы ведущий мировой опыт создания и функционирования научных парков как центров инновационного развития территорий и распространение конкурентоспособности наукоемкого бизнеса и научной организации. Доказано, что инновационное развитие возможно в определенном пространстве, примером которого является регион. Установлено, что активизация инновационной деятельности через сеть научных парков способствует формированию имиджа инновационного региона и положительно влияет на привлечение инвестиций и квалифицированной рабочей силы в такой регион. В подтверждение этого приведены опыт таких стран, как США, Великобритания, Япония, Китай. Проанализированы модели научной организации инновационной деятельности в этих странах. Предложена для внедрения в Украине именно американскую модель организации научных парков. Акцентировано внимание на ведущую роль высших учебных заведений в этой модели. Обоснована целесообразность и основные препятствия имплементации этой модели в реалиях украинской экономики. Выделены интересы всех участников инновационного процесса в создании и распространении деятельности научных парков. Особенно подчеркнута необходимость участия региональных властей в этих процессах как прерогатива формирования позитивного имиджа региона. Основными принципами эффективной помощи предложено снижение административных барьеров, развитие социальной инфраструктуры, расширения связей с научными центрами, формирование заказа на специальности в соответствии с потребностями научных парков, поощрения бизнес-организаций к проведению совместных с университетами научно-исследовательских работ в приоритетных сферах. Как перспективное направление дальнейших исследований в этом направлении выделено разработку механизмов согласования интересов всех субъектов инновационной деятельности научных парков, внедрение критериев оценки их влияния на развитие имиджа регионов и государства в целом.

Статья имеет обзорный характер и освещает перспективы внедрения мирового опыта создания научных парков в украинских реалиях.

Постановка проблеми. Поступове реформування економіки України на шляху інтеграції в єдиний європейський простір неможливе без якісних змін у виробничій сфері, які б базувалися на інноваціях як принципово нових рішеннях, сприяючих динамічному розвитку, добробуту, конкурентоспроможності, підприємницької активності.

Україна за індикаторами інноваційного табло Євросоюзу є новатором, що тільки формується зі значенням зведеного індексу 0,206, випереджаючи Болгарію (0,175). Найближчим конкурентом, якого Україна може наздогнати, є Румунія (0,219). Загалом же значення зведеного індексу інновацій для України є вдвічі меншим за середнє по країнах ЄС (0,544) [1, с.35]. Тому інноваційні технології та підходи, проблеми впровадження їх в практику дедалі більше привертають увагу не тільки науковців, а й лідерів бізнесу та політичних діячів

Інноваційний розвиток можливий в певному просторі – підприємство, регіон, країна – враховуючі специфіку цього простору, інфраструктурну компоненту, систему комунікацій, взаємозв'язок із зовнішнім середовищем. Важливим є сприятливі умови співпраці економічних агентів в інноваційній сфері, і як свідчить світовий досвід, для вирішення цієї задачі ефективним є створення наукових парків.

Курс на поширення інновацій через наукові парки передбачено в таких урядових документах, як «Стратегія інноваційного розвитку України на період до 2039 року» та «Стратегія інноваційного розвитку України на 2010-2020 роки в умовах глобалізаційних викликів» [2]. Також цьому питанню приділено багато уваги в Національній доповіді «Інноваційна Україна 2020» [1], виданою Національною академією наук України. В цих джерелах комплексно розглядається розбудова інститутів трансферу технологій, мережевих структур та створення умов їх діяльності, окремо виділяється аспект «розумної спеціалізації» та конкретизують перспективи створення інноваційних технологічних платформ. Однак в цих документах дуже фрагментарно та неповно розглядаються питання ефективної співпраці між вищою школою та виробничим сектором економіки: відмічається необхідність співпраці, однак не конкретизується, в чому саме вона полягає. Тому розкриття механізмів цієї взаємодії, її форм та пріоритетів, а також аналіз світового досвіду в цій сфері є важливим науковим завданням.

Поширення активної співпраці між вузами як центрами науки та бізнесом впливає на економічний простір тієї території, де відбуваються інноваційний процеси. Формується певний імідж регіону як провідника нововведень, а це, в свою чергу, стимулює створення та розвиток інноваційної діяльності держави.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питанням розвитку інноваційної діяльності через систему наукових парків присвячена значна кількість наукових праць. Так теоретичні та практичні аспекти формування та управління інноваційними процесами в наукових парках комплексно досліджені в роботах І. Чудаєвої [3], Н. Мешко [4], Д. Солохі [5], О. Фінагіної [6], І. Уханової [7].

Невирішена частина загальної проблеми. Однак в публікаціях, присвяченим цій тематиці дуже незначну увагу приділено питанням ролі вищих навчальних закладів в активізації інноваційних процесів у межах інноваційних утворень. При дослідженні світового досвіду ці питання окремо не виділяються, не аналізується їх вплив на формування позитивного іміджу регіону.

Мета статті полягає в аналізі світових моделей створення та функціонування наукових парків та обґрунтуванні позитивного впливу цих процесів на формуванні іміджу інноваційного регіону.

Результати дослідження. На сьогоднішній день немає єдиного визначення технопарку незважаючи на те, що така форма здійснення інноваційної діяльності існує з середини XX століття. Міжнародна асоціація наукових парків (International Association of Science Parks – IASP) пропонує наступне визначення: «Науковий парк – це організація, яка управляється фахівцями, головна задача якої полягає в збільшенні добробуту населення певної території завдяки просуванню ідей інноваційної культури, а також конкурентоспроможності інноваційного бізнесу і наукової організації» [8]. Таким чином, головними ознаками наукового парку є, по-перше, спрямованість на розвиток тієї територіальної спільноти, де цей парк здійснює свою діяльність – тобто формується імідж території як передової, спрямованої на нововведення, привабливої для наукоємного виробництва; по-друге, важливо, що докорінно переосмислюється філософія ведення бізнесу – формується простір інноваційної культури, яка сповідує цінності наукової творчості, креативності, інноваційної активності; по-третє підкреслюється важливість співпраці між бізнесом та науковими організаціями. Така взаємодія реалізується через стимулювання та управління потоками знань та технологій між університетами, науково-дослідними інститутами, компаніями та ринками. Вона спрощує створення та зростання інноваційних компаній шляхом інкубації, зосередженні інноваційної активності в єдиних центрах.

Цікавим є те, що IASP не робить різниці в поняттях «науковий парк», «технологічний парк», «технопол», «технологічний ареал», «дослідницький парк». За термінологією цієї організації це одне і теж саме. Різниця обумовлення відмінністю сприйняття цих структур в різних країнах. Так у Великобританії зазвичай використовують термін «науковий парк», в США – «дослідницький парк», в Росії – «технопарк».

В Україні така різниця в трактуванні понять існує: так, згідно Закону України «Про спеціальний режим інноваційної діяльності технологічних парків»: «технологічний парк (технопарк) – юридична особа або група юридичних осіб, що діють відповідно до договору про спільну діяльність без створення юридичної особи та без об'єднання вкладів з метою створення організаційних засад виконання проектів технологічних парків з виробничого впровадження наукоємних розробок, високих технологій та забезпечення промислового випуску конкурентоспроможної на світовому ринку продукції» [9, ст.1].

Створення та діяльність саме наукових парків регулює Закон України «Про наукові парки», який трактує наукові парки як «юридичні особи, що створюється з ініціативи вищого навчального закладу та/або наукової установи шляхом об'єднання внесків засновників для організації, координації, контролю процесу розроблення і виконання

проектів наукового парку. Його партнерами можуть бути суб'єкти господарювання, які повинні для цього укласти відповідний договір» [10, ст.1].

Таким чином, різниця полягає в тому, що в технологічному парку існує менше обмежень для потенційних клієнтів (наприклад, можуть допускатися екологічно нешкідливі підприємства), а зв'язки з університетами чи дослідницькими інститутами не є обов'язковими. Натомість наукові парки утворюються тільки на базі наукових та навчально-наукових установ.

У новітній час в світі існує понад 500 технопаркових структур, у США функціонує понад 160 технопарків (що становить біля 30% загальної кількості таких структур у всьому світі), у Німеччині нараховують понад 60 структур такого типу, в Російській Федерації близько 60 технопарків, у Китаї – близько 50, у Великій Британії – понад 40, у Франції – 30, Японії – 20, Сінгапурі – 10 [7, с.3].

Вперше такі інноваційні структури були створені у США на початку 50-их років Стенфордським університетом штату Каліфорнія, який згодом виріс у всесвітньо відомий парк «Кремнієва долина» – центр високотехнологічної індустрії, що виробляє до 20 % всього програмного забезпечення та комп'ютерної техніки у світі. Найбільш ефективні на сьогоднішній день дослідницькі парки в США виникли спонтанно завдяки вдалому поєднанню географічних, економічних та соціальних факторів, однак спільним є те, що всі вони виникли на базі провідних науковий організацій країни та всесвітньовідомих навчальних закладів: Гарвардський університет, Массачусетський технологічний інститут, Каліфорнійський інститут технологій (технопарк «Шосе -128»), Північнокаролінский університет та університет Дьюка (технопарк «Трикутний дослідний парк»), Південно-Західний фонд біомедичних досліджень, Південно-Західний дослідний інститут, Техаський університет Сан-Антоніо (біотехнологічний парк Сан-Антоніо), Техаський університет (Техаський науковий парк в м. Остіні) тощо.

Комерціалізація науки постає у США одним із національних пріоритетів та ключовою метою створення паркових структур, які є своєрідними «вузлами» зосередження наукового та комерційного потенціалів та їх ефективної подальшої співпраці. Під впливом активізації наукової діяльності в межах дослідницьких парків формується і певний імідж тих територій, де вони сформовані, як технологічних центрів, що притягують інтелектуальні ресурси зі всього світу та відрізняються креативними ідеями, здатними змінити всесвіт.

Подібну схему організації наукових парків на базі університетів використовують у Великобританії. Так, у Великобританії перший технопарк був організований в 1972 р. при університеті Херіот-Уатта на сході Шотландії в 1973р. при коледжі Гроаци Кембриджського університету. Район, що оточує університет, ще 40 років тому був сільською місцевістю. Після створення технопарку за останні 15 років поблизу нього розмістилися 1600 компаній, у яких працюють 45 тис. дослідників та вчених. Також прикладами ефективної співпраці академічних установ, бізнесу та місцевої влади можна назвати діяльність наукових парків Кембриджа, Едінбурга і Суррейского університету [7, с. 47]. Імідж цих наукових організацій поширився і на регіони, де вони функціонують – це території високої академічної мобільності, традиційно розвиненою науковою сферою та високою якістю освітніх послуг.

Дещо іншим є дослід азіатських країн. У країнах Далекого Сходу наукові парки почали виникати в 70-80-х роках. Зараз діють або організовуються кілька наукових парків в Японії (включаючи «наукове місто» Цукуба, куди входить 3 технопарки, понад 50 державних дослідних інститутів, на які витрачається близько половини національного бюджету НДР) і по одному в Сінгапурі, Південній Кореї, Тайвані та Таїланді. Вони вносять помітний внесок в економічний розвиток регіонів цих держав. Незважаючи на відмінності, перш за все незрівнянно більший економічний потенціал Японії, є одна спільна риса у розвитку наукових парків в цих країнах: всі вони є плодами свідомої урядової політики. У жодній з названих країн не відбувається спонтанної угруповання

науково-технічних і промислових організацій навколо великого університету, як в США, не домінує консервативна модель потужних самовпорядкованих структур провідних вишів країни, як у Великобританії. В Японії вся політика регіонального розвитку та індустріалізації спирається на план створення мережі з 19 «технополісів», який здійснюється під егідою Міністерства міжнародної торгівлі та промисловості. У реалізації цього плану беруть участь всі міністерства і префектури, в яких будуть розташовані «технополіси». Мобілізовані всі ресурси, включаючи засоби масової інформації, промисловість і місцева влада. Культура технополісу формує і певний імідж – території нового технологічного укладу, з високою автоматизацією всіх процесів життєдіяльності.

Дуже централізованим є регулювання діяльності наукових парків в Китаї. Найбільш відомими є багатонаціональні (міжнародні) зони розвитку, такі як Шеньчжень, Дунгуань, і Сучжоу, в яких підкреслюється роль транснаціональних корпорацій як двигунів прогресу. Інший тип являє собою багатонаціональні зони навчання, серед яких Шанхай вважається лідером. Нарешті є місцеві інноваційні зони навчання, які більше покладаються на вітчизняні технології з деякою взаємодією з іноземними компаніями. Прикладом таких парків є Сіань, який багато в чому спирається на ресурси місцевого університету та оборонної промисловості Китаю. Китайський уряд надає основну фінансову підтримку інноваційним компаніям, навчальні заклади забезпечують їх кваліфікованими кадрами. Китай на сьогодні є одним із провідних практиків у використанні стратегії науково-дослідних парків для економічного і регіонального розвитку. Великі науково-технологічні промислові парки Китаю є головним інструментом країни для підвищення конкурентоспроможності на міжнародному рівні [7, с. 67-69]. Імідж територій– це зони створення нових технологій, які мають експериментальний характер.

Висновки та перспективи подальших досліджень. Як ілюструє досвід розглянутих держав, наукові парки є комплексною системою, тому важлива активна участь у цих процесах як представників бізнесу, так і державних органів влади, зокрема на регіональному та місцевому рівнях

Для України найбільш пріоритетною, на наш погляд, є американська модель створення наукових парків. Це обумовлено, по-перше, тим, що університети в нашій державі ще з радянських часів були відомими центрами підготовки висококваліфікованих кадрів, мають значний науковий потенціал, відповідну дослідницьку базу та досвід співпраці з виробничими підприємствами. По-друге, саме в університетах є найбільш сприятливе середовище для розвитку інноваційної культури, оскільки концентрує потенціал творчої та активної молоді, генерує нові ідеї, має потужний інтелектуальний капітал та сталу систему наукових традицій. Нажаль, багато підприємницьких структур цього не мають як з об’єктивних (відсутність досвіду наукових досліджень), так і з суб’єктивних причин (не бажання вкладати у високоризикові наукові проекти). Держава хоча і декларує підтримки інноваційної діяльності, але допомога є дуже обмеженою та зводиться лише до законодавчого регулювання та певних пільг (які періодично скасовуються). У високорозвинених країнах рівень бюджетних асигнувань на функціонування науково-технічних зон досить високий: у Великобританії – 62 %, Франції – 74 %, у Німеччині – 78 %, у Нідерландах – 70 %, у Бельгії – майже 100 %, тоді коли українські технопарки є на самофінансуванні, а держава надає лише деякі пільги та преференції, що належать до непрямих методів стимулювання [3, с. 362]. Тому ані японська, ані китайська моделі, засновані на дуже активній підтримці держави, не є дієвими в реаліях української економіки.

Навчальні заклади дуже зацікавлені у співпраці з бізнесом в Україні, оскільки більшість з них так і не змогли перейти на самофінансування та потерпають значних фінансових труднощів, тому потребують в нових джерелах інвестицій в фундаментальні та прикладні дослідження, оновлення матеріально-технічної бази, налагодження каналів для трансферу технологій у виробництво. Це сприятиме збільшенню автономності та

фінансової незалежності вишів, розширенню можливостей у сфері наукових досліджень та працевлаштування студентів, комерціалізації знань, підвищенню престижу університету та науки загалом. З боку університетів провідним завданням є заснування технопарків, інноваційних фірм, венчурних фондів на своїй базі з метою проведення науково-дослідних робіт; зменшення бюрократичної складової у їхній діяльності, що суттєво ускладнює діалог ВНЗ із бізнесом; активне залучення експертів та представників бізнесу до освітнього процесу [11, с.113].

Зацікавленість бізнесу в участі в наукових парках обумовлена прагненням підвищити конкурентоспроможність на ринку завдяки використанню унікальних технологій, залученню висококваліфікованих кадрів, збільшенню прибутку за рахунок збільшення доданої вартості, підвищенню ділової репутації. Для підприємницьких структур важливо переорієнтуватися зі швидкого отримання прибутку на досягнення довгострокових результатів шляхом інноваційної діяльності.

Ініціатором та організатором такої співпраці повинна стати регіональна влада, оскільки через створення наукових парків, як свідчить світова практика, підвищується імідж регіону, а це означає притік інвестицій та залучення висококваліфікованої робочої сили з інших регіонів та країн, активізації ділової активності (шляхом надання пільг, звільнення від податків бізнес-структур, які співпрацюють з університетами), заснування нових типів підприємств. Основними принципами ефективної допомоги при цьому є зниження адміністративних бар'єрів при організації наукоємного виробництва на території, розвиток соціальної інфраструктури, використання зав'язків з науковими центрами, формування замовлення на спеціальності відповідно до дійсних потреб ринку праці та бізнес-середовища, заохочення (у вигляді пільг) бізнес-організацій до проведення спільних з університетами науково-дослідних робіт в пріоритетних сферах.

Подальшими напрямами наукових досліджень в цій сфері є розробка механізмів узгодження інтересів всіх суб'єктів інноваційної діяльності наукових парків, впровадження критеріїв оцінки їх впливу на розвиток іміджу регіонів та держави загалом.

Список використаних джерел:

1. Інноваційна Україна 2020: національна доповідь / за заг. ред.В.М. Гейця та ін.; НАН України. – К., 2015. – 336 с.

2. Стратегія інноваційного розвитку України на 2010–2020 роки в умовах глобалізаційних викликів /Авт.упоряд.: Г.О. Андрощук, І.Б. Жиляєв, Б.Г. Чижевський, М.М Шевченко. – К: Парламентське вид-во, 2009. – 632 с.

3. Чудаєва І.Б. Наукові парки: суть, функції та перспективи створення / І.Б. Чудаєва // Науковий вісник НЛТУ України. – 2011. − Вип. 21.1. – С. 352-361

4. Мешко Н.П. Механізми державного впливу на розвиток високих технологій у провідних країнах світу / Н.П. Мешко // Економіка і право. – 2008. – № 2. – С. 144-152

5. Солоха Д.В. Концептуальні засади формування інноваційної моделі регіонального розвитку / Д.В. Солоха // Прометей. – 2014. – № 2. – С. 93-98

6. Фінагіна О.В. Наукові засади теорії та практики сучасного бізнес-інкубування / О.В. Фінагіна // Збірник наукових праць Черкаського державного технологічного університету. Серія : Економічні науки. - 2015. - Вип. 40(3). - С. 5-10.

7. Уханова І.О. Розвиток та функціонування технопарків: світовий досвід та специфіка в Україні - Монографія. - Одеса, 2012. – 131 с.

8. General principles of International Association of Science Parks activity [Електронний ресурс]. - Режим доступа: URL: https://www.iaspinspiringsolutions.com

9. Про спеціальний режим інноваційної діяльності технологічних парків: Закон України від 16 липня 1999 р. N 991-XIV // Відомості Верховної Ради. – 1999. – № 40, ст.363 / Офіційний сайт Верховної Ради України. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: URL: http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/991-14

10. Про наукові парки: Закон України від 25 червня 2009 року № 1563-VI // Відомості Верховної Ради. – 2009. – № 51, ст.757 / Офіційний сайт Верховної Ради України. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: URL: http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/1563-17

11. Семенець Ю.О. Партнерство бізнесу, держави та університетів як стратегічний ресурс інноваційного розвитку України / Ю.О. Семенець // Ефективна економіка. – 2016. – № 2. – С. 112-124

References:

1. Geits, V.M. and others. (2015) Innovatsiina Ukraina 2020 : natsionalna dopovid [Innovative Ukraine 2020: National Report]. Kiev, National Academy of Sciences of Ukraine, 336 p.

2. Androschuk, G.O.; Zhilyaev, I.B.; Chizhevsky, B.G. & Shevchenko, M.M. (2009). Stratehiia innovatsiinoho rozvytku Ukrainy na 2010–2020 roky v umovakh hlobalizatsiinykh vyklykiv [Strategy of innovation development of Ukraine for 2010-2020 in the context of globalization challenges]. Kiev, Parliamentary View, 632 p.

3. Chudaeva, I.B. (2011). Naukovi parky: sut, funktsii ta perspektyvy stvorennia [Scientific parks: the essence, functions and prospects of creation]. Scientific Bulletin of NLTU of Ukraine, 21.1., 352-361

4. Meshko, N.P. (2008). Mekhanizmy derzhavnoho vplyvu na rozvytok vysokykh tekhnolohii u providnykh krainakh svitu [Mechanisms of state influence on the development of high technologies in the leading countries of the world]. Economics and Law, 2, 144-152

5. Solokha, D.V. (2014). Kontseptualni zasady formuvannia innovatsiinoi modeli rehionalnoho rozvytku [Conceptual principles of the formation of an innovative model of regional development]. Prometheus, 2, 93-98

6. Finagina, O.V. (2015). Naukovi zasady teorii ta praktyky suchasnoho biznes-inkubuvannia [Scientific principles of the theory and practice of modern business incubation] Collection of scientific works of Cherkasy State Technological University. Series: Economic Sciences, 40 (3), 5-10

7. Ukhanova, I.O.(2012). Rozvytok ta funktsionuvannia tekhnoparkiv: svitovyi dosvid ta spetsyfika v Ukraini [Development and functioning of industrial parks: world experience and specifics in Ukraine]. Monograph. Odessa, 131 p.

8. General principles of International Association of Science Parks activity Retrieved from: https://www.iaspinspiringsolutions.com

9. The Verkhovna Rada of Ukraine (1999), Pro spetsialnyi rezhym innovatsiinoi diialnosti tekhnolohichnykh parkiv: Zakon Ukrayiny [On the special regime of innovation activity of technological parks, The Law of Ukraine]. Retrieved from: http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/ 991-14

10. The Verkhovna Rada of Ukraine (2009), Pro naukovi parky: Zakon Ukrayiny [On Scientific Parks, The Law of Ukraine]. Retrieved from: http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/1563-17

11. Semenets, U.O. (2016) Partnerstvo biznesu, derzhavy ta universytetiv yak stratehichnyi resurs innovatsiinoho rozvytku Ukrainy [Partnership of Business, State and Universities as Strategic Resource of Ukraine's Innovation Development]. Effective economy, 2, 112-124

Keywords: *innovation; territory; research park; technopolis; technopark*
Ключові слова: *інновація; територія;дослідницький парк; технополі; технопарк*
Ключевые слова: *инновация, территория, исследовательский парк, технополис, технопарк*

Рецензент: Мешко Н.П., завідувач кафедри менеджменту та туристичного бізнесу, Дніпровський національний університет імені Олеся Гончара, д.е.н., професор

Перевірено на плагіат системою: https://corp.unicheck.com/library/viewer/report/5000369

УДК 330.33.012:669(477)

ОЦІНКА ТА УПРАВЛІННЯ СТРАТЕГІЧНОЮ СТІЙКІСТЮ МАШИНОБУДІВНИХ ПІДПРИЄМСТВ

https://orcid.org/0000-0002-7142-4308

Горошкова Лідія Анатоліївна, д.е.н., професор кафедри підприємництва, менеджменту організацій та логістики, академік Академії економічних наук України, Запорізький національний університет, goroshkova69@gmail.com, +380674581067

Lidiya Goroshkova (Horoshkova), Doctor of economical science, professor of the department of business, management organizations and logistics, Zaporizhzhya National University

L. Goroshkova (Horoshkova). Estimation and management of strategic stability of the machine-building enterprises.

In work the analysis of essence of stability of complex system of the enterprise is carried out. Is shown, that proof such condition of the enterprise is possible to consider(count), if it is capable to keep positive meanings of target parameters in the certain interval of time.

Is proved, that for maintenance of economic development of system there is a necessity to support her stability in the certain borders. During development there is an accumulation of quantity of efficiency of economic system. The process of accumulation of efficiency of economic system has the borders, it comes to an end by crisis. The condition of dynamic balance between limiting maximal and minimal meanings is proof.

Is proved what reach strategic stability the enterprise can in case each following maximum is reached on new, is qualitative a highest level, which gives an opportunity to the enterprise new opportunities of economic development in long-term prospect.

In work on the basis of the system approach is developed techniques of an estimation of stability of the machine-building enterprises, which provides two steps. The first step is the analysis of dynamics of parameters of activity of the enterprise and rates of their growth. The second step is delimitation of strategic stability(resistance). Such borders are the minimal and maximal meaning of analyzed parameters, which achievement provides to the enterprise an opportunity to be in an equilibrium condition.

On the basis of the stated theoretical rules concerning stability of economic system of the enterprise and technique of her definition, the analysis on an example of a number(line) of the machine-building enterprises of Ukraine is carried out: Public joint-stock company «Motor Sich», State enterprise «Research-production company Iskra» and Public joint-stock company «Zaporozhye automobile factory».

Is proved, that for maintenance of dynamic development of the machine-building enterprises there is a necessity of creation of system of the analysis and management of strategic stability, which bases on the appropriate information maintenance.

Горошкова Л.А. Оцінка та управління стратегічною стійкістю машинобудівних підприємств.

У роботі проведений аналіз сутності стійкості складної системи підприємства. Показано, що стійким можливо вважати такий стан підприємства, коли воно спроможне утримувати позитивні значення цільових показників у певному проміжку часу.

Обгрунтовано, що для забезпечення економічного розвитку системи є необхідність підтримувати її стійкість у певних межах. В процесі розвитку відбувається накопичення кількості ефективності економічної системи. Процес накопичення ефективності економічної системи має свої межі, він закінчується кризою. Стан динамічної рівноваги між граничними максимальними і мінімальними значеннями є стійким (сталим).

Доведено, що досягти стратегічної стійкості підприємство може в разі, коли кожний наступний максимум досягається на новому, якісно вищому рівні, що надає можливість підприємству нові можливості економічного розвитку у довготривалій перспективі.

В роботі на основі системного підходу розроблена методики оцінки стійкості машинобудівних підприємств, що передбачає два кроки. Першим кроком є аналіз динаміки показників діяльності підприємства та темпів їх зростання. Другим кроком є визначення меж стратегічної стійкості. Такими межами є мінімальні та максимальні значення аналізованих показників, досягнення яких забезпечує підприємству можливість знаходитись у рівноважному стані.

На основі викладених теоретичних положень щодо стійкості економічної системи підприємства та методики її визначення, проведений аналіз на прикладі низки машинобудівних підприємств України: ПАТ «Мотор Січ», казенне підприємство «НВК «Іскра» та ПАТ «Запорізький автомобільний завод».

© ***L. Goroshkova / Горошкова Л. А., 2018***

Доведено, що для забезпечення динамічного розвитку машинобудівних підприємств є необхідність створення системи аналізу та управління стратегічною стійкістю, що спирається на відповідне інформаційне забезпечення.

Горошкова Л.А. Оценка и управление стратегической стойкостью машиностроительных предприятий

В работе проведен анализ сущности стойкости сложной системы предприятия. Показано, что стойким возможно считать такое состояние предприятия, если оно способно удерживать положительные значения целевых показателей в определенном промежутке времени.

Обосновано, что для обеспечения экономического развития системы есть необходимость поддерживать ее стойкость в определенных границах. В процессе развития происходит накопление количества эффективности экономической системы. Процесс накопления эффективности экономической системы имеет свои границы, он заканчивается кризисом. Состояние динамического равновесия между предельными максимальными и минимальными значениями есть стойким.

Доказано, что достичь стратегической стойкости предприятие может в случае, если каждый следующий максимум достигается на новом, качественно высшем уровне, который предоставляет возможность предприятию новые возможности экономического развития в долгосрочной перспективе.

В работе на основе системного подхода разработана методики оценки стойкости машиностроительных предприятий, которая предусматривает два шага. Первым шагом есть анализ динамики показателей деятельности предприятия и темпов их роста. Вторым шагом есть определение границ стратегической стойкости. Такими границами есть минимальное и максимальное значение анализируемых показателей, достижение которых обеспечивает предприятию возможность находиться в равновесном состоянии.

На основе изложенных теоретических положений относительно стойкости экономической системы предприятия и методики ее определения, проведен анализ на примере ряда машиностроительных предприятий Украины: ПАТ «Мотор Сич», казенное предприятие «НПК «Искра» и ПАТ «Запорожский автомобильный завод».

Доказано, что для обеспечения динамического развития машиностроительных предприятий есть необходимость создания системы анализа и управление стратегической стойкостью, которая опирается на соответствующее информационное обеспечение.

Постановка проблеми. Актуальність проблеми оцінки та управління стратегічною стійкістю машинобудівних підприємствам зумовлена тим, що стратегічна стійкість є результатом ефективного за злагодженого стратегічного управління підприємством, яка, у свою чергу, формується внаслідок своєчасного впровадження змін.

Аналіз основних досліджень та публікацій. Сучасними аспектами вирішення проблем оцінки та управління стратегічною стійкістю підприємства присвячені роботи таких учених, як: В. Ячменьова, Г. Мохонько, О. Маслак, І. Мовчан, В. Галушко, О. Дуброва, О. Арєф'єва, Ю. Сімех, О. Матушевська [1-10] та ін. Результати власних досліджень наведені у [11-12].

Виокремлення невирішених проблем, яким присвячена стаття. В сучасних умовах існує необхідність побудови ефективної системи управління стратегічною стійкістю машинобудівних підприємств, яка базується на результатах оцінки і аналізу кількісних і якісних показників. Зазначена проблема потребує особливої уваги, оскільки потребує вдосконалення методика оцінки стратегічної стійкості як основи для побудови ефективної системи управління.

Формування цілей статті. Основним завданням роботи є аналіз сутності та особливостей оцінки показників стійкості машинобудівних підприємств в умовах економічної нестабільності та формування системи управління стратегічною стійкістю.

Результати дослідження. Термін «стійкість» в економіку був запозичений з теорії інформаційних процесів і систем, у якій під стійкістю розуміють здатність системи повертатися до стану рівноваги після того, як вона була з цього стану виведена під впливом зовнішніх або внутрішніх впливів. Ця здатність зазвичай властива системам за наявності впливу, що виводить систему із стану рівноваги, коли відхилення не перевищують деякої межі. Поняття рівноваги можливо визначити як спроможність системи за відсутності зовнішніх зберігати свій стан завгодно довго. В контексті підприємства, як складної системи, стійким можливо вважати такий стан підприємства,

коли воно спроможне утримувати позитивні значення цільових показників у певному проміжку часу.

Для забезпечення економічного розвитку системи є необхідність підтримувати її стійкість у певних межах. Стан максимальної стійкості динамічної рівноваги – це стан рівноваги системи з максимально можливою ефективністю (Парето-ефективність). Парето-ефективність – максимально можлива ефективність розподілу ресурсів і благ – показник граничної стійкості рівноваги економічної системи. Мінімально можлива ефективність – показник граничної мінімальної стійкості рівноваги економічної системи.

В процесі розвитку відбувається накопичення кількості ефективності економічної системи. Після досягнення максимуму для певного періоду розвитку (Парето-ефективності), відбувається перерозподіл у дезорганізацію нового стану. При цьому відбувається зміна значень ефективностей або співвідношення показників виробництва і споживання з максимуму на мінімум.

Процес накопичення ефективності економічної системи має свої межі, він закінчується кризою. Стан динамічної рівноваги між граничними максимальними і мінімальними значеннями є стійким (сталим). Таким чином, з точки зору довготривалої перспективи підприємство розвивається циклічно – піднесення змінюються спадами, а стійким є стан між цими максимумами та мінімумами. На нашу думку, досягти стратегічної стійкості підприємство може в разі, коли кожний наступний максимум досягається на новому, якісно вищому рівні, що надає можливість підприємству нові можливості економічного розвитку у довготривалій перспективі. Щодо мінімумів, то в разі, якщо підприємства перебуває у стані стратегічної стійкості, йому достатньо внутрішнього потенціалу, щоб в разі спаду залишатись економічно спроможним.

Отже, на основі викладеного системного підходу існує необхідність побудови методики оцінки стійкості машинобудівних підприємств. Запропонована методика включає два кроки. Першим кроком є аналіз динаміки показників діяльності підприємства та темпів їх зростання. Другим кроком є визначення меж стратегічної стійкості. Такими межами є мінімальні та максимальні значення аналізованих показників, досягнення яких забезпечує підприємству можливість знаходитись у рівноважному стані. Для цього можливо запропонувати використати статистичні показники відносної та накопиченої частоти. Ці дані в термінах математичної статистики є вибіркою з набору варіант для кожного показника. Додатне число, що вказує, скільки разів та чи інша варіанта зустрілася серед даних, називається частотою. Часто замість значень частот використовують відносні частоти (відношення частоти варіанти до об’єму виборки), що називають частістю. Відносні частоти свідчать про те, на скільки часто впродовж аналізованого періоду були отримані певні значення показника. Таким чином, отримані відносні частоти, що відповідають максимальному та мінімальному значенню аналізованого показника, можливо вважати межами статегічної стійкості аналізованого підприємства. Такі межі, на нашу думку, доцільно отримувати для кожного аналізованого показника, перелік яких обирається на основі стратегічних пріоритетів підприємства.

На основі викладених теоретичних положень щодо стійкості економічної системи підприємства та методики її визначення, проведемо аналіз на прикладі низки машинобудівних підприємств України. Для аналізу стійкості були обрані такі підприємства: ПАТ «Мотор Січ», казенне підприємство «НВК «Іскра» та ПАТ «Запорізький автомобільний завод».

ПАТ «Мотор Січ» є найбільшим підприємством у авіаційній промисловості України, що випускає широкий спектр авіадвигунів для літальних апаратів різного призначення. Підприємство реалізує повний цикл створення сучасних авіаційних двигунів – від розробки, виробництва й іспитів до супроводу в експлуатації і ремонту. Авіаційна тематика – не єдина сфера діяльності підприємства. Розвинена виробнича база дозволяє випускати високоякісні промислові установки наземного застосування: промислові

газотурбінні приводи для енергетичних та газоперекачувальних установок, а також газотурбінні електростанції і газоперекачуючі агрегати з цими приводами.

Казенне підприємство «Науково-Виробничий Комплекс «Іскра» – провідний розробник і виробник наземної радіолокаційної техніки оборонного комплексу України. Сьогодні КП «НВК «Іскра» – це конструкторське бюро і електромашинобудівний завод, об'єднані єдиною маркою «Іскра». З маркою «Іскра» вироблено більше шести тисяч високоефективних, надійних і простих в експлуатації радіолокаційних станцій, які отримали заслужене визнання фахівців більш ніж в 50 країнах світу.

ПАТ «Запорізький автомобілебудівний завод» - найпотужніший виробник легкових автомобілів в Україні.

На першому кроці аналізу проведемо дослідження показників діяльності зазначених підприємств.

На рис. 1 - 2 наведені отримані результати щодо ПАТ «Мотор Січ». Для аналізу були обрані такі показники, як чистий дохід від реалізації продукції (товарів, робіт, послуг), валовий прибуток, капітальні інвестиції підприємства (рис. 1) та темпи їх зростання (рис. 2).

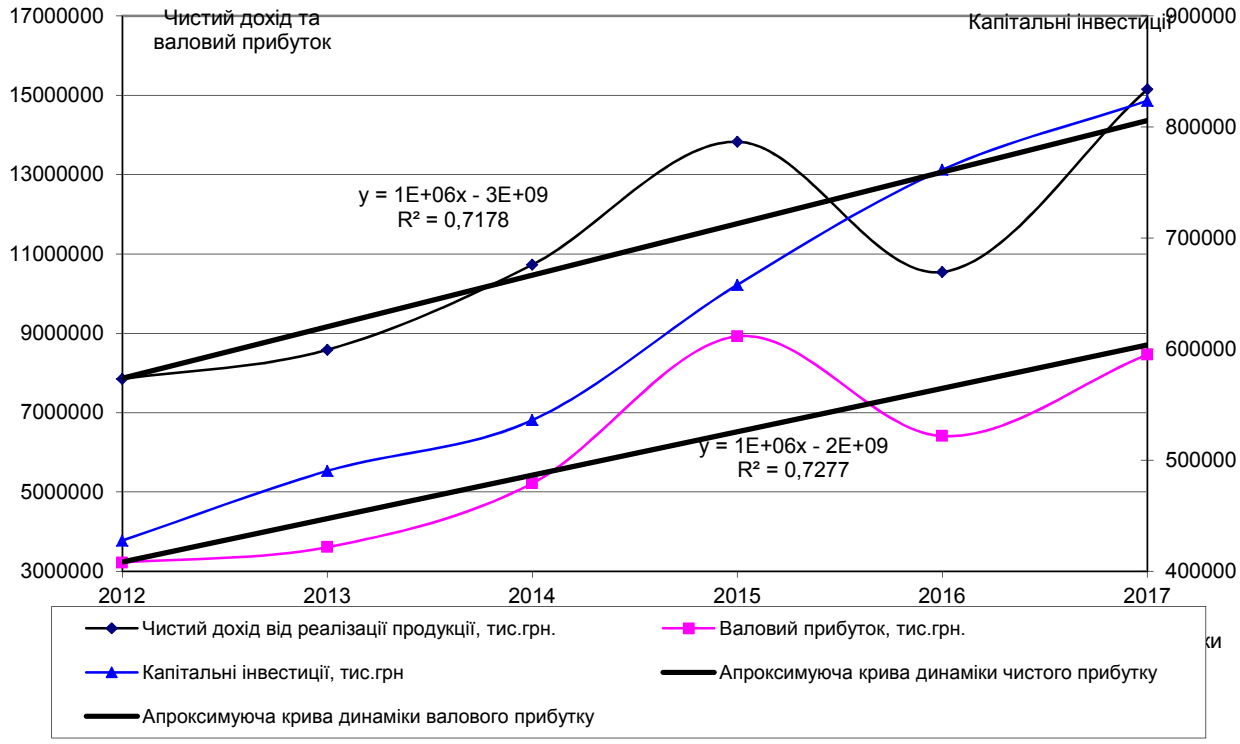

Рис. 1 – Динаміка чистого доходу від реалізації продукції, валового прибутку та капітальних інвестицій підприємства ПАТ «Мотор Січ» впродовж 2012 – 2017 років

Як бачимо впродовж аналізованих років спостерігалось стійке покращення показників діяльності підприємства.

На рис. 3 наведені отримані результати щодо КП «НВК «Іскра». Для аналізу обрані показники чистого доходу від реалізації продукції й валового прибутку підприємства та темпи їх зростання.

Впродовж аналізованих років показники діяльності КП «НВК «Іскра», як свідчать отримані результати – покращувались.

На рис. 4 наведені отримані результати щодо ПАТ «Запорізький автомобільний завод». Для аналізу були обрані показники чистого доходу від реалізації продукції й валового прибутку підприємства та темпи їх зростання.

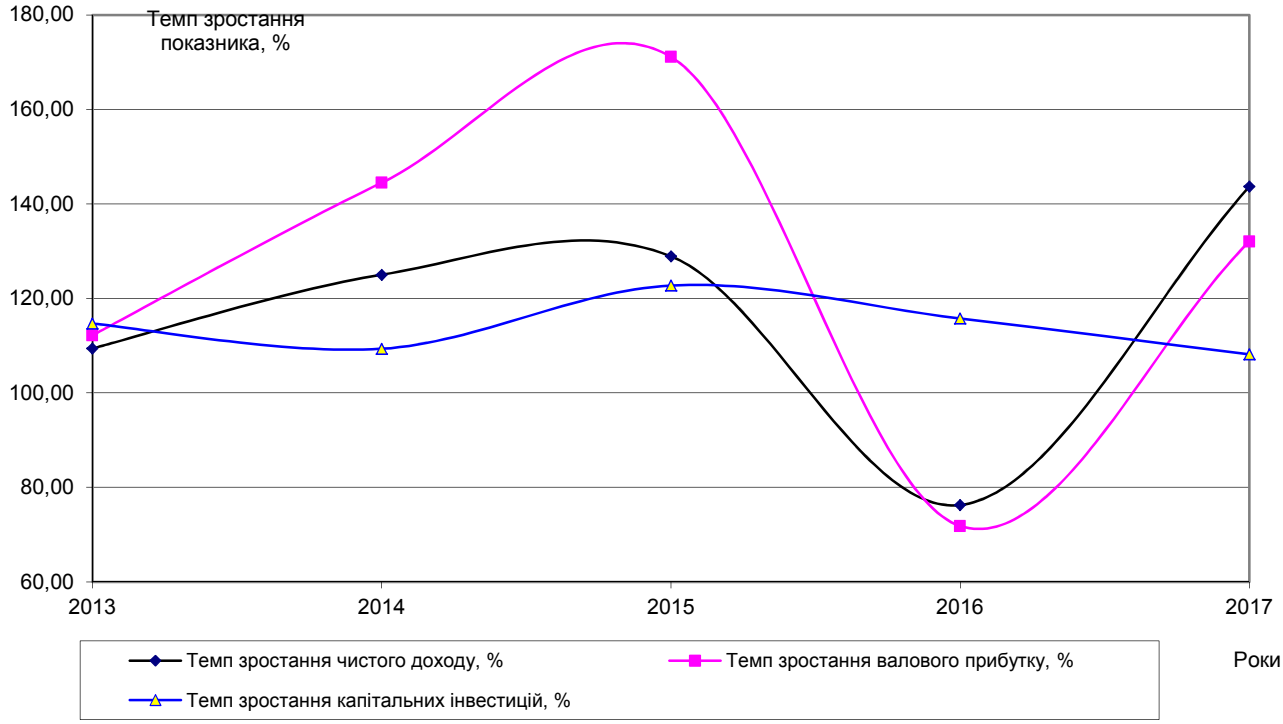

Рис. 2 – Динаміка темпів зростання чистого доходу від реалізації продукції, валового прибутку та капітальних інвестицій підприємства ПАТ «Мотор Січ» впродовж 2013 – 2017 років

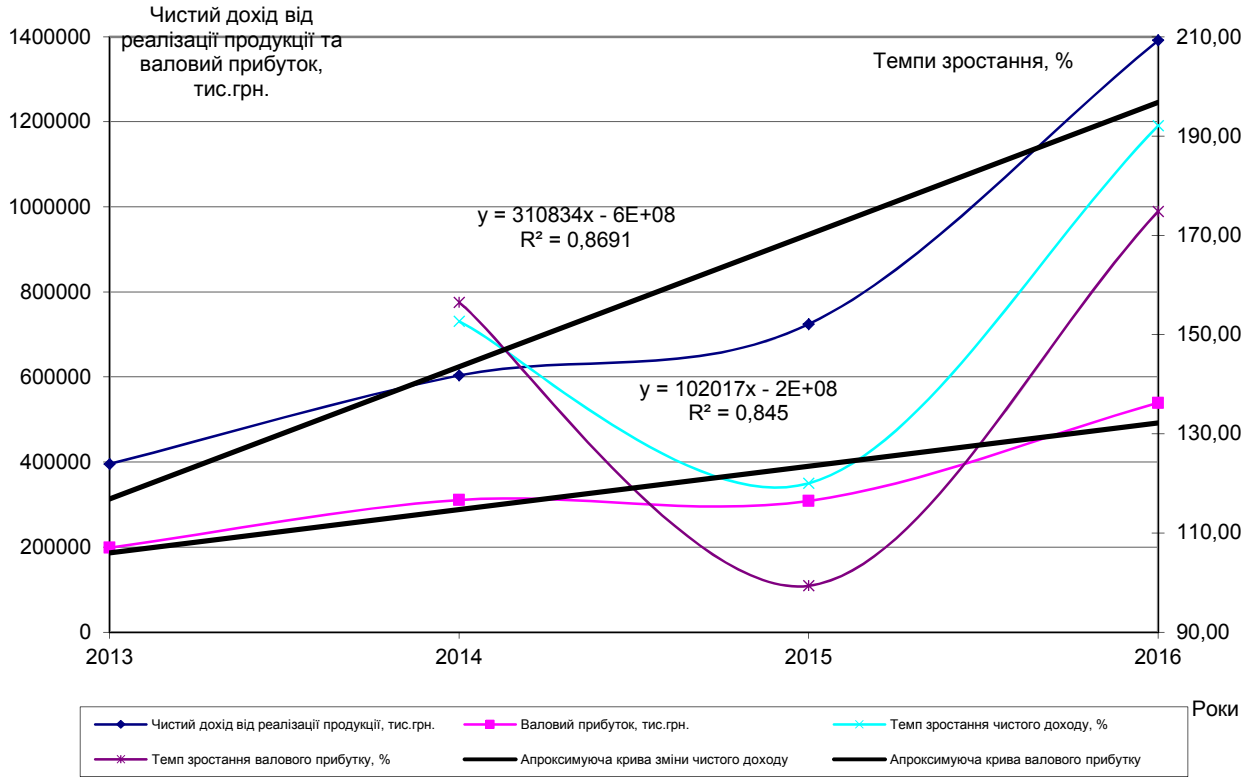

Рис. 3 – Динаміка чистого доходу від реалізації продукції, валового прибутку та темпів їх зростання підприємства КП «НВК «Іскра» впродовж 2013 – 2016 років

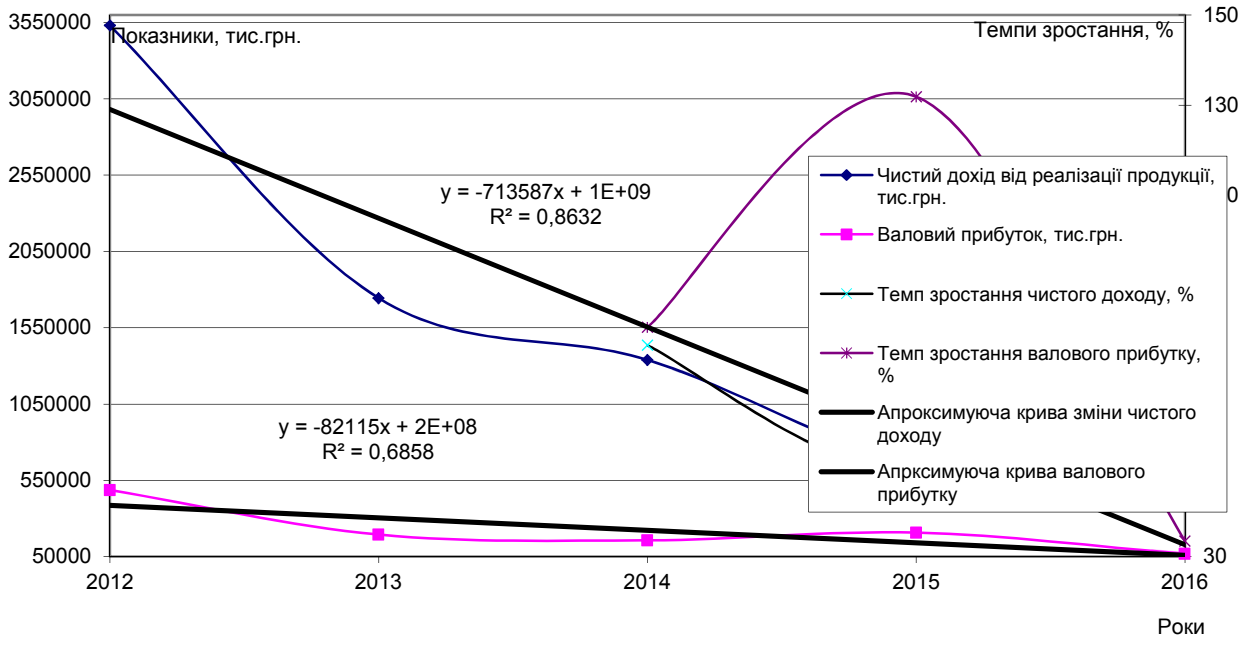

Рис. 4 – Динаміка чистого доходу від реалізації продукції, валового прибутку та темпів їх зростання підприємства ПАТ «Запорізький автомобільний завод» впродовж 2012 – 2016 років

На відміну від попередніх підприємств, ситуація на ПАТ «Запорізький автомобільний завод» може вважатись кризовою, оскільки впродовж останніх років стрімко знижуються показники прибутковості діяльності підприємства. Як вважають спеціалісти, за підсумками аналізу продажів та виробництва продукції, підприємству загрожує банкрутство.

Найбільшу кількість продукції підприємство випустило у 2007 році – 280 тис. автомобілів. Спад виробництва почався з 2009 року, коли у Запорожжі скоротили обсяги випуску автомобілів з 257,6 тис. авто в 2008 році, до 46,1 тис. авто на рік. Наступним негативним фактором, що суттєво вплинув на стійкість підприємства стала девальвація гривні у 2014-2015 роках і 4-кратне скорочення обсягів продажів на українському автомобільному ринку. Підприємство за 2014 і 2015 року випустило 13,1 тис. і 3,9 тис. автомобілів відповідно, що для підприємства потужністю 150 тис. авто на рік призвело до багатомільйонних збитків. У наступні два роки спад продажів на ЗАЗ продовжувався – у 2016 році завод випустив 526 автомобілів, а в 2017 році – 1674 авто. На нашу думку, основні причини кризового стану підприємства – зниження купівельної спроможності населення, девальвація національної валюти, відсутність підтримки автомобільної промисловості з боку влади, несприятливий інвестиційний клімат. Крім того, ситуація в цілому на автомобільному ринку України погіршується останніми роками. Так у 2015 році в Україні усього продано 45 тис. нових автомобілів – це рівень 1969 року. Негативний вплив спричиняє також дозвіл щодо ввезення автомобілів з Європи без сплати податків.

Таким чином, стан підприємства можливо оцінити як критичний, оскільки у завод інвестовано 380 млн. доларів, а заборгованість по банківських кредитах складає 3 млрд. грн і 24 млн. доларів.

Проведений аналіз показав, що впродовж 2012 – 2017 років ПАТ «Мотор Січ» та КП «НВК «Іскра» стійко покращувало свої показники, ситуація на ПАТ «Запорізький автомобільний завод» – навпаки погіршувалась.

Для того, щоб здійснити якісний аналіз на другому кроці необхідне інформаційне забезпечення щодо показників діяльності підприємства. Таке забезпечення щодо ПАТ «Мотор Січ» цілком наявне.

Внаслідок того, що офіційна фінансова звітність підприємства КП «НВК «Іскра» оприлюднена тільки за 2013 – 2016 роки, цих даних недостатньо для проведенні другого кроку аналізу (формування репрезентативної статистичної виборки і подальшого визначення відносної і накопиченої частоти).

Щодо підприємства ПАТ «Запорізький автомобільний завод», то з урахування того, що визначення безпечних для підприємства меж зміни аналізованих показників необхідні дані за період з 2007 по 2017 роки. Максимальне значення меж значень аналізованих показників можливо визначити за даними 2007 – 2008 років, коли підприємство було фінансово стійким і стабільним. Нажаль, офіційно оприлюдненими є дані тільки за 2013 – 2016 роки, і їх, як зазначено вище, недостатньо для формування репрезентативної статистичної виборки і подальшого визначення відносної і накопиченої частоти. Крім того, в останні роки підприємство перебуває у стані кризи, знаходиться на межі банкрутства, тобто його показники нижчі за припустимий мінімальний рівень.

На другому кроці проаналізуємо показники чистого доходу від реалізації продукції, валового прибутку та капітальних інвестицій ПАТ «Мотор Січ» впродовж 2012 – 2017 років з використанням статистичних показників (відносної та накопиченої частоти). В основу вибору переліку показників покладені такі міркування. Офіційна стратегічна концепція розвитку ПАТ «Мотор Січ» це стратегія росту на основі широкомасштабної диверсифікованості виробництва, зміцнення і розширення своїх позицій на ринку авіаційної і вертолітної техніки, експлуатаційних послуг, що реалізується за наступними основними стратегічними напрямами: 1) формування і впровадження пріоритетних цільових програм створення конкурентоспроможної продукції; 2) розширення ринків збуту і послуг; 3) підвищення ефективності маркетингової діяльності; 4) створення ефективного високотехнологічного виробництва на базі його технічного переоснащення; 5) формування діючої системи менеджменту якості. Таким чином, чистого доходу від реалізації продукції та валового прибутку є результуючими показниками, що дозволяють оцінити на скільки виконуються перші три та п’ятий напрями стратегії. Результативність щодо четвертого напряму стратегії можливо оцінити за допомогою показників обсягів та динаміка капітальних інвестицій на підприємстві.

Результати проведених розрахунків наведені на рис. 5 – 7.

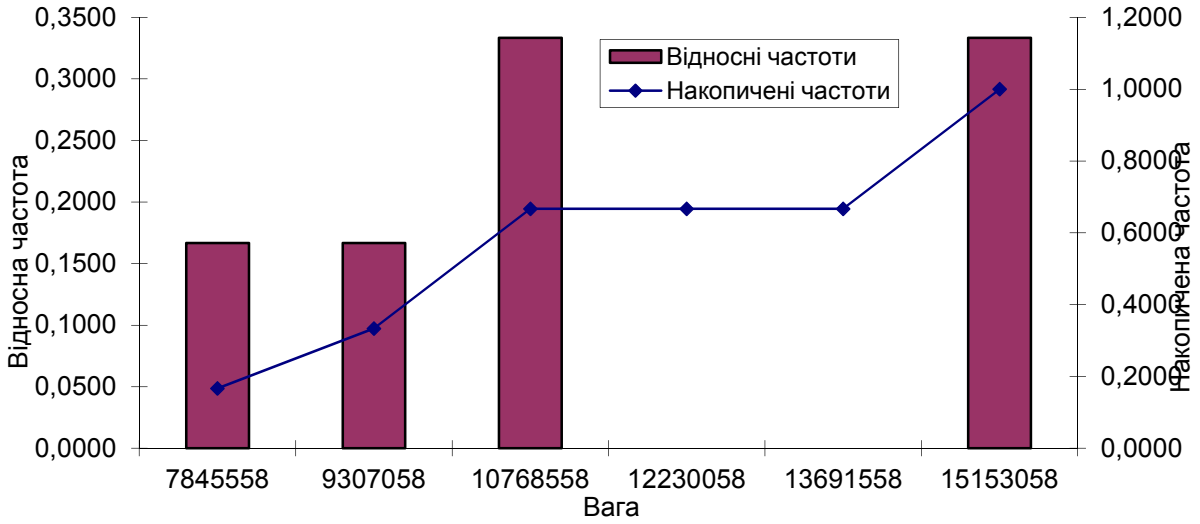

Рис. 5 – Відносна та накопичена частота чистого доходу від реалізації продукції ПАТ «Мотор Січ» впродовж 2012 – 2017 років

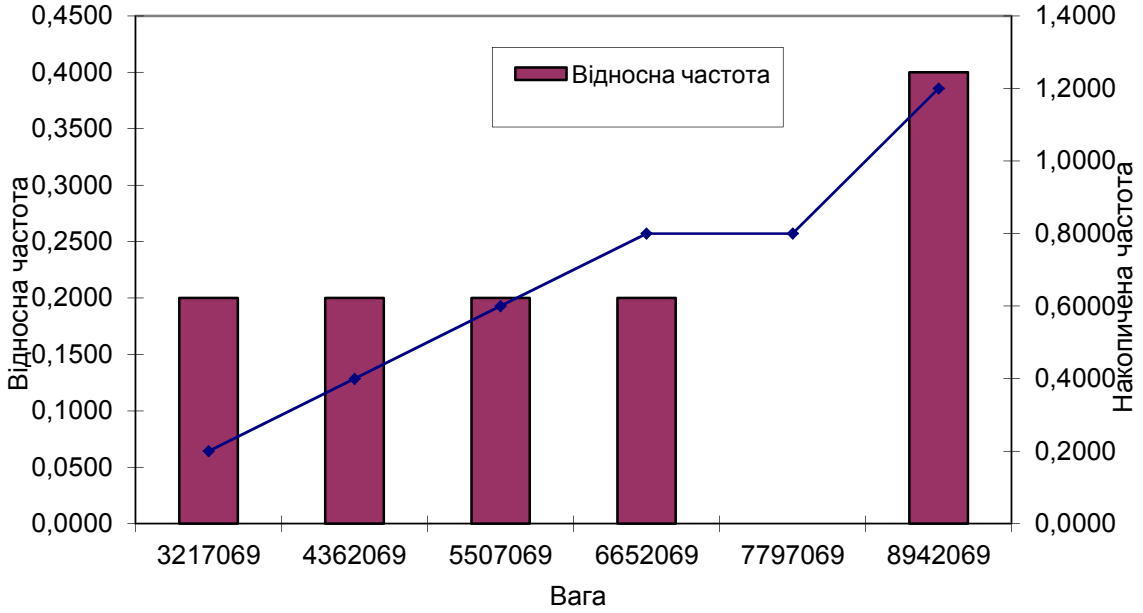

Рис. 6 – Відносна та накопичена частота валового прибутку ПАТ «Мотор Січ» впродовж 2012 – 2017 років

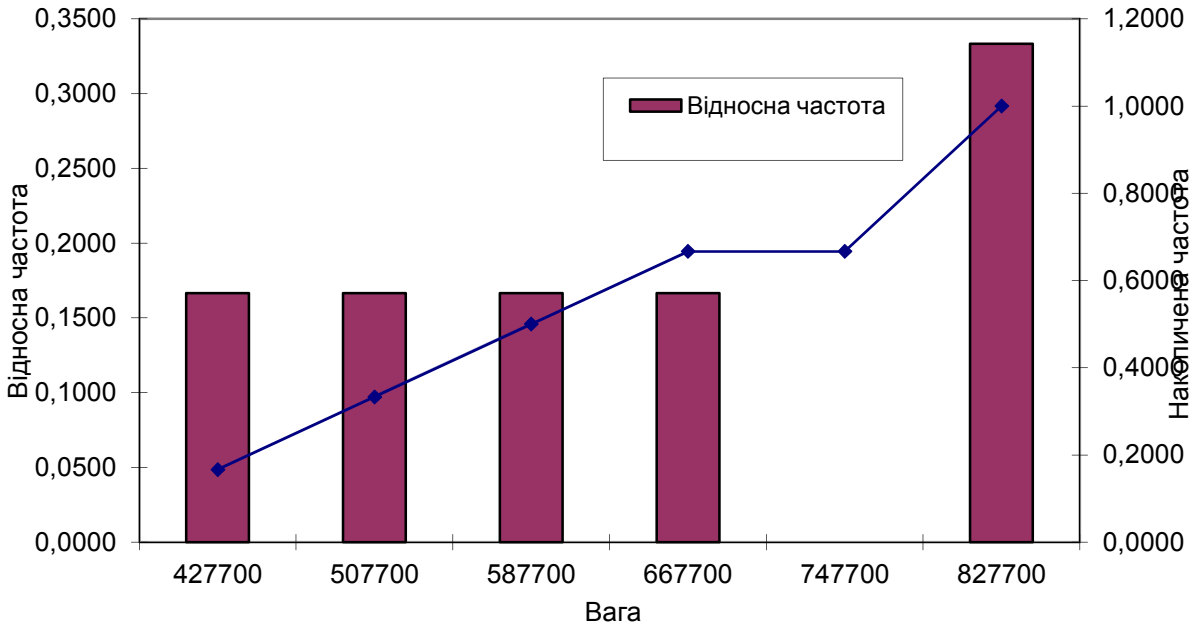

Рис. 7 – Відносна та накопичена частота обсягів капітальних інвестицій ПАТ «Мотор Січ» впродовж 2012 – 2017 років

Як бачимо, забезпечити стратегічну стійкість підприємства ПАТ «Мотор Січ» можливо в разі, якщо аналізовані показники будуть змінюватись у таких межах: 1) чистий дохід від реалізації продукції – від 10730122 тис.грн. до 15150429 тис.грн.; валовий прибуток – від 6408459 тис.грн. до 8462431 тис.грн.; обсяг капітальних інвестицій – від 657,9 тис.грн. до 8237 тис.грн.

Отже, для забезпечення динамічного розвитку машинобудівних підприємств є необхідність створення системи аналізу та управління стратегічною стійкістю, що спирається на відповідне інформаційне забезпечення.

Висновки з проведеного дослідження. У роботі проведений аналіз сутності стійкості складної системи підприємства. Показано, що стійким можливо вважати такий

стан підприємства, коли воно спроможне утримувати позитивні значення цільових показників у певному проміжку часу.

Обгрунтовано, що для забезпечення економічного розвитку системи є необхідність підтримувати її стійкість у певних межах. В процесі розвитку відбувається накопичення кількості ефективності економічної системи. Процес накопичення ефективності економічної системи має свої межі, він закінчується кризою. Стан динамічної рівноваги між граничними максимальними і мінімальними значеннями є стійким (сталим).

Доведено, що досягти стратегічної стійкості підприємство може в разі, коли кожний наступний максимум досягається на новому, якісно вищому рівні, що надає можливість підприємству нові можливості економічного розвитку у довготривалій перспективі.

В роботі на основі системного підходу розроблена методики оцінки стійкості машинобудівних підприємств, що передбачає два кроки. Першим кроком є аналіз динаміки показників діяльності підприємства та темпів їх зростання. Другим кроком є визначення меж стратегічної стійкості. Такими межами є мінімальні та максимальні значення аналізованих показників, досягнення яких забезпечує підприємству можливість знаходитись у рівноважному стані.

На основі викладених теоретичних положень щодо стійкості економічної системи підприємства та методики її визначення, проведений аналіз на прикладі низки машинобудівних підприємств України: ПАТ «Мотор Січ», казенне підприємство «НВК «Іскра» та ПАТ «Запорізький автомобільний завод». Проведений аналіз показав, що впродовж 2012 – 2017 років ПАТ «Мотор Січ» та КП «НВК «Іскра» стійко покращувало свої показники, ситуація на ПАТ «Запорізький автомобільний завод» – навпаки погіршувалась (перший крок). На другому кроці були проаналізовані показники чистого доходу від реалізації продукції, валового прибутку та капітальних інвестицій ПАТ «Мотор Січ» впродовж 2012 – 2017 років з використанням статистичних показників (відносної та накопиченої частоти). У результаті проведених розрахунків встановлено, що забезпечити стратегічну стійкість підприємства ПАТ «Мотор Січ» можливо в разі, якщо аналізовані показники будуть змінюватись у таких межах: 1) чистий дохід від реалізації продукції – від 10730122 тис.грн. до 15150429 тис.грн.; валовий прибуток – від 6408459 тис.грн. до 8462431 тис.грн.; обсяг капітальних інвестицій – від 657,9 тис.грн. до 8237 тис.грн.

Отже, для забезпечення динамічного розвитку машинобудівних підприємств є необхідність створення системи аналізу та управління стратегічною стійкістю, що спирається на відповідне інформаційне забезпечення.

Складність завдання полягає в тому, що серед машинобудівних підприємств є ті, що виходять із кризи та демонструють повільне економічне зростання, але є ті, що перебувають у стані системної кризи. Таким чином, необхідним є ефективне впровадження змін, як основного інструменту досягнення стійкості у довгостроковій перспективі.

Список використаних джерел:

1. Ячменьова В. М. Забезпечення стійкості діяльності промислових підприємств: автореф. дис... док. екон. наук: : 08.00.04. Луганськ, 2008. - 33 с.

2. Мохонько Г. А. Оцінювання стратегічної стійкості підприємства видавничо–поліграфічної галузі в умовах нестабільності ринкового середовища / Г.А. Мохонька // Ефективна економіка – 2009. – № 2.– С. 36 – 42.

3. Маслак О.І. Економічна сутність категорії «стратегічна стійкість підприємства» / О.І. Маслак, І.В. Мовчан // Ефективна економіка. – 2013. – № 5. – С. 34 –38.

4. Галушко В.Б. Механізм забезпечення стратегічної стійкості підприємства: його складові, ознаки та принципи функціонування / В.Б. Галушко // Формування ринкової економіки: зб. наук. праць. – К.: КНЕУ. – 2009. – Вип. 21. – С. 57 – 67.

5. Дуброва О.С. Стратегічна стійкість підприємства: складові та напрями її забезпечення / О.С. Дуброва // Вісник Хмельницького національного університету. – 2010. –№1. – Т. 1. – С. 15 – 19.

6. Ареф'єва О. В. Стратегічне забезпечення життєвого циклу підприємства / О.В. Ареф'єва // Актуальні проблеми економіки. – 2008. – № 3(81). – С. 43 –50.
7. Сімех Ю.А. Визначення поняття конкурентна стійкість підприємства / Ю.А. Сімех // Вісник Міжнародного Слов'янського університету. Серія «Економічні науки». – 2007. – Т.10. – №1. – С. 2 – 16.
8. Матушевська О.А. Визначення зовнішніх факторів стійкості підприємств промисловості / О.А. Мату шевська // Вісник СевНТУ: зб. наук. пр. – 2012. – Вип. 130. – С. 126 – 130.
9. Науменко Ж.Г. Конвергенція та дивергенція в регіональній економіці / Ж.Г.Науменко // Економічні інновації: Зб. наук. п р. Одеса: ІПРЕЕД НАН України. – 2013. –Вип. 52. – С. 255 – 261.
10. Кузнецов А.В. Алгоритм исследования показателей организационной устойчивости предпринимательских структур / А.В.Кузнєцов // МИР (Модернизация. Инновации. Развитие). – 2012. – № 1. – С. 23 – 29.
11. Горошкова Л.А. Вплив інноваційної активності підприємств на економічну безпеку машинобудівної галузі України / Л.А.Горошкова, В.П.Волков // Вісник Приазовського державного технічного університету. Серія: Економічні науки. – 2017. – Вип. 32. – Т.1. - С.166-171.
12. Горошкова Л.А. Інвестиції як фактор інноваційного розвитку підприємств машинобудівної галузі України / Л.А.Горошкова, В.П.Волков, Шипенко В.В. // Теоретичні і практичні аспекти економіки та інтелектуальної власності: Збірник наукових праць. – Маріуполь: ДВНЗ «ПДТУ», 2016. – Вип. 14. – С.190 – 196.

References:

1. Yachmenova, V. M. (2008). Zabezpechennya stiykosti diyalnosti promyslovykh pidpryyemstv [Ensuring the sustainability of industrial enterprises] (Dissertation abstract). Luhansk: Skhidnoukrayinskyy natsionalny i universytet im. Volodymyra Dalya.
2. Mokhonko, G. A. (2009). Otsinyuvannya stratehichnoyi stiykosti pidpryyemstva vydavnycho–polihrafichnoyi haluzi v umovakh nestabilnosti rynkovoho seredovyshcha [Estimation of the strategic stability of the enterprise in the publishing and printing industry unde r the conditions of the market environment instability]. Finansy Ukrainy, (3), 97 – 109.
3. Maslak, O. I. (2013). Ekonomichna sutnist katehoriyi stratehichna stiykist pidpryyemstva [The economic essence of the category strategic stability of the enterprise] . Efektyvna ekonomika , (5), 34 – 38.
4. Halushko, V.B. (200 9). Mekhanizm zabezpechennya stratehichnoyi stiykosti pidpryyemstva: yoho skladovi, oznaky ta pryntsypy funktsionuvannya [Mechanism for providing strategic stability of the enterprise: its components, features and principles of functioning]. Formuvannya rynkovoyi ekonomiki, (21), 57 – 67.
5. Dubrova, O.S. (2010). Stratehichna stiykist pidpryyemstva: skladovi ta napryamy yiyi zabezpechennya [Strategic stability of the enterprise: components and directi ons of its support]. Visnyk Khmelnytskoho natsionalnogo universytet u, (1), 15 – 19.
6. Arefiyeva, O. V. (2008). Stratehichne zabezpechennya zhyttyevoho tsyklu pidpryyemstva [Strategic provision of the life cycle of the enterprise]. Aktualni problemy ekonomiky, (3(81)), 43 – 50.
7. Simekh, Y.A. (2007). Vyznachennya ponyattya konkurentna stiykist pidpryyemstva [Definition of the concept of competitive enterprise sustainability]. Visnyk Mizhnarodnoho Sloviyanskoho universytetu, (1 (10)), 12 – 16.
8. Matushevska, O.A. (2012). Vyznachennya zovnishnikh faktoriv stiykosti pidpryyemstv promyslovosti [Definition of external factors of stability of industrial enterprises]. Visnyk SevNTU, (130), 126 – 130.
9. Naumenko, Z. H. (2013). Konverhentsiya ta dyverhentsiya v rehionalniy ekonomitsi [Convergence and divergence in the regional economy]. Ekonomichni innovatsiyi , (52), 255 –261.
10. Kuznetsov, A.V. (2012). Algoritm issledovaniya pokazateley organizatsionnoy ustoychivosti predprinimatel'skikh struktur [Algorithm for investigating the indicators of organizational stability of entrepreneurial structures], Modernizatsiya. Innovatsii. Razvitiye , (1), 23–29.
11. Goroshkova, L.A. (2017) Vpliv innovatsiynoi aktivnosti pidpriemstv na ekonomichnu bezpeku mashinobudivnoi galuzi Ukrainy, Visnik Priazovskogo derzhavnogo texnichnogo universitetu. Seriya: Ekonomichni nauki (32 (1)), 166 – 171.
12. Goroshkova, L.A. (2016) Investitsii yak faktor innovatsiinnogo rozvitku pidpriemstv mashinobudivnoi galuzi Ukrainy. Teoretichni I praktichni aspekty ekonomiky ta intelektualnoi vlasnosty, (14), 190 – 196.

Keywords: *machine-building enterpris; strategic stability; management of strategic stability, balance; development.*
Ключові слова: *машинобудівне підприємство; стратегічна стійкість; управління стратегічною стійкістю; рівновага; розвиток.*
Ключевые слова: *машиностроительное предприятие; стратегическая стойкость; управление стратегической стойкостью; равновесие; развитие.*

Перевірено на плагіат системою: https://corp.unicheck.com/library/viewer/report/5016090

УДК 33.332.6

ИНТЕНСИФИКАЦИЯ АГРАРНОГО СЕКТОРА КАК ЗАКОНОМЕРНОСТЬ РАЗВИТИЯ ЭКОНОМИКИ АЗЕРБАЙДЖАНА

https://orcid.org/0000-0002-1234-2281

Абдулгасанов Турал Тофик оглы, доктор философии по экономике, г. Баку, e – mail: tural.abdulhasanov@gmail.com, tel.: +994 50 307 30 31

Abdulgasanov Tural Tofik oglu, PhD in Economics, Baku, e-mail: b-vusale@mail.ru

Abdulgasanov Tural Tofik oglu. Intensification of the agricultural sector as a regularity of the development of the economy of Azerbaijan.

In the article, the author points out that in recent times it has been important in practice to both develop new lands and to improve the use of already developed lands. Although there comes a point when the further expansion of areas becomes not only difficult, but also impossible due to the lack of free land or the disadvantage of their use due to large capital outlays. To increase the output of products there is only one way - improving agricultural production. To increase the output of products there is only one way - improving agricultural production. In this case, the intensification acquires the force of objective necessity and turns into the regularity of the development of agriculture. In this case, the intensification acquires the force of objective necessity and turns into the regularity of the development of agriculture. Using the experience, agricultural workers abandoned the pattern in agriculture, improved the quality of basic and preseeding tillage, began to aggressively introduce new crop varieties into crops, did a lot of work on the intraeconomic arrangement and introduction of crop rotations.

Thus, to protect the domestic market of a country with a developed economy, widely used all sorts of excises, licensing, tariff regulation and quotas, duties. In addition, food reserves and food funds can be created.

Абдулгасанов Турал Тофик оглы. Интенсификация аграрного сектора как закономерность развития экономики Азербайджана.

В статье, автором указывается, что за последнее время немаловажно на деле служит как освоению новых земель, так и улучшению использования уже освоенных земель. Хотя наступает момент, когда дальнейшее расширение площадей становится не только затруднительным, но и невозможным по причине отсутствия свободных земель или невыгодности их использования в связи с большими капитальными затратами. Для увеличения выхода продукции остается единственный путь - улучшение сельскохозяйственного производства. В данном случае интенсификация приобретает силу объективной необходимости и превращается в закономерность развития сельского хозяйства. Необходимость последовательной интенсификации предполагает проведение в определенном порядке всех мероприятий, повышающих культуру земледелия и урожайность сельскохозяйственных культур, качество продукции, производительность труда, которые способствуют снижению себестоимости продукции. Интенсификация также означает переход к рациональным системам земледелия.

Используя опыт, работники сельского хозяйства отказались от шаблона в земледелии, улучшили качество основной и предпосевной обработки почвы, стали настойчиво внедрять в производство новые урожайные сорта зерновых культур, проделали большую работу по внутрихозяйственному устройству и введению севооборотов.

Таким образом, для защиты внутреннего рынка страны с развитой экономикой широко применяют всевозможные акцизы, лицензирование, тарифное регулирование и квотирование, пошлины. Помимо этого могут создаваться запасы продовольствия и продовольственные фонды, которые обеспечат продовольственную безопасность.

Постановка проблемы. Материальными предпосылками интенсификации являются научно-технический прогресс и развитие производительных сил общества. Последнее немаловажно и на деле служит как освоению новых земель, так и улучшению использования уже освоенных земель. Хотя наступает момент, когда дальнейшее расширение площадей становится не только затруднительным, но и невозможным по причине отсутствия свободных земель или невыгодности их использования в связи с большими капитальными затратами. Для увеличения выхода продукции остается единственный путь - улучшение сельскохозяйственного производства. В данном случае

© ***Abdulgasanov Tural Tofik oglu / Абдулгасанов Турал Тофик оглы, 2018***

интенсификация приобретает силу объективной необходимости и превращается в закономерность развития сельского хозяйства.

Надо отметить, что важным источником повышения экономического плодородия почвы является само сельскохозяйственное растение. Разные культуры и сорта обладают неодинаковой способностью использовать почвенное плодородие. В силу биологических особенностей, они по - разному реагируют на почвенно-климатические условия, неодинаково отзываются на удобрения и агротехнику. Поэтому необходимо правильно осуществлять подбор и смену возделывания культур и сортов. Повышение интенсификации может наблюдаться в любой отрасли сельского хозяйства, на производстве любой культуры, даже на самой интенсивной (диагр.1).

Результаты исследования. Как видим из диаграммы 1, пригодные земли в сельском хозяйстве за последние 5 лет имеют тенденцию к увеличению, то есть сравнивая 2012 год с 2016 годом 11,1 тыс.га, что говорит о благоприятной ситуации для обеспечения продовольственной безопасности.

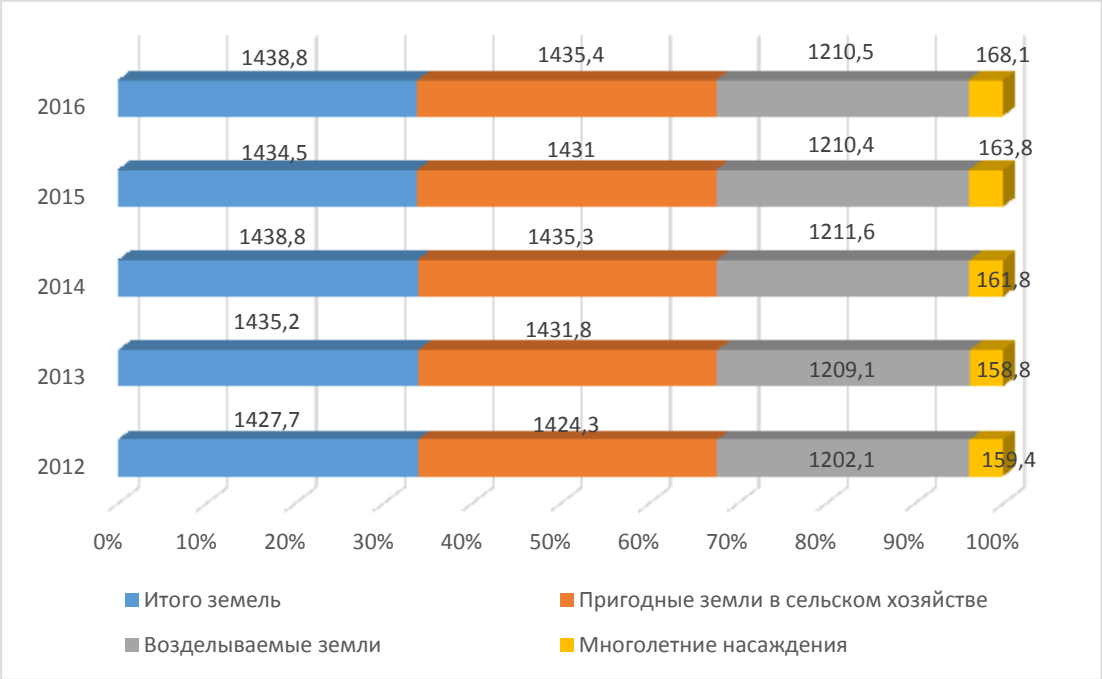

Диаграмма 1. Орошаемые земли, на конец года на1000 га

На практике и в экономической литературе специализацию и концентрацию производства рассматривают как важные факторы интенсификации. Специализация, учитывая природно-экономические условия, направлена на увеличение валовой продукции без значительных затрат. Однако, она не во всех случаях может отражать повышение интенсивности сельского хозяйства.

Исходя из вышеизложенного следует отметить, что интенсификация является одной из форм концентрации сельскохозяйственного производства, так как на одной и той же обрабатываемой площади увеличивается объем производства. Это обстоятельство еще раз подчеркивает возможность последовательной интенсификации, как фактора роста производительности труда и снижения себестоимости продукции.

Но в тоже время, химизация сельского хозяйства, как составная часть интенсификации, требует дополнительных затрат на применение химических средств защиты растений. Но это не означает, что всякое увеличение затрат экономически выгодно. Увеличивая затраты на химизацию необходимо постоянно добиваться:

1. снижения затрат в расчете на единицу произведенной продукции путем расстановки приоритетов для тех полей и культур, которые более отзывчивы на удобрения;

2. ликвидации или сведения к минимуму потерь химических средств при доставке их в хозяйство, на поля и фермы, а также при хранении;

3. установления агротехнически правильных норм применения химических средств, лучшего подбора и смешения их по видам и ассортименту, соблюдения оптимальных сроков и способов внесения удобрений.

Поэтому, важность перечисленных мероприятий обуславливается возможностью экономии средств и повышения продуктивности возделываемых культур.

Развитие орошаемого земледелия и осушение избыточно увлажненных земель требуют крупных затрат материальных средств и труда. Однако, и в этой области, увеличивая затраты на одну и ту же площадь, надо добиваться максимальной экономии в расчете на единицу произведенной продукции путем:

- выбора наиболее экономичных проектов ирригационно-мелиоративного строительства;
- подбора для посева на орошаемых и осушенных землях наиболее ценных и урожайных культур и сортов;
- систематического поддержания ирригационно - осушительных систем в рабочем состоянии;
- недопущения заболачивания орошаемых и осушенных земель;
- повышения культуры земледелия за счет внесения полных норм удобрений и применения передовой агротехники (диагр.2).

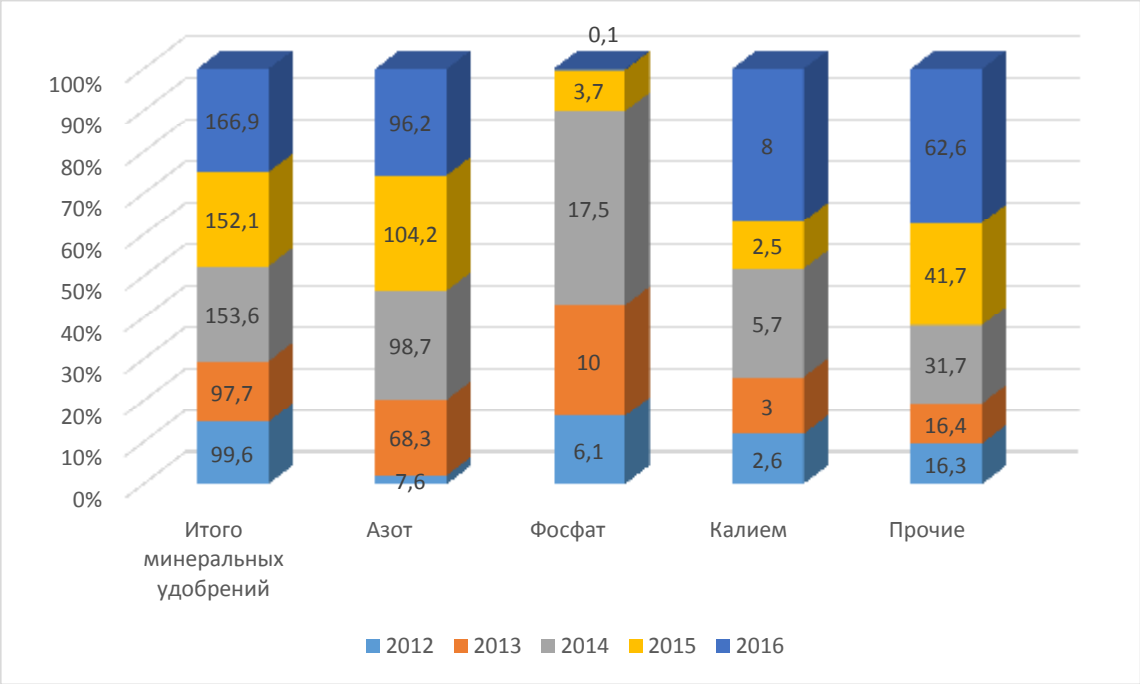

Диаграмма 2. Экспорт минеральных удобрений по видам, в физическом весе, 1000 тонн

Как показывает диаграмма 2, видно что последние 5 лет количество минеральных удобрений увеличивается (по сравнению 2016 год с 2012 годом имеется увеличение на 67,3 тысяч тон).

Следует отметить, что комплексная механизация является такой статьей материальных затрат, которая в расчете на равную площадь обрабатываемой земли не всегда повышает общую сумму производственных затрат. Последняя может понизиться, в случае, когда экономия затрат живого труда, а следовательно и затрат на его оплату больше, чем увеличение стоимости сношенной части применяемой техники по мере роста производительности труда.

Вместе с тем, техническое вооружение сельского хозяйства требует увеличения долгосрочных капиталовложений в расчете на равную земельную площадь. В этом случае

внедрение комплексной механизации обеспечит своевременное проведение сельскохозяйственных работ и повышение их качества, что равносильно повышению экономического плодородия почвы. Однако, здесь должна и может соблюдаться определенная экономия (табл. 1).

Таблица 1

Инвестиции в основной капитал по отраслям экономики

Года	Итого	В том числе					
		Промышленность	Сельское хозяйство, лесное хозяйство и рыболовство	Строительство	Транспорт, и складское хозяйство	Информация и связь	Другие отрасли
Миллион манат							
2012	15407,3	6039,9	648,8	499,0	2621,1	329,5	5269,0
2013	17850,8	7499,6	574,3	707,8	3570,0	200,7	5298,4
2014	17618,6	7639,5	363,9	2221,7	2440,6	157,5	4795,4
2015	15957,0	8499,9	355,4	2123,5	2199,9	335,3	2443,0
2016	16772,8	9949,8	325,1	2831,8	1392,3	199,4	1074,4
Проценты							
2012	100	39,2	4,2	3,2	17,0	2,1	34,3
2013	100	42,0	3,2	4,0	20,0	1,1	29,7
2014	100	43,4	2,1	12,6	13,9	0,9	27,1
2015	100	53,3	2,2	13,3	13,8	2,1	15,3
2016	100	63,1	2,1	17,9	8,8	1,3	6,8

Как показывает таблица 1, видно, что инвестиции в основной капитал в основном в сферу промышленности, то есть на составляет 63,1%, в строительство на 15,7 % имеют тенденцию к увеличению.

Необходимость последовательной интенсификации предполагает проведение в определенном порядке всех мероприятий, повышающих культуру земледелия и урожайность сельскохозяйственных культур, качество продукции, производительность труда, которые способствуют снижению себестоимости продукции.

Интенсификация также означает переход к рациональным системам земледелия. Под системой земледелия мы понимаем характер использования пашни (под главными культурами) и способ восстановления, поддержания и повышения плодородия почвы.

Используя опыт, работники сельского хозяйства отказались от шаблона в земледелии, улучшили качество основной и предпосевной обработки почвы, провели решительную борьбу с сорняками, стали настойчиво внедрять в производство новые урожайные сорта зерновых культур, проделали большую работу по внутрихозяйственному устройству и введению севооборотов.

Необходимо к месту отметить, что экспериментальная наука и многовековая практика доказали экономическую эффективность севооборотов с точки зрения их влияния на рост урожайности. Эффективность севооборотов можно проследить по данным научно-исследовательских учреждений и материалов по освоению севооборотов в передовых хозяйствах.

В общем понимании государственное регулирование предполагает:
- регулирование форм собственности и земельных отношений;
- проведение налоговой и учетной политики;
- защиту внутреннего рынка и товаропроизводителей от продовольственной интервенции;
- формирование продовольственных фондов;
- проведение инвестиционной политики и охраны окружающей среды;
- развитие науки, инженерных коммуникаций общего назначения;

- решение вопросов социального развития.

Каждая из перечисленных составляющих охватывает широкий спектр обязательных условий и, в первую очередь, законодательную базу, необходимую для становления и развития аграрного рынка. Материальной предпосылкой последнего являются наличие присущих форм собственности и регулирование земельных отношений.

Собственность в агропромышленном комплексе выступает в частной, коллективной, государственной, муниципальной и смешанной формах. Такие же формы накладываются и на землю. Фермерство получило развитие во многих странах мира, особенно в США. Частная собственность присуща фермерским и личным подсобным хозяйствам (табл.2).

Таблица 2

Валовая продукция сельского хозяйства, в фактических ценах (млн. манат)

Года	Итого	В том числе:	
		Растениеводство	Животноводство
По всем категориям хозяйств			
2012	4844,6	2458,2	2386,4
2013	5244,6	2629,6	2615,0
2014	5225,8	2449,4	2776,4
2015	5635,3	2761,1	2874,2
2016	5632,4	2577,2	3055,2
По сельскохозяйственным предприятиям			
2012	319,4	97,3	222,1
2013	363,9	120,5	243,4
2014	404,5	111,8	292,7
2015	410,1	132,5	277,6
2016	449,2	145,8	303,4
Индивидуальные предприниматели, семейные и домашние хозяйства			
2012	4525,2	2360,9	2164,3
2013	4880,7	2509,1	2371,6
2014	4821,3	2337,6	2483,7
2015	5225,2	2628,6	2596,6
2016	5183,2	2431,4	2751,8

Как показывает таблица 2 видно, что растениеводству и животноводству есть положительные изменения (по сравнению 2016 г. с 2012 г увеличение на119 млн. манат, а по животноводству соответственно на 668,8 млн. манат). Увеличение количества индивидуальных предпринимателей положительно сказывается на экономике страны.

Государственное управление экономическими отношениями занимает если не основное, то ведущее место среди всех элементов государственного вмешательства. Управление имеет двойственную основу. С одной стороны - это необходимая функция общественного производства, а с другой - право собственника средств производства. Исходя из этого, вытекает организационно-техническая и социально-экономическая функция управления.

Техника и технология непосредственно определяет количество и качество трудовых операций, их последовательность, согласованность, количество и подготовленность людей, их взаимодействие, расстановку, внутрипроизводственные отношения, внешние связи предприятий друг с другом.

Вторая сторона управления характеризует на какой экономической основе, на базе какой собственности осуществляется управление и какими методами. Следует отметить, что управление предприятиями в решающей степени зависит от формы собственности, размеров производства и его отраслевой структуры.

Выводы и предложения. Таким образом, для защиты внутреннего рынка страны с развитой экономикой широко применяют всевозможные акцизы, лицензирование, тарифное регулирование и квотирование, пошлины. Помимо этого могут создаваться запасы продовольствия и продовольственные фонды.

Следовательно, при проведении земельной политики в 1995 г. в условиях рыночных отношений приоритетными были и должны быть общественные интересы государства, направленные на сохранение земельных ресурсов и их эффективное использование. Это вытекает из особой социальной значимости земли - как природного ресурса, территории и недвижимости, непрерывно воспроизводящей, материальные блага и выполняющей целый ряд других жизненно важных функций на стыке человек - общество - природа.

Список использованной литературы:

1. Макконнелл К.Р., Брю С.Л. Экономикс: принципы, проблемы и политика / Пер. 16-го англ. изд. - М.: ИНФРА-М, 2006. - с. 940.
2. Проблемы конкурентоспособности агропродовольственного комплекса и факторы ее повышения / Э.Н. Крылатых, К.Г. Бородин и др. - М.: Издательство «Энциклопедия российских деревень». - 2007. – с. 55-57.
3. Продовольственная безопасность России (Коллектив авторов: Гордеев А.В., Ушачев И.Г., Алтухов А.И., Серков А.Ф., Бондаренко Л.В., Папцов А.Г., Тарасов В.И., Чекалин В.С., Егорова Е.А., Костяев А.И., Сухов СМ.). - М.: ГНУ ВНИИЭСХ, 2008.
4. Чекалин В.С. Методические проблемы оценки конкурентоспособности сельскохозяйственной продукции // Методология исследований аграрного рынка. - Материалы научно-практической конференции. - М.: Гриф и К, 2009. – с.21-22.

References:

1. McConnell K.R., Bru S.L. (2006). Economics: principles, problems and politics / Trans. 16 th English. ed. - Moscow: INFRA-M, - 940s.
2. Problems of competitiveness of the agro-food complex and factors of its increase / E.N. Wings, K.G. Borodin and others - M .: Publishing house "Encyclopedia of Russian villages." - 2007.
3. Food security of Russia (2008). Team of authors: Gordeev AV, Ushachev IG, Altukhov AI, Serkov AF, Bondarenko LV, Paptsov AG, Tarasov V .I., Chekalin BC, Egorova EA, Kostyaev AI, Sukhov SM. - Moscow: GNU VNIIESH, s. 55 - 57.
4. Chekalin B.C. (2009). Methodical problems of assessing the competitiveness of agricultural products // Methodology of agricultural market research. - Materials of the scientific-practical conference. - Moscow: Grief and K, s. 21 - 22.

Keywords: *agrarian sector; food security; land reform; intensification; investment policy.*
Ключевые слова: *аграрный сектор; продовольственная безопасность; земельная реформа; интенсификация; инвестиционная политика.*

УДК 338.246:[651.1+005.334.4+330.322] https://doi.org/10.31498/2225-6725.35.2018.142057

ЕКОНОМІЧНА БЕЗПЕКА ПРОМИСЛОВИХ ПІДПРИЄМСТВ: АНАЛІЗ ФІНАНСОВОГО СТАНУ, ЙМОВІРНОСТІ БАНКРУТСТВА, ЧИСТОГО ЕКОНОМІЧНОГО ЕФЕКТУ ВІД ЗАЛУЧЕННЯ ІНВЕСТИЦІЙ

https://orcid.org/0000-0002-9934-8722

Меліхова Тетяна Олегівна, к.е.н., доцент, Запорізька державна інженерна академія, м. Запоріжжя, tanya_zp_zgia@ukr.net, 067-790-4147

Tetiana Melikhova, Cand. Sci. (Econ.), associate professor of Accounting and Auditing Department of Zaporizhzhia State Engineering Academy

T. Melikhova. Economic security of industrial enterprises: analysis of the financial situation, probability of bankruptcy, net economic effect of investment attracting.

In modern economic conditions, the owners, shareholders, investors, and lenders are interested in the results of large industrial enterprises. On the basis of the published financial statements, they assess the financial position of the company and the probability of its bankruptcy. The financial analysis of PJSC ZAZ for the years of 2013-2017 was carried out, namely the analysis of liquidity (coverage ratios, rapid liquidity, absolute liquidity and net working capital), solvency (solvency ratios (autonomy), financing, provision of own working capital, self-esteem maneuverability capital), business activity (turnover ratio of assets, turnover of accounts payable, turnover of accounts receivable, turnover of inventories, return on equity, maturity spare payables and receivables, capital), profitability (return on assets, return on equity, return on sales). The probability of bankruptcy on the models of Altman, Springate, Tuffler and Tishau, Sayfulin-Kadikov, Lis, Konan and Golder, Beaver of PJSC ZAZ for the years of 2013-2017 was calculated. The definition of the annual economic effect obtained by increasing the reliability of economic security, which will be equal to the difference between reducing the loss from increasing the reliability of economic security and additional economic costs, is proposed. It is proposed to determine the net annual economic effect, minus the attracted investments in the economic security of an industrial enterprise, which will be achieved, provided that the annual economic effect obtained by increasing the reliability of economic security will be greater than the attracted financial investments with interest.

Меліхова Т.О. Економічна безпека промислових підприємств: аналіз фінансового стану, ймовірності банкрутства, чистого економічного ефекту від залучення інвестицій.

У сучасних умовах господарювання, у результатах діяльності великих промислових підприємств зацікавлені власники, акціонери, інвестори, кредитори. На підставі оприлюдненої фінансової звітності вони оцінюють фінансовий стан підприємства та ймовірність його банкрутства.

Проведено фінансовий аналіз ПрАТ «ЗАЗ» за 2013-2017 роки, а саме аналіз: ліквідності (коефіцієнти покриття, швидкої ліквідності, абсолютної ліквідності та чистий оборотний капітал), платоспроможності (коефіцієнти платоспроможності (автономії), фінансування, забезпечення власними оборотними засобами, маневреності власного капіталу), ділової активності (коефіцієнт оборотності активів, оборотності кредиторської заборгованості, оборотності дебіторської заборгованості, оборотності матеріальних запасів, віддачі власного капіталу, строк погашення кредиторської та дебіторської заборгованості, фондовіддача), рентабельності (рентабельності активів, рентабельності власного капіталу, рентабельності реалізації).

Розраховано ймовірність банкрутства за моделями Альтмана, Спрінгейта, Таффлера і Тішоу, Сайфуліна-Кадикова, Ліса, Конана і Гольдера, Бівера ПрАТ «ЗАЗ» за 2013-2017 роки.

Запропоновано визначення річного економічного ефекту, одержаного за рахунок підвищення надійності економічної безпеки, який буде дорівнювати різниці між зменшенням збитку від підвищення надійності економічної безпеки та додатковими економічними витратами.

Запропоновано визначення чистого річного економічного ефекту, за вирахуванням залучених інвестицій у економічну безпеку промислового підприємства, який буде досягнутий, за умови, що річний економічний ефект, одержаний за рахунок підвищення надійності економічної безпеки, буде більшим від залучених фінансових інвестицій з відсотками.

Мелихова Т.О. Экономическая безопасность промышленных предприятий: анализ финансового состояния, вероятности банкротства, чистого экономического эффекта от привлечения инвестиций.

В современных условиях хозяйствования, в результатах деятельности крупных промышленных предприятий заинтересованы собственники, акционеры, инвесторы, кредиторы. На основании обнародованной финансовой отчетности они оценивают финансовое состояние предприятия и вероятность его банкротства.

© ***T. Melikhova / Меліхова Т.О., 2018***

Проведен финансовый анализ ПрАО «ЗАЗ» за 2013-2017 года, а именно анализ: ликвидности (коэффициенты покрытия, быстрой ликвидности, абсолютной ликвидности и чистый оборотный капитал), платежеспособности (коэффициенты платежеспособности (автономии), финансирования, обеспечения собственными оборотными средствами, маневренности собственного капитала), деловой активности (коэффициент оборачиваемости активов, оборачиваемости кредиторской задолженности, оборачиваемости дебиторской задолженности, оборачиваемости материальных запасов, отдачи собственного капитала, срок погашения кредиторской и дебиторской задолженности, фондоотдача), рентабельности (рентабельности активов, рентабельности собственного капитала, рентабельности реализации).

Рассчитана вероятность банкротства по моделям Альтмана, Спрингейта, Таффлера и Тишоу, Сайфулина-Кадыкова, Лиса, Конана и Гольдера, Бивера ПрАО «ЗАЗ» за 2013-2017 года.

Предложено определение годового экономического эффекта, полученного за счет повышения надежности экономической безопасности, который будет равняться разнице между уменьшением ущерба от повышения надежности экономической безопасности и дополнительными экономическими затратами.

Предложено определение чистого годового экономического эффекта, за вычетом привлеченных инвестиций в экономическую безопасность промышленного предприятия, будет достигнут при условии, что годовой экономический эффект, полученный за счет повышения надежности экономической безопасности, будет больше привлеченных финансовых инвестиций с процентами.

Постановка проблеми. У сучасних умовах господарювання, у результатах діяльності великих промислових підприємств зацікавлені власники, акціонери, інвестори, кредитори. На підставі оприлюдненої фінансової звітності вони оцінюють фінансовий стан підприємства та ймовірність його банкрутства. За допомогою фінансового аналізу можна оцінити внутрішні і зовнішні загрози економічної безпеки та прийняти обґрунтовані управлінські рішення.

Фінансовий аналіз дозволяє оцінити результати функціонування підприємства у минулих періодах для прогнозування майбутнього фінансового стану промислового підприємства та розрахувати економічний ефект від прийняття нагальних управлінських рішень.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Дослідження існуючих методів аналізу фінансового стану та ймовірності банкрутства займались наступні вчені: Бень Т.Г. [1], Булєєв І.П. [2], Зоріна О.А. [3], Поплавська Ж. [4], Посохов І.М. [5], Салига С.Я. [6], Череп А.В. [7], Шапурова О.О. [8], але автори не досліджують прийняття управлінських рішень щодо доцільності поліпшення економічної безпеки промислових підприємств.

Мета статті – провести фінансовий аналіз, розрахувати ймовірність банкрутства та запропонувати розрахунок річного економічного ефекту, одержаного за розрахунок підвищення надійності економічної безпеки та чистого річного економічного ефекту, за вирахуванням залучених інвестицій у економічну безпеку промислових підприємств.

Результати дослідження. Методика фінансового аналізу, за якою буде проведено аналіз на досліджуємих промислових підприємствах узагальнена у монографії Череп А. В., Калюжна Ю. В. [7].

Фінансовий аналіз проводиться здебільшого з використанням інформації, яка міститься в фінансовій звітності: Баланс (форма №1) та Звіт про фінансові результати (форма №2). Фінансовий аналіз ПрАТ «ЗАЗ» за 2013-2017 роки, наведено у табл. 1.

Наведені показники фінансового аналізу, які найчастіше використовують промислового підприємства мають недоліки, так як важко вибрати зручну методику для проведення фінансового аналізу через їх різноманітність, а наявні методики не застосовують галузеві відмінності, деякі методики побудовані із закордонних методик, які не враховують особливості роботи вітчизняних промислових підприємств, використання деяких нормативних значення недостатньо обґрунтована, є суб'єктивність при виборі показників та важливості його впливу на загальний фінансовий стан підприємства.

Основні показники ліквідності застосовуються для оцінки можливостей підприємства виконати свої короткострокові зобов'язання. Їх розрахунок для ПрАТ «ЗАЗ» за 2013-2017 роки засвідчив наступне.

1. Коефіцієнт покриття у 2013 році був вище нормативного значення та показує, що наявних оборотних активів достатньо для задоволення поточних зобов'язань, але з 2014 року показник нижче від нормативного рівня та
впродовж досліджуваного періоду має тенденцію до зменшення. Протягом останніх п’яти років коефіцієнт покриття підприємства погіршився в 11,8 разів та склав 0,149 проти 1,747 у 2013 році.

2. Коефіцієнт швидкої ліквідності у 2013 році був вище нормативного значення та показує, що підприємство може погасити короткотермінові зобов'язання у разі його критичного стану, але з 2014 року показник нижче від нормативного рівня та надалі знижується з кожним роком. Протягом останніх п’яти років коефіцієнт швидкої ліквідності підприємства погіршився в 9,1 разів та склав 0,149, що вказує на неможливість погасити свої короткотермінові зобов'язання у разі критичного стану.

Таблиця 1

Фінансовий аналіз ПрАТ «ЗАЗ» за 2013-2017 роки *

Показник	Норматив	2013	2014	2015	2016	2017
Аналіз ліквідності						
Коефіцієнт покриття	>1	1,746695	0,592109	0,4142886	0,195766	0,148488669
Коефіцієнт швидкої ліквідності	>0,6	1,357693	0,457059	0,2227618	0,096261	0,148488669
Коефіцієнт абсолютної ліквідності	>=0,25	0,181392	0,099949	0,0037355	0,005509	0,001757153
Чистий оборотний капітал, тис грн	> 0	923548	-677110	-1095234	-1274610	-1662168
Аналіз платоспроможності						
Коефіцієнт платоспроможності (автономії)	>=0,5	0,438128	-0,663212	-1,508465	-2,70197	-3,1039004
Коефіцієнт фінансування	< 1	1,282436	-2,507813	-1,662925	-1,3701	-1,322175286
Коефіцієнт забезпеченості власними оборотними засобами	>=0,1	0,746695	-0,407891	-0,585711	-0,80423	-0,851511331
Коефіцієнт маневреності власного капіталу	>0,2	0,532424	0,561636	0,4561236	0,424306	0,49758224
Аналіз ділової активності						
Коефіцієнт оборотності активів		0,44984	0,463789	0,3796589	0,377992	0,397273491
Коефіцієнт оборотності кредиторської заборгованості		4,274379	3,040726	3,2951188	15,19124	13,13816297
Коефіцієнт оборотності дебіторської заборгованості		1,358124	1,412916	1,5838199	1,8732	3,191711861
Строк погашення кредиторської заборгованості, дн		84,22276	118,3928	109,25251	23,69787	27,40109108
Строк погашення дебіторської заборгованості, дн		265,0716	254,7922	227,29857	192,1845	112,7921365
Коефіцієнт оборотності матеріальних запасів		3,359804	3,798676	2,2229713	1,981091	5,511876831
Фондовіддача		0,771913	0,592765	0,2849925	0,407733	0,193494632
Коефіцієнт віддачі власного капіталу		0,997801	5,064744	-0,358906	-0,18907	-0,137006429
Аналіз рентабельності						
Коефіцієнт рентабельності активів		0,000672	1,005228	0,7012949	0,445934	-0,263023886
Коефіцієнт рентабельності власного капіталу	> 20%	0,001491	10,97745	-0,66296	-0,22305	0,0907082
Коефіцієнт рентабельності реалізації	> 30%	0,101821	0,00000	0,00000	0,00000	0,00000

** розраховано автором на підставі даних підприємств*

3. Коефіцієнт абсолютної ліквідності у 2013 року був менше за рекомендоване оптимальне значення, що свідчить про нераціональне використання грошових коштів. Протягом останніх п’яти років коефіцієнт абсолютної ліквідності підприємства погіршився в 100,2 разів.

4. Чистий оборотний капітал у 2013 році був в межах нормативного значення, оскільки перевищували оборотні кошти короткострокові зобов'язання, тобто підприємство не тільки могло погасити свої короткострокові зобов'язання, але і мало резерви для розширення діяльності. Однак, починаючи з 2014 року підприємства має дефіцит оборотного капіталу, що свідчить про нездатність підприємства вчасно погасити свої короткострокові зобов'язання.

Проведений аналіз коефіцієнтів платоспроможності промислового підприємства ПрАТ «ЗАЗ» за 2013-2017 роки свідчить про наступне:

1. Коефіцієнт платоспроможності (автономії), який вказує на питому вагу власного капіталу в загальній сумі засобів протягом останніх п’яти років знижується з 0,438 до -3,104.

2. Коефіцієнт фінансування, що вказує на співвідношення позикових та власних коштів і характеризує залежність підприємства від залучених засобів, у 2013 році він був нижче норми, так як підприємство активно залучало позикові кошти, збільшення коефіцієнта було відмічено у 2014 році, оскільки стрімко скоротився обсяг позикових коштів, але починаючи з 2015 року підприємство відновило залучення позикових коштів, що вказує на наявність фінансових ризиків в довгостроковій перспективі та високий ризик банкрутства.

3. Коефіцієнт забезпечення власними оборотними засобами розраховується як співвідношення власних оборотних коштів до оборотних активів та є індикатором здатності підприємства фінансувати оборотний капітал за рахунок власних оборотних коштів. У 2013 році коефіцієнт забезпечення власними оборотними засобами був вище нормативного значення, але з 2014 року значення вищезазначеного коефіцієнта не відповідає нормативу та має тенденцію до зменшення.

4. Коефіцієнт маневреності власного капіталу характеризує співвідношення між власними оборотними ресурсами підприємства і власним капіталом. За весь період, що аналізується його значення не відповідає нормативу, тобто підприємство активно використовує позикові кошти.

На підставі проведеного аналізу ділової активності промислового підприємства ПрАТ «ЗАЗ» за 2013-2017 роки можна зробити наступні висновки:

1. Коефіцієнт оборотності активів, тобто співвідношення між виручкою і середньорічною сумою активів - скоротився з 0,45 у 2013 році до 0,397 у 2017 році, тобто наявна недостатня оборотність активів, так як за аналізований період відбувався не повний цикл виробництва й обігу, отже підприємству необхідно працювати в напрямку оптимізації суми активів.

2. Коефіцієнт оборотності кредиторської заборгованості, який показує, скільки разів підприємство погасило свої зобов'язання перед кредиторами - за останні п’ять років збільшилась в 3 рази, що свідчить про те, що підприємство використовує кошти кредиторів в якості джерела фінансування своїх дебіторів, а інша частина грошей використовується ним для фінансування своїх інших операцій.

3. Коефіцієнт оборотності дебіторської заборгованості вказує на ефективність управління заборгованістю клієнтів та інших дебіторів. Значення коефіцієнта демонструє кількість обертів дебіторської заборгованості, тобто скільки разів дебітори погасили свої зобов'язання перед підприємством. Показник розраховується як співвідношення виручки (чистого доходу) до середньої за період суми дебіторської заборгованості. Його значення за останні п’ять років збільшилась в 2,35 рази, це призводить до збільшення фінансових

витрат у зв'язку з необхідністю додаткового залучення кредитних коштів, тобто на підприємстві неефективно управляють дебіторською заборгованістю.

4. Строк погашення кредиторської заборгованості скоротився з 84 днів у 2013 році, 118 днів у 2014 році, 109 днів у 2015 році до 23 днів у 2016 році та 27 днів у 2017 році, що свідчить про те, що обертання кредиторської заборгованості помірно спадає. Це зумовлено зменшенням чистого доходу в 2340,6 разів, а також зменшенням кредиторської заборгованості у 1244,5 рази. Протягом усього періоду спостерігається тенденція до зниження даного показника, що є негативним явищем, основними факторами впливу стало скорочення обсягів придбання матеріалів для подальшого виготовлення продукції, та суми нарахованої заробітної плати через зменшення кількості робітників виробництва.

5. Строк погашення дебіторської заборгованості скоротився з 265 днів у 2013 році, 254 днів у 2014 році, 227 днів у 2015 році до 192 днів у 2016 році та 112 днів у 2017 році. Така динаміка свідчить про те, що обертання дебіторської заборгованості помірно спадає. Це зумовлено зменшенням чистого доходу в 2340,6 разів, а також зменшенням дебіторської заборгованості у 1090,8 рази. Протягом усього періоду спостерігається тенденція до зниження даного показника, що є наслідком скорочення обсягів реалізації продукції.

6. Коефіцієнт оборотності матеріальних запасів вказує на ефективність управління запасами на підприємстві. Значення показника збільшилось з 3 обертів у 2013 та 2014 роках, 2 обертів у 2015 та 2016 роках до 5 обертів у 2017 році.

7. Фондовіддача демонструє ефективність використання основних засобів підприємства. Значення показника зменшилося з 0,77 у 2013 році, 0,59 у 2014 році, до 0,285 у 2015 році, 0,40 у 2016 році, 0,19 у 2017 році, що свідчить про зменшення кількості виробленої продукції на кожну гривню фінансових ресурсів вкладену в основні засоби, тобто основні засоби використовуються неефективно.

8. Коефіцієнт віддачі власного капіталу показує швидкість обороту вкладеного капіталу. Його значення на підприємстві коливається з 0,998 у 2013 році, до 5,064 у 2014 році до -0,359 у 2015 році, -0,189 у 2016 році, -0,137 у 2017 році, що свідчить про бездіяльність частини власних коштів та вказує на необхідність вкладення власних коштів до інших джерел доходів.

Аналіз рентабельності промислового підприємства ПрАТ «ЗАЗ» за 2013-2017 роки здійснюється шляхом розрахунку наступних показників:

1. Коефіцієнт рентабельності активів, який розраховується як співвідношення отриманого чистого прибутку (або чистого збитку) до середньорічної суми активів свідчить про те, що підприємством було отримано у 2013-2017 роках 0,001, 1,005, 0,701, 0,446, -0,263 копійок чистого прибутку на кожну гривню використаних активів, що вказує на неефективне використання активів.

2. Коефіцієнт рентабельності власного капіталу, показує розмір прибутку, який згенеровано на кожну гривню залучених власних коштів. За досліджуваний період мав наступні значення у 2013 році 0,002, у 2014 році 10,978, у 2015 році -0,663, у 2016 році -0,223, у 2017 році 0,091, що свідчить про отримання підприємством 0,09 грн чистого прибутку на кожну залучену гривню власних коштів у 2017 році.

3. Коефіцієнт рентабельності реалізації показує, скільки на кожну витрачену у господарську діяльність гривню отримано прибутку. За досліджуваний період його значення нижче нормативного значення та дорівнює нулю, тобто прибуток від реалізації підприємство не отримує.

У процесі оцінювання ймовірності банкрутства підприємства, і відповідно, його кредитоспроможності розраховуються такі основні блоки показників: показники рентабельності та прибутковості; показники ліквідності; показники фінансової стійкості; показники оборотності [519].

Для визначення ймовірності банкрутства на досліджуваних промислових підприємствах ми застосовували методику викладену у статті Шапурової О. О. [8].

Розрахунок ймовірності банкрутства за моделями Альтмана, Спрінгейта, Таффлера і Тішоу, Сайфуліна-Кадикова, Ліса, Конана і Гольдера, Бівера промислового підприємства ПрАТ «ЗАЗ» (табл. 2-3), а саме:

1. На ПрАТ «ЗАЗ» за 2013 – 2017 роки результати розрахунку за моделлю Альтмана дозволяють зробити висновки, що у 2013 році ймовірність банкрутства була 2,458, отже знаходилась у межах не визначення, але починаючи з 2014 по 2017 рік значення показника свідчить про високу ймовірність банкрутства, так як показник склав -0,496; -2,106: -4,605; -5,419 відповідно, що є наслідком значного погіршення фінансового стану підприємства.

Таблиця 2

Аналіз ймовірності банкрутства ПАТ «ЗАЗ»

Період, роки / Модель	2013	2014	2015	2016	2017
Альтмана	2,457804	-0,4956549	-2,106455	-4,60522707	-5,418723369
Спрінгейта	0,742145	0,85749861	0,66418485	0,47146818	0,4390616
Таффлера і Тішоу	0,350476	0,3983763	0,37355965	0,37784778	0,4197817
Сайфуліна-Кадикова	1,705542	1,447956	0,74754999	-0,37890649	-2,3184645
Ліса	0,049378	-0,028294	-0,08061289	-0,18393948	-0,2101081
Конана і Гольдера	0,128474	0,416480	0,69455598	1,306758	0,5046507

Таблиця 3

Система показників Бівера ПАТ «ЗАЗ»

Період, роки / Показники	2013	2014	2015	2016	2017
Коефіцієнт Бівера	0,02407	0,0114903	0,0043614	0,005147	0,004822
Коефіцієнт загальної ліквідності	1,74692	0,5982601	0,414509	0,195893	0,148554
Рентабельність капіталу за чистим прибутком	0,06582	0	0	0	0
Коефіцієнт концентрації позикового капіталу	0,56187	1,6632123	2,5084652	3,701971	4,10390
Коефіцієнт покриття активів власним оборотним капіталом	0,23334	-0,366867	-0,687788	-1,14628	-1,544325

2. Проведений розрахунок за моделлю Спрінгейта для ПрАТ «ЗАЗ» свідчить, що ймовірність банкрутства у 2013 році становила 0,742, а у 2014 році − 0,858, що було в межах допустимого граничного значення 0,862, але у 2015-2017 роках стало 0,664; 0,471; 0,439 відповідно, що вказує на стрімке наближення підприємства до краху.

3. В свою чергу розрахована на підставі даних ПрАТ «ЗАЗ» за 2013-2017 рр. модель Таффлера і Тішоу вказує на низьку ймовірність банкрутства (розрахункові значення склали 0,351; 0,398; 0,374; 0,378; 0,420 відповідно за період, що аналізується).

4. Розрахунок показників моделі Сайфуліна-Кадикова для ПрАТ «ЗАЗ» дає можливість стверджувати, що у 2013-2014 роках ймовірність банкрутства складала 1,706 та 1,448 відповідно, що вказує на низький рівень ймовірності банкрутства, але у 2015-2017 роках значення показника стрімко знижується 0,748; -0,379; -2,319 відповідно, що говорить про погіршення фінансового стану підприємства.

5. Проведені розрахунки за моделлю Ліса для ПрАТ «ЗАЗ» у 2013-2017 роках показали, що ймовірність банкрутства була 0,049; -0,028; -0,081; -0,184; -0,21 відповідно, що дає змогу стверджувати про те, що підприємство може бути віднесено до категорії потенційних банкрутів.

6. Показник діагностики платоспроможності Конана і Гольдера ПрАТ «ЗАЗ» у 2013 році складав 0,129, що показував ймовірність затримки платежів, але у 2014-2017

роках він складав 0,417; 0,695; 1,307 та 0,505 відповідно, що свідчить про відсутність затримок платежів.

7. Проведений аналіз за системою показників Бівера ПрАТ «ЗАЗ» за 2013-2017 роки показав, що коефіцієнт Бівера склав 025; 0,012; 0,004; 0,005; 0,005 відповідно це свідчить, що підприємство відноситься до другої групи (0,17), яка прогнозує 5 років до банкрутства; коефіцієнт загальної ліквідності за 2013-2017 роках склав 1,747; 0,598; 0,415; 0,196; 0,149 відповідно, що відносить підприємство до третьої групи, яка прогнозує рік до банкрутства; рентабельність капіталу за чистим прибутком у 2013 році була 0,066, а у 2014-2017 роках дорівнювала нулю, тому підприємство попадає до третьої групи, яка прогнозує рік до банкрутства; коефіцієнт концентрації позикового капіталу у 2013-2017 роках складав 0,562; 1,663; 2,508; 3,702; 4,104 відповідно, що дозволяє віднести підприємство до третьої групи, яка прогнозує рік до банкрутства; коефіцієнт покриття активів власним оборотним капіталом у 2013-2017 роках складав 0,233; -0,367; -0,688; -1,146; -1,544 відповідно, тому підприємство попадає до третьої групи, що прогнозує рік до банкрутства.

Перед промисловими підприємствами стоїть нагальна потреба у забезпеченні їх економічної безпеки, що пов'язано з впливом внутрішніх та зовнішніх загроз на ефективність їх діяльності. Покращенням фінансового стану, своєчасною діагностикою та запобіганням банкротству, а також допомогою щодо виходу з кризового становища підприємства займається служба його економічної безпеки. Для прийняття обґрунтованих управлінських рішень пропонуємо розраховувати економічний ефект від поліпшення економічної безпеки підприємства.

Оцінка рівня економічної безпеки промислових підприємств базується на фінансовому аналізу, аналізу ймовірності банкротства та оцінки річного економічного ефекту, одержаного за рахунок підвищення надійності економічної безпеки.

Річний економічний ефект, одержаний за рахунок підвищення надійності економічної безпеки ($\Delta W_{\text{н}}$), буде дорівнювати різниці між зменшенням збитку від підвищення надійності економічної безпеки та додатковими економічними витратами:

$$\Delta W_{\text{н}} = \Delta З_{\text{ф}} - \Delta В_{\text{е.ф}} \ . \qquad (1)$$

Ми вважаємо, що процедура вибору кращого варіанта управлінського рішення щодо впровадження системи економічної безпеки промислового підприємства повинна бути такою:

- спочатку із декількох (двох і більше) варіантів вибирається кращий на основі максимального значення показника загальної економічної ефективності або показника порівняльної економічної ефективності, що перевищує одиницю;

- на другому етапі показник загальної економічної ефективності вибраного варіанта порівнюється з нормативним значенням, тобто з критерієм. Робиться висновок щодо доцільності варіанта економічної безпеки промислового підприємства.

Тобто, річний економічний ефект надійності економічної безпеки буде досягнутий за умовою, що економічний результат від підвищення надійності економічної безпеки буде більшим за додаткові економічні витрати.

Додатковим результатом від впровадження системи економічної безпеки на промисловому підприємстві є зменшення суми збитку за рахунок: попередження фінансових санкцій, пені, адміністративних штрафів, збитку від крадіжок товарно-матеріальних цінностей, ризиків, загроз, рейдерських атак, витоку комерційної інформації, ненадійних контрагентів, а також від повернення боргів та збільшення виторгу реалізації продукції.

Економічні витрати на підвищення надійності економічної безпеки включають в себе бухгалтерські витрати на економічну безпеку з врахуванням розміру нормативного прибутку, а саме: матеріали (канцтовари), заробітну плату персоналу служби безпеки, нарахування ЄСВ на фонд оплати праці цього персоналу, амортизацію на основні засоби

та нематеріальні активи, інші витрати (на отримання інформації про загрози, відрядження, обслуговування офісної техніки).

На сучасному етапі євроінтеграції України в міжнародний простір, виникла можливість залучити у бізнес міжнародних інвесторів. Але закордонні партнери не поспішають вкладати кошти в українські промислові підприємства, а бажають дослідити реальний стан сучасних промислових підприємств та провести економічну оцінку ефективності власних коштів у інвестиції. Якщо створення служби економічної безпеки промислового підприємства розглядати саме як інвестиційний проект, то доцільність її створення можна обґрунтувати за допомогою відповідних розрахунків. Тобто, підприємство при недостатності власних коштів, може залучати фінансові інвестиції, тому пропонуємо розрахувати чистий економічний ефект від цього управлінського рішення.

Чистий річний економічний ефект, за вирахуванням залучених інвестицій у економічну безпеку промислового підприємства ($\Delta W_{ін}$), буде дорівнювати різниці між річним економічним ефектом, одержаним за рахунок підвищення надійності його економічної безпеки та розміром інвестицій, які були залучені на її створення:

$$\Delta W_{ін} = \Delta W_{н} - I_{е.бп}, \quad (2)$$

де $\Delta W_{н}$ - річний економічний ефект, одержаний за рахунок підвищення надійності економічної безпеки, грн/рік;

$I_{е.бп}$ - залучені фінансові інвестиції з відсотками за рік, грн/рік.

Тобто, чистий річний економічний ефект, за вирахуванням залучених інвестицій у економічну безпеку промислового підприємства, буде досягнутий, за умови, що річний економічний ефект, одержаний за рахунок підвищення надійності економічної безпеки, буде більшим від залучених фінансових інвестицій з відсотками.

Висновки. Проведено фінансовий аналіз ПрАТ «ЗАЗ» за 2013-2017 роки, а саме аналіз: ліквідності (коефіцієнти покриття, швидкої ліквідності, абсолютної ліквідності та чистий оборотний капітал), платоспроможності (коефіцієнти платоспроможності (автономії), фінансування, забезпечення власними оборотними засобами, маневреності власного капіталу), ділової активності (коефіцієнт оборотності активів, оборотності кредиторської заборгованості, оборотності дебіторської заборгованості, оборотності матеріальних запасів, віддачі власного капіталу, строк погашення кредиторської та дебіторської заборгованості, фондовіддача), рентабельності (рентабельності активів, рентабельності власного капіталу, рентабельності реалізації).

Розраховано ймовірність банкрутства за моделями Альтмана, Спрінгейта, Таффлера і Тішоу, Сайфуліна-Кадикова, Ліса, Конана і Гольдера, Бівера ПрАТ «ЗАЗ» за 2013-2017 роки.

Запропоновано визначення річного економічного ефекту, одержаного за рахунок підвищення надійності економічної безпеки, який буде дорівнювати різниці між зменшенням збитку від підвищення надійності економічної безпеки та додатковими економічними витратами.

Запропоновано визначення чистого річного економічного ефекту, за вирахуванням залучених інвестицій у економічну безпеку промислового підприємства, який буде досягнутий, за умови, що річний економічний ефект, одержаний за рахунок підвищення надійності економічної безпеки, буде більшим від залучених фінансових інвестицій з відсотками.

Список використаних джерел:

1. Бень Т. Г. Інтегральна оцінка фінансового стану підприємства / Т. Г. Бень, С. Б. Довбня // Фінанси України. – 2002. – № 6. – С. 53 – 60.

2. Булеев И.П. Управление промышленными предприятиями в условиях кризиса / И.П. Булеев, Т.Ю. Корытько, А.В. Тельнова; Донбас. Гос. Машиностроит. Акад. – Краматорск: ДГМА, 2011. – 195 с.

3. Зоріна О.А. Критичний аспект системних методів аналізу фінансової звітності акціонерних товариств / О.А. Зоріна // Вісник ЖДТУ. – 2010. – № 3 (53). – С. 83 – 86.

4. Поплавська Ж. Аналіз методів оцінки ризиків і структури системи раннього попередження та реагування / Ж. Поплавська, О. Цмоць // Вісник ТНЕУ. – 2008. – № 4. – С. 83 – 91.
5. Посохов І. М. Використання системи показників у. бівера для оцінки ризику банкрутства корпорацій. [Електронний ресурс]. — Режим доступу: http://repository.kpi.kharkov.ua/bitstream/KhPI-Press/22838/1/visnyk_SumDU_2013_3_Posokhov_Vykorystannia.pdf
6. Салига С.Я. Система раннього попередження кризового стану підприємства / С.Я. Салига, К.С. Салига, Н.В. Нестеренко, О.В. Паршакова : монографія. – Запоріжжя : ЗЦНТЕІ, 2011. – 135 с.
7. Череп А. В., Калюжна Ю. В. Управління ризиками промислових підприємств на антикризових засадах: монографія / А.В. Череп, Ю.В. Калюжна. – Запоріжжя: Запорізький національний університет, 2017. – 200 с.
8. Шапурова О. О. Моделі оцінки банкрутства та кризового стану підприємств / О. О. Шапурова // Економіка і держава. – 2009. – № 4. – С. 59-64.
9. Фінансова звітність ПрАТ «ЗАЗ» за 2013-2017 роки. – [Електроний ресурс] // https://smida.gov.ua/

References:

1. Ben, T. G. and Dovbnia, S. B. (2002) "Integral assessment of the financial state of the enterprise", Finansy Ukrayiny, vol. 6, pp. 53 - 60.
2. Buleev, I.P., Korytko, T.Yu. and Telenova A.V. (2011) "Management of industrial enterprises in a crisis" [Upravleniye promyshlennymi predpriyatiyami v usloviyakh krizisa]. Kramatorsk: DGMA [in Ukrainian].
3. Zorina, O.A. (2010) "Critical aspect of systemic analysis of financial statements of joint stock companies", Visnyk ZHDTU, vol. 3 (53), pp. 83 - 86.
4. Poplavskaya, Zh. and Zmots, O. (2008) "Analysis of methods for risk assessment and structure of the early warning and response system" , Visnyk TNEU, vol. 4, pp. 83 - 91.
5. Posokhov, I. M. "Use of the system of indicators in. Beaver to assess the risk of bankruptcy of corporations", available at: http://repository.kpi.kharkov.ua/bitstream/KhPIPress/22838/1/visnyk_SumDU_2013_3_Posokhov_Vykorystannia.pdf
6. Saliga, S.Ya., Saliga, K.S., Nesterenko, N.V. and Parshakova, O.V. (2011) "Early warning system of the crisis state of the enterprise" [Systema rannoho poperedzhennya kryzovoho stanu pidpryyemstva]. Zaporizhzhya: ZNSTEI [in Ukrainian].
7. Cherep, A.V. and Kalyuzhna, Yu. V. (2017) "Risk Management of Industrial Enterprises on Anti-crisis Basis" [Upravlinnya ryzykamy promyslovykh pidpryyemstv na antykryzovykh zasadakh]. Zaporozhye: Zaporizhzhya National University [in Ukrainian].
8. Shapurova, O.O. (2009) "Models of Bankruptcy and Crisis Management of Enterprises", Ekonomika i derzhav, vol. 4, pp. 59-64.
9. Financial Statements of PJSC "ZAZ" for 2013-2017 years, available at: https://smida.gov.ua/

Keywords: *financial analysis; probability of bankruptcy; economic effect; economic security of enterprises.*
Ключові слова: *фінансовий аналіз; ймовірність банкрутства; економічний ефект; економічна безпека підприємств.*
Ключевые слова: *финансовый анализ; вероятность банкротства; экономический эффект; экономическая безопасность предприятий.*

Рецензент: А. А. Макаренко, завідувач кафедри ОАОА, Запорізька державна інженерна академія, м. Запоріжжя

Перевірено на плагіат: https://corp.unicheck.com/library/viewer/report/5133537

УДК 352.075:004:005.8

ЗАСТОСУВАННЯ ІНФОРМАЦІЙНИХ СИСТЕМ В УПРАВЛІННІ ОБ'ЄДНАНИМИ ТЕРИТОРІАЛЬНИМИ ГРОМАДАМИ

https://orcid.org/0000-0002-7142-4308

Горошкова Лідія Анатоліївна, д.е.н., доцент, професор кафедри підприємництва, менеджменту організацій та логістики, академік Академії економічних наук України, Запорізький національний університет, goroshkova69@gmail.com, +380674581067

Волков Володимир Петрович, д.т.н., проф., професор кафедри підприємництва, менеджменту організацій та логістики, академік Академії економічних наук України, Запорізький національний університет, kafedra_pmoil_znu@ukr.net https://orcid.org/0000-0002-1270-895X

Карбівничий Роман Олексійович, аспірант, Запорізький національний університет https://orcid.org/0000-0003-1835-4838

Goroshkova (Horoshkova) Lidiya, Doctor of economical science, professor of the department of business, management organizations and logistics, Zaporizhzhya National University

Volkov Vladimir, Doctor of technical science, professor, professor of the department of business, management organizations and logistics, Zaporizhzhya National University

Karbivnychyi Roman, postgraduate of the Department of business, management and logistics, Zaporizhzhya National University

L. Goroshkova, V. Volkov, R. Karbivnychyi. Application of information systems in management of the incorporated territorial communities.

In work the analysis of essence of territorial communities is carried out(spent), the material and financial basis of local self-management is determined. It is offered resources of the incorporated territorial communities to group thus: a) nature-geographical - ground, wood, water, mineral-raw, biological and power; б) economic - material (movable and immovable property, communications), financial (incomes and expenses of the budget, grant, subvention, grants), human and non-material (information, technology, communications).

Is proved, that the condition of effective management of the incorporated territorial community (ITC) is creation of modern information systems, development of effective mechanisms of the tax, processing and representation of the information, procedures and means of an exchange of the data.

The information control system ITC is developed which is complex electronic information-analytical system of automation of activity of the incorporated territorial community. The system contains three mainframes: the population; the finance and real estate.

Is proved, that the introduction of an information control system ITC will give an opportunity to organize work so that operatively to satisfy all information needs of the workers ITC, to increase efficiency and efficiency of management, planning and use of all resources of the incorporated territorial community.

Горошкова Л. А., Волков В. П., Карбівничий Р. О. Застосування інформаційних систем в управлінні об'єднаними територіальними громадами.

У роботі проведений аналіз сутності територіальних громад, визначена матеріальна і фінансова основа місцевого самоврядування. Запропоновано ресурси об'єднаних територіальних громад згрупувати таким чином: а) природно-географічні – земельні, лісові, водні, мінерально-сировинні, біологічні та енергетичні; б) економічні – матеріальні (рухоме і нерухоме майно, комунікації), фінансові (доходи та витрати бюджету, дотації, субвенції, гранти), людські та нематеріальні (інформації, технології, комунікації).

Доведено, що умовою ефективного управління об'єднаною територіальною громадою (ОТГ) є створення сучасних інформаційних систем, розробка ефективних механізмів збору, обробки та представлення інформації, процедур та технічних засобів обміну даними.

Розроблено інформаційну систему управління ОТГ, що є комплексною електронною інформаційно-аналітичною системою автоматизації діяльності об'єднаної територіальної громади. Система містить три основних блоки: населення; фінанси та нерухомість.

Доведено, що впровадження інформаційної системи управління ОТГ надасть можливість організувати роботу таким чином, щоб оперативно задовольняти всі інформаційні потреби працівників

© ***L. Goroshkova, V. Volkov, R. Karbivnychyi / Горошкова Л. А., Волков В. П., Карбівничий Р. О., 2018***

ОТГ, підвищити ефективність та оперативність управління, планування і використання всіх ресурсів об'єднаної територіальної громади.

Горошкова Л. А., Волков В. П., Карбивничий Р. А. Применение информационных систем в управлении объединенными территориальными общинами.

В работе проведен анализ сущности территориальных общин, определена материальная и финансовая основа местного самоуправления. Предложено ресурсы объединенных территориальных общин сгруппировать таким образом: а) природно-географические – земельные, лесные, водные, минерально-сырьевые, биологические и энергетические; б) экономические – материальные (движимое и недвижимое имущество, коммуникации), финансовые (доходы и затраты бюджета, дотации, субвенции, гранты), человеческие и нематериальные (информации, технологии, коммуникации).

Доказано, что условием эффективного управления объединенной территориальной общиной (ОТО) есть создание современных информационных систем, разработка эффективных механизмов сбора, обработки и представление информации, процедур и технических средств обмена данными.

Разработана информационная система управления ОТО, которая является комплексной электронной информационно-аналитической системой автоматизации деятельности объединенной территориальной общины. Система содержит три основных блока: население; финансы и недвижимость.

Доказано, что внедрение информационной системы управления ОТО предоставит возможность организовать работу таким образом, чтобы оперативно удовлетворять все информационные потребности работников ОТО, повысить эффективность и оперативность управления, планирование и использование всех ресурсов объединенной территориальной общины.

Постановка проблеми. В умовах децентралізації владних відносин в державі актуальними постають дослідження складних суспільно-економічних систем, які функціонують на основі прийняття колективних рішень і здійснення колективних дій. Це вимагає вивчення передумов здійснення ефективного управління суспільними ресурсами на місцевому рівні та формування методологічної бази удосконалення територіальної організації влади шляхом насамперед формування самодостатніх територіальних громад. Важливим чинником спроможності та стабільності розвитку громад є ресурси. На особливу увагу заслуговує проблема управління ресурсним забезпеченням з використанням сучасних інформаційних систем і продуктів.

Аналіз основних досліджень та публікацій. Сучасними аспектами вирішення проблем розвитку територіальних громад та місцевого самоврядування займаються такі вчені, як Павлюк А.П., Олійник Д.І., Баталов О.А., Дацко О.І., Муркович Л. Л., Молодожен Ю.Б. та ін. [1-4]. Результати власних досліджень наведені у [5-9].

Виокремлення невирішених проблем, яким присвячена стаття. Постійне зростання обсягу і швидкості обміну інформацією у сучасному світі призвело до підвищення вимог щодо інформації, якості її обробки, структуризації та зберігання. На сьогодні якість управлінських рішень суттєво залежить від того, наскільки забезпечений швидкий доступ до потрібної інформації в зручному форматі. Саме тому існує потреба у розробці сучасних інформаційних систем управління децентралізованими соціально-економічними структурами.

Формування цілей статті. Основним завданням роботи є розробка інформаційної системи управління ресурсами та інфраструктурою об'єднаних територіальних громад, що дозволить підвищить ефективність системи управління і забезпечить можливість зробити громади економічно самодостатніми та фінансово спроможними.

Результати дослідження. У Конституції України територіальна громада визначена як первинний суб'єкт місцевого самоврядування. Відповідно до статті 140 Конституції, місцеве самоврядування є правом територіальної громади − жителів села чи добровільного об'єднання у сільську громаду жителів кількох сіл, селища та міста − самостійно вирішувати питання місцевого значення в межах Конституції і законів України.

Закон України «Про місцеве самоврядування в Україні» (в редакції від 02.08.2017 р.) містить таке визначення: «Територіальна громада − жителі, об'єднані постійним проживанням у межах села, селища, міста, що є самостійними адміністративно-

територіальними одиницями, або добровільне об'єднання жителів кількох сіл, що мають єдиний адміністративний центр» [10]. У статті 16 Закону зазначено, що матеріальною і фінансовою основою місцевого самоврядування є рухоме і нерухоме майно, доходи місцевих бюджетів, інші кошти, земля, природні ресурси, що є у комунальній власності територіальних громад сіл, селищ, міст, районів у містах, а також об'єкти їхньої спільної власності, що перебувають в управлінні районних і обласних рад.

Тобто власність територіальної громади – це земля, ліс, природні ресурси, комунальне майно, місцевий бюджет, а також утворені територіальною громадою комунальні підприємства та у законний спосіб утворені всі місцеві органи влади, а саме: прокуратура, міліція, суд, державна виконавча служба, пенсійний фонд, податковий орган, які відповідно до ст.6 Європейської Хартії місцевого самоврядування та ст. 142 Конституції України, є відповідними адміністративними структурами територіальної громади, що забезпечуються нею ресурсами для виконання своїх завдань.

Відповідно до частин першої, третьої, четвертої, п'ятої, шостої та восьмої статті 60 Закону [10] територіальним громадам сіл, селищ, міст, районів у містах належить право комунальної власності на рухоме і нерухоме майно, доходи місцевих бюджетів, інші кошти, землю, природні ресурси, підприємства, установи та організації, в тому числі банки, страхові товариства, а також пенсійні фонди, частку в майні підприємств, житловий фонд, нежитлові приміщення, заклади культури, освіти, спорту, охорони здоров'я, науки, соціального обслуговування та інше майно і майнові права, рухомі та нерухомі об'єкти, визначені відповідно до закону як об'єкти права комунальної власності, а також кошти, отримані від їх відчуження.

Територіальні громади сіл, селищ, міст, районів у містах безпосередньо або через органи місцевого самоврядування можуть об'єднувати на договірних засадах на праві спільної власності об'єкти права комунальної власності, а також кошти місцевих бюджетів для виконання спільних проектів або для спільного фінансування (утримання) комунальних підприємств, установ та організацій і створювати для цього відповідні органи і служби. Районні та обласні ради від імені територіальних громад сіл, селищ, міст здійснюють управління об'єктами їхньої спільної власності, що задовольняють спільні потреби територіальних громад.

Стаття 143 Конституції України містить перелік повноважень територіальної громади як первинного суб’єкта місцевого самоврядування, які здійснюються безпосередньо або через утворені ними органи місцевого самоврядування. Це управління майном, що є в комунальній власності; затвердження програм соціально-економічного та культурного розвитку і контроль їх виконання; затвердження бюджетів відповідних адміністративно-територіальних одиниць і контроль їх виконання; встановлення місцевих податків і зборів відповідно до закону; забезпечення проведення місцевих референдумів та реалізації їх результатів; утворення, реорганізація та ліквідація комунальних підприємств, організацій і установ, а також здійснення контролю за їх діяльністю; вирішення інших питань місцевого значення, віднесених законом до їхньої компетенції [11].

Органам місцевого самоврядування можуть надаватися законом окремі повноваження органів виконавчої влади. Держава фінансує здійснення цих повноважень у повному обсязі за рахунок коштів Державного бюджету України або шляхом віднесення до місцевого бюджету у встановленому законом порядку окремих загальнодержавних податків, передає органам місцевого самоврядування відповідні об'єкти державної власності.

Основним джерелом наповнення бюджетів ОТГ є податки: а) 60% податку на доходи фізичних осіб (ПДФО); б) 25% екологічного податку; в) 5% акцизного податку з реалізації підакцизних товарів; г) 100% єдиного податку; д) 100% податку на прибуток підприємств та фінансових установ комунальної власності; е) 100% податку на майно (нерухомість, майно, транспорт); ж) державне мито; з) плата за надання адміністративних

послуг, адміністративні штрафи та штрафні санкції; к) збір за місце паркування транспортних засобів; л) туристичний збір; м) плата за ліцензії та сертифікати на певні види господарської діяльності; н) надходження від орендної плати за користування майновими комплексами та іншим майном, що перебуває у комунальній власності; о) рентні плати за користування надрами (у т. ч. для видобування корисних копалин), за спеціальне використання води та водних об'єктів, лісових ресурсів; п) орендна плата за водні об'єкти, їх частини; р) плата за розміщення тимчасово вільних коштів місцевих бюджетів (банківські депозити); с) концесійні платежі щодо об'єктів комунальної власності; т) 75% коштів, призначених на відшкодування втрат сільськогосподарського і лісового виробництва.

З 2018 року до бюджетів ОТГ зараховуватиметься: 3% рентної плати за користування надрами для видобування нафти, природного газу та газового конденсату (крім рентної плати за користування надрами в межах континентального шельфу та/або виключної (морської) економічної зони України; 100% єдиного податку, що сплачується платниками єдиного податку четвертої групи (сільгосптоваровиробники).

Відповідно до норм Бюджетного кодексу України (ст. 97, 99, 100, 102, 103-2, 103-4 і 108) на сьогодні бюджети ОТГ мають прямі міжбюджетні відносини з державним бюджетом у формі: базової дотації; реверсної дотації; освітньої субвенції; медичної субвенції; субвенції на формування інфраструктури ОТГ; субвенції на здійснення заходів щодо соціально-економічного розвитку окремих територій; інших субвенцій та дотацій, якщо є підстави для надання та отримання відповідних міжбюджетних трансфертів; коштів Державного фонду регіонального розвитку (ДФРР).

Таким чином, ресурси, що відповідно до чинного законодавства є у розпорядженні ОТГ можливо згрупувати таким чином: а) природно-географічні – земельні, лісові, водні, мінерально-сировинні, біологічні та енергетичні; б) економічні – матеріальні (рухоме і нерухоме майно, комунікації), фінансові (доходи та витрати бюджету, дотації, субвенції, гранти), людські та нематеріальні (інформації, технології, комунікації).

На думку авторів, спроможність управління громадою суттєво залежить від того, наскільки раціонально та ефективно процеси управління впливають на процес створення матеріальних і нематеріальних благ.

Ефективність управління ОТГ можливо оцінювати за допомогою таких показників: високоякісний менеджмент, ефективність управління організаційними системами, що характеризуються категоріями результативності (ефективності) організації – дієвості, економічності, конкурентоспроможності, продуктивності, якості життя населення, прибутковості, інновацій, динаміки та ін. Зазначені критерії спрямовані на вдосконалення традиційних напрямів управління, оскільки існує необхідність у поєднанні принципів дохідності і соціальної користі.

Управління ОТГ – це складний процес, що вимагає наявності достовірних даних про поточний стан справ, ефективних механізмів їх обробки та чіткої взаємодії різних підрозділів та служб. Тому необхідною умовою ефективного управління ОТГ є створення сучасних інформаційних систем, розробка ефективних механізмів збору, обробки та представлення інформації, процедур та технічних засобів обміну даними.

Такою основою сьогодні може бути інформаційна система, здатна вирішити задачі накопичення та узагальнення різних за типом та походженням даних, забезпечити потрібний рівень взаємодії різних підрозділів ОТГ, що забезпечують життєдіяльність громади, зручні механізми подання накопиченої інформації та результатів її аналізу.

Метою розробки інформаційної системи (ІС) управління ОТГ було створення єдиної спеціалізованої багаторівневої бази даних, що призначена для підвищення адміністративної та економічної ефективності та оперативності управління, планування і використання всіх ресурсів об'єднаної територіальної громади.

На першому етапі розробки ІС увагу було зосереджено на таких складових економічних ресурсів: нерухомому майні, фінансових та людських ресурсах.

Серед нерухомого майна виокремимо:

І. Будівлі:

1) Адміністративні та житлові приміщення: а) органи виконавчої влади та місцевого самоврядування; б) гуртожитки.

2) Заклади освіти: а) загальноосвітні навчальні заклади І-ІІІ, І-ІІ та І ступенів; б) дошкільні навчальні заклади; в) заклади позашкільної освіти; г) гімназії; д) ліцеї; е) коледжі; ж) технікуми; з) вищі навчальні заклади (муніципальні); і) музичні школи.

3) Медичні установи: а) фельдшерсько-акушерські пункти; б) амбулаторії на засадах сімейної медицини; в) сільські лікарські амбулаторії; г) лікарні; д) поліклініки; е) аптеки; ж) ветеринарні лікарні; з) пологові будинки; і) стоматологічні поліклініки; к) пункти обігріву; л) центри матері та дитини; м) геріатричні пансіонати; н) дитячі будинки.

4) Заклади культури: а) будинки культури; б) сільські клуби; в) бібліотеки; г) театри, кінотеатри; д) телебачення; ж) філармонії; з) пам’ятники, пам’ятні знаки, пам’ятки архітектури.

5) Заклади фізичної культури та спорту: а) спортивні школи; б) спортивні споруди.

6) Транспортна інфраструктура: а) управління електротранспортом; б) управління муніципальним автотранспортом; в) автодор.

7) Державні установи (розміщені у будівлях, що належать територіальній громаді): а) пожежні служби; б) рятувальні служби; в) оборонні об'єкти; г) реєстрація актів цивільного стану та майнових прав; д) правоохоронної діяльності; ж) соціального страхування; з) пенсійного забезпечення; і) казначейського обслуговування; к) геодезична служба; л) метеорологічна служба.

ІІ. Комунікації:

1) Комунальні господарства: а) підприємства електромереж; б) підприємства тепломереж; в) підприємства з водопостачання та водовідведення; г) житлово-комунальні підприємства; д) управляючі компанії (муніципальні).

2) Установи зв’язку (розміщені у будівлях, що належать територіальній громаді): а) пошта; б) установи зв’язку.

ІІІ. Території:

а) земельні ресурси (сільгоспугіддя, землі запасу, землі резервного фонду, землі природоохоронного фонду, присадибні ділянки, землі під забудовою у межах населених пунктів); б) шляхи; в) підприємства електромереж зовнішнього освітлення; г) підприємства зеленбуду; д) парки, сквери; е) полігони ТПВ; ж) місця поховання; з) місця паркування автомобілі.

ІV. Акваторії:

а) ставки; б) штучні водойми; в) озера; г) водосховища; д) річки.

Серед фінансових ресурсів у ІС окремо виділені доходи бюджету, витрати бюджету, базова та реверсна дотації, субвенції, гранти.

Щодо людських ресурсів, у ІС вони класифіковані за статтю, віком, освітою.

Розроблена інформаційна система (ІС) є комплексною електронною інформаційно-аналітичною системою, що призначена для автоматизації діяльності об’єднаної територіальної громади (ОТГ). Система містить три основних блоки: населення; фінанси та нерухомість.

ІС побудована за принципами відкритості, розвитку, можливості адаптації до зовнішніх змін та багаторівневості. Між рівнями забезпечений автоматизований обмін даними за допомогою універсальних модулів експорту-імпорту інформації.

Розроблена ІС забезпечує можливість веденні автоматизованого обліку в розрізі одного або декількох населених пунктів, що входять до складу ОТГ. У системі передбачено внесення інформації за певний період та запам’ятовування її. На основі цієї інформації можна швидко, легко і оперативно отримати необхідні дані для формування статистичних звітів за певний проміжок часу, аналітичної обробки даних та прогнозування показників за вказаними блоками даних.

На першому рівні система складається з автоматизованих робочих місць (АРМів) первинної ланки обліку по кожній підсистемі: населення, нерухомості та фінансів. Вона значно прискорює введення і початкову обробку технічної інформації про кожний об'єкт, зменшує витрати живої праці, підвищує якість роботи. Система є відкритою для інформаційного обміну між підсистемами та програмними комплексами.

ІС реалізована у вигляді веб-системи. Передбачена можливість розгортання системи наступним чином: на власних серверних потужностях ОТГ – на фізичних серверах або у приватній хмарі; у хмарному середовищі – на віртуальних серверах, де для однієї громади має виділятись одна чи декілька окремих віртуальних машин.

Користувачами системи є:

а) Адміністратор – фахівець що здійснює загальні налаштування системи, відповідає за надання прав доступу користувачам та створення інформаційних слоїв і імпорт даних до них.

б) Редактор громади – посадова особа громади що відповідає за внесення інформації у інформаційну систему.

в) Користувач громади – посадова особа громади, що має право переглядати інформацію у громаді.

г) Відвідувач – зовнішні не авторизовані користувачі які переглядають зовнішню частину сайту.

Програмне забезпечення має закриту та відкриту частину. Закрита частина доступна адміністраторам системи та визначеним користувачам ОТГ. Відкрита частина доступна всім неавторизованим користувачам.

Загальнодоступна частина сайту адаптована до використання на мобільних пристроях.

У системі передбачено можливість імпорту даних з зовнішніх джерел та експорту даних інформаційних шарів у файли для подальшої передачі в інші системи або для публікації у формі відкритих даних.

На відміну від багатьох систем, які по принципу «інформаційного пилососу» викачують інформацію на державний рівень, не залишаючи її в базах даних громад, запропонована система є відкритою, інтероперабельною в вертикальному і горизонтальному напрямках, існує можливість накопичення інформації в своїх базах даних. Такі принципи побудови систем дають змогу розвивати їх в напрямі розвитку аналітичних можливостей, створення СПР, переходу до принципів організації місцевого самоврядування в формі об'єднаних територіальних громад. Розвиток інформаційної інфраструктури дасть змогу перетворити ОТГ у smart-громаду, залучити до прийняття рішень громадян – мешканців ОТГ.

Впровадження ІС управління ОТГ надасть можливість організувати роботу таким чином, щоб оперативно задовольняти всі інформаційні потреби працівників ОТГ, підвищити ефективність та оперативність управління, планування і використання всіх ресурсів об'єднаної територіальної громади.

Висновки з проведеного дослідження. У роботі проведений аналіз сутності територіальних громад, визначена матеріальна і фінансова основа місцевого самоврядування.

Запропоновано ресурси ОТГ згрупувати таким чином: а) природно-географічні – земельні, лісові, водні, мінерально-сировинні, біологічні та енергетичні; б) економічні – матеріальні (рухоме і нерухоме майно, комунікації), фінансові (доходи та витрати бюджету, дотації, субвенції, гранти), людські та нематеріальні (інформації, технології, комунікації).

Доведено, що умовою ефективного управління ОТГ є створення сучасних інформаційних систем, розробка ефективних механізмів збору, обробки та представлення інформації, процедур та технічних засобів обміну даними.

Розроблено інформаційну систему управління ОТГ, метою якої є створення єдиної спеціалізованої багаторівневої бази даних, що призначена для підвищення адміністративної та економічної ефективності та оперативності управління, планування і використання всіх ресурсів об'єднаної територіальної громади. Розроблена інформаційна система (ІС) є комплексною електронною інформаційно-аналітичною системою, що призначена для автоматизації діяльності об'єднаної територіальної громади (ОТГ). Система містить три основних блоки: населення; фінанси та нерухомість. ІС є відкритою, інтероперабельною в вертикальному і горизонтальному напрямках, існує можливість накопичення інформації в своїх базах даних. У системі передбачено можливість імпорту даних з зовнішніх джерел та експорту даних інформаційних шарів у файли для подальшої передачі в інші системи або для публікації у формі відкритих даних.

Список використаних джерел:

1. Батанов О.В. Територіальна громада – первинний суб'єкт муніципальної влади в Україні: поняття та ознаки / О.В. Батанов : [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.cvk.gov.ua/visnyk/pdf/2008_2/visnik_st_13.pdf.

2. Муркович Л. Територіальна громада як суб'єкт місцевого самоврядування в Україні: теоретичні аспекти / Л. Муркович : [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.dbuapa.dp.ua/vidavnictvo/2010/2010_02%285%29/10mliuta.pdf.

3. Молодожен Ю.Б. Поняття і сутність територіальної громади в системі місцевого самоврядування України / Ю.Б. Молодожен // Університетські наукові записки: Часопис Хмельницького університету. – 2006. – № 2. – С. 128-136.

4. Територіальна громада як базова ланка адміністративно-територіального устрою України: проблеми та перспективи реформування. Аналітична доповідь / Павлюк А. П., Олійник Д.І., Баталов О.А., Дацко О.І., Валюшко І.В., Барвіцький С.Ю. − К.: НІСД, 2016. − 61 с.

5. Горошкова Л. А. Управління фінансовими потоками програм створення територіальних громад / Л. А. Горошкова, В. П. Волков, Г. В. Коваленко // Управління проектами та розвиток виробництва. – 2017. - №1 (61). – С.93-100.

6. Горошкова Л. А. Створення та управління продовольчими ресурсами територіальної громади / Л. А.Горошкова, В. П. Волков, Р. О. Карбівничий // Управління проектами та розвиток виробництва. – 2017. - №1 (61). – С.100-108.

7. Горошкова Л. А. Проектне управління ціноутворення у житлово-комунальному господарстві / Л. А. Горошкова, В. П. Волков, І. О. Карбівничий // Управління проектами та розвиток виробництва. – 2017. - №1 (61). – С.108-117.

8. Горошкова Л. А. Технологія якісного і кількісного управління територіальними громадами / Л. А. Горошкова, В. П. Волков, Г. В. Коваленко, Р. О. Карбівничий // Управління проектами та розвиток виробництва. – 2017. - №2 (62). – С. 29-41.

9. Горошкова Л.А. Кластерно-логістичний підхід в управлінні територіальними громадами / Л.А.Горошкова Л. А., В.П.Волков, Р.О.Карбівничий // Вісник Приазовського державного технічного університету. Серія: Економічні науки. – 2017. – Вип. 34.

10. Закон України «Про місцеве самоврядування в Україні» : [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.Zakon2.rada.gov.ua/lows/show/280/97-вр.

11. Конституція України: прийнята на 5 сесії Верховної Ради України 28 червня 1996 р. - К.: Право, 1996. - 63 с.

References:

1. Batanov O.V. A territorial community - primary subject of municipal authority in Ukraine: concept and attribute / O.V. Batanov: [the Electronic resource]. - Retrieved from: http://www.cvk.gov.ua/visnyk/pdf/2008_2/visnik_st_13.pdf.

2. Murkovich L. A. territorial community as the subject of local self-management in Ukraine: theoretical aspects / L. Murkovich: [the Electronic resource]. - Retrieved from: http://www.dbuapa.dp.ua/vidavnictvo/2010/2010_02%285%29/10mliuta.pdf.

3. Molodozhen Y.B. Concept and essence of a territorial community in system of local self-management of Ukraine / Y.B. Molodozhen // University scientific slip: a magazine of Khmelnitskiy university. - 2006. - № 2. - P. 128-136.

*4. Territorial community as a base part of the **a**dministrative - territorial device of Ukraine: problems and prospects of reforming. The analytical report. - K.: NISI, 2016. - 61 p.*

5. Goroshkova L. Management of financial flows of the programs of creation of territorial communities / L. Goroshkova, V. Volkov, G.Kovalenko // Management of the projects and development of manufacture. - 2017. - №1 (61). – P. 93-100.

6. Goroshkova L. Creation and management of food resources of a territorial community / L. Goroshkova, V. Volkov, R. Karbivnychyi // Management of the projects and development of manufacture. - 2017. - №1 (61). – P. 100-108.
7. Goroshkova L. Design management ценообразования in a жилищно-municipal services / L. Goroshkova, V. Volkov, I. Karbivnychyi // Management of the projects and development of manufacture. - 2017. - №1 (61). – P. 108-117.
8. Goroshkova L. Technology of qualitative and quantitative management of territorial communities / L. Goroshkova, V. Volkov, G.Kovalenko, R. Karbivnychyi // Management of the projects and development of manufacture. - 2017. - №2 (62). – P. 29-41.
9. Goroshkova L.A. Cluster-logistical approach in management of territorial communities / L.A. Goroshkova, V.P. Volkov, R.O Karbivnichyi // Bulletin Priazovskyi state technical university. A series: economic sciences. – 2017 - N. 33. – P. 366 - 375.
10. Law of Ukraine «About local self-management in Ukraine»: [the Electronic resource]. - Retrieved from: < http://www>.Zakon2.rada.gov.ua/lows/show/280/97-вр.
11. Constitution of Ukraine: accepted on 5 session Supreme the Ukraine of June 28, 1996 - K. Are glad: right, 1996. - 63 p.

Keywords: *incorporated territorial community; resources; real estate; finance; population; information system.*
Ключові слова: *об'єднана територіальна громада; ресурси; нерухомість; фінанси; населення; інформаційна система.*
Ключевые слова: *объединенная территориальная община; ресурсы; недвижимость; финансы; население; информационная система.*

Перевірено на плагіат системою: https://corp.unicheck.com/library/viewer/report/5137276

УДК 352.075:004:005.8

ЗАСТОСУВАННЯ ІНФОРМАЦІЙНИХ СИСТЕМ В УПРАВЛІННІ ЕНЕРГОЕФЕКТИВНІСТЮ ТА ЕНЕРГОЗБЕРЕЖЕННЯМ У ЖИТЛОВО-КОМУНАЛЬНОМУ ГОСПОДАРСТВІ

https://orcid.org/0000-0002-7142-4308

Горошкова Лідія Анатоліївна, д.е.н., доцент, професор кафедри підприємництва, менеджменту організацій та логістики, академік Академії економічних наук України, Запорізький національний університет, goroshkova69@gmail.com, +380674581067

Волков Володимир Петрович, професор кафедри підприємництва, менеджменту організацій та логістики, академік Академії економічних наук України, Запорізький національний університет, д.т.н., проф., kafedra_pmoil_znu@ukr.net https://orcid.org/0000-0002-1270-895X

Карбівничий Іван Олексійович, аспірант, Запорізький національний університет https://orcid.org/0000-0003-1770-9668

Goroshkova (Horoshkova) Lidiya, Doctor of economical science, professor of the department of business, management organizations and logistics, Zaporizhzhya National University

Volkov Vladimir, professor of the department of business, management organizations and logistics, Zaporizhzhya National University, Doctor of technical science, professor,

Karbivnychyi Ivan, postgraduate of the Department of business, management and logistics, Zaporizhzhya National University

Goroshkova L., Volkov V., Karbivnychyi I. Application of information systems in management by energyefficiency and energysavings in a housing and municipal services.

Is proved, that low energyefficiency of a housing and municipal services creates threats for a financial condition of territorial units and is by an obstacle for their development. The carried out(spent) research of dynamics of change of volumes of thermal networks in the Zaporozhye area which is taking place in a shabby and emergency condition. Is shown, that the extensive character of efficiency is warm of consumption in the Zaporozhye area, in our opinion, can be explained by two reasons: by presence of losses of heat owing of energyinefficient inhabited fund; by presence of losses of heat in networks is warm of supply. The necessity of management of consumption of energy as by the tool for reduction energyconsumption by budget and municipal objects with use of information technologies is proved. The developed automated information system of the tax, account, analysis and use of the data about энерго consumption on objects of budget sphere and housing and municipal services intended for satisfaction of information needs of bodies of local self-management, territorial bodies of state authority both urban community and increase of efficiency and efficiency acceptance of the administrative decisions concerning rational use of power resources and formation of the offers for optimization of a level their use.

Горошкова Л. А., Волков В. П., Карбівничий І. О. Застосування інформаційних систем в управлінні енергоефективністю та енергозбереженням у житлово-комунальному господарстві.

Доведено, що низька енергоефективність житлово-комунального господарства створює загрози для фінансового стану територіальних одиниць та є перешкодою для їх розвитку. Проведене дослідження динаміки зміни обсягів теплових мереж у Запорізькій області, що знаходяться у ветхому та аварійному стані. Показано, що екстенсивний характер ефективності теплоспоживання у Запорізькій області, на нашу думку, може бути пояснений двома причинами: наявністю втрат тепла внаслідок енергонеефективного житлового фонду; наявністю втрат тепла у мережах теплопостачання. Доведена необхідність управління споживанням енергії як інструмент для зменшення енергоспоживання бюджетними та комунальними об'єктами з використанням інформаційних технологій. Розроблена автоматизована інформаційна система збирання, обліку, аналізу та використання даних щодо енергоспоживання на об'єктах бюджетної сфери та житлово-комунального господарства, що призначена для задоволення інформаційних потреб органів місцевого самоврядування, територіальних органів державної влади і міської громади та підвищення оперативності й ефективності прийняття управлінських рішень щодо раціонального використання енергоресурсів та формування пропозиції щодо оптимізації рівня їх використання.

© ***L. Goroshkova, V. Volkov, I. Karbivnychyi / Горошкова Л. А., Волков В. П., Карбівничий І. О., 2018***

Горошкова Л. А., Волков В. П., Карбивничий И. А. Применение информационных систем в управлении энергоэффективностью и энергосбережением в жилищно-коммунальном хозяйстве.

Доказано, что низкая энергоэффективность жилищно-коммунального хозяйства создает угрозы для финансового состояния территориальных единиц и есть препятствием для их развития. Проведенное исследование динамики изменения объемов тепловых сетей в Запорожской области, находящихся в ветхом и аварийном состоянии. Показано, что экстенсивный характер эффективности теплопотребления в Запорожской области, по нашему мнению, может быть объяснен двумя причинами: наличием потерь тепла вследствие энергонеэффективного жилого фонда; наличием потерь тепла в сетях теплоснабжения. Доказана необходимость управления потреблением энергии как инструментом для уменьшения энергопотребления бюджетными и коммунальными объектами с использованием информационных технологий. Разработанная автоматизированная информационная система сбора, учета, анализа и использование данных об энергопотреблении на объектах бюджетной сферы и жилищно-коммунального хозяйства, предназначенная для удовлетворения информационных потребностей органов местного самоуправления, территориальных органов государственной власти и городской общины и повышения оперативности и эффективности принятие управленческих решений относительно рационального использования энергоресурсов и формирование предложений для оптимизации уровня их использование.

Постановка проблеми. Питання енергоефективності є в Україні пріоритетом на державному та місцевому рівнях. Енергетична стратегія України зосереджена, в першу чергу, на ефективному виробництві та споживанні енергоресурсів і саме цей напрямок має бути належним чином підтримано та профінансовано. Пріоритетні напрями щодо зменшення енергозалежності країни окреслено такими прийнятими стратегічними документами: “Національний план дій з відновлюваної енергетики на період до 2020 року” [1]; “Національний план дій з енергоефективності на період до 2020 року” [2]; “Енергетична стратегія України на період до 2035 року” [3].

Певні результати на сьогодні вже наявні. Так якщо у 2014 р. такими категоріями споживачів, як бюджетна сфера, населення, теплокомуненерго (ТКЕ) було спожито 24 млрд $м^3$ газу, то вже у 2017 р. цей показник склав 18 млрд $м_3$ газу на рік. Тобто 6 млрд $м^3$ газу річних – економія для країни. У планах до 2022 року - заощадити ще 5 млрд $м^3$ газу на рік, тобто споживати 13 млрд $м^3$ газу по трьом категоріям споживачів (населення, ТКЕ, бюджетна сфера).

Важливим напрямом подальших дій є розповсюдження успішних ініціатив органів місцевого самоврядування та об’єднаних територіальних громад (ОТГ) щодо заміщення споживання енергоресурсів по усіх територіях України.

Аналіз основних досліджень та публікацій. Сучасними аспектами вирішення проблем розвитку ЖКГ займаються Запатріна І.В., Качала Т.М., Кизим М.О., Тищенко О.М., Поважний О.С. та ін. [4-6]. Результати власних досліджень проблеми наведені в [7-15].

Виокремлення невирішених проблем, яким присвячена стаття. Об'єктивна необхідність та актуальність розробки концептуальних системних засад управління енергозбереженням зумовлена тим, що сучасний стан комунальної теплоенергетики характеризується збитковістю, дотаційностю, потребує ресурсного забезпечення. В умовах виснаження запасів енергоносіїв та необхідності забезпечення енергетичної безпеки України однією з основних проблем на рівні самоврядних територіальних одиниць є постійне зростання обсягів споживання енергоресурсів. Серед фундаментальних чинників наявних проблем чільне місце посідають низька енергоефективність у теплоенергетичному секторі житлово-комунального господарства (ЖКГ) та низька якість комунальних послуг, які, в свою чергу, обумовлені моральним і фізичним зношенням теплового обладнання і теплових мереж та браком коштів на їхню модернізацію. Саме тому існує необхідність пошуку нових технологій ефективного управління енергоефективністю у ЖКГ міст та інших самоврядних територіальних одиниць.

Формування цілей статті. Основним завданням роботи є розробка інформаційної системи управління енергоефективністю та енергозбереженням у ЖКГ міст та об'єднаних територіальних громад, як складової системи сталого енергетичного розвитку територій.

Результати дослідження. Загальне управління ЖКГ покладене на місцеві органи виконавчої влади, яким підпорядкована більшість комунальних підприємств та житлових організацій. Серед факторів, що впливає на стан місцевого бюджету, є фінансовий результат підприємств ЖКГ. Податки з доходів цих підприємств зараховуються до місцевих бюджетів. За рахунок коштів місцевих бюджетів покриваються збитки підприємств ЖКГ та фінансування будівництва нових об'єктів. З урахуванням того, що видатки на енергоносії входять в перелік захищених статей бюджету міст та самоврядних територіальних одиниць і фінансуються в першочерговому порядку із загального фонду бюджету, за умови економії коштів на оплату енергоресурсів ці кошти розподіляються між іншими статтями бюджету, і це дає змогу приймати рішення про внесення змін до міського бюджету, бюджетів органів місцевого самоврядування та ОТГ та перерозподіляти отримані кошти в т. ч. на подальше впровадження заходів з підвищення ефективності енергоспоживання. Таким чином, низька енергоефективність створює загрози для фінансового стану для територіальних одиниць та є перешкодою для їх розвитку.

Комунальна енергетика України є технічно відсталим сектором економіки з багатьма проблемами, які впродовж тривалого часу не розв'язуються. Серед фундаментальних чинників таких проблем чільне місце посідає низька енергоефективність. Відсутність інвестицій у галузь призвела до значного погіршення технічного стану основних фондів, підвищення аварійності об'єктів житлово-комунального господарства (ЖКГ) збільшення питомих і непродуктивних витрат матеріальних та енергетичних ресурсів. Сьогодні фінансовий стан підприємств комунальної енергетики є незадовільним, що зумовлюється, між іншим, заборгованістю з оплати послуг підприємствами, бюджетними установами та населенням. Отже це свідчить про наявність системної кризи в сфері комунальної енергетики, яка заслуговує на значно більшу увагу з боку держави і суспільства та потребує кардинальних змін. Кризовий стан комунальної теплоенергетики спричинений, в першу чергу, моральним і фізичним спрацюванням теплового обладнання. За даними Держкомстату України, в галузі на підприємствах усіх форм власності та відомчого підпорядкування експлуатується понад 26 тис. котелень, загальний технічний стан яких є критичним. Приблизно 22 % котлів, що знаходяться в експлуатації, функціонують понад 20 років. Значна кількість (38 %) котлів малоефективна, з коефіцієнтом корисної дії 65-75 % (на газі) і 70 % - (на вугіллі). Не відповідає вимогам експлуатації технічний стан теплових мереж і теплових пунктів. У аварійному та важкому стані перебувають 32% теплових мереж та понад 29% теплових пунктів. Унаслідок щорічні втрати теплової енергії досягають 10 %.

На рис. 1 – 2 наведені результати дослідження динаміки зміни обсягів теплових мереж у Запорізькій області, що знаходяться у ветхому та аварійному стані.

Екстенсивний характер ефективності теплоспоживання у Запорізькій області, на нашу думку, може бути пояснений двома причинами: наявністю втрат тепла внаслідок енергонеефективного житлового фонду; наявністю втрат тепла у мережах теплопостачання.

Проведені порівняльні дослідження дозволили дійти висновку, що основною причиною неефективності використання тепла у Запорізькій області є втрати тепла у мережах.

Суттєво зросли обсяги використання газу в комунальній енергетиці (до 42 % від газових витрат України). Собівартість опалення котельними стає значно більшою, ніж ціни за споживання тепла. Нині в Україні, за експертними оцінками, даремно витрачається 30-40 % вироблених енергоресурсів. Так, на обслуговування одного квадратного метра житла витрачається енергоресурсів у 3-7 разів більше, ніж в країнах Західної Європи.

В умовах залежності України від імпорту енергоносіїв (газу і нафти) та зростаючих на них цін існуюча система теплозабезпечення стає не конкурентоспроможною. Реальні витрати на генерацію, транспортування і розподіл електричної та теплової енергії, видобуток і розподіл природного і скрапленого газу не відповідають поточній купівельній спроможності більшості населення регіонів країни. Це обумовлює необхідність соціального захисту як споживачів, так і регіональних виробників і постачальників енергії за рахунок адміністративного стримування цін на основні енергоносії, надання державних і регіональних дотацій споживачам та виробникам енергії, перехресного субсидування комунальної сфери промисловістю за рахунок диференціації тарифів. Зазначені заходи є несумісними з ринковими принципами функціонування енергетики і сприяють подальшому її занепаду. Незадовільний сучасний стан муніципальної енергетики зумовлюється також недосконалістю системи енергоспоживання, зокрема нестачею або практичною відсутністю індивідуальних засобів обліку та систем регулювання, а також недосконалістю існуючих будівельних конструкцій.

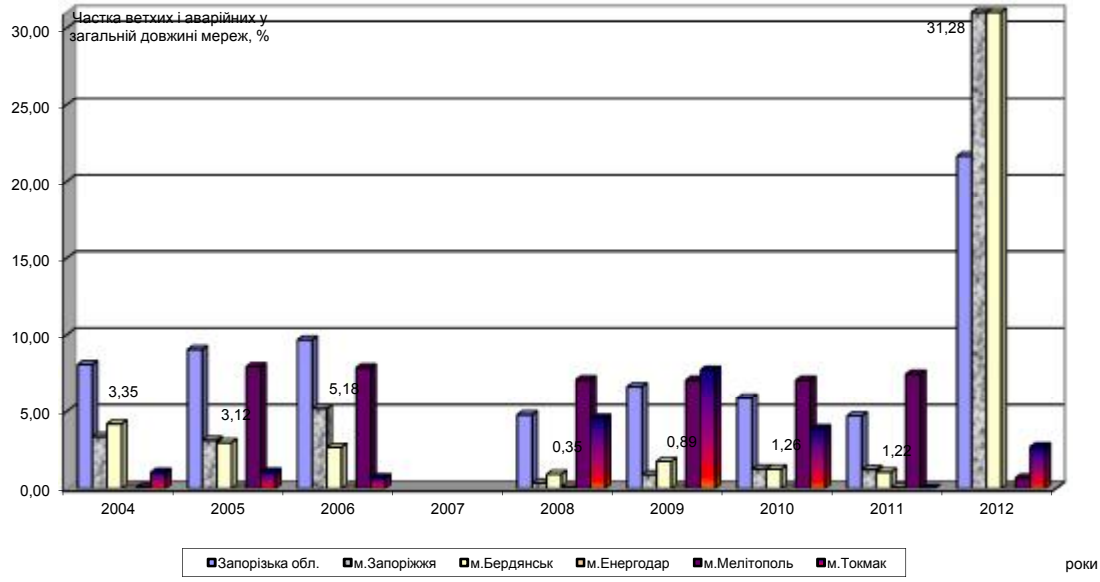

Рис. 1. Динаміка зміни частки ветхих і аварійних у загальній довжині теплових мереж у Запорізькій області загалом та окремих містах

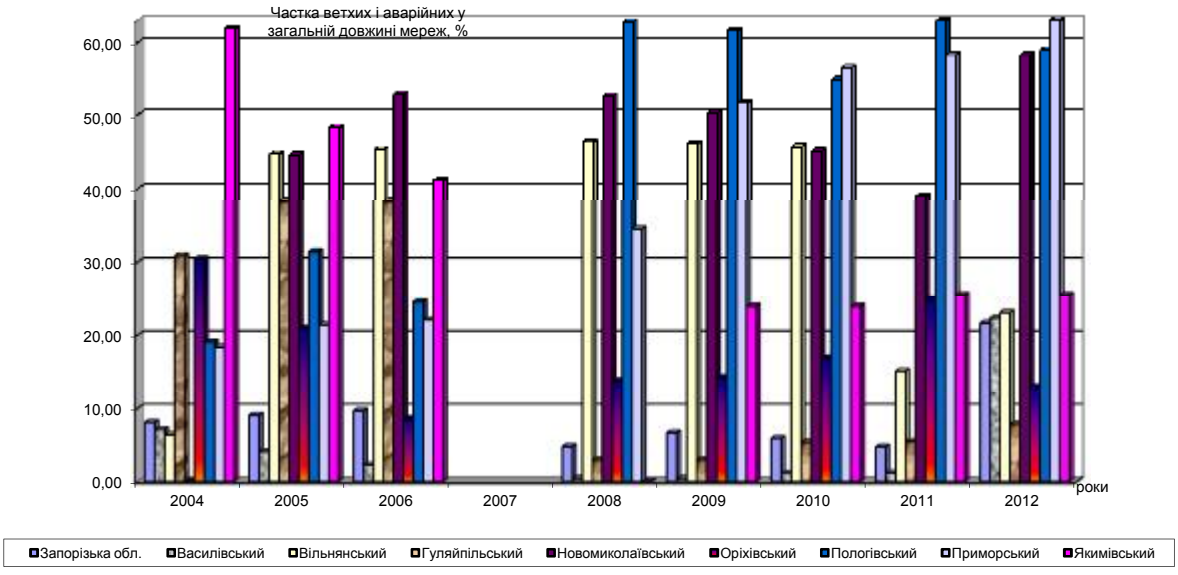

Рис. 2. Динаміка зміни частки ветхих і аварійних у загальній довжині теплових мереж у районах Запорізької області

Таким чином, існує необхідність управління споживанням енергії як інструмент для зменшення енергоспоживання бюджетними та комунальними об'єктами. Важливим

аспектом організації управління споживанням енергії є безперервність процесу. Додаткові можливості підвищення енергоефективності виникають в умовах територіально-адміністративної реформи, що розпочалась в Україні у 2014 році. В умовах децентралізації влади передбачено об'єднання окремих територіально-адміністративних одиниць та формування об'єднаних територіальних громад (ОТГ) з одночасним розширення повноважень ОТГ. За таких умов відбуваються зміни в процесі формування бюджету та джерел їх фінансування, що може призвести до більш ефективного використання власних ресурсів та практичних інструментів розробки програми та плану дій сталого енергетичного розвитку територій. Додаткові можливості надає використання засобів автоматизації процесів управління енерговитратами. Саме тому нами була розроблена автоматизована інформаційна система збирання, обліку, актуалізації та використання даних про енергоспоживання на об'єктах бюджетної сфери та ЖКГ, що призначена для задоволення інформаційних потреб органів місцевого самоврядування, територіальних органів державної влади і міської громади та підвищення оперативності й ефективності прийняття управлінських рішень щодо раціонального використання енергоресурсів та формування пропозиції щодо оптимізації рівня їх використання.

Автоматизація управління енергоспоживанням відбувалась у декілька етапів.

Спочатку необхідно сформувати базу даних основних споживачів енергоресурсів в бюджетній сфері. У таблиці 1 наведений перелік основних групи бюджетних будівель з огляду на функціональне призначення та режими споживання енергоресурсів. З цього переліку обираються ті будівлі, що наявні на території, де впроваджується інформаційна система.

Після формування бази даних основних споживачів енергоресурсів в бюджетній сфері запроваджується система моніторингу споживання енергоресурсів на перелічених об'єктах.

Система передбачає періодичний збір та аналіз даних про споживання енергоресурсів. Доцільно у подальшому доповнити систему енергетичними характеристиками будівель та інформацією про заплановані або виконані роботи з реконструкції, модернізації та капітального ремонту.

Джерела отримання даних про енергоспоживання такі:

а) безпосередньо з вузлів комерційного та технічного обліку в закладах, підприємствах, установах, з використанням автоматизованих систем, або з залученням персоналу закладу (показники лічильників);

б) структурні підрозділи та окремі заклади, підприємства, установи, що безпосередньо здійснюють оплату за енергоресурси (вартість споживання енергоносіїв у грошовому еквіваленті).

Періодичність проведення моніторингу – 1 раз на місяць, за необхідності, можливо здійснювати з періодичністю 1 раз на тиждень.

Перелік даних, що збирається під час моніторингу складає (споживання за період):

а) теплова енергія;

б) електрична енергія;

в) природній газ;

г) тверде паливо;

д) гаряча вода (за наявності).

За допомогою інформаційної системи можна вирішувати наступні завдання обліку й управління енергоспоживання:

1) автоматизований облік енергоспоживання по кожному об'єкту бюджетної сфери;

2) автоматизований облік за видами енергоресурсів по кожному об'єкту бюджетної сфери

3) динаміка зміни енергоспоживання по кожному об'єкту бюджетної сфери;

4) динаміка зміни енергоспоживання за видами енергоресурсів по кожному об'єкту бюджетної сфери;

5) облік об'єктів нерухомості бюджетної сфери (інвентаризація);

6) рух прав на об'єкти нерухомості;

7) структурний і ціновий аналіз енергоспоживання;

8) прогнозування майбутніх змін у структурі й вартості енергоресурсів, обсягів їх споживання як по об’єктах так і по видах енергоресурсів, порівняльний аналіз споживання ПЕР у рамках громади або підприємств ЖКГ, інші завдання планування;

9) обмін інформацією з іншими інформаційними системами й існуючими організаційними структурами;

10) планування заходів щодо енергозбереження, капітальних та поточних ремонтів та ін.

Таблиця 1.

Основні групи бюджетних будівель з огляду на функціональне призначення та режими споживання енергоресурсів

Тип будівлі	Режим роботи			Основні споживачі ПЕР
	Річний	Тижневий	Добовий	
Заклади освіти (дошкільні навчальні заклади; заклади позашкільної освіти)	Весь рік, зменшується кількість відвідувачів в літній період	5 днів	8 годин	система опалення, освітлення, кухня
Заклади освіти (загальноосвітні навчальні заклади I-III, I-II та I ступенів; гімназії; ліцеї; коледжі; технікуми; вищі навчальні заклади (муніципальні); музичні школи)	Весь рік з перервами на канікули	5 днів	7-8 годин	система опалення, освітлення, кухня, комп’ютерна техніка
Лікувальні заклади (фельдшерсько-акушерські пункти; амбулаторії на засадах сімейної медицини; сільські лікарські амбулаторії; поліклініки; аптеки; ветеринарні лікарні; стоматологічні поліклініки; пункти обігріву; центри матері та дитини)	Весь рік	6-7 днів	12 годин	системи опалення, системи освітлення, лабораторне та лікувальне обладнання, офісна та комп’ютерна техніка
Лікувальні заклади (лікарні; пологові будинки; геріатричні пансіонати; дитячі будинки)	Весь рік	7 днів	24 годин	системи опалення, системи освітлення, лабораторне та лікувальне обладнання, офісна та комп’ютерна техніка
Адміністративні будівлі (приміщення органів влади; пожежні служби; рятувальні служби; оборонні об'єкти; реєстрація актів цивільного стану та майнових прав; правоохоронної діяльності; соціального страхування; пенсійного забезпечення; казначейського обслуговування; геодезична служба; метеорологічна служба)	Весь рік	5 днів	8 годин	системи опалення, системи освітлення, офісна та комп’ютерна техніка
Заклади культури (будинки культури; сільські клуби; бібліотеки; театри, кінотеатри; телебачення; філармонії)	Весь рік	5 днів	8 годин	системи опалення, системи освітлення, комп’ютерна техніка
Заклади фізичної культури та спорту (спортивні школи; спортивні споруди)	Весь рік	5 днів	8 годин	системи опалення, системи освітлення, комп’ютерна техніка
Підприємства ЖКГ (підприємства електромереж; підприємства тепломереж; підприємства з водопостачання та водовідведення; управляючі компанії (муніципальні))	Весь рік	5 днів	8 годин	системи опалення, системи освітлення, офісна та комп’ютерна техніка

Впровадження ІС управління енергоспоживання надасть можливість організувати роботу таким чином, щоб оперативно задовольняти всі інформаційні потреби працівників ОТГ та підприємств ЖКГ, підвищити ефективність та оперативність управління, планування і використання енергоресурсів та планувати заходи щодо підвищення рівня енергоеефективності об'єктів бюджетної сфери.

Висновки з проведеного дослідження. Доведено, що низька енергоефективність житлово-комунального господарства створює загрози для фінансового стану територіальних одиниць та є перешкодою для їх розвитку.

Показано, що комунальна енергетика України є технічно відсталим сектором економіки з багатьма проблемами, які впродовж тривалого часу не розв'язуються. Серед фундаментальних чинників таких проблем чільне місце посідає низька енергоефективність.

Проведене дослідження динаміки зміни обсягів теплових мереж у Запорізькій області, що знаходяться у ветхому та аварійному стані. Показано, що екстенсивний характер ефективності теплоспоживання у Запорізькій області, на нашу думку, може бути пояснений двома причинами: наявністю втрат тепла внаслідок енергонеефективного житлового фонду; наявністю втрат тепла у мережах теплопостачання. Проведені порівняльні дослідження дозволили дійти висновку, що основною причиною неефективності використання тепла у Запорізькій області є втрати тепла у мережах.

Доведена необхідність управління споживанням енергії як інструмент для зменшення енергоспоживання бюджетними та комунальними об'єктами з використанням інформаційних технологій.

Розроблена автоматизована інформаційна система збирання, обліку, актуалізації, аналізу та використання даних про енергоспоживання на об'єктах бюджетної сфери та ЖКГ, що призначена для задоволення інформаційних потреб органів місцевого самоврядування, територіальних органів державної влади і міської громади та підвищення оперативності й ефективності прийняття управлінських рішень щодо раціонального використання енергоресурсів та формування пропозиції щодо оптимізації рівня їх використання.

Список використаних джерел:

1. Національний план дій з відновлюваної енергетики на період до 2020 року: [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/902-2014-%D1%80.

2. Національний план дій з енергоефективності на період до 2020 року: [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/1228-2015-%D1%80.

3. Енергетична стратегія України на період до 2035 року: [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/605-2017-%D1%80.

4. Запатрина И.В. Жилищно-коммунальная инфраструктура: реформы и система их финансового обеспечения: Монография / И.В.Запатрина. – Киев.: Ин-т эк-ки и прогнозир., 2010. – 336 с.

5. Реформування житлово-комунального господарства: теорія, практика, перспективи: Монографія / О.М.Тищенко, М.О.Кизим, Т.П.Юр'єва, С.Ю.Юр'єва, І.В.Покуца. – Х.: ВД "ІНЖЕК", 2008. – 368 с.

6. Наукові засади реформування і розвитку житлово-комунального господарства: Монографія / Поважний О.С., Попов О.П., Запатріна І.В., Волков В.П. та ін. Черкаси: Брама-Україна, ЧДТУ, 2011. – 436 с.

7. Інвестиційно-інтеграційні технології соціально-економічного розвитку регіону [Текст]: Монографія / В.П.Волков, Л.А.Горошкова, М.О.Панкова. За заг.ред. В.П.Волкова. – Запоріжжя: ЗНУ, 2011. – 290 с.

8. Управління виробничим та інфраструктурним розвитком економічного потенціалу України [Текст]: Монографія / За заг.ред. В.П.Волкова. – Запоріжжя: ЗНУ, 2012. – 500 с.

9. Горошкова Л.А. Аналіз детермінант економічної безпеки галузей національного господарства / Л.А. Горошкова // Економічний вісник університету: Збірник наукових праць учених та аспірантів. – Переяслав-Хмельницький: Переяслав-Хмельницький державний педагогічний університет ім. Г.Сковороди, 2012. – №19. – С.149–163.

10. Волков В.П. Складові фінансово-економічної безпеки житлово-комунального господарства України / В.П.Волков, В.Шмаль, Л.А.Горошкова // Комунальне господарство міст: Науково-технічний збірник. – Харків: Харківська національна академія міського господарства, 2013. – Вип.108. – С.279 - 285.

11. Волков В. П. Логістика нерухомості у житлово-комунальному господарстві : [монографія] / В. П. Волкова, Л.А.Горошкова. – Запоріжжя: ЗНУ, 2013. – 645 с.

12. Волков В.П. Моделювання умов беззбитковості функціонування житлово-комунального господарства України / В.П.Волков, Л.А.Горошкова // Теоретичні і практичні аспекти економіки та інтелектуальної власності: Збірник наукових праць. – Маріуполь: ДВНЗ «ПДТУ», 2013. – Вип. 1. – Т. 1 – С.179 –183.
13. Волков В.П. Прогнозування розвитку складних техніко-економічних систем мезорівня / В.П.Волков, Л.А.Горошкова // Економічний вісник університету: Збірник наукових праць учених та аспірантів. – Переяслав-Хмельницький: Переяслав-Хмельницький державний педагогічний університет ім. Г.Сковороди, 2013. – №20/2. – С.257–263.
14. Волков В.П. Якість житлово-комунальних послуг як складова системи соціальної відповідальності підприємств галузі / В.П.Волков, Л.А.Горошкова, В.Шмаль // Науковий вісник Ужгородського університету. Серія «Економіка»: Збірник наукових праць. – Ужгород: ДВНЗ «УжНУ», 2014. – Вип.3 (44). – С.86-90.
15. Горошкова Л.А. Проектне управління ціноутворення у житлово-комунальному господарстві / Л.А.Горошкова, В.П.Волков, І.О.Карбівничий // Управління проектами та розвиток виробництва. – 2017. - №1 (61). – С.108-117.

References:

1. The National plan of actions on renewed of power for the period till 2020 year: [the Electronic resource]. - Retrieved from: http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/902-2014-%D1%80.
2. The National plan of actions of energyefficiency for the period till 2020 year: [the Electronic resource]. - Retrieved from: http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/1228-2015-%D1%80.
3. Power strategy of Ukraine for the period till 2035 year: [the Electronic resource]. - Retrieved from: http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/605-2017-%D1%80.
4. Zapatrina I.V. A housing-municipal infrastructure: reforms and system of their financial maintenance: the monography / I.V.Zapatrina. - Kiev.: Institute of economy and forecasting, 2010. - 336 p.
5. Reforming a housing-municipal services: the theory, practice, prospect: the monography / O.M.Tischenko, M.O.Kizhim, T.P.Yureva, S.Y.Yureva, I.V.Pokucha. - Kharkiv.: "INZHEK", 2008. - 368 p.
6. Scientific bases of reforming and development of a housing-municipal services: the monography / Povazhny O.S., Popov O.P., Zapatrina I.V., Volkov V.P. Etc. Cherkasy: Brama-Ukraine, ChDTY, 2011. - 436 p.
7. Innovation-integration technology of socio economic development of region [the Text]: the monography / V.P.Volkov, L.A.Goroshkova, M.O.Pankova. Under general edition V.P.Volkov. - Zaporozhye: ZNU, 2011. - 290 p.
8. Management of industrial and infrastructural development of economic potential of Ukraine [the Text]: the monography / Under general edition V.P.Volkov. - Zaporozhye: ZNU, 2012. - 500 p.
9. Goroshkova L.A. The analysis the determinant of economic safety of branches of a national economy / L.A. Goroshkova // Economic bulletin of university: the collection of scientific works of the scientists and post-graduate students. - Pereyaslav-Khmelnitskiy: Pereyaslav-Khmelnitskiy state pedagogical university. 2012. - №19. – p. 149-163.
10. Volkov V.P. The structure of financial and economic safety of the Housing-municipal services of Ukraine / V.P.Volkov, V.Shmal, L.A.Goroshkova // The municipal Services of cities: the scientific and technical collection. - Kharkov: Kharkov national academy of municipal economy, 2013. - V.108. – p. 279 - 285.
11. Volkov V. Logistics of the real estate in a housing-municipal services: [the monography] / V. Volkov, L.Goroshkova. - Zaporozhye: ZNU, 2013. - 645 p.
12. Volkov V.P. Modeling of conditions without unprofitability functioning of the Housing-municipal services of Ukraine / V.P.Volkov, L.A.Goroshkova // Theoretical and practical aspects of economy and intellectual property: the collection of scientific works. - Mariupol: DVNZ «PDTU", 2013. - Release 1. - V. 1 – pp. 179 -183.
13. Volkov V.P. Forecasting of development of complex technical and economic systems mezolevel / V.P.Volkov, L.A.Goroshkova // Economic bulletin of university: the collection of scientific works of the scientists and post-graduate students. - Pereyaslav-Khmelnitskiy : Pereyaslav-Khmelnitskiy state pedagogical university. - 2013. - №20/2. – p. 257-263.
14. Volkov V.P. Quality of the Housing-municipal services as compound system of the social responsibility of the enterprises of area / V.P.Volkov, L.A.Goroshkova, V.Shmal // Scientific bulletin Uzhgorod university. Series «Economy»: the collection of scientific works. - Uzhgorod: DVNZ "UzhNU", 2014. - V.3 (44). – p. 86-90.
15. Goroshkova L.A. Design management ценообразования in a жилищно-municipal services / L.A.Goroshkova, V.P.Volkov, I.O.Karbivnichyi // Management of the projects and development of manufacture. - 2017. - №1 (61). – P. 108-117.

***Keywords**: housing and communal services; energy efficiency; energy savings; management; technology; information system.*
***Ключові слова:** житлово-комунальне господарство; енергоефективність; енергозаощадження; управління; технології; інформаційна система.*
***Ключевые слова:** жилищно-коммунальное хозяйство; энергоэффективность; энергосбережение; управление; технологии; информационная система.*

Перевірено на плагіат системою: https://corp.unicheck.com/library/viewer/report/5135914

УДК 334.021.1 https://doi.org/10.31498/2225-6725.35.2018.142583

ЕКОЛОГО-ЕКОНОМІЧНИЙ АНАЛІЗ ТА ЙОГО ВПЛИВ НА ФОРМУВАННЯ ІННОВАЦІЙНОЇ СТРАТЕГІЇ РОЗВИТКУ ДЕРЖАВИ

http://orcid.org/0000-0002-5117-9990
Псарьова Ірина Сергіївна, доцент кафедри економіки підприємств, к.т.н., доцент, Державний вищий навчальний заклад «Приазовський державний технічний університет» м Маріуполь, e-mail: psareva.irina72@gmail.com, тел: +380985779457
Захаренко Наталя Сергіївна, доцент кафедри економіки підприємств, к.е.н., Державний вищий навчальний заклад «Приазовський державний технічний університет» м. Маріуполь, e-mail: zakharenko.natali@gmail.com, тел: +380678131409, http://orcid.org/0000-0001-7963-1080

Irina Psareva, Associate Professor of The Department of Production Economics, State Higher Educational Istablishment «PRIAZOVSKYI STATE TECHNICAL UNIVERSITY», Mariupol,
Natalia Zakharenko, Associate Professor of The Department of Production Economics, State Higher Educational Istablishment «PRIAZOVSKYI STATE TECHNICAL UNIVERSITY», Mariupol

I. Psarova, N. Zaharenko. Ecological-economic analysis and its influence on the formation of the state's innovation strategy.

The work analyzes the desire and the ability to achieve in any short time the economic benefits of enterprises in the industrial or social sectors or society as a whole primarily causes pollution of nature, which in turn leads to the destruction of the ecosystem, and as a consequence of the loss of part of GDP at the expense of expenditures. Analyzing the factors of the impact of economic growth on the state of the environment through the impact of human activities, it was found that almost all countries of the world were adopted preventive measures, namely, integrated environmental programs, the implementation of which involves the use of a multi-level system of measures. Thus, it can be argued that environmental protection is primarily a global problem, which is a consequence and an integral component of the economic development of any country in the world, and its global nature leads to the formation of common elements of a common environmental policy. In developing and implementing environmental policy, it should be consistent with the canons of economic policy, namely, implemented through indicators of environmental and economic analysis, assessment of natural resources, state of the environment indicators, assets of natural resources, primarily limited and non renewable resources. Environmental policy should be aimed at supporting the chosen course and the pace of economic growth by monitoring environment, stimulating economic and financial results, developing management mechanisms and creating an additional market of ecological and economic services for the purpose of implementation, distribution of energy-intensive technologies, non-waste or low-income industries at all levels. management from enterprise to state. The formation of innovation strategy includes the stages of analysis, goal setting, strategy development, the choice of the optimal option, and, finally, the creation of conditions for the implementation of the strategy. In the process of implementing an innovation strategy, in the development and implementation of measures and tactical plans, control can lead to a situation in which the implementation of innovation, as a high-risk activity in its essence, would run counter to the investment policy. This, in turn, can either worsen the financial position of the enterprise or lead to a rejection of the developed innovation strategy. Consequently, the stages of designing an innovation strategy should include analysis of the financial constraints identified by the chosen investment policy.

Псарьова І. С., Захаренко Н. С. Еколого-економічний аналіз та його вплив на формування інноваційної стратегії держави.

У роботі проаналізовано прагнення та спроможність досягти будь-якими шляхами за короткостроковий час економічних вигод підприємствами промислових чи соціальних галузей або суспільством в цілому насамперед спричиняє забруднення природи, що в свою чергу призводить до руйнування екосистеми, і як наслідок втрати частини ВВП за рахунок видатків. Аналізуючи фактори впливу економічного зростання на стан навколишнього середовища через вплив людської діяльності було виявлено, що майже у всіх країнах світу були прийняті попереджувальні заходи, а саме комплексні програми з охорони навколишнього середовища, реалізація котрих передбачає використання багаторівневої системи заходів. Таким чином, можна стверджувати, що захист навколишнього середовища – це перш за все світова проблема, яка є наслідком та невід'ємним компонентом економічного розвитку будь-якої держави світу, та своєю глобальністю призводить до формування загальних елементів єдиної екологічної

© ***I. Psarova, N. Zaharenko / Псарьова І. С., Захаренко Н. С., 2018***

політики. При розробці та впровадженню екологічної політики вона повинна бути сумісною з канонами економічної політики, а саме реалізовуватись через показники еколого-економічного аналізу, оцінки природних ресурсів, стан екологічних показників, активів природних ресурсів, насамперед обмежених та не поновлювальних ресурсів. Екологічна політика повинна бути направлена на підтримку вибраного курсу та темпу економічного зростання держави через моніторинг довкілля, стимулювання економічних та фінансових результатів, розробку механізмів управління та формування додаткового ринку еколого-економічних послуг з метою впровадження, розповсюдження енергомісткіх технологій, безвідходних чи маловідходних виробництв на всіх рівнях управління від підприємства до держави. Формування інноваційної стратегії включає етапи аналізу, постановки цілей, розробки варіантів стратегії, вибір оптимального варіанту і, нарешті, створення умов для реалізації стратегії. У процесі реалізації інноваційної стратегії, при розробці та виконанні заходів і тактичних планів, здійсненні контролю може виникнути ситуація, за якої реалізація інновацій, як високо ризикова діяльність за своєю суттю, увійде в суперечність з інвестиційною політикою. Це, в свою чергу, може або погіршити фінансове становище підприємства, або призвести до відмови від розробленої інноваційної стратегії. Отже, етапи проектування інноваційної стратегії повинні включати і аналіз фінансових обмежень, визначених обраною інвестиційною політикою.

Псарева И. С., Захаренко Н. С. Эколого-экономический анализ и его влияние на формирование инновационной стратегии государства.

В работе проанализированы стремление и способность достичь любыми путями за краткосрочный период экономических выгод предприятиями промышленных или социальных отраслей или обществом в целом прежде всего вызывает загрязнение природы, в свою очередь приводит к разрушению экосистемы, и как следствие потери части ВВП за счет расходов. Анализируя факторы влияния экономического роста на состояние окружающей среды из-за влияния человеческой деятельности было выявлено, что почти во всех странах мира были приняты предупредительные меры, а именно комплексные программы по охране окружающей среды, реализация которых предусматривает использование многоуровневой системы мероприятий. Таким образом, можно утверждать, что защита окружающей среды - это прежде всего мировая проблема, которая является следствием и неотъемлемым компонентом экономического развития любого государства мира и своей глобальности приводит к формированию общих элементов единой экологической политики. При разработке и внедрению экологической политики она должна быть совместимой с канонами экономической политики, а именно реализовываться через показатели эколого-экономического анализа, оценки природных ресурсов, состояние экологических показателей, активов природных ресурсов, прежде всего ограниченных но не возобновляемых ресурсов. Экологическая политика должна быть направлена на поддержку выбранного курса и темпа экономического роста государства через мониторинг окружающей среды, стимулирования экономических и финансовых результатов, разработку механизмов управления и формирования дополнительного рынке эколого-экономических услуг с целью внедрения, распространения энергоемких технологий, безотходных или малоотходных производств на всех уровнях управления от предприятия к государству. Формирование инновационной стратегии включает этапы анализа, постановки целей, разработки вариантов стратегии, выбор оптимального варианта и, наконец, создание условий для реализации стратегии. В процессе реализации инновационной стратегии, при разработке и выполнении мероприятий и тактических планов, осуществлении контроля может возникнуть ситуация, при которой реализация инноваций, как высоко рисковый деятельность по своей сути, войдет в противоречие с инвестиционной политикой. Это, в свою очередь, может либо ухудшить финансовое положение предприятия, или привести к отказу от разработанной инновационной стратегии. Итак, этапы проектирования инновационной стратегии должны включать и анализ финансовых ограничений, определенных выбранной инвестиционной политикой.

Постановка проблеми. Стрімкий розвиток виробничих сил, розгортання науково-технічного прогресу стають причиною зростання інтенсивності індустріального втручання людини в справи природи. Невпинний індустріальний розвиток сьогодення перетворює всю планету на арену практичної діяльності людей, що само по собі стає причиною формування проблем виробництва, споживання, забруднення навколишнього середовища і як наслідок економічне зростання держав світу.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Дослідженню аспектів взаємозв’язку економічних процесів та вплив екологічних факторів на економічне зростання присвячені роботи таких вчених-економістів як О.Г. Балаценко, А.В. Бардась, І.В. Вернадського, В.К. Костенко, О.А. Мінаєв, О.Ю. Руднєва, Ж. Гросман, С. Тейлор, К. МакОсленд та інших. Проте, невирішеними питаннями залишаються аспекти взаємодії держави та приватного сектору економіки при стійкому еколого-економічному розвитку та необхідність формування інноваційної стратегії, як індикатора сталого і зрівноваженого розвитку

підприємства, регіону, держави.

Мета дослідження. Дослідження взаємодії держави та приватного сектору економіки при стійкому еколого-економічному розвитку з метою визначення необхідності формування інноваційної стратегії, як індикатора сталого і зрівноваженого розвитку.

Результати дослідження. Стійкий еколого-економічний розвиток – це такий розвиток країн і регіонів, а також підприємств, коли економічне зростання, матеріальне виробництво і споживання, а також інші види діяльності суспільства відбуваються в межах, які визначаються здатністю екосистем відновлюватися, поглинати забруднення і підтримувати життєдіяльність теперішніх та майбутніх поколінь [5].

Насамперед постає питання щодо співвідношення і взаємозв'язок обмеженості ресурсів та зростання потреб. Враховуючи, що споживання безпосередньо впливає на економічне зростання: по-перше, як один з чинників збільшення пропозиції, обсягів виробництва, стимулювання конкуренції, а по-друге – це накладні витрати які складають помітну суму ВВП будь-якої країни (накладні витрати в розвинених країнах складають 0,6-0,7 % ВВП).

Протягом останніх років XX-го століття спостерігається прояв негативних факторів впливу екстенсивного розвитку економіки. Прагнення та спроможність досягти будь-якими шляхами за короткостроковий час економічних вигод підприємствами промислових чи соціальних галузей або суспільством в цілому насамперед спричиняє забруднення природи, що в свою чергу призводить до руйнування екосистеми, і як наслідок втрати частини ВВП за рахунок видатків. Порівняльний обсяг втрат ВВП держав Європи, Азії та США завдяки атмосферним забрудненням наочно представлено на рис. 1.

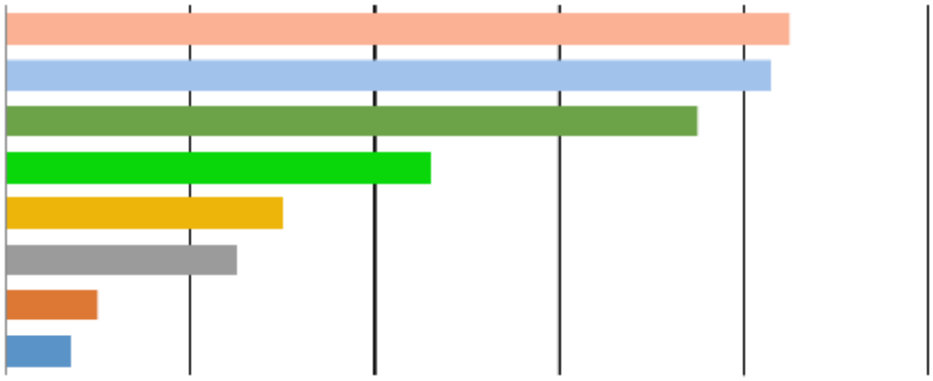

Рис. 1. Щорічні втрати, заподіяні атмосферними забрудненнями деяких країн Європи, Азії та США.

Загальний збиток, завдяки забрудненню навколишнього середовища за результатами господарської діяльності у деяких країнах Європи у середньому складає 3-5% ВВП. Наявність таких втрат призводить, в свою чергу, до екологічних, економічних, фінансових та соціальних наслідків. Як стверджує Бобровський А.Л., їх зниження чи подолання можливе завдяки реалізації наступних заходів:

- зниження темпів економічного розвитку (зростання);
- здійснення заходів з екологізації виробництв.

Це ґрунтується на раціональному використанні природних ресурсів в світовій економіці на злагоджених між державами документах і використання результатів НТП для впровадження екологічно чистих технологій. Реальний шанс на збереження природних ресурсів дає утилізація і рекуперація відходів [6].

Аналізуючи фактори впливу економічного зростання на стан навколишнього середовища через вплив людської діяльності було виявлено, що майже у всіх країнах світу

були прийняті попереджувальні заходи, а саме комплексні програми з охорони навколишнього середовища, реалізація котрих передбачає використання багаторівневої системи заходів.

Таким чином, можна стверджувати, що захист навколишнього середовища – це перш за все світова проблема, яка є наслідком та невід'ємним компонентом економічного розвитку будь-якої держави світу, та своєю глобальністю призводить до формування загальних елементів єдиної екологічної політики.

Також слід звернути увагу, на те, що при розробці та впровадженню екологічної політики вона повинна бути сумісною з канонами економічної політики, а саме реалізовуватись через показники еколого-економічного аналізу, оцінки природних ресурсів, стан екологічних показників, активів природних ресурсів, насамперед обмежених та не поновлювальних ресурсів. Екологічна політика повинна бути направлена на підтримку вибраного курсу та темпу економічного зростання держави через моніторинг довкілля, стимулювання економічних та фінансових результатів, розробку механізмів управління та формування додаткового ринку еколого-економічних послуг з метою впровадження, розповсюдження енергомісткіх технологій, безвідходних чи маловідходних виробництв на всіх рівнях управління від підприємства до держави.

Відповідно до світових стандартів якості, які відносяться до систем екологічного менеджменту, а саме: ISO 14000, ISO 14001 та інші, одним з найважливіших елементів екологічної політики є моніторинг.

Екологічний моніторинг – система спостереження та контролю, оцінки і аналізу за змінами стану навколишнього середовища під впливом антропогенних дій, виявлення факторів, котрі призвели до відхилення означених показників та прогнозуванням їх наслідків. Розвиток екологічного моніторингу здійснюється на рівні держави шляхом створення та впровадження мережі стаціонарних об'єктів моніторингу, за допомогою різноманітних засобів контролю від локальних до авіакосмічних, задачею котрих поставатиме визначення змін рангових параметрів, котрі характеризуватимуть стан середовища та ступінь його зміни.

Як вже було зазначено, наявні екологічні витрати мають прямий вплив на витрати виробництва в цілому, тобто збільшення екологічних витрат призводить до зростання собівартості продукції або послуги, що в свою чергу позначається на конкурентоспроможності відповідної продукції та підприємства на світових ринках. При цьому не слід не зважати на ступінь розвитку, економічної складової, обсягу ВВП та рівня життя різних країн світу, будь то Європа, Азія чи США. Розробка світової екологічної політики, перш за все повинна враховувати особливості кожного учасника екологічної програми, з його економікою, фінансовою системою, ресурсами, кліматичними особливостями та ще багато різноманітних факторів. На скільки ефективною може бути реалізація заходів екологічної політики у «бідних країн», котрі з метою виживання, погашення зовнішнього боргу змушені видобувати ресурси найчастіше за допомогою застарілих технологій та обладнання, котрі наносять непоправної шкоди, та реалізовувати результати своєї праці майже за безцінь. Так, в успішності реалізації екологічної політики у розвинених країнах світу, котрі зацікавлені у відшкодуванні витрат, встановленні природного балансу не викликають сумнівів ефективність впроваджуваних заходів.

Саме тому, розробляючи, корегуючи чи доповнюючи екологічну політику світу, перш за все необхідно знаходити оптимальні рішення означених проблем, чи хоча б джерела фінансування реалізації світових екологічних заходів, що реалізуються вже сьогодні.

Що стосується України, за словами Ю.В. Дзядикевич, для промислових підприємств країни, функціонуючих в умовах зростаючої невизначеності та динамічності зовнішнього середовищі, одним з факторів забезпечення конкурентоспроможності стає використання принципів стійкого розвитку. При цьому найважливішим з них є вимога відмовитися від надмірного антропогенного навантаження на природні екосистеми. У

таких умовах екологічна складова діяльності підприємства отримує все більшу значимість і є індикатором технологічності виробництва, розвитку інноваційної бази підприємства та соціально-екологічної відповідальності. Особливо це актуально для промислових підприємств – основних забруднювачів довкілля. У зв'язку з цим екологоорієнтоване управління підприємством стає однією з пріоритетних сфер уваги і важливою складовою конкурентоспроможності [7].

Руднєва О.Ю. виділяє основні складові стійкого еколого-економічний розвитку, а саме:

– екологічна стійкість – значне обмеження використання невідновлювальних ресурсів, обмеження у використання відновлювальних ресурсів, обмеження викидів у навколишнє середовище, врахування фактора відновлювальності навколишнього середовища;

– економічна стійкість – орієнтація економіки на перспективу, збереження матеріальних і нематеріальних активів, стабілізація грошового обігу, недопущення або обмеження нових боргів, ефективне використання ресурсів, гарантія прозорості витрат;

– соціальна стійкість – забезпечення можливості реалізації прав людини, гарантія безпеки та справедливості, рівність можливостей, гарантія соціального захисту, інвестиції в освіту майбутніх поколінь тощо [8].

Отже зазначимо, що розробка та ефективна реалізація еколого-економічного управління неможлива без повного аналізу, вичерпного обліку, та всебічної оцінки еколого-економічної діяльності підприємства та галузей зокрема. Саме своєчасний та повний еколого-економічний аналіз діяльності підприємств стає запорукою ефективної реалізації екологічної політики економічних важелів з метою виявлення, ліквідації чи зменшення наслідків виробничого процесу. При цьому слід звернути увагу, що тісний взаємозв'язок між екологічною та економічною політикою підприємства базується на плануванні очікуваних результатів, котрі в свою чергу розраховуються на короткострокову та довгострокову перспективу. Отримання ефективних результатів еколого-економічного управління на підприємствах та його розповсюдження і вплив на результати роботи означених галузей виробництва стає запорукою позитивного економічного росту держави у процесі реформування економіки, що дає можливість реалізувати екологічну політику, яка повинна базуватися на вирішенні економічних та екологічних проблем у процесі реформування економіки.

Завдяки встановленню взаємозв'язку екологічної та економічної політики з метою проведення та реалізації ефективного еколого-економічного аналізу у наукових дослідженнях вітчизняні вчені приділяють значну увагу та виділяють наступні інструменти, а саме: екологічний менеджмент, еколого-економічна експертиза, екологічний аудит, екологічна діагностика та моніторинг та інші. При цьому слід звернути увагу на інструменти, що використовуються при проведенні еколого-економічного аналізу: ABC/XYZ-аналіз, екологічні та енергетичні баланси, SWOT-аналіз та інші методи.

Як представлено у наукових працях Тарасової В.В., Малиновського А.С. та Рибака М.Ф., щодо еколого-економічних показників, то їх умовно поділяють на чотири групи:

– показники, які відображають стратегічну ефективність екологічної діяльності (зокрема, приріст екологічної вартості);

– показники, які відображають ефективність операційної екологічної діяльності (демонструють результати діяльності підприємства по задоволенню інтересів покупців щодо екологічних характеристик продукції, переробки відходів і продажу попутної продукції, зниження екологічних витрат і підвищення екологічної продуктивності);

– показники, які відображають ефективність інвестиційної екологічної діяльності (показують доходність інвестиційних проектів, які здійснюються з метою екологізації виробництва та підвищення корпоративного екологічного іміджу);

– показники, які відображають ефективність фінансової екологічної діяльності (свідчать про результати роботи по залученню різних джерел фінансування екологічної діяльності підприємства та управління екологічними активами).

Враховуючи міжнародні стандарти екологічного менеджменту ISO 14000, можна виділити три групи показників еколого-економічного аналізу діяльності підприємств:

– показники ефективності функціонування системи екологічного управління використовують для визначення екологічної ефективності технологічних об'єктів та устаткування. Дані показники охоплюють: вхідні матеріальні потоки, енергію; функціонування і технічне обслуговування обладнання, будівель; вихідні потоки – продукцію, відходи, викиди, скиди;

– показники ефективності управління передбачають наявність інформації про виконання вимог законодавства, ефективність використання ресурсів, фінансові показники, регулювання витрат на охорону навколишнього природного середовища;

– показники стану навколишнього середовища: використання природних ресурсів, вплив на атмосферу, водні ресурси, використання земель, розміщення відходів, вплив на людину [9].

Розглядаючи діяльність конкретної промислової галузі, наприклад вугільну промисловість, слід зазначити, що вона створює потужний техногенний вплив на навколишнє середовище України. Цей вплив проявляється в забрудненні атмосферного повітря, утворення значного обсягу забруднених стічних вод, виснаженні та забрудненні підземних вод, вилученні з господарського обороту земельних площ, накопиченні відходів виробництва, шумовому забрудненні та вібрації ґрунтів. Саме тому, перш за все при проведенні та оцінці результатів еколого-економічного аналізу підприємств вугільної галузі необхідно приділяти увагу з метою пошуку шляхів зменшення їх негативного впливу на навколишнє середовище та підсумкові результати діяльності підприємств, а також з метою скорочення екологічного збитку, пов'язаного з цими аспектами.

У своїх дослідженнях Бардась А.В. стверджує, що концепція сталого екологічного розвитку території базується на принципах: оптимальної відповідності суспільства і природного середовища, природної рівноваги біосфери, екологічно орієнтованої людської діяльності, комплексності та екологічної обґрунтованості прийнятих рішень, забезпечення пріоритету суспільного інтересу над приватним. Розвиток економіки не може супроводжуватись небезпечним забрудненням і деградацією природного середовища.

Недосконаліть механізму використання природних ресурсів та охорони навколишнього середовища стало стримуючим фактором оздоровлення територій. У зв'язку з цим доцільним є підхід до реалізації проектів по відновленню екологічного балансу територій, заснований на принципах взаємодії держави та приватного сектору економіки (рис. 2).

Результатом цього підходу є постійно поновлювальна система дій, яка своєчасно формулює цілі природокористування та функціонує на рівні державних та регіональних стратегій, проектів та програм розвитку. Ефективність екополітики залежить від того, наскільки налагоджена взаємодія всіх учасників процесу її формування та реалізації.

На рівні регіонів на основі принципів саморегулювання всієї системи маємо за необхідне реформування природоохоронного підходу до розвитку економіки від управління, орієнтованого на ліквідацію наслідків екологічних порушень (переважаючого сьогодні), до системи управління, заснованої на прогнозуванні та попередженні забруднення навколишнього середовища та поліпшення її стану. У зв'язку з цим вирішення екологічних проблем регіону повинно базуватися на жорсткій схемі програмно-цільового планування природоохоронної діяльності.

Сприяння державних інституцій впровадженню екологічних інновацій дозволяє формувати конкурентну перевагу регіону на основі зрівноваженого та сталого розвитку внаслідок таких гіпотез: екологічні інновації можуть бути важливим чинником зростання конкурентної переваги регіону, а між ефектами екологічних інновацій, які сприяють

зменшенню тиску підприємницької діяльності на середовище і конкурентоспроможністю регіону існує істотна статистична залежність; підприємства, які впроваджують екологічні інновації, при сприятливому інституційному середовищі, долучаються до побудови конкурентоспроможності регіону; особлива роль у цих процесах припадає на сектор промислових підприємств.

Рис.2. Схема взаємодії держави та приватного сектору економіки при стійкому еколого-економічному розвитку [10]

Отже, теоретичні підходи дозволяють трактувати формування конкурентної політики суб'єктами господарювання у розрізі екологічних потреб та екологічних товарів, робіт та послуг на регіональних ринках екологічних інновацій, як спосіб трансформації парадигми традиційної економіки у напрямку зрівноваженого та сталого розвитку, враховуючи конкурентні умови та потенційні сили середовища і інтереси суспільства [10].

Зміцнення економіки регіону, побудова його конкурентної переваги на основі інновацій та знань, здатність до співпраці державних та приватних структур регіону, визнано напрямками сучасної політики розвитку ділового партнера України – Європейського Союзу, представлені в новій стратегії розвитку економіки «Europa 2020», змушують наше суспільство адаптуватися до створення та реалізації нововведень і інновацій [12].

Одним з інструментів, які сприяють впровадженню європейських стандартів у економіку регіонального природокористування, визнано екологічні інновації, як індикатор сталого і зрівноваженого розвитку. Інноваційна концепція пов'язана з вирішенням проблеми зростання загрози господарської діяльності стану та відновленню природного середовища та ролі інновацій для сталого розвитку економіки, що підтверджують міжнародні програмні документи та статистичні звіти, у яких екологічні інновації

трактують як інновації, що підвищують ефективність використання природних ресурсів з економічної точки зору, зниження негативного впливу діяльності людини на навколишнє середовище або підвищення стійкості екологічної системи до навантаження [1].

Інноваційну стратегію визначається як взаємозв'язаний комплекс дій задля забезпечення умов тривалого виживання і розвитку підприємства на ринку на основі створення і впровадження інновацій. Її головні завдання:

– ефективний розподіл і використання наявних ресурсів і можливостей, необхідних для розвитку на основі інновацій і інноваційної діяльності (потенціалу інноваційного розвитку);

– адаптація до змін умов зовнішнього середовища шляхом пошуку нових способів і сфер реалізації потенціалу підприємства, приведення у відповідність внутрішніх можливостей розвитку до зовнішніх, які генеруються ринком.

Висновки. Формування інноваційної стратегії включає етапи аналізу, постановки цілей, розробки варіантів стратегії, вибір оптимального варіанту і, нарешті, створення умов для реалізації стратегії. У процесі реалізації інноваційної стратегії, при розробці та виконанні заходів і тактичних планів, здійсненні контролю може виникнути ситуація, за якої реалізація інновацій, як високо ризикова діяльність за своєю суттю, увійде в суперечність з інвестиційною політикою. Це, в свою чергу, може або погіршити фінансове становище підприємства, або призвести до відмови від розробленої інноваційної стратегії. Отже, етапи проектування інноваційної стратегії повинні включати і аналіз фінансових обмежень, визначених обраною інвестиційною політикою.

Список використаних джерел:

1. Екологічне управління: Підручник / В. Я. Шевчук, Ю. М. Саталкін, Г. О. Білявський та ін. — К.: Либідь, 2004. — 432 с.

2. Закон України «Про Основні засади (стратегію) державної екологічної політики України на період до 2020 року» №28-18-17 від 21.12.2010 [Електронний ресурс]. – Режим доступу до ресурсу: http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/2818-17.

3. Амоша О.І. Стан, основні проблеми і перспективи вугільної промисловості України: наук. доп./О.І. Амоша, Л.Л. Стариченко, Д.Ю. Череватський; НАН України, Ін-т економіки пром-сті. – Донецьк, 2013. – 44 с.

4. Бардась А.В. Механізм формування інноваційної еколого- економічної стратегії вуглевидобувного підприємства / А. В. Бардась, К.С. Богач. // Економічний простір. – 2015. – №97. – С. 244–252.

5. Шляхи удосконалення еколого-економічної діяльності підприємств:[Монографія] /[Гребьонкін С.С., Костенко В.К., В.М.Павлиш, та ін.]; за заг. ред. С.С.Гребьонкіна і В.К.Костенка - Донецьк: "ВІК", 2009. - 223 с.

6. Бобровський А.Л. Питання оцінки впливу на навколишнє середовище: Монографія. - Рівне: ТОВ "Принт Хауз", 2014. - 543 с.

7. Управління процесами ефективного використання природних ресурсів / Ю.В. Дзядикевич // Інноваційна економіка. – 2014. – № 2. – С. 99-104.

8. Руднєва О.Ю. Оцінка екологічної складової стійкого розвитку підприємств вуглевидобувної галузі / О.Ю. Руднєва, Р.Ю. Заглада. // Вісник Запорізького національного університету. – 2012. – №4. – С. 62–68.

9. Тарасова В.В., Малиновський А.С., Рибак М.Ф. Екологічна стандартизація і нормування антропогенного навантаження на природне середовище. Підручник. – К.: Центр учбової літератури, 2007. - 276 с.

10. Бардась А.В. Механізм формування інноваційної еколого- економічної стратегії вуглевидобувного підприємства / А. В. Бардась, К.С. Богач. // Економічний простір. – 2015. – №97. – С. 244–252.

References (BSI):

1. "Environmental management", ["Ekologichne upravlinnja"], textbook, V. Ya. Shevchuk, Yu. M. Satalkin, G. A. Bilyavsky and others, K., Lybid, 2004, 432 p.

2. "Law of Ukraine "On the Basic Principles (Strategy) of the State Environmental Policy of Ukraine for the Period until 2020" No. 28-18-17 dated December 21, 2010", ["Zakon Ukraïni «Pro Osnovni zasadi (strategiju) derzhavnoï ekologichnoï politiki Ukraïni na period do 2020 roku» №28-18-17 vid 21.12.2010"], [electronic resource], available at: http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/2818-17.

3. Amosha O.I. (2013), "Status, main problems and prospects of the coal industry in Ukraine", ["Stan, osnovni problemi i perspektivi vugil'noï promislovosti Ukraïni"], Sciences. Additional, O.I. Amosha, L.L. Starychenko, D.Yu. Crowvat; National Academy of Sciences of Ukraine, Institute of Industrial Economics, Donetsk, 44 p.

4. Bardas A.V. (2015), "Mechanism of formation of innovative ecological-economic strategy of coal mining

enterprise", ["Mehanizm formuvannja innovacijnoї ekologo- ekonomichnoї strategiї vuglevidobuvnogo pidpriemstva"], A.V. Bardas, K.S. Rich, Economic space, No. 97, pp. 244-252.
5. "Ways of improvement of ecological and economic activity of enterprises", ["Shljahi udoskonalennja ekologo-ekonomichnoї dijal'nosti pidpriemstv"], monograph, Grebenkin S.S., Kostenko V.K., V.M. Pavlish, etc., per community Ed. S.S. Grebenkin and V.K. Kostenko, Donetsk, "VIC", 2009, 223 p.
6. Bobrovsky A.L. (2014), "Issues of Environmental Impact Assessment", ["Pitannja ocinki vplivu na navkolishnє seredovishhe"], monograph,Rivne, Print House Ltd., 543 p.
7. "Management of the processes of efficient use of natural resources", ["Upravlinnja procesami efektivnogo vikoristannja prirodnih resursiv"], Yu.V. Dziadikevich, Innovative economy, 2014, No. 2, pp. 99-104.
8. Rudneva O.Yu. (2012), "Assessment of ecological component of sustainable development of enterprises of the coal mining industry", ["Ocinka ekologichnoї skladovoї stijkogo rozvitku pidpriemstv vuglevidobuvnoї galuzi"], O.Yu. Rudneva, R.Yu. Suggestion, Bulletin of the Zaporizhzhya National University, No. 4, pp. 62-68.
9. Tarasova V.V., Malinovsky A.C., Rybak M.F. (2007), "Ecological standardization and normalization of anthropogenic loading on the natural environment", ["Ekologichna standartizacija i normuvannja antropogennogo navantazhennja na prirodne seredovishhe"], textbook, K., Center for Educational Literature, 276 p.
10. Bardas A.V. (2015), "Mechanism of formation of innovative ecological-economic strategy of coal mining enterprise", ["Mehanizm formuvannja innovacijnoї ekologo- ekonomichnoї strategiї vuglevidobuvnogo pidpriemstva"], A.V. Bardas, K.S. Rich, Economic space, No. 97, pp. 244-252.

***Keywords**: environmental innovations; environmental protection reform; ecological development; management efficiency; environmental and economic indicators; economic policy; ecological and economic stability.*
***Ключові слова**: екологічні інновації; реформування природоохоронного підходу; екологічний розвиток; ефективність управління; еколого-економічні показники; економічна політика; еколого-економічна стійкість.*
***Ключевые слова**: экологические инновации; реформирование природоохранного подхода; экологическое развитие; эффективность управления; эколого-экономические показатели; экономическая политика; эколого-экономическая устойчивость.*

Рецензент: Гончар В.В., завідувач кафедри маркетингу та бізнес-адміністрування, ДВНЗ «ПДТУ» , доктор економічних наук, доцент

Перевірено на плагіат системою:https://corp.unicheck.com/library/viewer/report/5133823

УДК 331.107:65.015.1 https://doi.org/10.31498/2225-6725.35.2018.142581

ПРОАКТИВНЕ УПРАВЛІННЯ ТРУДОВИМ ПОТЕНЦІАЛОМ НА ПРОМИСЛОВОМУ ПІДПРИЄМСТВІ

https://orcid.org/0000-0001-6949-1942

Толпежніков Роман Олексійович, д.е.н., доцент, декан економіко-правового факультету Маріупольский державний університет, м. Маріуполь, e-mail: tolpezhnikov.r@gmail.com

Roman Tolpezhnikov, Doctor of Economics, Associate Professor, Dean of the Faculty of Economics and Law Mariupol State University, Mariupol, e-mail: tolpezhnikov.r@gmail.com

Мутерко Ганна Миколаївна, асистент кафедри економіки підприємств, Державний вищий навчальний заклад «Приазовський державний технічний університет», м. Маріуполь, e-mail: muterko.anna@gmail.com http://orcid.org/0000-0002-1300-6650

Hanna Muterko, assistant of the Department Economics of Enterprises, State Higher Educational Istablishment «PRIAZOVSKYI STATE TECHNICAL UNIVERSITY», Mariupol, e-mail: muterko.anna@gmail.com

R.Tolpezhnikov, H. Muterko. Proactive management of labor potential at an industrial plant.

In the article the mechanism of management of labor potential of an enterprise was investigated and improved, and interaction of the enterprise functioning environment with the management and management system of the enterprise will be investigated and based on the appropriate adaptability and proactivity of the personnel and their consistency with the strategic task of forming the potential of an industrial enterprise. It allows to determine the objective need of labor resources for the formation of proactive type of potential. The introduction of the mechanism for managing the labor potential of the enterprise contributes to the increase in the efficiency of the use of the labor potential of the personnel and its further development on the one hand contributes to the successful and stable development of the enterprise, and on the other - the growth of the level of confidence on the part of the staff and society as a whole, which can best be reflected in the company's dedication . Taking into account the variability of personal characteristics under the influence of various vital factors, it is expedient to determine their definition by the personnel services of enterprises annually or more often in the case of workers' appeals, as well as in detecting deviations from the norms of behavior.

An improved scientific and methodological approach to human resources formation, which is to add a labor productivity proxy, allows us to determine the proactive type of labor potential that helps to prevent its inefficient use.

Толпежніков Р. О., Мутерко Г. М. Проактивне управління трудовим потенціалом на промисловому підприємстві.

У статті досліджено та удосконалено механізм управління трудовим потенціалом підприємства, який забезпечить взаємодію середовища функціонування підприємства з керуючою та керованою системою підприємства на основі відповідної адаптивності та проактивності трудового персоналу та їх узгодженості із стратегічним завданням формування потенціалу промислового підприємства, що дозволяє визначити об'єктивну потребу трудових ресурсів для формування проактивного типу потенціалу. Запровадження механізму управління трудовим потенціалом підприємства сприяє підвищенню ефективності використання трудового потенціалу персоналу та його подальший розвиток з одного боку здатне забезпечити успішний і стабільний розвиток підприємства, а з другого – зростання рівня довіри зі сторони персоналу і суспільства в цілому, що якнайкраще може відображатися у відданості підприємству. Враховуючи мінливість особистісних характеристик під впливом різних життєвих факторів їх визначення доцільно проводити кадровими службами підприємств щорічно або частіше в разі звернень самих працівників, а також при виявленні відхилень від норм поведінки.

Вдосконалений науково-методичний підхід до формування чисельності трудових ресурсів, який полягає у додаванні коефіцієнту проактивності трудових ресурсів, що дозволяє визначити трудовий потенціал проактивного типу, який допомагає запобігти його неефективного використання.

Толпежников Р. А., Мутерко А. Н. Проактивное управление трудовым потенциалом на промышленном предприятии.

В статье исследован и усовершенствован механизм управления трудовым потенциалом предприятия, обеспечит взаимодействие среды функционирования предприятия с управляющей и управляемой системой предприятия на основе соответствующей адаптивности и проактивности

© ***R.Tolpezhnikov, H. Muterko / Толпежніков Р. О., Мутерко Г. М., 2018***

трудового персонала и их согласованности с стратегической задачей формирования потенциала промышленного предприятия, позволяет определить объективную потребность трудовых ресурсов для формирования проактивного типа потенциала. Внедрение механизма управления трудовым потенциалом предприятия способствует повышению эффективности использования трудового потенциала персонала и его дальнейшее развитие с одной стороны способствует обеспечить успешное и стабильное развитие предприятия, а с другой - рост уровня доверия со стороны персонала и общества в целом, что лучше может отображаться в преданности предприятию. Учитывая изменчивость личностных характеристик под воздействием различных жизненных факторов, их определения целесообразно проводить кадровыми службами предприятий ежегодно или чаще в случае обращений самих работников, а также при выявлении отклонений от норм поведения.

Усовершенствованный научно-методический подход к формированию численности трудовых ресурсов, который заключается в добавлении коэффициента проактивности трудовых ресурсов, позволяет определить трудовой потенциал проактивной типа, который помогает предотвратить его неэффективного использования.

Постановка проблеми. В останні роки в світі зростає актуальність ефективного використання трудового потенціалу як головної складової управління підприємства в цілому. Даний фактор є визначальним у ефективності його господарювання та конкурентоспроможності на ринку. При цьому аналіз поточного рівня використання трудового потенціалу відображає недостатню повноту залучення даного ресурсу до відтворювального процесу. Аналіз способів управління трудовим потенціалом та розробка методів їх практичної реалізації дозволить підприємству істотно підвищити ефективність роботи та впровадити цілісний механізм управління. На мікроекономічному рівні це призводить до підвищення результативності діяльності промислового підприємства та його конкурентоспроможності на ринку. На макроекономічному рівні вирішення проблеми підвищення використання трудового потенціалу вирішує ряд найважливіших проблем: ефективності економіки країни, стимулювання його розвитку, підвищення рівня зайнятості за рахунок підвищення привабливості праці як фактора виробництва.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Серед відомих учених, які досліджували питання проактивності персоналу: T. S. Bateman, J. M. Crant, D. J. Campbell, M. Frese, D. Fay, A. M. Grant, S. J. Ashford, M. A. Griffin, A. Neal, S. K. Parker, J. Rank .

Метою статті є удосконалення механізму управління трудовим потенціалом підприємства, який забезпечить взаємодію середовища функціонування підприємства з керуючою та керованою системою підприємства на основі відповідної адаптивності та проактивності трудового персоналу та їх узгодженості із стратегічним завданням формування потенціалу промислового підприємства.

Результати дослідження. Формування ринкової економічної системи в країні значно вплинуло й на сферу трудових відносин. Державні, приватні, корпоративні підприємства на практиці відчули, що розвиток та успіх ринкових відносин забезпечується інтеграцією зусиль з пошуку нових сучасних форм управління трудовим потенціалом. Враховуючи підвищення значущості особистості працівника, знань його мотиваційних установок, вміння їх формувати і направляти відповідно до цілей підприємства, створення сприятливого соціально-психологічного клімату та виявлення ступеня задоволеності персоналу роботою можливо покращити механізм управління трудовим потенціалом. Сучасний підхід до управління підприємством та персоналом ґрунтується на встановленні рівноваги між задоволенням потреб окремих особистостей і потреб суб'єкта господарювання. Традиційне правило управління трудовими ресурсами на підприємстві - працювати з усіма людьми однаково, стає неефективним. Тому в даний час зростаючу роль набуває концепція управління трудовим потенціалом, яка передбачає формування єдиної команди, що володіє всіма необхідними елементами корпоративної культури.

Трудовий потенціал підприємства – гранична величина можливої участі робітників у виробничому процесі з урахуванням психофізіологічних особливостей, рівня

професійних знань, трудового досвіду при наявності необхідних організаційно-технічних умов [1; 2; 3].

Дослідивши сучасні поняття трудового потенціалу підприємства науковців [8,9,10,11], авторами запропоновано удосконалення поняття за рахунок додавання до його існуючих складових (освіта, кваліфікація, стан здоров'я, вік, знання та вміння, творчість, наснага до нового, психічний та нервовий стан, моральні якості, комунікабельність, тощо) нового елементу, а саме додавання компетенції «проактивність» на початку формування трудового потенціалу управлінських здібностей керівництва підприємства, а також в стадії розвитку трудового потенціалу [4].

Отже вивчивши найбільш популярні трактування поняття «проактивності» [14,15,16,17], узагальнено, що проактівність - означає діяти самому, а не бути об'єктом впливу [7] .

Коли виникають проблемні ситуації на роботі, у працівника в думках як відреагувати на ситуацію та який вибір зробити:

1) пасивний вибір – почати жаліти, скаржитися на долю і все навколо, відчути себе жертвою і впасти в розпач;

2) проактивний вибір - подумати, що можна зробити з ситуацією, що склалася, почати шукати вихід. Проактивна людина відразу почне шукати можливості вирішення поставленого завдання, а якщо це виявиться складним, то все одно не зупиниться на досягнутому і продовжить пошук виходу з ситуації, що склалася [7] .

Проактивне підприємство має чіткі цілі, місію, бачення і керівні принципи, гнучку організаційну структуру. Основою проактивного управління є визнання і аналіз помилок, здійснення дій, що коректують, за наслідками аналізу, свобода вибору, здібність до самонавчання, сильний корпоративний дух. Проактивне підприємство – це, як правило, організація, що розбудовується навчаючись.[5]

Світові тенденції на рівні управління трудовим потенціалом змусили враховувати таку компетенцію, як проактивність. Це дозволить сформувати ефективний механізм управління трудовим потенціалом промислового підприємства та отримати підвищення ступеню використання трудових ресурсів й тим самим підвищити рівень конкурентоспроможності підприємства.

Для вирішення завдань формування необхідної кількості трудового потенціалу удосконалено модель стратегічного обґрунтування чисельності трудових ресурсів шляхом розробки коефіцієнту проактивності трудових ресурсів, який впливає на формування трудового потенціалу структурних одиниць на підприємстві у цілому.

Модель стратегічного обґрунтування трудових ресурсів з врахуванням та розробки коефіцієнту проактивності трудових ресурсів, на основі формули Розенкранца (1)

$$Ч = \sum_{i=1}^{n} \frac{mi * ti}{T} * Кнрв + \frac{tp}{T} * \frac{Кнрв}{Кфрв} * Кпроакт. \quad (1)$$

де Ч - чисельність адміністративно-управлінського персоналу певної професії, спеціальності, підрозділи і т.п .;

n - кількість видів організаційно-управлінських робіт, що визначають завантаження даної категорії фахівців;

mi - середня кількість певних дій (розрахунків, обробки замовлень, переговорів і т.п.) в рамках і-го організаційно-управлінського виду робіт за встановлений проміжок часу (наприклад, за рік);

ti - час, необхідний для виконання одиниці m в рамках і-го організаційно-управлінського виду робіт;

T - робочий час спеціаліста згідно з трудовим договором (контрактом) за відповідний проміжок календарного часу, прийнятий у розрахунках;

Кнрв - коефіцієнт необхідного розподілу часу;

Кфрв - коефіцієнт фактичного розподілу часу;

tp - час на різні роботи, які неможливо врахувати в попередніх (планових) розрахунках.

Кпроакт. – коефіцієнт проактивності

Узагальнюючи проведене дослідження проактивності та ґрунтуючись на концептуальних підходах обґрунтовано методику формування «проактивності», що дозволяє сформувати на макрорівні – трудові ресурси, здатність яких буде визначатися не лише адаптивністю до змін, а перетворенням змін на користь підприємства, автором запропоновано коефіцієнт проактивності який розраховується за формулою (2):

$$Кпр. = \frac{Кпопередження}{Квирішення} \quad (2)$$

Коефіцієнт попередження проблем, який розраховується за формулою (3):

$$Кпоп. = \frac{Кількістьпопереджиних\ проблем}{Час\ вирішенняпопереджених\ проблем} \quad (3)$$

Коефіцієнт вирішення проблем, який розраховується за формулою: (4)

$$Квир. = \frac{Кількість\ виявлених\ проблем}{Час\ вирішення\ виявлених\ проблем} \quad (4)$$

Коефіцієнт проактивності трудових ресурсів, що дозволяє визначити трудовий потенціал проактивного типу, та запобігти його неефективного використанню.

У зв'язку з надзвичайною важливістю визначення об'єктивної потреби трудових ресурсів для формування проактивного типу потенціалу особистісні характеристики працівників посідають центральне місце у запропонованому механізмі управління. Урахування особистісних характеристик дозволяє покращити умови реалізації трудового потенціалу конкретного працівника (рис.1)

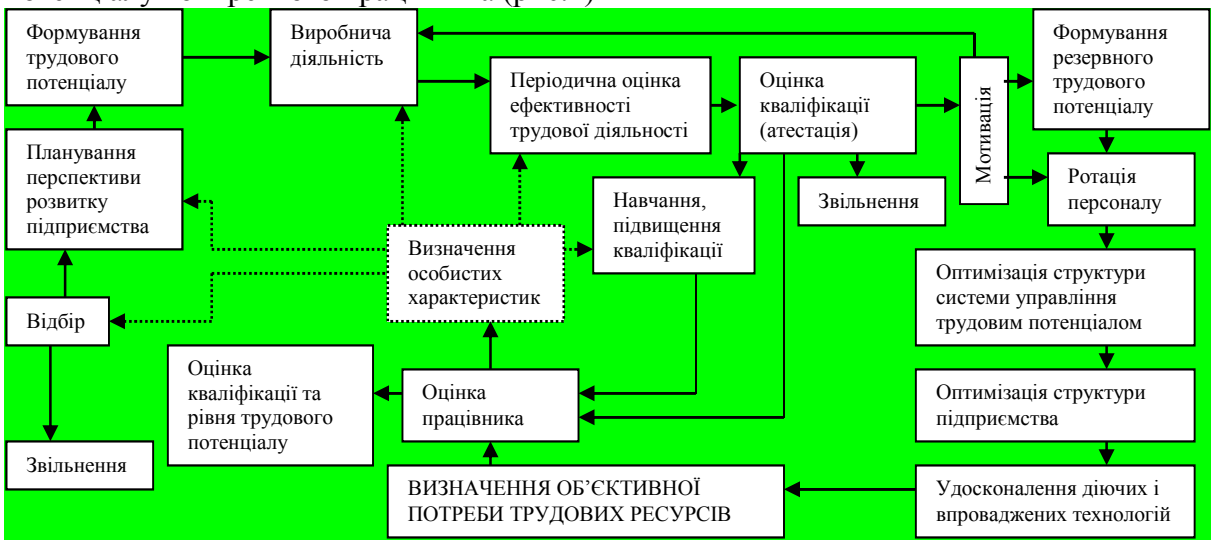

Рис. 1. Визначення об'єктивної потреби трудових ресурсів для формування проактивного типу потенціалу [*складено автором на основі джерел 6,12,13*]

Після ретельного оцінювання працівника у відповідності до удосконаленого організаційно-економічного механізму необхідно розробити план перспективного розвитку, який передбачатиме кар'єрне зростання при виконанні умов контракту та дотриманні корпоративних правил поведінки.

В залежності від рівня підготовленості працівника або його бажання він може бути залучений до проходження адаптаційної програми (наприклад, спеціальна програма ознайомлення з функціональними обов'язками, навчання, інструктажі та наставництво). Після цього працівник легше «вливається» в трудовий колектив. Попереднє визначення

особистісних характеристик працівників може бути використано для формування трудових колективів, робочих груп (команд), що є важливим фактором, який визначає психологічну сумісність та впливає як на психологічний клімат в колективі, так і на продуктивність та якість праці. [6].

В процесі здійснення виробничої діяльності на всіх рівнях керівних ланок доцільно здійснювати постійну оцінку ефективності трудової діяльності, враховуючи особистісні характеристики працівника.

Узагальнюючи дослідження науковців удосконалено механізм управління трудовим потенціалом підприємства, який забезпечить взаємодію середовища функціонування підприємства з керуючою та керованою системою підприємства на основі відповідної адаптивності та проактивності трудового персоналу та їх узгодженості із стратегічним завданням формування потенціалу промислового підприємства, що дозволяє визначити об'єктивну потребу трудових ресурсів для формування проактивного типу потенціалу (рис.2).

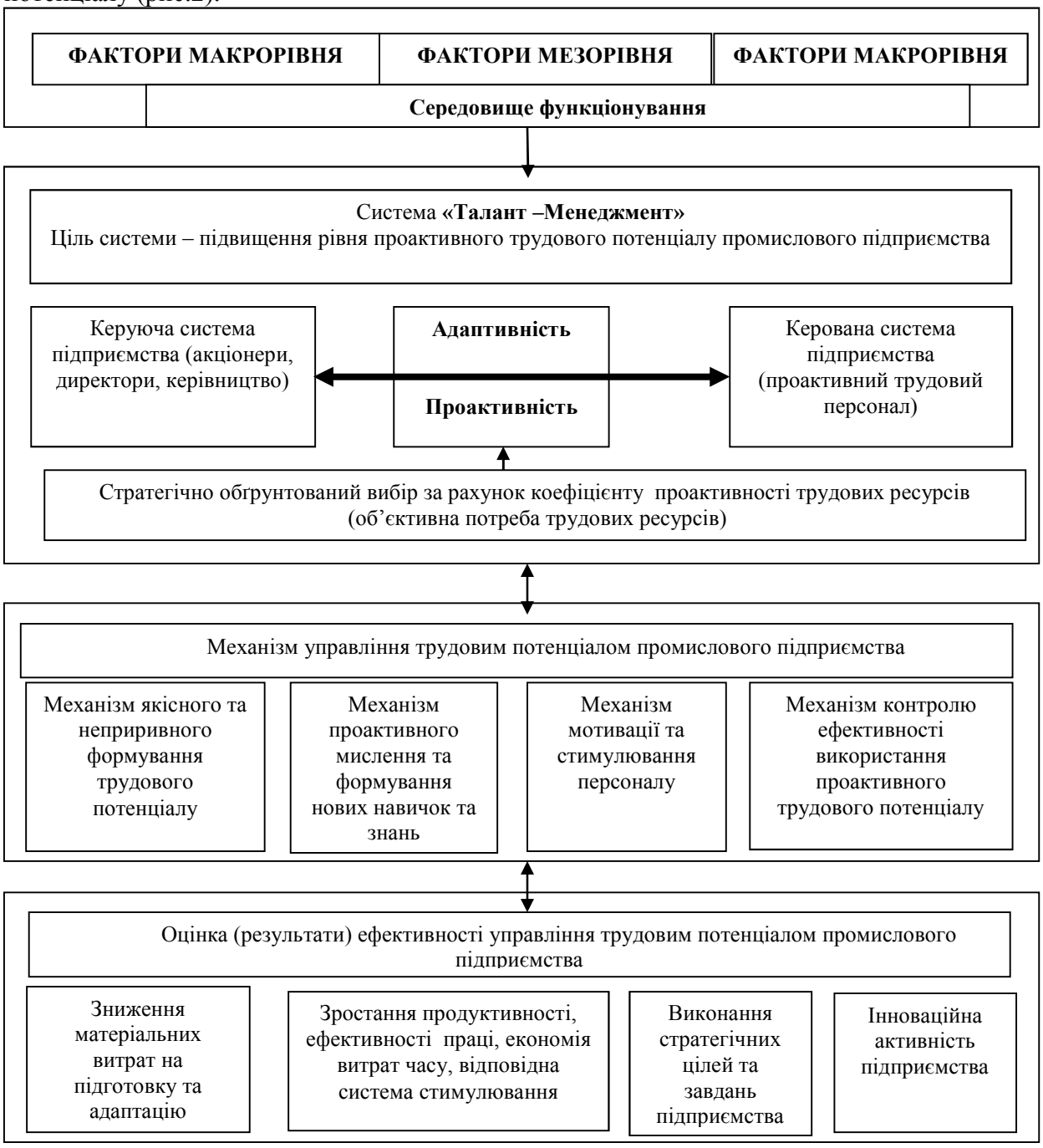

Рис. 2. Механізм управління трудовим потенціалом промислового підприємства

Таким чином удосконалений механізм управління трудовим потенціалом підприємства дозволяє здійснювати гнучку кадрову політику на високому соціальному рівні, за рахунок зорієнтованості не тільки на підвищення рівня конкуренції за робочі місця, а також передбачає можливість продовження трудових відносин.

Висновки. Запровадження механізму управління трудовим потенціалом підприємства сприяє підвищенню ефективності використання трудового потенціалу персоналу та його подальший розвиток з одного боку здатне забезпечити успішний і стабільний розвиток підприємства, а з другого – зростання рівня довіри зі сторони персоналу і суспільства в цілому, що якнайкраще може відображатися у відданості підприємству. Враховуючи мінливість особистісних характеристик під впливом різних життєвих факторів їх визначення доцільно проводити кадровими службами підприємств щорічно або частіше в разі звернень самих працівників, а також при виявленні відхилень від норм поведінки.

Виходячи з наведеного, можливо виділити основні засоби підвищення ефективності використання трудового потенціалу підприємства, а саме:

- кошти спрямовані на поліпшення показників ефективності праці, а саме створення тісного зв'язку між показниками ефективності праці на рівні окремого працівника або взагалі по підприємству із засобами мотивації праці;
- соціальний розвиток трудового потенціалу, який ґрунтується на створенні сприятливої атмосфери в колективі, мінімізація конфліктних ситуацій в колективі в робочому процесі, створення умов, які сприяють прояву потенціалу працівника;
- поліпшення якості трудових ресурсів, а саме шляхом навчання і підвищення кваліфікації існуючого персоналу, а так само залучення нових висококваліфікованих фахівців;
- кошти направлені на підвищення ефективності кадрової роботи: поліпшення штату співробітників, відповідним потребам підприємства, визначення основних напрямків підвищення кваліфікації працівників підприємства, створення загальної стратегії розвитку трудового потенціалу;
- застосування постійної системи планування, підвищення ефективності оперативного планування, підвищення професійного рівня керівників і фахівців, раціональність організаційної структури, забезпечення необхідної інформаційної бази і т.д.
- застосування системи матеріального стимулювання, яка супроводжується збільшенням обсягу середньої заробітної плати і збільшенням економічних показників діяльності підприємства.

Список використаних джерел:

1. Акулов М.Г. Економіка праці та соціально-трудові відносини: Навч. посіб. / Акулов М. Г., Драбаніч А. В., Євась Т. В. та ін. – К.: Центр учбової літератури, 2012. – 328 с.

2. Басько Г.М. Структура компонентів кадрового потенціалу підприємства // Економіка і держава. – 2007. – №5. – С.5-10.

3. Нємцов В.Д., Довгань Л.Є., Сініок Г.Ф. Менеджмент організацій: навч. посіб. – К : ТОВ „УВПК „Екс об", 2000. – 392 с.

4. Толпежников Р.А., Мутерко А.Н. Генезис категории «Трудовой потенциал» в рамках промышленного предприятия» / Р.А. Толпежников, Мутерко А.Н. // Экономический простор: Сборник научных трудов. Днепропетровск: ПГАСА, 2012. – №65 - С. 252-266.

5. Толпежніков Р.О. Проактивне управління сукупним потенціалом підприємства: монографія. [Електронний ресурс] / Р. О. Толпежніков. — Маріуполь: ДВНЗ «ПДТУ», 2012. – 250 с.– Режим доступу : http://umm.pstu.edu/handle/123456789/978

6. Щекін Г.В. Теорія і практика управління персоналом / Г.В.Щекін. – К.: МАУП, 1998. – 256 с.

7. Мутерко Г.М. Проактивне мислення як ефективний метод управління персоналом / Мутерко Г.М. - Економічний аналіз зб наук. праць Тернопільский національний економічний університет. Тернопіль, том 21 - №2. – 2015. – 309с.

8. Потенціал національної промисловості: цілі та механізми ефективного розвитку / Кіндзерський Ю.В., Якубовський М.М., Галиця І.О. та ін.]; НАН України; Ін-т екон. та прогнозув. – К., 2009. – 928 с. , С. 744

9. Жильченкова В.В. Совершенствование управления качественной характеристикой трудового потенциала предприятия // Наукові праці Донецького державного технічного університету. Серія економічна. Випуск 49. - Донецьк, ДонНТУ, 2002. – 246 с.
10. Матюха М. М. Економіка праці та соціально – трудові відносини: Навч. посібник для дистанційного навчання / М. М. Матюха. – К.: Університет «Україна», 2007. – 306 с.
11. Єсінова Н. І. Економіка праці та соціально – трудові відносини: Навч. посіб. / Н. І. Єсінова – К.: Кондор, 2006. – 432 с. , С.21
12. Практическая психодиагностика: методики и тесты : [учебное пособие] / под ред. Д. Я. Райгородского. – С.: Бахрах-М, 2001. – 672 с.
13. Васильченко В. С. Управління трудовим потенціалом: Навч. посіб. / В. С. Васильченко, А. М. Гриненко, О. А. Грішнова, Л. П. Керб. - К.: КНЕУ, 2005. - 403 с.
14.Reh F. J. Good Management is Predictive Management, not Reactive Management [Electronic resource] / F. J. Reh. – Mode of access : http://management.about.com/od/managementskills/a/predictive_mgt6.htm. – Title from the screen.
15. The CTDP Management Guide. Proactive vs Reactive Management [Electronic resource]. – Mode of access : http://www.comptechdoc.org/man/index.html. – Title from the screen.
16. Thomas C. Sh. Proactive vs. Reactive Business [Electronic resource] / C. Sh. Thomas. – Mode of access : http://www.ehow.com/facts_5006664_proactive-vsreactive-business.html. – Title from the screen.
17. Tracy B. The 100 Absolutely Unbreakable Laws of Business Success [Electronic resource] / B. Tracy. – Mode of access : http://banco.az/sites/default/files/books/the_100_absolutely_unbreakable_laws_of_ business_success.pdf. – Title from the screen.

References:

1. Akulov M.G. (2012), "Labor Economics and Socio-Labor Relations", ["Ekonomika praci ta social'no-trudovi vidnosini"], educational manual, Akulov M.G., Dbaranych A.V., Yevas T.V. and others, K., Center for Educational Literature, 328 p.
2. Basko G.M. (2007), "The structure of the components of the personnel potential of the enterprise", ["Struktura komponentiv kadrovogo potencialu pidpriemstva"], Economy and the state, No. 5, pp. 5-10.
3. Nemtsov V.D., Dovgan L.Ye., Sinyok G.F. (2000), "Management of organizations", ["Menedzhment organizacij"], educational manual, TOV LLC "UPPK" Aks ob ", 392 p.
4. Toplezhnikov R.O., Muterko G.M. (2012), "Genesis of the category "Labor Potential" within the Industrial Enterprise", ["Genezis kategorii «Trudovoj potencial» v ramkah promyshlennogo predprijatija»"], R.O. Toplezhnikov, Muterko G.M., Economic Space: Collection of scientific works. Dnipropetrovsk, PDABA, No. 65, pp. 252-266.
5. Tolpezhnikov R.O. (2012), "Proactive management of the aggregate potential of the enterprise", ["Proaktivne upravlinnja sukupnim potencialom pidpriemstva"], monograph, [electronic resource] R.O. Tolpezhnikov, Mariupol, SHEI "PDTU", 250 p., available at: http://umm.pstu.edu/handle/123456789/978
6. Shkekin G.V. (1998), "Theory and practice of personnel management", ["Teorija i praktika upravlinnja personalom"], G.V. Shchekin, K., MAUP, 256 p.
7. Muretko G.M. (2015), "Proactive thinking as an effective personnel management method", ["Proaktivne mislennja jak efektivnij metod upravlinnja personalom"], Muterko G.M, Economic analysis of sciences. Ternopil National University of Economics. Ternopil, Volume 21, No. 2, 309 p.
8. "Potential of national industry: goals and mechanisms for effective development", ["Potencial nacional'noї promislovosti: cili ta mehanizmi efektivnogo rozvitku"], Kindzersky Yu.V., Yakubovsky M.M., Galitsa I.O. others, National Academy of Sciences of Ukraine, In-t ekon. and predicting, K., 2009, pp. 744
9. Zhilchenkova V.V. (2002), "Improvement of quality control labor potential of enterprise", ["Sovershenstvovanie upravlenija kachestvennoj harakteristikoj trudovogo potenciala predprijatija"], Scientific works of Donetsk state technical the university, the series is economical, issue 49, Donetsk, DonN-TU, 246 p.
10. Matyukha M.M. (2007), "Economics of labor and social and labor relations", ["Ekonomika praci ta social'no – trudovi vidnosini"], educational manual for distance learning, M. M. Matyukha, K., University "Ukraine", 306 p.
11. Yesinova N.I. (2006), "Economics of labor and social and labor relations", ["Ekonomika praci ta social'no – trudovi vidnosin"], educational manual, N. I. Yesinova, K., Condor, pp. 21.
12. "Practical psychodiagnostics: methods and tests", ["Prakticheskaja psihodiagnostika: metodiki i testy "], educational manual, ed. D.Ya. Reygorodsky, S., Bahraha-M, 2001, 672 p.
13. Vasilchenko V. S. (2005),"Management of labor potential", ["Upravlinnja trudovim potencialom"], educational manual: Vasilchenko, A.M. Grinenko, O. A. Grishnova, L. P. Kerb. K., KNEU,. 403 p.
14. Reh F. J. "Good Management is Predictive Management, not Reactive Management", [electronic resource], F. J. Reh, available at: http://management.about.com/od/managementskills/a/predictive_mgt6.htm, Title from the screen.
15. "The CTDP Management Guide. Proactive vs Reactive Management", [electronic resource], available at: http://www.comptechdoc.org/man/index.html, Title from the screen.

16. Thomas C. Sh. "Proactive vs. Reactive Business", [electronic resource], C. Sh. Thomas, available at: http://www.ehow.com/facts_5006664_proactive-vsreactive-business.html
Title from the screen.
17. Tracy B. "The 100 Absolutely Unbreakable Laws of Business Success [electronic resource], B. Tracy, available at: http://banco.az/sites/default/files/books/the_100_absolutely_unbreakable_laws_of_business_success.pdf, Title from the screen.

Keywords: *labor potential, proactivity, adaptability, semantic apparatus, recruiting, coaching.*
Ключові слова: *трудовий потенціал, проактивність, адаптивність, семантичний апарат, рекрутинг, коучинг.*
Ключевые слова: *трудовой потенциал, проактивность, адаптивность, семантический аппарат, рекрутинг, коучинг.*

Рецензент: Меліхов А.А. завідувач кафедри маркетингу та бізнес-адміністрування, ДВНЗ «ПДТУ» , доктор економічних наук, доцент

Перевірено на плагіат системою: https://corp.unicheck.com/library/viewer/report/5039876

УДК 339.97 https://doi.org/10.31498/2225-6725.35.2018.142588

ФИНАНСОВАЯ СИСТЕМА КАК ГАРАНТ ЭКОНОМИЧЕСКОЙ СТАБИЛЬНОСТИ

https://orcid.org/0000-0001-5076-3661

Гасанов Исмаил Джафар оглы, доцент Бакинского Университета Бизнес, декан кафедры: «Бизнес и Менеджмент», г. Баку, e – mail: i_hasanov_65@mail.ru, tel.: +994 554954433

Hasanov Ismail Djafar oglu, Baku University of Business, Dean of the department: "Business and Management", Associate professor

Hasanov Ismail Djafar oglu. Perfection of the financial system as a guarantor of economic stability

In the article, the author points out that the state budget, being the central link of the financial system, plays an indispensable role in the development of material and non-material production industries. Therefore, the main priority of the state economic policy, including fiscal policy, in 2017 was the dynamic development of the non-oil sector, as well as an increase in the share of this sector in non-oil GDP and budget revenues. Significant investments in large scale in the economy of Azerbaijan became possible with the oil strategy. In this sense, the signing of the "Contract of the Century" meant the implementation of huge projects that create a favorable ground for the integration of the Azerbaijani economy into the world space.

Strategic road maps on the national economy and the main sectors of the economy will ensure its greater growth of competitiveness, inclusive economy and social welfare.

Thus, in order to eliminate dependence on oil revenues, a number of measures were taken. A strategic roadmap for the national economy and the main sectors of the economy will ensure its greater growth in competitiveness, inclusive economy and social well-being. Responding to global challenges as a result of attracting investments, will allow the development of a free business environment, access to the markets of human capital Azerbaijan, which in turn will strengthen its positions in the world economy and enter the group of high-income countries.

Гасанов Исмаил Джафар оглы. Финансовая система как гарант экономической стабильности.

В статье, автором указывается, что государственный бюджет, являясь центральным звеном финансовой системы, играет незаменимую роль в развитии материальных и нематериальных производственных отраслей. Поэтому, основным приоритетным направлением государственной экономической политики, в том числе и бюджетно-налоговой политики, в 2017 году было динамичное развитие ненефтяного сектора, а также повышение удельного веса данного сектора в ненефтяном ВВП и бюджетных доходах. Значительные капиталовложения в крупных масштабах в экономику Азербайджана стали возможны именно с нефтяной стратегией. В этом смысле, подписание «Контракта века» означало реализацию огромных проектов, создающих благоприятную почву для интеграции экономики Азербайджана в мировое пространство.

Стратегические дорожные карты по национальной экономике и основным секторам экономики обеспечат ее больший рост конкурентоспособности, инклюзивной экономике и социальному благосостоянию.

Таким образом, с целью ликвидации зависимости от нефтяных доходов был предпринят целый ряд мер. Стратегическая дорожная карта по национальной экономике и основным секторам экономики обеспечит ее больший рост конкурентоспособности, инклюзивной экономике и социальному благосостоянию. Отвечая на глобальные вызовы в результате привлечения инвестиций, позволит развитию среды свободного бизнеса, выхода на рынки человеческого капитала Азербайджан, что, в свою очередь, упрочит свои позиции в мировой экономике и войдет в группу стран с высокими доходами.

Постановка проблемы. После восстановления своей государственной независимости Азербайджан, выступая в качестве одного из субъектов системы международных экономических отношений, на первых порах столкнулся с экономическими, политическими и военными проблемами, в связи с чем не смог продолжить успехи, достигнутые в предстоящем периоде и для того, чтобы изменить эту трудную ситуацию назрела необходимость предпринять радикальные шаги. Однако эта необходимость вовсе не была в состоянии обеспечить все необходимое. Это было связано

© ***Hasanov Ismail Djafar oglu / Гасанов Исмаил Джафар оглы, 2018***

с тем, что для проведения кардинальных изменений требовалось наличие крепкой политической, административной и финансовой базы. Поэтому фундамент для осуществляемых в нашей стране реформ должен был быть заложен руководителем, обладающим твердой политической волей и за счет иностранных инвестиций. Создание в Азербайджане здоровой финансовой системы считается основательным гарантом экономической стабильности во всем обществе и экономического развития всех субъектов хозяйственной деятельности. Усовершенствование финансовой системы, регулирование налогов, решение проблем внутренней и внешней задолженности, сбалансированность доходов и расходов государственного бюджета, создание приемлемых условий для государственных и местных предприятий, финансирование программы перспективного развития производства, а также совершенствование фондового рынка страны являются приоритетными задачами любого государства.

Государственный бюджет, являясь центральным звеном финансовой системы, играет незаменимую роль в развитии материальных и нематериальних производственных отраслей. Государственный бюджет выполняет важные экономические функции. Посредством распределительной функции государственный бюджет создает условия для обеспечения равновесия и пропорциональности между материальными и нематериальными отраслями экономики. Так, национальный доход, возникающий в результате материального производства, накапливаясь в доходной части бюджета, впоследствии расходуется на выплату заработной платы работников, занятых в отраслях нематериального производства, а также на оплату других услуг. Контрольная функция бюджета также, как и распределительная функция, является достаточно значимой, позволяя проследить отток финансовых средств в крупных размерах из одной части экономики в другую. Процесс бюджетного строительства составляет самую существенную часть обеспечения рациональности бюджета. Одним из этапов выполнения поставленных задач необходимо считать принятие концепции перехода от управления ресурсами к управлению результативности бюджетного процесса.

Значительные капиталовложения в крупных масштабах в экономику Азербайджана стали возможны именно с нефтяной стратегией, успешно разработанной и осуществленной Общенациональным лидером азербайджанского народа Гейдаром Алиевым. В этом смысле, подписание «Контракта века» означало реализацию огромных проектов, создающих благоприятную почву для интеграции экономики Азербайджана в мировое пространство.

Анализ основных достижений. Основным приоритетным направлением государственной экономической политики, в том числе и бюджетно-налоговой политики, в 2017 году было динамичное развитие ненефтяного сектора, а также повышение удельного веса данного сектора в ненефтяном ВВП и бюджетных доходах. При подготовке статей доходов государственного и сводного бюджетов были проведены вычисления в соответствии с макроэкономическими прогнозами. Учитывая отмеченное, доходы государственного бюджета были в 2017 году в размере 15955,0 млн. манат, что составляет объем в размере 26,0% и в сравнении с прогнозом 2016 года меньше на 867,0 млн. манат или на 5,2%.

Если взглянуть на динамику средств, направляемых в основной капитал по нефтяному и ненефтяному секторам в 2012-2015 годах, то сможем наблюдать продолжительный стабильный рост в нефтяном секторе, а в ненефтяном секторе видим рост этих средств, начиная с 2013 года, однако в последующие годы произошло снижение показателей.

Развитие ненефтяного сектора экономики Азербайджана приобретает все большую актуальность будучи приоритетным направлением экономической политики нашего государства.

Удельный вес доходов от нефтяного сектора в составе доходов государственного бюджета были предусмотрены в размере 49,2 процента или 7855,0 млн. манат, что в

сравнении с прогнозом 2016 года меньше на 1370,0 млн. манат или на 14,9 процента. Нефтяной сектор в бюджетных доходах составляет: 77,7 процента или 6100,0 млн. манат трансферты от ГНКАР (в сравнении с прогнозом текущего года меньше на 1515,0 млн. манат или на 19,9 процента),22,3 процента или 1755,0 млн. манат – поступления от нефтяного сектора по линии налоговых органов (в сравнении с прогнозом текущего года больше на 145,0 млн. манат или на 9,0 процента).

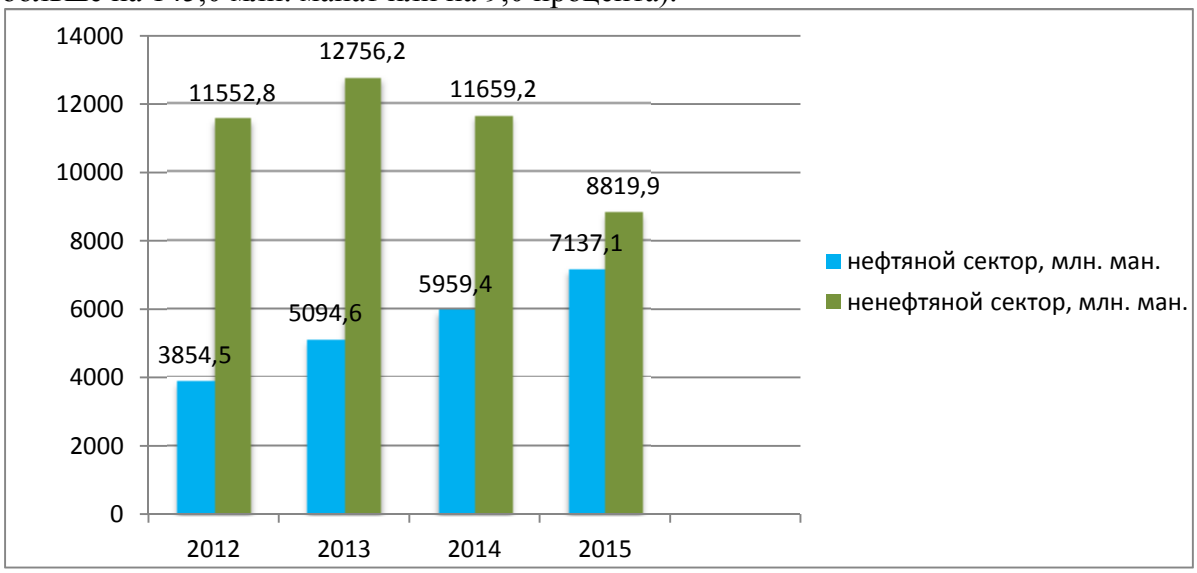

Источник: Статистические показатели Азербайджана,2016.

Диаграмма 1. Средства, направляемые в основной капитал нефтяного и ненефтяного секторов.

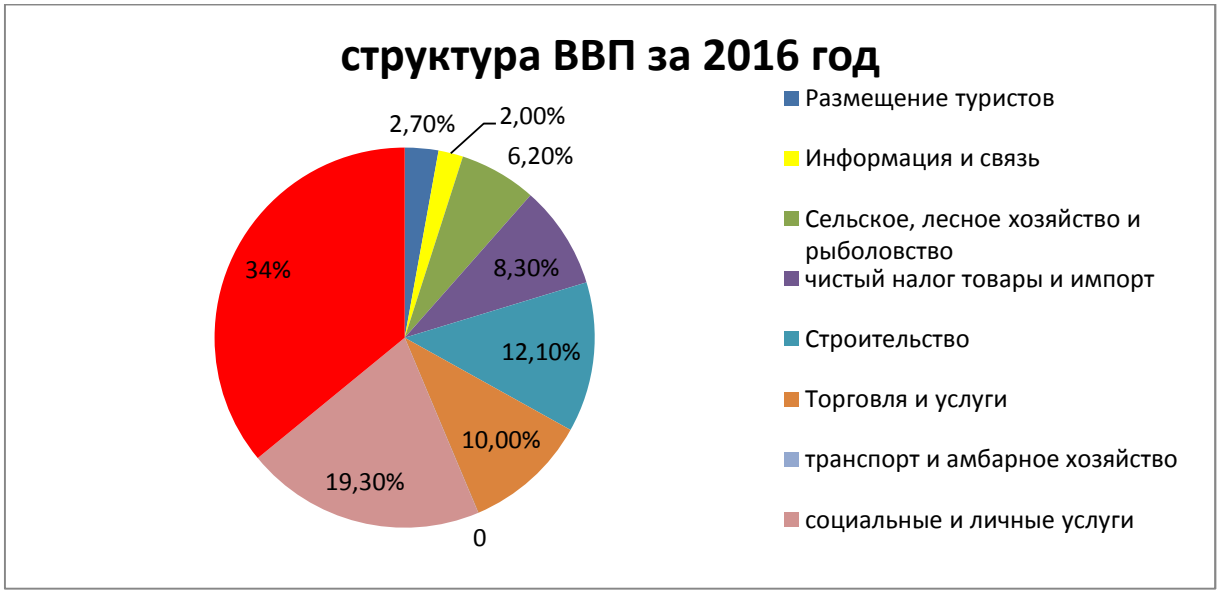

Источник: Статистические показатели Азербайджана,2016.

Диаграмма 2. Структура ВВП за 2016 год

В поступлениях от нефтяного сектора по линии налоговых органов по ГНКАР было предусмотрено бюджетных выплат на сумму 1280,0 млн. манат, что составляет 72,9 процента по поступлениям от нефтяного сектора по линии налоговых органов и в сравнении с прогнозом текущего года больше соответственно на 40,0 млн. манат или 105,0 млн. манат. Удельный вес бюджетных доходов от ненефтяного сектора в общих доходах бюджета предполагался на уровне 50,8% или 82100,0 млн. манат, что в сравнении с 2016 года на 503,0 млн. манат или на 6,6% больше, а в сравнении с 2015 годом – на 821,9 млн. манат или на 11,3%. Доходы бюджета, поступившие по линии налоговых органов,

составили 67,7% или 5455,0 млн. манат, поступления от Государственного Таможенного Комитета Азербайджанской Республики - 27,2% или 2200,0 млн. манат. По сравнению с 2016 годом поступления из ненефтяного сектора по линии налоговых органов выросли на 55,0 млн. манат или на 1,0%, поступления от Государственного Таможенного Комитета Азербайджанской Республики – на 390,0 млн. манат или на 21,5%, а другие доходы увеличились на 58,0 млн. манат или на 15,0%.

С целью ликвидации зависимости от нефтяных доходов был предпринят целый ряд мер. Стратегические дорожные карты по национальной экономике и основным секторам экономики обеспечат ее больший рост конкурентоспособности, инклюзивной экономике и социальному благосостоянию. Отвечая на глобальные вызовы и в результате привлечения инвестиций, развития среды свободного бизнеса, выхода на рынки и человеческого капитала Азербайджан упрочит свои позиции в мировой экономике и войдет в группу стран с высокими доходами. Благодаря утвержденному Президентом Азербайджанской Республики Постановлению от 16 марта 2016 года за номером 1897 «Главных направлений стратегической дорожной карты по национальной экономике и основным секторам национальной экономики» были подготовлены в общей сложности 12 стратегических дорожных карт по национальной экономике и 11 секторам экономики. Стратегическая Дорожная Карта по перспективе национальной экономики охватывает кратковременный, средний и долговременный периоды, состоит из стратегии и плана экономического развития до 2020 года, долговременного взгляда на период до 2025 года и целевого взгляда на период после 2025 года.

За последние 10 лет по темпам экономического роста Азербайджан занимал ведущие позиции в мире. На основе успешно осуществляемой нефтяной стратегии Азербайджан получил большую прибыль, за счет чего модернизировал свою инфраструктуру, развил ненефтяной сектор экономики, улучшил благосостояние населения, повысил активы, находящиеся на балансе государства и создал валютные резервы на уровне, превышающем объем ВВП. Начиная с 2014 года цены на нефть стали резко падать, кроме того, в странах торговых партнерах Азербайджана произошел экономический кризис, в результате всего этого возникла необходимость в переходе к новому подходу экономического развития в Азербайджане на фоне снижения темпов экономического роста в стране, институциональных и структурных вызовов, дефицита платежного баланса и ненефтяного бюджета, а также процессов, происходящих в финансово-банковском секторе. Обновление структуры национальной экономики возможно посредством большего улучшения бизнес-среды, применения новой политики в рамках стратегии среднесрочных расходов, оздоровления финансово-банковской системы и усовершенствования монетарной политики через режим плавающего курса, а также благодаря расширению возможностей выхода на зарубежные рынки. Поэтому в рамках перспектив национальной экономики были выбраны четыре стратегические цели. В результате осуществления этих целей и стратегических дорожных карт по 11 секторам станет возможным продолжительное экономическое развитие путем обеспечения равновесия между реальным и финансовым секторами. В соответствии с первой стратегической целью в Азербайджане будет обеспечена фискальная устойчивость и монетарная политика будет строиться на режиме плавающего курса. Приведение в соответствие фискальной и монетарной политик обеспечит макроэкономическую стабильность. Второй целью в перспективе национальной экономики является повышение рациональности в деятельности юридических лиц, контрольных пакет акций которых принадлежит государству, а также обеспечение экономической динамичности путем проведения приватизации. Третья цель связана с развитием человеческого капитала, чем развитие рынка труда будет приведено в соответствие национальной экономической перспективе. Наконец, четвертая цель подразумевает еще большее улучшение бизнес-среды. Были охвачены общие вопросы, которые обеспечат устойчивое развитие 11 секторов, определенных в перспективе национальной экономики.

На основании анализа распределения государственных расходов по центральным и местным расходам устанавливается, что в соответствии с законодательством целый ряд общих расходов государственного значения полностью отнесены к центральным расходам. Сюда относятся: оборона страны, расходы на социальную защиту, промышленность и строительство, государственные инвестиции, выплата внешних и внутренних долгов, создание резервных фондов и т.д.

Если взглянуть на последние 5 лет то видим, что расходы на общие государственные услуги в последние годы выросли на 50%. Точно также при взгляде на оборонные расходы можно наблюдать их рост на 33%. А расходы на промышленность, строительство и полезные ископаемые, наоборот, по сравнению с предыдущими годами уменьшились на 50%.

При подготовке государственного бюджета на 2018 год в соответствии с имеющимся макроэкономическим климатом было в центре внимания финансовое обеспечение долгосрочного развития страны, мер, направленных на развитие регионов, стимулирования и развития сельского хозяйства, реализации образовательных, медицинских, социальных, культурных спортивных проектов и проектов физической инфраструктуры, а также мер, связанных с выполнением обязательств по внешнему государственному долгу и обязательств, связанных с проведением важных мероприятий в стране за исключением расходов, защищенных государственным бюджетом и приравниваемых к ним (заработная плата, надбавка к заработной плате, пенсии, прочие социальные пособия и выплаты, расходы, связанные с внешней и внутренней задолженностью государства, расходы на покупку продуктов питания, медицинских и перевязочных материалов), в сравнении с предыдущим годом по другим расходам был прогнозирован меньший объем средств. В 2017 году было продолжено еще большее усовершенствование увязки соответствующих государственных программ и мероприятий со среднесрочными бюджетными расходами, определение программ и мероприятий, осуществление которых предусмотрено за счет средств государственного бюджета.

Текущие расходы организаций, финансируемых из государственного бюджета, а также средства, необходимые для оказания финансовой помощи организациям, частично финансируемым из государственного бюджета, также были предусмотрены в бюджета. Расходы государственного бюджета на 2017 год были предусмотрены на уровне 27,0% от ВВП. Расходы государственного бюджета на 2017 год были в размере 16600,0 млн. манат, что в сравнении с 2016 годом меньше на 1895,0 млн. манат или на 10,2%. На текущие расходы, входящие в структуру расходов государственного бюджета на 2017 год, было направлено средств в размере 58,7% общих расходов (в сравнении с предыдущим годом меньше на 19,5%), на капитальные расходы – 31,4% (в сравнении с предыдущим годом больше на 13,0%), а на расходы, связанные с обслуживанием государственного долга – 9,9% (в сравнении с предыдущим годом меньше на 7,5%).В сравнении с предыдущим годом наблюдалось повышение удельного веса капитальных расходов в государственном бюджете на 6,5 процентных пункта, расходов, связанных с обслуживанием государственного долга – на 0,3 процентных пункта, а удельный вес текущих расходов снизился на 6,8 процентных пункта.

Макроэкономические процессы, происходящие в мире, оказали свое влияние также и на экономику Азербайджана, а в последний период в стране образовалась макроэкономическая ситуация, отличная от ситуации предыдущих лет. Рост предложения на мировых энергетических рынках и отсутствие параллельности в росте предложения и увеличении спроса обуславливает все еще низкий уровень цен на нефть, являющуюся основным источником доходов и валютных поступлений. Это, в свою очередь, стало причиной уменьшения поступлений в иностранной валюте. Кроме того, несмотря на значительное ограничение в текущем году объема импорта, он все еще остается на высоком уровне, а в платежном балансе страны наблюдается дефицит. После двух

девальваций, произошедших в 2015 году, в текущем году все еще остается давление на курс национальной валюты.

В 2017 году было обеспечено усиление защиты социально чувствительных слоев населения (повышение пенсий и социальных пособий, адресной социальной помощи, ежемесячных пособий для продовольствия вынужденным переселенцам и т.д.), а также выросли на 10% заработные платы работников бюджетных организаций (работающих в области науки, образования, здравоохранения, культуры, спорта, сельского хозяйства и гражданских лиц, не являющихся государственными служащими). В целях укрепления доверия вкладчиков к банковской системе была дана государственная гарантия возврата вкладов на уровне 100 процентов. Сегодня продолжается усиление обеспечения социально чувствительных слоев населения, повышение благоприятности бизнес - среды при помощи налоговых, таможенных и других структурных реформ и других контр циклических мер, в результате проведенного фискального сжатия и жесткой политики денежной и финансовой стабилизации, не допускается излишняя эмиссия маната, продолжается процесс реструктуризации и оздоровления в банковском секторе. В основном ликвидировано спекулятивное давление на курс маната. В результате удалось снизить дефицит платежного баланса, в том числе уменьшить объем импорта, держать под контролем инфляцию и немного смягчить глубокую экономическую рецессию. По данным Государственного Комитета по Стетистике Азербайджанской Республики за 8 месяцев 2016 года в стране было произведено ВВП на сумму 38,0 млрд. манат, из чего 65,7% составляет ненефтяной ВВП. Из общего валового продукта 38,0% было произведено в промышленности, 11,7% в торговле и ремонте транспортных средств, 5,7% в сельском хозяйстве, лесном хозяйстве и рыболовстве, 2,7% в размещении туристов и общественном питании, 1,9% в области информации и связи, а 16,4% в других отраслях.

Выводы и предложения. Сужение объемов кредитования экономики со стороны банков, на фоне долларизации и ускорения инфляции наряду с перечисленными факторами, а прошедший период текущего года произошло снижение внутреннего валового продукта, что характеризует сложную макроэкономическую ситуацию, с которой столкнулась наша страна. За текущий год под руководством Президента Азербайджанской Республики господина Ильхама Алиева восстанавливается макроэкономическая стабильность, осуществляются важные меры контрциклической политики в направлении ускорения структурных и институциональных реформ.

Таким образом, все это объединяет в себе такие меры, как усиление социально чувствительных слоев населения, ужесточение денежной и фискальной политик, восстановление здорового и устойчивого финансового посредничества на финансово-валютных рынках, разветвление экономики, определение и приоритетное развитие растущих отраслей сельского хозяйства, промышленности в целях увеличения ненефтяного экспорта и импортозамещения.

Список использованных источников:

1. Конституция Азербайджанской Республики, 12 ноября 1995 года. Электронный ресурс. Режим доступа: https://go.mail.ru/search?gp=811041&fr=chxtn12.0.39&q=%D0%9A%D0%BE%D0%BD%D1%81%.

2. Закон Азербайджанской Республики «О государственном бюджете», 2016 год. https://go.mail.ru/search?gp=811041&fr=chxtn12.0.39&q=%D0%97%D0%B0%D0%BA%D0%

3. Закон Азербайджанской Республики «О бюджетной системе» (статья 452-IIQD от 13 мая 2003 г. № 791-IIQD от 3 декабря 2004 г., выпуск 876-IIQD, 2005 г.) от 23 декабря 2007 года, с изменениями и дополнениями к Закону Азербайджанской Республики № 488-IIIQD от 30 ноября 2007 года)

4. Закон Азербайджанской Республики об утверждении Закона Азербайджанской Республики «О введении иностранных инвестиций». https://go.mail.ru/search?gp=811041&fr=chxtn12.0.39&q=%D0%97%D0%B0%D0%BA%D0%.

5. Государственный статистический комитет Азербайджанской Республики, официальная публикация, Статистический бюллетень, Баку-2017, с. 870.

6. Концепция «Азербайджан-2020: Взгляд в будущее», 2012 год. http://online.zakon.kz/Document/?doc_id=31419582#pos=0;0

7. Стратегическая «дорожная карта» по национальной экономике. Перспектива Азербайджанской Республики, 2016 г. https://azertag.az/ru/xeber/1016982
8. Ахмедов М.А., Гусейн А.К. Основы государственного регулирования экономики. Методическое пособие. Баку: Изд – во: «Экономический университет» -2011.-120 с.
9. «Глобализация и иностранные инвестиции»/ Натиг Сабироглу// Библиотека Центра гражданского развития. Баку-2006. – с. 115-117.
10. Мамедов З.Ф. Международные валютно-кредитные отношения и денежно-кредитная система зарубежных стран [Учебное пособие]. Баку, Азнешр, 2012, с. 504 - 505.

References:

1. Constitution of the Republic of Azerbaijan, November 12, 1995. Electronic resource. Access mode: https://go.mail.ru/search?gp=811041&fr=chxtn12.0.39&q=%D0%9A%D0%BE%D0%BD%D1%81%.
2. The Law of the Republic of Azerbaijan "On the State Budget", 2016. https://go.mail.ru/search?gp=811041&fr=chxtn12.0.39&q=%D0%97%D0%B0%D0%BA%D0%
3. The Law of the Republic of Azerbaijan "On the Budget System" (Article 452-IIQD of May 13, 2003 No. 791-IIQD of December 3, 2004, Issue 876-IIQD, 2005) of December 23, 2007, with amendments and additions to the Law of the Republic of Azerbaijan No. 488-IIIQD of November 30, 2007)
4. Law of the Republic of Azerbaijan on approval of the Law of the Republic of Azerbaijan "On the Introduction of Foreign Investments". https://go.mail.ru/search?gp=811041&fr=chxtn12.0.39&q=%D0%97%D0%B0%D0%BA%D0%.
5. State Statistical Committee of the Republic of Azerbaijan, official publication, Statistical Bulletin, Baku-2017, p. 870.
6. The concept of "Azerbaijan 2020: Looking into the future", 2012. http://online.zakon.kz/Document/?doc_id=31419582#pos=0;0
7. Strategic "roadmap" for the national economy. Perspective of the Republic of Azerbaijan, 2016 https://azertag.az/en/ xeber/1016982
8. Akhmedov MA (2011), Gusein AK Fundamentals of state regulation of the economy. Toolkit. Baku: Publishing house: "Economic University" - 120 p.
9. "Globalization and foreign investment" / Natig Sabiroglu (2006) // Library of the Center for Civil Development. Baku. - from. 115-117.
10. Mamedov Z.F. (2012), International Monetary and Credit Relations and the Monetary and Credit System of Foreign Countries [Study Guide]. Baku, Azneshtar, p. 504 - 505.

Keywords: *state budget, non-oil sector, GDP, economy, financial policy.*
Ключевые слова: *государственный бюджет, ненефтяной сектор, ВВП, экономика, финансовая политика.*

Перевірено на плагіат системою: https://corp.unicheck.com/library/viewer/report/5236264

УДК 338.45:664

ПОЛІПШЕННЯ ІНВЕСТИЦІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ПІДПРИЄМСТВ ХАРЧОВОЇ ПРОМИСЛОВОСТІ В УМОВАХ РЕФОРМУВАННЯ ПОДАТКОВОЇ СИСТЕМИ УКРАЇНИ

http://orcid.org/0000-0001-8321-3199
Коренюк Петро Іванович, завідуючий кафедрою менеджменту організацій і адміністрування, д.е.н, професор, Дніпровський державний технічний університет, м. Кам'янське, e-mail: korenyukp@gmail.com, тел: +38 (096) 451 -67-07.
Бобирь Ольга Іванівна, доцент кафедри фінансів, к.е.н., доцент, Дніпровський національний університет імені Олеся Гончара, e-mail: dnubobyrolga@gmail.com. Тел. + 050 964 96 43 *http://orcid.org/0000-0002-5640-5723*

Petr Korenyuk, Head of the Department of Management of Organizations and Administration, Doctor of Economics, Professor, Dniprovskyi State Technical University, Kamianske
Olga Bobyr, Associate Professor, Department of Finance, Candidate of Economic Sciences, Associate Professor, Oles Honchar Dniprovsky National University

P. Korenyuk, O. Bobyr. Improvement of investment activity of food industry enterprises in conditions of reforming the tax system of Ukraine.

The article presents the results of a study of the investment attractiveness of the food industry in Ukraine, the investment activity of food enterprises and the relationship between the profit tax and the investment activity of industry enterprises. The dynamics of the volume of sales of food products in Ukraine in absolute terms and in percentage of the volume of sales of the industry is characterized. A certain role of the food industry in the country's economy. The dynamics of profitability of enterprises producing food products, by types of profitability and by categories of food products are analyzed. The main indicators characterizing the property position of food enterprises are considered. A comparative characteristic of costs in industry and in the food industry is presented. The current state of investment activity in the food industry is analyzed. According to the results of 2016. the ratings of capital investment of the food industry by regions of Ukraine and the share of capital investment of the food industry in the total volume of investments in the regions are compiled. The regions-leaders and outsiders of ratings are determined. An econometric model of the relationship between the investment activity of enterprises of the food industry and the main motivator of entrepreneurial activity, a corporate profit tax, has been constructed. The degree of interrelation is determined and the forecast of investment volumes is made provided that the tax rate is further reduced. Key problems that prevent the development of the food industry are formulated. The main measures on the part of the state that will promote the activation of investment processes in the industry of the country in general and in the food industry in particular are determined.

Коренюк П. І., Бобирь О. І. Поліпшення інвестиційної діяльності підприємств харчової промисловості в умовах реформування податкової системи України.

У статті представлено результати дослідження інвестиційної привабливості харчової промисловості України, інвестиційна діяльність харчових підприємств та взаємозв'язок податку на прибуток із інвестиційною активністю підприємств галузі. Охарактеризована динаміка обсягу реалізації продукції харчової промисловості України в абсолютному виразі та у відсотках до обсягів реалізації промисловості. Визначена роль харчової галузі в економіці країни. Проаналізована динаміка рентабельності діяльності підприємств, що виробляють продовольчі товари, за видами рентабельності та за категоріями харчових продуктів. Розглянуті основні показники, що характеризують майновий стан харчових підприємств. Представлена порівняльна характеристика витрат в промисловості та в харчовій галузі. Проаналізований сучасний стан інвестиційної діяльності в харчовій промисловості. За результатами 2016р. складені рейтинги капітального інвестування харчової галузі за регіонами України та частки капітального інвестування харчової галузі у загальному обсязі інвестицій в регіонах. Визначені регіони-лідери та аутсайдери рейтингів. Побудована економетрична модель взаємозв'язку інвестиційної активності підприємств харчової галузі та головного мотиватору підприємницької діяльності - податку на прибуток підприємств. Визначена щільність взаємозв'язку та зроблений прогноз обсягів інвестування за умови подальшого зниження ставки оподаткування. Сформульовані ключові проблеми, що перешкоджають розвитку харчової промисловості. Визначені основні заходи з боку держави, що сприятимуть активізації інвестиційних процесів в промисловості країни в цілому та в харчовій галузі зокрема.

P. Korenyuk, O. Bobyr / Коренюк П. І., Бобирь О. І., 2018

Коренюк П. И., Бобырь О. И. Улучшение инвестиционной деятельности предприятий пищевой промышленности в условиях реформирования налоговой системы Украины.

В статье представлены результаты исследования инвестиционной привлекательности пищевой промышленности Украины, инвестиционная деятельность пищевых предприятий и взаимосвязь налога на прибыль с инвестиционной активностью предприятий отрасли. Охарактеризована динамика объема реализации продукции пищевой промышленности Украины в абсолютном выражении и в процентах к объемам реализации промышленности. Определенная роль пищевой отрасли в экономике страны. Проанализирована динамика рентабельности деятельности предприятий, производящих продовольственные товары, по видам рентабельности и по категориям пищевых продуктов. Рассмотрены основные показатели, характеризующие имущественное положение пищевых предприятий. Представлена сравнительная характеристика затрат в промышленности и в пищевой отрасли. Проанализирован современное состояние инвестиционной деятельности в пищевой промышленности. По результатам 2016. составлены рейтинги капитального инвестирования пищевой отрасли по регионам Украины и доли капитального инвестирования пищевой отрасли в общем объеме инвестиций в регионах. Определены регионы-лидеры и аутсайдеры рейтингов. Построена эконометрическая модель взаимосвязи инвестиционной активности предприятий пищевой отрасли и главного мотиватора предпринимательской деятельности - налога на прибыль предприятий. Определена теснота взаимосвязи и сделан прогноз объемов инвестирования при условии дальнейшего снижения ставки налогообложения. Сформулированы ключевые проблемы, препятствующие развитию пищевой промышленности. Определены основные меры со стороны государства, способствующие активизации инвестиционных процессов в промышленности страны в целом и в пищевой отрасли в частности.

Постановка проблеми. Сфера харчової промисловості – надзвичайно важлива галузь, оскільки забезпечення населення продовольством має виняткове соціальне і політичне значення. Негативні зміни в харчуванні населення погіршують демографічну ситуацію в країні, викликають соціальну напруженість, а стрімке зростання цін на товари першої необхідності може взагалі призвести до озброєного конфлікту.

Для самих підприємств, в тому числі і в харчовій промисловості, важливою є їх не тільки виробнича, але й інвестиційна діяльність як основа розвитку [2].

В умовах економічної кризи, що триває, нестабільності національної економіки та постійних змін податкового законодавства, особливої актуальності набувають питання інвестиційної діяльності промислових підприємств харчової галузі.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питанням дослідження інвестиційної діяльності підприємств харчової промисловості та її регулювання присвячено праці багатьох вчених-економістів, таких як І.Балабанов, Р.Бойко, О.Гарафонова, Б.Гриньов, І.Гришова, Ж.Дерій, К.Ілляшенко, П.Микитюк, Т.Мостенська, О.Наумова, В.Онегіна, В.Полуянов, Л.Федулова та інших відомих вчених.

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми. Проте наявні публікації дозволили зробити висновок, що інвестиційна активність підприємств харчової промисловості України в умовах реформування податкової системи країни потребує подальшого дослідження.

Постановка завдання: проаналізувати інвестиційну діяльність підприємств харчової промисловості України та визначити наявність та силу взаємозв’язку інвестиційної активності галузі з процесами реформування податкової системи країни.

Результати дослідження. В Україні харчова промисловість є однією з провідних галузей. Питома частка обсягу реалізованої продукції харчової промисловості складає в 2016 році 22,9% (за інституціональним підходом) та 21,4% (за функціональним підходом) від загального обсягу всієї реалізованої продукції вітчизняної промисловості. Причому з 2011р. як у вартісному виразі, так і питома частка харчових підприємств у загальному обсязі реалізованої продукції промисловості неухильно зростали, за виключенням 2016р., коли функціональний підхід показав зменшення частки на 1 % [5].

За період 2006-2016рр. обсяги реалізованої продукції (товарів, послуг) за категорією “виробництво харчових продуктів, напоїв та тютюнових виробів” неухильно зростали (рис. 1). В 2016р. реалізація продукції у харчовій промисловості становила

526860,9 млн.грн., що на 428255,3 млн.грн. більше, ніж у 2006р. При цьому середньорічний приріст склав 38932,3 млн.грн. в абсолютному виразі та 16,5% у відносному [5]. Таким чином, навіть під впливом фінансово-економічної кризи 2008-2009 рр. та економічної кризи, яка почалась наприкінці 2013р. харчова промисловість продемонструвала стійкість та стабільний розвиток. Але слід зазначити, що цей факт не є виключно заслугою виробників, треба брати до уваги, що продукти харчування є однією з найнеобхідніших категорій товарів у споживацькому кошику.

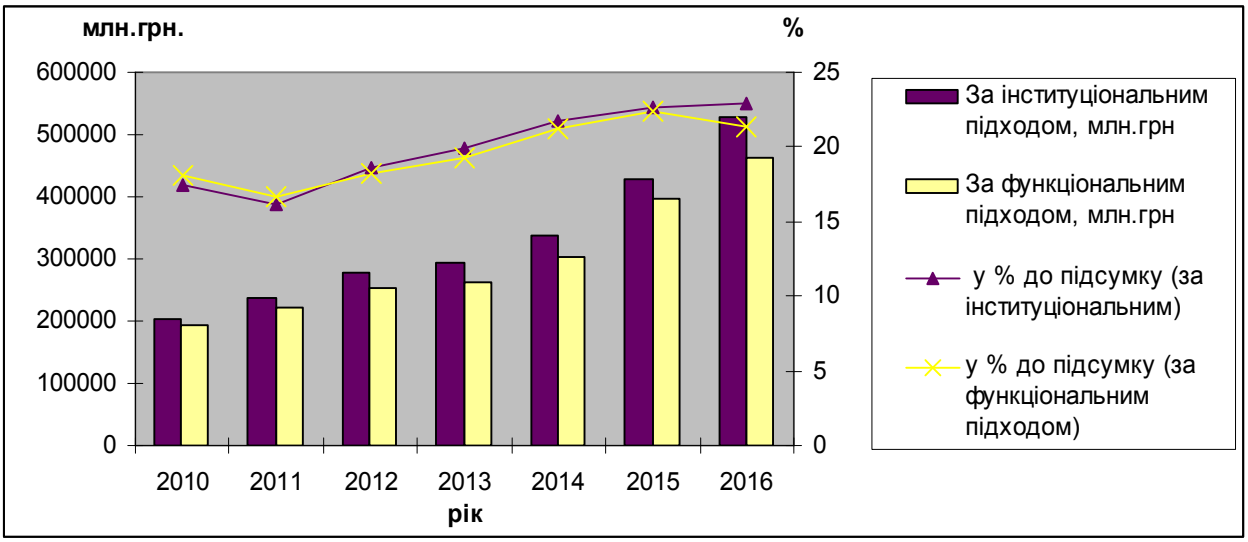

Рис. 1 – Динаміка обсягу реалізації продукції харчової промисловості України в абсолютному виразі та у % до обсягів реалізації промисловості [5]

Проаналізуємо динаміку рентабельності діяльності підприємств за видами рентабельності (рис. 1) та за категоріями харчових продуктів (табл. 1).

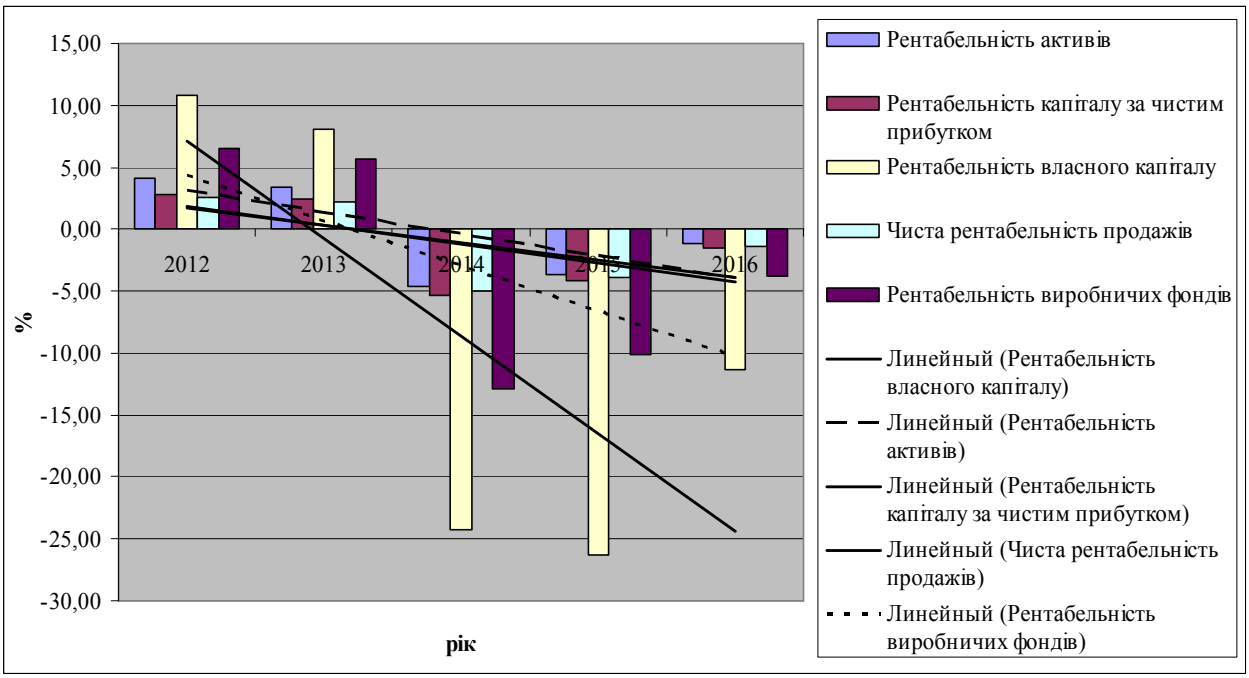

Рис. 2 – Динаміка показників рентабельності в харчовій промисловості [5]

В 2012-2016 рр. спостерігається погіршення всіх показників рентабельності підприємств харчової промисловості України, що свідчить про зниження ефективності їх діяльності й викликано, в основному, погіршенням фінансових результатів через вплив економічної кризи, яка в першу чергу відобразилась падінням платоспроможного попиту

та зростанням виробничих витрат. Рентабельність власного капіталу має найбільші темпи падіння з-за накопичення непокритих збитків на балансі підприємства, які зменшують величину власного капіталу. На другому та третьому місці за темпами падіння – відповідно рентабельність виробничих фондів та рентабельність активів. Темпи падіння рентабельності капіталу за чистим прибутком та чистої рентабельності продажів майже збігаються.

Слід зазначити, що з початку економічної кризи, яка почалась з кінця 2013р. в Україні, показники рентабельності в харчовій галузі значно погіршились, але в 2016 році підприємствам харчової промисловості вдалось переломити ситуацію і зменшити збитковість своєї діяльності. А це свідчить про те, що господарюючі суб'єкти галузі поступово пристосовуються працювати в умовах кризи.

Таблиця 1

Рентабельність діяльності підприємств харчової промисловості України, % [4], [5]

	Код за КВЕД–2010	Рівень рентабельності (збитковості) операційної /усієї діяльності підприємств						
		2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016
Виробництво харчових продуктів, напоїв і тютюнових виробів, УСЬОГО	10+11+12	4,5	4,2	6,4	6,1	5,1	3,0	2,8
		0,9	0,8	2,5	2,3	–4,5	–3,3	–1,3
Виробництво харчових продуктів	10	3,6	3,3	5,5	5,1	4,8	2,7	3,2
		0,1	0,0	1,7	1,4	–4,5	–3,2	–0,9
Виробництво м'яса та м'ясних продуктів	10.1	3,6	5,2	6,9	5,3	3,9	6,7	6,3
		–1,5	2,4	3,8	2,3	–1,4	1,7	2,7
Перероблення та консервування риби, ракоподібних і молюсків	10.2	–0,9	0,8	2,6	2,6	–2,8	2,8	–0,1
		–4,1	–3,1	–1,0	0,0	–4,4	1,0	–1,4
Перероблення та консервування фруктів і овочів	10.3	3,2	3,3	4,7	4,3	–0,8	1,2	2,8
		–1,0	–0,3	–0,3	0,1	-10,6	–4,9	–2,7
виробництво олії та тваринних жирів	10.4	3,6	3,1	5,4	5,0	8,2	–0,4	1,5
		0,3	0,8	0,9	0,7	–5,7	–7,1	–2,4
виробництво молочних продуктів	10.5	–0,1	2,3	6,7	4,8	2,7	1,5	3,4
		–3,6	–2,0	2,8	1,9	–3,1	–4,1	–1,0
виробництво продуктів борошномельно-круп'яної промисловості, крохмалів та крохмальних продуктів	10.6	3,8	2,8	2,1	3,9	1,5	4,3	3,2
		0,9	–4,6	–1,1	0,3	–4,6	0,1	0,1
виробництво хліба, хлібобулочних і борошняних виробів	10.7	2,5	1,9	0,9	4,7	2,5	4,1	1,9
		0,9	–0,2	–1,2	1,7	–0,2	–4,5	–0,8
виробництво інших харчових продуктів	10.8	7,4	4,4	7,8	6,7	5,1	7,5	7,6
		3,1	0,5	3,5	2,4	–4,3	1,4	1,7
виробництво готових кормів для тварин	10.9	1,9	1,1	1,6	2,6	–0,9	0,9	2,5
		0,6	–0,6	0,1	0,2	–3,0	–0,6	0,5
виробництво напоїв	11	3,9	4,5	7,0	5,8	2,0	4,2	5,2
		1,0	1,5	3,9	2,5	–7,2	–4,1	1,5

Як бачимо з даних табл. 1, хронічно збитковими є підприємства з переробки та консервування риби, ракоподібних і молюсків, а також виробництво фруктів і овочів. Занадто низькій рівень рентабельності у виробництві готових кормів для тварин. В цілому в харчовій промисловості рентабельність усієї діяльності підприємств в рази нижча за рентабельність операційної діяльності, що свідчить про більшу ефективність роботи вітчизняних підприємств на товарних ринках, ніж на фінансових. Викликає занепокоєння той факт, що серед підгалузей харчової промисловості майже всі мають негативний тренд за показником рентабельності усієї діяльності; і лише переробка та консервування риби і борошномельно-круп'яне виробництво мають незначну позитивну тенденцію.

Таким чином, за період 2010-2016 рр. харчова галузь з одного боку демонструє незмінну позитивну динаміку обсягів реалізації, що робить її привабливою для потенційних інвесторів, а з іншого боку від'ємні показники рентабельності усієї галузі та

низький її рівень навіть по тих видах продукції, які забезпечують позитивний результат, - аж ніяк не сприяють залученню інвестиційних коштів.

Основні напрямки в харчовій галузі, які потребують інвестування можна визначити, проаналізувавши майновий стан та структуру витрат.

Впродовж 2010-2016рр. підприємства харчової промисловості України придбали нове обладнання, модернізували та розширювали виробництво, - про це свідчить зростаюча вартість основних засобів , але одночасно із зростанням вартості зростав і коефіцієнт зносу (рис. 3). Тобто в умовах низької рентабельності та браку власних коштів у багатьох підприємств недостатньо можливостей для оновлення та модернізації виробничого обладнання.

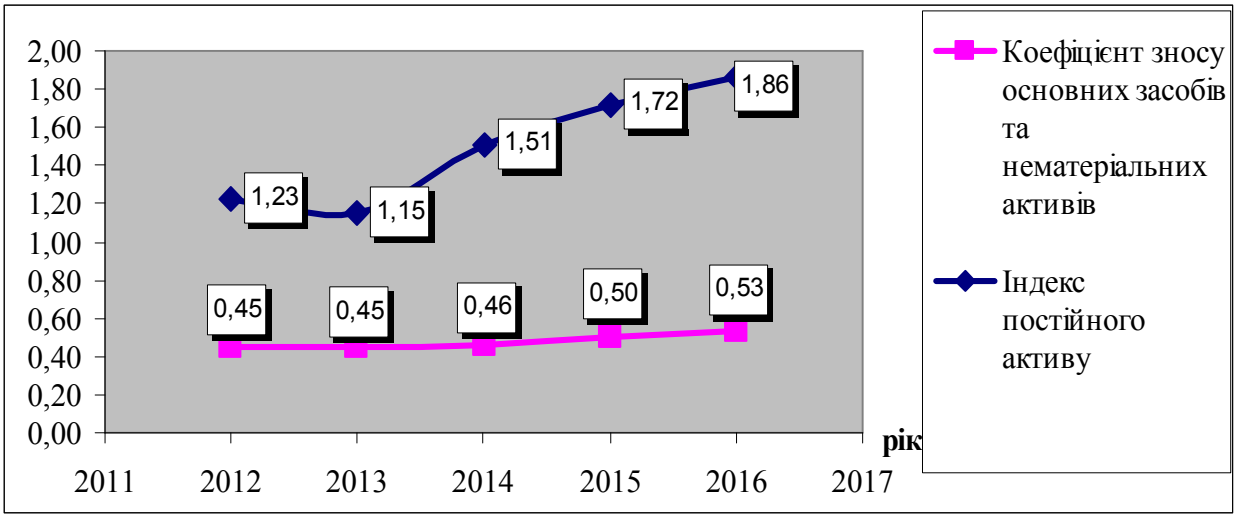

Рис. 3 – Основні показники майнового стану харчових підприємств України [5]

Головною метою кожного промислового підприємства є організація виробництва з найменшими витратами, що забезпечить конкурентоспроможність і прибутковість. Як свідчать статистичні дані (табл. 2), продукція підприємств харчової промисловості є надто ресурсовитратною.

Таблиця 2

Порівняльна структура витрат на виробництво продукції (робіт, послуг) промислових підприємств України у 2016 році, % [5]

Показник	Вся промисловість	Харчова промисловість
Матеріальні витрати	79,8	90,7
Амортизація	6,3	2,6
Витрати на оплату праці	10,0	5,2
Відрахування на соціальні заходи	2,1	1,1
Інші витрати	1,8	0,4
Разом	100,0	100,0

У 2016 р. матеріальні витрати у структурі витрат на виробництво продукції перевищують 90%, в той час у промисловості України цей показник становить 79,8 %. Велика енергоємність, зростання цін на сировину, енергію та паливо, необхідність технічної реконструкції виробництва – це основні фактори, що збільшують частку матеріальних витрат у структурі виробничих витрат.

Проаналізуємо сучасний стан інвестиційної діяльності в харчовій промисловості України. Обсяг капітальних інвестицій в харчовій промисловості має тенденцію до зростання, хоча у 2014р. в порівнянні з 2013р., з початком збройного конфлікту на Сході країни, галузь відреагувала зниженням обсягу інвестицій. Проте вже у 2015р. ситуація змінилась на краще – вдалося збільшити обсяг капітальних вкладень, а 2016 рік показав суттєвий приріст інвестицій у галузь (рис. 4). В цілому в 2016р. в порівнянні з 2010р. обсяг інвестування харчової промисловості у фактичних цінах збільшився на 12781 млн.грн. (або на 150,2%) [6], [7].

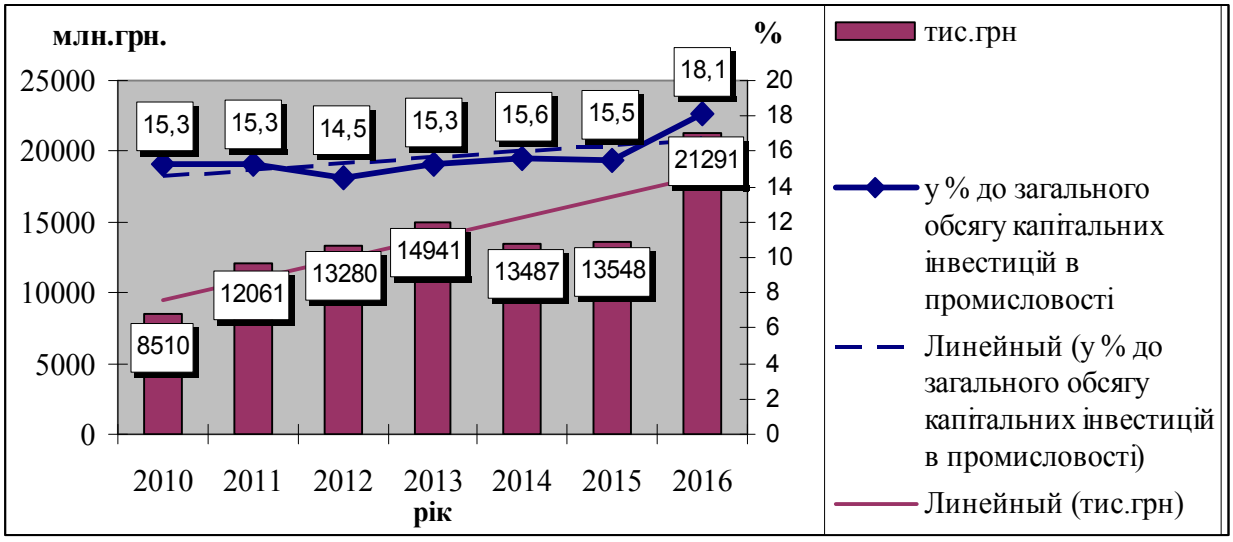

Рис. 4 – Динаміка капітальних інвестицій в харчовій промисловості України [6], [7]

В 2016 р. в регіональному розрізі за показником капітальні інвестиції у виробництво харчових продуктів, напоїв та тютюнових виробів із значним відривом лідирує Полтавщина (3764043 тис.грн.). На другому місці – столиця (2265986 тис.грн.), а третю сходинку посідає Львівська область (1838632 тис.грн.). Замикають рейтинг регіонів Чернівецька, Закарпатська та Луганська області відповідно із значеннями 105329 тис.грн., 100755 тис.грн. та 27604 тис.грн. (рис. 5).

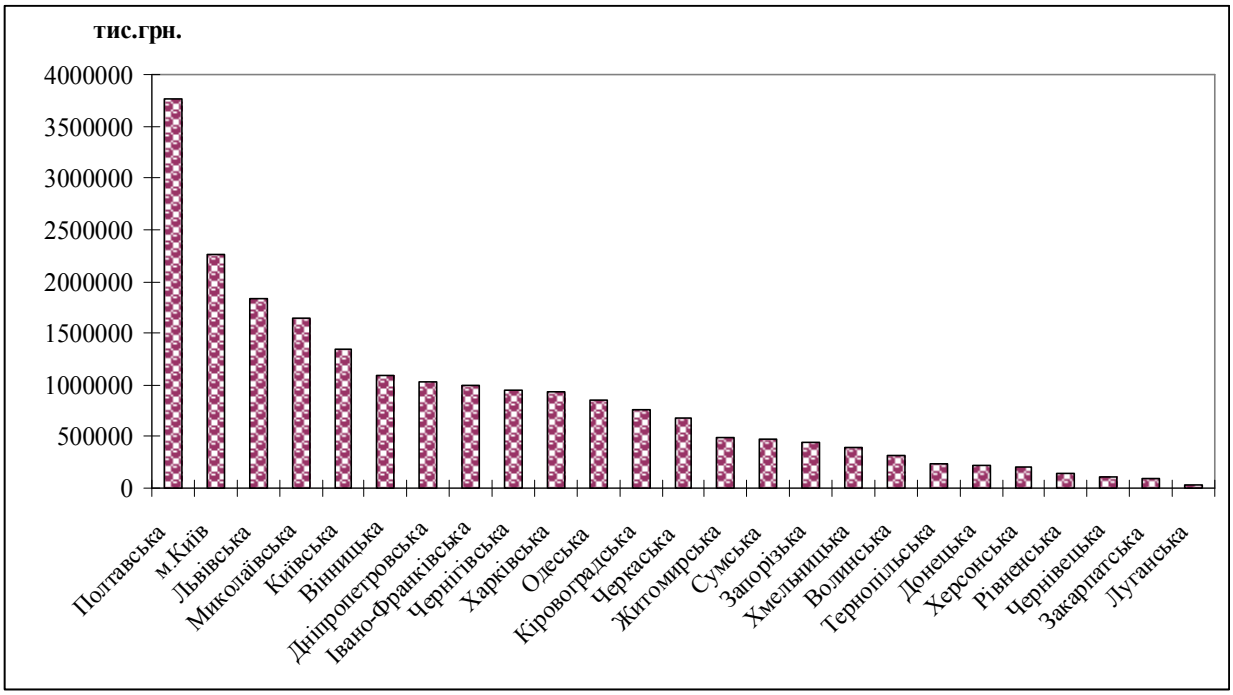

Рис. 5 – Розподіл капітального інвестування харчової галузі за регіонами України в 2016р. [7]

Рейтинг за показником питомої ваги капітального інвестування харчової галузі до загального обсягу інвестицій у регіонах України в 2016 р. за виключенням лідера – Полтавської області (62,4%) виглядає дещо інакше: на другому місці – Кіровоградська (59,1%), на третьому – Чернігівська (59%). Аутсайдерами в цьому списку є промислові Дніпропетровська, Донецька та Луганська області (рис. 6).

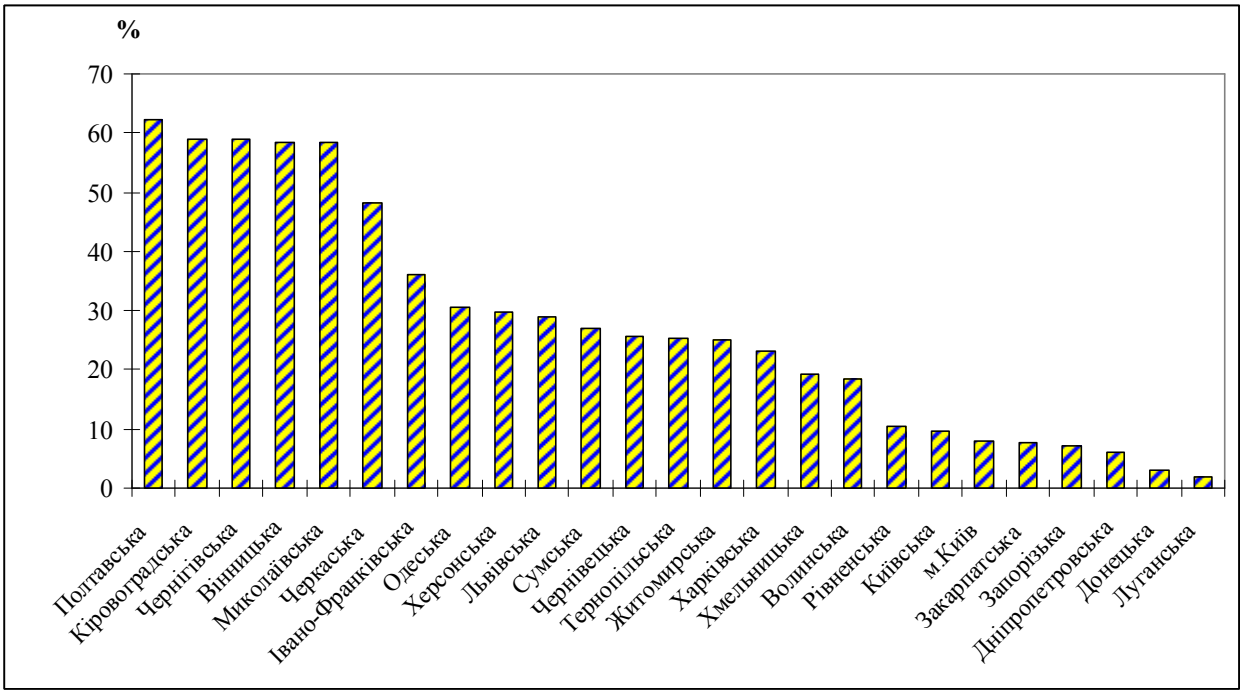

Рис. 6 – Частка капітального інвестування харчової галузі до загального обсягу інвестицій у регіонах України в 2016 р. [7]

Однією із складових інвестиційного клімату будь-якої країни є система оподаткування. Сучасну податкову систему України досить точно охарактеризував Головний спеціаліст Департаменту фінансового законодавства Мін'юсту Олександр Майстренко: "податкове законодавство є одним із самих складних в правовій системі. При цьому, спостерігається тенденція щодо його нестабільності...а зміни, що вносяться до законів України з питань оподаткування, досить часто спричиняють нові проблеми" [3].

Для з'ясування впливу зміни ставки податку на прибуток, як головного мотиватору підприємницької діяльності, на інвестиційну привабливість підприємств харчової галузі, розрахуємо коефіцієнти лінійної кореляції між ставкою податку на прибуток та значеннями показника обсягу капітальних інвестицій за категорією "Виробництво харчових продуктів, напоїв та тютюнових виробів" (табл. 3).

Таблиця 3

Капітальні інвестиції у виробництво харчових продуктів, напоїв та тютюнових виробів, (у фактичних цінах, млн.грн) [1], [6], [7]

	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	коеф.корел
Капітальні інвестиції у виробництво харчових продуктів, напоїв та тютюнових виробів, млн.грн.	8510	12061	13280	14941	13487	13548	21291	-0,7292
у тому числі:								
інвестиції у виробництво харчових продуктів, млн.грн.	6269	9275	10471	11480	10645	10732	17271	-0,73483
інвестиції у виробництво напоїв, млн.грн.	1901	2059	2317	2461	2104	1784	2636	-0,36272
інвестиції у виробництво тютюнових виробів, млн.грн.	340	727	492	1000	738	1032	1385	-0,76626
Ставка податку на прибуток	25	23	21	19	18	18	18	

Розраховані значення коефіцієнтів кореляції є від'ємними, що показує зворотній зв'язок між ставкою податку на прибуток та обсягом капітальних інвестицій в харчовій галузі. Причому щільність взаємозв'язку між податком та інвестиціями у виробництво харчових продуктів є сильною $0,7<r=|-0,735|<0,9$, а от між податком та інвестиціями у

виробництво напоїв – слабкою 0,2<r=|-0,363|<0,5. Тобто обсяг інвестицій у виробництво харчових продуктів обумовлений переважно важкістю податкового пресу, а от на обсяг інвестицій у виробництво напоїв впливають інші чинники і зміна податку на прибуток не є визначальною.

Змішаний коефіцієнт кореляції r^2 дорівнює:

а) для виробництва харчових продуктів $r^2 = (-0{,}73483)^2 = 0{,}528699.$

б) для виробництва напоїв $r^2 = (-0{,}36272)^2 = 0{,}132081.$

Тобто приблизно 52,9% варіації інвестицій у виробництво харчових продуктів та 13,2% варіації інвестицій у виробництво напоїв пояснюється варіацією ставки податку на прибуток підприємств.

Тепер для виробництва харчових продуктів визначимо криву ефекту (рис. 7).

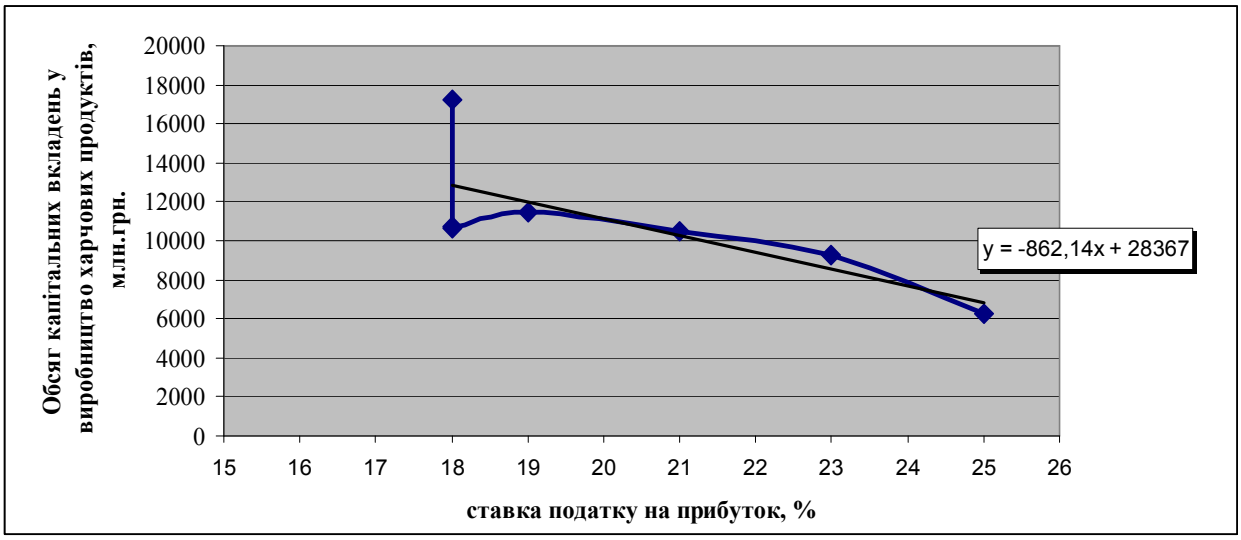

Рис. 7 – Лінія регресії для взаємозв'язку ставки оподаткування прибутку та обсягу капітальних вкладень у харчову галузь [1], [6], [7].

Яким буде очікуваний обсяг капітальних вкладень за умови, що ставка податку на прибуток дорівнюватиме 17%, 15%, 13%, 11%, 10%?

Крива ефекту підказує, що обсяг капітальних інвестицій в харчовій галузі становитиме:

y= -862,14*(17)+28367 = 13710,62 млн. грн.
y= -862,14*(15)+28367 = 15434,9 млн. грн.
y= -862,14*(13)+28367 = 17159,18 млн. грн.
y= -862,14*(11)+28367 = 18883,46 млн. грн.
y= -862,14*(10)+28367 = 19745,6 млн. грн.

Висновки та пропозиції. Кризові процеси в економіці виявили значну вразливість виробничого потенціалу національної економіки України і віддзеркалились на результатах діяльності всього промислового комплексу, в тому числі й в надзвичайно важливій галузі – харчовій промисловості. Велика ресурсовитратність, брак власних коштів та дорожнеча кредитних ресурсів, постійні зростання цін на енергоносії, податковий прес, інфляція, відсутність ефективних механізмів підтримки та стимулювання інвестиційної діяльності, зменшення платоспроможного попиту в країні, повільне кредитування економіки, значний ступінь зношеності основних виробничих фондів, несприятливий інвестиційний клімат – усі ці фактори суттєво стримують розвиток національного виробництва.

За період 2010-2016 рр. харчова галузь має позитивну динаміку обсягів реалізації, що робить її привабливою для інвестування, в той же час показники рентабельності усієї галузі від'ємні; в розрізі підгалузей хронічно збитковими є підприємства з переробки та консервування риби, ракоподібних і молюсків, а також виробництво фруктів і овочів;

занадто низькій рівень рентабельності у виробництві готових кормів для тварин, - все це аж ніяк не сприяє зацікавленості потенційних інвесторів.

Продовж досліджуваного періоду обсяг капітальних інвестицій в харчовій промисловості має тенденцію до зростання, хоча на початку економічної кризи в 2014р. галузь відреагувала зниженням обсягу інвестицій в порівнянні з попереднім роком.

В 2016 р. в регіональному розрізі за показниками капітальні інвестиції у виробництво харчових продуктів, напоїв і тютюнових виробів та часткою капітального інвестування харчової галузі до загального обсягу інвестицій в регіоні із значним відривом лідирує Полтавщина.

Система оподаткування є однією із складових інвестиційного клімату будь-якої країни. В Україні податкове законодавство досить складне, нестабільне, а нові його зміни часто спричиняють нові проблеми. Розрахунок коефіцієнтів кореляції показав зворотній зв'язок між ставкою податку на прибуток та обсягом капітальних інвестицій в харчовій галузі. Причому щільність взаємозв'язку між податком та інвестиціями у виробництво харчових продуктів є сильною, а от між податком та інвестиціями у виробництво напоїв – слабкою. Приблизно 52,9% варіації інвестицій у виробництво харчових продуктів та 13,2% варіації інвестицій у виробництво напоїв пояснюється варіацією ставки податку на прибуток підприємств.

Таким чином, спрощення системи оподаткування могло б певною мірою покращити інвестиційну активність підприємств харчової промисловості. А для запобігання можливих негативних наслідків подальшого реформування податкової системи до процесу розробки проектів нових змін у нормативно-правових актах в галузі оподаткування доцільно залучати провідних фахівців та керівництво промислових підприємств, в першу чергу, в сфері виробництва продовольчих товарів через соціальну та політичну значущість галузі.

З метою активізації інвестиційних процесів в промисловості й в харчовій галузі зокрема, необхідно, в першу чергу, стабілізувати політико-економічний стан країни; радикально знизити бюрократизм та корупцію у адмініструванні інвестицій; промоушен з боку держави товарів національного виробництва; на базі торговельних представництв та агенцій організація і проведення "круглих столів" з потенційними інвесторами; підтримка національних виробників для участі у ярмарково-виставковій діяльності за кордоном та організація подібних акцій всередині країни із запрошенням іноземних представників бізнес-кругів; ініціація та реалізація спільних державно-приватних інвестиційних проектів в харчовій галузі; пропонується також застосування податкових преференцій для інвестицій у ресурсозберігаючі, енергоефективні та екологічні технології [8].

Список використаних джерел:

1. Податковий кодекс України від 02.12.2010 № 2755-VI (в редакції від 19.04.2018) /[Електронний ресурс]. Режим доступу: http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/2755-17.

2. Бачевський Б.Є. Потенціал і розвиток підприємства : [навч. посібник] / Бачевський Б. Є., Заблодська І. В., Решетняк О. О. – К. : ЦУЛ, 2009. – 400 с.

3. Майстренко О. В. Реформування податкової системи України - як спосіб вирішення податкових колізій /[Електронний ресурс]. Режим доступу: HTTPS://MINJUST.GOV.UA/M/STR_6905

4. Статистичний збірник "Діяльність суб'єктів господарювання" за 2010 рік /[Електронний ресурс]. Режим доступу: http://www.ukrstat.gov.ua/.

5. Статистичний збірник "Діяльність суб'єктів господарювання" за 2016 рік /[Електронний ресурс]. Режим доступу: http://www.ukrstat.gov.ua/.

6. Статистичний збірник "Капітальні інвестиції в Україні у 2010–2015 роках" /[Електронний ресурс]. Режим доступу: http://www.ukrstat.gov.ua/.

7. Статистичний бюлетень "Капітальні інвестиції в Україні" за 2016 рік /[Електронний ресурс]. Режим доступу: http://www.ukrstat.gov.ua/.

8. Стоянова-Коваль С.С. Регілювання інвестиційних процесів у харчовій промисловості: інституційний вибір: Монографія. – Херсон: Айлант, 2016. – 324с.

References:

1. "The Tax Code of Ukraine dated 02.12.2010 No. 2755-VI as amended on April 19, 2018", ["Podatkovyj kodeks Ukrai'ny vid 02.12.2010 № 2755-VI (v redakcii' vid 19.04.2018)"], [electronic resource], available at: http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/2755-17.

2. Bachevsky B.Ye. (2009), "Potential and development of the enterprise: educational ["Potencial i rozvytok pidpryjemstva"], manual, Bachevsky B. E., Zablodskaya I. V., Reshetnyak A. O., K., ZUL, 400 p.

3. Maystrenko O. V. "Reforming the tax system of Ukraine - as a way to solve tax collisions", ["Reformuvannja podatkovoi' systemy Ukrai'ny - jak sposib vyrishennja podatkovyh kolizij"], [electronic resource] available at: HTTPS://MINJUST.GOV.UA/M/STR_6905

4. "Statistical collection "Activities of Business Entities" for 2010", ["Statystychnyj zbirnyk "Dijal'nist' sub'jektiv gospodarjuvannja" za 2010 rik"], [electronic resource], available at: http://www.ukrstat.gov.ua/

5. Statistical Collection "Activities of Business Entities" for 2016", ["Statystychnyj zbirnyk "Dijal'nist' sub'jektiv gospodarjuvannja" za 2016 rik"], [electronic Resource]. available at: http://www.ukrstat.gov.ua/.

6. "Statistical collection "Capital investment in Ukraine in 2010-2015", ["Statystychnyj zbirnyk "Kapital'ni investycii' v Ukrai'ni u 2010–2015 rokah"], [electronic resource]. available at: http://www.ukrstat.gov.ua/.

7. "Statistical bulletin "Capital investment in Ukraine" for 2016", ["Statystychnyj bjuleten' "Kapital'ni investycii' v Ukrai'ni" za 2016 rik"], [electronic resource], available at: http://www.ukrstat.gov.ua/.

8. Stoyanova-Koval S.S. (2016), "Adjustment of investment processes in the food industry: institutional choice", ["Regiljuvannja investycijnyh procesiv u harchovij promyslovosti: instytucijnyj vybir"], monograph, Kherson, Ayalant, 324p.

Ключові слова: *харчова промисловість; обсяг реалізації; рентабельність; майновий стан; структура витрат; капітальні інвестиції; структура капітальних інвестицій; податок на прибуток підприємств.*

Ключевые слова: *пищевая промышленность; объем реализации; рентабельность; имущественное состояние; структура расходов; капитальные инвестиции; структура капитальных инвестиций; налог на прибыль предприятий.*

Keywords: *food industry; sales volume; profitability; property status; cost structure; capital investment; capital investment structure; corporate income tax.*

Рецензент: Горошкова Л. А., д.е.н., доцент, професор кафедри підприємництва, менеджменту організацій та логістики, академік Академії економічних наук України, Запорізький національний університет

Перевірено на плагіат системою: https://corp.unicheck.com/library/viewer/report/5284572

УДК 005-027.541:004

СИСТЕМНА ІНТЕГРАЦІЯ ІНФОРМАЦІЙНИХ РЕСУРСІВ В ПЕРСПЕКТИВІ РОЗВИТКУ РЕГІОНАЛЬНОГО ІНФОРМАЦІЙНОГО МЕНЕДЖМЕНТУ

Коваленко Юлія Олександрівна, к.е.н., доцент кафедри менеджменту, Індустріальний інститут ДВНЗ «Донецький національний технічний університет», м. Покровськ, 096-808-52-30, kovalenkoyuliya@ukr.net

Yyuliya Kovalenko, Candidate of Economic Sciences, Associate Professor, Department of Management, Industrial Institute of the State Higher Educational Institution "Donetsk National Technical University"

Yu. Kovalenko. System integration of information resources in the prospect of development of regional information management.

The article has a scientific-methodological and scientific character. The article considers the issues of the possibility of creating a regional information system for the integration of information resources to ensure the adoption of quality management decisions by the regional government. The regional policy in the field of formation of information resources and informatization should be aimed at creating conditions for efficient and high-quality information support for the management tasks. Regional information resources contain information and means of access to knowledge. The integration of information resources can be solved within the framework of the design and creation of a unified regional information system (RIS), which includes a software package, as well as regulatory documentation, and provides management of labor, material, financial, natural and other resources in the region. The author of the article introduces the concept of "regional information resources", examines the tasks, principles and stages of building the system of information resources integration in regional information management. As a scientific novelty, the author considers the concept of "information cost" and provides a formula for creating additional information costs in the management process. The article deals with the notion of "information value" as a criterion of its quality, which is the basis for assessing the effectiveness of using information resources in the process of making managerial decisions. Attention is paid to the protection of information. To address these issues, it is necessary to develop methodological bases of protection that could be taken into account not only the prospects for the development of information technologies and systems, but also the prospects for the special means of preventing information threats development.

Коваленко Ю. О. Системна інтеграція інформаційних ресурсів в перспективі розвитку регіонального інформаційного менеджменту.

Стаття має науково-методологічний та науковий характер. В статті розглянуті питання можливості створення регіональної інформаційної системи інтеграції інформаційних ресурсів для забезпечення прийняття якісних управлінських рішень органами регіонального управління. Регіональна політика у сфері формування інформаційних ресурсів та інформатизації повинна бути спрямована на створення умов для ефективного та якісного інформаційного забезпечення вирішення управлінських завдань. Регіональні інформаційні ресурси містять інформацію, знання і засоби доступу до інформації і знань. Питання інтеграції інформаційних ресурсів можуть бути вирішені в рамках проектування та створення єдиної регіональної інформаційної системи (РІС), яка включає програмний комплекс, а також нормативну документацію, що забезпечує вирішення завдань управління трудовими, матеріальними, фінансовими, природними та іншими ресурсами регіону. Автором статті надається поняття «регіональні інформаційні ресурси», розглянуті завдання, принципи та етапи побудови системи інтеграції інформаційних ресурсів в регіональному інформаційному менеджменті. В якості наукової новизни автором розглядається поняття «вартості інформації» та наводиться формула створення додаткової вартості інформації в процесі управління. В статті розглядається поняття «цінності інформації», як оцінюючий критерій її якості, що покладений в основі оцінки ефективності використання інформаційних ресурсів у процесі прийняття управлінських рішень. В роботі приділено увагу захисту інформації. Для вирішення цих питань необхідна розробка методологічних основ захисту, які б могли враховувати не тільки перспективи розвитку інформаційних технологій і систем, але й перспективи розвитку спеціальних засобів попереджєення інформаційних загроз.

Коваленко Ю. А. Системная интеграция информационных ресурсов в перспективе развития регионального информационного менеджмента.

Статья имеет научно-методологический и научный характер. В статье рассмотрены вопросы возможности создания региональной информационной системы интеграции информационных ресурсов для

©*Yu. Kovalenko / Коваленко Ю. О., 2018*

обеспечения принятия качественных управленческих решений органами регионального управления. Региональная политика в сфере формирования информационных ресурсов и информатизации должна быть направлена на создание условий для эффективного и качественного информационного обеспечения решения управленческих задач. Региональные информационные ресурсы содержат информацию, знания и средства доступа к информации и знаниям. Вопрос интеграции информационных ресурсов могут быть решены в рамках проектирования и создания единой региональной информационной системы (РИС), которая включает программный комплекс, а также нормативную документацию, обеспечивает решение задач управления трудовыми, материальными, финансовыми, природными и другими ресурсами региона. Автором статьи приводится понятие «региональные информационные ресурсы», рассмотрены задачи, принципы и этапы построения системы интеграции информационных ресурсов в региональном информационном менеджменте. В качестве научной новизны автором рассматривается понятие «стоимости информации» и приводится формула создания дополнительной стоимости информации в процессе управления. В статье рассматривается понятие «ценности информации», как критерий ее качества, положенный в основе оценки эффективности использования информационных ресурсов в процессе принятия управленческих решений. В работе уделено внимание защите информации. Для решения этих вопросов необходима разработка методологических основ защиты, которые могли бы учитывать не только перспективы развития информационных технологий и систем, но и перспективы развития специальных средств предупреждения информационных угроз.

Постановка проблеми. В умовах сьогодення теоретико-концептуальні дослідження та розробки в площині побудови економіки інформаційного типу представляють різноманітні трактування історико-генетичних форм становлення і розвитку інформаційної економіки навіть в розвинених країнах. Теоретичне обґрунтування процесів інформаційного зростання економіки і відтворення значно відстає від країн, що розвиваються швидкими темпами практичних потреб. При цьому важливо системно розкрити процеси інтерпретації інформації, досліджувати досвід становлення інформаційної економіки та інформаційного суспільства в розвинених країнах, щоб регіони України не залишилися осторонь від процесів глобалізації, прийнявши в якості головного орієнтиру європейські стандарти, і, відповідно, могли побудувати стратегію власного руху до перспективних точок загальноекономічного зростання в умовах масштабного відтворення реального сектора регіональної економіки.

Практичним зрізом визначення семантичних інформаційних зв'язків в межах національної економічної системи є становлення інформаційної економіки як в світовому масштабі, так і на локальному рівні – рівні регіону. [1, С.51-60].

В процесі економічної глобалізації і швидкихзмін умов господарювання зростає потреба в переосмисленніметодів управління інформацією та інформаційними ресурсами. Це обумовлює необхідність визначення нових підходів щодопроцесу управління інформаційними ресурсами з урахуваннямдинамічності змін зовнішнього і внутрішнього середовища черезприскорення практичних дій щодо впровадження нових підходів управління інформаційними ресурсами в процесі прийняття управлінських рішень на регіональному рівні.

Згідно законодавства ІР визначається як "сукупність документів в інформаційних системах" [2,С.72]. ІР науково-технічної інформації розглядається як рушійна сила прогрессу; законом визначено як "систематизоване зібрання науково-технічної літератури і документації(книги, брошури, періодичні видання, патентна документація, промислові каталоги, конструкторська документація, науково-технічна документація з науково-дослідних дослідно-конструкторських робіт, депоновані рукописи, переклади науково-технічної літератури і документації), зафіксовані на паперових чи інших носіях" [3,С.34].

Сьогодні все більшість фахівців звертають увагу на вдосконалення формування і використання ІР. З’являються все більше публікацій у цій сфері, на державному рівнірозробляються проекти законів щодо вдосконалення державної та регіональної системи ІР та їх ефективного використання. Але багато питань залишаються мало дослідженими. Якщо розробка теоретичного рівня формування та використання ІР є більш-менш задовільною, то практична реалізація цього питання залишається невирішеним.

Науковці всього світу наголошують на необхідності обґрунтованого віддзеркалення стрімких змін в інформаційному прогресі, що впливають на зростання обсягів інформації; інтегрування інформаційних просторів регіонів, країн, галузей; глобалізацію розвитку ІТ-індустрії; нарощення інформаційної ємності продукції та послуг; комплексній інформатизації, неконтрольованості меж інформаційного ринку.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Вагомий внесок дослідження питань ефективного управління ІР зробили відомі зарубіжні вчені:Джеймс О. Брайен, М.Желени, К. Нейлор, Д.Уотерман. Серед вітчизняних вчених найбільш відомі праці Ситника В.Ф., Березі А.М.,Оліферова О.В., Пінчук Н.С. та інших.

Метою статті є обґрунтування необхідності вдосконалення управління інформаційними ресурсами на основі методичних підходів побудови інтеграційної моделі, визначення сучасних напрямів ефективного використання регіональних інформаційних ресурсів в системі регіонального інформаційного менеджменту.

Виклад основного матеріалу. Необхідність визначення вектору розвитку і використання інформаційних ресурсів у регіонах потребує пошуку шляхів адаптування існуючого у світі методологічного забезпечення згідно з національними стандартами і можливостями статистичної бази. Такі процеси можуть забезпечуватись інформаційними ресурсами та прогресивними інформаційними технологіями, що мають наступні вектори розвитку: інноваційності, інтеллектуалізації, системності, наукового обґрунтування тощо.

Впливовість таких процесів все більше змінює сучасні знання регіонального менеджменту в бік його інформаційного розвитку, а саме: формування його теоретико-методологічних засад; формування новітніх засад інформаційної управлінської культури керівників регіонального управління, формування нових теоретико-методологічних підходів дослідження інформаційного ринку та ін. Такі процеси забезпечують розвиток регіонального інформаційного менеджменту як науки, наповнення її теорією, методологією та практикою відповідною до потреб не лише сьогодення , а й в чіткому спрямуванні в майбутнє.

В Україні органи виконавчої влади здійснюють міжгалузеві функції організаційного, нормативно-методичного забезпечення, координування і контролю, а саме: Держкомстат України, Державне архівне відомство, Фонд державного майна України, Мінфін України, Мін'юст України, Мінпраці України. Отже бачимо, починаючи з рівня виконавчої влади, не утворена ієрархічна структура формування, поширення і використання ІР.

У системі центральних органів виконавчої влади утворено і діє Державний комітет інформаційної політики, телебачення і радіомовлення. Однак, виконання його функцій зводиться до здійснення заходів щодо реалізації державної інформаційної політики лише у сфері діяльності засобів масової інформації, телебачення, радіомовлення і видавничої справи.

На державному та регіональному рівні залишається не сформованою система управління та захисту ІР, не підпорядковані цій меті Державний комітетзв'язку та інформатизації України, Національна Рада України з питань телебачення і радіомовлення, а також міністерства і відомства, які здійснюють міжгалузеве та відомче управління ІР.

Регіональна політика у сфері формування інформаційних ресурсів та інформатизації повинна бути спрямована на створення умов для ефективного та якісного інформаційного забезпечення вирішення оперативних завдань соціально-економічного розвитку в регіоні. Регіональні інформаційні ресурси формуються в результаті діяльності як органів регіональної влади, так і підприємств, наукових, навчальних і громадських організацій. Вони містять інформацію, знання і засоби доступу до інформації і знань.

Регіональні інформаційні ресурси — це результати інтелектуальної діяльності в усіх сферах життєдіяльності регіону, зафіксовані на відповідних матеріальних носіях інформації як окремі документи і масиви документів, бази і банки даних і знань, усі види архівів, бібліотеки, музейні фонди та інші, що містять дані, відомості і знання, які є

об'єктом права власності будь-якого суб'єкта України і мають споживчу цінність: політичну, економічну, наукову, освітню, соціокультурну, оборонну, ринкову, історичну, інформаційну тощо[4, С.104].

Тяжіння процесів розвитку українського регіонального менеджменту до якісного та своєчасного інформаційного забезпечення відбувається в різних форматах, процедурних процесах, інституційних заходах, кадрового та інформаційного потенціалу.

Реалізація вимог щодо інформаційного забезпечення управлінських рішень керівників регіональних органів влади потребує інтеграції інформаційних ресурсів, які знаходяться в різних джерелах і системах зберігання.

Перші спроби інтеграції інформаційних даних застосовувались при створенні режимно-довідкових банків даних у восьмидесятих роках минулого століття, які зводились до конвертації даних із різних джерел в єдину базу даних [5]. Але така процедура була значно витратна та трудомістка.

Проблеми інтеграції інформаційних ресурсів можуть бути вирішені в рамках проектування та створення єдиної регіональної інформаційної системи (РІС), яка включає програмний комплекс, а також нормативну документацію, що забезпечує вирішення завдань управління трудовими, матеріальними, фінансовими, природними та іншими ресурсами регіону. Така система повинна мати міжвідомчий регіональний характер використання і може бути створена в рамках декількох регіонів між учасниками процесу регіонального управління. Зміст даної системи може містити декілька напрямків інтеграції ІР.

Перший напрямок інтеграції інформаційних ресурсів заснований на побудові системи інформаційних ресурсів регіональних органів влади та органів місцевого самоврядування. Тому в рамках регіональних програм інформатизації об'єктом інтеграції служать тільки ті інформаційні ресурси, які акумулюють інформацію щодо діяльності органів влади: офіційні та інституційно закріплені дії влади, законодавчих установ, що формують інформаційне поле менеджменту (формальні або формалізовані знання). Потоки інформаційних ресурсів тут мають чіткі формати, вирішують окреслено коло завдань, контролюються та корегуються. Це інформація державного управління статистики, національного банку, міністерств та галузевих об’єднань, податкових органів, підприємницьких структур.

Саме цей блок інформаційних потоків вирішує завдання:

- систематизації, обробки , використання інформації;
- формування єдності та уніфікації методологічних та методичних підходів до оцінки та наповнення звітів, ключових показників, прогнозів та планів;
- відповідність та спрощення документообігу державних установ в напрямах інформаційного прогресу та євроінтеграційних зрушень;
- комплексного контролю, щодо ключових показників та оцінки трудового, інформаційного, фінансового та природного потенціалу регіону;
- формування консолідованих блоків інформаційних потоків з питань стратегічного розвитку регіону (підготовка регіональних бюджетів, довгострокове прогнозування, стратегічне та тактичне планування);
- накопичення, обробка подальше використання зовнішньої інформації (світові звіти, оцінки, запити, експертизи державних, міждержавних та інших установ);
- забезпечення ефективності, своєчасності та правдивості залучаємої інформації;

У науковій літературі використовують наступні види інтеграції електронних ресурсів :

— електронні бібліотеки;

— бази даних науково-технічної інформації (звіти про науково-дослідні і дослідно-конструкторські роботи, дослідницькі та науково-технічні програми, проекти та ін.);

— інформація про заходи (виставки, конференції, семінари);

— відомості про суб'єктів інноваційної діяльності (інноваційні підприємства, консалтингові, маркетингові, інжинірингові організації, центри трансферу технологій, інвестиційні, фінансово-кредитні організації);

— інша нормативно-довідкова інформація, а також електронні наукові інформаційні системи (наукові портали) [6].

Якість та кількість такої інформації забезпечується за рахунок інтеграції дій, інформаційної прозорості, IT-технологій обробки інформації, баз даних; єдності контролю та ін.

Другий напрямок інтеграції пов'язаний з регіональними освітніми ресурсними центрами, що розглядаються як технологічна структура, яка консолідує обчислювальні, телекомунікаційні та програмні ресурси і сервіси освітніх установ регіону.

Третій напрямок інтеграції інформаційних ресурсів регіону реалізується в рамках регіональних інформаційних систем інформаційної підтримки підприємництва: неформальні, фактично неконтрольовані процеси інформаційного забезпечення бізнесу та підприємництва, експертних установ, споживачів, науковців (неформальні або неформалізовані знання). Починаючі з 1992 роки бізнес-середовище, що активно народжується та отримує свій стрімкий розвиток, формує потенціал своїх інформаційних ресурсів, що є більш відповідними (реальними та інформаційноємним). Також свої інформаційні бази формують політичні партії, громадські організації, активне населення.

Основні принципи за якими необхідно створювати РІС:

- законність, передбачає здійснення заходів і розробку даної системи відповідно до чинного законодавства в галузі інформації, інформатизації, іншими нормативними актами, затвердженими органами державної влади та управління в межах їх компетенції;

- представлення життєвого циклу ІР [7]. Цей принцип обумовлений тим, що необхідно створення, насамперед, новітніх технологій, потрібних для подальшого зміцнення інноваційної основи, економічного розвитку та конкурентоспроможності регіону;

- доступність інформаційних ресурсів зумовлює наявність спеціально утворених технічно оснащених центрів доступу до інформації з питань використання ІР;

- постійний розвиток, передбачає систематизацію і постійний розвиток інформаційних ресурсів в системі з метою всебічного забезпечення користувачів інформацією;

- системність, припускає облік всіх взаємопов'язаних, взаємодіючих в часі елементів, умов і факторів, значущих для розуміння і вирішення питань створення і експлуатації РІС;

- персональна відповідальність, визначає покладання відповідальності за забезпечення достовірності інформації, що вводиться та її розповсюдження на кожного співробітника в межах його повноважень;

- наукова обґрунтованість, передбачає забезпечення розробки та використання останніх досягнень в області інформаційної індустрії, новітніх методологій та інструментаріїв розробки програмних засобів;

- зовнішне доповнення та оновлення інформаційних ресурсів. Сам принцип був запропонований С. Биром [8], як спосіб подолання наслідків теореми про неповноту К. Геделя. Реалізація вказаного принципу спрямована на встановлення норми щодо ефективності функціонування системи інформаційних ресурсів і зворотного зв’язку для її оцінювання у часі, а також внесення необхідних змін.

В системі знань інформаційного менеджменту поступово формуються нові платформи актуалізації інформаційних векторів розвитку, адаптації європейських знань та практичних напрацювань. Відбувається активне залучення теорій інформаційної економіки [9-12], з наголосами формування та цільового залучення: методів дослідження нового смислу, категорій, висловлювань, дослідження механізмів засвоєння нового смислу категорій, процесів, явищ, технологій.

Саме теорія та методологія інформаційної економіки рекомендують більш уваги приділяти категорійному та понятійно-смисловому апарату; закономірностям формування нових знань в конструкціях інформатики та інформаційного менеджменту.

Слід рекомендувати поступовість в масштабуванні залучення та інтегрування регіональних інформаційних ресурсів на платформі регіонального інформаційного менеджменту.

Рекомендуємо два етапи, що будуть відповідати ключовим економічним та соціальним інтересам, пріоритетам розвитку регіональних систем (наприклад соціалізації регіональної економіки, екологізації та ін.).

1етап. Економічний та соціокультурний блоки. Обґрунтування залучаємих ресурсів, форм та форматів інформаційних потоків, інформаційних продуктів. Визначення вимог до бази даних та бази знань.

2. Етап. Технологічні та процедурні складові. Формування цільової політики інформатизації, підготовка кадрів (знання IT-менеджменту), розробка, обґрунтування та затвердження IT технологій, програм, продуктів, формування і використання інформаційних ресурсів, механізми та інструменти контролю, планування, мотивації, затвердження технологій прийняття рішень, обґрунтування та затвердження форм комунікацій та стандартів управлінської та інформаційної культури, механізми та технології інформаційного проектування(створення сайтів, сторінок соцмереж).

Світовий досвід наголошує на активних формах змін регіонального менеджменту та векторності інформаційних технологій. Відповідно в управлінських системах набувають поширення інформаційні технології проектування в таких сферах як – соціальна, культурна, екологічна, техніко-технологічного забезпечення. Відбуваються зміни та ускладняються вимоги до інформаційного проектування: обсягів та якості залучаємої інформації; вимог до оформлення та збереження IP; правил безпеки та систем доступу до інформації; особливостей її використання та оцінювання. Наповнення такого руху стрімке, тут мають місце як формалізовані так і неформалізовані процеси, залучаються цілі бази даних, новітні програми, інтеренет-технології. Нарощуються вимоги до якості та кількості інформації, все більш затребуваними стають інтегровані бази даних, нейроні технології та IT-продукти.

Значимість інформації в регіональному інформаційному менеджменті рекомендуємо визначати за двома критеріями: цінності та вартості:

У теорії інформації основною якісною характеристикою інформації, яка пов'язана безпосередньо з ефективністю її використання, вважається цінність інформації [13, 14]. Саме цінність інформації повинна лежати в основі оцінки ефективності використання IP у процесі прийняття управлінських рішень. Науковці вважають, що «цінна» інформація може бути тоді, якщо вона володіє рядом другорядних якісних характеристик, таких як: репрезентативність, точність, достовірність, змістовність повнота, достатність об’єктивність, сучасність.

Саме цінність інформаційних ресурсів визначає умови самовідтворення усіх систем життєдіяльності в будь-яких системах (інформаційних, соціальних та ін.) Цінність інформації наповнює смислом функції управління – регулювання, мотивації, планування, контролю та інші з позиції їх значимості в управлінській діяльності. Вона надає глибинність в процесах та процедурах прийняття рішень, стратегуванні, окреслені та реалізації інтересів груп, колективів; формує та реалізує зворотній зв’язок у ході прийняття рішень, виконання завдань, досягнення цілей;окреслює параметри точності та своєчасності інформаційних потоків;забезпечує ефективність та потенціал оптимізації прийняття рішень.

При розробці варіантів та прийнятті управлінських рішень часто виникає питання вартості інформації.

Поняття вартості інформації на сьогоднішній день є мало дослідженим, оскільки відсутні загальноприйняті методики. Але це поняття розглядається в різних літературних

джерелах. Так, Єжова Л.Ф. зазначає, що "Ціна інформації – вартість придбання її у зовнішньої організації" [15]. Деякі автори [16-18] визначають вартість повної інформації як різницю між очікуваною вартістю її придбання в умовах повноцінної інформації і очікуваною вартістю при неповній інформації.

З точки зору марксистської теорії, додаткова вартість грошей формується за формулою:

$$Г – Т – Г`, \text{ де } Г` = Г+\Delta Г;$$

тобто первісно авансована вартість для покупки товару самозбільшується в результаті обороту. Даний приріст - ΔГ, Маркс називає додатковою вартістю, і доводить, що це є вартість, яка приносить додаткову вартість[19].

Отже, метою руху грошей є зростання додаткової вартості.

Дану категорію перенесемо і спроецируємо на специфічний новий фактор виробництва- інформацію (під яким ми будемо мати на увазі сукупність інформаційних продуктів і послуг). У даному випадку інформація є самостійним видом ресурсу в сфері інформаційної економіки.

Дослідники припускають, що така вартість створюється інтелектуальною працею особливого кола осіб, які беруть участь у створенні інформаційного продукту, який потім трансформується в інформаційну складову як фізичного, так і всього сукупного капіталу.

Інформаційний ресурс, таким чином, бере участь у створенні вартості нового інформаційного продукту і «...подібно праці, матеріалів і капіталу створює багатство» [20, с. 65].

Автором запропонована наступна інформаційно-обмінна форма інформаційної вартості:

I - (ІР + ІЗВ+ІЛП) - I'.

Ця формула означає, що первинна інформація (ІР) в процесі обробки завдяки взаємодії інформаційним засобам виробництва (ІКТ) та інтелектуального людського потенціалу (ІЛП) створює нову інформаційну ідею (I'), тобто процес кругообігу інформаційного ресурсу призводить до виникнення особливої форми доходу (додаткової вартості) – інформаційного доходу (Δ ІД).

Кваліфікація управлінців в будь-якій державі виступає в якості одного із самостійних ключових факторів розвитку економіки. Формування якісного кадрового потенціалу компетентних керівників є важливим елементом управління інформаційними ресурсами та ІТ-технологіями. Тому одним із пріоритетів державної кадрової політики має бути організація інформаційно – технологічної системи підготовки і перепідготовки діючих керівних кадрів і фахівців органів державного та регіонального управління на базі сучасних інформаційних технологій.

В даний час у світовій практиці широке поширення одержали інформаційні технології та системи безперервного навчання керівників та спеціалістів управління як комплекс заходів, що дають можливість управлінським кадрам підвищувати кваліфікацію протягом усього періоду їхньої практичної роботи. Це висуває підвищені вимоги до ІТ по доступності управлінців до освітніх ресурсів. У масштабах держави потрібна єдина постійно діюча система масової перепідготовки кадрів держуправління сучасним методам роботи. Тільки високий професійний рівень, системність і доступність інформаційних технологій навчання є гарантією якісного вдосконалення керівного потенціалу регіонального інформаційного менеджменту.

Дуже важливою на сьогодні є задача забезпечення захисту ІР, тому що у інформаційному суспільстві знання, інформація, дані стають найбільшою цінністю.

Реалізація основних принципів і завдань сучасної державної політики інформаційної безпеки потребує вдосконалення правових та організаційних механізмів управління інформаційною безпекою, його відповідного інтелектуально-кадрового і ресурсного забезпечення. Напрями державної політики інформаційної безпеки повинні реалізовуватись через розробку: відповідних законів, концепцій, доктрин, стратегій і

програм державного та регіонального рівня; розробку та впровадження національних стандартів гармонізованих із відповідними європейськими стандартами, зокрема з вимогами ратифікованої Верховною Радою України Конвенції про кіберзлочинність; розробку та впровадження загальнодержавної системи визначення та моніторингу індикаторів, що характеризують рівень захищеності інформаційних ресурсів в інформаційних системах та ін.

Як показує практика, специфічні особливості інформаційної безпеки, достатня складність і висока вартість засобів технічного захисту, відсутність чітких критеріїв захищеності інформації тощо, обмежують практичне вирішення цього питання. Адже, для вирішення питань інформаційної безпеки необхідна розробка методологічних основ захисту, які б могли враховувати не тільки перспективи розвитку інформаційних технологій і систем, але й перспективи розвитку спеціальних засобів попередження загроз.

Висновки. Таким чином, ефективність управлінських рішень в регіональному інформаційному менеджменті безпосередньо залежить від інформаційної складової, яка використовується в управлінні. Основою такої бази є побудова інтегрованої регіональної інформаційної системи, яка буде вести збір, реєстрацію, зберігання і пошук необхідних інформаційних ресурсів для забезпечення прийняття якісних управлінських рішень. Така інформаційна система інтеграції інформаційних ресурсів повинна забезпечити: якісне, швидке представлення інформаційного ресурсу; підвищення оперативності і повноти надання інформації за запитами користувачів; оптимальне використання загальних інформаційних ресурсів; скорочення ресурсних витрат; підвищення кваліфікації управлінських кадрів.

Список використаних джерел:

1. Шкарлет С. Н. Информационная экономика как основа социально-экономической регенерации Украины / С. Н. Шкарлет // Экономика Украины. - 2014. - № 11.

2. Інформаційне законодавство України [Текст]: науково-практичний коментар / Заред. БондаренкоС.В.– К.: Юридична думка, 2009.– 241с.

3. Партико З.В. Теорія масової інформації та комунікації [Текст] / З.В. Партико. – Львів: Афіша,2008.– 290с.

4. Коваленко Ю.О.Комплексне розуміння інформаційного ресурсу як фактора розвитку та управління регіонального менеджменту // Науковий вісник Херсонського державного університету. Серія «Економічні науки», Випуск № 15, 2015. – С.103-107.

5. Шаймарданов М.З., Пуголовкин В.В. Автоматизированные системы и технологии сбора, обработки и накопления данных гидрометеорологических наблюдений. – Обнинск: ВНИИГМИ-МЦД. 2002. – 226 с

6. Антоненко І. П. Каталогізація електронних ресурсів: науково-методичний посібник / І. П. Антоненко, О. В. Баркова ; Нац. б-ка Україниімені В. І. Вернадського. — Київ : НБУВ, 2007. — 115 с.

7. Мосов С. Система забезпечення життєвого циклу об'єкта промислової власності: розвиток структури / С. Мосов // Інтелектуальна власність. – 2010. – № 3. – С. 30-34.

8. Бир С. На пути к кибернетическому предприятию / С. Бир; пер. с англ. – М.: Мир, 1966. – С. 48-99.

9. Лакофф Дж. Когнитивное моделирование. Язык и интеллект. — М.: «Прогресс», 1996. — 416 с.

10. Величковский Б. М. Когнитивная наука: основы познания. В 2-х тт. — М. : Смысл : Издательский центр «Академия», 2006.

11. Деннет Д. Онтологическая проблема сознания / Пер. с англ. А. Л. Блинова // Аналитическая философия: Становление и развитие (антология) / Сост. ГрязновА. Ф. — М.: ДИК «Прогресс-Традиция», 1998. — С. 361—375.

12. Varela, F., Thompson, E. and E. Rosch (1991) The Embodied Mind: Cognitive Science and Human Experience, Cambridge, MA: MIT Press

13. Свиридов В.В., Мороз Б.И. Организация процессов обработки информации по критериям ценности и старения в АСУ. – Х.: Основа, 1992. – 112 с. .

14. Шанкин Г.П. Ценность информации. Вопросы теории и приложений. – М.: Филоматис, 2004. – 128 с.

15. Єжова Л.Ф. Інформаційний маркетинг: Навч. посібник / Л.Ф. Єжова. – К.: КНЕУ, 2002. – 560 с.

16. Стратегічне планування діяльності [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.dpa.uzhgorod.ua/?postid=266.

17. Про встановлення вартості одного людино-дня та вартості інформації на одній сторінці. Наказ № 73 від 16.03.2005 / Державний комітет статистики України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/z0334-05.

18. Чалий І. Суттєвість та вартість інформації – український формат та зарубіжний досвід [Текст] / І. Чалий, Т. Момот // Бухгалтерський облік і аудит. – 2002. – № 11. – С. 29-31.
19. Маркс К. Капитал.[Текст]:в 4-х томах, т.2 / Маркс К., Энгельс Ф. Соч.2-е изд. - тт. 23, 24. 25.
20. Гибало І. П. Теория информационной экономики к институциональной структуре интеллектуального капитала [Текст] / Н. І. Гибало// Экономика образования. - 2000. -№ 1. - С. 63-76.

References:

1. Shkarlet C.N. (2014). Informatcionnaya economika kak osnova sotcialno-economicyeskoy regeneratciy Ukrainy [Information economy as the basis of socio-economic regeneration of Ukraine]. – Ekonomika Ukrainy [in Ukrainian].
2. Informatciyne zakonodavstvo Ukrainy (2009). [Informatciyne zakonodavstvo Ukrainy]. – Kyiv.: Yurydychna dumka [in Ukrainian].
3. Partyko Z.V.(2008). Teoriya masovoy informanciy ta komunicatciy []. – Lviv.:Afisha [in Ukrainian].
4. Kovalenko Y.O. (2015). Kompleksne rozyminnya informanciynogo resursu yak faktora rozvitku ta upravlinnya regionalnogo menedgmentu [Comprehensive understanding of the information resource as a factor in the development and management of regional management]. – Herson.: Ekonomichny nauky [in Ukrainian].
5. Shaymardanov M.Z. Pugolovkyn V.V.(2002). Avtomatyzyrovannye sistevy I tehnologii sbora obrabotky I nakopleniya dannyh gidrometeorologicheskih nabluddeniy [Automated systems and technologies for the collection, processing and accumulation of hydrometeorological observations]. – Obninsk.: VNIIGMI-MCD [in Rossian].
6. Antonenko I.P. Katalogizaciya elektronnyh resursiv. (2007). [Cataloging of electronic resources]. – Kyiv.: NBYB [in Ukrainian].
7. Mosov S. (2010). Systema zabezpechennya sgyttevogo cyklu obykta promyslovoi vlasnosti: rozvytok struktury [system for ensuring the life cycle of the industrial property object: development of the structure]. – Intelektualna vlasnist [in Ukrainian].
8. Byr S. (1996).Na puti k kiberneticheskomu predddpriyatiu [Towards a cybernetic enterprise]. – Moskva.: Myr [in Rossian].
9. Lakoff Dg. (1996). Kognitivnoe modelirovanie. Yazyk I intellect [Cognitive modeling. Language and intellect.]. - Moskva.: Progress [in Rossian].
10. Velichkovskiy B.M. (2006). Kognitivnaya nauka: osnovy poznaniya [Cognitive science: the foundations of knowledge.]. - Moskva.: Akademiya [in Rossian].
11. Dennet D. (1998). Ontologicheskaya problema soznaniya [Ontological problem of consciousness]. - Moskva.: DIK Progres-Tradiciya [in Rossian].
12. Varela, F., Thompson, E. and E. Rosch (1991) The Embodied Mind: Cognitive Science and Human Experience, Cambridge, MA: MIT Press
13. Sviridov V.V. Moroz B.I. (1992). Organizaciya processov obrabotki infirmacii po kriyeriyam cennosti stareniya v ASU [Organization of the processes of information processing according to the criteria of value and aging in the AMS.]. – Harkov.: Osnova [in Ukrainian].
14. Shankin G.P.(2004). Cennost informacii. Voprosy teorii I prelogeniy [The value of information. Questions of theory and applications]. - Moskva.: Filomanis [in Rossian].
15. Ezgova L.F.(2002). Ifomaciynyi marketing [information marketing]. - Kyiv.: KNEU [in Ukrainian].
16. Machuga R. I. (2014). Vyznachennya vartosti dodatkovoi upravlinskoi informacii [Determination of the cost of additional management information].- http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=3230
17. Pro vstanovlennya vartosti odnogo ludyno-dnya ta vartosti informacii na odnyi storinci (2005). [the cost of one man-day and the cost of information on one page]. - http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/z0334-05
18. Chalyi I. (2002).Suttevist ta vartist informacii – ukrainskiy format ta zarubizgnyi dosvid [Content and cost of information-Ukrainian format and foreign experience]. – Buhgalterskiy oblik [in Ukrainian].
19. Marks K. (1954). Kapital [capital]. - Moskva.: Politizdat [in Rossian].
20. Gibalo P.P.(2000). Teoriya informacionnoi ekonomiki k istitucionalnoy structure intelektualnogo kapitala []. - Moskva.: Ekonomika obrazovaniya [in Rossian].

Keywords: *information; regional information resources; regional information management; information resources integration system; information value; information cost; information protection.*
Ключові слова: *інформація; регіональні інформаційні ресурси; регіональний інформаційний менеджмент; система інтеграції інформаційних ресурсів; цінність інформації; вартість інформації; захист інформації.*
Ключевые слова: *информация; региональные информационные ресурсы; региональный информационный менеджмент; система интеграции информационных ресурсов; ценность информации; стоимость информации; защита информации.*

Рецензент: зав.кафедри менеджменту та бізнес-адміністрування Черкаського державного технологічного університету д.е.н., професор Фінагіна О.В.
Перевірено на плагіат системою: https://corp.unicheck.com/library/viewer/report/5284799

УДК 331.108 https://doi.org/10.31498/2225-6725.35.2018.143912

ПРОБЛЕМИ ФОРМУВАННЯ ТА РОЗВИТКУ ТРУДОВОГО ПОТЕНЦІАЛУ ПІДПРИЄМСТВ В УКРАЇНІ

https://orcid.org/0000-0002-7882-4523

Гринько Тетяна Валеріївна, доктор економічних наук, професор, завідувач кафедри економіки та управління підприємством, Дніпровський національний університет імені Олеся Гончара, м.Дніпро, greisy25@gmail.com, +380676303434

Tetyana Grynko, Doctor of Economics, Professor, Head of the Department of Economics and Business Administration, Dnipro National University named after Oles Honchar, Dnipro.

T. Grynko. Problems of formation and development of labor potential of enterprises in Ukraine.

The article defines the concept of "labor potential of the enterprise" and generalizes it. The process of formation, use and development of labor potential in Ukraine in recent years was analyzed. The factors of the formation and development of labor potential were determined. The strategic directions of formation and development of labor potential of Ukrainian enterprises for solving problems of its effective use were determined. The most important factor in the development of labor potential is vocational training. Significant changes are required in the financing and organization of vocational training of labor potential, namely, the unification and coordination of efforts of central and local executive authorities, representatives of the educational sector and employers, which will ensure the balancing of supply and labor supply in the labor market in priority areas development of the economy of the country and the economy of Ukraine by skilled personnel. The involvement of employers in the process of training, retraining, staff training and updating the educational material base of educational institutions, the content of vocational education, the development of social partnership, is a decisive factor in the development of education and further development of the country's economy as a whole. The peculiarities of approaches to substantiation of labor potential formation expediency of enterprises were generalized. It was proved that the process of forming the labor potential of an enterprise is a complex economic system with certain properties.

Гринько Т. В. Проблеми формування та розвитку трудового потенціалу підприємств в Україні.

У статті досліджено та узагальнено визначення поняття «трудовий потенціал підприємства». Проаналізовано процес формування, використання та розвитку трудового потенціалу в Україні за останні роки. Визначено чинники, що впливають на формування та розвиток трудового потенціалу. Визначено стратегічні напрями формування та розвитку трудового потенціалу підприємств України за для вирішення проблем його ефективного використання. Найголовнішим чинником розвитку трудового потенціалу є професійна підготовка. Потрібні значні зміни пов'язані з фінансуванням та організацією професійної освіти трудового потенціалу, а саме об'єднання та координування зусиль центральних та місцевих органів виконавчої влади, представників освітньої галузі та роботодавців, що забезпечить збалансування попиту та пропозиції робочої сили на ринку праці в пріоритетних напрямах розвитку економіки країни та економіку України кваліфікованими кадрами. Залучення роботодавців до процесу підготовки, перепідготовки, підвищення кваліфікації кадрів та оновленню навчально-матеріальної бази навчальних закладів, змісту професійної освіти, розвиток соціального партнерства, є вирішальним чинником розвитку сфери освіти й подальшого розвитку економіки країни в цілому. Узагальнено особливості підходів щодо обґрунтування доцільності формування трудового потенціалу підприємств. Визначено, що процес формування трудового потенціалу підприємства це складна економічна система з певними властивостями.

Гринько Т. В. Проблемы формирования и развития трудового потенциала предприятий в Украине.

В статье исследованы и обобщены определение понятия «трудовой потенциал предприятия». Проанализирован процесс формирования, использования и развития трудового потенциала в Украине за последние годы. Определены факторы, влияющие на формирование и развитие трудового потенциала. Определены стратегические направления формирования и развития трудового потенциала предприятий Украины для решения проблем его эффективного использования. Самым главным фактором развития трудового потенциала является профессиональная подготовка. Требуются значительные изменения, связаны с финансированием и организацией профессионального образования трудового потенциала. А именно объединение и координация усилий центральных и местных органов исполнительной власти, представителей образования и работодателей, обеспечит баланс спроса и предложения рабочей силы, на рынке труда в приоритетных направлениях развития экономики страны и экономику Украины квалифицированными кадрами. Привлечение работодателей к процессу подготовки, переподготовки,

T. Grynko / Гринько Т. В., 2018

повышения квалификации кадров и обновлению учебно-материальной базы учебных заведений, содержания профессионального образования, развитие социального партнерства, является решающим фактором развития сферы образования и дальнейшего развития экономики страны в целом. Выделены особенности подходов к обоснованию целесообразности формирования трудового потенциала предприятий. Определено, что процесс формирования трудового потенциала предприятия это сложная экономическая система с определенными свойствами.

Постановка проблеми. В останні роки в Україні спостерігаються тенденції погіршення кількісних та якісних характеристик трудового потенціалу, дисбаланс попиту та пропозиції робочої сили на ринку праці, зниження рівня якості освіти та охорони здоров'я. Проблеми формування, розвитку та ефективного використання трудового потенціалу підприємств України досліджуються багатьма науковцями, однак відсутність уніфікованого підходу та систематичності щодо формування трудового потенціалу, його складових та факторів, які впливають цей процес обумовлює необхідність подальшого дослідження в даному напрямку.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Дослідженням проблем формування та розвитку трудового потенціалу підприємства займаються багато вітчизняних і зарубіжних вчених: Краснокутська Н. С., Васильченко В. С. , Федонін О. С., Гелбрейт Дж., Мішковець Л. В., Беккер Г. С., Баранцева С. М., Кулинич Л. В., Махлуп Ф., Шаульська Л. В. та ін.

Метою статті є визначення проблем формування та розвитку трудового потенціалу підприємств України та розробка заходів щодо удосконалення його формування та ефективного використання .

Результати дослідження. Основним фактором ефективного соціально-економічного розвитку країни є трудовий потенціал, його кількісний та якісний склад, ефективна структура і раціональне використання. Інвестиції в трудовий потенціал та розвиток стають передумовою забезпечення економічного зростання країни в довгостроковій перспективі.

Дж.К. Гелбрейт підкреслював свого часу, що в індустріальному суспільстві зростає роль людей, які володіють різноманітними технічними знаннями, професійним досвідом, здібностями та забезпечують перехід "від капіталу до організованих знань" [16].

Починаючи з 60-х рр. XX ст. активного розвитку набула концепція інформаційного суспільства. Її прихильники – Ф. Махлуп і Г. Беккер – виявили прямо пропорційну залежність між рівнем витрат на "індустрію знань" і темпами економічного зростання та довели, що інвестування в людину з метою здобуття нових знань, вмінь і навичок, які в майбутньому впливають на продуктивність праці, а, отже, і на зростання доходів, дають віддачу більшу, ніж вкладення у фізичні активи [15; 11].

Основною складовою трудового потенціалу підприємства та країни в цілому є молодь працездатного віку, основним джерелом формування – населення країни. Кількісні характеристики населення формуються під впливом його природного та механічного руху. Останній пов'язаний з міграційними процесами.

Аналіз статистичних даних [12; 13] свідчить, що за останні 20 років (з 1997 по 2017 р.) населення України скоротилося на 17,68% (у тому числі міське – на 15,68%, сільське – на 21,85%) і на 01.01.2017 р. складало 42760,5 тис. осіб. Чисельність населення у віці 16-59 років за цей же період скоротилася на 12,94%, хоча його частка в загальній чисельності збільшилася з 58,56% у 1998 р. до 61,79% у 2016 р. Чисельність людей похилого віку (старше 65 років) зростала до 2007 р., а потім почала зменшуватися, тому в цілому за розглянутий період зросла лише на 6,95%, склавши у загальній чисельності наявного населення 15,89% (у 1998 р. – 12,26%). Населення старше 60 років мало частку 22,11% у 2017 р. (у 1998 р. – 18,66%). Такий суттєвий розрив у вікових групах старшого населення країни свідчить, у першу чергу, про високу смертність людей похилого віку і досить низьку тривалість життя (розрив у розмірі частки 60-річних та 65-річних – 6,2%).

Красноутська Н.С. та Базаров Т.Ю. вважають, що швидка зміна технологій, впровадження нових матеріалів вимагає постійного перенавчання працюючих, оволодіння новими професіями. Зростаючі темпи економічних змін і гнучкість ринку праці призводять до необхідності зміни роботи і навіть професії, що дедалі більше вимагає переходу від традиційної форми зайнятості до гнучких та використання у процесі професійного навчання інноваційних технологій [4; 5].

Особливо це стосується організації професійного навчання незайнятого населення з метою підвищення його конкурентоспроможності на ринку праці. При цьому слід враховувати зарубіжний досвід застосування інноваційних методів, спрямованих на посилення адаптованості трудового потенціалу до вимог сучасного ринку праці. Формування трудового потенціалу і перспективи його розвитку є визначальним для подальшої долі економіки України й створення умов для її переходу на інноваційну модель. Водночас рівень і якість трудового потенціалу відіграють провідну роль у забезпечені стабільності та конкурентоспроможності економіки країни, а також є основою життєзабезпечення і стабільності у суспільстві.

Система вищої освіти, в результаті постійних імітаційних реформ, посиленої комерціалізації та відсутності системи прогнозування потреби у фахівцях різних галузей економіки, не забезпечує відповідності підготовки кадрів суспільним потребам. Зниження якісних характеристик освітньої та наукової підготовки трудових ресурсів негативно відображається на їх конкурентоспроможності в умовах зростання інтелектуальної інноваційної складової виробничого процесу, який вимагає нестандартних рішень, розвитку особистості та її ціннісної орієнтації. Не може задовольнити потреби національної економіки система професійного навчання, підготовка кваліфікованих робітничих кадрів. Суттєво зменшився інженерний потенціал, має місце загальнодержавна деформація промислово-економічної структури виробництва у всіх регіонах України. Це відбувається на фоні зростання зовнішньої міграції працездатного, висококваліфікованого населення країни, втрати якого складають близько 3,5 млн. осіб [17].

Мішковець Л.В. вважає, що низька ефективність функціонування системи охорони здоров'я, невисока результативність заходів щодо охорони праці, погіршення загальної екологічної ситуації, наслідки Чорнобильської катастрофи, низька персональна відповідальність носіїв робочої сили та стан власного здоров'я - все це сприяє різкому погіршенню стану здоров'я людей, у тому числі працездатної їх частини, приводить до підвищення смертності населення в найбільш працездатному віці. [17].

Фінансова криза призвела до згортання будівництва житла, а відсутність в країні дешевих технологій іпотечного кредитування (які є, незважаючи на високий рівень життя населення, в тій же Німеччині або Франції) фактично унеможливила для молодих сімей отримання житла без допомоги з боку батьків або держави на протязі 5 - 8 років. Пропаганда споживацьких настроїв, комфортного життя без належних для його створення зусиль, прав без обов'язків, вільних статевих стосунків, призвела до деградації сім'ї та стала психологічною основою для зниження народжуваності. Низький рівень заробітної плати для представників робочих професій, можливість отримувати великі доходи без належних трудових зусиль для окремих категорій населення, необґрунтована диференціація в рівні заробітної плати та недопустимий і нічим не мотивований багатократний розрив в доходах між окремими верствами населення, криміналізація суспільства, привели до знецінення якісної та добросовісної праці [17].

Сьогодні зростає тенденція нестачі якісних трудових ресурсів у більшості регіонів України: вже понад 27,6% промислових і 59,8% сільськогосподарських підприємств відчувають гостру недостачу кваліфікованих робочих кадрів. Необхідні термінові радикальні зміни у демографічній, соціальній, міграційній політиці держави, а також в освітній сфері, сфері охорони. Деякі вчені заговорили навіть про нову загрозу національній безпеці країни у зв'язку з дискваліфікацією робочої сили. Неадекватними та такими, які не відповідають світовим тенденціям та досвіду країн з високорозвиненою

економікою (США, Великобританія, Німеччина, Японія, Франція), є і витрати на поточне відтворення трудового потенціалу [17].

Існує досить багато трактувань економічної категорії «трудовий потенціал підприємства». Зокрема, Шаульська Л. В. наводить наступне трактування: «трудовий потенціал підприємства – ресурсна категорія, що включає в себе джерела, засоби праці, які можуть бути використані для розв'язання будь-якого завдання, досягнення певної цілі» [10, с. 43]. Семикіна М. В. трактує трудовий потенціал як «комплексну категорію, яка відображає інтегральну сукупність властивостей та можливостей працівників підприємств та організацій» [9, с. 25]. Кулинич Л. В. вважає, що «трудовий потенціал підприємства – це складова потенціалу людини, яка здатна до самореалізації й ефективного використання потенційних можливостей людини в процесі трудової діяльності» [8, с. 99].

Узагальнюючи дослідження науковців доведено, що трудовим потенціалом підприємства складна соціально-економічна категорія, яка є самостійним інноваційним об'єктом з певною сукупністю трудових можливостей працівників підприємства та властивістю самовдосконалення в процесі трудової діяльності за для досягнення певних результатів

Якість трудового потенціалу є відносним поняттям, що характеризується показниками якості працездатного населення, трудових ресурсів, сукупного робітника або робочої сили. Згідно з статистичним збірником України у 2017 р. в Україні кількість зайнятого населення становила 21,84 млн. осіб: при цьому якість пропозиції фахівців на ринку праці не відповідає вимогам роботодавців ані щодо їх професійно-освітньої підготовки, а ні щодо мобільності і економічної активності [7, с. 54; 12; 13].

Процес формування трудового потенціалу підприємства це складна економічна система з певними властивостями [1, С. 27-28; 4]:

1) цілісність системи ;

2) компонентність – система складається із взаємопов'язаних елементами;

3) складність – економічна система визначається різнохарактерними та ієрархічними взаємозв'язками між ними;

4) нестаціонарність;

5) унікальність –різні ресурсна та організаційна структури;

6) адаптивність – передбачає адаптацію параметрів системи до умов, що постійно змінюються.

7) синергічність – цілеспрямованість дії елементів системи посилює ефективність її функціонування;

8) мультиплікативність – проявляється у геометричній залежності позитивних і негативних ефектів функціонування елементів системи.

9) граничність – елементи економічні системи мають граничний характер, що обумовлюється її формою;

10) протиентропійність – можливість протидіяти руйнуючим тенденціям.

Виходячи з вищезазначених властивостей економічних систем, треба зазначити, що потенціал підприємства є динамічним угрупованням та має формуватися не на основі механічного додавання елементів, а з урахуванням дії закону синергії його елементів; які мають бути відповідними характеристикам продукції та послуг, що виробляються на підприємстві тощо [1, С. 27-28].

При цьому важливе значення при формуванні трудового потенціалу відіграє стимулювання працівників, під яким розуміють створення таких умов оплати праці на підприємстві, які забезпечують максимальні виробничі результати при мінімальних трудових витратах [2, с. 242].

Характеризуючи підходи щодо обґрунтування доцільності формування трудового потенціалу підприємств необхідно враховувати особливості [3; 4; 8; 9]:

- ефективне дворівневе формування трудового потенціалу (локальній рівень - та регіональний й загальнодержавний рівні);

- абсолютні масштаби і відносний рівень задоволення різноманітних соціально-економічних потреб працівників підприємств за рахунок власних ресурсів (збільшення розміру оплати праці понад установлену державою мінімальну заробітну плату, оплати частини вартості чи надання безоплатних путівок до лікувально-оздоровчих закладів, надання безповоротної позики на придбання кооперативного житла та спорудження дачних будинків, будівництво й утримання власного житлового фонду, баз відпочинку, будинків культури, поліклінік, дитячих дошкільних закладів, спортивних споруд для працівників підприємств, навчання та підготовка кадрів за рахунок підприємств);

- важливість соціально-економічних заходів, що здійснюються за рахунок місцевих і загальнодержавного бюджетів;

- кількісне вимірювання та оцінку ефекту й витрат по всій сукупності заходів, зміст і характер яких дозволяє це зробити, а також якісну характеристику та виявлення впливу на ефективність тих груп заходів, за якими кількісне вимірювання ефекту є неможливим.

Розв’язування проблем формування та розвитку трудового потенціалу обумовлює необхідність визначення стратегічних напрямів трудового потенціалу підприємств України [1; 3; 4; 7; 9; 10].:

- удосконалити правову основу забезпечення розвитку трудового потенціалу країни;

- підвищити якість освітніх програм та програм професійного формування та розвитку населення країни;

- забезпечити сприятливі соціально-демографічні умови формування трудового потенціалу підприємств країни;

- створити умови для груп населення, що є старшими за працездатний вік продовження, активного періоду працездатності у трудовому періоді;

- здійснити прогнози якісного та кількісного складу трудового потенціалу країни.

Висновки. Формування трудового потенціалу підприємства є комплексним динамічним процесом, який обумовлено розвитком його складових елементів під впливом зовнішнього та внутрішнього середовища функціонування та забезпечення високої збалансованої якісної та кількісної реалізації його можливостей. Розвиток трудового потенціалу підприємства можливий за умови позитивних змін як у факторах виробництва так й змін у виробничих відносинах.

Найголовнішим чинником розвитку трудового потенціалу є професійна підготовка. Потрібні значні зміни пов’язані з фінансуванням та організацією професійної освіти трудового потенціалу, а саме об’єднання та координування зусиль центральних та місцевих органів виконавчої влади, представників освітньої галузі та роботодавців, що забезпечить збалансування попиту та пропозиції робочої сили на ринку праці в пріоритетних напрямах розвитку економіки країни та економіку України кваліфікованими кадрами.

Таким чином, залучення роботодавців до процесу підготовки, перепідготовки, підвищення кваліфікації кадрів та оновленню навчально-матеріальної бази навчальних закладів, змісту професійної освіти, розвиток соціального партнерства, є вирішальним чинником розвитку сфери освіти й подальшого розвитку економіки країни в цілому.

Тільки за умови використання сучасних механізмів сформований трудовий потенціал підприємства може забезпечити підвищення ефективності його використання на підприємстві та в країні в цілому, покращити природну базу формування робочої сили, на засадах впровадження інноваційних методів управління підприємством, що в свою чергу призведе до скорочення рівня безробіття.

Список використаних джерел:

1. Федонін О. С. Потенціал підприємства: формування та оцінка: [навч. посіб.]. / Федонін О. С., Рєпіна І. М., Олексюк О. І. – К. : КНЕУ, 2006. – 316 с.
2. Світовий О. М. Вдосконалення економічного механізму господарювання в сільськогосподарських підприємствах. / О. М. Світовий // Науковий вісник Ужгородського університету : Серія Економіка. – 2011. - № 33 (Частина 2). – С. 240-245.
3. Васильченко В. С. Управління трудовим потенціалом : [навч. посіб.]. / В. С. Васильченко, А. М. Гриненко, О. А. Грішнова, Л. П. Керб - К. : КНЕУ, 2005. - 403 с.
4. Краснокутська Н. С. Потенціал підприємства: формування та оцінка: [навч. посіб.]. / Н. С. Краснокутська - К. : Центр навчальної лігератури, 2007. – 352 с.
5. Базаров Т. Ю. Управление персоналом : [навч. посіб.] 8-е изд., стереотип. / Т. Ю. Базаров - М. : Академия, 2010. - 224 с.
6. Наукова та інноваційна діяльність в Україні [Текст]: стат. зб. / держ. служба статистики України. – К.: Інформ.-вид. центр Держстату України, 2014. – 314 с.
7. Економічна активність населення України 2013: Статистичний збірник. – К.: Державна служба статистики України, 2014. – 200 с.
8. Кулинич Л. В. Трудовий потенціал : сутність та склад [Текст] / Л. В. Кулинич // Економічний простір. – 2011. – № 50. – С. 98–104.
9. Трудовий потенціал Кіровоградської області: стан та перспективи розвитку (колективна монографія)/ За ред. М.В. Семикіної. – Кіровоград: ВАТ Кіровоградське видавництво, 2008. – 304 с.
10. Шаульська Л. В. Стратегія розвитку трудового потенціалу України [Текст] / Л. В. Шаульська // НАН України : Інститут економіки промисловості. – Донецьк : 2005. – 502 с.
11. Махлуп Ф. Производство и распространение знаний в США / Ф. Махлуп. – М.: Прогресс, 1967. – 462 с.
12. Економічна активність населення України: статистична інформація Державної служби зайнятості України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.dcz.gov.ua/control/uk/statdatacatalog/list/category?cat_id=30543.
13. Державна служба статистики України [сайт]. – Режим доступу: http://www.ukrstat.gov.ua.
14 Баранцева С.М. Трудовий потенціал підприємства: теоретичний аспект / С.М. Баранцева, О.В. Бокова. // Торгівля і ринок України: темат. зб. наук. пр. Вип. 30, т. 2, 2010. – С.220-226.
15. Беккер Г.С. Человеческое поведении. Экономический подход. Избранные труды по экономической теории / Г.С. Беккер; пер. с англ. Р.И. Капелюшников. – М.: ГУВШЭ, 2003. – 325 с.
16. Гелбрейт Дж. Новое индустриальное общество / Дж. Гелбрейт; [пер. с англ. Л.Я. Розовского, Ю.Б. Кочеврина, Б.П. Лихачева, С.А. Батасова]. – М.: Прогресс, 1969. – 480 с.
17. Мішковець, Л. В. Фактори формування та розвитку трудового потенціалу підприємств АПК Одеської області / Л. В. Мішковець // Економіка харчової промисловості. – 2010. – № 1(5). – С. 46 – 49.

References:

1. Fedonin O.S. (2006), "Potential of the enterprise: formation and estimation", ["Potencial pidpriemstva: formuvannja ta ocinka "], educational manual, Fedonin O. S., Repin I. M., Oleksyuk O. I., K., KNEU, 316 p.
2. Svitovij O.M. (2011), "Improvement of the economic mechanism of management in agricultural enterprises", ["Vdoskonalennja ekonomichnogo mehanizmu gospodarjuvannja v sil's'kogospodars'kih pidpriemstvah"], O.M. Svitovij, Scientific Bulletin of Uzhgorod University, Series Economics, No. 33 (Part 2), pp. 240-245.
3. Vasilchenko V.S. (2005), "Management of labor potential", ["Upravlinnja trudovim potencialom"], educational manual, V.S. Vasilchenko, A.M. Grinenko, O.A. Grishnov, L.P. Kerb, K., KNEU, 403 p.
4. Krasnokutskaya N.S. (2007), "Potential of the enterprise: formation and estimation", ["Potencial pidpriємstva: formuvannja ta ocinka"], educational manual, N. S. Krasnokutska, K., Center of the academic Liguria, 352 p.
5. Bazarov T. Yu. (2010), "Personnel Management", ["Upravlenie personalom"], educational manual, 8th ed., stereotype, T. Yu. Bazarov, M., The Academy, 224 p.
6. "Scientific and innovation activity in Ukraine", ["Naukova ta innovacijna dijal'nist' v Ukraïni"], text, stat. save, state Statistics Service of Ukraine, K., Inform-view, Center of the State Statistics Service of Ukraine, 2014, 314 p.
7. "Economic activity of the population of Ukraine 2013", ["Ekonomichna aktivnist' naselennja Ukraïni 2013"], Statistical collection, K., State Statistics Service of Ukraine, 2014, 200 p.
8. Kulinich L.V. (2011), "Labor potential: the essence and composition", ["Trudovij potencial: sutnist' ta sklad "], text, L.V. Kulinich Economic space, No. 50, pp. 98-104.
9. "Labor potential of the Kirovograd region: the state and prospects of development", ["Trudovij potencial Kirovograds'koï oblasti: stan ta perspektivi rozvitku"], collective monograph, edited by M.V. Semikina, Kirovograd, Open Society Kirovograd Publishing House, 2008, 304 p.
10. Shawlska L.V. (2005), "Development Strategy of Ukraine's Labor Potential", ["Strategija rozvitku trudovogo potencialu Ukraïni"], text, L.V. Shaulskaya, NAS of Ukraine Institute of Industrial Economics, Donetsk, 502 p.
11. Mahlup F. (1967), "Production and distribution of knowledge in the USA", ["Proizvodstvo i rasprostranenie znanij v USA "], F. Mahlup. – Moscow, Progress, 462 p.
12. "Economic activity of the population of Ukraine: statistical information of the State Employment Service of Ukraine" ["Ekonomichna aktivnist' naselennja Ukraïni: statistichna informacija Derzhavnoï sluzhbi zajnjatosti

Ukraïni "], [electronic resource], available at: http://www.dcz.gov.ua/control/uk/statdatacatalog/list/category?cat_id=30543.
13. "State Statistics Service of Ukraine", ["Derzhavna sluzhba statistiki Ukraïni"], [electronic resource], available at: http://www.ukrstat.gov.ua.
14 Barantseva S.M. (2010), "Labor potential of the enterprise: theoretical aspect", ["Trudovij potencial pidprиємstva: teoretichnij aspekt"], S.M. Barantseva, O.V. Sideways, Trade and the market of Ukraine, the topic. save sciences collection of works, Issue 30, t. 2, pp. 220-226.
15. Becker G.S. (2003),"Human Behavior An economic approach. Selected Works on Economic Theory", ["Chelovecheskoe povedenii. Jekonomicheskij podhod. Izbrannye trudy po jekonomicheskoj teorii"], G.S. Becker, translation from english R.I. Hatlers, Moscow, GVSHE, 325 p.
16. Galbraith J. (1969), "The New Industrial Society", ["Novoe industrial'noe obshhestvo"], J. Galbraith; translation. from english L.A. Rozovsky, Yu.B. Kochevrina, B.P. Likhachev, SA Batasova, Moscow, Progress, 480 pp.
17. Mishkovets, L.V. (2010), "Factors of formation and development of labor potential of enterprises of agroindustrial complex of Odessa region", ["Faktori formuvannja ta rozvitku trudovogo potencialu pidprиємstv of Odes'koї oblasti"], L.V. Myshkovets, Economy of food industry, No. 1 (5), pp.46 - 49.

Keywords: *labor potential, formation and development of labor potential, labor resources, qualified card, stimulation, quantitative and qualitative characteristics, competitiveness.*
Ключові слова: *трудовий потенціал, формування та розвиток трудового потенціалу, трудові ресурси, кваліфіковані карди, стимулювання, кількісні та якісні характеристики, конкурентоспроможність.*
Ключевые слова: *трудовой потенциал, формирование и развитие трудового потенциала, трудовые ресурсы, квалифицированные карды, стимулирования, количественные и качественные характеристики, конкурентоспособность.*

*Рецензент: Толпежніков Роман Олексійович**,** д.е.н., доцент, декан економіко-правового факультету Маріупольский державний університет, м.Маріуполь*

Перевірено на плагіат системою: https://corp.unicheck.com/library/viewer/report/5052206

УДК 316.464

АНАЛІЗ ЛІДЕРСЬКОГО ВПЛИВУ КЕРІВНИКА НА РЕЗУЛЬТАТИВНІСТЬ РОБОТИ МАШИНОБУДІВНОГО ПІДПРИЄМСТВА

Гуржій Наталія Миколаївна, професор кафедри підприємництва, менеджменту організацій та логістики, д. е. н., доцент, Державний вищий навчальний заклад «Запорізький національний університет», м. Запоріжжя, e-mail: madlen2020@ukr.net, тел: +380954335944, https://orcid.org/0000-0002-4955-9548
Жарик Євген Анатолійович, аспірант кафедри фінансів, банківської справи та страхування, Державний вищий навчальний заклад «Запорізький національний університет», м. Запоріжжя, e-mail: jarik2020@ukr.net, тел.: +380509998127, https://orcid.org/0000-0003-2725-5508

Natalia Hurzhyi, Professor of the department of entrepreneurship, management of organizations and logistics, Doctor of Economic Sciences, Zaporizhzhya National University, Zaporizhzhya
Zharyk Yevhen, graduate student of Zaporizhzhya National University, Zaporizhzhya

Y. Zharyk, N. Hurzhii. Analysis of manager's leadership influence on the results of the machine-building enterprise performance.

The key to a successful performance of the enterprise is the presence of the leader who manages it. This issue is particularly relevant for domestic machine-building enterprises, since it is an urgent problem for them to provide their products with a competitive level in the global industry market. The urgency of the research is due to the fact that in the conditions of the globalization of economic systems, competitive advantages are achieved at the expense of human capital. Effectiveness of the enterprise can be increased by implementing a leader's influence on subordinates. The scientific value of the work is to systematize the theoretical aspects of the leader's influence on subordinates under the four keys of the leader's influence: self-promotion, creation and support of trust, usage. The four tactics of leadership influence are described in detail: rational belief, inspired call; consultation and cooperation. It is proved that in order to achieve personal and team success, the leader must focus on four key factors: subordinates, direction, change and result. Peculiarities of formation of leadership qualities in the head of the enterprise are proposed. The integral leader model is considered. The authors have analyzed the dynamics of the main indicators of the effectiveness of leadership influence on machine-building enterprises of Motor Sich PJSC, Zaporizhzhya Mechanical Plant PJSC, Zaporizhtransformator (ZTR) PrJSC and JSC «Berdyansk reapers» in 2012 – 2017. According to studies conducted on the leadership influence of the managers' of leading machine-building enterprises in Zaporizhzhya, a high leadership role in the two companies had been revealed. That makes it possible to propose a series of measures to optimize the managers of enterprises' leadership impact, where their leadership influence is less productive.

Гуржій Н. М., Жарик Є.А. Аналіз лідерського впливу керівника на результативність роботи машинобудівного підприємства.

Запорукою результативної роботи підприємства є наявність керівника лідера, що її очолює. Дана тема є актуальною для вітчизняних машинобудівних підприємств, оскільки для них нагальною проблемою є забезпечення своїй продукції конкурентоспроможного рівня на світовому галузевому ринку. Актуальність теми дослідження обумовлена тим, що у умовах глобалізації економічних систем конкурентні переваги досягаються за рахунок людського капіталу. Результативність діяльності підприємства можна підвищити за рахунок реалізації лідерського впливу керівника на підлеглих. Наукова значимість роботи полягає в систематизації теоретичних аспектів щодо лідерського впливу керівника на підлеглих в рамках чотирьох ключів впливу лідера на інших: самореклама, створення та підтримка довіри, використання. Детально охарактеризовано чотири тактики лідерського впливу: раціональне переконання, натхненний заклик; консультація та співпраця. Доведено, що для досягнення особистісного та командного успіху, лідер повинен зосереджувати свою увагу на чотирьох ключових факторах: люти, напрямок, зміни та результат. особливості формування лідерських якостей у керівника підприємства. Розглянуто інтегральну модель лідерства. Авторами проаналізовано динаміку основних показників результативності лідерського впливу на машинобудівних підприємствах ПАТ «Мотор Січ», ПАТ «Запорізький механічний завод», ПрАТ «Запоріжтрансформатор» та ПАТ «Бердянські жниварки» за 2012 -2017 роки. Результати проведеного аналізу лідерського впливу керівників провідних машинобудівних підприємств м. Запоріжжя дозволили виявити високий лідерський вплив у двох підприємств та запропонувати ряд заходів щодо оптимізації лідерського впливу керівників підприємств, де їх лідерський вплив менш результативний.

Y. Zharyk, N. Hurzhii. / Гуржій Н. М., Жарик Є.А., 2018

Гуржий Н. М., Жарик Е.А. Анализ лидерского влияния руководителя на результативность работы машиностроительного предприятия.

Залогом результативной работы предприятия является наличие руководителя лидера, которую возглавляет. Данная тема является актуальной для отечественных машиностроительных предприятий, поскольку для них насущной проблемой является обеспечение своей продукции конкурентоспособного уровня на мировом отраслевом рынке.

Актуальность темы исследования обусловлена тем, что в условиях глобализации экономических систем конкурентные преимущества достигаются за счет человеческого капитала. Результативность деятельности предприятия можно повысить за счет реализации лидерского влияния руководителя на подчиненных.

Научная значимость работы заключается в систематизации теоретических аспектов по лидерского влияния руководителя на подчиненных в рамках четырех ключей влияния лидера на других: самореклама, создание и поддержка доверия, использования. Подробно охарактеризованы четыре тактики лидерского влияния: рациональное убеждение, вдохновленный призыв; консультация и сотрудничество. Доказано, что для достижения личностного и командного успеха, лидер должен сосредоточивать свое внимание на четырех ключевых факторах: февраль, направление, изменения и результат. особенности формирования лидерских качеств у руководителя предприятия. Рассмотрены интегральную модель лидерства.

Авторами проанализирована динамика основных показателей результативности лидерского влияния на машиностроительных предприятиях ОАО «Мотор Сич», ОАО «Запорожский механический завод», ЗАО «Запорожтрансформатор» и ПАО «Бердянские жатки» по 2012 -2017 годы. Разработаны предложения по.

Результаты проведенного анализа лидерского влияния руководителей ведущих машиностроительных предприятий г.. Запорожье позволили выявить высокий лидерский влияние в двух предприятий и предложить ряд мероприятий по оптимизации лидерского влияния руководителей предприятий, где их лидерский влияние менее результативный.

Постановка проблеми. Для результативного здійснення управлінських функції, керівнику необхідно вміти вести за собою підлеглих. Керівник повинен володіти навичкми керуючого та іноватора, проявляючи себе лідером.

У зв'язку з цим особливої актуальності набуває проблема формування лідерських компетенцій у сучасних керівників як важливої передумови результативної діяльності підприємства.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. За останні роки кількість публікацій, присвячених проблемі розвитку лідерських якостей за допомогою яких керівник може посилити лідерський вплив на підлеглих зросла. Значний доробок у вивченні аспектів лідерства внесли: Воробйова Є.В., Дзвінчук Д.І., Євтухова Т.І., Єрмоленко О.А., Козак К.Б., Кушнірюк В.М., Левчук О.П., Лугова В.М., Руденко О.М., Скібіцька Л.І. та ін..

Незважаючи на значну кількість публікацій, що розглдають лідерство, малодослідженими залишаються питання оцінки лідерського впливу керівників машинобудівних підприємств в умовах глобалізації економічного середовища, що обумовлює необхідність проведення подальших досліджень у цій сфері.

Метою дослідження є визначення лідерського впливу керівників машинобудівних підприємств на результативність роботи персоналу.

Результати дослідження. Здатність впливати на інших - це фундаментальна навичка, яку лідери повинні опанувати, щоб бути ефективними. Значну увагу «впливу на інших» приділив Джордж Халленбек у своїй книзі «Lead 4 Success: Learn the Essentials of True Leadership». Автор стверджує, що без здатності полонити серця, розум та енергію інших, лідер не зможе досягти успіху у будь-якій справі. Адже ефективні лідери не тільки командують; вони надихають, переконують і заохочують [1].

Дж. Халленбек запропонував 4 ключі впливу лідера на інших:

1. Політичний підхід: охоплює організаційну політику просування команд і важливих ініціатив. Враховуючи те, що будь-яка організація має як формальну, так і неформальну політику влади, ефективні лідери повинні розглядати цю політику як нейтральну та необхідну складову існування організації, яка може бути вміло та конструктивно використана для досягнення організаційних цілей. Ефективний лідер при

прийнятті будь-якого рішення, повинен поєднувати цілі та інтереси усіх сторін так, щоб після його оголошення не викликати обурення та послаблення своїх позицій.

2. Самореклама: часто розглядається як хвастощі або егоїзм. Але впливові лідери знають, що просуваючи себе правильно, вони можуть досягти значних висот. Самореклама для вмілого лідера - це інструмент для просування не лише власної кар'єри, а й для всієї команди в цілому. По-перше, лідери, які добре володіють цією навичкою, знаходять способи зібрати аудиторію. Вони можуть залучити більше людей до своєї команди та пробудити ініціативу до спільного вирішення проблем. По-друге, такі лідери знаходять способи проникнути в центр уваги на окремих заходах і зустрічах, тим самим просуваючи як себе, так і своїх послідовників.

3. Створення та підтримка довіри: оскільки лідерство базується на керівництві людьми за допомогою ризику та змін, довіра має важливе значення.

Без довіри, лідери можуть змусити підлеглих дотримуватися своїх зобов'язань, але вони ніколи не отримають від них повної прихильності та креативності, які може запропонувати команда. Використання цих активів є безцінним при вирішенні складних завдань або здійсненні стратегічних змін, тому довіра є життєво важливою для ефективного лідера. Послідовники шукають лідерів, які можуть оцінити їх вразливість, надихати, розуміти, підтримувати їх та керувати ними в умовах нестабільності.

4. Використання зв'язків: лідери повинні вміти впливати на інших та розвивати силу зв'язків. Сучасні організації все більш динамічні; вони трансформуються за розміром і формою з часом. Впливові лідери визнають, що їх особисті зв'язки також повинні бути динамічними, постійно зростати і зміцнюватись. Сила лідера у його послідовниках, і саме зв'язки з ними, є рушійною силою для нього та його організації. [2].

Основною метою будь-якого лідера є вплив на інших, а не маніпулювання ними. Ефективні лідери використовують різні підходи в різних ситуаціях. Лідери повинні розуміти, чому вони щось роблять, чітко розуміти свої цінності та цілі, застосовуючи свої навички впливу.

Професор Гері Юкль досліджував різноманітні тактики лідерського впливу. Виділивши 4 основні тактики, які є найбільш поширеними і найбільш ефективними:

1. Раціональне переконання: лідер використовуєте логічні аргументи і фактичні дані, щоб переконати кого-небудь у тому, що пропозиція або запит є актуальними в даний момент.

2. Натхненний заклик: лідер робить запит або пропозицію, яке надихає чийсь інтерес, звертаючись до їх цінностей, ідеалів і прагнень або збільшуючи їх впевненість у собі.

3. Консультація: лідер залучає підлеглих до процесу планування стратегії, діяльності або змін, де їх підтримка або допомога бажані. Тим самим він вирішує як особисті, так і організаційні проблеми й одночасно зміцнює свій статус в очах послідовників.

4. Співпраця. Лідер надаєте допомогу або необхідні ресурси, щоб допомогти послідовникам виконати завдання або прийняти запропоновані ним зміни. [3].

Чим більше універсальний лідер- і чим краще він усвідомлює, як різні люди реагують на різні типи переконань, тим швидше він досягне успіху та ефективності.

Члени центру підготовки лідерів, стверджують, що лідерський вплив більше зосереджений на управлінні довгостроковими цілями, натхненням і мотивацією. Тактика впливу складається з трьох категорій: логічність, емоційність та кооперативність:

1. Логічні заклики стосуються раціональних і інтелектуальних позицій людей. Лідер надає аргумент на користь найкращого вибору дій, націленого одночасно на організаційні переваги та особистісні вигоди.

2. Емоційні заклики є рушійною силою будь-якого лідера. Вміле їх використання та поєднання з індивідуальними цілями і груповими цінностями, сприяє виникненню серед послідовників почуття приналежності та впевненості у можливості отримати підтримку.

3. Кооперативні заклики мають на увазі співпрацю, консультації і союзи. Спільна робота по досягненню взаємовигідної мети є надзвичайно ефективним способом впливу [4].

Ефективний та впливовий лідер, для досягнення особистісного та командного успіху, повинен зосереджувати свою увагу на чотирьох ключових факторах:

1. **Люди.** Ефективний лідер будує організаційну спільноту. Співпрацює та поважає інших співробітників та членів команди. Використовую різноманітні можливості та створює середовище, в якому може процвітати його команда. Будує міцні стосунки із приватними особами, працівниками, командами, громадянами та зацікавленими сторонами. Також лідер заохочує відкрите спілкування, говорить правдиво і одностайно, слухає інших і цінує всі думки. Спілкується з послідовниками так, що повідомлення чітко розуміються та узгоджуються.

2. **Напрямок.** Ефективний лідер є стратегічно орієнований. Бере активну роль у розробці та формуванні перспективних напрямків діяльності для організації. Враховує широкі та довгострокові фактори при перегляді програм, плануванні та прийнятті рішень. Визначає закономірності, зв'язки або бар'єри та вирішує основні проблеми. Розуміє зв'язки та взаємодію між елементами всієї системи. Корегує політику управління із врахуванням стратегічного напряму організації .

3. **Зміни.** Лідер постійно цікавиться вдосконаленнями та інноваціями. Використовує інноваційний підхід до вирішення проблем. Залучає підлеглих до реалізації організаційних змін та технологій, що поліпшують процеси, практику та результати. Гнучкий і адаптивний для задоволення змінних потреб та вимог зацікавлених сторін та громадян.

4. **Результат.** Ефективний лідер діє відповідно до бажаної культури організації для досягнення організаційних цілей. Дбайливо ставиться до інших людей і діє чесно, надійно та чітко. Робить усе можливе, щоб досягти бажаного результату та задовольнити інтереси усіх зацікавлених сторін [5].

Окрім вище перелічених факторів, ефективний лідер, для того аби мати вплив на підлеглих та утримувати свій статус, повинен постійно працювати над самим собою:

– демонструвати прихильність, відкритість, чесність, всеосяжність, лояльність, інтерес до високих стандартів та якості продукції;

– працювати з особистими цінностями та віруваннями;

– стимулювати відповідні соціальні та корпоративні цінності у всіх взаємодіях;

– встановлювати та підтримувати особисту авторитетність;

– постійного навчатись та розвиватись.

В управлінській практиці XXI століття успішні та ефективні лідери активно використовують такий підхід як інтегральне лідерство. Практична сутність якого базується на здатності впливати та розвивати окремих людей, команди, організації та, навіть, на зовнішнє середовище. Його застосування сприяє не лише успішному виконанню організаційних цілей, а й досягненню цільової мети, яка відповідає сучасним і майбутнім потребам, а також сприяє власному добробуту лідера, членів його команди та зацікавлених сторін організації.

Інтегральну систему лідерства та управління розробив доктор Рон Касіоппе внаслідок результатів його 20-річних досліджень. В основі цієї структури лежить інтегральна теорія Кена Уілбера [6]. Після 20 років застосування та уточнення ця модель і зараз є дуже актуальна, практична і успішна, адже вона допомагає окремим людям, командам і організаціям вийти на новий рівень продуктивності. Однією з відмінних рис цього підходу є включення до нього такої якості людини як «справжнє я». Саме інтегральне лідерство вважається важливою детермінантою високоефективних лідерів сьогодні.

Для інтегральної моделі лідерства властивий синтез, комбінація командного духу і харизматичності лідера. Лідер в цій моделі реалізує інтегральну концепцію:

- з'єднує індивідуальний і колективний початок;
- формує групу однодумців;
- практикує інтегральний підхід;
- розвиває навички креативного мислення та поведінки команди;
- використовує стандартні прийоми, методи і форми для створення структури групи.

Інтегральна структура є гнучкою і може бути налаштована для включення конкретних компетенцій для конкретних стратегічних завдань організації.

Враховуючи інтегральні та реляційні виміри особистих, міжособистісних та структурних вимірів та впливів, дана модель дозволяє розвивати надійну децентралізовану ситему управління. Як наслідок, інтегральна модель забезпечує потужну евристичну структуру, в якій ми можемо зрозуміти, як переплітаються лідерство та послідовність. Забезпечуючи метаорієнтацію, вона дає змогу аналізувати та інтерпретувати різні аспекти та виміри як керівництва, так і послідовності та їх складних взаємозв'язків. Це може сприяти подоланню все більш застарілих індивідуалістичних, механістичних запитів та відповідних реалій організацій.

Досліджуючи всі чотири виміри (стратегічне управління цілями (head), управління ефективністю (hands), управління людьми (heart) та інноваційне бачення (spirit)) інтегрованим чином, можна досягти більш інтегрованого розуміння причин, подій та наслідків лідерства в організаціях, включаючи шляхи їх вирішення та оцінки. Процес розробки інтегрованого керівництва та партнерства є довгостроковим проектом, який вимагає великих зусиль, часу, навчання, постійного оновлення, зворотного зв'язку та модифікації [7].

Інтегральний підхід спрямований не тільки на розвиток ефективного лідерства та управління, а також допомогає учасникам усвідомити їх «справжнє я».

Отже, здатність ефективно впливати на інших - це найважливіший фактор, який визначає успіх лідера. Керівник – лідер повинен розуміти, що важливо для інших на особистому і професійному рівні, беручи до уваги цінності і переконання цих людей. Лише вміле використання засобів впливу, приведе до успіху не лише самого лідера, а і його команду та організацію.

Таблиця 1

Основні показники результативності лідерського впливу на ПАТ «Мотор Січ» та ПАТ «Бердянські жниварки»

Підприємство	Показник / Рік	Чистий дохід від реалізації продукції, грн.	Середньообл. чис. штатних працівн., ос.	Продуктивність праці (виробіток)	Чистий прибуток, грн.	Прибуток на 1 роб., грн.
1	2	3	4	5	6	7
ПАТ «Мотор Січ»	2012 р.	7928376	26832	295,5	161946900	6035,6
	2013 р.	8583924	26365	325,6	131919100	5003,6
	2014 р.	10730122	26040	412,1	156036700	5992,2
	2015 р.	13830655	25528	541,8	339984200	13318,1
	2016 р.	10546220	24616	484,3	196644300	7988,5
	2017 р.	15150429	23840	635,5	310417400	13020,9
ПрАТ «Бердянські жниварки»	2	3	4	5	6	7
	2012 р.	45063	262	172,0	109500	417,9
	2013 р.	43739	342	127,9	176700	516,7
	2014 р.	86684	463	187,2	253040	546,5
	2015 р.	163380	515	317,2	305930	594,0
	2016 р.	406165	686	592,1	258350	376,6
	2017 р.	466312	836	557,8	293380	350,9

Для виявлення сили лідерського впливу керівника на результативність роботи розглянемо основні показники результативності лідерського впливу на таких підприємствах: ПАТ «Мотор Січ», ПАТ «Запорізький механічний завод», ПрАТ «Запоріжтрансформатор» та ПАТ «Бердянські жниварки». Розрахунки були проведені на основі оприлюдненої річної фінансової звітності досліджуваних підприємств [8-11] (табл. 1-2). Основні показники результативності на ПАТ «Мотор Січ» та ПАТ «Бердянські жниварки» за 2012-2017 рр. представлені на табл. 1. Відповідно до отриманих результатів, можна зробити такі висновки:

- спостерігається позитивна динаміка збільшення чистого доходу від реалізації продукції на обох підприємствах за останні 6 років, що свідчить про результативний вплив лідерів обох підприємств на персонал, і як наслідок, на їх господарську діяльність;
- показники середньооблікової чисельності на ПАТ «Мотор Січ» свідчать про поступове зменшення кількості персоналу на даному підприємстві. Можливою причиною цього може бути або скорочення штату, у зв'язку із фінансово-економічною кризою в Україні, або масове невдоволення підлеглих політикою управління вищого керівництва;
- цілком протилежною є динаміка на ПАТ «Бердянські жниварки», на даному підприємстві спостерігається поступове збільшення штату;
- у показниках продуктивності праці обох підприємств теж спостерігаємо позитивну динаміку, що свідчить про результативність впливу лідерів-керівників на персонал;
- аналогічно позитивною є ситуація з показниками обсягу чистого прибутку досліджуваних підприємств за 2012-2017 рр.;
- показники прибутку на одного робітника на ПАТ «Бердянські жниварки» мають динаміку зменшення, на ПАТ «Мотор Січ» - навпаки, що свідчить про більш результативний вплив лідерів на даному підприємстві.

Враховуючи вище отримані результати (табл.1), діяльність обох підприємств можна вважати стабільною, а діяльність та вплив лідерів на персонал - результативною.

Таблиця 2

Основні показники результативності лідерського впливу керівників ПАТ «Запоріжтрансформатор» та ПАТ «Запорізький механічний завод»

Підприємство	Показник / Рік	Чистий дохід від реалізації продукції, грн.	Середньообл. чис. штатних працівн., ос.	Продуктивн. праці (виробіток)	Чистий прибуток, грн.	Прибуток на 1 роб., грн.
1	2	3	4	5	6	7
ПАТ «ЗТР»	2012 р.	3947828	4834	816,7	11999300	2482,3
	2013 р.	2717510	4744	572,8	32918000	6938,9
	2014 р.	1365102	3770	362,1	15648200	4150,7
	2015 р.	1095288	2845	385,0	8830000	3103,7
	2016 р.	2352247	2564	917,4	8215880	3204,3
	2017 р.	2311462	2566	900,8	5130330	1999,3
ПАТ « ЗМЗ»	2	3	4	5	6	7
	2012 р.	50479	342	147,6	389700	1139,5
	2013 р.	33700	295	114,2	277600	941,0
	2014 р.	30053	268	112,1	279500	1042,9
	2015 р.	29892	241	124,0	182400	756,8
	2016 р.	26744	222	120,5	112900	508,6
	2017 р.	24840	195	127,4	65300	334,9

На табл. 2 представлені основні показники результативності впливу лідерів на ПАТ «Запоріжтрансформатор» та ПАТ «Запорізький механічний завод» за 2012-2017 рр.

Проаналізувавши показники результативності обох підприємств можна зробити такі висновки:

- спостерігається динаміка зменшення чистого доходу від реалізації продукції на ПАТ «Запоріжтрансформатор» та ПАТ «Запорізький механічний завод», що свідчить про зменшення результативності впливу лідерів;
- на обох підприємствах спостерігається поступове зменшення середньооблікової чисельності штатних працівників;
- проте, продуктивність праці на ПАТ «Запоріжтрансформатор» та ПАТ «Запорізький механічний завод» має позитивну динаміку, що свідчить про результативний вплив лідерів на персонал та діяльність підприємств в цілому;
- про негативну динаміку свідчать показники обсягу чистого прибутку досліджуваних підприємств за 2012-2017 рр. та прибутку на 1 робітника, що є негативним для діяльності обох підприємств.

Підводячи підсумки, можна зробити висновок про відносну нестабільність діяльності ПАТ «Запоріжтрансформатор» і ПАТ «Запорізький механічний завод» та зменшення рівня результативності лідерського впливу на підлеглих.

Отже, враховуючи отримані результати (табл. 1-2), можна стверджувати, що результативним є вплив керівників-лідерів лише на двох підприємствах: ПАТ «Мотор Січ» та ПАТ «Бердянські жниварки». Керівники-лідери ПАТ «Запоріжтрансформатор» та ПАТ «Запорізький механічний завод» мають менш результативний вплив на персонал, що несе у собі зниження рівня ефективності господарської діяльності та послаблення конкурентних позицій обох підприємств.

Для отримання більш повної оцінки лідерського впливу керівника на результативність роботи підприємства доцільно використати індекс лідерського впливу, який розраховується за формулою:

$$V = a_1 Pp + a_2 Pr + a_3 Zp + a_4 Ii \qquad (1)$$

V – індекс лідерського впливу керівника на результативність роботи персоналу
Pp - індекс продуктивності праці (темп росту базисний)
Pr - індес рентабельності персоналу (темп росту базисний)
Zp - індекс запрлати (темп росту базисний)
Ii - Індекс інноваційного розвитку
a_1, a_2, a_3, a_4 - вагові коефіцієнти

За результатами наведених даних щодо лідерського впливу на досліджених підприємствах варто зазначити, що найбільший вплив та його зростання простежується на ПАТ «Мотор сич», динаміка постійного зростання також простежується на ПАТ «Бердянські жниварки» та ПАТ «ЗМЗ». Дещо менший вплив лідера – 0,72, але досить високий простежується в ПрАТ «ЗТЗ». Графічне представлення розрахованих індексів представлено на рис. 1.

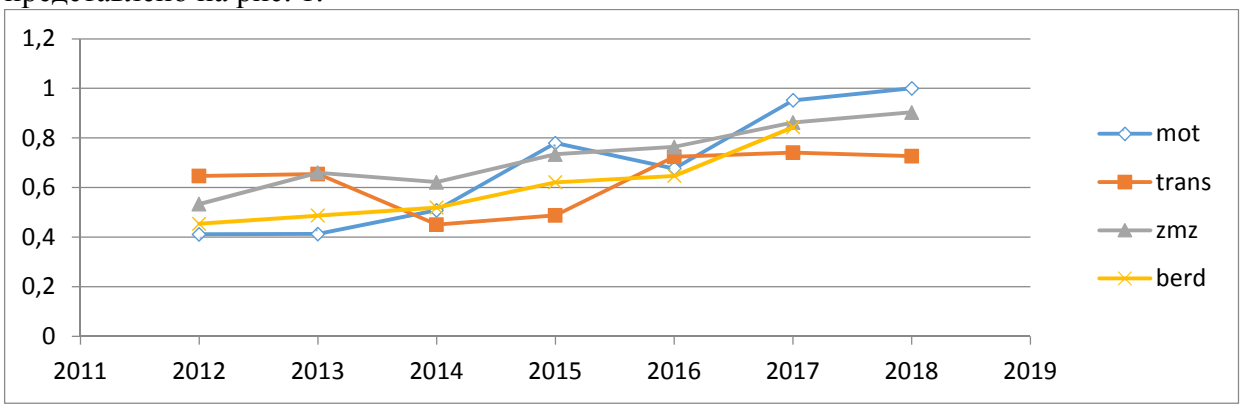

Рис.1. Динаміка лідерського впливу керівників досліджуваних машинобудівних підприємств за 2012 -2017 р.р.

В цілому, підводячи підсумок вищевикладеному варто зазначити, що оцінку лідерського впливу на результативність роботи персоналу доцільно проводити не тільки за якісною оцінкою лідерських компетенцій керівництва, але враховувати результуючий лідерський вплив керівника на підлеглих. І тільки використання комплексного оцінювання лідерської компетентності може стати запорукою утримання довгострокових конкурентних переваг та поступового зростання частки ринку.

Висновки. Успішна реалізація стратегії розвитку підприємства передбачає здійснення результативної, ефективної та конкурентоспромоної господарської діяльності. Проблема підвищення результативності діяльності підприємства в цілому полягає в забезпеченні максимально можливого результату на кожну одиницю затрачених трудових, матеріальних і фінансових ресурсів [12, с. 184].

Перспектива розвитку вітчизняного машинобудування полягає у збільшенні частки вітчизняних товарів на внутрішньому ринку та у зростанні експорту продукції власно%говиробництва. Це моливо за умови підвищення конкурентоспроможності вітчизняної продукції за рахунок покращення якості та одночасного зниження її собівартості.

Список використаних джерел:

1. Hallenbeck G. Lead 4 Success. Learn essentials of true leadership [Електронний ресурс]/George Hallenbeck with CCL Associates. Режим доступу: https://books.google.com.ua/books?id=UjwQDgAAQBAJ&pg=PT39&hl=ru&source=gbs_selected_pages&cad=3#v=onepage&q&f=false

2. Center for Creative Leadership. 4 Keys to Strengthen Your Ability to Influence Others. [Електронний ресурс]. Режим доступу: https://www.ccl.org/articles/leading-effectively-articles/4-keys-strengthen-ability-influence-others/

3. Center for Creative Leadership. How New Leaders Can Increase Their Influence. [Електронний ресурс]. Режим доступу: https://www.ccl.org/articles/leading-effectively-articles/influence-learn-early-practice-often/

4. Джерело: Center for Creative Leadership. You Can Master the 3 Ways to Influence People. [Електронний ресурс]. Режим доступу: https://www.ccl.org/articles/leading-effectively-articles/three-ways-to-influence/

5. Government of Saskatchewan. Leadership and management competencies/ Government of Saskatchewan. December 2015, p. 1-15

6. Wendelin Küpers. Perspectives on Integrating Leadership and Followership/ Wendelin Küpers// International Journal of Leadership Studies, Vol. 2 Iss. 3, 2007, pp. 194-221

7. Ron Cacioppe. Feature Article: The Integral 360° Leadership and Management Profile: An Extra-ordinary Approach for Leadership Development / Ron Cacioppe, 2007, pp. 1-9

8. Річна інформація емітента цінних паперів за 2016 рік ПАТ «Мотор Січ». [online] Доступно: <http://www.motorsich.com/files/945-otchet%20emitenta%202016.pdf>

9. Річна інформація емітента цінних паперів ПрАТ «Бердянські жниварки» [online] Доступно: http://zhatki.pat.ua/emitents/reports

10. Річна інформація емітента цінних паперів ПАТ «Запорізький механічний завод» [online] Доступно: http://zmz-zp.com/var/upload/files/%D0%A0%D1%96%D1%87%D0%BD%D0%B8%D0%B9%20%D0%B7%D0%B2%D1%96%D1%82%20%D0%B7%D0%B0%202016%20%D1%80%D1%96%D0%BA.pdf

11. Річні звіти діяльності ПАТ «ЗТЗ» впродовж 2012-2017р. [online] Доступно: < http://ztr.com.ua/ru/financial_statements >

12. Шляга О.В., Гальцев М.В. Шляхи підвищення ефективності роботи підприємства// Економічний вісник Запорізької державної академії. Вип. 7, 2014.- с. 177-184.

References:

1. Hallenbeck G. Lead 4 Success. Learn essentials of true leadership [Електронний ресурс]/George Hallenbeck with CCL Associates. Режим доступу: https://books.google.com.ua/books?id=UjwQDgAAQBAJ&pg=PT39&hl=ru&source=gbs_selected_pages&cad=3#v=onepage&q&f=false

2. Center for Creative Leadership. 4 Keys to Strengthen Your Ability to Influence Others. [Електронний ресурс]. Режим доступу: https://www.ccl.org/articles/leading-effectively-articles/4-keys-strengthen-ability-influence-others/

3. Center for Creative Leadership. How New Leaders Can Increase Their Influence. [Електронний ресурс]. Режим доступу: https://www.ccl.org/articles/leading-effectively-articles/influence-learn-early-practice-often/

4. Джерело: Center for Creative Leadership. You Can Master the 3 Ways to Influence People. [Електронний ресурс]. Режим доступу: https://www.ccl.org/articles/leading-effectively-articles/three-ways-to-influence/
5. Government of Saskatchewan. Leadership and management competencies/ Government of Saskatchewan. December 2015, p. 1-15
6. Wendelin Küpers. Perspectives on Integrating Leadership and Followership/ Wendelin Küpers// International Journal of Leadership Studies, Vol. 2 Iss. 3, 2007, pp. 194-221
7. Ron Cacioppe. Feature Article: The Integral 360° Leadership and Management Profile: An Extra-ordinary Approach for Leadership Development / Ron Cacioppe, 2007, pp. 1-9
8. Richna informatsiia emitenta tsinnykh paperiv za 2016 rik PAT «Motor Sich». [online] Dostupno: <http://www.motorsich.com/files/945-otchet%20emitenta%202016.pdf>
9. Richna informatsiia emitenta tsinnykh paperiv PrAT «Berdianski zhnyvarky» [online] Dostupno: http://zhatki.pat.ua/emitents/reports
10. Richna informatsiia emitenta tsinnykh paperiv PAT «Zaporizkyi mekhanichnyi zavod» [online] Dostupno: http://zmz-zp.com/var/upload/files/%D0%A0%D1%96%D1%87%D0%BD%D0%B8%D0%B9%20%D0%B7%D0%B2%D1%96%D1%82%20%D0%B7%D0%B0%202016%20%D1%80%D1%96%D0%BA.pdf
11. Richni zvity diialnosti PAT «ZTZ» vprodovzh 2012-2017r. [online] Dostupno: < http://ztr.com.ua/ru/financial_statements >
12. Shliaha O. V., Haltsev M. V. Shliakhy pidvyshchennia efektyvnosti roboty pidpryiemstva// Economichnyi visnyk Zaporizkoi derzhavnoi akademii. Vyp. 7, 2014.- s. 177-184.

Keywords: *leader; leadership influence; manager; productivity; machine-building enterprise.*
Ключові слова: *лідер; лідерський вплив; керівник; результативність; машинобудівне підприємство.*
Ключевые слова: *лидер; лидерское влияние; руководитель; результативность; машиностроительное предприятие.*

Рецензент: Бухаріна Л. М., завідувач кафедри підприємництва, менеджменту організацій та логістики, Запорізький національний університет, д.е.н., професор

Перевірено на плагіат: https://corp.unicheck.com/library/viewer/report/5038380

УДК 330.3:338.49

МЕТОДИЧНИЙ ПІДХІД ЩОДО ОЦІНКИ ВПЛИВУ ДЕРЖАВНОЇ РЕГІОНАЛЬНОЇ ПОЛІТИКИ НА МОДЕРНІЗАЦІЙНИЙ СТАН РЕГІОНІВ В УМОВАХ СТАНОВЛЕННЯ НОВОГО РЕГІОНАЛІЗМУ

http://orcid.org/0000-0003-1605-1403
Тульчинський Ростислав Володимирович, к.е.н., доцент, завідувач кафедри менеджменту та публічного адміністрування, ПВНЗ «Міжнародний науково-технічний університет імені академіка Юрія Бугая», місто Київ, r_istu@ukr.net

Tulchinsky Rostislav Volodymyrovich, Candidate of Economic Science, Associate Professor, Head of the Department of Management and Public Administration, PHEI " Academician Yuri Bugay International Scientific and Technical University", Kyiv

R. Tulchinsky. The methodic approach to impact assessment state and regional policy to the state regional modernization in conditions of new regionalism.

The article proposes the improvement of the methodical approach to assessing the impact of the state regional policy on the regions' modernization in the conditions of a new regionalism formation. The proposed methodological approach to assessing the impact of state regional policy on the modernization of spatial economic systems in the conditions of a new regionalism formation consists of seven stages, namely: theoretical and conceptual substantiation of the methodological approach; justification of partial evaluation indicators; standardization of partial indicators; finding of weight coefficients of standardized indicators; calculation of the integral index of socio-economic development of regions; calculation of the complex integral index of the module of functions of a new regionalism formation; assessing the influence of the functions of a new regionalism formation on the socio-economic development of the regions. The scientific novelty of this article is that, in contrast to the existing methodological approaches, in order to assess the impact of the state regional policy on the regions' modernization in the conditions of a new regionalism formation, the use of the L.S. Pontryagin's principle of maximum. The justification for using the L.S. Pontryagin's principle of maximum is that: firstly, most of the optimization methods consider target functions without ascertaining the influence of the control functions of processes that in one way or another affect the solution of the task. The L.S. Pontryagin's principle of maximum, on the contrary, allows you to perform optimization of the target function, and to find optimal functions for managing the process, in our case, the process of a new regionalism formation, which accompany this target function in the input problem; and secondly, the L.S. Pontryagin's principle of maximum allows to abandon complex methods of solving this problem; thirdly, the L.S. Pontryagin's principle of maximum provides proof of the method of dynamic programming on the linear approximation of optimal controls.

Тульчинський Р. В. Методичний підхід щодо оцінки впливу державної регіональної політики на модернізаційний стан регіонів в умовах становлення нового регіоналізму.

У статті запропоновано удосконалення методичного підходу щодо оцінювання впливу державної регіональної політики на модернізаційний стан регіонів в умовах становлення нового регіоналізму. Запропонований методичний підхід оцінки впливу державної регіональної політики на модернізаційний стан просторових господарських систем в умовах становлення нового регіоналізму складається з семи етапів, а саме: теоретико-концептуального обґрунтування методичного підходу; обґрунтування часткових показників оцінювання; стандартизації часткових показників; знаходження вагових коефіцієнтів стандартизованих показників; розрахунку інтегрального індексу соціально-економічного розвитку регіонів; розрахунку комплексного інтегрального індексу модуля функцій становлення нового регіоналізму; оцінки впливу функцій становлення нового регіоналізму на соціально-економічний розвиток регіонів. Наукова новизна даної статті полягає у тому, що, на відміну від наявних існуючих методичних підходів, для оцінювання впливу державної регіональної політики на модернізаційний стан регіонів в умовах становлення нового регіоналізму, запропоновано використання принципу максимуму Л.С. Понтрягіна. Обґрунтування використання принципу максимуму Л.С. Понтрягіна полягає у тому, що: по-перше, більшість методів оптимізації розглядають цільові функції без з'ясування впливу функцій управління процесами, які тим чи іншим способом впливають на розв'язки поставленої задачі. Принцип максимуму Л.С. Понтрягіна навпаки дозволяє виконати оптимізацію цільової функції, і знайти оптимальні функції управління процесом, у нашому випадку процесом становлення нового регіоналізму, що супроводжують цю цільову функцію у вхідній задачі; по-друге, принцип максимуму Л.С. Понтрягіна дозволяє відмовитися від складних методів

©***R. Tulchinsky / Тульчинський Р. В., 2018***

розв'язку даної задачі; по-третє, принцип максимуму Л.С. Понтрягіна забезпечує доведення методу динамічного програмування на лінійному наближенні оптимальних управлінь.

Тульчинский Р. В. Методический подход к оценке влияния государственной региональной политики на модернизационное состояние регионов в условиях становления нового регионализма.

В статье предложено усовершенствование методического подхода к оценке влияния государственной региональной политики на модернизационное состояние регионов в условиях становления нового регионализма. Предложенный методический подход к оценке влияния государственной региональной политики на модернизационное состояние пространственных хозяйственных систем в условиях становления нового регионализма состоит из семи этапов, а именно: теоретико-концептуального обоснования методического подхода; обоснования частных показателей оценки; стандартизации частных показателей; нахождения весовых коэффициентов стандартизированных показателей; расчета интегрального индекса социально-экономического развития регионов; расчета комплексного интегрального индекса модуля функций становления нового регионализма; оценки влияния функций становления нового регионализма на социально-экономическое развитие регионов. Научная новизна данной статьи заключается в том, что, в отличие от имеющихся существующих методических подходов для оценки влияния государственной региональной политики на модернизационное состояние регионов в условиях становления нового регионализма, предложено использование принципа максимума Л.С. Понтрягина. Обоснование использования принципа максимума Л.С. Понтрягина заключается в том, что: во-первых, большинство методов оптимизации рассматривают целевые функции без выяснения влияния функций управления процессами, которые тем или иным способом влияют на решение поставленной задачи. Принцип максимума Л.С. Понтрягина, наоборот, позволяет выполнить оптимизацию целевой функции и найти оптимальные функции управления процессом, в нашем случае процессом становления нового регионализма, сопровождающих эту целевую функцию во входной задаче; во-вторых, принцип максимума Л.С. Понтрягина позволяет отказаться от сложных методов решения данной задачи; в-третьих, принцип максимума Л.С. Понтрягина обеспечивает доведение метода динамического программирования на линейном приближении оптимальных управлений.

Постановка проблеми. Необхідно зазначити, що, оскільки метою становлення нового регіоналізму є підвищення рівня життя населення регіонів шляхом модернізації економіки регіонів, то доцільно, на наш погляд, провести аналіз існуючих методологічних підходів до оцінювання соціально-економічного розвитку регіонів. Оцінювання впливу державної регіональної політики на модернізаційний стан регіонів проводилося на рівні держави на основі підписання законодавчих нормативних актів, науково-дослідними установами НАН України, а також вченими. Але, необхідно зауважити, що існуючи методичні підходи вимагають удосконалення у зв'язку із становлення нового регіоналізму в Україні.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Розробленню методичних підходів щодо оцінювання впливу державної регіональної політики на модернізаційний стан регіонів присвячено публікації Г. В. Азарова, М. П. Бутко, Г. М. Завадських, Л. М. Матросова, Ж. Г. Науменко, Л. О. Пруднікова, С. Романюк, І. Б. Семигуліна, Н. В. Сментина, Н. В. Стоянець, І. В. Ярошенко та ін. Також оцінювання впливу державної регіональної політики на модернізаційний стан регіонів проводиться відповідно до законодавчих актів України, але становлення нового регіоналізму в Україні вимагає подальших досліджень у напрямі удосконалення існуючих методичних підходів.

Формування цілей статті. Метою статті є удосконалення методичного підходу щодо оцінювання впливу державної регіональної політики на модернізаційний стан регіонів в умовах становлення нового регіоналізму. Для досягнення поставленої мети було вирішено такі завдання: запропоновано теоретико-концептуальне обґрунтування методичного підходу; обґрунтовано систему часткових показників для оцінювання; а також етапи методичного підходу оцінювання впливу державної регіональної політики на модернізаційний стан регіонів в умовах становлення нового регіоналізму.

Виклад основного матеріалу. На сьогоднішній день не існує усталеного методичного підходу до оцінювання впливу державної регіональної політики на модернізаційний стан регіонів в умовах становлення нового регіоналізму в Україні. Дослідження методичних підходів оцінки впливу державної регіональної політики на

модернізаційний стан просторових господарських систем, дає можливість стверджувати, що оцінювання найчастіше проводиться за рахунок оцінки соціально-економічного розвитку регіонів.

Оскільки метою становлення нового регіоналізму є підвищення рівня життя населення регіонів, у тому числі за рахунок зменшення асиметричності їх соціально-економічного розвитку, то, на наш погляд, для оцінювання впливу державної регіональної політики на модернізаційний стан регіонів в умовах становлення нового регіоналізму в Україні доречно взяти оцінку соціально-економічного розвитку, що також підтверджується Постановою Кабінету Міністрів України «Про затвердження Порядку та Методики проведення моніторингу та оцінки результативності реалізації державної регіональної політики» [5]; «Про запровадження комплексної оцінки соціально-економічного розвитку Автономної Республіки Крим, областей, мм. Києва та Севастополя» [2]; «Про запровадження моніторингу результатів діяльності Кабінету Міністрів України та Ради міністрів Автономної Республіки Крим, обласних, Київської і Севастопольської міських державних адміністрацій» [3]; «Про запровадження проведення оцінки результатів діяльності Ради міністрів Автономної Республіки Крим, обласних, Київської та Севастопольської міських державних адміністрацій» [4].

Запроопонований методичний підхід оцінки впливу державної регіональної політики на модернізаційний стан просторових господарських систем в умовах становлення нового регіоналізму складається з сими етапів:

по-перше, теоретико-концептуальне обґрунтування методичного підходу;

по-друге, обґрунтування часткових показників;

по-третє, стандартизація часткових показників;

по-четверте, знаходження вагових коефіцієнтів стандартизованих показників;

по-п’яте, розрахунок інтегрального індексу соціально-економічного розвитку регіонів;

по-шосте, розрахунок комплексного інтегрального індексу модуля функцій становлення нового регіоналізму;

по-сьоме, оцінка впливу функцій становлення нового регіоналізму на соціально-економічний розвиток регіонів за принципом максимуму Л.С. Понтрягіна. Розглянемо їх більш детально.

Перший етап методичного підходу полягає в теоретико-концептуальному обґрунтуванні методичного підходу. Метою аналітичного дослідження є здійснення об’єктивного аналізу соціально-економічного розвитку регіонів та його прогнозування в умовах становлення нового регіоналізму в Україні. Досягнення поставленої мети досягається за рахунок вирішення наступних завдань:

- визначення оціночних показників за складовими соціально-економічного розвитку регіонів, відповідно до встановлених принципів щодо оціночних показників;
- проведення стандартизації визначених часткових показників для використання у подальших розрахунках;
- здійснення розрахунків соціально-економічного розвитку регіонів та його складових із визначенням вагових коефіцієнтів впливу;
- розрахунок інтегрального індексу соціально-економічного розвитку регіонів та аналіз отриманих результатів;
- визначення впливу становлення нового регіоналізму на соціально-економічний розвиток регіонів;
- прогнозування соціально-економічного розвитку регіонів в умовах становлення нового регіоналізму в Україні.

Об’єктом дослідження виступає процес соціально-економічного розвитку регіонів та його складових в умовах становлення нового регіоналізму, предметом – становлення нового регіоналізму в Україні під впливом функціоналів. Суб’єктами є регіони України та

м. Київ. Необхідно зазначити, що розрахунки по АР Крим та м. Севастополь не проводилися у зв'язку із відсутністю, починаючи з 2014 р., статистичних даних.

У методичному підході використовуються різноманітні методи, а саме: стандартизація – для приведення у єдину розмірність часткових показників; групування – для встановлення певних закономірностей за складовими соціально-економічного розвитку; експертно-статичний – для обґрунтування переліку часткових показників; графічний метод – для наочності візуалізації отриманих результатів та прогнозування соціально-економічного розвитку регіонів в умовах становлення нового регіоналізму; лінійного прогнозування – для побудови довгострокового прогнозу соціально-економічного розвитку регіонів в умовах становлення нового регіоналізму в Україні та інші методи математичного аналізу.

Узагальнююче для методів у даному методичному підході є те, що вони повинні відповідати рівню об'єкту дослідження, забезпечувати достовірність отриманих розрахунків, бути обґрунтованими, простими та зрозумілими.

На другому етапі відбувається підбір часткових показників відповідно до соціально-економічного розвитку регіонів та його складових. Дослідження методичних підходів оцінки впливу державної регіональної політики на модернізаційний стан просторових господарських систем на основі визначення соціально-економічного розвитку регіонів дає можливість стверджувати, що як закордонними науковцями так і вітчизняними вченими, а також на законодавчому рівні, використовують різноманітний перелік часткових показників для розрахунків динаміки соціально-економічного розвитку регіонів.

Часткові показники також повинні бути науково-обґрунтованими, згруповані у певну систему, відповідати певним принципам, а саме:

- системності – сукупність показників повинна повністю охарактеризувати предмет дослідження, у нашому випадку, це вплив державної регіональної політики на модернізаційний стан просторових господарських систем в умовах становлення нового регіоналізму в Україні на основі визначення соціально-економічного розвитку регіонів, а також виділяти його специфічні риси, тобто такі складові соціально-економічного розвитку регіонів, як: економічний розвиток, інвестиційно-інноваційний розвиток, зовнішньоекономічна діяльність, ринок праці, інфраструктура, розвиток соціальної інфраструктури, екологічний захист та розвиток.

- узгодженості – часткові показники повинні логічним чином пов'язуватися із визначеними складовими соціально-економічного розвитку, не дублюватися, не містити кореляційні залежності; так, наприклад, для розрахунків складової ринку праці одним із часткових показників обрано «кількість зайнятих економічною діяльністю», але не використовується показник «безробіття населення» (хоча він також безпосередньо характеризує ринок праці), оскільки існує пряма залежність між цими двома показниками;

- оптимальності – сприяє можливості виокремлення предмета дослідження та його складових на різних етапах оцінювання; перелік часткових показників, з одного боку, повинен достатньо повно висвітлювати кожну із складових та соціально-економічний розвиток регіонів в цілому, а з іншого, кількість часткових показників повинна бути мінімальною, щоб не обтяжувати процес математичного моделювання.

Необхідно зазначити, що часткові показники представляють собою систему показників як впорядковану чисельність якісних та кількісних вимірників, що характеризують складові соціально-економічного розвитку (у нашому випадку – економічний розвиток, зовнішньоекономічну та інвестиційно-інноваційну діяльність, транспортну інфраструктуру, розвиток соціальної інфраструктури та ринку праці, екологічний захист та розвиток), а їх сукупність дає цілісне уявлення про вплив державної регіональної політики на модернізаційний стан просторових господарських систем на основі визначення соціально-економічного розвитку регіонів. Методологічна узгодженість

системи показників, що лежить в основі їх визначення розширює можливості аналізу, забезпечує обґрунтованість отриманих результатів.

Система показників містить часткові показники з офіційних статистичних даних Державного комітету статистики України, що відповідають системі національних рахунків та можуть бути використані для оцінювання та порівняння отриманих результатів із регіонами інших держав.

Науково-теоретичне обґрунтування визначення часткових показників із урахуванням висунутих до них принципів та використання експертно-статистичного методу для визначення переліку часткових показників при проведенні анкетування експертів-фахівців дає можливість перейти до наступного етапу методичного підходу, а саме стандартизації часткових показників.

Стандартизація часткових показників є необхідною процедурою, оскільки вони мають різний числовий порядок значень та одиниці виміру. При цьому, процедура стандартизації не створює негативного впливу на подальші розрахунки. За рахунок створення єдиного масштабу вимірювання, стандартизація всіх показників призводить до сумірного виміру, унеможливлює вплив часткових показників із більшим числовим порядком на результати підрахунків та зберігає функціональні залежності між показниками. На наш погляд, стандартизацію часткових показників більш доречно проводити за використанням методу математичного сподівання, шляхом наближення ймовірного значення часткового показника, ніж приведенням показників до максимального або мінімального значення часткового показника за певний рік. Стандартизація часткових показників здійснюється за формулами:

$$\mathrm{x}_{\mathrm{ij}}^{r} = \frac{x_{i\,jr}}{x_{i\,cpjr}}, \tag{1}$$

$$\mathrm{X}_{\mathrm{ij}}^{r} = \left(x_{1ir}, x_{2ir} \ldots x_{j\,ir}\right), \tag{2}$$

де: $\mathrm{X}_{\mathrm{ij}}^{r}$ – стандартизоване значення *i*-го часткового показника соціально економічного розвитку регіону $i = 1 \ldots 32$, що характеризує *j*-ий регіон ($j = 1 \ldots 25$);

x_{ijr} – натуральне значення *i*-го часткового показника;

x_{icpjr} – оцінка математичного сподівання *i*-го вибраного для стандартизації часткового показника *j*-го регіону за період дослідження;

r – період дослідження, роки (з 2010 р. по 2016 р.) ($r = 1 \ldots 7$);

$\mathrm{X}_{\mathrm{ij}}^{r}$ – матриця часткових показників.

У свою чергу, стандартизація часткових показників дає можливість застосування методу множинної регресії, що є четвертим етапом методичного підходу.

Метод множинної регресії використовується для знаходження вагових коефіцієнтів стандартизованих показників на складові соціально-економічного розвитку регіонів.

$$Kc = \left[\left(Z_c{}^{T} \cdot Z_c\right)^{-1} \cdot Z_c{}^{T}\right]^{T} \cdot Ic, \tag{3}$$

де *Ic* – індикатор складової соціально-економічного розвитку *c* ($c = 1 \ldots 5$).

Z_c – матриця стандартизованих показників за визначений період (сім років, $r = 7$).

Модельне рішення для розрахунку інтегрального індексу соціально-економічного розвитку та інтегральних індикаторів її складових представлено у табл. 1.

Розрахунки інтегральних індикаторів складових соціально-економічного розвитку та інтегрального індексу соціально-економічного розвитку регіонів дадуть можливість визначити динаміку та тенденцію розвитку регіонів за різними складовими та соціально-економічним розвитком в цілому, встановити диференціацію між регіонами за значеннями інтегральних індикаторів та індексу, запропонувати заходи щодо стимулювання модернізаційних зрушень у регіональних господарських системах тощо.

Таблиця 1

Модельне рішення розрахунку інтегрального індексу соціально-економічного розвитку регіонів

Назва розрахунку	Математичний вигляд модельного рішення	Номер формули
Інтегральний індикатор економічного розвитку регіону (I_{er})	$I_{er} = \sum_{i=1}^{6} a_{1i} X_{1i},$	(5)
Ваговий коефіцієнт індикатора економічного розвитку (a_i)	$a_i = (Z_1 \cdot Z_1^T)^{-1} Z_1 I_{er0},$	(6)
Інтегральний індикатор зовнішньоекономічного та інвестиційно-інноваційного діяльності (I_{zi})	$I_{zi} = \sum_{i=7}^{14} b_{1i} X_{2i},$	(7)
Ваговий коефіцієнт зовнішньоекономічного та інвестиційно-інноваційного діяльності (b_i)	$b_i = (Z_2 \cdot Z_2^T)^{-1} Z_2 I_{zi0},$	(8)
Інтегральний індикатор транспортної інфраструктури (I_{ti})	$I_{ti} = \sum_{i=15}^{19} c_{1i} X_{3i},$	(9)
Ваговий коефіцієнт транспортної інфраструктури (c_i)	$c_i = (Z_3 \cdot Z_3^T)^{-1} Z_3 I_{ti0},$	(10)
Інтегральний індикатор розвитку соціальної інфраструктури та ринку праці (I_{sr})	$I_{sr} = \sum_{i=20}^{27} d_i X_{4i},$	(11)
Ваговий коефіцієнт розвитку соціальної інфраструктури та ринку праці (d_i)	$d_i = (Z_4 \cdot Z_4^T)^{-1} Z_4 I_{sr0},$	(12)
Інтегральний індикатор екологічного захисту та розвитку (I_{ez})	$I_{ez} = \sum_{i=28}^{30} e_i X_{5i},$	(13)
Ваговий коефіцієнт екологічного захисту та розвитку (e_i)	$e_i = (Z_5 \cdot Z_5^T)^{-1} Z_5 I_{ez0},$	(14)
Інтегральний індекс соціально-економічного розвитку регіону (I_{reg})	$I_{reg} = K_1 I_e + K_2 I_{zi} + K_3 I_{ti} + K_4 I_{sr} + K_5 I_{be}$	(15)
Ваговий коефіцієнт індикаторів соціально-економічного розвитку (K)	$K = [(Z_6 \cdot Z_6^T)^{-1} Z_6] I_{reg_0},$	(16)
де: Z_1 - Z_5 – матриця часткових показників відповідного інтегрального індикатора; I_0 – змодельований індикатор відповідного інтегрального індикатора соціально-економічного розвитку регіонів; X_{1i} – часткові показники складових соціально-економічного розвитку регіонів (п'ять складових: c_1 – економічний розвиток, c_2 – зовнішньоекономічна та інвестиційно-інноваційна діяльність, c_3 – транспортна інфраструктура, c_4 – розвиток соціальної інфраструктури та ринку праці, c_5 – екологічний захист та розвиток); Z_6 – матриця індикаторів соціально-економічного розвитку; I_{reg0} – змодельований інтегральний індекс соціально-економічного розвитку регіону		

Джерело: складено автором для запропонованого методичного підходу

Але, оскільки метою методичного підходу є не тільки визначення рівня соціально-економічного розвитку регіонів, а також виявлення впливу становлення нового

регіоналізму на нього, то необхідно також визначити комплексний індекс модуля функцій становлення нового регіоналізму відповідно до встановлених функцій та підфункцій нового регіоналізму.

Для оцінки впливу функціоналів становлення нового регіоналізму в Україні на соціально-економічний розвиток регіонів пропонуємо використовувати принцип максимуму Л.С. Понтрягіна [1]. Обґрунтування використання принципу максимуму Л.С. Понтрягіна полягає у наступному:

по-перше, більшість методів оптимізації розглядають цільові функції без з'ясування впливу функцій управління процесами, які тим чи іншим способом впливають на розв'язки поставленої задачі. Принцип максимуму Л.С. Понтрягіна навпаки дозволяє виконати оптимізацію цільової функції, і знайти оптимальні функції управління процесом, у нашому випадку процесом становлення нового регіоналізму, що супроводжують цю цільову функцію у вхідній задачі;

по-друге, принцип максимуму Л.С. Понтрягіна дозволяє відмовитися від складних методів розв'язку даної задачі;

по-третє, принцип максимуму Л.С. Понтрягіна забезпечує доведення методу динамічного програмування на лінійному наближенні оптимальних управлінь.

Висновки. Отже, запропонований методичний підхід на основі обґрунтування часткових показників соціально-економічного розвитку та його складових дає можливість не тільки визначити інтегральний індекс соціально-економічного розвитку регіонів та їх ранги, а також за використанням принципом максимуму Л.С. Понтрягіна на основі розрахунків інтегральних індексів модулів функціоналів становлення нового оцінити їх вплив на соціально-економічний розвиток регіонів, що дає можливість оцінити вплив державної регіональної політики на модернізаційний стан регіонів в умовах становлення нового регіоналізму.

Список використаних джерел:

1. Понтрягин Л. С., Болтянский В. Г., Гамкрелидзе Р. В., Мищенко Е. Ф. Математическая теория оптимальных процессов. Москва, Физматгиз, 1961. – 432 с.

2. Про запровадження комплексної оцінки соціально-економічного розвитку Автономної Республіки Крим, областей, мм. Києва та Севастополя: Постанова Кабінету Міністрів України від 20 червня 2007 р. № 833.

3. Про запровадження моніторингу результатів діяльності Кабінету Міністрів України та Ради міністрів Автономної Республіки Крим, обласних, Київської і Севастопольської міських державних адміністрацій: Постанова Кабінету Міністрів України від 6 квітня 2005 р. № 263.

4. Про запровадження проведення оцінки результатів діяльності Ради міністрів Автономної Республіки Крим, обласних, Київської та Севастопольської міських державних адміністрацій: Постанова Кабінету Міністрів України від 9 червня 2011 р .№ 650.

5. Про затвердження Порядку та Методики проведення моніторингу та оцінки результативності реалізації державної регіональної політики Постанова Кабінету Міністрів України від 21.10.2015 р. № 856.

References:

1. Pontrjagin, L. S., Boltjanskij, V. G., Gamkrelidze, R. V. and Mishhenko, E. F. (1961) Matematicheskaja teorija optimal'nyh processov [Mathematical theory of optimal processes], Fizmatgiz, Moskva, USSR.

2. Cabinet of Ministers of Ukraine (2007), "Resolution of the Cabinet of Ministers of Ukraine "On the introduction of a comprehensive assessment of the socio-economic development of the Autonomous Republic of Crimea, oblasts, mm. Kiev and Sevastopol"", available at : http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/833-2007-%D0%BF

3. Cabinet of Ministers of Ukraine (2005), "Resolution of the Cabinet of Ministers of Ukraine "On introduction of monitoring of the results of activity of the Cabinet of Ministers of Ukraine and the Council of Ministers of the Autonomous Republic of Crimea, regional, Kyiv and Sevastopol city state administrations"", available at : http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/263-2005-%D0%BF

4. Cabinet of Ministers of Ukraine (2011), "Resolution of the Cabinet of Ministers of Ukraine "On introduction of evaluation of the results of the activity of the Council of Ministers of the Autonomous Republic of Crimea, regional, Kyiv and Sevastopol city state administrations", available at : http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/650-2011-%D0%BF

5. Cabinet of Ministers of Ukraine (2015), "Resolution of the Cabinet of Ministers of Ukraine "On Approval of the Procedure and Methodology for Monitoring and Evaluation of the Effectiveness of the Implementation of the State Regional Policy", available at : http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/856-2015-%D0%BF

Ключові слова: *новий регіоналізм, методичний підхід, соціально-економічний розвиток, регіон, оцінювання, вплив державної регіональної політики, модернізаційний стан регіонів.*
Keywords: *new regionalism, methodical approach, socio-economic development, region, evaluation, influence of the state regional policy, modernization of the regions.*
Ключевые слова: *новый регионализм, методический подход, социально-экономическое развитие, регион, оценка, влияние государственной региональной политики, модернизационное состояние регионов.*

Рецензент: Худолей В. Ю., ректор ПВНЗ «Міжнародний науково – технічний університет імені академіка Юрія Бугая», доктор економічних наук, професор

Перевірено на плагіат: https://corp.unicheck.com/library/viewer/report/5916231

УДК 658:001.895(477)

ЕКОНОМІЧНА ПАРАДИГМА СТРАТЕГІЧНОГО УПРАВЛІННЯ ПІДПРИЄМСТВАМИ В УМОВАХ «НОВОЇ» ЕКОНОМІКИ

http://orcid.org/0000-0001-5664-2908

Логутова Тамара Григорівна, Завідувач кафедри інноватики та управління, ДВНЗ «Приазовський державний технічний університет», професор, д. е. н.

Пеліхова Маргарита Андріївна, магістр, студентка спеціальності 073 «Менеджмент», освітня програма «Менеджмент організацій і адміністрування», ДВНЗ «Приазовський державний технічний університет», м. Маріуполь.

Tamara Logutova, Head of the Department of Innovation and Management, Dr.Sc, Professor, Pryazovskyi state technical university (PSTU)

Pelikhova Marharyta Andreevna, a master's degree, a student of specialty 073 «Management», an educational program «Management of organizations and administration», «Pryazovskyi State Technical University», Mariupol, email: pelikhovarita96@gmail.com, tel: +380954163060

T. Logutova, M. Pelikhova, The economic paradigm of strategic management of enterprises in the conditions of a "new" economy.

The article contains facts about the significant impact of business globalization, which largely affects the activities of industrial enterprises in Ukraine. In recent years, the world economy has made a transition to a post-industrial society, the main features of which are the social orientation of economic systems, the subordination of economic development to the tasks of a human. Enterprises should react to the changes in the market environment and adapt themselves to the "new" economy. Ukraine needs an innovative economic recovery and this requires the creation of a new paradigm of the industrial enterprises management. Investigations of the influence factors on the formation of the economic paradigm for the industrial enterprises management in the conditions of a "new" economy have shown that these include: new forms of management, methods of communication, the influence of the institutional environment, globalization processes. Researches have shown that there is no single strategy for managing industrial enterprises. In each particular case, the strategy is formed for each specific enterprise, but common for all enterprises is that the formation of a new system for the management of industrial enterprises combines three elements: tactical, operational and strategic management. The peculiarity of the modern economic paradigm is the use of situational management in the management activities. We point attention to the scientific opinion that the processes of forming a management strategy are connected with the strategic potential of the enterprise, which is considered as a range of opportunities, resources, sources of achieving of the enterprise's strategic goals.

Логутова Т.Г., Пеліхова М.А. Економічна парадигма стратегічного управління підприємствами в умовах «нової» економіки

Стаття має оглядово-аналітичний характер. У статті визначено суттєвий вплив глобалізації бізнесу, що в значній мірі відображається на діяльності промислових підприємств України. За останні роки світове господарство здійснило перехід до постіндустріального суспільства, основними ознаками якого є соціальна спрямованість економічних систем, підпорядкування економічного розвитку потребам людини. Підприємства повинні реагувати на зміни у ринковому середовищі та адаптуватися до «нової» економіки. Україна потребує інноваційного відновлення економіки, що призводить до пошуку нової парадигми управління промисловими підприємствами. Дослідження чинників впливу на формування економічної парадигми управління промисловими підприємствами в умовах «нової» економіки виявило, що до таких чинників належать: нові форми господарювання, способи комунікацій, вплив інституційного середовища, глобалізаційні процеси. Дослідження свідчать, що єдиної стратегії управління промисловими підприємствами не існує. У кожному конкретному випадку вона формується для кожного конкретного підприємства , але загальним для усіх підприємств є те, що формування нової системи управління промисловими підприємствами поєднує три елементи: тактичне, оперативне, стратегічне управління. Особливістю сучасної економічної парадигми являється використання в управлінській діяльності ситуаційного управління. Заслуговує на увагу думка, що процеси формування стратегії управління пов'язані зі стратегічним потенціалом підприємства, котрий розглядається як можливості, ресурси, джерела дослідження стратегічних цілей підприємства.

© ***T. Logutova, M. Pelikhova / Логутова Т.Г., Пеліхова М.А., 2018***

Логутова Т.Г., Пелихова М.А. Экономическая парадигма стратегического управления предприятиями в условиях «новой» экономики.

В статье отмечено существенное влияние глобализации бизнеса, что в значительной степени отражается на деятельности промышленных предприятий Украины. За последние годы мировое хозяйство осуществило переход к постиндустриальному обществу, основными признаками которого являются социальная направленность экономических систем, подчинение экономического развития задачам человека. Предприятия должны реагировать на изменения в рыночной среде и адаптироваться к «новой» экономике. Украина нуждается в инновационном восстановлении экономики, что вызывает необходимость создания новой парадигмы управления промышленными предприятиями. Исследования факторов влияния на формирование экономической парадигмы управления промышленными предприятиями в условиях «новой» экономики показало, что к таковым относятся: новые формы хозяйствования, способы коммуникаций, влияние институциональной среды, глобализационные процессы. Исследования показали, что единой стратегии управления промышленными предприятиями не существует. Он формируется для каждого конкретного предприятия, но общим для всех предприятий является то, что формирование новой системы управления промышленными предприятиями объединяет три элемента: тактическое, оперативное и стратегическое управление. Особенностью современной экономической парадигмы является использование в управленческой деятельности ситуационного управления. Заслуживает внимания научное мнение, что процессы формирования стратегии управления связаны со стратегическим потенциалом предприятия, который рассматривается как возможности, ресурсы, источники достижения стратегических целей предприятия.

Постановка проблеми. Сучасні підприємства-виробники вимушені функціонувати в умовах «нової» економіки. Термін «нова» економіка виник в зв'язку із глобалізацією світового суспільства. Діяльність транснаціональних компаній має великий вплив на промислові підприємства. «Нова» економіка – це економіка, спрямована на впровадження інновацій, які розробляються на основі інтелекту, професійних знань, корпоративної культури.

На думку науковців, основною ознакою такого суспільства є соціальна спрямованість економічних систем, підпорядковування економічного розвитку завданням людини. Підприємства повинні відповідно реагувати на зміни у ринковому середовищі, тобто адаптуватися до «нової» економіки. Ретроспективний огляд розвитку різних секторів національної економіки свідчить про те, що в сучасних умовах більшість підприємств, які ще функціонують, опинилися в дуже скрутному становищі. В першу чергу це стосується експортноорієнтованих галузей : машинобудівної, металургійної, галузі легкої промисловості. Тобто економіка України знаходиться під тиском двох векторів: з одного боку – вплив вектора глобалізації: вплив ТНК, міжнародних фінансових організацій, з другого – вплив внутрішнього середовища: кризова ситуація в Україні, яка посилюється воєнними діями, погіршенням соціальних умов.

В Україні виникло питання реанімації економіки з послідовним інноваційним розвитком, що потребує нової парадигми управління промисловими підприємствами в умовах «нової» економіки.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Аналіз численних наукових праць з питань формування «нової» економіки, економічної парадигми управління підприємствами в умовах «нової» економіки свідчить про те, що різні автори використовують різні підходи щодо визначення парадигми «нової» економіки. Провідні вчені стверджують, що глобалізація є основним проявом «нової» економіки, яка в значній мірі впливає на формування економічної парадигми стратегічного управління промисловими підприємствами. Аналізом цих питань займались такі вчені, як Кириленков І. [1], Фатенюк-Ткачук А.О. [2], Вілкінсон Д. [3], Валертайн И. [4], Сорокин П.А. [5], Сорос Дж. [6], Тоффлер А. [7].

Мета статі – дослідження чинників впливу на формування економічної парадигми управління промисловими підприємствами в умовах «нової» економіки.

Результати дослідження. «Нова» економіка, на думку автора [2], це економіка постійних змін, а в останній час й економіка струсів. Вчені вважають, що довгострокову

стабільність діяльності підприємства можна забезпечити лише за умови підтримування стану струсу.

Сучасний етап розвитку економіки ще називають «економікою знань», «інформаційною економікою». Він характеризується заміною пріоритетів економічного розвитку із матеріальних галузей виробництва на наукоємні та високотехнологічні галузі, що зумовило розширення інформаційного сектору економіки.

Науковці визначають, що «нова» економіка є інформаційно-мережевою економікою, що обумовлює ускладнення взаємозв'язків між економічними суб'єктами. Ці зв'язки стають поліструктурними і системними, з'являються нові форми господарювання і способи комунікацій, посилюється вплив інституційного середовища [8, с.416].

Але як і раніше, саме діяльність підприємств є основним показником діяльності галузей, вони є рушійною силою у розвитку регіональної і національної економік.

Новий філософській словник дає наступне тлумачення: «парадигма – система теоретичних, методологічних і аксіоматичних установ, прийнятих як зразок наукових завдань, що розділяються всіма членами наукового співтовариства» [9, с.731]. Першим цей термін ввів Г. Бергман, подальше його використання і розповсюдження належить Т. Куну. Його точка зору – парадигма це не тільки когнітивна модель, але й соціальна характеристика, яка позначає «погодженість думок вчених» [10, с.112].

Саме Т.Кун виділив два аспекти парадигми: епістемічний і соціальний. Тобто, парадигма – це сукупність фундаментальних знань, цінностей та дій наукового співтовариства.

Досліджуючи чинники впливу на формування парадигми управління промисловими підприємствами, науковці визначають, що підприємства знаходяться в стані постійного і безперервного розвитку, але виробничі сили і потенціал підприємства не спроможні швидко адаптуватись до виникаючих змін. Саме цей чинник є сприятливим щодо розвитку підприємств [2, с.54].

Сучасна ситуація потребує розробки та впровадження нових форм управлінських технологій. Практика свідчить про те, що єдиної стратегії управління промисловими підприємствами не існує. Стратегія в кожному окремому випадку формується для кожного конкретного підприємства. Однак аналіз розвитку тенденцій «нової» економіки, впливу глобалізації, кризових явищ у межах всього світового суспільства, а також у окремій країні дозволяє визначити, що існують і загальні підходи до формування економічної парадигми управління промисловими підприємствами.

На думку науковців [11, с.159, 12], у XXI столітті формується парадигма нової науково-технічної революції (НТР), яка кардинально вплине на зміну вигляду світової цивілізації. Така парадигма має глобальний характер, розвивається одночасно за багатьма напрямами і буде стосуватися конкретних елементів управління промисловими підприємствами:

- оновлення процесів виробництва;
- зміни відносин між людьми в процесі виробництва;
- переформування відносин між організаціями і зовнішнім середовищем.

Визначено, що в умовах глобалізації світової економіки, відбувається переорієнтація на ринок споживачів, спостерігається стрімкий розвиток сфери послуг. У сфері промислового виробництва здійснюється відмова від масового виробництва, що сформувалась на межі XIX-XXI століть під впливом теорії Ф.Тейлора [12, с.163] , А. Файоля [11, с.163], за активною участю видатних людей. На зміну масовому виробництву йде новий тип «lean production» [2, с.163] («дбайливе виробництво»). Сутність цього типу виробництва полягає в тому, що підприємство виробляє продукт, який обрав споживач і в обсязі, необхідному споживачу, і саме тоді, коли це йому необхідно. Тобто відбувається повернення до виконання індивідуальних замовлень, а не на сучасному технічному і технологічному рівнях. Але характерним є те, що професіонал за допомогою сучасних технологій обладнання виробляє індивідуально-орієнтовану продукцію.

Заслуговує на увагу той чинник, що за роки незалежності в Україні експортноорієнтовані підприємства (95-100 %), а саме: металургійної, машинобудівної, галузей легкої промисловості, змінили форму власності на приватну. Це обумовило формування нової системи управління промисловими підприємствами, яка поєднує три елементи: тактичне, оперативне, стратегічне управління [11, с.158].

Автори цієї статті підтримують думку деяких науковців, що нова система управління промисловими підприємствами допоможе підприємствам адаптуватися до зміни зовнішнього та внутрішнього середовища, тобто за своєю суттю, це і є економічна парадигма управління промисловими підприємствами. Більшість науковців стверджують, що сучасна економічна парадигма – це сучасна парадигма стратегічного менеджменту, яка дозволяє швидко здійснювати зміну цілей підприємства відповідно «глобалізації ринку, поширення інформаційних технологій та комп'ютерних мереж, нові якості робочої сили, зайнятої в організації» [13].

Особливістю сучасної економічної парадигми є використання в управлінській діяльності ситуаційного управління. Саме ситуаційне управління є інструментом, який дає можливість реагувати на прояв суб'єктивних обставин у процесі реалізації поставлених завдань.

Однак, треба визначити, при тому що ситуаційне і стратегічне управління визначають основними видами управління, їх не можна ототожнювати. Саме використання ситуаційного виду управління допоможе адаптувати діяльність підприємства до кризових умов.

Виявлено, що існують численні підходи до розуміння і визначення сутності стратегічного управління підприємствами. Заслуговують на увагу представлені теорії стратегії підприємства в дослідженнях А.П.Наливайко [14]. Він визначив стратегію підприємства як базове поняття та предмет відповідної наукової галузі. А.П.Наливайко розглядає стратегію управління підприємством як набір напрямків діяльності щодо забезпечення прибутковості.

Наведене визначення категорії стратегії підприємства базується на певних положеннях, а саме: стратегія підприємства в основі є портфельною, яка об'єднує сукупність напрямків стратегічної діяльності, підприємство встановлює цілі та засоби їх досягнення; кожний з напрямів має свої власні можливості зростання та прибутковості; усі складові стратегічного портфеля підприємства повинні бути збалансованими; стратегія підприємства повинна постійно оновлюватися [15, с.67, 16]. Узагальнюючи положення теорії А.П.Наливайко, можна визначити, що «для сформованої парадигмальної конструкції» він визнає поняття «стратегія», «стратегічні напрямки діяльності», «конкурентні переваги», «стратегічний потенціал», безперервність процесів оновлення та змін [15, с.68]. Деякі науковці віддають перевагу процесам формування стратегії і, у зв'язку з цим, аналізу та оцінці створеного та розвитку стратегічного потенціалу. Вони визначають стратегічний потенціал, як можливості, ресурси, джерела досягнення стратегічних цілей підприємства – формування, підтримка та розвиток стійких конкурентних переваг. Це обумовлює ресурсний підхід до визначення стратегічного потенціалу. Сутність цього підходу у тому, що підприємства відрізняють щодо їх ресурсного оснащення, чим пояснюється їх ефективність та прибутковість [17]. Тобто становлення та подальший розвиток сучасної парадигми стратегічного управління підприємства відбувається на основі систематизації і синтезу теоретичних поглядів на стратегічний потенціал з метою створення концептуальної моделі його управлінням.

Основним критерієм визначення стратегічного потенціалу визнано джерело конкурентних переваг підприємства. Основним чинником стратегічного потенціалу, що використовується для реалізації процесів стратегічного управління є організаційні знання.

Таким чином, на основі одержаних результатів проведеного дослідження, можна визначити, що сучасна парадигма повинна будуватися з урахуванням того, що головним об'єктом управління є підприємство. Підприємства розглядаються як складні, динамічні,

спроможні до самоорганізації соціально-економічні системи [14]. Основою нової парадигми управління є гуманізація виробництва. Саме людина є головною виробничою силою. Матеріальною основою гуманізації виробництва є науково-технічний прогрес, реалізація якого відбувається шляхом трансформації економічних відношень.

Узагальнюючи результати досліджень як вітчизняних, так і іноземних авторів необхідно визначити, що не можна сформувати оптимальну економічну парадигму управління промисловими підприємствами, якщо відсутня національна парадигма. Багато науковців поділяє думку, що національна парадигма – це сукупність складових, тобто окремих парадигм, які є складовими національної парадигми, а саме: економічної, енергетичної, продовольчої, культурної, демографічної, військової парадигм. Бажано ці складові сформувати у ієрархію відповідно до вагомості кожної з них у складі національної парадигми.

Але треба відзначити, що вплив глобалізації, мінливого зовнішнього та внутрішнього середовища, спонукає змінюватися ієрархічну схему в залежності від пріоритетності цих складових, яка змінюється в залежності від обставин. Таким чином, формування загальної економічної парадигми управління промисловими підприємствами повинно спиратися на економічну парадигму розвитку держави, що дає можливість приймати стратегічно правильні та ефективні рішення у процесі управління підприємствами.

В сучасних умовах, на жаль, треба констатувати, що в Україні немає збалансованої національної парадигми. Ставлячи на вищому шаблі ієрархії військову парадигму, треба відзначити, що вона не буде ефективно реалізовуватися без розвитку економічної парадигми. На нашу думку, треба віддати пріоритет економічні парадигмі, що дасть можливість реалізуватися всім іншим.

Впровадження національної парадигми можливе тільки з урахуванням впливу зовнішнього середовища, тому що промислові підприємства, форма їх взаємодії з транснаціональними компаніями, також змінилася. Але, спираючись на досвід розвинутих держав, треба на перше місце ставити інтереси своєї держави та обов'язково налагоджувати дипломатичні взаємовідносини із сусідніми державами.

Висновки. Дослідження чинників впливу на формування економічної парадигми управління промисловими підприємствами, дозволяє зробити висновок, що підприємства-виробники функціонують в умовах «нової» економіки, що обумовлено суттєвим впливом глобалізації на їх діяльність. Відновлення економіки України потребує нової парадигми управління промисловими підприємствами. Визначено, що економічна парадигма стратегічного управління підприємством не може бути універсальною. Вибір парадигми обумовлений особливостями підприємства, характером його діяльності та впливом внутрішніх та зовнішніх чинників. Формування нової системи управління промисловими підприємствами поєднує три елементи: тактичне, оперативне та стратегічне управління. Особливостями сучасної економічної парадигми є використання в управлінській діяльності ситуаційного управління, що дозволяє підприємствам адаптуватися до мінливого зовнішнього середовища. В роботі визначено, що в Україні поки відсутня збалансована національна парадигма управління розвитком держави, яка повинна бути основою щодо формування економічних парадигм управління підприємствами.

Список використаних джерел

1. Кириленко В. І. Суперечності, тенденції і виклики сучасної економіки. Парадигмальні зрушення в економічній теорії XXI ст. Матеріали III міжнародної науково-практичної конференції [Електронний ресурс] – Режим доступу: http://dsr.univ.kiev.ua/pub/publish/160494/.

2. Фатенюк-Ткачук А. О. Парадигма проявів «нової» економіки/ А. О. Фатенюк-Ткачук //Актуальні проблеми економіки. – №12 (138), 2012. – С.53-60.

3. Wulkinson, D. Sorokin versus Toynbec on Civilization. In: Sorokin se Civilization. A Centennial Assessment. Ed. By Ford J., Richard M., Talbutt P. New Brunswick; L., 1996. – 246 p.

4. Валертайн И. Конец знакомого мира. Социалогия XXI века. – М:Логос, 2003. – 368 с.

5. Сорокин П. А. Общая социология (Человек. Цивилизация. Общество). Общ. ред.сост. и предисл. А.Ю. Согомонов; Пер.с англ. – М.: Политиздат, 1992. – 543 с.
6. Сорос Дж. Эпоха ошибок: мир на пороге глобального кризиса – М.; Альпина Бизнес Брукс, 2008. – 202 с.
7. Toffler A. The Adaptive Corporation, Gower, 1985. - 217 p.
8. Смєсова В. Л. Методологічні аспекти дослідження процесів формування і реалізації економічних інтересів/ В. Л. Смєсова // Парадигмальні зрушення в економічній теорії XXI ст. Матеріали III міжнародної науково-практичної конференції [Електронний ресурс] – Режим доступу: http://dsr.univ.kiev.ua/pub/publish/160494/.
9. Новый философский словарь: 2-е изд., перераб. и дополн. – Мн.; Интерпрессервис; Книжный Дом, 2001. – 1280 с.
10. Кун Т. Структура научных революцій/ Т.Кун// – М.:Наука.1975. – 324 с.
11. Ігнатьєва І.А., Янковий Р.В. Нові парадигми стратегічного управління промисловими підприємствами в умовах ринкових трансформацій/ І.А. Ігнатьєва, Р.В. Янкови// Економіка та управління підприємствами. Актуальні проблеми економіки, №1(127), 2012. – С.157-163
12. Тейлор Ф. У. Принципы научного менеджмента/ Ф. У. Тейлор // – М.; Контроллинг, 1991. – 104 с.
13. Поплавська Ж. В., Полянська А.С. Зміна парадигми стратегічного управління на підприємстві в умовах сучасного розвитку./ Ж. В. Поплавська , А.С. Полянська// Lviv Polytechnik National University Institutional Repository. –[Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://ena.lp.edu.ua/.
14. Наливайко А. П. Теорія стратегії підприємства. Сучасний стан та напрями розвитку: Монографія/ А. П. Наливайко// – К.:КНЕУ, 2001. – 227 с.
15. Бабина Е. Е. Трансформация подходов к управлению на современном этапе развития экономики /Е. Е. Бабина //[Электронный ресурс]. - Режим доступа : http:// www.konspekt.biz/index.php?+text=2829.
16. Штимер А. Т. Сучасна парадигма стратегічного управління потенціалом підприємства в конкурентному середовищі/ А. Т. Штимер// Стратегія економічного розвитку України. Спецвипуск, №28, 2011. – С.65-70.
17. Оценко И. П. Становление парадигмы стратегического управления потенциалом предприятия: Монография/ И. П. Оценко// – Харьков: Изд.ХНЭУ, 2007. – 348 с.

References

1. Kirilenko V. I. (2015) "Contradictions, tendencies and challenges of the modern economy. Paradigm shifts in the economic theory of the twenty-first century" ["Superechnosti, tendentsiyi i vyklyky suchasnoyi ekonomiky. Paradyhmalni zrushennya v ekonomichnyiy teoriyi KHKHI st."], Materials of the 3rd International Scientific and Practical Conference, Retrieved from http://dsr.univ.kiev.ua/pub/publish/160494/.
2. Fatenuk-Tkachuk A. O. (2012) "The paradigm of manifestations of a "new" economy" ["Paradyhma proyaviv «novoyi» ekonomiky"] Actual problems of the economy, № 12 (138), p.53-60.
3. Wulkinson, D. (1996) "Sorokin versus Toynbec on Civilization. In: Sorokin se Civilization" A Centennial Assessment. Ed. By Ford, J., Richard ,M. ,Talbutt, P. New Brunswick; L., 246 p.
4. Wallerstein I. (2004) "The End of the World as We Know It: Social Science for the Twenty-First Century", M, Logos, 368 p.
5. Sorokin P. A. (1992) "General sociology (Man. Civilization. Society)" ["Obshchaya sotsiologiya (Chelovek. Tsivilizatsiya. Obshchestvo)"], trans. from English, M, Politizdat, 543 p.
6. Soros G. (2008) "The Age of Fallibility: Consequences of the War on Terror", trans. from English, M, Alpina Business Brooks, 202 p.
7. Toffler A. (1985) "The Adaptive Corporation", Gower, 217 p.
8. Smysova V. L. (2015) "Methodological aspects of the study of the processes of formation and realization of economic interests. Paradigm shifts in the economic theory of the twenty-first century" ["Metodolohichni aspekty doslidzhennya protsesiv formuvannya i realizatsiyi ekonomichnykh interesiv. Paradyhmalni zrushennya v ekonomichniy teoriyi KHKHI st."], Materials of the 3rd International Scientific and Practical Conference, Retrieved from http://dsr.univ.kiev.ua/pub/publish/160494/.
9. "New philosophical dictionary: 2nd ed. revised and enlarged", ["Novyy filosofskiy slovar': 2-ye izd., pererab. i dopoln"] (2001), Mn, Interpressservice, Book House, 1280 p.
10. Kuhn T. (1975) "The Structure of Scientific Revolutions" trans. from English, M., Nauka, 324 p.
11. Ignatyeva I. A., Yankovsky R.V. (2012) "New paradigms of strategic management of industrial enterprises in the conditions of market transformations" ["Novi paradyhmy stratehichnoho upravlinnya promyslovymy pidpryyemstvamy v umovakh rynkovykh transformatsiy"]. Economics and Enterprise Management. Actual problems of the economy, №1 (127), p.157-163
12. Poplavskaya Zh.V., Polyanska A. C. "Changing the paradigm of strategic management in the enterprise in the conditions of modern development".["Zmina paradyhmy stratehichnoho upravlinnya na pidpryyemstvi v umovakh suchasnoho rozvytku"], Lviv Polytechnik National University Institutional Repository, Retrieved from http // en alp.edu.ua.
13. Nalyvayko A. P (2001) "The theory of enterprise strategy. Current state and directions of development" ["Teoriya stratehiyi pidpryyemstva. Suchasnyy stan ta napryamy rozvytku"], Monograph, K., KNEU, 227 p.

14. Shimmer A. T. (2011) "Modern paradigm of strategic management of enterprise potential in a competitive environment" ["Suchasna paradyhma stratehichnoho upravlinnya potentsialom pidpryyemstva v konkurentnomu seredovyshchi"], Strategy of economic development of Ukraine. Special issue, №28, p.65-70.
15. Taylor F. W. (1991) "The Principles of Scientific Management" trans. from English, M., Controlling, 104 p.
16. Babina E. E. "Transformation of approaches to management at the present stage of economic development" ["Transformatsiya podkhodov k upravleniyu na sovremennom etape razvitiya ekonomiki"], Retrieved from http: // www.konspekt.biz/index.php?+text=2829.
17. Otenko I. P. (2007) "Formation of the paradigm of strategic management of enterprise potential" ["Stanovleniye paradigmy strategicheskogo upravleniya potentsialom predpriyatiya"], Monograph, Kharkov, Publ. KhNEU, 348 p.

Keywords: *economic paradigm, strategic management, «new» economy, enterprises, globalization.*
Ключові слова: *економічна парадигма, стратегічне управління, «нова» економіка, підприємства, глобалізація.*
Ключевые слова: *экономическая парадигма, стратегическое управление, «новая» экономика, предприятия, глобализация.*

Перевірено на плагіат: https://corp.unicheck.com/library/viewer/report/5478551

CONTENT / ЗМІСТ / СОДЕРЖАНИЕ:

V. Voloshin. *Processes of advanced consumption in society.* 5

Волошин В. С. *Процессы опережающего потребления в обществе.* 5

I. Mayorova, M. Pomazkov. *System of ecological safety of a transport process of industrial enterprise.* 12

Майорова І. М., Помазков М. В. *Система екологічної безпеки транспортного процесу промислового підприємства.* 12

N. Potapova. *Environmental management as a factor in the environmental and economic efficiency of industrial enterprises.* 19

Потапова Н. М. *Екологічний менеджмент як фактор еколого-економічної ефективності діяльності промислових підприємств.* 19

G. Shvets. *Startup as a new of business line.* 26

Швець Г.О. *Стартап як новий напрямок підприємництва.* 26

L. Mamatova. *Legal support of entrepreneurial activity in Ukraine.* 33

Маматова Л. Ш. *Правове забезпечення підприємницької діяльності в Україні.* 33

I. Psareva, Y. Tkachenko. *Features of financing activities for environmental protection at industrial enterprises of the Azov Sea Region.* 41

Псарьова І.С., Ткаченко Ю.Д. *Особливості фінансування заходів з охорони навколишнього середовища на промислових підприємствах Приазов'я.* 41

A. Melikhov, V. Dyachenko. *Social oriented cluster as an instrument for sustainable development of communal economy enterprises.* 47

Меліхов А.А., Дьяченко В.Р. *Соціально орієнтований кластер як інструмент забезпечення сталого розвитку підприємств комунальної сфери.* 47

G. Bessonova. *Application of economic methods of management by an industrial enterprise.* .. 53

Бессонова Г. П. *Застосування економічних методів управління промисловим підприємством.* 53

G. Krapivina. *Estimation of free time of the population as the main resource of tourism (for example, Mariupol).* 58

Крапівіна Г. О. *Оцінка вільного часу населення як основного ресурсу туризму (на прикладі м. Маріуполь).* 58

S. Kalinina, Yu.Korovchuk, O.Kushnarenko. *The international labor market in the world globalizing: migration discourse.* 69

Калініна С. П., Коровчук Ю. І., Кушнаренко О. П. *Міжнародний ринок праці в умовах глобалізації: міграційний дискурс.* 69

S. Belous-Sergeeva. *The role of the quality management in «Lean Production» concept and problems of its implementation in national production.* 77

Білоус-Сергєєва С. О. *Роль управління якістю у концепції «Lean Production» та проблеми її впровадження на вітчизняних виробництвах.* 77

Y. Kuznetsova. *The crucial legal issues of legal protection and legal safeguard the objects of the law of intellectual property in Ukraine.* 84

Кузнецова Ю. В. *Актуальні питання правової охорони і правового захисту об'єктів права інтелектуальної власності в Україні* 84

M. Kravchenko. *Certified training in the vocational-technical sector and its impact on the social and economic development of the region.* 91

Кравченко М. С. *Сертифікатне навчання в професійно-технічній сфері та його вплив на соціально-економічний розвиток регіону.* 91

V. Kozlova, *Modern methods of managing the economic security of an enterprise.* 96

Козлова В. Я. *Сучасні методи оцінки економічної безпеки підприємства.* 96

L. Kapranova, *Investigation of the conjuncture on the market of the global metal products market.* 101

Капранова Л. Г. Кон'юнктурні дослідження світового ринку металопродукції. 101

L. Kapranova, D. Nikitin, *The hotel market of Ukraine: problems and development prospects.* 109

Капранова Л. Г., Нікітін Д. *Готельний ринок України: проблеми та перспективи розвитку.* 109

S. Shagoyan. *Conceptual basis of the economic security of countries.* 117

Шагоян С. М. *Концептуальні основи дослідження економічної безпеки країн.* 117

N. Ivanova. *The main aspects of the manifestation of economic security in the region.* 125

Іванова Н.С. *Основні аспекти прояву економічної безпеки регіону.* 125

L. Korenyuk, L. Golovkova, *Financial factors of the region's competitiveness in the context of decentralization.* 130

Коренюк Л. В., Головкова Л. С. *Фінансові чинники конкурентноспроможності регіону у контексті децентралізації.* 130

I. Perevozova, N. Daliak, O. Morozova. *Forecasting the value of natural gas in Ukraine's UGS depending on the volume of natural gas use and imports.* 141

Перевозова І., Даляк Н., Морозова О. *Прогнозування значення обсягу природного газу у ПСГ України в залежності від обсягів використання природного газу та імпорту.* 141

Y. Bocharova. *Mechanism of the Ukrainian innovative infrastructure development management under globalization conditions.* 147

Бочарова Ю. Г. *Механізм управління розвитком інноваційної інфраструктури України в умовах глобальної конкуренції.* 147

O. Liubchuk. *Tourism as a Modern Determinant of Subjective Satisfaction with Life in Ukraine.* 154

Любчук О. К. *Туризм як сучасна детермінанта суб'єктивної задоволеності життям в Україні.* 154

O.Parshyna, T.Chumak, L.Yarmolenko. *Statistical analysis of labour migration processes in Ukraine.* 160

Паршина О. А., Чумак Т. В., Ярмоленко Л. І. *Статистичний аналіз процесів трудової міграції в Україні.* 160

G. Likhonosova. *System of criteria of results diagnostic of regulation socio-economic exclusion at enterprises.* 168

Ліхоносова Г. С. *Система критеріїв діагностування результативності регулювання соціально-економічного відторгнення на підприємствах.* 168

V. Gonchar, M. Maltsev. *Diversification of industrial enterprises as a direction of strategic development.* 176

Гончар В. В., Мальцев М. М. *Диверсифікація промислових підприємств як напрямок стратегічного розвитку.* 176

A. Pereverzieva. *Impact of the level of wage on the budget of the united territorial communities.* 182

Переверзєва А.В. *Вплив рівня оплати праці на бюджет об'єднаних територіальних громад.* 182

O. Zinchenko. *Development of scientific parks in conditions of formation of the image of the region: world experience and Ukrainian realities.* 190

Зінченко О.А. *Розвиток наукових парків в умовах формування іміджу регіона: світовий досвід та українські реалії.* 190

L. Goroshkova (Horoshkova). *Estimation and management of strategic stability of the machine-building enterprises.* 197

Горошкова Л.А. *Оцінка та управління стратегічною стійкістю машинобудівних підприємств.* 197

Abdulgasanov Tural Tofik oglu. *Intensification of the agricultural sector as a regularity of the development of the economy of Azerbaijan.* 207

Абдулгасанов Турал Тофик оглы. *Интенсификация аграрного сектора как закономерность развития экономики Азербайджана.* 207

T. Melikhova. *Economic security of industrial enterprises: analysis of the financial situation, probability of bankruptcy, net economic effect of investment attracting.* 213

Меліхова Т.О. *Економічна безпека промислових підприємств: аналіз фінансового стану, ймовірності банкрутства, чистого економічного ефекту від залучення інвестицій.* 213

L. Goroshkova, V. Volkov, R. Karbivnychyi. *Application of information systems in management of the incorporated territorial communities.* 222

Горошкова Л. А., Волков В. П., Карбівничий Р. О. *Застосування інформаційних систем в управлінні об'єднаними територіальними громадами.* 222

Goroshkova L., Volkov V., Karbivnychyi I. Application of information systems in management by energyefficiency and energysavings in a housing and municipal services. 230

Горошкова Л. А., Волков В. П., Карбівничий І. О. *Застосування інформаційних систем в управлінні енергоефективністю та енергозбереженням у житлово-комунальному господарстві.* 230

I. Psarova, N. Zaharenko. *Ecological-economic analysis and its influence on the formation of the state's innovation strategy.* 238

Псарьова І. С., Захаренко Н. С. *Еколого-економічний аналіз та його вплив на формування інноваційної стратегії держави.* 238

R.Tolpezhnikov, H. Muterko. *Proactive management of labor potential at an industrial plant.* 247

Толпежніков Р. О., Мутерко Г. М. *Проактивне управління трудовим потенціалом на промисловому підприємстві.* 247

Hasanov Ismail Djafar oglu. *Perfection of the financial system as a guarantor of economic stability* 255

Гасанов Исмаил Джафар оглы. *Финансовая система как гарант экономической стабильности.* 255

P. Korenyuk, O. Bobyr. *Improvement of investment activity of food industry enterprises in conditions of reforming the tax system of Ukraine.* 262

Коренюк П. І., Бобирь О. І. *Поліпшення інвестиційної діяльності підприємств харчової промисловості в умовах реформування податкової системи України.* 262

Yu. Kovalenko. *System integration of information resources in the prospect of development of regional information management.* 272

Коваленко Ю. О. *Системна інтеграція інформаційних ресурсів в перспективі розвитку регіонального інформаційного менеджменту.* 272

T. Grynko. *Problems of formation and development of labor potential of enterprises in Ukraine.* 281

Гринько Т. В. *Проблеми формування та розвитку трудового потенціалу підприємств в Україні.* 281

Y. Zharyk, N. Hurzhii. *Analysis of manager's leadership influence on the results of the machine-building enterprise performance.* 288

Гуржій Н. М., Жарик Є.А. *Аналіз лідерського впливу керівника на результативність роботи машинобудівного підприємства.* 288

R. Tulchinsky. *The methodic approach to impact assessment state and regional policy to the state regional modernization in conditions of new regionalism.* 297

Тульчинський Р. В. *Методичний підхід щодо оцінки впливу державної регіональної політики на модернізаційний стан регіонів в умовах становлення нового регіоналізму.* 297

T. Logutova, M. Pelikhova, *The economic paradigm of strategic management of enterprises in the conditions of a "new" economy.* 305

Логутова Т.Г., Пеліхова М.А. *Економічна парадигма стратегічного управління підприємствами в умовах «нової» економіки* 305

Information for Authors / Інформація для авторів

ШАНОВНІ КОЛЕГИ!

Доводимо до Вашого відома, що збірник **«Вісник Приазовського державного технічного університету. Серія: Економічні науки»** включено до переліку наукових фахових видань ВАК України (Наказ МОН України від 16.05.2016 № 515 (Додаток 12). З попередніми виданнями збірника можна ознайомитися на офіційному сайті Національної бібліотеки ім. В. І. Вернадського. Офіційний сайт збірника http://journals.uran.ua/index.php/2225-6725
Архів видань та вимоги до оформлення статей: http://eir.pstu.edu/handle/123456789/4003

Збірник включено до Міжнародної наукометричної бази **Index Copernicus** http://journals.indexcopernicus.com/+++++++,p24782753,3.html

Статті приймаються **тільки на електронну пошту:** vestnik.pstu@gmail.com
Рецензію доктора наук надсилати: Кравченко Марині Сергіївні, Кафедра економічної теорії та підриємництва, ДВНЗ «Приазовський державний технічний університет», вул. Університетська, 7, ауд. 5. 321, м. Маріуполь, Донецька обл., 87555

Телефони для довідок: **(098) 258 94 47, (066) 916 15 37** – *Капранова Лариса Григорівна* відповідальний секретар збірника;,

(097) 641 67 99– *Кравченко Марина Сергіївна* .

ПРИ ПОДАЧІ СТАТТІ (ЕЛЕКТРОННА ПОШТА) НЕОБХІДНО НАДІСЛАТИ:

Наприклад: Ivanov_article; Ivanov_rezension (відсканована копія); **Ivanov_oplata** (відсканована копія сплаченої квитанції (оплата публікації здійснюється **після підтвердження** редакційною колегією прийняття статті до друку).

Відправляючи публікацію до наукового фахового видання «Теоретичні і практичні аспекти економіки та інтелектуальної власності», автор підтверджує, що має всі права на неї і згоду співавторів на публікацію, а також надає право видавцеві збірника «Теоретичні и практичні аспекти економіки та інтелектуальної власності» на оприлюднення цих матеріалів у друкованому та електронному вигляді, розуміючи незворотність такої публікації і відмовляючись від претензій про можливі потреби відкликання такої публікації і відсутності технічної можливості у видавця. З моменту подачі публікації редактору збірника внесення будь-яких змін і доповнень неможливо. Якщо публікація надійде пізніше опублікованих граничних строків подання публікацій, редактор має право перенести її публікації в наступний випуск збірника. Сплачений внесок за інформаційно – аналітичне забезпечення наукової діяльності поверненню не підлягає. Для вирішення спірних питань щодо граничних термінів публікації встановлюється строк в 365 календарних днів для опублікування матеріалів видавцем після їх надходження від автора. Тільки недотримання видавцем цього терміну надає автору право вимагати повернення реєстраційного внеску. Ненадання автором матеріалів для публікації не є підставою для повернення внеску за інформаційно – аналітичне забезпечення наукової діяльності. Усі матеріали та звернення, направлені із зареєстрованої в цій формі адреси електронної пошти автора, визнаються видавцем як такі, що були спрямовані від імені автора, не вимагають особистого підпису автора і можуть бути прийняті до уваги або виконання з моменту їх надходження на адресу видавця.

При подачі статті до збірника автор (автори) підтверджує її відповідність всім встановленим вимогам, зазначеним нижче: автор підтверджує, що стаття раніше не була опублікована і не посилалася на розгляд редакціям інших журналів чи збірників; автор (автори) підтверджує, що ця стаття є особистим напрацюванням; виключно автор несе відповідальність за зміст статті в сфері охорони авторського права і суміжних прав відповідно до законодавства України.

Редакція збірника здійснює офіційну перевірку наданих авторами матеріалів на наявність плагіату. Редакція здійснює п*еревірку на плагіат системою Unicheck:* https://corp.unicheck.com.

Редакція збірника не несе відповідальність за авторство статей, які надруковані на його сторінках. Спори і проблеми у сфері авторського права, які виникають у зв'язку з матеріалами, які опубліковані на сторінках збірника наукових праць, вирішуються шляхом прямих переговорів між авторами, або третіми особами та авторами. Редакція збірника не втручається в конфлікт інтересів і не несе відповідальність за дії авторів. Якщо спір або проблемні питання у сфері авторського права не можуть бути врегульовані мирним шляхом, автори вирішують їх відповідно до законодавства в судовому порядку.

ВИМОГИ ДО ОФОРМЛЕННЯ СТАТЕЙ

В СТРУКТУРІ СТАТТІ МАЮТЬ БУТИ ВІДОБРАЖЕНІ **ОБОВ'ЯЗКОВІ ЕЛЕМЕНТИ** ЗГІДНО З ВИМОГАМИ МОН УКРАЇНИ ДО НАУКОВИХ СТАТЕЙ *(Постанова Президії ВАК України від 15.01.2003р. № 7-05 / 1)* та методології оцінки **Index Copernicus.**

При підготовці матеріалів для публікації редакційна колегія збірника просить авторів **дотримуватися наступних вимог:**

індекс УДК (на початку з лівого боку);

назва статті (по центру, ПРОПИСНИМИ, **напівжирним**);

ID ORCID автора (https://orcid.org/signin)

дані про автора на мові оригінала статті та англійською мовою (нижче під заголовком з лівого боку) – **прізвище, ім'я та по батькові (повністю** в називному відмінку, напівжирним); науковий ступінь, вчене звання, посада, місце роботи (без скорочень);

анотації англійською, українською, та російською мовами в такому порядку й вигляді: **прізвище, ім'я та по батькові автора (**виділити напівжирним**); назва статті (**виділити напівжирним**); текст анотації (200 - 250 слів** за методологією оцінки **Index Copernicus і в структурованому вигляді, тобто відображати структуру статті**); (У відповідності до Наказу МОН України від 06.02.2018 року № 148/31600 "Про порядок формування Переліку наукових фахових видань України, в анотації до статті необхідно виділяти характер статті. Тобто, якщо стаття не містить нових наукових результатів, необхідно зазначати що стаття має оглядовий чи науково - методичний характер.)

постанова проблеми (у загальному вигляді та її зв'язок із важливими науковими чи практичними завданнями);

аналіз останніх досліджень і публікацій, на які спирається автор;

виділення невирішеної проблеми, котрим присвячується стаття***;***

мета статті;

виклад основного матеріалу с з повним обґрунтуванням отриманих наукових результатів;

висновки та (або) ***пропозиції*** в даному напрямку.

список використаних джерел, оформлений відповідно до стандартів (ГОСТ 7.1-84, ДСТУ 3582-97, ГОСТ 7.12-93). Список літератури повинен бути представлений в послідовному порядку **(за згадуванням у тексті).**

ключові слова (5-11 слів) на **українській, російській та англійській мовах (**ключові слова не повинні повторювати назву статті**).**

- **обсяг статті,** у тому числі зі списком використаних джерел, таблицями, схемами, анотаціями тощо не повинен перевищувати ***12 сторінок*** (ф. А4); сторінки не пронумеровані;
- **текст** повинен бути набраний шрифтом Times New Roman, 12 кеглем через 1,5 інтервали; поля: верхнє - 2 см, нижнє - 2 см, ліве - 3 см, праве - 1,5 см; абзацний відступ - 1,25 см.
- **виноски та примітки** повинні відповідати наступним вимогам: зноски на джерела оформлюються за правилами бібліографічного опису літератури (у квадратних дужках номер джерела з посиланням на сторінку, наприклад [7, С. 11]);
- **ілюстративний матеріал** повинен відповідати наступним вимогам: графіки та діаграми повинні бути зроблені в Microsoft Excel; формули мають бути належним чином оформлені в Math Type 6.0 або Microsoft Equation, малюнки повинні бути згруповані;

Редакційна колегія може скорочувати й редагувати матеріал!

ДЯКУЄМО ЗА ТОЧНУ І ПОВНУ ІНФОРМАЦІЮ!

Підписано до друку 15.03.2018 року Формат 60x90/8. Папір типографський.
Офсетний друк. Умовн. друк. арк. 25,66 Тираж 150 прим. Замовлення №

Видавництво ДВНЗ «Приазовський державний технічний університет»
Адреса редакції збірнику:
ДВНЗ «ПДТУ», к. 175, вул. Університетська, 7, м. Маріуполь, Донецька обл., 87555, Україна
Address:
PSTU, vul. Universytetska, 7, Mariupol, Donetska Oblast, 87555, Ukraine